Google

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Google

Dette er en digital utgave av en bok som i generasjoner har vært oppbevart i bibliotekshyller før den omhyggelig ble skannet av Google som del av et prosjekt for å gjøre verdens bøker tilgjengelige på nettet.

Den har levd så lenge at opphavretten er utløpt, og boken kan legges ut på offentlig domene. En offentlig domene-bok er en bok som aldri har vært underlagt opphavsrett eller hvis juridiske opphavrettigheter har utløpt. Det kan variere fra land til land om en bok finnes på det offentlige domenet. Offentlig domene-bøker er vår port til fortiden, med et vell av historie, kultur og kunnskap som ofte er vanskelig å finne fram til.

Merker, notater og andre anmerkninger i margen som finnes i det originale eksemplaret, vises også i denne filen - en påminnelse om bokens lange ferd fra utgiver til bibiliotek, og til den ender hos deg.

Retningslinjer for bruk

Google er stolt over å kunne digitalisere offentlig domene-materiale sammen med biblioteker, og gjøre det bredt tilgjengelig. Offentlig domene-bøker tilhører offentligheten, og vi er simpelthen deres "oppsynsmenn". Dette arbeidet er imidlertid kostbart, så for å kunne opprettholde denne tjenesten, har vi tatt noen forholdsregler for å hindre misbruk av kommersielle aktører, inkludert innføring av tekniske restriksjoner på automatiske søk.

Vi ber deg også om følgende:

- Bruk bare filene til ikke-kommersielle formål
  Google Book Search er designet for bruk av enkeltpersoner, og vi ber deg om å bruke disse filene til personlige, ikke-kommersielle formål.

- Ikke bruk automatiske søk
  Ikke send automatiske søk av noe slag til Googles system. Ta kontakt med oss hvis du driver forskning innen maskinoversettelse, optisk tegngjenkjenning eller andre områder der tilgang til store mengder tekst kan være nyttig. Vi er positive til bruk av offentlig domene-materiale til slike formål, og kan være til hjelp.

- Behold henvisning
  Google-"vannmerket" som du finner i hver fil, er viktig for å informere brukere om dette prosjektet og hjelpe dem med å finne også annet materiale via Google Book Search. Vennligst ikke fjern.

- Hold deg innenfor loven
  Uansett hvordan du bruker materialet, husk at du er ansvarlig for at du opptrer innenfor loven. Du kan ikke trekke den slutningen at vår vurdering av en bok som tilhørende det offentlige domene for brukere i USA, impliserer at boken også er offentlig tilgjengelig for brukere i andre land. Det varierer fra land til land om boken fremdeles er underlagt opphavrett, og vi kan ikke gi veiledning knyttet til om en bestemt anvendelse av en bestemt bok, er tillatt. Trekk derfor ikke den slutningen at en bok som dukker opp på Google Book Search kan brukes på hvilken som helst måte, hvor som helst i verden. Erstatningsansvaret ved brudd på opphavsrettigheter kan bli ganske stort.

Om Google Book Search

Googles mål er å organisere informasjonen i verden og gjøre den universelt tilgjengelig og utnyttbar. Google Book Search hjelper leserne med å oppdage verdens bøker samtidig som vi hjelper forfattere og utgivere med å nå frem til nytt publikum. Du kan søke gjennom hele teksten i denne boken på http://books.google.com/

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 07077796 0

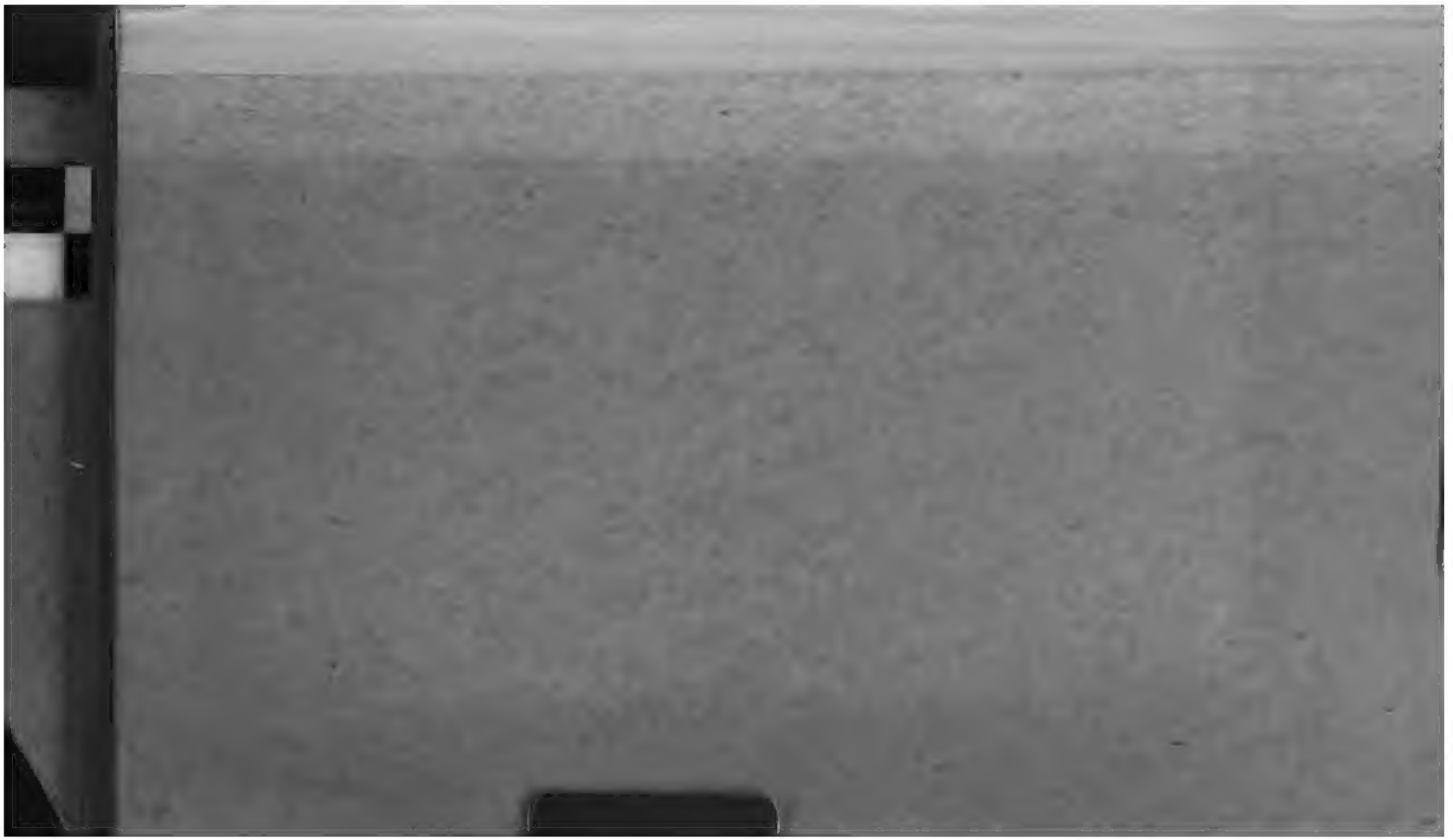

De norske Klostres Historie

i

Middelalderen

af

Christian C. A. Lange.

Anden omarbeidede Udgave.

Christiania.
Chr. Tønsbergs Forlag.
1856.

de samme Ytringer om de norske Forhold gjenfindes fra S. 289 nederst til S. 292.

Forandringerne i denne Udgave bestaa fornemmelig i Bortskjæring af meget Klosterhistorien Uvedkommende, som i forrige Udgave kunde ansees mere nødvendigt, da vi dengang baade savnede en kritisk Rigshistorie og en Fremstilling af den norske Kirkehistorie. Fremdeles ere mange urigtige eller dog unødige Formodninger udeladte, og jeg har i det Hele bestræbt mig for her kun at omhandle det Sikre og Beviislige. De 1ste Udgave tilføiede Bilage ere udeladte, da de nu efterhaanden ville blive indtagne i det norske Diplomatarium. Forøvrigt vil man finde stor Forskjel i Fremstillingen af de enkelte Klostres Historie. Dette er maaske for nogen Deel min Feil, forsaavidtsom jeg ikke har kunnet blive Herre over Materialet, men jeg tror dog at Grunden væsentlig ligger i selve Kildernes Ueensartethed, i det de med Hensyn til nogle Klostre (f. Ex. Munkeliv i Benediktinernes Tid og Værne Hospital) kun give Oplysning om Kjøb og Salg, til andre (f. Ex. Nonneseter i Bergen, Lyse og Halsns) kun om Rettergange og indre Uorden. Og selv de eensartede Kilder har jeg troet at burde benytte forskjelligt. Da Munkelivs Brevbog er trykt, var en Opregning af alle dets verdslige Handler ufornøden, men ved Værne maatte de medtages i større Omfang, fordi Kundskaben derom hentes fra en utrykt Registrant. Naar saa forskjellige Hensyn maa tages, og det, som skal behandles, i og for sig bestaar af uvæsentlige Enkeltheder, der alene i sin Heelhed faa Betydning, taler der altid noget til Undskyldning for Manglerne i en Forfatters Fremstilling, og dersom disse maatte blive Kritikens væsentligste Udsættelse ved mit Arbeide, da er jeg dermed mere end tilfreds.

Christiania 15 Novbr. 1856.

Chr. Lange.

Indhold.

Første Hovedafdeling.

Side.

Indledning . . . . . 1.

Første Afsnit. Om de i Norge bosatte Munkeordener.

§ 1. Munkevæsenets Oprindelse i Norge . . . . . 8.
§ 2. Benediktinerne . . . . . 14.
§ 3. Regulære Kanniker af Augustinerordenen . . . . . 19.
§ 4. Reformerede Benediktinere. Cluniacenserne og Cistercienserne . . . . . 26.
§ 5. Præmonstratenserne . . . . . 32.
§ 6. Johanniterne . . . . . 35.
§ 7. Franciskanerne . . . . . 40.
§ 8. Dominikanerne . . . . . 46.
§ 9. Birgittinerne eller Frelserens Orden . . . . . 53.
§ 10. Kanniker af St. Anton af Viennes Orden . . . . . 65.
§ 11. Sagn om Kloster. Klosterhospitier og dermed beslægtede Stiftelser . . . . . 69.

Andet Afsnit. Om det norske Klostervæsen i Almindelighed.

§ 1. Indledende Oversigt . . . . . 79.
§ 2. Klostrenes Privilegier og Rettigheder, samt den dem vedkommende Lovgivning . . . . 86.
§ 3. Klostrenes Indtægter og Udgifter . . . . . 97.
§ 4. Klostrenes Embedsmænd og deres Forretninger . . . . . 112.
§ 5. Klostrenes øvrige Beboere, Indretninger og Bygninger . . . . . 120.
§ 6. Klosterfolks Sysler, Levemaade, Sæder og indre Forhold. . . . . 136.
§ 7. Klostrenes Indflydelse paa Næringsveiene . . . . . 152.
§ 8. Munkenes Forhold til Sekulærgeistlighed og Almue . . . . . 162.
§ 9. Klostrenes Undergang i Norge . . . . . 174.

Anden Hovedafdeling.

De norske Klostres Specialhistorie.

Tredie Afsnit. Klostre i Nidaros og Bergens Stifter.

I. Klostre i Nidaros Stift:

§ 1. Oversigt. Beslægtede Indretninger 195
§ 2. St. Laurentii Kloster paa Nidarholm . . . . . 199.
§ 3. Balle Nonnekloster . . . . . 214.
§ 4. Helgeseter Kloster . . . . . 219.
§ 5. Prædikebrødrenes Kloster i Nidaros . . . . . 226.
§ 6. Minoritternes Kloster i Nidaros . . . . . 235.
§ 7. Lutersens Kloster . . . . . 238.
§ 8. Reins Nonnekloster . . . . . 247.
§ 9. Tvivlsomme Klostre i Nidaros Stift 254

II. Klostre i Bergens Stift.

§ 10. Oversigt. Beslægtede Indretninger . . . . . 259.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
369588A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1928 L

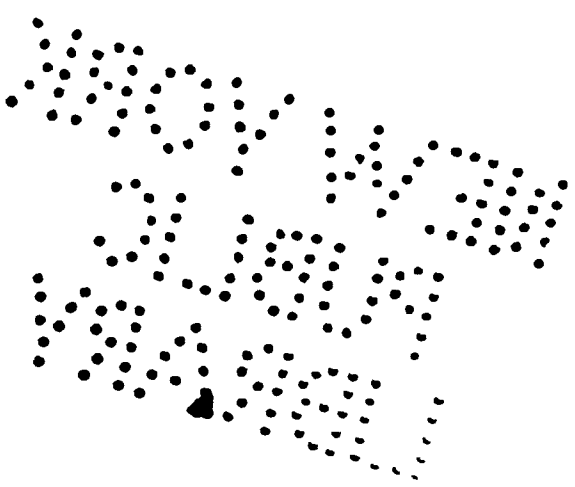

Trykt af H. J. Gorum.

Forord.

At der nogensinde skulde blive Spørgsmaal om et nyt Oplag af mit første selvstændige Forsøg i Norges Middelalders Historie, var mig saa utænkeligt, at jeg kun tilfældigviis optegnede de Rettelser og Forøgelser, som jeg senere stødte paa. Vistnok var der ikke mange Exemplarer tilbage af første Udgave, og disse gik aarlig jævnt af, men det saa dog ud til, at de vilde holde mit Liv ud; men ved Flytning for to Aar siden mistede jeg alle uindbundne Exemplarer af 4de Hefte, og dermed var Oplaget uventet ryddet. Da vaagnede hos mig en stor Lyst til at faa omgjort de mange Feil i første Udgave, hvorpaa jeg efterhaanden var bleven opmærksom; men jeg havde dengang hverken Helbred til at overtage Arbeidet eller Haab om at finde nogen Forlægger, der vilde trykke det. Senere har jeg faaet begge Dele, og finder min Læser, at nærværende Udgave i mange Dele er bedre, er hiint Tab vendt til Fordeel for ham og mig.

Havde jeg imidlertid fra først af været beredt paa en ny Udgave af dette Skrift, vilde det maaske lykkes mig at lade det fremtræde med færre Mangler og i en mere fuldendt Form; imidlertid haaber jeg, at den skjønsomme Læser finder flere væsentlige Forbedringer. Hertil tror jeg at kunne regne § 9 i 1ste Afsnit om Birgittinerne, hvortil Udgaven af „Vadstena-Klosterreglor" har givet mig stor Hjælp. Ligesaa vil Læseren i Udviklingen af Munkelivs Overgang til Birgittinerordenen finde mange og vigtige Tillæg, som jeg skylder den tillidsfulde Velvillie, jeg i Stockholm har mødt ved Udlaan af derhen hørende Haandskrifter, hvorfor det være mig tilladt her at udtale min oprigtige Tak. Til Fremstillingen af Klostrenes Undergang i Norge har jeg ingen væsentlige nye Oplysninger fundet, og denne er derfor næsten uforandret. Men naar nogen Læser tilfældigviis skulde bemærke, at Udtrykkene i denne Udgave S. 175—177 ordret stemme med et Ræsonnement om Sveriges kirkelige Forhold paa Reformationstiden, trykt i Biografiskt Lexikon öfver namnkunniga Svenska män 16de Deel S. 210—212, saa maa jeg til mit Forsvar oplyse, at denne Artikel er trykt, efterat 1ste Udgave af min Klosterhistorie udkom, hvor

Ordener, hvori Løftet om Armod ei udtrykkelig affordredes. Man bliver saaledes staaende ved en fjerde Forpligtelse, Clausuren, (clausura, stabilitas loci), ifølge hvilken den Religiøse skulde holde sig inden Klostrets Mure, undtagen naar han af sine Foresatte formelig havde erholdt Tilladelse til at gaa ud. Denne Clausur betragtedes imidlertid ikke som noget særskilt Klosterløfte, men fulgte ligefrem af Lydighedspligten under Ordensregelen, der fastsatte Betingelserne for Frihed til at forlade Klosterboligen. Men nu var Clausurens Strenghed høist forskjellig i de forskjellige Ordener: Franciskanere, Dominikanere, visse Augustinere og Cistercienserne slakkede meget omkring; for de to førstnævnte var Omstreifen paa Tiggeri endog Pligt, medens Birgittinerne kun i enkelte, i Regelen nøie bestemte Tilfælde maatte forlade Klosteret. — Det er saaledes ikke let at angive, hvor Grændsen for en Klosterhistorie fra denne Side betragtet rigtig bør sættes; den maa blive forskjellig efter de forskjellige Ordensregler. For Birgittinerne, Augustinerne og Benediktinerne bliver vel Clausuren det betegnende Skjelnemærke, for Tiggermunkene, Cistercienserne og Præmonstratenserne Armoden. Denne sidste Forpligtelse var personlig; den udelukkede i Almindelighed, især i ældigere Tider, ikke Munkene i et Kloster som Korporation fra at besidde Eiendom, rørligt og urørligt Gods; men negtede dets enkelte Medlemmer Ret til at eie Noget eller raade over sit Gods. Klosterbeboeren skulde i saa Henseende betragtes som borgerlig død, og hvad der ved Arv eller paa anden Maade maatte tilfalde ham, kunde ei komme ham selv, men ene hans Slægt eller Kloster tilgode. At forresten den katholske Kirke opstillede forskjellige Grader af Klosterarmod, og ved ældigere saakaldte Indulgenser for de forskjellige Ordener modificerede den oprindelige Strenghed i en saadan Grad, at selve Tiggerklostrene tillagde sig umaadelige Rigdomme og Tiggermunkene ansaa sig berettigede til at eie privat Formue, vil senere blive oplyst. Her er det nok at paapege, at Armod i Pavehoffets rummelige Forstand var en stadig Betingelse for Munkevæsenet.

Skjønt saaledes hverken den ene eller den anden Særegenhed ved Munkene sætter os istand til nu med Sikkerhed at skjelne imellem dem og de mange beslægtede Korporationer, som samtidigt og ofte i nær Berørelse med dem udviklede sig her som i andre katholske Lande, er det dog nødvendigt, at en om endog noget vilkaarlig Begrændsning fastsættes, da man ellers vilde faa en Kirke- istedetfor en Kloster-Historie. Det er muligt, at den her lagte Plan i Et kan være for vidløftig, i Andet for indskrænket, eller at den i det Hele ikke vil tilfredsstille den strenge Systema-

tiker. Den er udgaaet fra de uvisse Resultater, hvortil Kildernes omhyggelige Benyttelse, i den Tilstand de ere, har ført Forfatteren, og dette faar være hans Undskyldning.

At den lavere Sekulargeistlighed, nemlig Sognepræster, Vicarier og Kapellaner, først og fremst udelukkes, følger af sig selv, da denne Stand den hele Tid stod i Modsætning til Munkene, og havde en fra dem ganske forskjellig Organisation og Interesse. Og dog stode enkelte Munkeordener, især Tiggermunkene, den lavere Geistlighed saa nær, tilreve sig efterhaanden dennes Funktioner og Indtægter i en saa fuldkommen Grad, at det kun bliver den lidet overholdte Klosterregel og Brodernavnet paa den ene Side, samt den til et enkelt Sognekald indskrænkede Virksomhed og Afhængigheden af sekulære Foresatte paa den anden, der danner den mere nominelle end reelle Forskjel imellem dem. Vanskeligere bliver det at bestemme, om den høiere Sekulargeistlighed, Kannikekollegierne eller de saakaldte Domkapitler ved Biskopstolene høre til en Klosterhistorie eller ikke. Thi uagtet man hidtil ikke har fundet noget Vidnesbyrd for, at Medlemmerne af Domkapitlerne, de saakaldte Kanniker eller Chorsbrødre, nogensteds i Norge have været canonici *regulares*, førte de alligevel endog som seculares et Liv, der i mange Henseender lignede Munkenes. Man har endnu tilovers Formularer for den af Oslos og Bergens Kanniker ved deres Optagelse i Kapitlet aflagte Ed[1]). Den indeholder kun Løfter om Lydighed (obedientia) mod Biskop og Domkirke, Omhu for Kapitlets Vel, Enighed med sine Medbrødre og andre almindelige Løfter; men da Kyskhedsløftet her ei behøvede at fornyes, da enhver Geistlig var forpligtet til Coelibat, og da vi ovenfor have seet, at de to andre Munkeløfter, Clausur og Armod, ikke vare ubetinget gjældende for alle Ordener, saa lægger strengt taget hine Edsformularer ikke nogen afgjort Hindring i Veien for at indtage Domkapitlerne i Klosterhistorien, Noget som f. Ex. Daugaard for Danmarks Vedkommende har gjort. Efter almindelig Talebrug henregnedes imidlertid Domkapitlerne altid til den egentlige Geistlighed, forskjellig fra Munkene, hvem de ved alle Leiligheder udtrykkelig modsættes, og i en Klosterhistorie i streng Forstand høre de saaledes ikke hjemme, ligesom de og, naar deres Historie skulde behandles med den nødvendige Udførlighed, vilde optage en i dette Arbeide uforholdsmæssig stor Plads.

---

[1]) Oslos Kannikers findes i Øysteins Register (den saakaldte røde Bog) fol. 97 b., Bergens i Björgvinar Kálfskinn p. 7.

alske da som nu nærmest vare Pleieanstalter; men da hiin Fundats intet nævner om, at kun spedalske Kvinder skulde indtages i Katharinæ ospital, og man ei kan antage, at man har blandet Friske med Spedalske, n man ledes til den Formodning, at det nævnte Hospital oprindelig har ret en Pleieanstalt for Spedalske, under hvilket Navn den derfor fore- mmer i hiint Testament; men at St. Jørgens Hospital ved denne Tid r udseet til en saadan, og Katharinas derfor har undergaaet den i Fun- atsen omtalte Reorganisation som Fattighuus. St. Jørgens Hospital ar jeg imidlertid ikke fundet i Dokumenter ældre end 15de Aarhundrede. Oslo forekommer ligeledes et hospitale leprosorum i Aaret 1301 [1]), men om det er St. Jørgens eller St. Laurentii Hospital sammesteds eller t andet ukjendt, ere vi ikke istand til at afgjøre. Vi maa blive staaende ed det ene Sikre, at der i Middelalderen gaves Stiftelser af begge Arter, g at Hospitaler i Betydning af Sygehuse i Regelen ikke tilkomme Plads i en Klosterhistorie [2]). Som Fattighuse havde de derimod i alle Fald fundom en mere klosterlig Indretning, og Hensyn hertil vil saavidt muligt blive taget ved hvert enkelt i den specielle Historie. Et saadant almóso- hús var f. Ex. St. Peders Hospital i Stavanger, som Sagnet den hele Tid har gjort til et Kloster, men som endnu den Dag i Dag er Sy- gehuus for Stavanger Amt. Biskop Thorgils af Stavanger stiftede dette i 1270, for deri at indlægge fattige Mænd, som bleve syge i Byen, at de der kunne oppebie Hilse eller Død, hellere end som før syge, saarede eller halvdøde at blive baarne Gaard imellem [3]).

At Gilderne udelukkes af Klosterhistorien behøver formodentlig in- en Retfærdiggjørelse. Uagtet Medlemmerne af samme Gilde dannede lige- om Munkene et Broderskab (fraternitas), der havde sine egne Love, Bildeskraaerne, og skjønt Gilderne ofte vare indviede den samme Helgen m den nærliggende Kirke eller Kloster, var dog deres Maal aldeles jor- isk og Klosterfolkets asketiske Contemplation modsat. Under Geistlighedens Overtilsyn forbandtes Gildebrødrene til en ofte kraftfuld Corporation, men Gilderne maa dog rettest betragtes som borgerlige Klubber, indrettede efter Tidsalderens Tarv og Anskuelser. Da man hidtil Intet veed om de nor-

---

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 30. No. 1.

[2]) Wieselgren (De claustris Sviogothicis) gaar derimod for vidt, naar han endog (f. Ex. II. 53) udelukker Helligaands-Hospitalerne, da disse vare Klostre i egentligste Forstand.

[3]) Ifølge Stiftelsesbrevet i Thork. Dipl. II. 58.

; Grunden burde saaledes alle disse 11 Stifters Klostre behandles her, ien dette er ikke skeet. De tabte Bilande er udeladte og kun Moderlan= ets Klostre omhandlede. Tabet er dog neppe stort; thi Island har allerede n udførlig Klosterhistorie [1]), Færø Stift havde intet Kloster, om Klostrene paa Grønland veed man saare lidet [2]), og til de skotske Øers Klosterhistorie have vi her i Norden saagodtsom ingen Bidrag at yde. Det faar da blive Skotternes Sag at samle og ordne hvad der herom maaske kan være at finde. Derimod maa Norges Klosterhistorie udvides udenfor Moder= landets nuværende Grændser og omfatte de Landskaber, der i Klostertiden hørte under de 5 Bispedømmer. Vikens eller Bahuuslæns Klostre skulle altsaa her behandles, da de hørte til Oslo Stift, medens Jæmte= lands vilde blevet udelukkede, om noget Kloster der havde existeret, da dette Landskab i geistlig Henseende hørte til Sverige.

Tilsidst maa bemærkes, at vi have anseet en antikvarisk Undersøgelse om de endnu tilværende Klosterlevninger for dette Arbeide uvedkom= mende, der gaar ud paa at beskrive Klostrene fra deres Opkomst til deres Undergang i Norge. Deres senere Skjebne som privat eller bortforlænet Gods [3]) hører ligesaalidt hid, som Underretning om hvorledes deres Mure efterhaanden faldt i Gruus. De ere nøiere omtalte, naar et Klosters ka= noniske Indretning eller selv dets Tilværelse kan oplyses af slige Levnin= ger; ellers bliver kun henviist til Krafts Norges Beskrivelse, Klüwers Mindesmærker eller andre tilgængelige Kilder.

---

[1]) I Finni Johannæi Historia ecclesiastica Islandiæ Tom. IV. Hafn. 1778 4to., en typografisk Sjeldenhed, da de fleste Exemplarer deraf ere brændte.

[2]) Der var paa Grønland et Kloster for regulære Kanniker i Vatsdalen, og et Benediktinerinde=Kloster i Ravnsfjorden, begge viede St. Olaf. Lige= saa tales der i senere Tid om et Dominikaner=Kloster. Jfr. Grønlands historiske Mindesmærker III. 254. 540. 544. 564. Munch Norge i Middel= alderen. 218.

[3]) Dog har jeg i denne Udgave — uagtet vistnok Æmnet mindre vedkommende — troet at kunne anvende nogle Linier ved hvert af de større Klostre til en Fortegnelse over de Adelsmænd, som dermed efter Reformationen vare forlæ= nede; thi Oplysning herom kan stundom være af Vigtighed, men er for de Fleste yderst besværlig at indhente.

ſte Gilder, har jeg troet at kunne forſvare, i Indledningen til hvert enkelt Stifts Kloſterhiſtorie at nævne de hidtil bekjendte.

Endelig gaves der i Norge en for dette Rige ſæregen Art af Geiſtlige, de 14 kongelige Kapellers Foreſatte. Denne Inſtitution er rimeligviis udgaaet af Kongernes naturlige Ret til at anſætte Præſter ved de Kapeller, de byggede paa deres Kongsgaarde. Idetmindſte gjorde Kong Sverre udtrykkelig Paaſtand paa ſaadan Kaldsret, og man finder under hans Sønneſøn Kong Haakon den Gamle beſtemte Spor af disſe kongelige Kapellers Tilværelſe[1]; men førſt Kong Haakon V Magnusſøn fik pavelig Bekræftelſe derpaa og ordentlige Statutter for dem og deres Forhold til Sekulargeiſtligheden[2]. Da 4 af disſe Kapeller vare Kollegiatkirker, hvis Kanniker ſaaledes havde fit fælles Bord (communis mensa) og Fællesſkab i enkelte andre Henſeender, maa de med deres Foreſatte Magister capellarum regalium, der tillige ſtedſe var Provſt ved Hovedkapellet, Apoſtelkirken i Bergen, dele Skjebne med Domkapitlerne, da man ikke finder noget Spor af, ligeſaalidt ſom der er nogen Sandſynlighed for, at deres Geiſtlige have havt nogen kanoniſk Regel. Deres Henſigt ſees tydeligt at have været at ſtyrke Kongedømmet mod Præſteværdet, og et ſaadant Øiemed kunde umuligt forenes med Munkeväſenet, ſom man neppe ſaa ganſke uden Grund for Middelalderens Vedkommende har kaldt Hierarkiets høire Arm.

Efter ſaaledes at have begrændſet vor Materie med Henſyn til beſlægtede Indretninger i Landet, bliver det ogſaa nødvendigt at afſtikke en Grændſe i geografiſk Henſeende. Norges Riges Omfang er nemlig ikke det ſamme nu ſom i Middelalderen; Meget er gaaet fra. Det udgjorde fordum følgende Biſpedømmer under Nidaros Erkebiſkops Metropolitanhrihed: 1. Nidaros. 2. Bergen. 3. Stavanger. 4. Oslo. 5. Hammer. 6. Skalholt og 7. Holar paa Island. 8. Færø. 9. Garde paa Grønland. 10. Orkenøerne og Hjaltland. 11. Syderøerne og Man.

---

[1]) Se mere herom Keyſers Afhandling i Norſk Tidsſkrift I. 21 ff. og Munchs Hiſtorie IV. (III. 1.) 265.

[2]) Münter (Kirchengeſch. v. Dänemark u. Norwegen. II. 134) antager, at disſe Kongelig-Geiſtlige havde intet tilſvarende i den øvrige katholſke Verden. Men i Frankrige maa dog efter Udtrykkene clercs de la chapelle du roi noget lignende have fundet Sted (jfr. du Cange under clericus). Mere forſkjellige herfra vare maaſke de 16 Prælaturer, ſom Kong Chriſtiern I i 1474 fik pavelig Tilladelſe til ſelv at beſætte, 8 i Danmark og 8 i Sverige. (Helveg, de Danſkes Domkapitler, Kbhvn. 1855. S. 51).

I Grunden burde saaledes alle disse 11 Stifters Klostre behandles her, men dette er ikke skeet. De tabte Bilande er udeladte og kun Moderlandets Klostre omhandlede. Tabet er dog neppe stort; thi Island har allerede en udførlig Klosterhistorie [1]), Færø Stift havde intet Kloster, om Klostrene paa Grønland veed man saare lidet [2]), og til de skotske Øers Klosterhistorie have vi her i Norden saagodtsom ingen Bidrag at yde. Det faar da blive Skotternes Sag at samle og ordne hvad der herom maaske kan være at finde. Derimod maa Norges Klosterhistorie udvides udenfor Moderlandets nuværende Grændser og omfatte de Landskaber, der i Klostertiden hørte under de 5 Bispedømmer. Vikens eller Bahuuslæns Klostre skulle altsaa her behandles, da de hørte til Oslo Stift, medens Jæmtelands vilde blevet udelukkede, om noget Kloster der havde existeret, da dette Landskab i geistlig Henseende hørte til Sverige.

Tilsidst maa bemærkes, at vi have anseet en antikvarisk Undersøgelse om de endnu tilværende Klosterlevninger for dette Arbeide uvedkommende, der gaar ud paa at beskrive Klostrene fra deres Opkomst til deres Undergang i Norge. Deres senere Skjebne som privat eller bortforlænet Gods [3]) hører ligesaalidt hid, som Underretning om hvorledes deres Mure efterhaanden faldt i Gruus. De ere nøiere omtalte, naar et Klosters kanoniske Indretning eller selv dets Tilværelse kan oplyses af slige Levninger; ellers bliver kun henviist til Krafts Norges Beskrivelse, Klüwers Mindesmærker eller andre tilgængelige Kilder.

---

[1]) I Finni Johannæi Historia ecclesiastica Islandiæ Tom. IV. Hafn. 1778 4to., en typografisk Sjeldenhed, da de fleste Exemplarer deraf ere brændte.

[2]) Der var paa Grønland et Kloster for regulære Kanniker i Vatsdalen, og et Benediktinerinde-Kloster i Ravnsfjorden, begge viede St. Olaf. Ligesaa tales der i senere Tid om et Dominikaner-Kloster. Jfr. Grønlands historiske Mindesmærker III. 254. 540. 544. 564. Munch Norge i Middelalderen. 218.

[3]) Dog har jeg i denne Udgave — uagtet vistnok Æmnet mindre vedkommende — troet at kunne anvende nogle Linier ved hvert af de større Klostre til en Fortegnelse over de Adelsmænd, som dermed efter Reformationen vare forlænede; thi Oplysning herom kan stundom være af Vigtighed, men er for de Fleste yderst besværlig at indhente.

Første Afsnit.

Om de i Norge bosatte Munkeordener.

§ 1. Munkevæsenets Opkomst i Norge.

At Nordmændene paa deres Søtog i Vesten, især til de britanniske Øer, allerede tidlig vare komne i Berørelse med Christne, er almindelig bekjendt, ligesom og at dette idelige Samkvem mellem Christne og Hedninger frembragte et Slags Mellemting mellem Hedenskab og Christendom, som oftere omtales. Vikingen eller Kjøbmanden var nemlig sjelden at formaa til ubetinget at forlade sin Fædrenetro og antage den nye Lære ved at lade sig døbe; derimod lod han sig gjerne i Udlandet primsigne, eller betegne med Korsets Tegn, den første Handling ved Daaben, for med større Tryghed og Fordeel at kunne færdes blandt de Christne. Saaledes svarede Kong Olaf den Helliges Hirdmand Toke paa Kongens Spørgsmaal, om han var døbt: „Jeg er primsignet, men ikke døbt, fordi jeg har været snart sammen med hedenske Mænd, snart med Christne“ [1]). Ved denne Ceremoni ansaa Nordmanden sig imidlertid ikke bunden til den christne Tro, ei heller antog han, at dens Virkning vedvarede længere end Opholdet i Udlandet. Hjemme mellem Fjeldene raadede efter hans Mening Tordenguden fremdeles, og det var kun i Frankrige og England, at den hvide Christ kunde være ham til nogen Nytte. Denne Vaklen mellem Hedenskab og Christendom er iøvrigt naturlig, og den fødte af sig en Tvivl paa de gamle Guder og en Mistillid til den nye, der tilbød sig, som efterlod Mennesket i en ulykkelig Forfatning. Paa et saadant religiøst Standpunkt maa de Mænd have staaet, der efter Sagaernes Beretninger erklærede, at de hverken troede paa Christus eller Aserne, men sto-

[1]) þáttr af Tóka Tókasonar i Fornm. Sög. V. 303. Om Primsigning (prima signatio) og dens reent jordiske Øiemed kan og sees Fornm. Sög. I. 139. 142. Eigils Saga c. 50. þáttr af Norna-Gest i Fornald. Sög. I. 314. 339. o. fl. St. Jfr. iøvrigt udførligere om Christendommens første Opkomst blandt Nordmændene Munchs Norske Folks Historie. I. II. 268—283.

lede paa sin egen Kraft og Lykke [1]). Dette er imidlertid Vantroens Skjærsild, som Folkeslagene ligesaavel som det enkelte Menneske maa gjennemgaa, naar det vaagner til aandelig Selvbevidsthed, og hvorpaa alle christnede Landes Historie giver Exempler. Hvorlænge denne Overgangsperiode varede, lader sig vel ikke med Sikkerhed bestemme, men den har sikkert medtaget nogle Aarhundreder, eller varede vel omtrent ligesaa længe som det hedenske Norges stedse tiltagende Sammenstød med det christne Vesteuropa. Hvor langsomt det end gik, maatte dog den idelige Berøring med de christne Venner og Fiender lidt efter lidt berede den nye Lære Indgang i Norge selv.

Tre af Norges Konger, Haakon den Gode, Olaf Tryggvesøn og Olaf Haraldssøn bleve i England vundne for Christendommen; hvormange af de urolige Høvdingesønner maa da ikke foruden dem eller tilligemed dem have ladet sig døbe, uagtet deres Navne i Almindelighed ikke have naaet til os? De Spor af Christendom i Norge, som man har troet at kunne paavise før Haakon den Godes Tid, ere imidlertid faa og yderst svage. En Englænder Kendinger skal allerede i 6te Aarhundrede have sendt christne Missionærer til Norge [2]), men deres Skjebne her er aldeles ubekjendt. Harald Haarfagers Foragt for sine Fædreneguder og hans mærkelige Ytring om den Gud, der har skabt Himmel og Jord, viser — om den iøvrigt er tilforladelig — en Aandsklarhed, som han uden tvivl skyldte christne Begreber, og Christendommen kunde da ei heller være ubekjendt for en Fyrste, som modtog og sendte Gesandter til Englands christne Konge. Hertil kommer, at der er Sandsynlighed for, at den fra den nyssprettede Erkebispestol i Hamburg og Bremen udgaaede tydske Mission under Ansgar og hans Efterfølgere ogsaa har strakt sine Virkninger til det sydøstligste Norge (Viken), hvis Konger af Ynglinge-Ætten i 9de Aarhundrede stode i livligt Samkvem med det sønderjydske Rige. Om end Ansgar eller Rembert ikke have besøgt selve Norge, kunde deres Virksomhed i Nabolandet Vestergautland ikke været uden Indflydelse paa Nordmændene [3]). Men det var dog fra England og Ireland, at Christendom-

---

[1]) Olaf Hell. Saga, i Kbhn. Udg. Cap. 188. Heimskr. Cap. 212. Det fortælles om Olaf Tryggvesøn, at han aldrig havde ofret til Guderne, Fornm. Sög. I. 133, og deg medgik der mange Aar, efterat han havde gjort Bekjendtskab med Thangbrand og andre Biskopper og christne Fyrster, før han lod sig døbe af en Abbed paa Syllingerne (Scilly-Øerne ved Cornwall).

[2]) Bentoyridans Annaler I. 18.

[3]) Jfr. herom Munchs Norske Folks Historie I. II. 272 ff. og hans Afhandling i Norsk Tidsskrift IV. 101 ff.

mens Lys hovedsagelig naaede Norge. I disse Lande var det forlængst tændt og almindelig udbredt, medens det i Nordtydskland og Danmark endnu ikke havde kunnet fortrænge Hedenskabets Mørke. Derfor blev den tydske Mission uden afgjørende Virkning paa Christendommens Indførelse i Norge, og derfor mødte og Pavernes sildigere Bestemmelse, at Erkebiskoppen af Bremen skulde være Hoved for den norske Kirke, bestemt Modsigelse af Kong Harald Haardraade, der vel stundom lod sine Biskopper indvie i Bremen, men erklærede sig selv for sit Riges geistlige Overhoved, da det ved hans Forfædre, Norges Konger, og ikke ved Bremens Erkebiskopper var bragt til den christne Tro [1]).

De Missionærer, der i disse hedenske Tider nu og da vovede sig over til Norge, have udentvivl i det Mindste for en stor Deel været Munke, men Sporene af deres Virksomhed her ere ganske forsvundne. I Haakon den Godes Tid (935—960) omtales 3 Kirker paa Møre, som Thrønderne opbrændte, og hvis Præster de sloge ihjel [2]), men skjønt man heraf maa være berettiget til at slutte, at christne Kirker ikke have været saa ganske ualmindelige i Norge allerede før Midten af 10de Aarhundrede, havde dog som bekjendt Haakons Forsøg paa at indføre Christendommen et uheldigt Udfald. Han afstod derfra, og Eftermanden Harald Graafeld fandt det, skjønt selv Christen, politisk klogt at lade Enhver beholde sin Tro, en Politik, som Haakon Jarls Sønner i senere Tider ligeledes med Held fulgte. Hvad der iøvrigt kunde være virket for Christendommen under Kong Haakon den Gode, forsvandt udentvivl aldeles under Hedningen Haakon Jarls lange Regjering, og Olaf Tryggvesøn maatte derfor begynde forfra med engelske Præster [3]). Men at han kunde beholde Liv og Rige, uagtet den voldsomme Maade, hvorpaa han i sin Omvendelsesiver foer frem, vidner om Tidsaandens Forandring, og at Modstanden nu ikke længere saameget som før grundede sig paa Tillid til det Gamle, men snarere var en simpel Følge af Nordmandens Nationalsvaghed: Ulyst og Mistillid til alt Nyt. Frygten for Olafs rædsomme Hevn eller Lysten til hans gavmilde Naade skaffede i denne Tid Norge en Mængde Christne af Navn, men det var naturligviis i det Hele daarligt bevendt med denne Christendom; Iver for Munkevæsenet fødte den vist ikke af sig. Endnu maatte indre Rystelser, fremmed Undertrykkelse,

---

[1]) Adamus Bremens. Hist. eccl. ed. Lindenbrog. III. Cap. 18—19. (Lappenbergs Udg. ved Pertz. Hannover 1846. 8. Cap. 16.)

[2]) Helmskr. Haak. God. S. Cap. 19.

[3]) Odd Munks Saga om Olaf Tryggv. Cap. 23.

Kongeblod og indenlandske Jertegn til, for at den nye Lære kunde skyde Rødder i det raae Land, og det er mere end sandsynligt, at Hadet til det danske Vælde efter Olaf Haraldssøns Fald meest af alt virkede til, at det hele Rige med Eet christnedes. Var det Plan af Biskop Grimkell og Einar Tambeskelver at sætte Olafs Helligbed i Forening med hans Søns Indkaldelse, saa vidner det om dyb politisk Klogt. Nu blev Christendommen folkekjær; den, der ei troede paa Underne ved den slagne Konges Liig, mistænktes og forfulgtes som en Forræder, der begunstigede Knytlingernes forhadte Herredømme.

Paa den Tid, da Christendommen saaledes endelig grundfæstedes i Norge (omtrent 1035), havde Munkevæsenet allerede i flere Aarhundreder blomstret i det sydlige og vestlige Europa, og Munkenes sværmerske Iver, asketiske Liv og strenge Observans var allerede forlængst i Forfald. Fra Ægypten — det christne Munkevæsens Vugge — var det allerede i 4de Aarhundrede forplantet til Italien, hvorfra Munkene efterhaanden udbredte sig over Vesteuropa, og her optraadte Munkevæsenet først i den Form, i hvilken vi kjende det i Norge. Munkelivets Grundtanke — ved Adskillelse fra Verden og dens Fristelser, ved streng Levemaade, Selvpinsler o. s. v. at dræbe de kjødelige Lyster, samt under stille Contemplation at tilbringe sit Liv i frivillig Eensomhed, — er forchristelig; man har i Johannes Døberen et Billede af en saadan Guds Mand. Iblandt de Christne i Orienten opkom snart et lignende Sværmeri, som ved et Tilfælde (Forfølgelsen under Keiser Diocletian) foranledigede det orientalske Klosterliv, hvis Fædre Antonius og Pachomius vare [1]). I Occidenten derimod overgik disse Religiøse strax fra monachi (Eneboere) i egentlig Forstand til Klostermænd, en selvstændig Corporation, der sluttede sig sammen i særegne Bygninger, der dog oprindelig anlagdes i Udmarker, paa Øer, eller deslige fra Verdens Larm adskildte Steder, hvor de under forandrede Forhold antoge at kunne naa det samme Maal. Fra denne Art af occidentalske Munke (Benediktinere, hvorom i næste §) vare igjen de ved selve Bispestolene, altsaa i de større Stæder, stiftede klosterlige Samfund af Geistlige (Augustinere) oprindelig ganske forskjellige; men begge deelte sig snart med det stigende Antal Munke i mangfoldige Underafdelinger, og overskyllede som en stedse voxende Strøm alle christne Lande. En endnu vigtigere Forandring var Munkevæsenets Overgang fra at betragtes som en ganske verdslig Indretning, til at Munkene bleve op-

[1]) Planck Geschichte I. 402—406. Om orientalske Klosterregler. ibid. 407. Anm.

kirkelige Forhold, Videnskabelighed og Kultur. I alle disse Henseender henvises vi til England som Moderlandet.

Skjønt de fleste af Vestens Munkeordener allerede vare stiftede og i Flor, da Norge fik Klostre, kom de dog ikke alle ind i Landet paa samme Tid. Den ældste Orden, Benediktinerne, kom først; 30—40 Aar derefter kom Cistercienserne, og omtrent samtidigt dermed stiftedes de ældste Augustinerklostre. Endnu senere synes det, at Præmonstratenserne fik Klostre her i Landet, dog endnu i det 12te Aarhundrede. I 13de, strax efter Ordenernes Stiftelse, forøgedes Klostrenes Antal og Indflydelse i høi Grad ved Tiggermunkene, Dominikanerne og Franciskanerne. Det eneste Johannitterhospital i Norge er neppe ældre end fra sidste Halvdeel af 13de Aarhundrede. Endnu yngre er Birgittinernes Orden samt Antonsmunkenes Bosættelse i Norge. De sidste eiede maaske ikke noget Kloster her før i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede.

Vi skulle da gaa over til at omtale hver enkelt Orden for sig.

§ 2. Benediktinerne.

Det er ovenfor bemærket, at det oprindelige asketiske Eneboerliv allerede i Orienten gik over til Kloster- eller Coenobit-Liv, samt at dette strax blev Tilfældet i Vesten [1]). Men efterhvert som Klostrenes Antal tiltog, blev Savnet af en for Europas Klimat og Levemaade passende Fælles-Regel stedse mere føleligt. Dette afhjalp Benedikt, Greve af Nursia, (født 480, død 543), som derfor ansees for de occidentalske Munkes Patriark og Klosterlivets egentlige Stifter i disse Lande. For det af ham 529 stiftede Kloster paa Monte Cassino i Campanien gav han nemlig en Regel (Regula St. Benedicti), som snart vandt Bifald over hele Vesten, og gjorde Benedikt til Stifter af Benediktinerordenen, som i flere Aarhundreder var den eneste i den katholske Kirke.

Han indførte en monarkisk Regjeringsform i Klostrene. Det orientalske Klostervæsens blinde Lydighed mod Klosterets Formand, Abbeden, bibeholdtes, og alle Medlemmer vare ham i Ret og Alt underka-

[1]) Beboerne beholdt dog Navnet monachi (solitarii), fordi de i Begyndelsen boede hver i sin Hytte (cellula). Disse Hytter flyttedes siden sammen under eet Tag og dannede den egentlige Klosterbygning. I 5te Aarhundrede opkom paa Grund af Fælleslivet Navnet Coenobiter, ogsaa Synobiter. Planck I. 408—410.

ſtede. Kun i visſe beſtemte Tilfælde var det hans Pligt at raadſpørge Kloſtrets Seniorer, hvilket gav Anledning til de ſenere Kloſterkapitler. Den væſentligſte Fortjeneſte forhvervede Benedikt ſig imidlertid ved at anvise ſine Munke andre og hensigtsmæssigere Sysler, end de orientalſke Munkes Sædvaner foreskreve. Foruden Bønner, Sange og Bodsøvelser, blev Haandarbeide — iſær Havedyrkning, Agerbrug og mekaniſke Haandverk, — videnſkabelige Sysler og Afſkrivning Ordenspligt, og herved gavnede han uendelig meget. Ved disſe Forſkrifter i Forening med Clauſuren (stabilitas loci), hvorved de orientalſke Munkes omſtreifende Dagdriverliv forebyggedes, bleve de occidentalſke Kloſtre efterhaanden Kulturens Vugge [1]). De i Kloſtrene ugjenkaldelig indeſluttede Munke arbeidede ei alene af Pligt, men tillige af Nød og Kjedſomhed. Landet omkring Kloſtrene opdyrkedes, Skovene forvandledes til frugtbare Marker og den ſtille Videnſkabsmand fandt i disſe voldſomme Tider, da Folkevandringernes Storm endnu ikke havde lagt ſig, alene i Kloſtrene et ſikkert Tilflugtsſted. For at forebygge uoverlagt Indtrædelſe i Kloſter foreskrev Benedikt endvidere en Prøvetid, Noviciat, — ſenere faſtſat til eet Aar, — ſom Enhver ſkulde udſtaa, førend han optoges ſom Munk. Vedblev han efter udſtaaet Prøvetid ſit Ønſke, maatte han aflægge de høitidelige Kloſterløfter (vota solennia ovenfor S. 1—2), og kunde da ei mere træde tilbage i Verden. Under ſaadanne Betingelſer var det ikke ſandſynligt, at Nogen letſindigen lod ſig optage ſom Munk, da Stifteren ikke havde kunnet forudſee, at hans Ordens Rigdomme ſnart vilde friſte mangen Uværdig til at vælge Kloſterlivet. Forøvrigt var Benedikts Regel mild. Munkenes Tid ſkulde deles mellem gudstjenſtlige Handlinger (horæ canonicæ etc.), Haandarbeider, Afſkrivning og Læsning. De ſkulde leve af deres Arbeide. Forſkrifterne angaaende Mad og Drikke vare fornuftige; ſelv Viin var ikke forbuden, og Klædedragten ſkulde rette ſig efter Klimatet [2]). Paa Selvpiinsler og andre legemlige Bodsøvelſer lagde han ingen ſynderlig Vægt [3]).

---

[1]) Alene Benedikts Forſkrift, at gamle og ſvøbelige Munke, der ei havde Kræfter til at arbeide, ſkulde anvende deres Tid til Afſkrivning af Bøger, har mere end noget andet reddet Alderdommens litterære Skatte i hine barbariſke Tider. Ved Kloſtret paa Monte Caſſino anlagde han et Bibliothek, ſom paa hiin Maade ſkulde vedligeholdes og forøges.

[2]) Selve Klædedragtens Farve var ikke beſtemt. Almindeligſt ſynes den at have været ſort, og blev det ialfald ſenere. Klædningsſtykkerne vare Kutten, Kjolen og scapulare, et Skulderklæde uden Ærmer.

[3]) Man har neppe nogen Benediktiner-Regel tilbage, hvis Benyttelſe i Norge

Benediktinerordenen udbredte sig med Hurtighed over Italien, Sicilien, Frankrige, Spanien og flere Lande; forskjellige Congregationer af Ordenen stiftedes, hvoriblandt de mærkeligste vare St. Maurus i Frankrige (la congrégation de Saint-Maure)[1]), Monte Cassino og Monte Oliveto i Italien, Valladolid i Spanien, St. Gallen i Schweiz, Fulda i Tydskland o. fl., der alle udmærkede sig som Planteskoler for Middelalderens Lærdom og Videnskabelighed. Men snart strømmede ogsaa en saadan Rigdom ind over Benediktinerabbedierne, at Dygten forfaldt. Benedikt af Anianes Reform i 9de Aarhundrede virkede kun kort, og efterhaanden afsondrede flere nye, paa Benedikts Regel oprindelig grundede Ordener, saasom Clunyacenserne og Cistercienserne, sig fra Moderordenen, og dannede uafhængige Klosterselskaber. — Benediktinerindernes Oprindelse er — saavidt vides — endnu dunkel. I Almindelighed dannede Nonneklostre af de forskjellige Ordener sig samtidigen og uden videre efter Munkeklostrene; men Nonner af denne Orden skal man først finde Spor af i det 8de eller 9de Aarhundrede[2]). Forøvrigt adskilte Benediktinerne sig fra alle senere Munkeordener derved, at hvert Klosters Abbed var uafhængig, saa at han ei stod i noget underordnet Forhold til Ordenens ældre eller mægtigere Foresatte, til noget Moderkloster eller deslige. Dette foraarsagede deels en Splittelse, deels en Mangel paa nødvendigt Tilsyn ovenfra, hvilket man i de yngre Munkeordener søgte at forebygge ved Generalabbeder, Generalkapitler og deslige. Derimod erkjendte Benediktinerne i Almindelighed Stiftets Biskop (ordinarius) for deres lovlige Foresatte, et Afhængighedsforhold, som Abbederne dog paa mange Maader søgte at unddrage sig[3]).

---

er fikker. Vi maa derfor søge den paa anden Haand, og da er vel Erkebiskoppens af Canterbury St. Dunstans Regel for Englands Benediktinere, fra hvem de norske udgik, den der nærmest har været Forbilledet. Den er trykt i Monasticon Anglicanum (1817) I. pag. XXVII—XLV.

[1]) Denne Congregation satte som Ordenspligt, ligesom det nuværende Benediktiner-Abbedi Mölck i Oversterrig, lærde Arbeider og Historiegranskning istedetfor Bodsøvelser og Haandarbeide. Mænd som Montfaucon og Mabillon ere udgaaede herfra, og det er Benediktinernes utrættelige, gjennem flere Menneskealdre fortsatte Flid man skylder historiske Verker som l'Art de vérifier les dates o. fl.

[2]) (Chrome) Geschichte d. Mönchsorden. IV. 376.

[3]) Hvorvidt Pavebullen af 28de Juni 1337, hvorved Benediktinerordenen deeltes i 36 Provindser, af hvilke Norge dannede een, har havt nogen Forandring i dette Forhold til Følge, veed jeg ikke. Man kan ei see det af de norske

Et Begreb om denne Ordens Udbredthed og Anseelse faar man af en Optegnelse over dens Klostres Antal, der i 15de Aarhundrede løb op til 15107, af hvilke i Tidernes Løb udgik 24 Paver, 200 Kardinaler, 1600 Erkebiskopper, 4000 Biskopper, 16000 Forfattere, 1560 Helgener og 5000 Hellige, der fortjente Kanonisation [1]). Flere Klostres Rigdom var umaadelig; deres Abbeder optraadte som Rigsfyrster [2]) og verdslige Magnater, der ofte kunde byde Landsherren Trods, og i Klostrene selv dreves Pengehandelen i det Store. Men hvormeget end Benediktinerordenen saaledes afveg fra Stifterens fromme Hensigt, kan man ikke være blind for de mange og store, især videnskabelige Fortjenester, mangfoldige af dens Medlemmer have erhvervet sig, og den vil saaledes stedse staa som en af de vigtigste Institutioner i Europas Middelalder.

De ældste Klostre i Norge vare, som allerede før er anført, af Benediktinerordenen. De vare følgende: Nidarholm paa Holmen af dette Navn ligeoverfor Nidaros, paatænkt 1028, men neppe i Stand før i Begyndelsen af 12te Aarhundrede, som det synes efter Clunyacensernes Regel; St. Albani Kloster Sælø eller Selje (Selja) paa Øen af samme Navn i Nordfjord, stiftet seneſt i Slutningen af 11te Aarhundrede; Munkeliv eller St. Michaels Kloster paa Nordnes ved Bergen, stiftet omtrent 1110; Gimsø Nonnekloster ved Skien, ligeledes fra Be-

---

Klostres Historie. Suhm Danm. Hist. XII. 288. I Monasticon Angl. I. 68—79 findes de Forhandlinger, der foregik ved Valget af en Abbed i Benediktiner-Klostret i Glastonbury 1456. Man seer deraf, at Kongens og Biskoppens Samtykke indhentedes til Valget, der foregik ved Valgte af Kapitlet (per compromissarios). Men Kirkens hele Forfald i 15de Aarhundrede havde medført mange nye Skikke, saa neppe noget herfra kan sluttes med Hensyn til Benediktinernes anerkjendte Afhængighed.

[1]) Saadanne Tal ere naturligviis saare upaalidelige. Monast. Angl. I. pag. XIX har et Benediktiner-Stamtræ, hvorpaa ogsaa disses reformatoriske Efterkommere ere opførte, nemlig Clunyacensere, Cistercienſere og disses Congregationer, eller samtlige nigri monachi, og paa dette er opført (i unævnt Tid) 3000 Munke- og 1500 Nonneklostre, hvorfra udgik 4600 Biskopper, 1600 Erkebiskopper, 200 Cardinaler, 51 Patriarcher, 46 Paver og 55700 Hellige af begge Kjøn. — En anden Beregning angiver før Kirkemødet i Kostnitz 15000 Hellige, 400 Erkebiskopper, 7000 Biskopper o. s. v. Lorain, l'abbaye de Cluny. Dijon 1839. 8. Angivelsernes store Overeensstemmelse beviser nokſom deres Upaalidelighed, og vi have kun anført dem som Vidnesbyrd om Ordenens store Udbredelse.

[2]) Saaledes Abbederne af St. Gallen, Fulda, Korvey o. fl. Abbediet Melck i Østerrige har endnu, uagtet dets uhyre Tab under Revolutionskrigene, over 1 Million Gylden i aarlige Renter.

gyndelsen af 12te Aarhundrede; St. Mariæ Nonnekloster paa Leret ved Oslo, almindelig kaldet Nonneseter (Nunnusetr), udentvivl noget yngre, samt Bakke Nonnekloster paa Baklandet ved Throndhjem, der sandsynligviis var af denne Orden. Mindre rimeligt er det, at det af Skule Jarl ved 1230 stiftede Nonnekloster paa Rein i Ritsen ved Throndhjem var for Benediktinerinder, da Stiftelsestiden gjør det sandsynligere, at det har været af en anden Orden. Alle disse Klostre vare rige Stiftelser, der eiede betydeligt Jordegods, og alle sees at have anerkjendt deres Afhængighed af Stiftets Biskop, der oftere især for Nonneklostrenes Vedkommende greb ind i deres indre Anliggender, ligesom f. Ex. Biskoppen i Oslo endog synes at have havt Overtilsynet med de i hans Stift liggende to Benediktinerklostres Jordegods [1]). I Norge var Ordenens Dragt sort, hvilken Farve var den almindelige i senere Tider; Sæls Kloster, der beviislig hørte til denne Orden, forekommer udtrykkelig under Benævnelsen Svartmúnkaklaustr [2]).

Spørgsmaalet, om de Geistlige ved nogen af Norges Kathedralkirker have været Benediktinere, maa vi endnu her i Korthed søge at besvare. Naar man seer, at Biskopperne ved Englands største og anseeligste Kirker, f. Ex. i Canterbury, Worchester, Durham, Rochester o. fl., tillige vare Formænd for Benediktiner-Konventer, hvis Munke vare Domkirkens Geistlige, kunde det synes rimeligt, at dette Exempel er bleven fulgt ogsaa i Norge; men dette er dog lidet rimeligt. Rigets Inddeling i de 4 Stifter Nidaros, Bergen, Stavanger og Oslo (Hammers Biskopstol oprettedes først 1152) er fra Kong Sigurd Jorsalfarers Tid (ved 1120), og omtrent samtidig hermed bleve, som nys anført, de første Benediktiner-Klostre stiftede i Norge. Men hvis disses Munke tillige havde udgjort Domkirkens Geistlighed, havde det været en Urimelighed at anlægge deres Klostre udenfor Biskopsstaden, i Nidaros nemlig paa en fraliggende Ø, i Bergen paa Vaagens dengang ubebyggede Nordside; man vilde som i England anlagt Klostret i Sammenhæng med Biskopgaard og Domkirke, saaledes som Kannikegaarden eller Domkapitlets residerende Medlemmers Bolig senere i Virkeligheden byggedes ved de norske Biskopstoler. Men saameget er i alle

---

[1]) Anderledes kan man neppe forklare, hvorfor Gimsø og Oslo Nonneseters Gods er indtaget i Fortegnelsen over Oslo Stifts Jordegods, da dette optoges af Biskop Øystein, medens alle øvrige osloiske Klostre, med Undtagelse af det af Oslo Biskop ligeledes afhængige Olafs Kloster i Tønsberg, aldeles ikke deri forekomme.

[2]) Fornm. Sög. I. 231. Hist. Sanctorum in Selio i Script. R. Dan. IV. 13.

Tilfælde vist, at der ikke for Tiden haves noget Vidnesbyrd for, at noget af Norges Domkapitler, fra den Tid disse oprettedes (1152), hørte til Benediktinerordenen.

§ 3. Regulære Kanniker af Augustinerordenen.

Den berømte Kirkefader Augustin († 430) overtalte som Biskop i Hippo i Afrika Præsterne ved sin Hovedkirke til at flytte sammen med ham i en fælles Bolig, hvor de skulde gaa til fælles Bord (communis mensa), uden at nogen af dem skulde besidde personlig Eiendom. Denne Skik fandt snart Efterligning andensteds, uden at man dog endnu i flere Aarhundreder havde nogen skriftlig Regel for dette Samliv, uden at altsaa disse Sekulargeistlige dannede nogen Munkeorden. Imidlertid opkom dog Navnene collegia og Collegiatkirker for slige Indretninger, samt Benævnelsen canonici (Kanniker) for de Geistlige, der førte et saadant Liv. Stifter af de regulære Kannikers Orden er derimod egentlig Chrodegand, Biskop af Metz, som i Slutningen af 8de Aarhundrede forsøgte at sætte en Dæmning mod Kleresiets Usædelighed, ved at bevæge sine underordnede Geistlige til at føre et Slags klosterligt Liv i en fælles Bolig med eens Levemaade og Andagtsøvelser. For disse udkastede han nu en Regel, i det Hele stemmende med Benedikts af Nursia, kun at Clausuren naturligviis maatte blive mildere, da de havde Embedssysler omkring i Stiftet. Disse Chrodegands Disciple bleve kaldte canonici regulares eller regelbundne Kanniker, og Metzer-Kirkens Exempel fulgtes i de fleste Lande, da Biskopperne haabede paa denne Maade dels at tilvende sine Kirker den Anseelse, Klostrene i Menigmands Øine nød, dels lettere at holde den rige og overmodige Klerus i Tømme. Men efterat denne Indretning var bleven bekræftet paa Kirkemødet i Aachen 816[1]) og paabuden over hele det frankiske Rige, mærkede Biskopperne snart, at disse Kanniker derved ikkun vare blevne endnu mægtigere. Skjønt oprindelig bundne til Munkeløfterne: Lydighed, Armod og Kyskhed, lykkedes det dem efterhaanden at slappe Afhængighedsforholdet til Biskoppen, ved at erhverve sig Rettighed som et geistligt Senat, Domkapittel, der lidt efter lidt tilrev sig Andeel i Kirkens Gods og dets Bestyrelse, dispenseredes fra For-

[1]) Hermant, Histoire des conciles. II. 373—374. Regelen for Kanniferne bestod af 144 Kapitler og grundede sig paa Chrodegands Regel, den for Kanonisserne udgjorde kun 28 Kapitler; ifølge det 9de Kapittel vare disse fritagne for Løftet om Armod. I c. 374.

ikke undertiden andre vigtigere Spørgsmaale, f. Ex. Afhængighedsforholdet til Bispestolene eller udenlandske Moderklostre o. dsl., deraf vare afhængige. I Almindelighed maa man blive staaende ved, at dette eller hiint Kloster synes at have hørt til denne eller hiin Congregation, og anføre hvad der taler for og imod en saadan Formodning. Det ældste Augustinerkloster i Norge var udentvivl Elseter eller Helgeseter Kloster for regulære Kanniker ved Nidaros, og St. Johannes Kloster (almindelig kaldet Jonskirken) paa Stranden i Bergen for Barfodmunke. Samtidigt med disse var udentvivl og den Helligaands Kloster paa Øen Halsnø paa Sønhordland og Kastelle Kloster i Bahuuslæn. Utstein Kloster i Ryfylke er derimod meget yngre, maaske først stiftet mod Slutningen af 13de Aarhundrede. Tvivlsomt er det i høi Grad, om Olafsklostret i Hammer har været af denne Orden. Ligesaalidt kan det med Bestemthed afgjøres, om det af Skule Jarl stiftede Reins Nonnekloster ved Throndhjem har været beboet af regulære Chorfruer (Kanonisser). Det stiftedes paa en Tid, da Benediktinerinderne vare af Moden og Klarisserne eller St. Damians Orden (nedenfor under Franciskanerne) endnu neppe kunde naaet til Norge; men det kan ligesaa snart have været et Bernhardinerkloster (næste §).

Vi antage saaledes, at Augustiner-Klostrene i Norge i det Hele ere samtidige med Domkapitlernes Oprettelse, der igjen var samtidig med Erkestolens Stiftelse (1152),[1]) og da Augustinerne egentlig vare Kollegiatkirkernes Præsteskab, ligger den Formodning meget nær, at de ere indkomne her i Landet netop for at danne dette Præsteskab ved de nystiftede Domkapitler. Men dette maa dog anses yderst tvivlsomt; thi vi finde intet Spor af Augustinerne i Stavanger, Oslo og Hammer, og de Augustiner-Klostre, som fandtes ved Nidaros og Bergen, dannede netop som regulære Kanniker en Modsætning til Domkapitlets sekulære. Kannikerne ved Domkapitlerne i Nidaros og Bergen have altsaa været sekulære, medens de første i Helgeseter Augustinerconvent, de sidste maaske oprindelig i Jonskirkens Munke og sildigere i Halsnø Kannikeconvent have havt den regulære Corporation af Augustinere, som efter Planen det hele Kapittel egentlig skulde have dannet. I Nidaros har man tydeligt denne Dobbelthed: canonici seculares ved Domkirken i Byen, med fælles Bordhold, men med store Præbender, Frihed for Clausur o. s. v.; canonici

---

[1]) Werlauffs Udg. af Anecdoton etc. 76, ogsaa trykt bag Keysers m. fl. Udgave af Kongespeilet S. 186.

regulares paa Helgeseter med Erkebiskoppen og Kapitlet som Forstandere, og med en Prior for Klostrets indre Vedkommende og som saadan Medlem af Kapitlet. Ligesaa synes Abbeden i Halsnø med sine Brødre at have betragtet sig som en Afdeling af Bergens Kapitel, hvis Domkirke han maatte aflægge en Troskabsed, der i alt Væsentligt stemmer med den, som enhver Kannik ved Domkirken maatte sværge; selv i Klostrets private Anliggender, til Kjøb og Salg, Proventmænds Indtagelse m. v., maatte han indhente Biskoppens Samtykke [1]). Kannikerne ved Domkirken dannede vel en fælles Korporation, der havde deres fælles Boliger paa Holmen (nu Fæstningen) i Bergen, der endnu efter dem bærer Navnet Communen; man finder at de skifteviis forestode og bekostede den fælles Huusholdning; men ligesaa lidt som dette viser, at de have været regelbundne, ligesaa lidet fremlyser dette af den Ed, der ved Optagelsen i Kapitlet aflagdes [2]). Alt deri har Hensyn paa verdslig Tugt og verdslig Fordeel. Udtrykket i Kannikeformularen: „salvo meo ordine“ har aabenbart ikke Hensyn paa nogen Munkeorden, men paa Vedkommendes Stand som geistlig Prælat (ordo ecclesiasticus).

Om Stavangers og Oslos Kannikers indre Forhold veed man endnu mindre, og her bliver derfor ikke engang en Formodning om den ældste Tilstand tilladelig. Oslo Kapittels Statutter, rigtignok fra en nyere Tid — udentvivl henimod Reformationen, — vise tydeligt, at Kannikerne paa den Tid vare sekulære; det samme antyder samtlige Diplomer, og der er saaledes ingen Grund til her at antage regulære Kanniker. Hvis Utsteins Augustinerkloster ved Stavanger kunde antages samtidigt med

---

[1]) For at undgaa Gjentagelser henvises med Hensyn til disse Forhold til Helgeseters og Halsnøs Specialhistorie.

[2]) Man sammenligne følgende Halsnø Abbeds Ed, der findes i Barth. IV. 432, med den bergenske Kannikes, der er trykt i Björgv. Kálfsk. p. 7.

Juramentum abbatis in Halsnöy.

Ego N., ordinandus abbas monasterii talis, promitto deo et sanctis eius, quod ab hac hora in antea fidelis et obediens ero sanctæ Bergensi ecclesiæ et domino meo Haquino, dei gratia episcopo Bergensi, ejusque successoribus canonice substituendis. Non ero in facto vel consilio, ut detrimentum rerum vel honoris patiatur. Prædia monasterii mei sive bona non alienabo, præter domini mei Bergensis episcopi consilium et consensum: præbendarium sive præbendarios, quæ vulgo próventumenn dicuntur, non colligam absque ejus licencia petita et obtenta. Promitto etiam stabilitatem et regularem servantiam secundum regulam sancti [Augustini]. Sic me deus adjuvet et hæc sancta. (En lignende for en dansk Abbed findes hos Pontopp. Annal. I. 250.)

Domkapitlet, vilde der være den samme Grund for at antage dette oprindelig besat med regelbundne Kanniker, som i Nidaros og Bergen; men da hiint Kloster sandsynligviis er fra Slutningen af 13de Aarhundrede, og da intet ældre Kloster synes at have existeret i Stavanger Stift, falder denne Grund bort. Om Hammers Kapitel veed man ligesaalidt noget med Bestemthed, da alle dette Stifts Brevskaber ere blevne ødelagte deels paa Reformationstiden, deels ved Byens Afbrænding i Syvaarskrigen. Her turde man imidlertid med nogen Grad af Rimelighed antage, at Kapitlet oprindelig har henhørt til en eller anden regulær Orden, og staaet i nøieste Forbindelse med det herværende Olafskloster. Hammers Bispestol og samtlige derværende geistlige Indretninger bleve nemlig paa een Gang stiftede af Cardinal Nicolaus, der havde været og maaskee endda var Cistercienser. Som Pave under Navn af Hadrian IV sendte han Bygmestere til Hammer, der fuldendte Kirkens og Klosterets Bygning. Her laa efter en gammel Beretning Bispegaard, Skole og Kloster under samme Tag, og her er det derfor mere end sandsynligt, at den for Kirkevæsenet varmt følende Cardinal har sørget for, at det under hans Øine oprettede Kannikercollegium fik en kanonisk Regel at følge. Men noget Vidnesbyrd herfor give Kilderne aldeles ikke. Af hvad der saaledes er oplyst, seer man, at Augustinerne i Norge i det Mindste for saa vidt have overholdt deres Regel, at de have erkjendt Stiftets Biskop for deres Foresatte, uden Hensyn til om Domkapitlets Kanniker vare regulære eller ikke.

Til hvilke Congregationer af Augustinerordenen de norske Klostre hørte, lader sig ikkun for et Par med nogenlunde Sikkerhed bestemme. Halsnø Kloster forekommer under Benævnelserne: coenobium Paracleti de Haulsnu ordinis St. Augustini, og monasterium Spiritus sancti de Halsnø [1]). Saavidt vides benævnedes ingen andre Klostre med Paraklets Navn, end Helligaands-Ordenen, stiftet af Guido af Montpellier mod Slutningen af 12te Aarhundrede og stadfæstet af Innocents III i 1198, hvilken Orden havde gjort Syges og Reisendes Pleie til udelukkende Pligt. Dens Munke vare ligesom de øvrige Augustinere regelbundne Kanniker, og benævnedes i Danmark Duebrødre [2]), med Hensyn til det almindelige Symbol paa den Hellig-Aand. Skjønt deres

---

[1]) Script. Rer. Dan. IV. 416. Dipl. Norv. I. No. 249.

[2]) Om denne Orden og dens Hospitaler se Vedel Simonsen i Nord. Tidsskr. f. Oldkyndighed. III. 232 ff. Helligaandsordenen førte et Patriarchkors (Dobbeltkors) og en Due i sit Segl.

Boliger i egentlig Forstand vare Hospitaler, og derfor som oftest benævnedes Hellig-Aands-Hospitaler, kaldtes de dog ofte ogsaa Klostre, fordi deres Beboere levede et fuldkomment Klosterliv, og desuden toge sig af deres Gjæsters aandelige Pleie. Formanden residerede i Klosteret Saxia eller Sassia ved Rom, og Ordenen havde mange Stiftelser i Danmark. Da Halsnø Kloster gjentagne Gange nævnes med Hellig-Aands-Hospitalernes latinske Navne, kan det vel ikke være Tvivl underkastet, at det har været et saadant, uagtet det er ældre end Guidos Orden, hvorefter det maa være reformeret, efterat Erling Jarls Klosterstiftelse [1]) der var fuldendt. Han har rimeligviis bestemt det for regulære Augustinere. Naar man fremdeles finder, at Munke i Halsnøen ere blevne Abbeder i Jonsklostret i Bergen og omvendt, samt at en Munk fra Helgeseter ligesaa er bleven Abbed i det sidste Kloster, kunde man bringes til at formode, at samtlige disse Klostre kunne have været Helliggeisthuse; den Omstændighed, at Fremmede oftere sees at have holdt til i hine 2 Klostre, synes endog at styrke Formodningen, men ogsaa her maatte altsaa Reformer i senere Tider være foregaarde, da de beviisligt vare ældre end Guidos Orden. Hine Abbedvalg lader sig desuden simpelt hen forklare af den Lighed, der var mellem alle Augustinere, saa at ingen Dispensation behovedes for Overgang fra den ene Congregation til den anden, og Gjæstfrihed var en Klosterpligt, som ikke Helligaandsbrødre alene opfyldte.

Augustinerklosteret Kastelle i Bahuslæn sees at have erkjendt Abbeden i Ebelholt i Sjælland for sin Foresatte, overeensstemmende med Augustins Regel [2]). Da Ebelholt hørte til St. Victors Congregation, der var indkommen til Danmark med den hellige Abbed Vilhelm i 12te Aarhundrede [3]), er det rimeligt, at Kastelle har hørt til den samme Orden. Men da man tillige finder, at Erkebiskoppen og Domkapitlet i Nidaros ligeledes have havt anerkjendt Ret over dette Kloster, have indsat Priorer deri, og beviist sin Ret til Klostret for Kong Hans [4]), saa synes Afhængigheden af Ebelholt i det Mindste at have været omtvistet, og man kan altsaa ikke med Bestemthed slutte til den Congregation, hvortil Augustinerne i Kastelle hørte. St. Mariæ Kloster af Augustinerordenen i Dragsmark,

---

[1]) Script. Rer. Dan. IV. 416. Suhms Danm. Hist. VII. 176.

[2]) Ifølge et Brev til Prioren i Kastelle af 1182 og et andet fra ham af 29de Juni 1403. Script. Rer. Dan. VI. 55. 176.

[3]) Script. Rer. Dan. V. 458—459.

[4]) Kastelles Jordebog i Enden. Trykt i 1ste Udg. af dette Skrift S. 790—791.

ligeledes i Bahuuslæn, forekommer enkelt Gang under dette Navn, men det var beviisligt et Præmonstratenserkloster, og opføres derfor blandt disse, hvortil det udentvivl stedse har hørt.

§ 4. Reformerede Benediktinere. Clunyacenserne og Cistercienserne.

Benedikt af Nursias Haab, at dagligt Arbeide i Forening med det stille Ophold i et afsidesliggende Kloster skulde være tilstrækkelige Midler mod den menneskelige Fordærvelse, gik ikke i Opfyldelse. Ligesaalidt førte Benedikt af Anianes Reform til det forønskede Maal. Benediktinerabbedierne fostrede mange udmærkede Lærde, men end flere usædelige og lade Mennesker, som valgte dette Liv for at kunne svælge i yppig Ledighed. Imidlertid tiltog Klostrenes Rigdom Aar for Aar, og Usædeligheden voxte med Rigdommen. Samtidens Krøniker erklære eenstemmig, at Klosterlivets Forfald laa i Munkenes Rigdom — „ob nimias divitias“. Benedikts Regel tilsidesattes og Ledigheden fødte sine sædvanlige Børn. Arbeidet og Omsorgen for de daglige Fornødenheders Anskaffelse væltedes paa Lægbrødrene. De enkelte Fromme blandt Ordenens Medlemmer, der bemærkede, hvorledes Ordenens Anseelse i Menigmands Øine daglig sank, maatte derfor tænke paa en Reform, og da en saadan ansaaes umulig i selve Benediktiner-Abbedierne, stiftede Berno Aar 910 et nyt Kloster i Clugny eller Cluny (Cluniacum) paa Sydgrændsen af Bourgogne [1]). Som første Abbed fornyede han Benedikts Regel i dens hele Udstrækning, og føiede desuden dertil flere strenge Forskrifter om Afholdenhed fra Kjødspiser, vedvarende Taushed til visse Tider, m. m. Ordensdragten skulde være sort. Hans Eftermænd, Odo, der egentlig betragtes som Clunyacenser-Ordenens Stifter, Aymar, og især den 6te Abbed, Hugo, traadte med Kraft i Stifterens Spor, og det syntes en Tid lang, at en Reform i hele Munkelivet virkelig skulde opnaaes. Ved Hugos Død i Midten af 11te Aarhundrede havde 10,000 Munke sluttet sig til Cluny. Denne Orden er iøvrigt meest mærkelig, fordi den var den første, der indførte de i Klosterhistorien saa vigtige Congregationer eller Klosterbroderskaber. Hidtil havde nemlig ethvert Klosters Abbed været en aldeles uafhængig Prælat, der kun skyldte Gud og til Nød Paven eller Biskoppen

[1]) Den nyeste Kilde til Clunys Historie er: Essai historique sur *l'Abbaye de Cluny*, suivi de pièces justificatives etc. par M. P. Lorain. Dijon 1839. 8vo. Om Nordens Abbedier af Ordenen indeholder den Intet.

Regnskab for sin Færd, og stod ikke i noget underordnet Forhold til andre Klostre, hvorved Ordensstugten kunde kontrolleres. Ethvert Kloster derimod, som tiltraadte Cluny's Regel, erkjendte med det Samme dettes Abbed for sin Foresatte, og indrømmede ham en afgjørende Indflydelse i alle Henseender. Filialklostrene skattede til Moderklostret, og Ordenens fælles Anliggender afgjordes paa et Generalkapittel i Cluny, hvortil alle Abbeder indkaldtes, og hvor Abbeden af Cluny som Generalabbed havde Forsædet. I disse Klosterbroderskaber søger man, udentvivl med Rette, den væsentligste ydre Grund til Munkevæsenets Forfald; thi uagtet de i Begyndelsen virkede til Disciplinens Overholdelse, medførte de senere, da slige Congregationer bleve almindelige i næsten alle Ordener, Had og Iversyge imellem de forskjellige Arter deraf, der igjen avlede den offentlige Skandal, som blottede Institutionens indre Fordærvelse og medførte dens Fald.

Af denne Orden kjender man i Norge kun eet Kloster, nemlig Nidarholms (S. 17). Det kaldes iflæng et Benediktiner- og Clunyacenser-Abbedi, fordi man i det Hele ei skjelnede nøie imellem disse, da Clunys Congregation fremdeles fulgte Benedikts Regel [1]).

Mangfoldige Congregationer af reformerede Benediktinere efterlignede Cluny, men i lang Tid formaaede ingen at fordunkle denne ældste Stiftelse, hvis Munke efterhaanden af Paverne erhvervede sig en Mængde Fribeder, og udmærkede sig snart ligesaa meget ved Rigdom, Lærdom og Statsklogt, som ved Yppighed og trælesløst Levnet. Det var først Cistercienser-Ordenen forbeholdt at bringe Clunys Abbeder i Forglemmelse, og hæve sig selv til en i Klosterhistorien hidtil ukjendt Magt og Indflydelse. — Robert, en Adelsmand fra Champagne og Abbed i Benediktinerklostret Colan, havde forgjeves stræbt at bringe dette Klosters Munke til at opgive deres regelløse Liv. Nedslagen herover nedlagde han sin Værdighed, og begav sig med nogle ligesindede Venner til et øde Sted i Bourgogne, hvor han nær ved Dijon stiftede 1098 Klosteret Citeaux eller Cistertium, i hvilket en meget streng Regel indførtes. Tilliden til Benedikts oprindelige Regel var endnu usvækket, og man haabede ved dens punktlige Efterlevelse at naa Øiemedet. Tiden deeltes mellem 4 Timers Søvn, 4 Timers Bønner og Sang, 4 Timers Haandarbeide, og forøvrigt skulde den anvendes til Læsning, huuslige Sysler og Indsam-

---

[1]) I England gaves endnu i 1225 fælles Statutter for begge, eller for alle Munke nigri ordinis. (Monast. Angl. (1817) vol. I. p. XLVI.)

lang af Urter og Rødder til Næring. Klostrene af den nye Orden skulde anlægges langt fra Stæderne, paa Øer, i Skove eller Ørkener, som Munkenes Flid skulde opdyrke. Alle prægtige Klæder og udsøgte Spiser forbødes, og selve Klosterbygningens Ydre skulde bære Præg af Armod og Ydmyghed. Lægbrødre maatte dog optages.

Imidlertid lod det til, at just denne Strenghed skulde omstyrte den hele Reform; ingen nye Professer meldte sig, og den 3die Abbed Stephan befandt sig saagodtsom ene i Citeaux, da aldeles uventet den senere saa berømte Helgen Bernhard af Clairveaux i Aaret 1113 indfandt sig med 30 Ledsagere, og anholdt om Optagelse. De nylig begyndte Korstog havde i høi Grad vakt Stormeriet blandt Franker og Normanner, og snart kunde Abbed Stephan afsende Kolonier fra Moderklosteret, hvis Medlemmers Antal nu tiltog med rivende Hurtighed. Bernhard sendtes 1115 som første Abbed til Clairveaux (Clara vallis), og hans Kloster blev den berømteste Filial. Han ansees med Rette som Cistercienserordenens egentlige Stifter, hvorfor dens Munke og ofte kaldes Bernhardinere efter ham. Hans indtil Vanvid grændsende Selvpinsler og yderlige asketiske Strenghed gjorde ham i den Grad ansect, at man fra alle Kanter forlangte Udsendinger fra ham, for at reformere gamle eller stifte nye Klostre. Dette gjorde en Revision af den første for et enkelt Kloster udkastede Regel nødvendig, og en saadan, kaldet charta caritatis [1]), udkom med Benedikts Regel til Grundvold. Den hele Orden dannede en aristokratisk-republikansk Stat, hvis samtlige Medlemmer paa det Nøieste vare knyttede sammen, og erkjendte Abbeden i Citeaux som deres Hoved. Et Raad, bestaaende af denne som General og 24 Abbeder (definitores), styrede Ordenen under Pavens umiddelbare Opsigt, og aflagde igjen Regnskab for det aarlig (siden hvert 3die Aar) forsamlede Generalkapittel i Citeaux, ved hvilket alle Abbeder skulde møde [2]). Nu glemtes snart den oprindelige Armod baade i det Ydre og Indre. Moderklostret i Citeaux

---

[1]) Denne Cisterciensernes Grundlov bestaar af 5 Kapitler. 1 Kap. foreskriver Benedikts Regel uden Glosse eller Fortolkning; 2. fastsætter Abbedernes Rettigheder; 3. handler om Generalkapitlerne, deres Myndighed, og alle Abbeders Pligt at møde ved dem; om Tvistigheders Afgjørelse, m. v.; 4. angaar Abbeders Valg, Vacancer, Vælgernes Egenskaber; 5. Abbedernes Afsættelse, hvorfra ei engang Abbeden i Citeaux var befriet.

[2]) At det ikke strengt overholdtes, blev en Følge af Ordenens uhyre Tilvæxt. Dog indskærpede Generalabbeden ofte denne Pligt, og man har endnu et Undskyldningsbrev fra Bergens Biskop af 1326 til Generalkapitlet for Abbe-

bebyggedes med udsøgt Pragt, og maatte nødvendig gives et uhyre Omfang, naar det skulde kunne rumme alle til Generalkapitlet mødende Abbeder med deres Følge.

Denne Orden var aldeles eximeret fra Stiftsbiskoppens eller Ordinariens Opsyn og stod middelbar under Paven, der allerede 1119 bekræftede Regelen. Biskoppen af Langres, i hvis Stift Citeaux var anlagt, fraskrev nemlig sig og Eftermænd al Myndighed over Ordenen, mod dennes Forpligtelse aldrig uden vedkommende Biskops Tilladelse at oprette noget nyt Kloster. Tilsyn med Ordenens Klostre var imidlertid fornødent, og dette skulde derfor udføres af Generalabbeden, der ifølge Regelen aarlig skulde personlig visitere samtlige Klostre. Dette blev imidlertid snart en Umulighed paa Grund af Klostrenes Antal og fjerne Beliggenhed. Han overdrog da gjerne Visitationen i de forskjellige Lande til en nærmere boende Cistercienser-Abbed med Ret til atter at overdrage sin Pligt til andre, og saa fjerne Lande som Norge og Sverige bleve maaske aldrig besøgte af nogen fransk Abbed [1]). Disse Visitatorer indkrævede tillige de aarlige Afgifter (contributiones), som ethvert Cistercienserkloster var pligtigt at yde til Moderklostret, som deraf skulde bestride Ordenens fælles Udgifter, hvoriblandt til Generalkapitlerne. Imidlertid fulgte Privilegier paa Privilegier for Ordenen i det Hele og dens enkelte Klostre [2]). Et halvt Aarhundrede efter Stiftelsen tælledе den alt 500 Abbedier, og uagtet et Generalkapittel i 1151 forbød Oprettelsen af flere, var Tallet dog Aar 1200 blevet 1500, og midt i 13de Aarhundrede bestod den af omtrent 2000 rige Stiftelser, der alle erkjendte Abbeden i Cistertium som Fader. Den ydre Magt og Anseelse fødte indre Stridigheder og ydre Kampe, nærmest med Cluny, hvis Anseelse daglig sank. For at overholde den indre Fred gav Clemens IV en ny Regel, Clementina, der blev almindelig antagen. — Ivrigt maa man lægge Mærke til den væsentlige For-

---

den af Lyses flidige Ankomst (Barth. IV. 94). I 1321 havde nemlig Generalkapitlet befalet, at 2 Abbeder aarlig skulde afgive Møde for Provindsen Dacia (de 3 nordiske Riger). Martene et Durand Thesaurus. IV. col. 1508.

[1]) Det synes allerede tidligt at være bleven Praxis, at Generalabbeden overdrog Visitationen i Norden til en tydsk Abbed, denne atter til en nordisk, almindeligst en dansk. Saaledes fik Abbeden af Esrom i 1380 Fuldmagt fra en tydsk Abbed til paa hans Vegne at visitere 3 norske tilligemed 2 svenske Klostre. (Vadstena Brevbog, kgl. Bibl. i Stockholm, fol. 99.)

[2]) En Samling af disse findes i Script. Rer. Dan. IV. 560 ff. Ligesaa enkeltvis i Dipl. Svecan. I. 243. 247. 492. II. 35. 138. 369. Script. Rer. Dan. V. 269. Suhms Danm. Hist. IX. 281. X. 418. XI. 410. 516 o. fl. St.

skjel, der var imellem Benediktinerne og Cistercienserne, idet de Første lagd fortrinlig Vægt paa Lærdom og literære Sysler, medens Bernhard, d selv ingen lærd Mand var, ansaa Kundskaber for unyttige, ja tildeel skadelige, og derimod udelukkende indskærpede Haandarbeider, Agerbru Havedyrkning [1]) m. v. I disse Henseender have de derfor gjort sig mer fortjente. Den oprindelige Strenghed blev snart ved Pavebuller og pa Generalkapitler formildet; Armoden og Tarveligheden især afløstes af Rig dom og ædel Pragt baade i Bygninger og Levemaade. Klostrene erhver vede sig udstrakte Godser, Kirker, Fiskerier, ja endog Kroer [2]), og Cister cienserkirkerne hørte til de prægtigste Bygninger i Christenheden.

Ogsaa Nonneklostre af Cistercienserordenen stiftedes omtrent sam tidigt med Munkeklostrene. Blandt hine mærkes især Klostret Tart Bourgogne, stiftet 1120 af den hellige Stephan og confirmeret 1147 a Pave Eugenius III, der selv var Cistercienser. Det skal være bleve Moder til 6000 Klostre, og blev som saadant Hovedkloster for samtlig og Samlingssted for Nonnernes særskilte Generalkapittel. De deelte Skjebn med Mandsklostrene. Yppighed og slap Disciplin indsneg sig efterhaanden Nonnerne bekymrede sig snart ikke mere om Regel, Faste og Kyskhed, men levede i deres Klostre et verdsligt Liv, dandsede, spillede, modtog den om boende adelige Ungdoms Besøg, førte sig prægtigt i Klæder, og kom stygt Ry, indtil man først længe efter Reformationen bragte den gamle Strenghed igjen nogenlunde tilbage [3]).

Endnu før Bernhard af Clairveaux's Død (1153) kom Cistercien serne til Norge, dog ikke som de første danske Klostre af denne Orden d recte fra de franske Moderklostre, men fra England. I 1146 indkaldt Biskop Sigurd af Bergen engelske Munke fra St. Mariæ Kloster d Fontibus (Fontes, Fountains) ved York, hvilke stiftede St. Mari Kloster i Lyse (coenobium Vallis lucidæ) ved Bergen, og Aaret efte 1147, stiftedes ved Bernhardinere fra Kirkested Kloster i Lincoln S

---

[1]) „Monachus ordinis nostri debet provenire victus de labore manuum, cultu terrarum, de nutrimento pecorum.“ Constit. capituli generalis ap Cistertium. 1134.

[2]) Jfr. Lysekløsters Historie. Hvor forskjelligt fra de oprindelige Statutter, h blandt Andet bestemme: „Ecclesias, altaria, sepulturas, decimas alie laboris vel nutrimenti, villas, villanos, terrarum census, furnorum molendinorum reditus et cætera his similia, *monasticæ paupertati a versa*, nostri ordinis excludit institutio.“

[3]) Geschichte der Mönchsorden. II. 117 ff.

Mariæ Kloſter paa Hovedøen ved Oslo. Det er fremdeles utvirl-ſomt, at St. Mariæ Bernhardinerkloſter ved Bergen er det ſamme, om det almindelig ſaakaldte Nunnuseter eller Nonneſeter ſammeſteds [1]), ligeſom ogſaa dette Kloſter for Ciſtercienſerinder er ſtiftet ſamtidigt med Lyſe ved Nonner fra England og paa den ſamme Biſkop Sigurds For-anſtaltning [2]). Dette Kloſters Hiſtorie viſer, at det har ſtaaet under Ber-gens Biſkops Tilſyn, uagtet dette ikke ſtemmede med Ordensregelen; maa-ſke har det været en Indrømmelſe ved Stiftelſen. Vi have intet Kloſter af ſamme Orden her i Landet at ſammenligne dets Stilling med, og det næſte Kloſter i Danmark, der var beboet af disſe Nonner, Mariæ Klo-ſter i Roeskilde [3]), var ſom ſaadant yngre og er mindre bekjendt end det bergenſke. I Sverige derimod vare Nonnekloſtrene af denne Orden ikke underkaſtede Biſkoppernes Tilſyn. Da Nonnerne i Gudem havde antaget et ſaadant, paalagde Generalabbed Johannes af Citeaux Abbederne af Al-vaſtra og Varnem at forandre dette [4]). — Alle Kloſtre i Norden af denne Orden ſynes at have været Guds Moder helligede. At iøvrigt de ber-genſke Bernhardinerinder ſenere af Norges Rigsraad bleve udjagede og Kloſtret overdraget St. Antons Munke, vil nedenfor blive omtalt.

Omtrent paa een Tid, mod Midten af 12te Aarhundrede, ſtiftedes ſaaledes 3 Ciſtercienſerkloſtre i Norge. Det var og en dertil høiſt belei-lig Tid, da Eugenius III, Paven, og Nikolaus af Alba, Kardinallegaten i Norge, begge vare Ciſtercienſere, og virkede for deres Ordensbrødre. — Et halvt Aarhundrede yngre var Ciſtercienſerkloſtret paa Tutersøen

---

[1]) Kloſtrets fulde officielle Titel har været: monast. beatissimæ Mariæ ad sanctam trinitatem ordinis St. Bernardi. Barth. C. 506. Identiteten af Mariæ Kloſter i Bergen og Nonneſeter fremgaar af mange Breve, hvori disſe Benævnelſer forekomme i Forening. Barth. IV. 23. Script. Rer. Dan. IV. 412 c. fl. St.

[2]) At Nonneſeter allerede nævnes i Harald Gilles Saga (Heimskr. c. 7), stri-der ikke herimod; thi paa hiint Sted omtales ikke Kloſtret, men kun det Sted ved Bergen, hvor det laa. Man vil oftere i Sagaerne finde Stiftelſer nævnte paa Tider, de ei vare til, og Forf. har da kun villet antyde Stedet, hvor de i hans Tid laa. Saaledes Jonsvoldene, Bakke o. fl.

[3]) Daugaard, Danſke Kloſtre. 171—174.

[4]) Ved Brev af 18de Januar 1342 (i Vadſtena Brevbog fol. 100, Haandſkr. A. 26. paa kgl. Biblioth. i Stockholm). Nonnerne ſkulde i modſat Fald ſom raadne Lemmer afſkæres fra alt Samfund med Ordenen. Vi antage paa Grund heraf, at det bergenſke Nonneſeters Afhængighed af Biſkoppen har været en Undtagelſe.

(coenob. St. Mariæ de Tuta insula) i Throndhjemsfjorden, der stiftedes 1207 ved Munke fra Lyse-Kloster.

De norske Cistercienser-Abbeder hørte blandt Rigets Prælater, og deeltoge som saadanne ofte i Rigets Anliggender. Stifterens strenge Regel blev neppe længe overholdt; tvertimod synes hverken Clausur eller Tarvelighed at have udmærket dem. Vi finde dem snart hist, snart her i reent verdslige Ærinder, og Tugten synes mod Reformationstiden at have været slappere i disse Klostre end i de øvrige. I det Mindste har Historien optegnet os flere Vidnesbyrd derom.

Ordensdragten var hvid eller graahvid [1]) (monachi albi eller grisei), over hvilken Dragt Brødrene udenfor Klostret bare en sort Kappe. Nonnernes Dragt var ligeledes hvid med sort Slør og Skapular. Lægfolkets Dragt var bruun. Klædningen skulde være af groveste Sort.

§ 5. Præmonstratenserne.

Vi have allerede omtalt de mange Forsøg, som fra Sekulargeistlighedens Side gjordes paa at tilegne sig Klosterlivets Anseelse og formeentlige Fortjenstlighed, uden at opgive de verdslige Forbindelser og Fordele. Men paa hvor mange Maader man end forandrede Augustins Regel, strandede dog alle Forsøg paa Tidsalderens Fordærvelse og paa det Modsigende i selve Ideen, saa at disse regelbundne Kanniker langt hurtigere end selve Munkene glemte deres Pligter og derved tabte deres Anseelse. Kun een Reform af de regulære Kanniker syntes i længere Tid at have naaet sit Øiemed, men dog kun ved saagodtsom ganske at forlade hine og derimod fuldkommen at slutte sig til Munkeordenerne. Derfor bleve Medlemmerne af denne Reform i Tidens Løb ei heller betragtede som Kanniker, men førte efter Stiftelsesstedet det selvstændige Navn Præmonstratenserе.

Norbert, (født 1082, død 1134 som Erkebiskop i Magdeburg), en adelig Chorherre i Kølln, forlod efter et udsvævende Ungdomsliv sit Kanonikat, og drog om i Verden som ivrig og heldig Bodsprædikant. Efter et mislykket Forsøg paa at reformere Kannikerne ved Domkirken i Laon, traf han sig med nogle Ligesindede tilbage til Coucy-Skoven, et usundt

[1]) Script. Rer. Dan. II. 606. Heraf den norske Benævnelse grámunkr, der stedse bruges om Cistercienserne; den forekommer endnu i 14de Aarhundrede (Barth. IV. 195), da forresten den danske Benævnelse Graabrødre paa Minoritterne begyndte at blive almindelig i Norge.

[redacted]

[redacted]

[redacted]

tiltoge hurtigt i Antal og Rigdom. Præmonstratensernes ivrige Deeltagelse i Kampen mod Albingenserne i Frankrige befordrede meget deres Udbredelse i dette Land; ellers vare de fleste Klostre — man regner ind til 3000 — i de tydske Lande. Reformationen traf derfor og denne Orden føleligst, idet det evangeliske Norden med England, Nederlanden og Tydskland inddrog dem alle. — Ved ethvert Mandskloster af Ordenen var oprindelig tillige et Nonnekloster anlagt, for hvis Forsyning Brødrene skulde sørge. Uagtet Regelens strenge Forbud mod Omgang imellem begge Kjøn var dog Naboskabet farligt, og blev senere paa Grund af sle Omtale ophævet. Derimod opstode selvstændige Nonneklostre i Stedet.

De første Spor af Præmonstratenserne i Norge forekomme i Tønsberg mod Slutningen af 12te Aarhundrede. I en Beretning om Tønsberg fra denne Tid [1]) fortælles, at „paa Toppen af Bjerget ved Byen findes en smuk Kirke, indviet St. Michael, hvilken med sit Gods underholder Kanniker af Præmonstratenserordenen i Byen." St. Michaelis Kirke paa Slotsbjerget (Tønsberghuus), der senere blev en af de kongelige Collegiatkapeller (ovenfor S. 6), har altsaa oprindelig tilhørt et Præmonstratenser-Kapittel i Tønsberg, om hvis Alder og Skjebne man forøvrigt Intet veed. Ligesaalidt veed man, naar St. Olafs-Kloster i Tønsberg af Præmonstratenserordenen er stiftet eller om det er forskjelligt fra det nysnævnte. Det er stiftet direkte fra Prémontré [2]), og det Foresatte kaldtes Abbed; det synes lidet rimeligt, at der paa samme Sted har været 2 Stiftelser af samme Orden i Tønsberg, hvilket endog Kilderne modsige [3]), og det er derfor rimeligst, at Klostret ved Michaelskirke

---

[1]) De profectione Danorum in terram sanctam, i Script. Rer Dan. V 341—362. Det her omtalte Sted findes S. 352. Om Forfatteren af denne Beretning var Dansk eller Nordmand, er endnu omtvistet. Grunde for begge Meninger ere anførte i N. M. Petersens Universf. Program 1852. S. 28—2 og i Munchs Norske Folks Historie III. 223. For os her er det nok, at Forf ubetinget er samtidig og godt kjendt i Tønsberg. Mig forekommer det, a Spørgsmaalet løses letteſt ved at antage, at Forf. var en Præmonstratenser munk fra Børglum i Vendsyssel, der forhen derfra har været sendt til Tønsberg i Anledning af Præmonstratenser-Conventets Anlæg der. Saaledes forklares hans gode Kjendskab til begge Landes indre Forhold, og de norske Sprogformer, som i Beretningen findes.

[2]) „Tunsbergæ vel Olevyn (ɔ: Olavi) filia Præmonstrati", i en gammel Liste over denne Ordens Klostre i Norden i Script. Rer. Dan. VIII. 317.

[3]) I det nysnævnte Brev i Dipl. Norv. III. No. 29 paalægges Abbeden i Bekaskog at visitere Ordenens Kirke (ecclesiam) i Tønsberg og i Dragsmar Dette synes at vise, at der dengang kun har været eet Præmonstratenser Kloster i Tønsberg.

r stiftet ved Kanniker fra Prémontré, og at Olafsklostret er en Fortsættelse af hiint Kapittel.

Det tredie norske Kloster af denne Orden hed Dragsmark (i sildigere Tid forvanskет til Dresmer) og laa i Bahuslæn. Det er ifølge svenske Kilder en Datter af Borglum [1]), ifølge norske derimod stiftet af Kong Haakon Haakonssøn ved Midten af 13de Aarhundrede [2]), — to Beretninger, der simpelt hen forenes ved at antage, at Kong Haakon har stiftet dette Kloster ved Kanniker, bentede fra Borglum. Det kaldes paa latin efter Gudsmoder, hvem det var helliget, monasterium de Silva sanctæ Mariæ, hvoraf man dannede sig det norske Navn Mariskog, hvorunder det enkelt Gang forekommer [3]), og som har foranlediget mangehaande Gjetninger.

Til Nonneklostre i Norge af denne Orden findes intet Spor, og er der al Grund til at betvivle Tilværelsen af Nonneklostrene i Hammer og paa Spaanheim, hvorom mere i Specialhistorien, er kun Reins Kloster tilbage, hvis Orden er ukjendt. Men dette har sandsynligere været beboet af regulære Chorfruer eller af Cistercienserinder, end af Norbertinerindernes strenge Congregation. En Efterretning om Reins Nonners Dragt vilde iøvrigt afgjøre Spørgsmaalet, da Farven var forskjellig — sort, graa, hvid.

§ 6. Johanniterne.

Det religiøse Sværmeri, som foranledigede og vedligeholdt Korstogene, maatte ikke alene have en væsentlig Indflydelse paa Stiftelsen af Cistercienser- og Præmonstratenser-Ordenen, men ogsaa komme til Syne i særegne, netop ved disse Religionskrige foranledigede nye Arter af Munkeselskaber. Nyheds- og Efterlignings-sygen rakte her Sværmeriet Haanden, og mere end alt andet maatte den Fristelse være uimodstaaelig, som de umiddelige Fordele ved Munkevæsenet medførte. Og dog, bemærker Planck, maa de geistlige Ridderordeners første Optræden vække den efterspørgende Jagttagers Opmærksomhed ikke blot ved deres Usædvanlighed, men især formedelst deres særegne, udtrykkelig udtalte Diemed. Et Selskab,

---

[1]) Filia Burgillanensis. Script. Rer. Dan. VIII. 317.

[2]) Haak. Haakonss. Saga c. 333.

[3]) I Kong Magnus Lagabøters Testamente. Navnenes og Klostrets Identitet maa ansees saa vis, at en Gjentagelse af Beviserne derfor, hvilke iøvrigt findes i 1ste Udgave af dette Skrift S. 82—83 og 719, maa ansees unødvendig.

der gjør en stadig Krig med sine Medmennesker til Religionspligt, og indskærper denne ved et særeget høitideligt Løfte, er i Sandhed et for den sunde Menneskeforstand paafaldende Fænomen, der alene kan forklares af hiin Tidsalders Aand. Der er ingen Grund til at betvivle, at de fleste af Medlemmerne ved disse Ordeners Stiftelse antoge, at det var den frommeste og Gud velbehageligste Gjerning af Verden at slaa en Vantro ihjel, men dette troede i hiin Tidsalder Tusinder med dem, uden derfor ved et særeget Løfte at forpligte sig for hele Livet dertil. Korstogene ansaaes i og for sig for en Religionssag, og Ridderne maa derfor med deres Forbund have havt en Bihensigt, som de da heller ikke lagde Skjul paa. Med eet Ord — der gaves blandt de nye Ordeners Stiftere Mænd, som af Clunyacensernes og Cisterciensernes Exempel havde uddraget den Lærdom, at et religiøst Selskab i hine Tider var det letteste og sikreste Middel til at erhverve Magt og Rigdom. Dette viser sig tydeligt af de Privilegier, Ridderne tildeels med stor Møie udvirkede for sig, og endnu tydeligere af den Hurtighed, hvorved de virkelig naaede sine jordiske Øiemed. Inden 50 Aars Forløb havde hver af de 3 Ordener i Europa og Asia erhvervet Besiddelser, som tilsammen kunde dannet et Kongerige, og vare komne til en Magt, hvormed ikke enhver Monark i Europa kunde maale sin [1]).

Kjøbmænd fra Amalfi (i det Neapolitanske) havde i 1048 bygget et Kloster i Jerusalem, helliget Johannes Døberen, hvis Munke kaldtes Johannitter eller Hospitalsbrødre, og hvis Pligt det især skulde være at pleie og hjælpe syge og fattige Pilegrime. I Aaret 1113 sluttede en Samling af Korsriddere sig til dette Klosterhospital, og omdannede Indretningen til en Ridderorden med Bibehold af Augustins Regel. I Førstningen indskrænkedes disse Ridderes Pligt til at pleie, understøtte og ledsage Pilegrime, men allerede under den første Stormester Raymond du Puy føiedes 1120 hertil den nye Forpligtelse at kæmpe mod de Vantroende. Nu deeltes Ordenen i 3 Klasser: Riddere, hvem Kampen paalagdes, Præstmunke, som forestode Hospitalerne og førte Aan-

---

[1]) Gesch. d. christl.-kirchl. Gesellsch.-Verfassung, IV. 499. 502. 503. Disse Planckt træffende Bemærkninger ramme vel kun for en Deel den ældste af Ridderordenerne, Johannitterne, som nemlig var stiftet førend Cistercienserne kom i nogen Anseelse; men Clunyacensernes Exempel var iøvrigt fristende nok. De to andre geistlige Ridderordener, Tempelherrerne og Marianerne, forbigaaes her, da man ikke finder noget Spor af, at de have eiet Besiddelser i Norge.

dens Vaaben, samt Vaabendragere eller tjenende Brødre, der skulde pleie de Syge og ledsage Pilegrimene. Fordrevne fra Jerusalem, bosatte de sig 1191 paa Øen Cypern, hvorfra de 1309 flyttede til Rhodos, og udmærkede sig her ved deres heltemodige og udholdende Kampe mod Tyrkerne, hvem det først 1522 under Suleiman II lykkedes at komme i Besiddelse af Øen. Efter Opholdet her benævnes de ofte Rhodiser-Riddere. Deres senere Skjebne paa Malta vedkommer ikke vort Emne. Deres Hospitaler (domus sacra hospitalis sancti Johannis Hierosolymitani) anlagdes ikke blot i Orienten, men udbredte sig snart over hele Europa, hvor disse Stiftelsers Hovedformaal blev at indsamle Penge til Krigens Fortsættelse mod Tyrkerne. Imidlertid virkede de visselig tillige meget godt som Pleie- og Forsørgelses-Stiftelser i en paa slige ellers saa fattig Tidsalder.

Regjeringsformen var monarkisk. Stormesteren af St. Johannes Hospital var den hele Ordens uindskrænkede, ofte despotisk-strenge Overhoved, som havde Ret til ubetinget Lydighed i alle verdslige Anliggender; den geistlige Magt deelte han derimod tildeels med Ordenskapitlet, hvori han havde Forsædet. Næst ham stode Hovederne for de 8 Tunger (linguæ): Provence, Auvergne, Frankrige, Italien, Aragonien, Tydskland, Castilien og England, hvilke kaldtes Generalpriorer. Den tydske Tunge (lingua allemannica) bestod igjen af 4 Afdelinger eller Priorater, Tydskland, Bøhmen, Ungarn og Dacien. Prioren for det sidste Priorat var — som det synes[1]) — stedse Forstander for Andvordskov Kloster i Sjælland, og under ham stode Ordenens Hospitaler i de 3 nordiske Riger. Prioraterne vare atter inddeelte i Balleiater (bajulivatus), hvis Formand kaldtes Ballivi (bajulivus), og disse bestode igjen for det meste af flere Commender eller Comthurier, der forestodes af en Commendator eller Comthur. En saadan Comménde udgjorde den laveste Enhed, et Hospital med Klosterbygning, tjenende Munke og Lægbrødre, hvis nærmeste Foresatte kaldtes Prior (prior domus hospitalis). Alle Ordenens Medlemmer maatte være af god og gammel Adel. Riddernes

---

[1]) Af Udtrykkene i den tydske Generalpriors, Broder Johannes's, Udnævnelse af Jakob Mortensøn, Prior i Andvordskov, til Prior i Dacia, af 29de Juli 1467 (Barth. VIII. 157—159) synes det, som om Generalprioren havde frit Valg; men man finder ikke, at andre end Andvordskovske Priorer ere valgte til denne Post. Hans derved erholdte Indflydelse i alle 3 Riger i Forening med hans adelige Byrd var maaske Aarsag til, at han i Unionstiden stedse havde Sæde i Danmarks Rigsraad.

Klædning bestod i Fredstid af en lang, sort Mantel med det ottekan hvide Johanniterkors paa venstre Axel og Bryst [1]).

Uvist er det imidlertid, om disse forskjellige Distinktioner nøiagti blevne overholdte i Norden; i saa Fald maa der have været Johann Riddere i alle 3 nordiske Riger. I et Brev af 1327 [2]) udstedt et Provinsialkapittel i Andvordskov af Johanniterne i Provindsen I omtales nemlig Comthurer i alle tre Riger, een i Norge, een i rige og flere i Danmark, og der er neppe nogen Tvivl om, at Cor rerne hørte til Ordenens første Klasse, Ridderne, under hvem de gei Priorer stode [3]). Allerede i 1170 skulle, ifølge Daugaard, Johanniti havt Eiendomme i Norden, men Klostre have de neppe besiddet der tidligt, i det Mindste slet ikke i Norge. I Værne Klosters Histor det formeentlig blive gjort mere end sandsynligt, at det første og m eneste Johanniter-Hospital i Norge er stiftet af Magnus Lagabøter hans egen Kongsgaard Værne i Rygge Sogn, og at han, da Deeli sen i Korstogene, eller rettere den fortsatte Kamp mod Tyrkerne, baad fjern og for sværmerst en Idee til at vinde Hjerterne i Norge, hov gelig har indrettet det til et Invalidehospital for sin Hird. ved blev tillige Ordensregelens Fordring paa god Adel hos Medlem opfyldt, forsaavidt det efter norske Forhold kunde ske. Hirdskraaens stemmelser om Hirdmændenes Rettigheder, Anseelse m. v. maa have sy gjort Johanniternes Fordring paa adelig Byrd, især naar der ikke anden Maade var Udsigt til at faa Fodfæste i Landet.

Værne (Varne) Hospital er saaledes det eneste sikre Johann kloster i Norge. Man har iøvrigt som saadanne tillige opført L seter Hospital i Borgesyssel og Hofvin Hospital ved Oslo. S stændige Stiftelser have de dog i alle Fald ikke været, da det ovenn Brev af 1327 kun nævner een Commendator i Norge, og hine Hosp vistnok ere ældre end dette Aar. Forøvrigt er det ikke urimeligt, at K har havt sine Filialer omkring i Egnen, og til denne Klasse maa v

---

[1]) Geschichte d. Mönchsorden VI. 82—89.

[2]) Barth. VIII. 156—157. Suhm XII. 156.

[3]) Desuagtet betvivle baade Münter i sin Reformations-Historie I. 10 Daugaard S. 15. 275, at Johanniter-Riddere have været bosatte i d diske Riger. Have de deri Ret, maa man nødvendig antage, at Ord Bestemmelser ikke her ere blevne iagttagne, hvilket imidlertid ikke er b Stedet hos Daugaard (S. 275) synes dog netop at vise, at der var F paa den ridderlige Prior (Comthuren) og den klosterlige.

navnte Hospitaler, hvis de mod Formodning have tilhørt Johanniterne, snarere regnes. Fane Hospital, et Par Mile Syd for Bergen, har derimod vist ikke været Johanniternes, men snarere et almindeligt Klosterhospitium, der tilligemed sin Kirke i 14de Aarhundrede af Bergens Biskop og ikke af Johanniternes Foresatte overlodes Kong Haakon V, for at indlemmes i de 14 kongelige Kapeller [1]). Forøvrigt kjender man saare lidet til denne Ordens Skjebne i Norge. Det synes som om Værne efter den sorte Død og Foreningen med Danmark, da den norske Hirds Betydning aarlig aftog, er blevet et almindeligt Klosterhospital, hvori dog endnu i ældigere Dage Landets anseeligste Mænd gave sig ind i deres Alderdom [2]). Forbindelsen imellem Formanden i Andvordskov holdtes vedlige, men forøvrigt synes Pengesendinger og enkelte Befalinger at have været de eneste Baand mellem denne afsidesliggende Stiftelse og Ordenens Mægtige i Syden. Disse lagde ogsaa Mere an paa at trække Penge derfra, end paa at udvide Ordenen saa langt oppe mod Nord. Saaledes udstedte Stormesterens Vikar i 1463 en Befaling til Prioratet Dacia at indskrænke Munkenes Antal, for lettere at skaffe den aarlige Afgift — 140 rhinske Gylden — til Rhodos. Der skulde ikke være flere Munke, end Gudstjenesten fordrede; Fængsel skulde indrettes ved alle Klostre, og de dovne Brødre straffes paa en saadan Maade, at Lysten til at opholde sig der ei blev altfor stor [3]).

Det er ovenfor bemærket, at der ikke findes Spor af, at Tempelherrerne eller de tydske Riddere have havt Eiendomme i Norge, eller i Norden i det Hele. Ogsaa Münter [4]) antager dette; men Daugaard troer (S. 15—16) i et Par Pavebuller at finde Beviis for, at Tempelherrerne have eiet Huse i Norden. Den første af ham paaberaabte Bulle angaar vel kun Lunds Erkestift, og er altsaa os uvedkommende; men hvad der med Hensyn til den anden kan anføres, rammer og det Beviis, der søges i den første. Hiin indeholder en Opfordring fra Clemens V af 1308 til Kongerne i Danmark, Sverige og Norge at fængsle alle Tempelherrer i deres Riger og lægge Beslag paa deres Gods, indtil Pa-

---

[1]) Dipl. Norv. III. No. 59. Forf. af Comment. de coenob. Norv. (Script. Rer. Dan. IV. 417 ff.) har optaget dette Hospital blandt Klostrene, og denne Omstændighed har vel foranlediget, at det er blevet antaget for et Johanniterhospital.

[2]) Saaledes Kansleren Ivar Vikingsøn mod Enden af 15de Aarhundrede.

[3]) Pontopp. Annal. II. 631.

[4]) Reformations-Historie I. 110.

ven derom anderledes bestemmer [1]). Denne Bulle er udstedt i Anledni af Ordenens paatænkte Ophævelse, der besluttedes paa det kort efter holdte Kirkemøde i Vienne, hvortil Cirkulærskrivelser fra Paven udstedte samtidigt med denne Opfordring til den verdslige Magt om at forsikre Tempelherrernes Personer og Eiendomme. Under saadanne Omstændi heder kan man let tænke sig, at Paven har sendt slige Breve ogsaa Kongerne i de nordiske Riger, for det mulige Tilfælde, at en eller and Tempelherre der kunde opholde sig, uden at man derfor maa antage, dette nødvendig har været Tilfældet. Men selv om Pave Clemens vi kelig har antaget, at disse Riddere fandtes i Norden, bliver dette dog i tet tilforladeligt Bevis; dertil indeholde Pavebullerne altfor mange Vi nesbyrd om Romerhoffets Uvidenhed med Hensyn til Forholdene her; man maa derfor, indtil andre og gyldigere Grunde anføres, fremdeles tv tvivle, at Tempelherrerne nogensinde have eiet Besiddelser i de nord ske Riger.

§ 7. Franciskanerne.

Alle hidtil omtalte Munkeordener tabte efterhaanden Folkets Agtelse deres Rigdomme, Pragt og tøilesløse Sæder stode i en altfor skærend Modsætning til Ordensstifterne, til at selv den troskyldigste Lægmand disse Herrer kunde see sande og ydmyge Guds Tjenere. Den almindelig og uagtet alle Reformer stedse tiltagende Usædelighed blandt de Kloster geistlige syntes at true det hele Munkevæsen med Opløsning, da det Begyndelsen af 13de Aarhundrede næsten samtidigt faldt to Sværmere in at stifte Munkeordener paa Grundsætninger, der skulde gjøre en slig almindelig Fordærvelse umulig. Ikke uden Grund søgte de Ondets Rod Klostrenes Rigdomme, og troede derfor ved at forandre Armodspligten t Betleri ganske at kunne udelukke Fordærvelsen. Den endog i Cistercien sernes Historie uhørte Hastighed, hvormed disse Tiggermunke udbred sig over hele den katholske Verden, den Magt, de snart udviklede, og de faste Eendrægtighed, hvormed de anvendte denne i Pavemagtens Interesse har givet disse Ordener en universalhistorisk Betydning, og da de ogsaa

[1]) Suhm XI. 571, der ligesom Daugaard deraf slutter, at der har været Tempe herrer i Norden. Forøvrigt bemærkes, at Barth. IV. 584—597 og 601—6 indeholder flere Pavebuller til Norge angaaende disse Riddere; men de a gaa nærmest Ordenen i det Hele, Bestyldninger mod den o. s. v. Nærme Oplysninger kunne dog maaske deraf udledes.

Norge vare i Besiddelse af flere Klostre, end de øvrige Ordener, vil en noget udførligere Beretning om dem være passende.

Johan Bernardoni, en Kjøbmands Søn, fødtes i Assisi i Umbrien i 1182, og blev af Faderen bestemt til Handelen. Fra en Handelsreise til Frankrige vendte den unge Johan saa forfransket tilbage til Hjemmet, at hans Landsmænd kaldte ham Signor Francese, Franciscus, et Navn han siden beholdt. Ulyst til at være Handelsmand, Hang til Sværmeri og Ødselhed, samt en Gavmildhed, der endog bragte ham til at stjæle fra Faderen, for at give de Trængende eller understøtte Bygning af Kirker, paadrog ham dennes Misnøie, og efterat have forsøgt sig som Soldat, troede han sig efter en farlig Sygdom kaldet til Bodsprædikant. Han tilbragte nu sin Tid paa eensomme Steder, i Huler og Gravhvælv, bortgav sin sidste Dragt, og iførte sig en Tiggers Laser. Under Pøbelens Forhaanelser levede han en Stund paa denne Maade, frasagde sig al Arv efter sin Fader, søgte kun Omgang med Tiggere og Dagdrivere, og drog omkring i Egnen for at indsamle Pengebidrag til Istandsættelsen af den siden saa berømte St. Damians Kirke i hans Fødeby. Tilsidst vakte hans uegennyttige Opofrelser og sværmerske Taler ligesaameget som hans cyniske Levemaade Menigmands Opmærksomhed, der snart gik over til Ærefrygt og Beundring. Enkelte Ligesindede samlede sig om ham, og Abbeden af Subazzo ved Assisi overlod ham den lille Kirke Portiuncula, den snart vidtbersømte Franciskaner-Moderkirke. I Aaret 1210 skal han have givet sine 6 Tilhængere den første mundtlige Regel, hvortil Jesu Ord til Disciplene, Matth. 10, 9. 10, var Grundvolden. Franciscus's Disciple skulde ligesaalidt som Frelserens have Guld eller Sølv i deres Belte, to Kjortler, Sko eller Stav. Da han med denne Regel fremstillede sig for den myndige Innocents III, og bad om dens Approbation, skal Paven have svaret, at det var en Regel for Svin og ikke for Mennesker. Franciscus gik bort, væltede sig i Dyndet, og vendte saaledes tilbage med Forespørgsel, om Regelen nu passede. Den skarpsindige Pave blev opmærksom, og indsaa snart, at han her havde fundet en Mand, der mægtig kunde fremme hans vidtomfattende Planer. Han billigede derfor foreløbig hans Regel og paabød ham overalt at prædike Bod og udbrede den christne Tro. 1215. Under Eftermanden Honorius III blev Franciskanerordenen 1223 formelig antagen i den katholske Kirke, og samtidig hermed tilstod han Ordenen den saakaldte Portiuncula-Aflad for Enhver, som den 2den August besøgte Moderkirken. Denne Aflad skulde gjælde bestandig, medens al anden ophørte idetmindste ved Jubelaarene, den rensede ubetin-

get fra alle Synder, og udstraktes snart til alle Minoritterklostre, hvem den i Tidens Løb indbragte uhørte Summer.

Antallet af Franciscus's Tilhængere var imidlertid daglig tiltaget med forbausende Hurtighed, og de udbredte sig saa rask over Italien og de tilgrændsende Lande, at da han i 1219, altsaa førend Ordenen endnu formelig var antagen, holdt det første Generalkapittel i Portiuncula, samledes 5000 Tiggermunke om ham som Afsendinger fra de forskjellige Klostre, uden at Franciskus havde draget ringeste Omsorg for denne Mængdes Underholdning. Igjennem hele det 13de Aarhundrede tiltog Franciskanernes Antal, saa at man tilsidst regnede 7000 Klostre af denne Orden. De fandtes næsten i hver By. Ordenens skrevne Regel, der er noget forskjellig fra den første, er given 1223 og udgjør 12 Kapitler af følgende væsentlige Indhold: 1) Brødrene skulle som Tegn paa deres Ydmyghed kaldes „mindre Brødre" (fratres minores, Minoritter); blind Lydighed, streng Kyskhed og Armod i egentligste Forstand ere Hovedpligterne. 2) Hvo der vil optages i Ordenen, skal føres til Provinsialministeren, for at prøves i den katholske Tro, og naar Intet er til Hinder, skal denne sige til ham:- „Gaa hen, sælg Alt hvad du eier, og giv de Fattige." Ingen Broder maa forlade Ordenen. Dragten skal være en askegraa Kutte, hvoraf Navnet Graabrødre i Danmark og senere i Norge [1]), en Strikk om Livet, et Par korte Buxer og Træklodser under Fødderne. Alle Minoritter vare saaledes oprindelig Barfodmunke (Nudipedes), men dette formildedes senere. Naar Klædningen gaar itu, skal den bødes med Sækkestrie og gamle Klude. 3) Gudstjenesten skal forrettes efter den romerske Lithurgi. Alle Fredage, Tiden fra Allehelgens til Juul samt fra Fastelavn til Paaske holdes streng Faste. 4) Ingen Broder maa modtage Mynt eller Penge. De Syges Pleie og Brødrenes Beklædning skal besørges af Ministeren eller Kustoden ved de aandelige Venner (amici spirituales) [2]). 5) Enhver, som kan, skal arbeide, og i Betaling derfor tage Levnetsmidler o. desl., kun ikke Mynt. 6) Brødrene skulle ikke en-

---

[1]) Saalænge vort Oldsprog var i Brug betegnede grámünkr en Cistercienser (ovenfor S. 32). Den islandske Benævnelse förumünkr (Tiggermunk) findes ikke brugt i Norge. I norske ældre Breve kaldes Minoritterne for det Meste berfœttabrœdr (Barfodbrødre).

[2]) Disse bleve i Tidernes Løb meget fordeelagtige, idet alle Pengesager og Handelsaffærer gik igjennem dem, og Regelen saaledes blev omgaaet. Gesch. d. Mönchsorden III. 233.

gang som Corporation have nogen Eiendom; selv ikke det Huus [1]), hvori de bo, maa de kalde deres. Som Fremmede i denne Verden skulle de tjene Herren i Armod og Elendighed, samt trøstigen tigge [2]). 7) Pønitents paalægges af Provinsialen. 8) Alle Brødre skulle have en Generalminister, hvem ubetinget Lydighed skyldes, medens han skylder Paven samme Pligt, og forøvrigt skal han være den hele Ordens Tjener (minister). Hvert tredie Aar skal en saadan vælges af samtlige til Generalkapittel forsamlede Provinsialministre og Kustoder, der igjen, naar de ville, kunne holde Kapittel i deres Provinds eller Kustodie [3]). 9) Retten til at prædike afhænger af Biskoppens Tilladelse og en udstaaet Examen hos Ministeren; Prædikenen skal være opbyggelig, anstændig og kort [4]). Regelens 3 sidste Kapitler angaa Pønitentser og Straffe, Forbud mod Omgang med det andet Kjøn, Missioner til de Vantro, m. v.

Den virksomme Hjælp, Franciskanerne allerede fra Ordenens første Dage af ydede Paverne i Gjennemførelsen af deres hierarkiske Planer, belønnedes med Privilegier af omfattende og høist forskjellig Art. Deels ophævede Lettelser i Ordensregelens strenge Forbud mod Eiendom, og en udvidet Fortolkning af de aandelige Venners Benyttelse var hertil den bedste Hjælp [5]); deels gik de ud paa at begunstige Ordenens Udbredelse ved Dispensationer fra Regelens 2det Kapittel, i den Grad at Clemens IV og Eugen IV endog fritoge de groveste Ugjerningsmænd fra Bandsstraf, naar de bleve Minoritter [6]); deels opmuntredes paa forskjellig Maade til Gavmildhed mod Ordenen, idet Biskopperne forbødes at lægge Hin-

---

[1]) Huus, domus, er det stadige Navn paa Minoritterklostrene. Et engang Navnet Kloster vilde Franciscus have fælles med de rige Munke.

[2]) Vadant pro eleemosyna confidenter.

[3]) Hver Provinds var nemlig deelt i flere Custodier, under hvis Formand (custos) de enkelte Minoritterhuse og disses Forstandere, der kaldtes Gardianer, stode.

[4]) Denne sidste Fordring til en Prædiken udledede Franciscus af Rom. 9. 28, hvor han, som hele den occidentalske Kirke, fulgte Vulgata bogstavelig: „verbum abbreviatum fecit dominus super terram.“ Hans Bibelfortolkning var i det Hele naiv. Saaledes tog han Brødrenes Navn af Jesu Ord (efter Vulg.): quod uni ex *minoribus* meis fecistis, mihi fecistis, hvilket med stort Held udlagdes som en Spaadom af Frelseren om denne Orden. (Gesch. der Mönchsorden II. 258. III. 236. 237. Om Franciskaner-Regelen i det Hele: III. 227—316.)

[5]) Gesch. d. Mönchsorden V. 9 ff.

[6]) Sammelst. VII. 128—130.

dringer i Veien derfor, idet Brødrene tillodes at tage Betaling unde Navn af Gaver for Gravsted i deres Kirker eller Begravning i dere Ordensdragt; fremdeles at tage Alt — endog Penge, som skjenkedes ve Testamente [1]). Desuden formindskede Paverne Minoritternes Udgifter ve forskjellige Buller, der gik ud paa deres Eiendommes Exemtion elle Frihed for alle Geistligheden ellers paalagte Afgifter, Tiender o. s. v., før til Staten, siden til den romerske Curie og Kirken, først kun for Huu og Have, siden for alle Eiendomme, Klostret besad, eller ved Forpagter Leilændinger o. s. v. havde Raadighed over. Af endnu mere gjennemgri bende Følger vare de Privilegier, som gaves Ordenen paa Sognepræster nes Bekostning, saasom fri Prædikeret selv mod Biskoppens Villie o under Interdikt, tvertimod Regelens 9de Kapittel, uindskrænket Rettighe til at høre Skriftemaal [2]), Ret til at have sin egen Conservator eller over ordentlige Dommer og Forsvarer m. v. Hertil kom endvidere den Skar af Afladsbuller, der udstedtes for Ordenen, hvilke inddeeltes i Afla for Brødrene og Aflad for Andre til Brødrenes Bedste, f. Ex. for den der besøgte en eller anden Minoritter-Kirke, eller helligholdt St. Fran ciscus's Fest [3]). De afgive sørgelige Vidnesbyrd om Vankundighed, Over tro og lav Vindesyge paa en lettroende Almues Bekostning. Tilsidst deel agtiggjordes Ordenen i alle andre Ordeners Rettigheder, og saaledes va da Privilegiernes Maal saa fuldt, det kunde blive, — og Stifterens fromm Planer aldeles tilintetgjorte.

Det var dog ikke paa een Gang, at alle disse Naadesbeviisninge ovenfra vældede ud over Minoritterne. Det var efterhaanden, som Pa verne mærkede deres overordentlige, stedse stigende Indflydelse paa Mi nigmand, ja endog paa Geistlighed, Fyrster og Konger, at de saalede stræbte at knytte dem fastere og fastere til sig. Disse fattige Tiggere blet

---

[1]) Til at modtage Gaverne og anvende dem til Brødrenes Bedste, til Kjøb o Salg m. v. benyttedes en aandelig Ven — Klostrets Syndikus eller Pro kurator, hvorved man undgik at støde an mod Regelens Bogstav, idet Bro drene selv jo Intet eiede og Intet rørte. De nøde alle en Eiers Fordel ingen af hans Bekymringer. Gesch. d. Mönchsorden V. 118 ff.

[2]) Sammesteds VII. 135 ff. Ved Bulle af 2den April 1304 paalagde Benedi XI Biskopperne af Roeskilde, Linkøping og Stavanger med apostolisk Magt forsvare Minoritterne og Dominikanerne mod Enhver, som i de 3 Riger v vede at hindre den frie Prædikeret og Skriftemaal, der vilde aftvinge de Afgift til Domkirken eller desl. Barth. D. 79—81.

[3]) Sammesteds V. 124. VII. 137—141. I Pontoppidans Annaler I. 507—51 findes Clemens IV's Indulgenser af 1268 trykte.

nemlig snart Kongernes Skriftefædre, Sendebud og Raadgivere, Geistlighedens og Pavens heldigste Pengesamlere, Almuens Lærere og Veiledere. Gjennem 300 Aar vare de Vankundighedens ligesaa heldige som ufortrødne Prædikanter, og Alt dette medens idelige indvortes Kampe rystede Ordenen. Endnu før Stifterens Død, (han døde 1226, som han havde levet, nøgen paa den bare Jord), dannede den snedige Pater Helius et talrigt Parti, der vilde drive en Formildelse i Regelen igjennem. Han seirede tildeels, og der opstod saaledes to Afdelinger i Ordenen, fratres de observantia, der fulgte Regelen bogstavelig, og fratres conventuales, hvem de fleste ovennævnte Indulgentser gjaldt, og som fulgte en elastisk Fortolkning af Regelen [1]).

Allerede samme Aar, som Ordenen blev formelig anerkjendt, vandrede 1223 de første Minoritter over Eideren, og udbredte sig hurtig over Jylland, de danske Øer og Skaane. Hvad Aar de, rimeligviis fra Danmark, først kom til Norge, findes ikke optegnet: den Graamunk nemlig, som Skule Jarl i 1225 sendte til Kong Haakon for at melde hans snarlige Ankomst, var vistnok en Cistercienser fra Tutersøen, og ikke en Franciskaner [2]); Suhms Efterretning [3]), at Minoritter i 1230 nedsatte sig i Konghelle, er sandsynlig, skjønt tvivlsom; vist er det derimod, at der før Midten af Aarhundredet var i det Mindste tre Klostre af Ordenen i Norge, nemlig i Konghelle, Tønsberg og Bergen; Ordenens Klostre i Nidaros og Marstrand ere sandsynligviis yngre end 1277, da de ei nævnes i Magnus Lagabøters Testamente, hvori de øvrige Klostre betænkes, og Oslo Minoritterkloster stiftedes først 1291 af Hertug Haakon, som dertil indkaldte Munke fra Danmark [4]). Flere end disse 6 Klostre har Ordenen neppe havt i Norge; thi et Minoritterkloster i Stavanger er mere end tvivlsomt. Men ingen anden Orden havde heller saa mange Klostre. Der findes ingen Spor til, at Franciskaner-Nonner (St. Klaræ Orden) have fundet Veien til os.

Af de ovennævnte 6 Klostre veed man med Sikkerhed, at de 2 i Oslo og Tønsberg havde Barfodmunke, for Bergens Minoritters

---

[1]) Disse Kampe naaede Danmark, men der er ikke fundet noget Tegn til, at den ved Laurentius Brander i Odense fremtvungne Reform i flere danske Kloster har trakt sig til Norge. Script. Rer. Dan. V. 519 ff. Her vare nok alle Minoritter fratres conventuales.

[2]) Haak. Haakonss. S. c. 133.

[3]) Danm. Hist. IX. 603.

[4]) Wadding, Annales Minorum. V. 271.

Vedkommende er det ligeledes vist, uagtet det andet der værende Barfodmunke-Kloster, Augustinerkonventet ved Jonskirken, gjør Adskillelsen mellem begge vanskelig, og for de øvrige er det høist sandsynligt; men deres Historie er for ufuldstændig, til at noget Bestemt derom kan siges. De norske Minoritter dannede fra 1280 [1]) af en særskilt Afdeling, Custodia Norvegiæ, hvis Formand (custos) stod under Provinsialministeren for Provincia Daciæ (d. e. de 3 nordiske Riger, i alt med 8 Kustodier), der valgtes paa Kapitlerne hvert 3die Aar, og stod umiddelbar under Generalministeren i Rom [2]). Provindsialkapitler holdtes næsten aarlig omkring i de forskjellige Klostre [3]). Hvert Klosters Forstander hed Gardian, der undertiden havde en Vicegardian under sig. Stundom synes Kustos at have været tillige Gardian i det Kloster, hvori han opholdt sig, stundom var der baade Kustos og Gardian i samme Kloster. Om Munkenes Navn i Norge er ovenfor talt. Det ældste kjendte Vidnesbyrd om den danske Benævnelse Graabrødres Benyttelse i norske Breve er fra 1381, da Minoritterne i Tønsberg tillægges dette Navn [4]); først efterhvert som det danske Skriftsprog fortrængte det norske, blev Graabrødre-Navnet almindeligt i Norge.

§ 8. Dominikanerne.

Samtidigt med Franciskanernes stiftedes endnu en anden Tiggerorden af den spanske Adelsmand Dominicus de Guzman. Født 1170 udmærkede han sig allerede tidligt ved sine ivrige Studier og Bodsøvelser, og blev derfor udseet til at reformere de forvildede Chorherrer ved Osma

---

[1]) Script. Rer. Dan. V. 519.

[2]) En særegen Titel forekommer i Brev af 1376, hvori Biskop Botolf af Stavanger kaldes conservator privilegiorum ordinis fratrum minorum. Dipl. Arn. Mag. fasc. 73. No. 1. Dette er uden tvivl den ovenfor omtalte Ordenens Dommer og Forsvarer, som den havde i alle Lande, og som havde særegne Rettigheder. Maaske har Tillægget privilegiorum, som ellers ikke pleier at tilføies, Hensyn til en Bestemmelse i Regelen, at „conservatores secundum privilegia multa possunt, quæ non possunt conservatores secundum jura.“ Gesch. d. Mönchsorden. V. 124. ff.

[3]) Fortegnelser over de i Provindsen Dacia holdte Kapitler findes i Script. Rer. Dan. V. 519. ff. VI. 572. Den sammesteds V. 511—528 trykte Historia ordinis fratrum minorum in Dania indeholder i øvrigt intet særskilt om Norges Klostre.

[4]) Dipl. Norv. III. No. 435.

Bispestol, samt senere benyttet som Kjetteromvender blandt Albingenserne i Spanien. Her var det, at han ved personlig Berørelse med de lavere Stænder lærte at kjende den næsten ubetingede Vigtighed, Almuen tillagde Armoden blandt de Christne, især blandt Geistligheden, og allerede mellem 1208 og 1214 [1]) synes han at have fattet den Beslutning at stifte en Munkeorden, hvis første Pligt skulde bestaa i ved Prædikener at virke til Kjetteres Omvendelse til den ene saliggjørende Kirke, et Hverv, hvorved Ordenen i Tidernes Løb har gjort sig saa frygtelig berømt. For derimod at skaffe sine Prædikener Indgang blandt Folket og vinde dettes fulde Tillid, ansaa han streng Armod nødvendig. Samtidigt og uden tvivl gandske uafhængigt af hinanden ere saaledes Frants og Dominik faldne paa at stifte Tiggerordener. Men ligesom Stifterne vare af høist forskjellig Karakteer og Dannelse — den ene en cynisk, uvidende Sværmer, den anden en i Livets høiere Stillinger brugt og dannet lærd Mand, — saaledes var og deres Opfatning af de ligeartede Ordeners Diemed meget forskjellig. Man betegner maaske denne Forskjel nærmest ved at sige, at Franciskanernes Hovedsag var at tigge, hvormed de forenede Prædiken som en passende eller nødvendig Indledning, Dominikanernes derimod at prædike, hvormed Tiggerarmod forenedes, for at finde Indgang hos den udannede Mængde.

Dominikanerordenen stiftedes 1215 i Toulouse, da 16 Personer sluttede sig til Dominikus, hvorpaa Ordenen i 1216 fik pavelig Sanktion under Navn af Prædikebrødre (fratres prædicatores) med Stifteren som Superior eller Generalminister, der som saadan tog Bolig i Rom. Fra Toulouse af vandrede Brødrene ud i den vide Verden, for at prædike Evangeliet efter det romersk-katholske Lærebegreb. I Paris fik de et meget anseet Kloster i Gaden St. Jakob, hvoraf deres franske Navn Jakobinere. Det første Generalkapittel holdtes 1220, og Aaret efter døde Dominik, efterat have fastsat Regelen for de 60 dengang stiftede Klostre. Ordenen optog ogsaa Nonner, Dominikanerinder, ligesom der og dannede sig en tredie Art af Dominikanermunke, det saakaldte Christi Ridderskab, bestaaende af Adelsmænd, der, uden at aflægge Munkeløftet, forenede sig til Kjetternes Omvendelse, og senere dannede Prædikebrødrenes Tertiarier.

Dominikanernes Regel er bygget paa den hellige Augustins, da In-

---

[1]) Tiden angives forskjellig mellem disse Aar i Anledning af Minoritternes og Dominikanernes heftige Strid om deres Ordeners indbyrdes Alder.

nocents III havde gjort det til en Betingelse for Sanktion, at en allerede af Kirken antagen Ordensregel skulde lægges til Grund. Af nye Bestemmelser anføres her kun de vigtigste. Klædedragten lignede, især i Begyndelsen, de regulære Kannikers, til hvis Orden Stifteren forhen havde hørt, men siden forandredes den til en hvid, fodsid Kappe (tunica), og hvidt Skapulare m. v., hvorover man udenfor Klostret bar en sort Overklædning med spids Hætte til at drage frem over Hovedet, caputium, hvoraf de fik Navnet Kaputsinere. Overklædningen skaffede dem i Norden, navnlig i Danmark, Navnet Sortebrødre. Brødrene skulde sove paa Straasække med Tunikaen paa, samt med Strømper og Sko paa Fødderne. Fastetiden varede fra Korsets Ophøielse (14de Septbr.) til Paaske; Kjødmad var kun de Syge tilladt. Taushed indskærpedes med Strenghed. Ingen Lægbrødre maatte optages, da de vare uskikkede til Prædike-Embedet, og ofte foraarsagede Uordener i Klostret. Til at antages som Profes fordredes at kunne læse og forstaa sit Breviar. Professerne stode under en Pater Læsemester (lector), der skulde undervise dem i Theologien og i sømmelige Lader, vaage over deres Flid og Sædelighed, og til den Ende blandt Andet aarelade dem alle 5 Gange aarlig. Straffene vare mildere end Franciskanernes. Iøvrigt gjaldt Augustins Regel [1]).

Store Privilegier bleve Tid efter anden tilstaaede denne Orden. De vare i de fleste Henseender lige Franciskanernes, hvortil derfor henvises. Vigtigst var den absolute Exemtion og den frie Prædikeret, der bragte dem i bestandig Strid med Sekulargeistligheden. For Hierarchiet derimod vare Dominikanernes to særegne Privilegier, nemlig Bogcensuren og Inkvisitionen [2]) de vigtigste og følgerigeste. Med rædsom Strenghed herskede de over Samvittighederne, og ved at kvæle ethvert Reformationsforsøg i Fødselen stottede de Katholicismen og Pavestolen ligesaa meget,

---

[1]) Geschichte der Mönchsorden VIII. 119—131. Generalkapittel skulde holdes aarlig afverlende i Rom og Bologna, hvor der snart opstod berømte theologiske Skoler for Dominikanere, og hvorhen derfor Ynglinger strømmede fra alle Lande, og meget bidroge til Ordenens Anseelse.

[2]) Disse to Retninger af denne Ordens Virksomhed forbigaaes iøvrigt her, fordi de neppe kom til Anvendelse i Norge. Det skulde da været ved enkelte Hereprocesser. — Det synes som om Pave Innocents IV har forsøgt paa at indskrænke Dominikanernes Privilegier; thi i et Brev fra Lyon 4de Juli 1247 indskærper han Ordenens Magister og Brødre at være Stiftets Ordinarius lydige, dog Retten til at ind- og afsætte Priorer uforkrænket (Danske Selsk. Begyndelse og Tilvært S. 172). Modsigende Pavebuller ere iøvrigt ikke ualmindelige.

som Franciskanerne ved deres blinde Lydighed, Uvidenhed og Mængde. Men hvad Ordenen i de følgende Tider skadede i disse og flere Retninger, maa ikke lægges Stifteren til Last, men Privilegierne og Rigdommene, som deraf fulgte. Dominikus haabede at virke for Lærdom og christelig Oplysning, og endnu paa sit Dødsleie lyste han Forbandelse over dem, der hævede Armodspligten [1]). Af Middelalderens Videnskabelighed har Ordenen mange Fortjenester.

Ordenen var oprindelig 1221 bleven deelt i 8 Provindser, men hertil kom allerede 1238 4 nye, hvoriblandt Dacia; i sin høieste Velmagt skal den have udgjort 45 Provindser med 150,000 Brødre. I Spidsen for hver Provinds stod Provindsialministeren (minister provincialis), der havde en ved Generalen begrændset Myndighed over Provindsens Brødre, og skulde selv eller ved 2 udsendte Brødre, der aarlig valgtes, visitere dens Klostre. De enkelte Klostres Forstandere kaldtes Priorer. Samtlige Ordensklostre i Danmark, Sverige og Norge hørte til Provincia Daciæ, hvis Minister snart var bosat i det ene, snart i det andet Land, dog hyppigst i Danmark, hvor Ordenen havde de fleste Klostre [2]).

I hver Provinds holdtes aarlige Provindsial-Møder (capitula provincialia), paa hvilke Generalkapitlernes Statutter kundgjordes til Efterlevelse i Provindsen, samt Bestemmelser for denne fattedes angaaende Disciplin, Straffemaal, Straffe, Visitation m. v., ligesom man her erindrede Ordenens Velgjørere, bestemte Sjælemesser for de i det sidste Aar afdøde Brødre og Venner o. s. v. Disse Møder holdtes i Provindsen Dacia paa forskjellige Steder, idetmindste i de første Tider aarlig, og man finder, at idelig Flytning af Brødre fra det ene Kloster til det andet, uden Hensyn til Nationalitet eller Afstand, fandt Sted, uden Tvivl for at knytte Baandet desto stærkere og for bedre at overholde Ordensreglen [3]).

---

[1]) Dette glemtes ganske. I 1402 laa Dominikanerne i en heftig Strid med Erkebiskoppen af Salzburg, og paastode da i deres Forsvar, at Ordens-Regelen tillod ikke alene deres Klostre, men endog hver enkelt Munk at besidde personlig Eiendom. (Vadstena Brevbog fol. 210 b.)

[2]) Ifølge Daugaard S. 18 var der i Danmark 22 Dominikanerklostre, i Sverige har Wieselgren paaviist 13; Norge havde neppe mere end 4. Af Provindsialer bosatte i Norge kjender man kun to, nemlig Aake 1276 (Islensk. Annálar), der siden blev Kantsler, samt Ordenens sidste Provindsial i Norden Robert i Nidaros 1525 og senere. (Thyselius Handl. til Sveriges Reformations- och Kyrkohistoria I, 5 ff.)

[3]) Se herom G. Stephens Brottstycken av en Dominikaner-Ordens Statut- eller Capitel-Bok, Kbhvn. 1852 (særskilt Aftryk af Kirkehist. Samlinger I.), hvor

til at dække de med disse Møder og andre Fællesfager forbundne Udgifter maatte hvert af Daciens Klostre aarlig tilskyde mindst 4 Mark Sølv [1]).

Endnu før Franciskanerne bleve Prædikebrødrene kjendte i de nordiske Lande. En Dansk, Salomon fra Aarhuus, havde i 1220 stiftet personligt Bekjendtskab med Dominikus, var bleven optagen i Ordenen og strax afsendt for at prædike i sit eget Fædreneland. Men da han fra Flandern skreis vilde drage hjem, drev Storm ham Nord paa Norge, og efter at have udstaaet stor Livsfare, kom han endelig i Land i Nidaros [2]). Her blev saaledes tilfældigviis den nye Orden først bekjendt; thi der kan ei være Tvivl om, ligesom det og bestyrkes af senere Efterretninger [3]), at han strax med Begeistring har taget fat paa sit Prædike-Embede paa det første Sted, han naaede, hvor hans Tale kunde blive forstaaet. Hans Ophold her blev dog kun kort, da han snart, understøttet af Skule Jarl, ilede over Land hjem til Danmark, og Aaret efter (1222) stiftede det første Dominikanerkloster i Lund [4]). Dog har hans Fremtræden i Norge baaret Frugter for Ordenen; thi man kan vist med Grund betragte denne Salomon som den middelbare eller umiddelbare Stifter af de 3 Prædikebrødre-Klostre, i Nidaros, Bergen og Oslo, der omtrent paa een Tid, henimod 1240 forekomme i fuld Flor med Brødre, færdige Bygninger (predikaragarðr) m. m., hvilket forudsætter, at de da allerede i nogen Tid have været til. Ogsaa i Hammer var et Dominikaner-Kloster, men som kun omtales en eneste Gang, og det henimod Reformationen, og det er derfor uvist, om det er nogenlunde samtidigt med de øvrige norske Klostre af denne Orden, skjønt det er ganske rimeligt [5]). I Norges ældste Bispedømme Stavanger synes derimod Dominikanerne ligesaalidt som Franciskanerne at have havt noget Kloster.

---

man har Brudstykker af Forhandlingerne paa Dacias Provindsial-Møde 1252 i Odense, 1253 i Ribe (?), 1254 i Lund, et Aar mellem 1275 og 1280 paa uvist Sted, og 1291 i Vesteraas (jfr. Dipl. Svecan. No. 1051). Udenfor disse helbigviis ved Hr. Stephens's Omhu reddede Brudstykker har man saare liden Kundskab om, at Provindsial-Møder ere holdte af Dominikanerne i Norden; f. Ex. 1305 i Skeninge (Dipl. Svecan. No. 1478).

[1]) Stephens S. 2.

[2]) Script. Rer. Dan. V. 500 ff.

[3]) Jfr. Prædikebrødrenes Historie i Nidaros.

[4]) Daugaard S. 143.

[5]) Peter, der blev Biskop i Hammer 1252 og fuldendte Domkirkens Bygning

De norske Dominikaner-Klostre vare alle anlagte i Domkirkernes umiddelbare Nærhed, hvilket gjør det sandsynligt, at de skylde Biskopperne og maaske tillige Domkapitlerne deres Stiftelse, forsaavidt Huus og Tomt dertil udfordredes, ligesom det og lader sig formode, at det har været Prædikebrødrenes Beredvillighed til at overtage Undervisningen (studium), som har været Aarsag til denne Bistand fra Geistlighedens Side. Isøvrigt varede Venskabet ikke længe. Kannikerne mærkede snart, at de havde beredet sig selv farlige Medbeilere til Almuens Gunst og Gavmildhed; de sultige og folkekjære Prædikanter grebe paa den farligste Maade ind i deres Embedsmyndighed, og Forholdet mellem dem gik snart over til hemmeligt Nag og aabenbar Forfølgelse, saavel i Bergen som i Nidaros, paa hvilket sidste Sted Dominikanerne understøttede Erkebiskop Isrund i hans langvarige Kamp mod sit Kapittel. Men Geistligheden blev tilsidst nødt til at finde sig i Omstændighederne, da Paverne ved Privilegier og strenge Befalinger værnede om de nye Brødres Uafhængighed og Anseelse [1]). Aarsagen til, at Norge har havt saa mange færre Dominikaner- end Franciskaner-Klostre, er maaske tilfældig, men det er dog ikke urimeligt, at Franciskanernes større Uvidenhed og aabenbare Foragt for boglig Kunst ogsaa har bidraget til deres Udbredelse, medens Dominikanernes Pligt at sende Studerende til Paris, Kølln, Oxford eller Bologna [2]) nok i et fattigt og afsidesliggende Land som Norge kan have været en alvorlig Hindring for deres Klostres Anlæg udenfor de største Stæder. Ved hvert Kloster var nemlig, som før anført, en Skole, ledet af Læsemesteren (lector), der tilligemed Lærlingerne fritoges for forskjellige Forretninger, for at

---

og de øvrige geistlige Stiftelser der, havde nemlig forud været Prædikebroder. Haak. Haakonss. Saga c. 276. Da saaledes først paa denne Tid den hele kirkelige Anordning i Hammer blev bragt i fuld Stik, synes intet rimeligere, end at det ved Domkirken allerede af Kardinal Nikolaus 1152 forordnede Kloster nu ved Fuldførelsen er indrømmet Prædikebrødrene, til hvis Orden Biskoppen hørte og som da vare i største Anseelse. Klostrets Ælde vilde være afgjort, hvis Suhms Beretning (X. 226), at Biskop Peter forud havde været Prædikebroder i Hammer, var paalidelig, men dette er uden Tvivl grundet paa en Misforstaaelse, ialfald endnu ubeviist.

[1]) Fordetmeste fik Prædikebrødrene Privilegier fælles med Minoritterne. Særskilt for de første i Provindsen Dacia er Johan XXIIs Bulle fra Avignon af 26de April 1318, hvori Rigernes 3 Erkebiskopper paalægges at beskytte Ordenens Priorer og Brødre mod alle Fornærmere. Dipl. Svecan. III. 362.

[2]) Denne Pligt opfyldtes. Norske Dominikanere studerede ofte udenlands, og enkelte udmærkede sig endog ved deres Lærdom.

ei Undervisningen skulde afbrydes. De Unge øvedes her blandt andet i Prædikener paa Modersmaalet, og maatte først efter bestaaet Prøve prædike offentligt [1]). Provindsen Dacia havde desuden i Fællesskab sit studium generale i Skeninge i Østergøtland, hvorhen Provindsens dygtigste Elever søgte [2]).

I Norge kaldtes Dominikanerne i ældre Tider Predikarar; først efter Unionen blev det danske Navn Sortebrødre eller Svartebrødre efterhaanden almindeligt. I de første 50 Aar efter deres Ankomst nød de stor og som det synes velfortjent Anseelse; men det gik med denne Orden som med de øvrige. Folkegunsten gjorde dem rige; Rigdommen lade og usædelige; Ordensdugtens Forfald berøvede dem den let erhvervede Ynde og bragte Undergangen over dem. Paa Reformationstiden gjorde deres Provindsialminister, Broder Robert fra Nidaros, Forsøg paa at modarbeide Gustav Vasas reformatoriske Skridt i Sverige, i hvilken Anledning han opholdt sig i Vesteraas og andre svenske Klostre af sin Orden; men forbitret herover gav Kongen Ordre til at jage Broder Robert og de øvrige norske Dominikanere over Grændsen [3]).

I den første Udgave af dette Skrift er et eget Kapittel indrømmet en Undersøgelse om de norske Tiggerklostres Lokalnavne. Efterat Enkelthederne saaledes engang ere offentliggjorte, bliver det her kun fornødent at anføre Udbyttet af Undersøgelsen. Foruden at Tiggermunkene eller deres Klostre i Norge benævnedes efter Ordenen (Predíkara-lifnaðr, domus fratrum minorum o. desl.) eller efter Helgenen, Klostret var vidt (f. Ex. Olafsklostret) eller efter Dragten (Sortebrødre, Graabrødre), fik de desuden stundom, især i daglig Tale, Navn efter deres gjensidige Beliggenhed i samme By. Saaledes kaldes Dominikaner-Klostret i Oslo oftere: upp til bræðra, i Bergen út til bræðra; Minoritterne i Oslo derimod: austr at bræðra eller austr á Lykkium, og i Bergen: inn til bræðra. Paa Dominikanerne i Nidaros have vi ei fundet noget saadant Navn, men Minoritterne i denne Stad have uden Tvivl hedt: niðr at bræðra. I de Byer, hvor der ikke fandtes mere end eet Tiggerkloster, forekomme slige Lokalnavne ikke.

---

[1]) Statut paa Provindsial-Kapitlet i Lund 1254. Stephens anf. St. S. 6.

[2]) Pontoppidan, Gesta et Vestig. Danor. ext. Daniam 381. Münter Kirchen gesch. II. 969.

[3]) Thyselius Handlingar etc. I. 5. ff.

§ 9. Birgittinerne eller Frelserens Orden.

Alle de mange gjennem Tidernes Løb mislykkede Forsøg paa i Klosterlivet at gjengive Billedet af et i Sandhed gudeligt Levnet afskrækkede ikke fra nye Anstrengelser. Tvertimod ansporede paa den ene Side det religiøse Sværmeri, efterat det engang havde taget denne Retning, Aanden til at udfinde en Ordensregel, der kunde føre til Maalet, og understøttede paa den anden Side Romerhoffet deslige Forsøg, fordi de vare saa umiskjendelig gavnlige for Hierarchiet i det Hele, og desuden i sit Væsen gave ligesom et anskueligt Billede af den katholske Kirkes Dogme om Retfærdiggjørelse gjennem enkelte Menneskers og selve Kirkens Overskud af gode Gjerninger. Hertil kom fremdeles, at Erfaring gjennem snart et Aartusinde havde viist, at Munkeordenerne, om de end forfeilede sit egentlige aandelige Øiemed, desto sikrere kunde gjøre Regning paa jordiske Fordele, og denne sidste Betragtning bragte en Skare af Mennesker, hvem Religionen forøvrigt lidet laa paa Hjerte, til at fremme de Planer, som de virkelig Gudfrygtiges blinde Iver udkastede til at danne et Samfund af Helige paa Jorden. Dette var saaledes Tilfældet med Frelserens (St. Salvatoris) Orden efter Augustins Regel, almindeligen kaldet Birgittiner-Ordenen efter Stifterinden den hellige Birgitta, en af de ædleste Sværmerinder, som Kirkehistorien kjender. Da denne Munkeorden er den eneste, som har sit Udspring fra Norden, ville vi noget udførligere omtale den [1]).

Birgitta eller Britta var Datter af Uplands Lagmand Birger Persson til Finstad (af Mohammar-Ætten) og Ingeborg Bengtsdatter til Ulfåsa (af Folkunga-Ætten), og nedstammede saaledes baade paa Fædrene- og Mødrene-Side fra Sveriges og Gautlands berømteste Slægter.

---

[1]) Til dens Historie haves i Sverige en rig haandskreven Literatur, især paa Upsalas Bibliothek, men den er desværre endnu lidet benyttet, og end mindre er trykt. Til de utrykte her benyttede Kilder hører en Brevbog fra Vadstena, nedskreven især mellem 1410 og 1450, og indeholdende blandt Andet en rig Samling af Pavebreve. Den findes paa det kgl. Bibliothek i Stockholm (A. 26). Blandt de trykte Hjælpemidler hører Diarium Vadstenense, udg. m. Anm. af Erkebiskop E. Benzelius. Upsala 1721. 4to, hvorefter det atter er optrykt i Scriptores Rer. Svecic. I. 1. 99—229. Diariet anføres her stedse efter den førstnævnte Udgave. Af Vigtighed er fremdeles: Vadstena Kloster-Reglor, udg. af C. F. Lindström, blandt Svenska Fornskr. Sälsk. Skrift. II. Stockh. 1845. 8., der have foranlediget mange væsentlige Forbedringer og Tillæg til min ældre Fremstilling af Ordenens Historie; Rettelbla Vorläufige Nachricht v. d. Klöstern d. heiligen Birgitta außerhalb Schweden,

Vadstena selv, ligesaavelsom alle andre Birgittiner-Klostre stode som A gustinere under vedkommende Bispens umiddelbare Opsigt, ved hvem Nyoptagnes Indvielse udførtes, og hvem det blandt andet paalaa at vi tere Klostret hvert tredie Aar.

Ordenens Regel var grundet paa Birgittas Aabenbarelser [1]). Hv Kloster skulde bestaa af 60 Nonner, 13 Præstmunke (fratres presbyteri 4 Diakoner (fratres diaconi) og 8 Lægbrødre (fratres laici), der tje udvendig. De 13 Præster forestillede Jesu 13 Apostle, Paulus medregn Diakonerne de 4 Kirkefædre Ambrosius, Augustin, Gregor og Hieron mus: disse i Forening med de 60 Nonner og 8 Converser udgjorde al saa 72, Tallet paa Jesu første Disciple. Det hele Personale skulde al saa saaledes være et levende Billede af Christi Apostle og Disciple, al afhængige af Abbedissen, den hellige Moders Repræsentant. Nonner vare Klostrets egentlige Kjerne, Munkene vare der alene som nødvendi for hines aandelige Pleie og for at varetage Klostrets udvortes Anligge der. I alle Klosterkirker skulde være 13 Altere, et for hver Præstmun som synligt Tegn paa Søstrenes Forrang skulde disses Chor eller Pla i Kirken være ovenover Brødrenes. Disse skulde atter modtage Alt fra hine: Mad, Klæder, Penge og andre personlige Fornødenheder. Hus holdningen var fælles under Overtilsyn af Abbedissen, der hver Allehe gensdag skulde opgjøre Klostrets Regnskaber for Aaret, beregne næste Aar Udgifter, og Dagen efter uddele Overskuddet til de Fattige, hvorimo Klostret skulde være fritaget for al Gjæstning. Herved haabede Birgit at have gaaet en gylden Middelvei mellem Herreklostrenes Overflod o Tiggermunkenes uoverholdelige Armod. Enhver Nonne maatte, saalæn Klostret endnu ei havde tilstrækkelig Indtægt, ved Optagelsen betale e Indskudssum, tilstrækkelig til eet Aars Underhold, da hendes Fornød beder ei vare medtagne i Beregningen over Klostrets Udgifter for Aare Munkene synes derimod ikke at have betalt noget bestemt Indskud [2]). I tet Kloster maatte anlægges uden Pavens Samtykke.

---

[1]) Regula St. Birgittæ findes paa Latin hos Hospinianus de Monachis lib VI. Genevæ 1569. fol. p. 506 ff. Paa Svensk er den trykt, foruden i Li strøms ovenfor nævnte Udg., i Rietz Script. Svec. medii ævi. Bd. 241 ff

[2]) I Vadstena-Reglor af 1451 bestemmes, at naar Nogen ofrer sin Søn el Datter til Klostret, kan han ofre noget til Almisse, som ham tækkes, dog Gods eller Rente, „siden Klostret (Vadstena) er rundelig begavet med God — — men de som ludgaa i Klostret, skulle ei komme med tomme Hæn S. 75—76.

Blandt Præstmunkene valgte Søstrenes og Brødrenes Konvent i Forening en Formand, der var Abbedissens Raadgiver og Sekretær samt ligе begge Konventers Skriftefader, hvoraf han havde Titelen Confessor generalis [1]). Optagelsesalderen var mindst 18 Aar for Nonnerne og 25 Aar for Brødrene, fra hvilken Bestemmelse Biskoppen dog ofte dispenserede. Der gjøres Forskjel paa Søstrene indentil (ad intra), der skulde lære Bog", og udentil (ab extra), som skulde arbeide. De optoges paa samme Maade og aflagde samme Klosterløfter, men Abbedissen bestemte efter enhvers Anlæg, hvorledes de skulde virke, hvilket dog senere kunde forandres. Præstmunkene skulde hver Søndag udtyde Dagens Evangelium paa Modersmaalet [2]).

I Augustins Regel foretoges iøvrigt mange Forandringer, hvorved den skærpedes i enkelte Henseender, formildedes i andre. Armodspligten er saaledes ifølge det Anførte betydelig formildet; ligesaa vare Reglerne for Fasten ikke strenge, da Kjødspiser vare tilladte 4 Dage i Ugen; derimod var Taushedspligten streng, især for Søstrene; Bodskapittel skulde holdes hver Thorsdag, og Straffene vare de sædvanlige, nemlig at falde til Jorden, spise paa Jorden, faste o. s. v. Clausuren var meget streng, og paa dennes Virkning i Forening med Taushed seer man, at Birgitta formelig har bygget sit Haab; ingen Gjæster eller Fremmede maatte bevæge sig i Klostret [3]); ingen af Beboerne maatte udgaa, uden for at stifte nyt kloster, forsvare Ordenen, bekæmpe Kjettere eller af lignende høiſnødvendige Grunde. Til at forestaa Klostrets ydre verdslige Sager brugtes de ældste Lægbrødre, „som Korset bare", hvoraf een som Sysselmand stod i Spidsen for hele Økonomien, og en anden som Gaardsmester under ham havde Tilsynet med Klostrets Bygninger og Haver.

Særegne for denne Orden vare Reglerne for Novitiatet, Klædedrag-

---

[1]) Som saadan skulde han 3 Gange aarlig holde almindelig Skrifte, men det daglige Skriftemaal forøvrigt fordeelte han mellem de øvrige 12 Præstmunke. Søstrenes Skrifte foregik ved et Vindue (skrifte-vindögat, Reglor S. 73), og kun fengeliggende Søstre maatte skriftes inde i Klostret, hvorved visse Regler nøie skulde iagttages (Vadstena Brevbog fol. 49).

[2]) Vadstena-Reglor S. 45. 72.

[3]) Selv den visiterende Biskop maatte ei betræde Søstrenes Kloster, men skulde standse ad crates (Marc. magn. cap. 9). I Diar. Vadsten. findes derfor nøiagtig antegnet, naar nogen Fremmede undtagelsesvis fik Tilladelse til at besøge Søstrene eller Brødrene, og stedse med Oplysning om, hvorlænge de opholdt sig der. Saaledes om Dronningerne Margareta og Philippa, Kongerne Erik, Carl og Christian I, m. Fl.

ten og Mindet om Døden. Med Hensyn til Novitiatet eller Pr
aaret var, for at forebygge ubesindig Indtrædelse i Ordenen, bestemt,
Pestilentianderne, som de kaldtes, skulde et heelt Aar igjennem gjentage
anholde om Optagelse. Klædedragten bestod for alle Ordenens M
lemmer af 2 ankelsiide Vadmels-Kjortler eller Underklædninger, lidt kor
for Brødrene, den ene graa, den anden hvid, med en graasort Overkl
ning. Mantel, uden Rynker eller mange Folder, i Brystet heftet med
Træknap. Paa Hovedet bare Brødrene en graa Vadmels Hætte „
skaffet Strut"; om Livet et Læderbelte. De forskjellige Arter Medlem
adskiltes ved bestemte Ordenstegn. Nonnerne bare en saakaldet Kr
(corona sororum) som Christi Brude, bestaaende af 3 smale hvide L
reds-Strimler, af hvilke den længste gik Hovedet rundt, og de to an
forbandtes med den første i Kors over Issen. Hvor de 2 Strimler v
befæstede til Hovedbaandet, samt hvor de krydsede hinanden, vare 5 r
Pletter eller Blodsdraaber som Tegn paa Christi Lidelse. Præstmunk
bare et rødt Kors med hvid Ring i Midten, Diakonerne en hvid Cir
med 4 røde Tunger, og Lægbrødrene et hvidt Kors med 5 Blodsdraab
udenpaa Mantelen paa det venstre Bryst. Desuden bare de nylig næv
4 ældste fratres ab extra (d. e. fornemme Lægfolk, der vare i K
streis Broderskab) som særeget Kjendetegn et lidet rødt Kors paa ven
Bryst [1]). Til Minde om Døden skulde en Ligkiste stedse staa i
Kirkedøren og en Grav holdes aaben, til hvilken Abbedissen med alle S
strene daglig skulde begive sig i Processjon, holde Bøn der, og kaste
Haandfuld Jord ned i Graven. — Forøvrigt gaves meget nøiagtige R
ler for selve Klosterbygningerne, for at forebygge Samkvem mell
begge Kjøn. Klosterkirken laa almindeligviis i Midten, og fra den
øvre Ende udgik 2 Fløie, en for hvert Konvent, hvilke stode i umiddelt
Forbindelse med Kirken, saaledes at Søstrene fra deres Fløi havde
gang til den øvre Deel af Kirken, og Brødrene til Kirkens Gulv og
tere. Chorene vare saaledes indrettede, at begge Kjøn ikke kunde see h
anden. Mellem begge Klosterfløie var kun et lidet Hul i Muren, gjenn
hvilket de forskjellige Fornødenheder paa en Slags Rulleindretning (re
sororum) blev indskudt til eller fra Brødrene, da begge Konventer hav

---

[1]) Dette lignede den nuværende Carl XIIIs Orden, jfr. Vadstena Kloster-Reg
S. 12. 58 ff. 70. Alle disse Ordenstegn ere tabte i Kobber i Rettelb
Nachricht. Paa Generalkapitlet i Gnadenberg 1487 indskrænkedes Antallet
fratres ab extra til 4, et Tal, der dog alt forekommer i Reglerne af 14
og sorores ab extra forbødes aldeles. Rettelbla S. 179.

ælles Husholdning [1]). Hvert Konvent havde sin egen Have, indhegnet ved en 3 Alen høi Mur, „dog ei høiere — bemærker en samtidig Forfatter — end at en rask Munk nok kunde komme derover" [2]).

Det er ovenfor bemærket, at vedkommende Ordinarius var Birgittinerklostrenes Visitator og aandelige Foresatte. Denne Eftergivenhed fra Stifterindens Side var deels af Paven opstillet som en Betingelse for Regelens Bekræftelse, deels og i sig selv klog, da den uden væsentlige Ulemper befriede Klostrene fra den indflydelsesrige Geistligheds Had og Misundelse, og forskaffede dem i Biskoppen en ofte nyttig og ivrig Forsvarer, idet Klostrenes stærke Segning i Begyndelsen netop af de rigeste Familier ogsaa havde gavnlige Virkninger for Biskoppen selv. Da imidlertid Vadstena-atter havde Visitationsret over Ordenens samtlige Klostre, og fremmede denne ved udsendte Brødre og Søstre, kunde det ikke undgaaes, at Uenighed opstod mellem disse og den Biskop, i hvis Stift det visiterede Kloster laa [3]). Paa den anden Side synes Birgitta at have stræbt saavidt som muligt at unddrage Ordenen fra Curiens Indflydelse og Tidens dogmatiske Kampe. Anden Hensigt synes nemlig den Befaling ikke at kunne have, at Birgittinerne ikke maatte benytte de pavelige Dekretaler eller den kanoniske Ret i det Hele som Veileder i Tvivlsmaal, men skulde ene og alene holde sig til Constitutionerne og Augustins Regel; ikke Bøger maatte ikke engang findes i Kapitlet. Man tør dog vel ikke formode, at hiint Forbud af St. Birgitta grundede sig paa en personlig Overbeviisning om Dekretalernes Falskhed og selve den romersk-katholske Religions Udskeielse fra Christendommen, som denne i Augustins Dage forbødes. I ethvert Tilfælde er denne hendes Bestemmelse høist mærkelig.

En stor Vanskelighed havde denne Orden at bekæmpe, idet den forbød et bestemt og det talrigt Antal Nonner og Munke, for at et Klo-

---

[1]) Vadstena Kloster-Reglor S. 80. I Birgittinerklostret Marienkron ved Stralsund var Hullet i Muren saa stort, at et Menneske kunde skydes ind paa Knæerne. Dette maa have vakt Skandal; thi paa Kapitlet i Gnadenberg fastsattes i Cap. 2. Art. 7 „ne pueri . . . . per rotam sororum sive portam in monasterium ipsarum inducantur."

[2]) Nettelbla S. 42. — Ths. Kantzow i Pomerania (Kosegartens Udg. II. 9) antyder det Samme. Dog vare vist Birgittinerne bedre end deres Rygte.

[3]) Herom vidne og Kilderne paa flere Steder, Script. Rer. Svecic. I. 225—226, Vadstena Diariet oftere, Nettelbla S. 45. Isvrigt viser ogsaa denne Ordens Historie, at man efterhaanden glemte Lydighedspligten mod Ordinarius, og at Vadstenas Abbedisse i senere mægtigere Tider har søgt at udvanne Ordenens Forfatning selvstændig og uafhængig af Pave, Konge og Biskop.

ster kunde stiftes. Birgittas egen Overbeviisning om sine Aabenbaring
Sandhed tillod hende naturligviis ingen Indskrænkning i dette histories
grundede Antal, og maaske haabede hun tillige derved at forebygge
Anledning til Fordærvelse, som de ældre Ordeners altfor hurtige Tilv
gav. En Forsamling af ikke mindre end 85 Medlemmer foruden det
rige Tjenerskab fordrede betydelige Udgifter, ikke alene til det første
læg, men og til Klostrets Vedligeholdelse i Fremtiden. Man seer og,
selve Vadstena har havt at kæmpe med de Vanskeligheder, som Omsor
for at holde Konventerne fuldtallige foraarsagede. Først i 1405 b
Lægbrødrenes Tal fuldstændigt; Præstmunkenes og Diakonernes Tal
derimod i de første 60—70 Aar stedse fuldt [1]), saa at det endog har v
ret vanskeligt at blive optaget som saadanne. For at lette Optagel
toges derfor den Beslutning, at de Brødre, som for længere Tid v
fraværende som Visitatorer eller desl., skulde betragtes som indtil Bid
udtraadte af Konventet i Vadstena, hvor deres Pladse altsaa kunde bes
tes [2]). Hvorvidt man imidlertid altid har havt det fulde Antal Non
kan være tvivlsomt endog for Vadstenas Vedkommende [3]), og da den fø
Begeistring for den nye Orden havde lagt sig, aftog de Riges Tilstrø
men, saa at det synes, som om de fleste Klostre af Mangel paa tilstrække
Formue aldrig have været fuldtallige, hvilket bevirkede, at det oftere
talte Generalkapittel i Gnadenberg 1487 fastsatte 20 Søstre og 12 B
dre, hvoriblandt 10 Præster, som tilstrækkeligt Minimum [4]); men Forst
telse af Konventerne til et saadant nyt Kloster maatte ei foregaa, før
Bygningerne vare saavidt fremskredne, at mindst hiint Antal trygt kun
bo der og i Et og Alt overholde Regelen.

Birgittinerordenen nød i Begyndelsen stor Anseelse. At en indfl
Kvinde af Landets ypperste Æt stiftede en Orden og indskreves i de H

---

[1]) Diar. Vadsten. 31. 34. 44. 54. 56. 91 o. fl. St.

[2]) Dette vedvarede endnu i 16de Aarhundrede. Man har nemlig en Bulle
Leo X, af 17de Juni 1516, hvori han tillader Birgittinerne at optage B
dre over det bestemte Antal i Syges og Bortrejstes Sted. Ved samme B
tillodes Ordenen at have i Rom to forstandige Brødre, frie for Clausu
hvilke som Ordenens Fuldmægtige (procuratores, syndici et negotio
gestores) skulde varetage dens Tarv ved Curien, og der forebrage dens
ger. jfr. nedenf. S. 64. Troil Skrifter och Handlingar. V. 338 ff.

[3]) I 1521 var Søstrenes Tal fuldt, saa at en Nonne kun ved en andens u
modede Død var saa heldig strax ved Hjemkomsten fra en Visitation i R
at blive optagen. Diar. Vadst. 63.

[4]) Statutterne hos Nettelbla 171—172.

s Tal, maatte i og for sig smigre Nationalstoltheden, og man finder at Konge, Rigsraad, Geistlighed og Adel i Sverige kappedes om at nme Ordenens Sag. Dens første Medlemmer bestode af Nordens este Mænd og Kvinder, og Dronning Margareta selv fandt det stemde med sin klogtige Politik at lade sig som Vadstenas Patronesse opr som soror ab extra [1]). Endnu ivrigere tog hendes Eftermand ag Erik sig af Birgittinerne, og hans Indflydelse i Forening med den diske Geistligheds Forbønner formaaede Kirkemødet i Basel, hvorom enfor, til at bekræfte Birgittas Aabenbarelser som kanoniske i den ro-tsk-katholske Kirke [2]). Ligesaa var det hans personlige og vedholdende stræbelser, der skaffede Ordenen Klostre i Danmark og Norge, hvilket rede Margareta for Danmarks Vedkommende havde paatænkt, og hvorom ag Erik under et Ophold i Vadstena 1413 fornyede Løftet [3]). Ogsaa erne toge sig af Ordenen og skjenkede den forskjellige Privilegier, blandt lke de vigtigste ere det ovennævnte Mare magnum af 1412, og Pave rtin Vs Privilegier af 1ste Mai 1420 i 59 Kapitler, samt Tilladelsen at holde Jubelaar i Vadstena med samme Salighedsvirkning som bekjendte Jubelaar i Rom. Et saadant holdtes i Vadstena 14de Juni 14de Juli 1394 med saadan Tilstrømning, at Halvparten af det indne Offer, som Paven havde forbeholdt sig selv, løb op til 5370½ ark [4]). Til Birgittiner-Klostrenes særegne Privilegier hørte og Benmelsen i Mare magnum, at enhver Troende over 16 Aar i det Land r den By, hvor et Kloster af Frelserens Orden fandtes, ifølge Reve-

---

[1]) Diar. Vadst. p. 25.

[2]) Eriks og Philippas Skrivelser til Pave, Keiser og Kardinaler med Forbønner for Ordenen ere trykte af Benzelius i Monumenta hist. eccl. Sviogothicæ. Upsala 1709. 4. p. 164—173. Ogsaa Dronning Philippa var soror ab extra i Vadstena, og dette har sandsynlig foranlediget den grundløse Beretning om, at Eriks Mishandlinger bragte hende til at gaa i Kloster der, (Dalin Gesch. Schwed. II. 496), hvilket tilstrækkelig er gjendrevet af Jahn i hans Unionshistorie 478—480; dog uden at omtale Betydningen af soror ab extra. Disse Brødre og Søstre lignede andre Ordeners Tertiarier deri, at de uden at bo i Klostret eller aflægge Munkeløftet, deelagtiggjordes i Ordenens Fortjenester, og fik Ret til at begraves i Ordenens Dragt. Fratres ab extra lignede i andre Henseender Dominikanernes Christi Ridderskab. Desuden fandtes naturligvis et betydeligt Tjenerskab „udenfor Taleporten", hvilket stod under Klostrets Værn, men ei var optaget i Ordenen. (Vadstena-Reglor S. 27 ff.)

[3]) Diar. Vadst. 49. 55—57.

[4]) Rhyzelii Monasteriologia. 86.

tationerne skulde yde 1 Penge gangbar Mynt aarlig til Klosteret; men
det tilsvies, at Undladelse heraf ei var Synd, er det neppe rimeligt,
denne Afgift (denarius s. Mariæ) er bleven almindelig eller varig [1]).

Birgittas kloge Forskrift om aarligt Overslag over Udgifterne
holdtes vel i Formen, men Begjærlighed efter at forøge Indtægterne
holdt Abbedissen fra paa Allehelgensdag at uddele det virkelige Over
blandt de Fattige. Ordenens Medlemmer levede uden legemligt Arbei
Yppighed, og Klostertugtens Forfald kunde derfor umuligt udeblive.
ter om begge Kjøns ulovlige Omgang udbredtes, Klager derover
til Rom, man maatte tage sig alvorligt af Sagen, og i 1422
Pave Martin V, at Konventerne skulde skilles ad. Det lykkedes
tid Vadstena gjennem Kong Eriks, Dronningens og alle tre Rigers
skoppers Forbønner at faa dette Bud tilbagekaldt [2]), medens man
Generalkapittel i Marienvold 1425 paany indskærpede Bestemmelserne
at Nonner og Munke ikke ved nogen Leilighed maatte komme i Berør
men 3 Aar derefter blev dette Kapittels Beslutninger atter opha
Det farligste Angreb maatte Ordenen udholde paa Kirkemødet i Ba
hvortil Abbedissen og Confessor generalis i Vadstena indstevnedes 14
for at forsvare St. Birgittas Aabenbarelser og den tilstaaede Afl
For at afvende Uveiret sammenkaldte Kong Erik alle 3 Rigers Bisko
til Vordingborg 1434, og herfra udgik 3die Juli et Bønskrift til
Basel forsamlede Fædre [5]), om at tilbagekalde de Beslutninger mod
denen, som allerede kunde være fattede; foretoges noget voldsomt St
var den største Forvirring overalt, og især i disse Lande, at befryg
I et andet Brev af samme Dag fra Nordens Biskopper til Concilet
de sig med Bestemthed mod de mange slemme Ryster. De oplyse i
Anledning, at alle Ordenens Klostre i de 3 Riger have en betryggende

---

[1]) Vadstena Brevbog fol. 226—241. En saadan Afgift opfordrede Kong Erik og Erkebiskoppen af Lund alle vorne Christne i de 3 Riger til at yde (til Maribo Klosters Anlæg.) Pontopp. Annales. II. 514—516.

[2]) Diar. Vadst. 64. Martin Vs Bulle af 15de December 1423, hvorved Konventernes Forening atter tillades, findes i Vadstena Brevbog fol. 248.

[3]) Følgen heraf blev fornyet Befaling fra Rom. 1428 . . . „venit nobis de Roma citatio strictissima, qualis non fuit audita ab exordio hujus ordinis super dualitate nostrorum conventuum et de omnibus hunc ordinem concernentibus.“ Diar. Vadsten. 70.

[4]) Anf. St. S. 76.

[5]) Trykt hos Lagerbring, Svea Rikes Hist. IV. 586—588.

bygningsmaade. Præsternes Gaard (curia) ligger adskilt fra Søstrenes adelukte (monasterium) og mellem begge er et høit, stærkt og bredt steengjærde (maceria); hver af Boligerne har desforuden sin særskilte Afskiæring (clausura), atter omgivet af Ydermurene, og hvert tredie Aar blive saavel Bygningerne som Gjærdet og Murene nøie undersøgte af Biskopperne ved deres Visitats [1]). Dette i Forening med Kongens egen Interesse afværgede Ordenens Undergang, og en Legat, som Paven afsendte til Lybek for at undersøge de virkelige Forhold, vendte tilbage med uforrettet Sag. Medens Ordenen saaledes alvorligen truedes udenfra, sønderbrødes den i sit Indre af Splid og Uvenskab, hvis egentlige Grund Diariet ikke tydeligt omtaler, fordi slig Omtale udtrykkelig var forbuden, men ikke ofterc betegner som en erkjendt og beklagelig Omstændighed. Om man end ved Kongens og Geistlighedens Hjælp forebyggede en alvorlig Undersøgelse, var dog Ordenens Anseelse hos Folket forbi allerede ved Iden af 15de Aarhundrede, hvorover Christian I i Brev til Paven af 8de Juni 1468 udtrykkelig beklager sig [2]).

Man greb da til Reformer paa Generalkapitler, og af de paa saadan Maade fattede Beslutninger haves endnu Gnadenbergs Kapittels Statutter 1487 [3]). Under Forsæde af Stiftets Ordinarius, Biskoppen af Eichstedt, mødte her Udsendinge fra de fleste Birgittinerklostre, og man kan af nye Paabud erfare, hvori man især antog, at Tugten trængte til Reform. Saaledes fastsattes, at Abbedisse og Confessor ei maatte tilstede den Visitator, end den, Regelen foreskrev; ved Brødres og Søstres Indtrædelse maatte kun to Geistlige ledsage Biskoppen; ingen Verdslige maatte stedes Adgang til Brødrenes Chor; den, der bragte Klostrets Hemmeligheder ud, skulde straffes med Infami; Abbedissen maatte aldrig søge verdslig Hjælp mod sine Undergivnes Opsætsighed. Fremdeles gaves Regler for Ordenens Klædedragt, forbødes Stiftelsen af Klostre uden tilstrækkeligt Udkomme, og indskrænkedes, som ovenanført, Birgittas Fordring paa 85 Personer til 32 som Minimum for at danne et dobbelt Konvent [4]).

---

[1]) Babstens Brevbog fol. 274. b.

[2]) Script. Rer. Dan. VIII. 444. Hvilken Forskjel mellem dette Brev og Kong Erik's om samme Ordens Anseelse af 1434. Lagerbring Svea Rikes Hist. IV. 584—585.

[3]) Statuta capituli Montis-gratiæ, hos Nettelbla 162—184.

[4]) Dette var naturligvis ganske vilkaarligt; den allegoriske Betydning i det forrige Tal bortfaldt, og de ofte bekræftede Revelationer bleve saaledes her uden Videre af jordiske Hensyn tilstedesatte. I Babstens Kloster-Regler af

Endelig findes heri Regler for Klostrenes Bygningsmaade og Indretning for Havemurens Høide, Talestuen, Spiserullen m. v., Alt for at hindre ulovligt Samkvem.

Med Hensyn til denne Orden bør endnu bemærkes, at den i Rom havde et Herberge eller Klosterhospits, domus St. Birgittæ, hvis Pligt det var at pleie de derhen ankommende svenske og vel tillige danske og norske Pilegrime, idetmindste af Ordenens Brødre. Formanden, rector domus sanctæ Birgittæ de urbe, stod umiddelbar under Vadstenas Abbedisse, og Herberget vedligeholdtes deels ved Tilskud fra Moderklostret, deels ved Gaver i Rom, og deels ved Kollekt i de nordiske Lande. Dertil uden fik Ordenen omtrent 1462 en egen negotiorum gestor i Rom, hvortil valgtes en romersk Patricier af Indflydelse, og hvis Forretning var at fremme Birgittinernes mangehaande Forretninger ved Pavehoffet, hvortil Bestyreren af Birgittas Huus ikke besad Myndighed og Anseelse. Ordenen existerer endnu i det katholske Europa, men skjønt den senere har undergaaet adskillige Reformer, har det dog aldrig lykkes den at vinde større Udbredelse [2]). Forsaavidt lykkedes altsaa Stifterindens Plan.

I Norge havde Birgittinerne, ligesom i Sverige, kun eet Kloster, nemlig Munkeliv i Bergen, der mellem Aarene 1421 og 1434 omdannedes fra et Benediktiner- til et Birgittiner-Kloster. Da det i 1455 var afbrændt af Tydskerne paa Bryggen, opholdt Birgittinerne sig midlertidig i omtrent 20 Aar i Hovedø Cistercienser-Kloster ved Oslo, paa samme Tid som dettes forrige Beboere synes at have været bosatte i Munkeliv og der rimeligviis forestaaet Klostrets Gjenopbyggelse. Beviserne herfor findes i de nævnte Klostres Historie nedenfor. I Sverige og Danmark

---

1451 foreskrives derimod, at Konventerne ei maa indføres i et nyt Kloster, førend Bygningerne ere saavidt færdige, at de kunne bo der, og saamange Søstre og Brødre paa een Gang indtræde, at alle Pligter kunne opfyldes „og derefter saamange andre Personer, at det bestemte Tal paa Brødre og Søstre er fuldt." (Lindstrems Udg. S. 75.) Dette maa vel forklares saaledes, at Tallet 85 maatte være tilstede, men at man med Lægbrødre og Lægsøstre kunde i fornævnt Fald fylde Tallet. Enhver seer, at ei heller dette var Revelationernes Mening.

[1]) Vadstena Brevbog fol. 308. Om Rector jfr. Troils Handlingar II. 37. En Deel Breve fra Rector til Abbedissen i Vadstena ere trykte sammesteds V. 299. ff., og afgive flere Oplysninger.

[2]) Dalin har i sin Historie (Gesch. Schweden II. 469—470) leveret en Fortegnelse over Birgittinerklostrene i Europa; men den er ufuldstændig; end Mariager i Jylland mangler deri.

holdt denne Orden længst sine Klostre, idet Vadstena stod ved Magt til 95, og Maribo lige til 1620. Vadstenas Klosterbygninger indrettedes ere i Dronning Christinas Tid til et Hospital for gamle Krigere (Krigsmannahus), der vedvarede til mod Enden af forrige Aarhundrede [1]).

§ 10. Kanniker af St. Anton af Viennes Orden.

I 11te Aarhundrede anrettede en Sygdom, som man kaldte den helige eller Helvedes Ild (ignis sacer, infernalis, gehennalis), ogsaa St. Antons Ild, megen Ødelæggelse, da den medførte Tabet af Livet eller i et Mindste af det angrebne Lem. Den fik det sidstnævnte Navn, fordi man troede, at den hellige Eneboer Antonius's Been, som opbevaredes i Kirken i Vienne nærved Grenoble i Dauphiné, ene kunde helbrede Sygdommen. Da nu en Adelsmand ved Navn Gaston saa sin Søn angre af denne Sygdom, gjorde han det Løfte til den hellige Antonius, at ville med sin Søn og hele Formue vilde ofre sig for sine af denne Sygdom hjemsøgte Medmennesker, hvis Sønnen beholdt Livet. Ønsket opfyldtes, og i 1091 skred da Gaston ufortøvet til at indfri sit Løfte ved at anlægge et Hospital for Antonssyge i Vienne. Han samlede om sig et Lægbroderskab af Hospitaliter, og uden at nogen egentlig Regel foreskrev, bekræftede Urban II paa Kirkemødet i Clermont 1096 Ordenen, der fik sort Dragt og som Skjelnemærke fra andre Chorherrer et blaat Halvkors (T) paa venstre Bryst. Først 1218 gik disse Antonsbrødre over til at danne en Munkeorden, der aflagde Ordensløfterne, og i 1297 blev det store St. Antonshospital i Vienne omformet til Ordenens Hovedabbedi, under hvilket alle Brødre, der underlagdes St. Augustins Regel, skulde stå. Fra nu af bare de Navnet Antonianere eller St. Anton af Viennes regulære Kanniker, ordnede sig i det Hele i Lighed med Johanitterne, benævnede deres Formand Stormester, og udbredte sig over hele det katholske Europa. Comthurierne behandledes snart som indbringende Præbender, Sygepleien forsømtes, og Forsøg paa Reformer havde det sædvanlige Udfald. Tilsidst sluttede Ordenen sig til Johannitterne, og delte Skjebne med dem. De regnes i Almindelighed til Tiggermunkene, fordi Lægbrødrene idelig drev om under Paaskud af at helbrede for Helvedes-Ilden. Midlet var fremdeles den hellige Antonius's Been, hvoraf

[1]) Lindstrøm i Fortalen til Vadstena Kloster-Reglor S. 47—48. Tunelds Geografi öfver Sverige. II. 61.

enhver Tiggermunk havde et Stykke med sig, og afpressede Almuen store Gaver ved at true de Uvillige med Sygdommen. Man tænkte derfor kort efter Reformationen paa at hæve Ordenen, „fordi Brødrene — ifølge Kardinalernes Erklæring — bedrage Bønder og Enfoldige og udbrede utrolig megen Overtro."

I Norden blev denne Orden først kjendt i Aaret 1403, da en Broder Theodorik optraadte i Vadstena som Ordenens Nuntius til Danmark, Sverige og Norge, for at sælge Aflad og helbrede Sygdomme. Han lod sin Ankomst med stor Bram forkynde forud ved Opslag paa Kirkedørene, hvori han kundgjorde, at han medbragte St. Antons og mange andre Reliquier, uddeelte Aflad for en Mængde opregnede Synder, hvoriblandt brudte Eder, Helligbrøde, Mishandling af Forældre m. fl. Enhver, som blev berørt af Antons Helligdom blev fri for tre Slags „Pest", nemlig ignis sacer, pludselig Død og faldende Syge. Dette, tilføiede han, er vel bekjendt og prøvet i alle Verdens Lande, undtagen i disse [1]). Vi see altsaa, at Ordenen her som andensteds optraadte som Overtroens djerveste Udbredere, og maa forøvrigt af hans Slutningsord antage, at Antonsmunke før denne Tid aldeles ikke have viist sig i Norden. Imidlertid forekommer en St. Antonii Kirke i Hammer allerede mod Slutningen af 13de Aarhundrede, ligesom det er viist, at der har været et St. Antonii Kloster sammesteds [2]). Det er derfor rimeligt, at Munke af denne Orden desuagtet længe før have havt et lidet Hospital i denne Bispestad, der laa midt i den alfare Pilegrimsvei imellem Viken og Nidaros; men om dettes Alder veed man ellers intet. Derimod er det viist, at Kongen og Rigsraadet omtrent ved Aar 1500 udjoge Cistercienserinderne af Nonneseter i Bergen, og lagde dets Gods til Munkelivet, hvorpaa Brødre af St. Antonii Orden, med Kong Hans's og Rigsraadets Samtykke nogen Tid derefter toge den ødestaaende Klosterbygning i Besiddelse, og forbleve der indtil Hr. Vincents Lunge paa egen Haand begyndte at reformere i Bergen 1528, da han jog Antonsmunkene ud, fordi de bedreve et uskjelligt og lasagtigt Levnet, og indrettede Klostret til Bolig for sig selv under Navn af Lungegaarden [3]). Hvorfra disse Munke kom til Bergen, vides ikke; men det er ikke usandsynligt at antage, at det har været Munke fra Antonsklostret i Hammer, som have benyttet

[1]) Vadstena Brevbog fol. 92.

[2]) Suhm, Danm. Hist. X. 1027. Thaarups Magazin II. 254.

[3]) Saml. til norske Folks og Sp. Historie VI. 21. Dipl. Norv. II. No. 1036.

ligheden til at sætte sig fast i Bergens By, der aabnede en videre ark for deres Virksomhed.

Førend vi forlade dette Afsnit, maa det endnu i Korthed undersøges, m det er sandsynligt, at andre end de nu nævnte Munkeordener have ret bosatte i Norge. Om Helligaandsordenen og Tempelherrne er ovenfor talt; ligesaa er det berørt, at der ei findes Spor til lara Orden eller Franciskaner-Nonner i Norge. Der gives nemlig n et eneste Kloster, hvorom her kunde være Tale, nemlig Reins Klor i Stadsbygden ved Throndhjem; thi de øvrige Nonneklostre i Landet mhørte med Bestemthed til andre Ordener. Hiint stiftedes omtr. 1236 Hertug Skule, og det er ovenfor anført blandt Augustinerne, fordi man r, at Nidaros Erkebiskop har havt Ret til at visitere dette Kloster og l at oppebære Gjæsthold deraf[1]). Thi slig Ret var utvivlsom med nsyn til Augustinerklostrene, men vilde været en Undtagelse, om Rein havde ret beboet af Cistercienserinder eller Klarisser. Disse Sidste, der nævnedes saaledes efter Franciskus's Samtidige, den hellige Klara, r med sin Søster Agnes stiftede en streng Nonneorden i den oftere omlte St. Damians Kirke i Assisi, hvorefter den og kaldtes St. Damians rden, underlagdes først Benedikts Regel, men indlemmedes allerede 1224 Franciskanerordenen, og kom overalt i stor Anseelse. Klostrene af St. lara Orden vare i Almindelighed rige Stiftelser og deres Foresatte bar lavn af Abbedisse. Da dette ligeledes var Tilfældet med Reins Kloster, nde det ligesaa gjerne havde hørt til denne som til Augustiner-Ordenen, rsom Tiden rigtig vilde passe. Men da St. Klaras Ordens Regel rst stadfæstedes 1246, skjønt Ordenen selv rigtignok var ældre, og det rste Kloster i Danmark af denne Orden, nemlig det anseede St. Klara loster i Roeskilde, først stiftedes henimod Aarhundredets Midte[2]), vilde t være for dristigt at antage Reins Kloster for saa meget ældre.

Ligesaa er det neppe rimeligt, at nogen af vore Augustiner-Klostre re hørt til Eremiter-Ordenen (ordo Eremitarum beati Augustini), som grundlagdes i Rom 1256 af Pave Alexander IV. Derimod det vist, at enkelte Munke af denne Orden, der regnedes til Tiggerunkene, nu og da have opholdt sig her i Landet. Saaledes udstedte Bi-

---

[1]) Aslak Bolts Jordebog, udg. af P. A. Munch, S. 115.

[2]) Daugaard De danske Klostre 174 ff.

enhver Tiggermunk havde et Stykke med sig, og afpressede Almuen store Gaver ved at true de Uvillige med Sygdommen. Man tænkte derfor først efter Reformationen paa at hæve Ordenen, „fordi Brødrene — ifølge Kardinalernes Erklæring — bedrage Bønder og Enfoldige og udbrede utrolig megen Overtro."

I Norden blev denne Orden først kjendt i Aaret 1403, da en Broder Theodorik optraadte i Vadstena som Ordenens Nuntius til Danmark, Sverige og Norge, for at sælge Aflad og helbrede Sygdomme. Han lod sin Ankomst med stor Bram forkynde forud ved Opslag paa Kirkedørene, hvori han kundgjorde, at han medbragte St. Antons og mange andre Reliquier, uddeelte Aflad for en Mængde opregnede Synder, hvoriblandt brudte Eder, Helligbrøde, Mishandling af Forældre m. fl. Enhver, som blev berørt af Antons Helligdom blev fri for tre Slags „Pest", nemlig ignis sacer, pludselig Død og faldende Syge. Dette, tilføiede han, er vel bekjendt og prøvet i alle Verdens Lande, undtagen i disse [1]). Vi see altsaa, at Ordenen her som andensteds optraadte som Overtroens djerveste Udbredere, og maa forøvrigt af hans Slutningsord antage, at Antonsmunke før denne Tid aldeles ikke have viist sig i Norden. Imidlertid forekommer en St. Antonii Kirke i Hammer allerede mod Slutningen af 13de Aarhundrede, ligesom det er vist, at der har været et St. Antonii Kloster sammesteds [2]). Det er derfor rimeligt, at Munke af denne Orden desuagtet længe før have havt et lidet Hospital i denne Bispestad, der laa midt i den alfare Pilegrimsvei imellem Viken og Nidaros; men om dettes Alder veed man ellers intet. Derimod er det vist, at Kongen og Rigsraadet omtrent ved Aar 1500 udjoge Cistercienserbrødrene af Nonneseter i Bergen, og lagde dets Gods til Munkelif, hvorpaa Brødre af St. Antonii Orden, med Kong Hans's og Rigsraadets Samtykke nogen Tid derefter toge den ødestaaende Klosterbygning i Besiddelse, og forbleve der indtil Hr. Vincents Lunge paa egen Haand begyndte at reformere i Bergen 1528, da han jog Antonsmunkene ud, fordi de bedreve et uskjelligt og lysagtigt Levnet, og indrettede Klostret til Bolig for sig selv under Navn af Lungegaarden [3]). Hvorfra disse Munke kom til Bergen, vides ikke; men det er ikke usandsynligt at antage, at det har været Munke fra Antonsklostret i Hammer, som have benyttet

[1]) Vadstena Brevbog fol. 92.

[2]) Suhm, Danm. Hist. X. 1027. Thaarups Magazin II. 254.

[3]) Saml. til norske Folks og Sp. Historie VI. 21. Dipl. Norv. II. No. 1036.

igheden til at sætte sig fast i Bergens By, der aabnede en videre rk for deres Virksomhed.

Førend vi forlade dette Afsnit, maa det endnu i Korthed undersøges, det er sandsynligt, at andre end de nu nævnte Munkeordener have et bosatte i Norge. Om Helligaandsordenen og Tempelher- ne er ovenfor talt; ligesaa er det berørt, at der ei findes Spor til ara Orden eller Franciskaner-Nonner i Norge. Der gives nemlig et eneste Kloster, hvorom her kunde være Tale, nemlig Reins Klo- i Stadsbygden ved Throndhjem; thi de øvrige Nonneklostre i Landet hørte med Bestemthed til andre Ordener. Hiint stiftedes omtr. 1236 Hertug Skule, og det er ovenfor anført blandt Augustinerne, fordi man , at Nidaros Erkebiskop har havt Ret til at visitere dette Kloster og at oppebære Gjæsthold deraf [1]). Thi slig Ret var utvivlsom med nsyn til Augustinerklostrene, men vilde været en Undtagelse, om Rein havde et beboet af Cistercienserinder eller Klarisser. Disse Sidste, der ævnedes saaledes efter Franciskus's Samtidige, den hellige Klara, med sin Søster Agnes stiftede en streng Nonneorden i den oftere om- e St. Damians Kirke i Assisi, hvorefter den og kaldtes St. Damians den, underlagdes først Benedikts Regel, men indlemmedes allerede 1224 franciskanerordenen, og kom overalt i stor Anseelse. Klostrene af St. ara Orden vare i Almindelighed rige Stiftelser og deres Foresatte bar vn af Abbedisse. Da dette ligeledes var Tilfældet med Reins Kloster, de det ligesaa gjerne havde hørt til denne som til Augustiner-Ordenen, som Tiden rigtig vilde passe. Men da St. Klaras Ordens Regel st stadfæstedes 1246, skjønt Ordenen selv rigtignok var ældre, og det ste Kloster i Danmark af denne Orden, nemlig det anseede St. Klara ster i Roeskilde, først stiftedes henimod Aarhundredets Midte [2]), vilde være for dristigt at antage Reins Kloster for saa meget ældre.

Ligesaa er det neppe rimeligt, at nogen af vore Augustiner-Klostre e hørt til Eremiter-Ordenen (ordo Eremitarum beati Augu- ii), som grundlagdes i Rom 1256 af Pave Alexander IV. Derimod det vist, at enkelte Munke af denne Orden, der regnedes til Tigger- ene, nu og da have opholdt sig her i Landet. Saaledes udstede Bi-

---

[1]) Aslak Bolts Jordebog, udg. af P. A. Munch, S. 115.

[2]) Daugaard De danske Klostre 174 ff.

stop Olaf af Bergen (ved 1440) en Anbefaling for „Eremiter-Augustineren Broder Jon Wybyrton, som med sin engelske Provindsials Samtykke i længere Tid havde opholdt sig i sin Ordensdragt i Bergen, der skikket sig vel og nu vilde valfarte til „Blodet i Wilznak“ [1]).

Til Karthauser og Karmelitter, der først i Katholicismens sidste Tider havde Klostre i Danmark og Sverige, have vi ikke fundet Spor i Norge, og de kunne saaledes her forbigaaes. Derimod er det rimeligt, at enkelte af disse Tiggermunke uden at have havt nogen fast Bolig her, nu da have, ligesom vi have oplyst om Antons-Munkene, drevet omkring i Riget, for at sælge Aflad, samle Penge o. s. v.; thi der omtales et Brev af Kong Christoffer, hvori han tager alle Sortebrødre og Graabrødre i de 3 Riger i sit Værn, og forbyder fremmede Tiggermunke, som ei have Klostre her, at tigge paa Land eller Strand [2]).

Efter det saaledes Oplyste havde Norge i Middelalderen følgende sikre Klostre: Nidarholm, Selje, Munkeliv for Benediktinermunke; Gimsø, Nonneseter i Oslo og Bakke for Benediktinerinder; Helgeseter, Jonsklostret i Bergen, Halsnø, Kastelle og Utstein for Augustinere; Nidarholm for Clunyacensere; Lyse, Hovedø, Tutera for Cistercienserе [3]); Nonneseter i Bergen for Cistercienserinder; Michaelskirken i Tønsberg, Olafsklostret sammesteds og Dragsmark for Præmonstratenserе; Værne for Johannittere; Klostre i Nidaros, Bergen, Stavanger, Tønsberg, Oslo, Marstrand og Kongshelle for Franciskanere; Klostre i Nidaros, Bergen, Oslo og Hammer for Domi-

---

[1]) Dipl. Norv. I. No. 775. Landsbyen Wilznak i Mark-Brandenburg var et i lang Tid ogsaa her fra Norden søgt Valfartssted. Ved Blodet i W. forstodes 3 Hostier, hvilke vare fundne uforbrændte, men hver med en Blodplet, i Gruset efter Kirkens Brand 1383.

[2]) Ifølge Registraturen af 1622 over Breve paa Agershuus. Brevet maa være af Christoffer af Bayern, uagtet Registraturen angiver, at det er udstedt i Transkript af 1301, hvilket rimeligvis er en Skrivfeil eller Læsefeil for 1501 eller den Tidspunkt, da Antonsmunkene fik fast Bolig i Bergen. Man vilde ei fundet det nødvendigt i Norge at bringe dette ældre Værnbrev i Erindring, hvis der ikke just da havde været Anvendelse derfor.

[3]) Desuden nævner Manrique i Annales Cisterciensium II. 20 blandt de i 1145 stiftede Klostre Abbatia de Gradis eller Gradicensis in Norvegia, der skulde være en Datter af et samme Aar stiftet bøhmisk Kloster (abbatia Placencis). Manrique selv finder det usandsynligt, at et Kloster i Bøhmen, samme

ikanere; Munkeliv og i nogle Aar Hovedøen i senere Tid for Birgittinere; og Nonneseter i Bergen ligesaa for Antonsmunke, hvilke rimeligviis ogsaa have eiet St. Antons Kloster i Hammer. Sikre Klostre af tvivlsom Orden ere Nein og Olafsklostret i Hammer. I det Hele altsaa 32 eller 33 sikre Klostre, hvortil komme næsten ligesaamange, der hidtil have været ansede for Klostre, og hvorom vi i næste § ville anstille nogle almindelige Undersøgelser, medens hvert enkelt af dem vil blive omtalt i Specialhistorien.

§ 11. Sagn om Klostre. Klosterhospitier og dermed beslægtede Stiftelser.

Paa mangfoldige Steder i Norge gives der Sagn om Klostre, til hvilke Historien slet Intet kjender, medens den tvertimod oftere oplyser, at ikke Klostre, men andre med dem beslægtede Indretninger have været der i Middelalderen. Man kan vistnok deraf slutte, at Klostrene i Folkets Øine have indtaget en saa overordnet Plads fremfor andre geistlige Stiftelser, at hine i Sagnet ligesom have opslugt disse. Forøvrigt have mange Omstændigheder bidraget til denne Sammenblanding. Lægmanden besad langtfra ikke den Indsigt i Munkevæsenet, som var nødvendig for tilbørlig at skjelne f. Ex. mellem et Kloster og en Kollegiatkirke, et Hospital eller et Hospitium: geistlige Mænd forestode dem alle; i dem alle holdtes Gudstjeneste; de lagde sig alle Eiendomme til, modtoge Skriftemaal, pleiede Syge, herbergede Reisende; Godgjørenhed mod dem bragte Syndsforladelse; kort — der vare for mange Punkter, hvori de for Almuens Blik ganske faldt sammen, til at nogen Skjelnen kunde finde Sted. Dette blev i senere Tid saameget vanskeligere, da Reformatorernes egennyttige Iver ødelagde Hospitierne, Hospitalerne og Kollegiatkirkerne tilligemed Klostrene, og Sagnet skar dem derfor alle over en Kam og kaldte dem Klostre. Selv den første protestantiske Geistlighed, der i Norge ikke

---

Aar det selv anlagdes, skulde afgivet Stiftere til Norge, og hele Beretningen er uden Tvivl grundet paa en eller anden Misforstaaelse. Intet tyder paa, at Norge, især ved Midten af 12te Aarhundrede, har staaet i nogen Forbindelse med Bøhmen, der kunde foranlediget en saadan Stiftelse, og det maa ansees vist, at her ikke har været flere end 4 Klostre af Cistercienser-Ordenen. De tre Munkeklostre nævnes alle hos Manrique i Anledning af deres Stiftelse, men Nonneseter i Bergen findes der ikke, og paa dette Kloster maa man altsaa gjette, hvis Nogen forøvrigt vil tillægge Beretningen noget Værd. Men Nonneseter er uden al Tvivl stiftet fra England.

stod paa noget synderlig høiere Dannelsestrin end den katholske Kl
manglede denne Indsigt; de Almuen kjære og ofte nyttige Indretnin
Tilintetgjørelse skulde retfærdiggjøres, og det nemmeste Middel hertil
at udgive dem alle for Klostre, disse papistiske Stiftelser, som paa
formationstiden ikke kunde sættes i slet Lys nok [1]). Nu efter 300
Forløb at udskille Klostrene fra de dermed beslægtede Stiftelser er et
misligt Arbeide, da Historien i det Hele saagodtsom ingen Hjælp
giver; men det maa altid være et Forsøg værdt, om muligt at bring
norske Klostersagn ind paa Historiens Enemærker. Om end derfor
som i det Følgende herom meddeles, ifølge Sagens Natur bliver
og ufuldstændigt, er det i det Mindste at haabe, at det vil bidrage til
bestemtere Skjelnen mellem ensartede geistlige Institutioner i vort
nogen Samling af Klostersagn er det derimod ikke Hensigten her
meddele.

Det er for det Meste enten Stedsnavne eller Ruiner,
begge Dele i Forening, hvortil Klostersagn slotte sig, og hvori de søge
Hjemmel. Navne som Munkeby, Munkedam, Munkefjord, Munke
Munkehagen, Munkegaard, Abbediengen, Klostret, Klosterseter o. s. v.
i og for sig henlede Tanken paa Klostre der i ældre Dage. Kommer
hertil, at sammesteds kan paavises Levninger af en gammel, usædv
Bygning, Kjælderhvælving eller desl., saa er gjerne Klostersagnet fær
I denne Henseende er det ganske mærkeligt, at alle ældre murede B
ninger, om hvis Bestemmelse man ellers Intet veed, af Almuen saag
som udelukkende tillægges Munkene, og det afgiver et Beviis for, at di
i deres Velmagtsdage have udmærket sig ved Byggelyst og Bygningsk
digbed, en Sandhed, som Historien bekræfter. Stedsnavnet alene m
ellers ansees som den mindst paalidelige Hjemmel for et Klosters virk
lige Tilværelse i sin Tid; thi ikke at tale om, at Navne, der begynde m
„Munk", letteligt kunne skrive sig fra de danske adelige Slægter af det
Navn, der i senere Tid vare bosatte i Norge, saa bevise saadanne Nav
ikke andet, end at Stedet, som bærer dem, har tilhørt et Kloster, saaled
som f. Ex. Munkebu ved Oslo og Abbedi-Engen i Aker tilhørte Hovel

[1]) Reformationens Modstandere toge og til Gjenmæle mod denne Side af
danske Reformatorers ublue Egennytte. Se Povel Ellesens Undervisning
„Hvore kranke — — arme oc fattige Menniskir skule tracteris og beserg
Sechers Udgave I. 145—166; f. Ex. S. 154—155: „Da have nu Herster
store Herrer vældet sig til samme Hospitaler, og gjort deraf Forlæning
sine Tjenere, der dennem have tjent udi megen synding Handel" o. s. fr.

[illegible], eller at det paa anden Maade har ſtaaet i Forbindelſe med Kloſter-[illegible]ret. Disſe Navne have altſaa ſin Interesſe, ſkjønt de i og for ſig [illegible]et eller intet beviſe. Ruiner af ved Ælde eller Omfang mærkelige [illegible]ninger, hvælvede Kjældere m. v. tjene i alle Fald til at viſe, at noget [illegible]reget her har været anlagt, da endog den rigeſte Privatmand kun an-[illegible]te liden Bekoſtning paa ſin Bolig, og ſjelden byggede af andet end [illegible]; men naar man, ſom f. Ex. ved Teige, Spaanheim o. ſl. St., har [illegible]laget, at Kloſtre have ligget der, blot fordi deslige Bygninger fra Old-[illegible]en der findes, ſaa er dette et Spring i Beviſet; thi Munkene vare ikke [illegible] Eneſte, ſom byggede af Steen. — Stedsnavne og Ruiner i For-[illegible]ning afgive vel heller intet afgjørende Beviis for et Kloſters Tilværelſe, [illegible] gjøre dog Sagnet ſaa ſandſynligt, at Kloſtret ikke uden beſtemte [illegible]runde kan udſlettes. Det ſlemmeſte er, at disſe Kloſterſagn ofte ere [illegible]get unge, foranledigede af en eller anden Forſker, der var i Beſiddelſe [illegible] ſin Samtids Tillid. Saaledes lægger Müller i ſin Beſkrivelſe over [illegible]nsberg paa Teige Gaard det bekjendte Olafskloſter, uagtet han har [illegible]ret opmærkſom paa, at Kloſtret ifølge ſamtidige Efterretninger laa inde [illegible] Byen, medens Teige ligger udenfor ſamme og i ældre Tider altid nævnes ſom Biſpegaard. Maaſke har Lokaliſeren af Sagnet om Axel og [illegible]alborg oprindelig foranlediget denne Feiltagelſe; thi Skjøn-Valborg ſkal i ſin Barndom, ſiger Sagnet i Tønsberg, været i Skole i Kloſtret paa Teige, og i Mariæ Kirke i Tønsberg blev Klædet kløvet mellem hende og Axel Thordsſøn. Ligeledes paaviſer Klüver (Norſke Mindesmærker S. 63) baade Sagn og Ruiner ved Gaarden Munkeby i Skogn, og antager med Beſtemthed et Kloſter der, en Mening, ſom ſiden var almindelig i de Egne: og dog vil det paa ſit Sted blive godtgjort, at man her kun har Levninger af en Sognekirke, der nedlagdes 1589. Men naar Sagnet lægger Kloſtre paa Steder, hvor hverken Navn eller Ruin minder derom, da har Formodningen og den ukritiſke Gjetning ikke havt noget Støttepunkt, og Sagnet maa derfor anſees for gammelt og ſandſynligviis ægte; men dette er kun Tilfældet med faa af dem.

Sagnet, ſom nu ikke altid kan ſkjelnes fra nyere Tiders løſe Formodninger, nævner indtil 40 Kloſtre omkring i Landet, hvorom Hiſtorien aldeles tier. Denne Taushed kan ikke forklares alene af de ſkriftlige Kilders Ufuldſtændighed; thi dertil ere disſe igjen for mange og betydelige. Ei heller kan man antage, at Sagnet paa de fleſte Steder ſkulde have forvexlet Kloſtre med derfra aldeles forſkjellige Anlæg. Det maa altid have en Grund, om denne ogſaa kun er en Misforſtaaelſe. Disſe i Hiſtorien

ukjendte Klostre maa derfor for en stor Deel antages for geistlige Stifte ser eller Besiddelser, der i Lægmands Øine havde en eller anden Lighe med virkelige Klostre. Ved en saadan Forklaring vederfares Sagnet i den Ret, hvorpaa det efter sin Natur gjør Fordring. Vi antage med Di Vedel Simonsen [1]), at det hovedsagelig er Hospitier, Herberger o lignende Hvilesteder for Reisende, som senere ere blevne forverlede me Klostre, og skulle nærmere anvende dette paa de norske Forhold.

Herberger for Reisende forekomme allerede tidlig i Norge, men ikke som Klosterstiftelser. Det sálohús, som Kong Eystein I i Begyndel sen af det 12te Aarhundrede anlagde paa Dovrefjeld for veifarende Mænd [2]), var et saadant Herberge; ligesaa sálustofvan paa Filefjeld (nu Mari stuen), der nævnes først i 14de Aarhundrede [3]). At slige Herberger have været gamle i Norge, sees deraf, at sálohús og Regler for Opholdet deri findes i den ældre Gulethingslov [4]). Disse Huse vare verdslige Stiftelser, der have bestaaet lige til vore Tider, under Navn af Fjeld stuer, og fandtes kun paa de meest øde Steder, hvor der gik Hovedvei over de store Fjeldrygge. Men efterhaanden trængte man til flere af disse verdslige Herberger. Savnet blev afhjulpet af Kong Erik Mag nusson og hans Broder Hertug Haakon (1280—1299) og fremdeles af den sidste som Konge ved to Rettebøder om Værtshuse (tafernishús d. e tabernæ) [5]). I den ene befaler Kongen, at der langs Landeveiene Norge skal paa hver hele eller halve Dagsreise oprettes Værtshuse, Vei farende til Nytte og Almuen, der boede ved Veien, til Forskaanelse. De skulle helst bygges paa Kongens Gaarde, medens dog ogsaa Biskop perne have lovet at hjælpe til af deres Gods. Manden i Huset tillade at udsælge Mad, Drikke og Hestefor ⅓ dyrere end gangbar Priis, fritage for Leding og andre Byrder, og tages i Kongens Værn; Straf fastsæt

---

[1]) Jfr. hans interessante Afhandling i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed. II 225—248 om et Kloster ved hans Hovedgaard Elvedgaard i Fyn.

[2]) Heimskringla, Sigurds, Eysteins og Olafs Saga Cap. 24.

[3]) Björgv. Kálfsk. 42. Den kaldes her' sálustofva Helga Ivarssonar uppi Borgund. Allerede Kraft (Norges Beskrivelse IV. 961) har gjort opmær som paa det Urigtige i, at den skulde være anlagt af og bære Navn eft Dronning Margreta. I Haakon Haakonss. Saga c. 112 omtales mikit sa luhús vid kirkjuna (Varianten har sælahús-stofa, sálustofva, hvilket vise at forskjellige Benævnelser have været gængse) midt i Eidaskov i Vermelan

[4]) Norges gamle Love I. 47. (Paus's Oversættelse I. 112.)

[5]) Norges gamle Love III. No. 55 og 56. S. 136—138. Rettebøderne henfør af Udgiverne til 29de Mai 1303.

tes for den, der drager af Huus uden at betale. Af den anden Rettebod seer man, at Kong Eriks Befaling om slige Huse havde mødt Uvillie baade hos Almuen og Sysselmændene, der hidtil havde været vante til at tage sig frit Herberge, hvor de lystede. Men fra denne Tid maa Indretningen være kommen i fuld Stand; thi senere omtales flere slige Vertshuse alene mellem Bergen og Karmsund, og langs Norges sydlige Kyst var deres Antal efter Reformationen saa stort, at Kong Christian IV fandt det nødvendigt at afskaffe flere af dem [1]). Lignende Herberger finder man indrettede i Jæmteland paa Upsals Erkebiskops Bekostning [2]), under hvem Landskabet laa i geistlig Henseende.

Skjønt det mindre vedkommer Sagen i det Enkelte at forfølge den her givne Oplysning, kan det dog maaske være interessant at paavise, hvorledes endnu Gaardsnavne over hele Riget udentvivl have bevaret Minder om denne Herbergsindretning i Norge. I Thelemarken paa 11 forskjellige Steder, samt i Nore Sogn i Numedal og i Valle i Setersdal træffer man Gaardsnavnet Svalestue, der tydelig henpeger paa en saadan Anvendelse før; enkelte af dem ere endnu Gjæstgiverier. Dette Navn forekommer ellers ikke nu andensteds i Norge, men forskjellige Vend-

---

[1]) I sin Klage over de tydske Søstæders Plyndringer paa Norges Kyst før og under den Krig, der endte 1369, nævner Kong Haakon VI, at de havde brændt foruden Kongsgaarden Avaldsnes flere Gaarde omkring Karmsund, samt alle for fattige Reisende indrettede Huse mellem Bergen og Karmsund. (Sartorius Urspr. d. deutschen Hanse, ved Lappenberg II. 696). Kong Christian IV befalede 8de August 1607, at alle Kroer langs Kysten af Mandals og Nedenes Lene skulde ophæves, da de gave Anledning til Drukkenskab, Drab og anden Uorden, saa der kun skulde blive tilbage 2 i Flekkerø, 1 i Merdø, 1 i Vester-Risø, 2 i Øster-Risø og 1 i Grimstad. (Norske Registre III. 299.)

[2]) Saaledes tog Johannes archielectus til Upsal i 1290 (Dipl. Svecan. II. 89), Gyrd Bodakarl paa Rafundaskog i Jæmteland i Kirkens Værn og sin Beskyttelse, samt fritog ham for alle Afgifter mod at yde Gjæsthold (hospitalitatis causa) paa Skoven. 9de Marts 1303 skjænkede Erkebiskop Nikolaus af Upsal en Gaard til Thorer Gyrdsson fri for al Afgift, for at han kunde sættes istand til at pleie trængende Reisende, og i et andet Brev af samme Dag bekræfter han sin Formands Erkebiskop Jakobs Oprettelse af et Herberge (hospitium) paa samme Skov, da Mangelen deraf var Reisende til Besvær, og ofte satte Fattiges Liv i Fare. (Dipl. Svecan. II. 376. 377.) Dette var saaledes et formeligt Hospitium, og bærer ogsaa i det latinske Dokument dette Navn, medens samme Hospits paa Norsk kaldes sjælastofva og Manden i samme stofukarl. (Dipl. Svecan. IV. 302.) Med Klosterhospitler har det derimod Intet at gjøre, da Bonden fik Gaarden til Odel og Arv mod hiin Pligt at pleie Reisende.

ninger derav, saasom Svaleſtad, Svalheim, Stralingen o. ſ. Gamle fraraade til det gamle sálohús er Gaardnavnet Salhus; ſa heder en beliggende Gaard i Bygland (Die Ikingbag No. 41) o et ſagt Hvileſted i Hammer Sogn nogle Mile N. for Bergen, ligeſa Gaarde i Orkedalen (No. 201), der tilhørte Domkirken i Nidaros, i Stjørdalen (No. 107) tæt ved Kirken, og ved Borge Præſtegaard paa Helgeland. Ligeſaa nævnes Saalhuus-Parten i Erkebiſkoppens Mid gaard Faanes i Froſten, og i Skatvolds Sogn i Stjørdalen eiede ha hele det gamle Herreſæde Fljodar „med alt Saalhuus". En Gaard Fjellid i Lydal, der nu ei findes i Matrikulen, tilhørte Nidaros Dom kirke og „er der salustolva frelse fore" d. e. Gaarden har Saaleſte Rettighed; ligeſaa eiede Domkirken Gaarden Bader (Baan) paa Selbedals Elven ved Veiſtjellet i Rennebo „og var der salustofva" [1]). Gaarden Suulſtuen (No. 231 og 232) i Verdalen er vel en nyere Form af sálastola, og den bekjendte Suletind paa Filefjeld faar da ſin Betyd ning af Beliggenheden ved Fjeldſtuen. Den ovenfor nævnte Form sælahús ſynes at gaa igjen i de saa hyppigt forekommende Gaardnavne Selberg, Sellid, Selnes, Selſeſeter, Seljeſtsdl, Seljebakke o. ſ. v. hvor Tanken ei ſom f. Ex. ved Sælvaag, Sælhorn o. ſ. v. kan henledes paa Sælfangſt. Saaledes har vel og Selø i Nordfjord, hvorpaa Kloſtret ſtod, ſit Navn af dets paaſende Beliggenhed for Fartøier, der her oppe bide gunſtig Vind forbi Statland. Ved det her Anførte beſtyrkes Tilvæ relſen af sálustofvor i Betydning af offentlige Herberger.

Omſorgen for Veifarende i Middelalderen overtoges altſaa i de ældſte Tider af Kongerne, men deeltes ſiden mellem dem og Geiſtligheden Et Herberge kaldtes paa Norſk tafernishús, sálustofva eller salhús, paa Latin taberna, hospitium eller hospitale, hvoraf dannedes det norſke Navn ſpital, der forreſten betyder et Sygehuus. Men ogſaa Kloſtrene vare forpligtede til at forſørge ſyge og fattige Reiſende, og efterhaanden ſom Reiſerne og Pilegrimsfartene tiltoge, blev Gjæſtfriheds pligten beſvær lig. Man kan derfor ei tvivle paa, at Munkene her i Landet ſom anden ſteds have ſøgt at forene Kloſtrets Ro med denne Pligt, ved i Nærhede af Kloſtret at anlægge et hospitium, hvor Reiſende paa Kloſtrets Be koſtning fik fornøden Pleie. Af denne Art maa de Hoſpitier have været, ſom man finder anlagte ſaa nær Byerne, at de ei kunne have været Her berger eller sálustofvor i verdslig Forſtand, men dog ſaa langt derfra

[1]) Aslak Bolts Jordebog S. 28. 33. 49. 51. 55. 111—113.

e ei heller kunne antages for Byens Sygehuſe; ſaaledes f. Ex. Hofvin pital i Aker og Hoſpitalet udenfor Tønsberg. Hvad her er ſagt om ſtrene, gjælder ligeledes om Biſkopperne og Domkapitlerne, der paa ende Maade underholdt Hoſpitier paa paſſende Steder. Disſe vel- rende Stiftelſer af geiſtlig Oprindelſe gik naturligviis til Grunde ved formationen, da deres Underholdsmænd miſtede ſin Værdighed og Ind- t, og heraf forklares ligefrem, at de bagefter fik Navn af Kloſtre, enten Biſkop eller Kloſter i ſin Tid havde vedligeholdt dem [1]).

Skulde man nu, efterat geiſtlige Hoſpitiers Tilværelſe maa anſees jort, beſtemme, hvor i Norge de maa have været meeſt fornødne og jelig nærmeſt kunde ſøges, da er det klart, at deres Savn maa være ſt følt og altſaa tidligſt afhjulpet i det Strøg, der førte tvers igjennem idet til St. Olafs idelige beſøgte Helligdom i Nidaros. At man alene de benyttet Bondens Gjæſtfrihed, er ſaa meget mindre ſandſynligt, ſom e vilde ſtride mod Geiſtlighedens Intereſſe, der helſt ønſkede i Et og at tage ſig af Pilegrimene, og det er derfor høiſt rimeligt, at geiſtlige rberger meget tidlig ere anlagte paa denne Vei. Ei heller kan det vække rundring, at Sagaerne, der ſaa ofte omtale Reiſer over Land fra Vi- til Throndhjem, aldrig nævne ſlige Herberger; thi det er Kongernes r andre Høvdingers Tog, ſom Sagaerne tale om, og disſe havde den e Vei Kongsgaardene til Hvilepunkter, hvor Kongens Aarmand eller ɔſſelmand var forpligtet til at ſørge for det Fornødne. — Men ikke

---

[1]) Rigtigheden heraf beſtyrkes fremdeles ved Biſkop Øyſteins Jordebog (Fol. 129. b), hvor Spitalen i Alſſtad Sogn paa Thoten omtales ſom tilhørende Bergs Præbende ved Oslo Domkirke. Thoten laa i Hammers Biſkopdømme, og det kunde ikke være nogen Grund for Oslos Prælater paa deres Bekoſt- ning at forſyne hiint Stift med et Fattig- eller Sygehuus (Hoſpital i nyere Betydning). „Spitalen" paa Alſſtad var følgelig uimodſigelig et geiſtligt Hoſpitium, anlagt for at ſørge for Pilegrimenes Pleie mellem Nidaros og Oslo, et Foretagende, hvori Oslos Geiſtlige maatte være meeſt intereſſerede i et Strøg, der laa Sønden for Hammer. Saaledes bliver enhver Gaard i Landet af Navnet Spital os af Betydning. De ere ikke mange og nævnes derfor her alle, ſaavidt de findes i Matrikulen: Spitalen paa Mjorsſkoven ſydlig i Stange paa Hedemarken, hvor Vei gaar over til Odalen, og ſaale- des kommer i Forbindelſe med Gaarden Spitalen i Vingers Sogn; Spi- talen paa Rolfsøen i Onss Sogn, Spitalen i Gleminge Sogn ved Fre- derikſtad, Spitalen ved Krogſtadkilen i Raade, Spitalen i Thjødling Sogn og Spedalen i Fjære Sogn ved Grimſtad. Endelig mærkes Plad- ſen Huſpital øverſt i Setersdalen ved en Klevvei, ſom fører derfra til Mo- land i Øvre-Thelemarken.

Huſeby i Børſeſkogn, nogle faa Mile Sydveſt fra Nidaros, maaſke det første Herberge for dem, der søgte til Olafs hellige Stad. Svenſke Pilegrime kom almindelig over Jemteland, hvor Upſala Erkebiſkopper, ſom anført, underholdt et Hoſpits paa Nafunda-Skoven, og for dem laa Munkeby ved Levanger eller Alſtahaugs Kloſter i Skogn ret beleiligt. Gimsø Kyſten nævner Sagnet Kloſtre paa følgende Steder: Tangen ved Arendal, Fodneby i Mandalen, Liknes (eller Egeland) i Hvinesdal, Helgø i Ryfylke, Fane paa Sondhordland, Herrø, Giſke og Borgund paa Sondmør, alle paa Kyſten eller i dens umiddelbare Nærhed. I Molands Sogn i Øvre Thelemarken beretter Sagnet, at der ſkal have været et Kloſter paa Gaarden Moghuus (Múkhús? Munkehuus). Da en Ridevei, endnu kaldet Biſpeveien, fører over Seterdalens Fjelde fra Stavanger ned i Molands Sogn, hvorfra en anden Ridevei fører over Hardangerfjeldene til Bergen, er det ei uſandſynligt, at Sagnet her har Ret, og at der paa Moghuus har været et Kloſterhoſpits, hvortil man ad to Veie kunde søge. Paa Gaarden Erlands-Venſtøb ved Skien lægger Sagnet ligeledes et Kloſter, maaſke et af Gimsø Nonner underholdt Hoſpits, og det kom da til at ſlutte ſig til „Spitalen" i Thiødling og Hoſpitalet ved Tønsberg. Udenfor Søleden eller de meeſt beſøgte Landeveie faar man ſaaledes kun følgende af Sagnet omtalte Kloſtre tilbage: Heſthammerø i Ekern-Vandet, Kloſterſeter i Andebo, Opedal, Spaanheim og Vigør i Hardanger, Veø i Romsdalen, Throndenes i Nordlandene og Munkefjord i Finmarken. Men deels have disſe beviislig ikke været Kloſtre eller Hoſpitier, deels er det her ikke Tale om at bringe dem alle ind under Hypotheſen. Det maa i det Hele betragtes ſom en Tilfældighed, at ſenere Forſkere (nærmeſt afdøde Sognepreſt A. Mørch) juſt have givet de ovennævnte Steder Kloſternavn; havde de kjendt f. Ex. Eyſteins og Aslak Bolts Jordebøger, vilde uden Tvivl alle de deri anførte Spitaler og Saalhuus været medtagne; thi man bør neppe ſkjelne mellem disſe Indretninger, uden for ſaa vidt ſom de vare af verdslig (kongelig) eller geiſtlig Oprindelſe.

Det er forøvrigt ikke Meningen, at ſamtlige ovenfor nævnte ſaakaldte Kloſtre alle ſkulle have været Hoſpitier. Tvertimod er der al Grund til at antage, at mange af dem kun have været Bugaarde eller Avlsgaarde (grangiæ) under de ellers bekjendte Hovedkloſtre. Til denne Klaſſe kan blandt andre Kloſterſeter, Opedal, Spaanheim, Munkeby o. fl. med temmelig Sikkerhed henregnes, ſkjønt de naturligviis ogſaa ſom ſaadanne tillige kunne have tjent ſom Hoſpitier. Andre have maaſke ſtaaet paa Over-

gangen mellem Hospitier og Sygehuse, saasom Rakkestad, Fane, Hospitale paa Ilevolden; eller mellem Hospitier og Gilder, som Lekum og Herre Nogle, som Thenol og Helene; synes nærmest kun at have været Kapeller tilhørende snart et Kloster, snart et Domkapittel, som der holdt en Mun eller Præst, hvis ensomme Bolig ved Kapellet let kunde efter Reformatio nen faa Navn af et Kloster, især hvis Valfarter paa Grund af hellig Kilder, virksomme Helgenbilleder eller desl. stede did. Endelig er der usandsynligt, at Throndenes Kirke eller Præstegaard er angivet for et Klo ster, fordi Degnen i Throndhjem var Sognepræst her og lod dette da saa vidløftige Kald bestyre af flere Kapellaner. Havde disse deres fælles Bo lig (commune) paa Throndenes, lader Sagnet sig simpelt forklare.

Alt hvad her er anført til Oplysning om Hospitier i Norge, maa isvrigt betragtes mere som en Antydning af det Sandsynlige, end som en paalidelig Beretning om det Virkelige. Det maa ved hvert enkelt af dem senere komme under Overveielse, til hvilken Art af slige Stiftelser det sandsynligst bør henføres, og til mere end Sandsynlighed lader Sagen sig kun i enkelte Tilfælde bringe.

Andet Afsnit.

Om det norske Klostervæsen i Almindelighed.

§ 1. Indledende Oversigt.

I det Foregaaende ere de norske Klostre opførte under de Munkeener, til hvilke de med Vished eller Sandsynlighed hørte, og i den dsfølge, hvori de bosatte sig i Norge. Det er ligeledes bemærket, at tiltoge i Antal og Anseelse fra Begyndelsen af 12te og gjennem hele de Aarhundrede, og at de til den store Mandedød og Unionen stege i lmagt og Indflydelse. I disse Henseender synes derfor de norske Klot at have staaet paa samme Fod som de danske og svenske; men i Anstode de derimod betydeligt tilbage. Medens man nemlig anslaar de nste Klostres Antal til 150 og de svenske til 100, bliver Antallet i rge, Domkapitler, Hospitaler og tvivlsomme Klostre medtagne, neppe over , og Danmark har følgelig havt ligesaamange som begge de andre Ri- tilsammen. Aarsagen hertil ligger vel for en stor Deel i de klimatiske rhold, der afskrækkede Munkene fra uden Nødvendighed at drage til rge. Men de norske Klostres udelukkende Beliggenhed ved Kyen kan ikke heraf forklares. Alle vore Klosterstiftelser laa nemlig enten a Øer eller paa det faste Land i Kystens umiddelbare Nærhed, og de ste Forsøg man kjender paa at forplante Munkevæsenet til det Indre Norge, nemlig Klostrene i Hammer, vise tydeligt nok, at de ikke have let ret lykkes. Her kan Klimatet ikke bære Skylden; thi Egne som det denfjeldske Opland tilbød Munkene langt større Behageligheder, end hvuslens Skjærgaard og de fleste nordenfjeldske Kyststrøg. Snarere de Grunden hertil søges i Oplandenes ringere Befolkning og lavere nomiske Standpunkt i Middelalderen, førend Agerbrug og Skovdrift lønnende Næringsveie, da Indvaanerne næsten udelukkende levede af driften; medens Kystboerne i de rige Fiskerier havde en stadig og indgende Handelsvare, der satte dem i livlig Forbindelse med Udlandet.

Men uagtet Norge ikke var rigt paa Klostre, i det Indre næsten ganske manglede saadanne, og man derfor maa antage, at Nordmændene i Almindelighed ikke bare viiſt samme Iver som andre Folkeslag for disse Indretninger, mangler Klostrenes Historie ikke heller i dette Land Vidnesbyrd om, at de der, hvor de fandtes Ret, rede havde Yndest og Beskyttelse af Høie og Lave. Den høiere Kultur, som de første til Norge indflyttede Munke vare i Besiddelse af, maatte, paa samme Tid den hævede dem og deres Stiftelser i den almindelige Agtelse, snart tvinge dem endog mod deres Villie ind i Statslivets Forviklinger, og under de norske Borgerkrige (1130—1240) nævnes saaledes Munkene for første Gang i Statshistorien. Alene den Omstændighed, at et Kloster mere end noget andet indrivt Sted ansaaes for et ufortrænkeligt Asyl, gjorde dem vigtige under en Borgerkrig, og Partihøvdingerne søgte derfor at vinde dem for sig. De enkelte Klostres Historie vil afgive Beviser herpaa. Saaledes holdt Nidarholms Munke, der vare blevne bevægede ved at optage Magnus den Blinde i Klostret, med Magnus Erlingssøn, og Munkelivd med Bagerne, medens Høvederen var bleven vunden for Sverres Sag, hvorfor dets Munke bleve bandsatte paa et Generalkapittel i Citeaux Aar 1200. Erling Skakke stillede sig til Geistligheden, og befordrede derfor af politiske Grunde tillige Munkenes Sag. Dette mærkede saaledes, at der i disse urolige Tider var Gunst og Penge at tjene ved at kaste sig paa Politikken, og i 13de Aarhundrede blev derfor og deres Deeltagelse deri stedse almindeligere.

Under Sverres og Haakon Haakonssøns Regjering nævnes Klostrenes Forstandere som aktive Deeltagere i Statssager, idet Abbeder og Priorer i Egenskab af Rigets Prælater efter Indkaldelse vare tilstede saavel paa Mødet i Bergen 1190 som paa det store Rigsmøde sammesteds 1223, hvor Tvisten om Norges Krone blev afgjort til Kong Haakons Fordeel. Saavel Statsklogt som personlig Tilbøielighed synes at have bevæget denne ypperlige Fyrste til at fremdrage Munkene, og ved de to Tiggerordeners Ankomst og Udbredelse under hans Regjering tiltog de Klostergeistliges Indflydelse meget. Munke benyttedes ved Underhandlingerne mellem Skule og Kongen, mellem denne og Danmark; de deeltoge i Gesandtskaber til Spanien, England og Skotland, og ved Haakons Kroning vare Rigets Abbeder og Priorer indbudne. Kongen selv stiftede paa egen Bekostning mange Klostre, og hans Medbeiler Hertug Skule vilde ei heller i denne Retning staa tilbage for ham, og levede paa en særdeles venskabelig Fod med de nordenfjeldske Klostre. Samtidig hermed bragte Kardinal Vilhelm

ſom pavelig Legat Orden i det norſke Kirkevæſen 1247, og det kan ſaaledes ei undre os, at Geiſtligheden allerede under Haakon og endmere under hans milde, eftergivende Søn Magnus Lagabøter udviklede en Magt, ſom tilſidſt gjennem Konkordatet i Tønsberg 1277 truede med at knuſe Kongens.

Kong Magnus arvede Faderens Ynde ſt for Munkene, og Kloſterſtiftelſerne forøgedes blandt andet med Værne Hoſpital, en Indretning, der ſynes at have ſat Munkevæſenet i umiddelbar Forbindelſe med Hirden. Abbeder og Munke benyttedes fremdeles i Statens Anliggender ſom Fredsunderhandlere og Geſandter, og i Hirdſkraaen [1]) tilſtod han Rigets Abbeder ſelvſkreven Stemme ved Kongevalg, en Ret de imidlertid ſjelden eller aldrig ſynes at have benyttet. Han valgte ſit Gravſted hos Minoritterne i Bergen, hvis Velgjører han i levende Live havde været. Sønnen Erik kom ſtrax ved ſin Tronbeſtigelſe i aaben Kamp med Geiſtligheden, ſom endte med Biſkoppernes Udjagelſe og Ophævelſen af Konkordatet i Tønsberg. Derimod findes ligeſaalidt Spor af nogen Konflikt mellem Kongen og Munkene ſom af hans ſærdeles Ynde ſt for dem; men den Omſtændighed, at de i det Mindſte udvortes vedligeholdt Venſkabet med Kongen, medens Sekulargeiſtligheden aabenbart kæmpede mod ham, maatte nødvendigt virke fordeelagtigt for dem i Almuens Øine, der elſkede Kongen og ſtod paa dennes Parti mod Geiſtligheden.

Kong Haakon Magnusſøn ſynes med Henſyn til Geiſtligheden at have gaaet en Middelvei mellem Faderen og Broderen. Skjønt han ikke indlod ſig paa at gjengive Erkebiſkoppen de ved Tønsberg-Konkordatet tilſtaaede Rettigheder, ophævede han dog dennes upaſſende Afhængighed af Kronen ſom Kongens Jarl, og ſtræbte forreſten ſom det ſynes ad en anden Vei, nemlig ved Stiftelſen af de 14 kongelige Kapeller, at danne ſig en Modvægt mod den høiere Geiſtlighed, og ſkabe en kongelig-geiſtlig Stand, der i enhver Henſeende bunden til Kongemagten forenede geiſtlig Erudition med verdslig Klogt, og ſaaledes gjorde Kongen uafhængig af Geiſtlighedens Biſtand i Statsſager. Mod Kloſtrene viſte Kong Haakon ſig gavmild og gunſtig; Minoritterkloſtret i Oslo er ſtiftet af ham. Men med hans Tidsalder ſynes Intereſſen for Kloſterſtiftelſer at være ophørt. Intet nyt Kloſter er yngre end Begyndelſen af 14de Aarhundrede, og fra denne Tid af ſynes Munkenes Virkſomhed hovedſagelig at have indſkrænket ſig til at ſikre ſig, forøge og forbedre det allerede Erhvervede. Igjennem hele

[1]) Hirdſkraaen. Kap. 3. Norges gamle Love. II. 393.

Magnus Eriksſøns lange Regjering (1319—1355) ſpillede de norſke Kloſtre ingen politiſk Rolle, og vi lære dem kun at kjende af Teſtamenter, Skjøder, Mageſkifter og Eiendomstrætter. Den ſtore Mandedød (den ſorte Død 1349—1350) kan ſættes ſom Vendepunkt i Kloſtrenes Hiſtorie. Fra Midten af 14de Aarhundrede gik de ſienſynlig tilbage i Søgning, Agtelſe, Dannelſe, Sædelighed og tildeels i Formue. Dog var ikke dette ſæreget for Norge: hele Europas Sædelighed og Religieſitet befandt ſig i en ſaagodtſom opløſt Tilſtand, hvorfra ingen pavelige Buller, ingen Kirkemøder eller enkeltſtaaende Reformer, men alene Bogtrykkerkunſten, Videnſkabelighedens Gjenoplivelſe og Luthers Kæmpeaand kunde udfri den chriſtne Kirke.

Sortedødens nærmeſte Følge var, at Kloſtrene manglede Søgning, ſaa at endogſaa de rigeſte ikke ſaa ſig iſtand til at erſtatte det ved Peſten lidte Tab. Naar man tænker ſig en Landfarſot, ſom efter Sagnet bortrev hver tredie Mand i det hele Rige, kan man og let ſlutte, at de Efterlevende havde nok at gjøre med at arve og ſkifte, ſaa at Faa eller Ingen tænkte paa at gaa i Kloſter. Senere lykkedes det dem ikke atter at hæve ſig til den gamle Magt. Paa Unionens Tid havde Kloſtrene noget nær udſpillet deres Rolle; de vedbleve at beſtaa endnu i 150 Aar, fordi de havde erhvervet det Fornødne dertil, og det ikke endda faldt Nogen ind at angribe deres Tilværelſe. Vel ſørgede de med punktlig Nøiagtighed for, at enhver Konge ved ſin Regjeringstiltrædelſe formelig fornyede deres af foregaaende Konger givne Privilegier, ligeſom i ſenere Tider en Paragraf om Kloſtrenes og deres Foreſattes Rettigheder optoges i Haandfæſtningerne; vel deeltoge enkelte Abbeder nu og da i Rigsmøderne, men deres Indflydelſe i Statsſager var forbi; Folket vedblev vel ogſaa nu ſom før i Teſtamenter at ihukomme Kloſtrene, men dette ſynes nærmeſt at have været en Følge af Skik og Brug, og hele Unionshiſtorien har ikke en eneſte Kloſtermand at opviſe, ſom ved Lærdom, Dygtighed eller chriſteligt Sind hævede ſig over Mængden. Almuen kom derfor ſaagodtſom ene og alene gjennem de mange Pengeforhold, ſom opſtod imellem dem, i Forbindelſe med Abbederne og Munkene. De lærte dem mere at kjende ſom rige Godseiere, ſtrenge Jorddrotter og privilegerede Herrer, end ſom Guds Tjenere, Folkets Forſvarere og den Fattiges Venner. De fleſte Kloſtre havde ved denne Tid ſkrabet en Formue ſammen, der ſatte deres Beboere iſtand til at føre et efter norſke Forhold bekvemt Liv, uafhængigt af Verdens Dom og Verdens Gavmildhed.

Under ſaadanne Omſtændigheder maatte den nye, ſaagodtſom inden-

landſke Birgittinerorden hendrage den Gudfrygtiges og Veldædiges Opmærkſomhed paa ſig. Endnu i Beſiddelſe af Nyhedens friſke Duft, endnu ialfald tilſyneladende ubeſmittet af den almindelige Fordærvelſe, forekom den Alle ſom en Indretning, der opfyldte Henſigten og fortjente Understøttelſe. Benediktinerne i Munkeliv maatte vige for den Orden, „til hvilken Folkets Hu ſtod“. Men meget ſnart opſtod der Splid og Uorden ogſaa i disſe Kloſtre; Kong Eriks perſonlige Kjærlighed for denne Orden holdt den vel endnu i Anſeelſe, men Chriſtian I ſynes forgjeves at have ſtræbt at opretholde Tugten og ved den Folkets Gunſt. Ingenſteds ſynes Sæderne at have været ryggesløſere end i Bergen, hvor de tydſke Kjøbmænds plumpe Uteerlighed og ſtive Trods mod geiſtlig og verdslig Myndighed ogſaa virkede fordærveligt paa Kloſtrene. Som Rigmænd og i udelukkende Beſiddelſe af den hele Handel gave disſe Hanſeater Tonen an, ſom Alle, der havde Liv og Eiendomme kjære, med eller mod deres Villie maatte følge.

Ved Reformationstiden maa Kloſtrene nærmeſt betragtes ſom Majorater eller Fideikommisſer i en uſædelig, til Arbeide udygtig og uvillig, ſamt ukyndig og grundfordærvet Klaſſes Hænder, der alene holdtes oppe af Vane og Overtro. De bleve derfor og, tildeels førend Reformationen lovlig indførtes, et let Bytte for den danſke Adels Rovgjerrighed. Folket rørte hverken Haand eller Fod til deres Redning, og Biſkopperne vare de Eneſte i Riget, der bleve deres Forſvarere til det Sidſte; men det var Kirkens Ret, disſe paatalte. Kloſtrenes Fald var fortjent, og deres ærelſe Fald kan regnes blandt de Erfaringsbeviſer, Hiſtorien ſaa ofte giver paa, at offentlig og privat Sædelighed er det eneſte ſikre Værn for Nationer ſom for Stænder og Perſoner. Guld og Gods ere kun Vaaben i Fiendens Haand mod ſelve Beſidderen, naar denne ikke hos ſig ſelv har den moraliſke Reenhed og Kraft, hvoraf Kampens heldige Udfald er afhængig.

§ 2. Kloſtrenes Privilegier og Rettigheder, ſamt den dem vedkommende Lovgivning.

Det er i foregaaende Afſnit ved hver af de forſkjellige Munkeordener i almindelige Udtryk omtalt, at Paver, Konger og Geiſtlighed forundte dem mange og forſkjellige Privilegier. Disſe almindelige Benaadninger, hvoraf Ciſtercienſerne og Franciſkanerne have de fleſte at opviſe, vare et fælles Gode i hele den katholſke Kirke, ſom uden Videre tilfaldt ethvert

nystiftet Kloster. De høre derfor og nærmere hjemme i en Kirkehistorie end i et enkelt Lands Klosterhistorie, og de kunne derfor her kun indrømmes faa Linier. Deres Antal tiltog som bekjendt efterhaanden, og fra Tiggermunkenes Tid bleve de saa omfattende og mangfoldige, at det næsten er umuligt at overskue dem alle. Immunitet, d. e. Befrielse for alle, hvilkesomhelst, ældre og yngre Afgifter til Staten og Kirken, — Exemtion d. e. Fritagelse for det biskoppelige Overtilsyn, Ret til uden Andres Indblanding paa kanonisk Maade at vælge sin Formand, og udelukkende Afhængighed af Paven eller vedkommende Ordensgeneral; — Indulgentser eller Aflad af forskjellig Art, ved Jubelaar, paa Helgenfeste o. s. v. vare disse almindelige pavelige Privilegiers Gjenstand. Jus asyli eller Klostrenes Ret til at tage Fredløse eller Ugjerningsmænd, som flygtede til Klostrene, i Beskyttelse mod den Forurettedes Selvhevn, var ligeledes et almindeligt Klosterprivilegium, og ikke, som Nogle have antaget, en særskilt Benaadning for enkelte Klostre f. Ex. Helgeseter. Det fulgte nødvendig af den ukrænkelige Hellighed og Uangribelighed af verdslig Magt, hvormed Klostrene omhegnedes, og Misforstaaelsen er vel opstaaet deraf, at Helgeseter beholdt denne Ret efter Reformationen. Af specielle Privilegier gives der utallige angaaende de forskjelligste Gjenstande, ligefra Tiggermunkenes Rettighed til at holde Gudstjeneste for lukkede Døre under Interdikt, til Dominikanernes Ret til herreløst Gods [1]), og Præmonstratensernes til at nyde Kjødmad paa Reiser. Alle desligе Privilegier kostede det ikke Paven det Mindste at udstede; vedkommende Stat, Biskop, Sognepræst eller Almue vare de Lidende, og paa samme Tid som Udstedelsen af disse Breve bragte betydelige Pengesummer ind i det pavelige Kammer, og bleve en Rigdomskilde for Curiens Embedsmænd, tjente de til mere og mere at løsrive Klostrene fra Stat og Biskop, og bringe dem i et stedse trangere sluttet Afhængighedsforhold til Rom, hvorhen da ogsaa de trodsige Abbeder toge sin Tilflugt baade i Tide og Utide.

Uagtet det kunde synes, at disse Ordenerne i det Hele vedkommende Privilegier maatte være tilstrækkelige til Munkenes Sikkerhed, erhvervede dog gjerne desforuden hvert enkelt Kloster en særskilt Pavebulle, hvori de for dets Orden gjældende almindelige Rettigheder formelig forsikredes det, og desuden i Almindelighed en eller anden særskilt Ret eller tvivlsom Sag afgjordes til Klostrets Fordeel. Af slige, den norske Klosterhistorie nærmest vedkommende Buller ere endnu mange i Behold. Det ældste Pa-

[1]) Dipl. Svec. II. 40.

vebrev vedkommende Norge, som vi kjende, er netop en saadan Skjærmbulle for St. Michaels Kloster eller Munkeliv ved Bergen, udstedt af Eugen III 1146, hvis Hovedindhold vi anføre som en Prøve paa slige [1]). Efter Abbed Orms Anmodning tager Paven Klostret under den hellige Peters og sin Beskyttelse, og bekræfter det ved nærværende Frihedsbrev, saa at St. Benedikts Regel der til evig Tid skal overholdes. Fremdeles bekræfter han Klostret i fast og ustyrret Besiddelse af alle de Eiendomme, som det nu retfærdig og kanonisk har eller i Fremtiden erhverver paa lovlig Maade, det være sig Jordegods, Eiendomme, Tiender, Enge, Skove o. s. v., hvilke navnlig opregnes, og særligen tages under paveligt Værn. Han forbyder den, der engang har aflagt Klosterløfte, uden Abbedens og Brødrenes Tilladelse at forlade Klostret. Dets Munke skulle stedse have fri Adgang til Pavestolen. Ingen maa under nogetsomhelst Paaskud indsættes i Klostret som Abbed, uden den som Brødrene enten eenstemmig eller med Stemmefleerhed kanonisk havde valgt. Ingen maa forstyrre Brødrenes Ro, berøve dem eller tilbageholde deres Besiddelser af hvilkensomhelst Art, formindske dem eller paalægge Afgifter deraf, alene med Forbehold af det apostoliske Sædes Myndighed og Biskoppens kanoniske Domsret, samt den ham skyldige Ærbødighed. Hvis i Fremtiden nogen Geistlig eller Verdslig, bekjendt med denne Bestemmelse, tillader sig Noget herimod, og gjentagende advaret ikke gjør Klostret Fyldest for sit Tilgreb, skal han være sit Embede berøvet, udelukkes fra Nydelsen af Sakramentet, og lide sin Straf paa den yderste Dag. De derimod, som værne om Klostrets Bedste, skulle have Christi Fred, her nyde en god Gjernings Frugter, og hisset finde evig Salighed.

Af denne eller lignende Art vare de almindelige Privilegier, som Paverne forundte de enkelte Klostre, kun med de Forandringer eller Tillæg, som vare en Følge af de forskjellige Ordensregler. Et Privilegium, som ei er omtalt i det ovenanførte Brev, men som i følgende Tider tilstodes samtlige Klostre, og var disse en herlig Rigdomskilde, var Retten til at begrave Enhver, som ønskede det, paa Klostrets Kirkegaard. Uagtet denne Ret gaves under Betingelse af, at vedkommende Sognepræst ikke derved skulde lide, maatte dog dette blive Følgen; og der mangler ei heller Vidnesbyrd om, at slige Begravelser have givet Anledning til alvorlige Stridigheder med Præsteskabet. Iøvrigt tilstode Paverne enkelte Klostre aldeles særegne Benaadninger. Saaledes fik Munkeliv Kloster i Bergen 1399

---

[1]) Munkelivs Brevbog 14—15. Thork. Dipl. II. 1—3.

af Bonifacius IX Ret til at uddele Portiuncula-Aflad [1]), og 1403 forundte han Værne Hospital samme Aflad, som var tilstaaet St. Marcus-Kirken i Venedig [2]).

Af kongelige Privilegier for norske Klostre kjendes ingen tidligere end fra 13de Aarhundrede, men i gamle Registraturer omtales flere ældre, ligesom foregaaende Kongers Frihedsbreve paaberaabes lige op til Olaf Kyrre og Eystein I, det er op til den Tid, da de første Spor af Klostre vise sig her i Riget. Det maatte naturligviis ogsaa være saa; thi det var netop i de første Tider, at disse nye Indretninger havde meest at frygte for verdslig Øvrigheds, mægtige Naboers eller andre Uvedkommendes Indblanding. Munkelivs Brevbog, den eneste tiloversblevne nogenlunde fuldstændige Samling af Klosterbreve, viser, at Abbederne have sørget for ved hver Konges Tronbestigelse at faa Klostrets af foregaaende Konger tilstaaede Friheder bekræftede. Deslige Kongebreve til Klostrenes Bedste ansaaes nemlig for en Naadegave, der ved Giverens Død ophørte, hvis den ikke af Eftermanden fornyedes, og vare ikke en Klostrene tilkommende Rettighed. Men af disse Beskjermelsesbreve udviklede sig derimod under Unionen, da Norge blev et Valgrige, visse kongelige Løfter til Klostre og Klosterfolk, der indtoges i Haandfæstningerne, og altsaa bleve Dele af Kongens ved sit Valg besvorne Pligter. Herved overgik altsaa de ældre Benaadninger til virkelige, statsretligt sikrede Rettigheder.

Det ældste, os bevarede kongelige Beskyttelsesbrev er af Kong Magnus Lagabøter fra 1264, givet Munkeliv Kloster, og næsten ordret gjentaget af alle følgende Konger [3]). Her tages den hellige Michaels Kloster i Munkeliv, Abbeden, Brødrene, Klostrets Eiendomme, Skove, Fiskevær, Skibsnøst, Jagt og andet Tilhørende, Brødre og Søstre, som have givet sit Gods derind, i Guds Hegn og kongelig Trøst og Værn i alle retmæssige Sager. Sysselmænd og alle andre kongelige Ombudsmænd paalægges at hjælpe Klostret til dets Ret ved Inddrivelse af Tilgodehavende, og ellers hvor det fordredes. — Til de af denne Konge Klostrene tilstaaede Rettigheder høre og Bestemmelserne angaaende Klostrene i Konkordatet til Tønsberg 9de August 1277 mellem Kongen og

---

[1]) Munkelivs Brevbog 90—91.

[2]) Regist. paa Agershuus 1622.

[3]) Indtil 1427, da Munkelivs Brevbog slutter. Thork. Dipl. II. 252. Samtidigt og i Udtrykkene kun lidet afvigende er samme Konges Værnbrev for Dragsmark Kloster. Dipl. Svec. I. 728.

Erkebiskoppen [1]), hvori Kongen fraskriver sig al Indblanding i Testamenter til Kirker og Klostre, samt i Biskoppers og Abbeders Valg. Desuden erkjender han Biskopper, Abbeder og Klerker frie for Ledingsfærd samt for at bidrage Noget dertil af eget Gods, medmindre Faren var saa stor, at Clerus selv indgik derpaa. Her har man altsaa den frie Valgret og Ledingsfriheden anerkjendt af Kongemagten, og skjønt dette Forlig ikke blev af lang Varighed, undlod dog Geistligheden og Klostrene ikke i Fremtiden at paaberaabe sig det, og Kongerne gave i Almindelighed efter, idet de tilstode Klostrene disse Friheder som særegne Benaadninger. Magnus's Sønner Erik og Haakon gjentoge i 1290 det Munkeliv af Faderen givne Værnbrev, og forsøgte det desuden med nye Friheder paa Grund af, at Abbeden Erik i lang Tid havde været Kongehusets troe Tjener [2]). De forbøde saaledes at paalægge Klostret eller dets Tyende eller Gods nogensomhelst Afgift eller anden ulovlig Udpresning, og naar Trætte opstod mellem Klostrets Beboere og Andre, skulde der bødes efter Sagens Natur overeensstemmende med Loven, men Klostret ikke tilsvare Nogen de Kongedømmet tilfaldende Bøder (Sagøren), saalænge Kongerne lade denne Bestemmelse gjælde. At disse Friheder vare rene Naadesbeviisninger, der, som Brevet af 1290 udtrykker sig, stode „saalænge til vi ville tilbagekalde dette vort Brev", sees og deraf, at Kong Haakon V i det Brev, han ved sin Tronbestigelse forundte Munkeliv Aar 1300, uden videre har udeladt hine nye Benaadninger, og kun i almindelige Udtryk taget Klostret i sit Værn. Men i Eftermandens Kong Magnus Eriksøns Brev af 12te Marts 1328 [3]), hvortil alle følgende Kongebreve om Munkeliv henholde sig, er Brødrene Eriks og Haakons Brev af 1290 atter optaget og stadfæstet i alle dets Ord og Dele, og fra denne Tid af bleve derfor sandsynligviis hine Friheder mere og mere betragtede som lovligt erhvervede Rettigheder, som det var Kongernes Pligt uden videre at bekræfte [4]). Først i 1361 findes Munkeliv at have faaet fuldkommen Frihed for alle Paalæg, idet Kong Haakon VI „af kongelig Naade" søgede Klostrets Værnbrev med den Bestemmelse, at Ingen maatte byde eller be-

---

[1]) Norges gamle Love II. 462 ff. Thork. Dipl. II. 66 ff. Hist. eccl. Isl. I. 386 ff.

[2]) Munkel. Brevb. 7. Thork. Dipl. II. 128.

[3]) Munkelivs Brevbog. 8—9.

[4]) Derimod vare Klostrene vist ikke berettigede til, saaledes som Abbeden i Munkeliv gjorde 1420, at hjemle Eiendomme, der solgtes til Verdslige, de Friheder, de som Klostergods vare i Besiddelse af. Dipl. Norv. III. No. 652.

fale over Abbeden eller hans Undergivne, ei heller paalægge Klostret genfombelst Tyngsel, kun Pavens Ret og den hellige Kirkes Love i a delige Sager forbeholdne [1]).

Ogsaa andre Klostre fik lignende kongelige Naadegaver. Saale tilstod Kong Magnus ved Brev af 14de Juni 1350 Abbed Andres Lyse og hans Brødre den Rettighed, at de Mænd, som han sætter i sine og Klostrets Bugaarde, skulle være deelagtige i alle de Munkene fremfarne Konger forundte Friheder, fornemlig de Bønder, der vare i K strets Brødrelag, saa at 6 af disse, som Abbeden vælger, skulle være for alle Nævninger og Ledingsfærd, uden naar Kongen kalder dem sit eget Brev, eller almindeligt Opbud skeer. Fremdeles skal Abbe have Domsret over sine og Klostrets daglige Svende og Beboere, u tagen i Sager, der angaa Liv eller Ulivssaar [2]). Ogsaa i Hovedsens storie findes Spor af Sagøre som klosterlig Rettighed. Ved Gavebrev 12te Marts 1352 overlod nemlig Hertuginde Ingeborg Abbeden i Hov tillige Sagøren af alt det Gods (Bygds m. v.), som hun havde skjæ Klostret, dog saaledes, at den for det Første skulde anvendes til hen Bedste [3]). Det synes af hvad saaledes er oplyst om Benaadningerne Munkeliv, Lyse og Hovedsen at følge, at disse Klostre i det mindste nogen Tid have været i Besiddelse af Sagøre (sakeyri) eller Kong Ret til at hæve Bøderne for de mod Klostret eller af dets Tjenere st Misgjerninger, ligesom af den dermed forbundne Domsret over verds Undergivne. Men selv om saa er, har denne Ret hverken været almi lig eller varig; thi denne Kongedømmets vigtige Indtægtskilde kan ei v bleven bortgiven; ellers maatte deraf findes tydeligere Spor. Et Kor brev af 9de April 1541 til Befalingsmanden Thord Rod paa Bergenh taler og derimod. Kongen har erfaret, siges der, at mange af hans derfaatter, Ædel og Uædel, som ere forlenede med Klostre og andet g ligt Len i Norge, fordriste sig at oppebære Sagøre eller Leding af d Tjenere (d. e. Leilændinge), uagtet Kongens Embedsmænd altid af g mel Tid have oppebaaret disse Indtægter, hvorfor slig Ulovlighed bydes [4]).

---

[1]) Munkelivs Brevbog. 10. Hvad her er anført om Munkeliv, fordi det det eneste Kloster, hvis samlede Værnbreve nogenlunde fuldstændig ere b rede, gjælder ubentvivl ogsaa om de fleste øvrige Klostre.

[2]) Dipl. Norv. II. No. 307.

[3]) Suhm Danm. Hist. XIII. 269—270.

[4]) Registre over alle Lande IV. fol. 5. b. i Afskrift i Rigsarkivet. Af en

En anden Rettighed, som Kongerne i senere Tider tilstode Klostrene, var Fritagelse for Gjæsteri eller Klostrets Pligt at huse Kongen eller hans Mænd med Følge paa deres Reiser. Dette var en Byrde, som i det Mindste i Danmark ofte var yderst trykkende; men det synes ikke at de norske Klostre betydeligt besværedes derved; thi at f. Ex. Esge Bilde paa Reformationstiden „lod Fæ og Heste opæde Munkelivs Ager og Eng“ [1]), var aabenbar Vold og i Strid med Birgittinernes fuldstændige Fribed for Gjæstning (ovenfor S. 57). I de oldenborgske Kongers norske Haandfæstninger omtales derimod denne Fribed. Saaledes lovede Christian I „ikke at gjæste eller stede (d. e. tilstede) at gjæste Klostre, Kirker eller Almue til Uskjelighed“ [2]); Kong Hans forpligtede sig til, ei at tilstede sine Fogder — — „at paalægge Skat eller Beskatning, Heste-Gjæstning, Skydsfærd eller andensomhelst Tyngde enten paa Kirker, Klostre, Klerker, Ridderskab, deres Tjenere, Land eller Len“; samt længere hen: „Vi ville ei lægge vore Hofsinder eller Smaasvende ind til Biskopper, Klostre eller nogen vore gode Mænd, som har Slot eller Len paa Tjeneste eller i Pant, men holde dem ved vore egne Slotte og i de Len, som ligge til vort Fadebur“ [3]). I Christian IIs Haandfæstning omtales Klostrenes Fribed for Borgeleie, som Byrden benævnedes i Danmark, for dette Riges Vedkommende, men ikke særskilt for Norges [4]), og i Frederik Is norske Haandfæstning omtales den aldeles ikke [5]), hvilket lader formode, at det norske Rigsraad har fundet Byrden for ubetydelig til at

---

debog over Stavangers Lene af 1661 i Stavangers Amtsarkiv sees, at Befalingsmændene over Lyse og Utstein Klostre havde Hals og Haands Ret over enkelte af deres Gaarde der i Lenet. Dette er maaske en Levning af den her forbudne Ulovlighed; thi var det en Ret, som de med Klostrene efter Reformationen forlenede danske Adelsmænd havde tiltaget sig, maatte den vel gjælde hele Godset og ikke ganske faa Gaarde. Dette synes derimod at henpege paa Forhold, ældre end Lenstiden, og altsaa at kunne sættes i Forbindelse med det om 6 af Lyses Landbønder ovenfor Anførte.

[1]) Münch. Dipl. No. 3902. Om Forholdet i Danmark jfr. Daugaard S. 44 ff. og især P. V. Jacobsen: „Om det kongelige Rathold, Borgeleier og Gjæsteri i Danmark under Christian III og Frederik II“, i Historisk Tidsskrift II. 1—88.

[2]) Huitfeld 845 ff. Islands Forordninger I. 2 ff.

[3]) Samlinger t. N. Hist. IV. 356. 358. En Følge heraf var det vel, at Kong Hans 1498 paa Bahuus fritog Kastelle Klosters Landbønder for at holde Heste af Slottet (d. e. modtage dem paa Foder). Münch. Dipl. No. 4293. b.

[4]) Haandfæstningen, fælles for begge Riger, er trykt i Samlinger IV. 363—377.

[5]) Saml. I. 1—12. Jfr. Norsk Tidsskr. f. Vid. og Litt. I. 218 ff.

omtales. Derimod indeholde alle disse Haandfæstninger i almindelige tryk en Bekræftelse paa alle af fremfarne Konger Kirkerne og Klost forundte Friheder og Rettigheder, som altsaa nu vare blevne uafhæn af Kongens Naade eller særlige Ynde for enkelt Kloster [1]).

Blandt de Klostrene af Kongemagten tilstaaede Begunstigelser endelig de Forleninger omtales, hvormed et enkelt norsk Kloster været benaadet. Da Rigsraaden Hr. Hans Kruckow i 1453 gav Munkeliv Kloster med alt sit Gods, bestemte Kong Christian I, at han fr deles for Livstid skulde beholde Sondfjord Len, som han da havde i og at Klostret desuden skulde nyde det i 10 Aar efter hans Død med kongelig Rente og Rettighed uden Regnskab [2]). Ligeledes havde d Kloster fra samme Konges Tid, og som det synes lige til 1528, And Len i Nordland ad gratiam (d. e. saalænge Kongen behagede), og efter denne Tid, da Bergens Raadmænd forlenedes dermed, synes Klost at have havt en aarlig Afgift deraf [3]). Fremdeles var Munkeliv i sam Konges Tid uden Afgift forlenet med Nordfjord, der siden lagdes Bispestolen i Bergen [4]). Dette har været særegne Gunstbeviisninger m Birgittinerne i Munkeliv, af hvis Orden Christian I tog sig med saa me gen Iver; thi man finder ikke, at Forleninger ere faldne i andre nor Klostres Lod.

Et aldeles særeget Privilegium gav Kong Magnus Eriksson 14de Februar 1344 Lyse Klosters Munke, da han tillod dem i deres Hus Saltøyðuhús i Bergen at udsælge alle Slags Drikkevarer, altsa gav dem en formelig Kroholds-Bevilling, ligesom han samtidig hermed fri tog Klostrets Bud (cursores), som det benyttede i Ærinder til Bergen, fra visse Byrder [5]).

Biskoppernes Forhold til Klostrene var vel ikke altid det bedste paa Grund af de mange Sammenstød mellem begge, hvortil de pavelige

---

[1]) Naar iøvrigt saavel Hans som Christian II i deres Haandfæstninger love, aldrig at indblande sig i Biskoppers, Prælaters eller Abbeders frie Valg, saa var dette ikke en Frihed, disse Konger tilstode Geistlighed og Klostre, men et Løfte om at afholde sig fra en Ulovlighed. (jfr. mere om dette Forhold, Norsk Tidsskrift f. Vid. og Litt. I. 252—260.)

[2]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 25. No. 15 b, trykt i 1ste Udgave af dette Skrift S. 751 ff.

[3]) Samlinger t. N. Hist. VI. 22. 47.

[4]) Nye Danske Magazin VI. 322. 328.

[5]) Barth. VIII. 215.

indelige [illegible]emtioner gave Anledning. Dog gives der mange Vidnesbyrd om Bi- og Klo[illegible]oppernes Iver for Klostrenes Bedste, og flere Klostre ere af dem stiftede. uafh[illegible]eres Privilegier for Klostrene lignede Pavernes, og indeholdt en For- [illegible]kring fra den nærmeste Øvrighed, at den erkjendte og respekterede, hvad [illegible]n høiere havde tilladt. Til særegne Benaadninger fra Biskoppernes [illegible]ide hører, at de gave et Kloster Tienden eller Landskylden eller begge [illegible]le af en Kirke eller et Sogn, Kaldsretten til en Kirke o. s. v. Saa- [illegible]des havde Biskop Helge i Oslo givet Nonneseter sammesteds hele Stor- [illegible]er Gaard med Kirke, Landskyld og Tiender, kun med Forbehold af [illegible]athedratikum. Paa lignende Maade var Olafs Kloster i Tønsberg i [illegible]besiddelse af Slagns Kirke og dens Tiender, og havde Halsns Kloster [illegible]aldsret til Eids Kirke paa Søndhordland. Almindeligere og mindre be- [illegible]ydelige for Giverne vare de Afladsbreve, hvormed Biskopperne kom [illegible]r afbrændt eller isvrigt trængende Kloster til Hjælp, idet de lovede dem [illegible]0 Dages Aflad, som inden en vis Tid understøttede Klostret med Penge. Ivrigt henvises med Hensyn til Biskoppernes Forhold til Klostrene til [illegible]følgende § 8.

Vi komme nu til de Bestemmelser om Klostrenes Rettigheder, som Norges ældre offentlige Ret, Landsloven, Christenretten og Provindsialstatutterne indeholde; men der er ikke meget at høste paa den Mark. Den Uafhængighed af verdslig og geistlig Øvrighed, som Klostrene i det Hele nøde, gav ogsaa sjelden Anledning til, at de bleve Gjenstand for den indenlandske Lovgivning. De havde sine egne Love, der laa udenfor Statens baade geistlige og verdslige Ret, og nævnes derfor kun tilfældigviis i de borgerlige Love. I Hirdskraaen nævnes Abbederne blandt de Høvdinger i Landet, som i Tilfælde af Tronledighed selvstevnte skulde indfinde sig til Kongevalg i Nidaros [1]). Af denne Ret udgik sandsynligviis i Unionstiden Abbedernes Deelagtighed i Kongernes Valg og Hylding. Man finder nu og da Abbeder deeltage heri, dog maaske mere af tilfældige Grunde, end fordi de vare Klosterformænd [2]); thi ved flere Kongevalg var ingen Abbed nærværende.

---

[1]) Norges gamle Love II. 393. Den samme Bestemmelse findes i Landslov. II. og Byloven II. 5. (sammest. S. 27. 195.) jfr. Werlauff om norske Kongers Salving og Kroning S. 9.

[2]) Hertug Christians norske Hylding 1489 (Dipl. Norv. II. No. 955) forsegledes først af selve Norges Riges Raad, dernæst af „flere ypperste Prælater, Klerker, Riddere og Riddermændsmænd", og blandt disse, ikke blandt Raadets Medlemmer, anføres som de første Abbederne af Dragsmark, Hovedø og Lyse.

Til Landslovens Bestemmelser om Klostrene hører først og fremst den fortrinlige Fred og Helligbed, hvormed de ligesaavel som Kirkerne omhegnedes, og den forøgede Straf, som Brud paa denne Fred medførte. En lignende Helligbed værnede om Munkenes og Nonnernes Personer. Hvo der belaa en klostergiven Kvinde, straffedes med Fredløsbed, ligesom Omgjængelse i forbudne Led [1]). Det var Sacrilegium, som straffedes med Band, hvoraf Paven alene eller den, han dertil gav Fuldmagt, kunde udløse den Dømte, at lægge Haand paa Præst, Klerk eller Klostermand [2]). Paa den anden Side indeholde Lovene ogsaa enkelte Bestemmelser, der sigtede til at forebygge skadelige Forviklinger. Hertil hører det Bud, at ingen Nonne maatte indvies, førend man havde Arvingernes Tilladelse dertil. Lader hun sig beligge, skal hun gaa i Biskoppens Gaard, men den, som beligger hende, være fredløs og hans Gods forbrudt til Biskoppen [3]). Ligesaa var Testationsretten til Kirker og Klostre indskrænket [4]). En Følge af Klosterlivets Væsen var det, at ingen Munk kunde være noget Gods raadig som sin Eiendom. Med Hensyn hertil bestemte derfor Lovene, at ingen Klostermand maatte gjøre Testamente, i hvilken Henseende han sattes i Ligbed med Trælle, Døve, Stumme, usindige Børn og den, der er hjemme i sin Faders Gaard [5]).. Christoffer af Baierns Forordning af 1443 om Klostrenes Reform ved Biskopperne og fattige Klostres Sammensmeltning m. v. [6]), samt Christian IIs kortvarige Lovbog [7]), som

---

[1]) Jons Christenret c. 49. Norges gamle Love. II. 375. Det grunder sig paa Kardinal Vilhelms Statut af 16de August 1247, som satte Bandsstraf derfor. Thork. Dipl. II. 29. Norges gamle Love. I. 451. 452.

[2]) Jons Christenret c. 54. Sammest. II. 379. jfr. Suhm IX. 84. Et Brev af 1376 (Dipl. Arn. Magn. fasc. 73. 1.) indeholder en Beretning til Biskop Botolf i Stavanger om en mod Gardianen i Oslo forøvet Voldsgjerning, som havde bragt Gjerningsmændene i det store Band, af hvilket Biskoppen anmodes om jure delegationis at afløse dem, da det var dem umuligt at drage til Rom.

[3]) Sverres Christenret 68. Jons Christenret 49. Norges gamle Love. I. 428. II. 375.

[4]) Jons Christenret c. 71, efter Kardinal Nikolaus's Statut.

[5]) Norges g. Love. II. 350. De øvrige her nævnte maatte ei gjøre Testamente, fordi de ikke var sig selv raadige, Klostermænd, fordi de havde overgivet deres Gods. At Munken anseaes for borgerlig død, viser Dipl. Norv. I. No. 126, hvor en i Lysekloster levende Munks Hustru kaldes dennes Enke (relicta).

[6]) Kosod Ankers Lovhistorie II. 564—565.

[7]) Christian IIs danske Lovbøger, udg. af P. H. Resen; især S. 2. 5. 8. 9. 11. 36.

efter Udtrykkene kun angaa Danmark, maa vi her forbigaa som Norges Lovgivning formeentlig uvedkommende, uagtet de ivrigt ogsaa kunne kaste Lys paa Tilstanden i dette Rige, og derfor i det Følgende om Tugtens Forfald ville blive berørte. Det samme gjælder om sidstnævnte Konges strenge Forbud mod Prælaters, Klostres, Adelsmænds og Bønders Handel til Kjøstædernes Skade, der udtrykkelig kun er givet for de danske Lande [1]). Bestemmelserne om Klostrenes Ophævelse m. v. under Christian III ville finde en mere passende Plads i dette Afsnits Slutningsparagraf om Klostrenes Undergang i Norge.

Endelig haves en Samling af geistlige Statutter, vedtagne paa de af Erkebiskoppen med hans Lydbiskopper afholdte Biskopsthing eller Provindsialsynoder, der give flere Oplysninger. De ælste Synodalstatutter, som ere os opbevarede fuldstændige, ere de som Erkebiskop Jon udgav paa et Bispemøde i Bergen 1280, og hvoraf man har to Bearbeidelser. Disse Statutter slutte sig til de Indrømmelser, som ved Konkordatet i Tønsberg 1277 gjordes Geistligheden, og som her tildeels ordret gjentages. Ligesom i Christenretten fastsættes Bandsstraf for den, der lægger vred Haand paa Klerk eller Klostermand; ligesaa for den, der med ond Villie sætter Ild paa Kirke eller Kloster eller Herberge indenfor Kirkegaarden [2]). I den kortere Bearbeidelse foreskrives: „Fremdeles uagtet det i de hellige Skrifter er forbudt at kjøbe hellige Poster for Penge, som og at tage Gods af dem, som gaa i Kloster, gives der dog nogle Nonner, som uagtet disse Forbud ikke ville optage Nogen i Søstrelag uden Betaling. For at lægge denne Sygdom befales, at dersom nogen Abbedisse eller Prior i Nonneklostre modtager Penge eller Gave, eller foreskriver nogen Kontrakt eller ulovlig Betingelse for nogen Kvinde, som vil indtræde i Søstrelaget, eller med Raad eller Bifald fremmer saadant, da har hun eller han ved saadan Handling forspildt sin Myndighed i Klostret. Hvad der paa den anden Side uden Aftale er dem lovlig givet eller tilbudt, skal det derimod være dem tilladt at modtage. Den samme Regel skal gjælde i alle Klostre" [3]). — „Ligesaa forbyde vi, at Klerker eller Lægmænd løbe ind i Nonneklostre uden lovlig Grund; gjør en Klerk dette, miste han sit Embede, og Lægmanden skal straffes med Forbud eller

---

[1]) Hvitfeld 1170—1172. Det er dog rimeligt, at han har givet lignende Forbud i det Mindste for Oslo og Tønsberg.

[2]) Norges gamle Love III. 234. 236. Hist. eccles. Isl. I. 464. 467.

[3]) Norges gamle Love III. 239. Hist. eccl. Isl. I. 470. Her sigtes tydeligt til Benediktinerinderne, der ansaa sig berettigede til at fordre Indtrædelsespenge.

Band." — „Ei skulle flere tages i Kloster, end at de uden Nød kan leve af dets Gods." — „Det forbyde vi og alvorligt, at nogen Klostermand, Broder eller Søster, besidder eget Gods; alt skal være Sameie for dem, og om nogen findes at have personlig Eiendom, skal han, naar han dør, ikke have christen Mands Grav" [1]).

Paa et Koncil i Oslo i Juli 1306 udstedte Erkebiskop Jørund og hans Lydbiskopper to Statutter, det ene af 5te, det andet af 6te Juli, hvilke begge have Bestemmelser om Klostrene. Saaledes i det første: „I Betragtning af den store Skade og Tab, Klostrene inden Provindsen Nidaros lide baade i aandelige og timelige Sager paa Grund af de derværende Brødres Ukyndighed og boglige Uvidenhed, bestemme vi, at fra hvert Kloster skal Stiftets Biskop udvælge en dertil skikket Person, som paa Klostrets Bekostning og med rimelig Udgift skal sendes til en passende Høiskole (studium) udenfor Riget" [2]). I begge findes følgende Forbud mod Optagelse af Religiøse af forskjelligt Kjøn og af for Mange i samme Kloster: „Den skjændige Skik har flere Steder indsneget sig, men maa herefter aldrig taales, at nogle regelbundne Mænd tage Kvinder ind i Klostret til sig i Søstrelag, og ligeledes Søstre indtage Karle hos sig, tvertimod gode Sæder og de hellige Fædres Regler. Da det fremdeles i lang Tid er blevet optaget baade i Brødre- og Søsterklostre et langt større Antal end rimeligt er, saa at disse Stiftelsers Gods paa mange Maader er tilsat og adsplittet, medens Simoni og andre Lyder ligesom under Fattigdoms Kappe have indsneget sig: saa skal hver Biskop i sit Stift lade gjøre Overslag over Klostrenes Gods, og derefter fastsætte, hvormange der maa indtages i hvert af dem. Dette Antal maa siden ei forøges uden Godset vorer og Biskoppen samtykker" [3]). — I Juli 1320 fornyedes paa et Bispemøde i Bergen under Erkebiskop Eilifs Forsæde det ældre Forbud mod at optage regelbundne Personer ved Kjøb eller Kontrakt. Den Klosterformand, som handlede herimod og paa slig Maade tilvendte sit Kloster Gods, skulde eo ipso være affat, den, der havde overværet Handelen, straffes efter Biskoppens Tykke. Fremdeles gjentoges Forbudene mod, at der i Munke-, Kannike- eller Søstre-Klostrene optoges flere Personer, end sømmeligt kunde leve af Klostrets Gods, samt mod Munkenes Besiddelse af særlig Eiendom [4]).

---

[1]) Norges gamle Love. III. 241.

[2]) Anf. St. III. 244.

[3]) Anf. St. III. 245. Hist. eccl. Isl. I. 476.

[4]) Anf. St. III. 248. I. 497.

Under Erkebiskop Paals Forsæde holdtes atter i September 1334 et Concilium i Nidaros, paa hvilket de ældre Forbud mod at indtage Klosterfolk for Penge fornyedes for alle Klostre, og de samme Straffe derfor fastsattes. Ligesaa maatte de ikke optage Proventfolk uden Biskoppens Samtykke. Ved dette Møde opstilledes som et nyt Tvangsmiddel, at enhver Abbed, Abbedisse eller regulær Søster ved sin Indvielse skulde aflægge Ed paa, aldrig at samtykke i slig Handel. Fremdeles forordnedes, at Søsterklostrene skulde stedse, især om Natten, holdes omhyggelig lukkede, saa at ingen Klerk eller Lægmand, Regulær eller Verdslig maatte indlades efter Aftensang uden i høieste Nødsfald, og selv da ikke paa mistænkeligt Sted eller Maade. Ingen Biskop, Abbed, Abbedisse eller andre Kirkens Formænd maa sælge Kirkegods til Odel (til æfinlegrar staðfestu). Hvad herimod er skeet, skal være magtesløst, og det Frafolgte igjen lægges tilbage under Kirkerne [1]). — Ved Erkebiskop Paals 2det Statut fra Tønsberg i Juli 1336 fornyedes Jørunds Bud om, at udsende Munke fra hvert Kloster til Studium, og fastsattes, at de Klerker eller Klostermænd og deres Tilhængere, som overbevistes om overlagt Modstand mod deres Foresatte, efter Kirkeloven skulde fratages deres Værdighed [2]). I hans 3die (udaterede) Statut indskærpes, at der ere visse Synder, hvorfra ikke simpel Præst eller Munk kan afløse, men som man maa søge Biskoppens Afløsning for, deriblandt at lægge voldsom Haand paa lærd Mand, Præst, Munk eller Nonne; fremdeles bestemmes her, i Anledning af Forskrifter om Ægteskab i forbudne Led, Bandsstraf for de Geistlige eller Klostermænd, Karle eller Koner, som vidende gifte sig [3]). Vigtigere og mærkeligere er dette Statuts Bestemmelse angaaende Forholdet mellem Sognepræsternes og Munkenes Ret at høre Skriftemaal, hvilket for de sidstes Vedkommende indskrænkedes i høiere Grad, end deres pavelige Friheder synes at tilstede. Der forbydes nemlig alle Brødre (Geistlige og Munke) at tiltage sig at høre Skriftemaal i videre Udstrækning, end det ved Loven er Sognepræsterne tilladt. Kun det Skriftemaal tillades, som „Prædikebrødrenes Provindsial-Priorer eller Barfodbrødrenes Ministre, eller disses Vicarier og Barfodbrødrenes Custoder ydmygt udbede sig Ret til hos Biskoppen enten for sig selv eller for de Brødre, som de dertil finde skikkede, saa at disse i deres Klostre eller Bispedømmet maa høre

---

[1]) Anf. St. III. 278. 279. 281. I. 508—511.

[2]) Anf. St. III. 283.

[3]) Anf. St. III. 286. 287.

deres Undermænds Skriftemaal; Provindsialerne skulle da sætte gilde Mænd af prøvet Levnet, kloge, sædelige og forstandige til dette for Sjælene saa vigtige Embede. Paa andet Vilkaar have de ikke Ret til at høre noget Skriftemaal eller til at afløse nogen Mand." — Ligesaa indeholder dette Statut Bestemmelser om det andet Tvistemne imellem Præster og Munke, nemlig om Gravfæstning. Ingen maa lokke nogen til at lade sig begrave i fremmed Sogn. „Hvis nogen Præster eller Munke vove at begrave nogen, som ikkun efter deres Overtalelse har valgt sig Gravsted i deres Kirker eller Kirkegaarde, da er det Pavens Bud, at de skulle give det nedgravne Lig tilbage, hvis det kræves inden 10 Dage efter Ligfærdsdagen, men hvad de derfor have oppebaaret, skulle de tilbagegive, enten det kræves eller ikke. I modsat Fald lægger Paven Forbud paa den Kirke eller Kirkegaard, hvor Liget nedgroves, saa der hverken maa synges eller graves" [1]). — Ved et i 1351 efter Pesten afholdt Biskopsmøde i Nidaros fornyede Erkebiskop Olaf og hans Lydbiskopper de ovennævnte Forskrifter om at holde Nonneklostrene lukkede, samt Forbudet mod at optage Klosterfolk for Penge eller Proventfolk uden Biskoppens Samtykke, samt Bandsstraffen for dem, der lagde voldsom Haand paa Munk, Nonne, Klerk, Convers eller anden religiøs Person [2]).

Efter denne Tid kjende vi kun et geistligt Statut, der vedkommer Klostrene. Det er udstedt af Erkebiskop Aslak Bolt i Bergen den 24de August 1435, og angaar Munkenes Omstrygen paa Tiggeri. „Blandt andre Usæder her i Provindsen er den, at Klostermænd og Andre fare og tigge Almisser, hvor dem lyster, af det ene Biskopsdømme i det andet, uden Biskops og Kapittels Lov og Vidende, hvoraf stor Avind maa komme Klostrene imellem, især fordi det Kloster, som har mange Brødre, sender nogle paa hver Kant, og faar derved flere Penge end det behøver, men de, som have god Ret til at terminere i Biskopsdømmet, savne saameget mere. Thi have vi denne Usæd med de her tilstedeværende Kanniker aldeles afskaffet, og forbyde enhver . . . at tigge Almisser i andet Bispedømme end det, hvori Klostret ligger, med mindre han har Biskops og Kapittels Lov der, hvor han vil terminere. Men de Brødre, som hidkomme af andre Lande og ville tigge Almisser, skulle have særlig Lov af Erkebiskoppen, samt af Biskop og Kapittel i det Bispedømme, hvori han vil terminere, og dertil Lov af sin Formand. Hvo som anderlunde ter-

---

[1]) Norges gamle Love. III. 291.

[2]) Anf. St. III. 304. Hist. eccl. Isl. I. 530 ff. Suhm XIII. 816 ff.

aerer, har forvirket hvad han har med at fare, Halvparten til Biskoppen Halvparten til den Præst eller Provst, som hindrer ham. Men Lægend forbyde vi at hindre dem under den hellige Kirkes haardeste Straf" [1]).

§ 3. Klostrenes Indtægter og Udgifter.

At Klostrene i Norge som i andre Lande i Almindelighed vare rige ftelser, kan ikke forundre Nogen, der tager Hensyn til den Indflydelse, erenfor omtalte Friheder maatte have paa Indtægternes Forøgelse og gifternes Formindskelse. Lægger man hertil, at Klostrene for det Meste selve deres Stiftelse vare blevne forsynede med en til et passende Anbeboere tilstrækkelig Indtægt, og at Gavmildheden om end i Aftagende ligeholdt sig mod disse Indretninger, saa maatte der slet Bestyrelse, delhed eller store Ulykker til, for at Klostrene kunde blive trængende. Vi le paa de følgende Sider søge at give et Begreb baade om Klosterfores Omfang og Art. Vi begynde med Indtægterne, og ville blandt se først behandle de ældste, almindeligste og betydeligste, og derfra gaa re til de mindre sædvanlige eller betydelige.

1. Overst i disse Hensseender staa Gaverne af selve Klostrenes stiftere, som naturligviis vare forskjellige efter Stifterens Stand og Forhe, samt med Hensyn til den Orden, for hvem Klostret indrettedes. nger, Biskopper og Høvdinger ere i det Foregaaende nævnte som Klostre sædvanlige Stiftere. De Første grundlagde gjerne Klostrene ved at udgge en Deel af de omliggende Krongodser til Munkenes Underholdg. Saaledes siges det udtrykkeligt, at Kong Eystein I stiftede Munke„af Kongedømmets Odel" [2]), og at Kong Haakon Haakonsøn, da han tede Dragsmark, gav dertil 50 Markebol Jordegods [3]). Paa lignende aade ere sandsynligviis Utstein og Værne overgaaede fra Kongsgaarde Klostre. Biskopperne, der ikke i Almindelighed af eget Eiendomsgods

---

[1]) Barth. D. 835—838. Her er rigtignok dette Statut dateret 1438, men dette maa være en Afskriverfeil, da Erkebiskop Aslak Bolt netop i August 1435 holdt Concilium i Bergen, hvor ingen af Biskopperne mødte, men kun 5 Kanniker, som ogsaa omtales her i Brevet. Dette Statut stadfæstedes desuden paa Bispemødet i Oslo 20de Decbr. 1436. (R. D. Mag. l. 44.)

[2]) Munkelivs Brevbog 6—7. Thork. Dipl. II. 127. I Sagaerne meldes om Stiftelsen kun, at Kongen lagde dertil meget Gods. Fornm. Sög. VII. 100.

[3]) Haak. Haakonsſ. Saga c. 333.

kunde fundere noget Kloster [1]), anvendte dertil nærmest en Deel af Bispestolens Kirkegods og Tiender, og virkede iøvrigt paa den private Godgjørenhed til sine Stiftelsers Bedste. Saaledes lagde Biskop Helge af Oslo, hvem vi dog derfor ikke tør tillægge Stiftelsen af Nonneseter i Oslo, Akers Kirke med alt Gods, Landskyld og Tiender til dette Kloster, og paa lignende Maade maa Olafsklostret i Tønsberg være kommen i Besiddelse af Bispestolens Indtægter af Nøtterø, Stokke og Skeidang samt Rettigheden til Slagens Kirke [2]). Naar Rigets Høvdinger fulgte Kongernes Exempel ved at stifte Klostre, opofrede de i Almindelighed langt Mere. Det Gods, som udfordredes til Stiftelsen, toge de af deres Odelsgods, og anvendte desuden ofte betydelige Summer paa Kirkens og Klostrets Bygning. Saaledes Dag Eilifssøn med Hensyn til Gimsø, Sigurd Ullstreng med Nidarholm, Erling Skakke med Halsnø og Skule Jarl med Reins Kloster.

Stiftelsen af Tiggerklostrene var forbunden med færre Udgifter og Omstændigheder. Da disses Beboere skulde leve af Almisser, behøvede de for at danne et Konvent kun en liden Bolig [3]) med Tomt til Have og Kirkegaard, som det synes at Biskopperne eller Domkapitlerne i Regelen have overladt Dominikanerne, og Kongerne eller Borgerne i vedkommende By Franciskanerne. Deres Kirker byggedes efterhaanden ved de indsamlede Almisser; undertiden overtoge Kongerne selv Bekostningen derved, som Haakon Haakonssøn med Minoritter-Kirken i Tønsberg; eller og gave de en betydelig Sum til dette Øiemed, som Magnus Lagabøter med samme Ordens Kirke i Konghelle og Kloster i Bergen [4]).

Det Exempel paa Gavmildhed, som Stifterne saaledes gave, blev ikke uden Følger, og privat Godgjørenhed var i det Hele Tidsalderens Særkjende. De fleste af disse Gaver skjenkedes Klostrene uden noget betinget Vederlag; men andre bevirkedes ved Dødsfrygten, Gavebrevene forfattedes paa Dødsleiet, og man betingede sig et Vederlag, der som oftest paaførte Klostrene en fast aarlig Udgift. Disse kunne derfor ikke henregnes til de

---

[1]) Lysekloſters Stifter, Biskop Sigurd af Bergen, anvendte imidlertid sin Formueary dertil. Script. Rer. Dan. IV. 408.

[2]) Ovenfor S. 91. Dipl. Arn. Magn. 61. No. 17. Dipl. Svecan. IV. 184.

[3]) Det synes som om de mindre Tiggerklostre have været byggede af Træ i de Mindste ved det første Anlæg. Om Prædikebrødrenes Kloster i Bergen siges det udtrykkelig.

[4]) Haak. Haakonsſ. Saga c. 333. Magnus's Testamente i Script. Rer. Dan. VI. 251.

legennyttige Opofrelser til Klostrenes Bedste, som hidtil ere omtalte, men maa betragtes som en ny Art Indtægter, der indkom ved

2. Sjælemesser, Bønnehold eller Vigilier (sáloliðir, sálohjalp, bœnahalld), hvorved efter det katholske Lærebegreb den Afdødes Sjæl befriedes fra Skjærsilden eller i det Mindste lindredes i de Kvaler, den der maatte udstaa. Til den Ende gav deels Vedkommende selv i sit Testamente, deels hans Efterladte, ofte betydelige Gaver til Kirker og Klostre, mod at der skulde læses Messer for hans Sjæl. Disse Sjælemesser synes at have staaet i Forbindelse med Skiftet efter den Afdøde. Dette skulde efter den ældre Lovgivning være sluttet den 7de eller senest en 30te Dag (at sjáund eða at þrittúgs morne) efter hans Afgang [1]). Naar Skiftet sluttedes, holdtes Arvesøl (erfi eller erfisøl), hvormed almindelig et sáløl (Sjælesøl eller Gravøl) har været forenet. Heraf kommer Benævnelserne þrittúgtir og sjáund [2]) om Sjælemesser, der især benyttes i nordenfjældske Testamenter, og betegner Betaling for Sjælemesser paa Begravelses-Dagen.

Disse Messer ere følgelig forskjellige fra de aarlige eller evige Sjælemesser (anniversaria, ártiðahalld), som aarlig til evig Tid skulde holdes paa Giverens Dødsdag, hvilken derfor af vedkommende Kloster eller Kirke optegnedes i en egen Bog, der benævnedes ártíðabók eller sálaskrá (obituarium). Disse Messer betaltes derfor og meget høiere end hine þrittúgtir [3]). Ligesaa pleiede Giverne nøiagtig at bestemme, baade hvormange Messer der aarlig eller paa visse Tider skulde holdes for den givne Sum, og hvilken Pomp, hvormange Voxlys m. v. der ved denne Høitidelighed skulde anvendes. I sit Gavebrev af 1352 til Hovedø Kloster udsatte Hertuginde Ingeborg, at Abbeden for de ved hendes Gave erholdte Indtægter skulde bygge et nyt Alter i Klosterkirken, hvor to Messer skulde holdes, og hun og Hendes ihukommes med Bønner. Paa hendes Aartid (Dødsdag) skulde desuden paa dette Alter ofres ½ Mark, en Torfakkel paa ½ Lispund brænde, og Munkene have en Tønde Øl [4]). I

---

[1]) Ældre Gulath. Lov. Cap. 122. Nyere Landslov. Arvebolk 12. Ældre Eidsivathings-Christenret Cap. 48. Norges gamle Love. I. 51. 391. 404. II. 86.

[2]) Sjaund bruges endnu i Hardanger og Nordhordland i Betydning af Gravøl. (Aasens Ordbog.)

[3]) Saaledes gav Dronning Dorothea i 1492 500 Mark Sølv til Dragsmark Kloster, hvorfor en evig Sjælemesse der skulde holdes. Dipl. Norv. II. No. 968. 969.

[4]) Suhm XIII. 269—270.

369588A

1341 skjænkede Gro Thorleifsdatter 2 Markebol Jordegods til Dronth Kloster, mod at Abbed og Brødre skulde holde hendes Aartid med og Vigilier evindelig, samt (paa Aartidedagen) føde 10 fattige Mæ lade brænde to Kjerter over hendes Grav. Desuden skulde de ho Messe for hende paa hver Dag i hendes Aartide-Uge, og hvis dis tingelser ikke opfyldtes, skulde det Meste af det givne Gods falde til hendes Arvinger [1]). Paa lignende Maade bestemte Lagmand Orkns, Sighvat Kolbeinsson, i sit Testamente af 1325, at Munkeli beholde de to af ham givne Gaarde *saalænge*, som Munkene ho de havde lovet ham og hans Sjæl [2]). Undertiden forbeholdt Gi udtrykkelig at blive indførte i Aartidebogen (skrásetning) [3]). Di empler, der kunde forøges med mangfoldige andre, ere tilstrækkelig vise, at Sjælemesserne vare en vigtig Indtægtskilde for Klostrene, de i Tidens Længde gave Munkene nok at bestille og passe paa. mange af Gaverne knyttede Betingelse, at de skulde falde tilbage Arvinger, naar Messerne ikke bleve ordentlig holdte, foranledige Reformationen mange Forviklinger og Krav fra Givernes Familie res Paastand paa Godset blev i Almindelighed tagen til Følge, beviste, at det var givet som Vederlag for nu ophørte Sjælemesse

3. *Betaling for Gravsted i Klostrets Kirke eller p* Kirkegaard indbragte ligeledes betydeligt, og staar paa det Nøieste bindelse med Sjælemesserne. Den Yndest, Klostrene nøde, og den lige Helligbed, som tillagdes dem, bragte Mange til at foretrække en kirke som Hvilested for sin egen, mindre anseede Sognekirke. Pav lode ofte Munkene, uden Hensyn til fra hvad Menighed Vedkomme

---

[1]) Gavebrevet er trykt hos Suhm XIII. 788.

[2]) Munkelivs Brevbog 108—109.

[3]) Anf. St. 53—54. Dipl. Norv. I. No. 243.

[4]) Man feiler imidlertid, naar man i nyere Tid har villet gjøre gjæ Gaverne for Sjælemesser vare den eneste eller dog væsentligste Opr det nu saakaldte *beneficerede Gods*; thi dette Gods er endog t Arv fra Hedendommen, idet de gamle Afgudstempler med sit Gol til de første christne Kirker og Præstegaarde; men forøvrigt er de meget betydelig Deel samlet ved Kongers, Biskoppers og Andres i Gaver, indkjøbt af vedkommende Præst selv for rede Penge, betalt for Overtrædelse af Kirkeloven, ydet som Vederlag for Begravelse i ken, eller for at faa christen Jord for en Selvmorder, magtskiftet f der ere udlagte til Almindinger, o. s. v. Det beneficerede Gods l troen mindre at takke, end man almindelig tror.

:ave Lig paa deres Kirkegaarde, naar den rette Sognepræst derved 'ab led, og paa denne Maade erhvervede især Tiggerklostrene sig ofte ;ter. At Kong Magnus Lagabøter valgte sit Gravsted hos Mino- i Bergen, er ovenfor omtalt, og det var vel ikke uden Nødvendig- han udtrykkelig forbyder Alle og Enhver heri at gjøre nogen Hin- i hidtil vare Kongerne blevne begravne i Domkirkerne. Prædike- :e i Oslo sluttede 1461 en formelig Kontrakt med St. Annæ Gil- r sammesteds, hvorefter disse overdroges en Tomt ved Klostret til ıe og et Alter i Kirken, som de selv skulde betjene og for hvis Ind- de skulde gjøre Regnskab, Alt mod en aarlig Afgift, samt mod at ldebrødrene forpligtede sig til at tage Gravsted i Klostret [1]). Her- ›de Prædikebrødrene sikret sig en stor Deel af Oslo Borgeres Be- r, og Indtægterne deraf kan ei have været ubetydelige. — De Rige, kede at gjøre saamange Kirker og Klostre som muligt delagtige i Begravelserne forbundne Fordele, og med det Samme skaffe sig hæderlig og pragtfuld Jordefærd, bestemte undertiden, at deres lde bæres fra den ene Kirke til den anden, førend det kom til sit ›vilested. Saaledes forordnede Rigsraaden Hr. Jon Marteinssøn i tamente af 1401, at hans Lig skulde lægges i Oslo, først i St. ›s Kirke, hvorfor dertil skulde gives 2 Mark og indrides med hans ›arnisk og Hingst, som hans Arvinger, om de vilde, atter kunde for 40 Mark. Derfra skulde Toget gaa til Nonneseter paa lig- Bilkaar, og fortsættes til Korskirken, Olafsklostret, Barfodbrødrene, skirken og endelig til vor Frue Kirke (Mariæ kongelige Kapel paa hvor han vilde begraves. Hver af de Kirker, som saaledes for en tund modtoge Liget, fik større eller mindre Gaver, deels til Mun- er Præsterne, deels til fattige Folk [2]). Paa saadan Maade er det undres over, at Spørgsmaalet om, hos hvem en anseet Mand ›estemt sit Gravsted, kunde give Anledning til hadefuld og langvarig mellem de forskjellige Kirkers Foresatte (ovenfor S. 96).

Offer, især det Offer, der indkom paa de Dage, da Klostrene ›avelig eller biskoppelig Tilladelse til at uddele Aflad til dem, der aver besøgte Klosterkirkerne, hørte ogsaa med til de Indtægter, som ›e sig paa og altsaa vare afhængige af Folkets Tillid til og Agtelse stret. Til denne Slags Indtægter hørte ogsaa de Afladsbreve, som

---

Nye Danske Magazin I. 97—98. Dipl. Norv. III. No. 854.

Pontopp. Annales. II. 495.

flere Ordener udstedte mod Betaling, hvori de gjorde dem, de lode [illegible] deelagtige i alle Brødrenes gode Gjerninger. Af slige kun med [illegible] og Datering udfyldte Afladsblanketter haves endnu mange i Behold, [illegible] stedte især af Tiggermunkene og Johanniterne. Med Hensyn til det [illegible] fer, der ellers faldt paa de forskjellige Altere i Kirkerne, vare forskjel[illegible] Bestemmelser gjældende; i Almindelighed deeltes det mellem Kirken og [illegible] kommende Alterpræst; i Klostrene derimod kunde Præstmunken ikke tilv[illegible] sig personlig Noget af hvad der faldt paa hans Alter, og disse Of[illegible] maa derfor alle have gaaet ind i Klostrets Regnskaber. — En Indtægt[illegible] af lignende Art var omdragende Munkes eller Lægbrødres Indsamling [illegible] Almisser, Offer og Testamentgaver. Det kaldtes terminatio, termina[illegible] og Indsamleren terminarius, fordi han skulde holde sig inden Stiftets Grændse. Det var oprindelig kun Tiggermunkene, som skulde søge sit [illegible] hverv paa denne Viis; men ogsaa de øvrige Ordener toge efter, og Pa[illegible] selv anviste dem Maaden. Ligesom nemlig denne udsendte Afladskræm[illegible] over hele Christenheden for at skrabe Penge sammen, men efter Udtryk[illegible] for at spare Syge, Gamle og Andre, der hindredes fra personlig at [illegible] farte til Rom, for forsøgede Udgifter med de frivillige Gavers Fremsendel[illegible] saaledes erhvervede Munkene lignende Tilladelse hos Biskoppen, til inden Stiftet paa samme Maade at omsende en Broder, for at modtage frivil[illegible] lige Gaver, der betaltes med Aflads- eller Brødrelags-Breve. Det ty[illegible] Vadstena selv gav Exemplet [1]), der uden Tvivl fulgtes af Munkelir, lige[illegible] som Johanniterne og Antonianerne den hele Tid paa denne Maade tog[illegible] sig af Sjælepleien. Terminarierne gik snart ind i hinandens Næring, o[illegible] dette gav Anledning til Erkebiskop Aslaks ovennævnte Statut af 1455.

5. Betaling for nye Brødres og Søstres Optagelse var en Indtægt, som Klostrene maatte modtage, men ikke kræve eller gjøre til en Pligt og Betingelse (ovenfor S. 93). Man negtede ikke den Formuende at yde til Klostret hvad han fandt passende, men man vilde aabne disse hellige Tilflugtssteder ogsaa for den Fattige, der Intet havde at give. At Klostrene stadig overtraadte dette Paalæg kom saaledes maa[illegible]ske mere af et aristokratisk Ønske om at holde de lavere Stænder ude [illegible] selve Konventet, og tvinge den Fattige til at indtræde som Tyende, en

[1]) I en Vadstena Brevbog 4to. paa kgl. Bibl. i Stockholm (F. e. II.) find[illegible] S. 117 Formularer for Abbedissens Ansøgning til vedkommende Biskop [illegible] slig Terminations-Bevilling for en tro Tjener af Klostret, da Regelen for[illegible] Brødrene selv at drage omkring, og et Biskops-Pas for ham. Rimeligvis[illegible] denne Misbrug først opkommen i senere fordervede Tider.

Begjærlighed efter Penge. Herfra gjøre forøvrigt Birgittinerne en
agelse, da disses Regel udtrykkeligt fordrede af hver Nonne ved Ind-
elsen en Sum, der var tilstrækkelig til hendes Underholdning et Aar
t. Et større eller mindre Indskud (inngangs-veizla) var overalt
deligt i Nonneklostrene. I Munkeklostrene kjendes for Tiden kun
idnesbyrd om, at der er givet Penge for Optagelsen, og det er under
overordentlige Omstændigheder. Da nemlig den ulykkelige Kong
ns Blinde indsattes i Nidarholm, fik Klostret til hans Underholdning
den Store Hernes i Frosten [1]).

Derimod havde de større Munkeklostre en anden og meget betydelig
Indtægt for at optage Lægbrødre og Lægsøstre, de saakaldte
roventumenn, der enten gave sig med hele sit Gods ind i Klostret, eller
de til dette en vis Pengesum eller Jordegods mod for sin Livstid
forsørges i Klostret, samt der faa sin Grav og Sjælemesser efter Døden.
For saadan Leilighed udstedtes et formeligt Dokument (próventubref,
bræðralags- eller systralags-bref), hvori Proventmandens Gave og Klo-
ns Forpligtelser nøie bestemtes. Af slige haves mange, især udstedte
Munkeliv, der rundt om sig, som det synes endog i flere tilstødende
det tilhørende Gader, havde disse Klostrets Lægfolk boende. Betalin-
for Proventfolkene var forskjellig, eftersom de forbeholdt sig flere eller
re Bekvemmeligheder, eftersom de vilde have Mad fra Abbedens, Mun-
es eller fra Tyendets Bord. Skjønt en saadan Indtrædelse i Mun-
es Brødrelag, hvorved den Optagne ikke aflagde Klosterløfterne eller for-
rigt løsrev sig fra Verden, hovedsagelig var en aldeles verdslig Bereg-
g, hvorved Enker, Syglinger, Vanføre eller Mennesker uden nære Slægt-
ger sikrede sig en sorgfri Alderdom, eller hvorved man paa en anstæn-
g Maade kunde blive en besværlig, aldrende eller sindssvag Slægtning
t — Exempler paa begge Dele mangle ikke, — saa stod dette dog i
ie Forbindelse med den almindelige Ærefrygt for Klostrene, saameget
re som den saaledes Optagne derved deelagtiggjordes i Munkenes gode
erninger, og derved paa en Maade kunde sørge for Sjæl og Legeme
ige. Derfor ere disse Proventbreve omtalte paa dette Sted efter Gaver,
stamenter og Offere, fordi alle disse Indtægter kunne under Eet henreg-
s til dem, hvis Beløb og Varighed vare afhængige af Folkegunsten, og
n derfor ogsaa uden tvivl betydeligt aftoge i den senere Tid. Det Om-

---

[1]) Heimskr. Har. Gill. S. c. 12, Kong Magnus blev virkelig Munk, ikke blot Proventmand.

vendte var derimod Tilfældet med de Indtægter, til hvilke vi nu komme, og som vistnok i Begyndelsen stode langt under de frivillige Ydelser, men som i vel bestyrede Klostre efterhaanden tiltoge mere og mere, og tilsidst for nogle Klostres Vedkommende gjorde disses Beboere uafhængige af den ydre Verden. Disse Indtægter vare

6. Landskyld, Bygsel, Tiender og andre Ydelser af Jordegods. De ældste Gaver til Klostrene bestode, som anført, deels i Jordegods, deels i Bygningsmaterial, rede Penge eller anden Hjælp til det første Anlæg. Jordegodset benyttedes kun for den mindste og nærmest liggende Deel af Munkene selv til Klostrets Forsyning med hvad Landbruget kaster af sig; alt det øvrige Gods derimod var og vedblev at være Bygselgods, hvoraf Klostret oppebar den aarlige Landskyld in natura. I Begyndelsen vare naturligviis disse Jordeiendomme ikke tilstrækkelige til alle Munkenes Fornødenheder, Indtægterne deraf vare vel endog oprindelig beregnede paa, at Munkene selv ved Arbeide skulde erhverve det Manglende. Men efterhaanden bleve Gaverne af enhver Art ikke alene tilstrækkelige til at skaffe Klostrets Beboere det Nødvendige, men ved klog Bestyrelse, saaledes som det f. Ex. tydelig sees at have været Tilfældet i Munkeliv i 13de og Begyndelsen af 14de Aarhundrede, blev der aarlig et ikke ubetydeligt Overskud tilbage, som Abbeden under de da lidet udviklede Handels- og Kredit-Forhold ikke kunde anvende fordeelagtigere, end ved at udsætte dem i Jordegods. Da nu Kirkeloven strengt forbød at tage Rente af udlaante Penge, hvilket ansaaes som Aager (usura), blev Jordegodset stedse kjøbt, deels til Eiendom deels til Brug i visse Aar, og den aarlige Landskyld, som Sælgeren betalte, traadte saaledes i Rentens Sted. Var Gaarden solgt til Brug, havde Sælgeren Ret til at indløse den igjen, naar Brugstiden var udløben; men undertiden var Gjenløsningsretten uindskrænket, saa at Laaneren eller hans Arvinger kunde bie dermed saalænge de vilde. Paa saadan Maade solgte en Bonde i Strandebarm til Abbeden i Munkeliv en Gaard, som Abbeden skulde bygge og bole (o: bortbygsle) og tage Landskyld af, indtil Pengene vare betalte; i denne Tid skulde Bonden hjemle Abbeden Gaarden for hver Mand til Eie; „men — lægger Bonden til — det er vor Jord og hans Penge“ [1]).

Et Kloster, der som Munkeliv besad flere hundrede Gaarde, deels som Eiendom, deels i Forstrækning for rede Penge, maatte naturligviis aarlig faa store Beholdninger af de Produkter, hvori Afgiften blev ydet

[1]) Munkelivs Brevbog S. 42. jfr. Norges gamle Love. II. 379—381.

Heraf fulgte, at Abbeden som Forstander for Klostret blev Handelsmand, der som oftest i egne Skibe udførte Overskuddet til Udlandet, eller paa Stedet solgte det til Englændere eller Hanseater. Hertil benyttedes da de mange Bryggер, Kjældere og Pakboder, der saa ofte omtales som Klostrene tilhørende, og de indkomne rede Penge anvendtes atter deels til nye Indkjøb, deels til Udredelsen af Klostrenes Udgifter i Udlandet. Hjemme dreves i Regelen kun Byttehandel. Stundom fandtes derfor store rede Beholdninger opdyngede i Klostrene [1]), indtil man kunde faa kjøbt Jordegods, Saltkogerier, Skove, Laxevarp, Teglovne, Kværner, Tomter, Haver, Bryggер, Boder og Gaarde i Byerne. Noget klart Begreb om Omfanget af Klostrenes Jordegods kunne vi forøvrigt ikke faa, deels fordi man savner de Flestes Jordebøger, hvoraf Underretningen nærmest skulde hentes, deels fordi en Reduktion af de mangfoldige forskjellige Skyldspecies baade i sig selv er mislig, og ovenikjøbet vanskeliggjøres ved de store Forandringer, Forholdet mellem Vare og Mynt siden Middelalderen har undergaaet [2]). — Hermed ere nok Klostrenes vigtigste Indtægter nævnte. Man finder vel, at enkelt Kloster har havt enkelt særegen Indtægt, saasom Værne en fast Tiende af Kongens Hird, Lyse af et Drikkehus i Bergen, Munkeliv af et Par Len o. s. v., men disse vare dog i det Hele hverken almindelige eller betydelige.

Klostrenes Udgifter vare ligeledes af høist forskjellig Art. Den ældste, største og nødvendigste var naturligviis hvad der udfordredes til Beboernes Føde og Beklædning, eller den klosterlige Huusholdning i det Hele, hvorom mere i det Følgende. Af andre Udgifter mærkes især:

1. Afgifter til Rom. Pavernes Omhu for Munkevæsenet var ikke fri for Egennytte. De forøgede Klosternes Indtægter og Rettigheder, og tilstedede dem Indgreb i Andres Ret, men forbeholdt sig selv Deel i Byttet. Foruden at ethvert Pavebrev, der angik Klostret, maatte betales

---

[1]) Björgv. Kálfsk. har S. 84 en afbrudt Fortegnelse over Munkeliv Klosters Beholdning af rede Penge i 1321, der efter Sølvets Værd i hine Dage maa have været meget betydelig.

[2]) Munkelivs Brevbog afgiver forresten en Mængde Oplysninger, som, omhyggelig benyttede, sandsynligvis ville opklare denne ikke uvigtige Sag. Mindre paalidelige ere derimod de Bidrag til Kundskab om Klostergodsernes gjenstdige Størrelse, som den senere Lensrente afgiver; thi denne var hverken stedse eens, ei heller alene bestemt efter Godsets virkelige Størrelse, idet flere andre Hensyn, saasom Lensherrens Stilling, kongelig Naade o. desl. tillige kom i Betragtning. En Fortegnelse over de norske Klosterlens Rente 1602 findes i Schlegels Samlung I. 1. S. 81—94.

i dyre Domme ei alene hos det pavelige Kancelli, men og hos Kardinalerne, hvis Understøttelse behøvedes og betaltes i Forhold til Sagens Vigtighed, maatte Klostrene desuden svare Afgifter til Rom af forskjellig Art. Den ældste Afgift til Rom, som derfor fremfor andre kaldtes Rumaskatte, var denarius Petri, Peterspenge, der ydedes aarlig af alle Børne i Norge, og ikke rammede Klostrene mere end Bonden og hans Hustru [1]). Derimod benyttedes Korstogene, Tyrkekrigene, Husitterkrigen eller andre den almindelige Kirke vedkommende Begivenheder, til at udskrive overordentlige Skatter af den hele Christenhed. Disse Afgifter krævedes i Regelen i Form af Tiende, og kaldtes derfor Pavetiende (pavatiünd, decima papalis). De udskreves til forskjellig Tid, af forskjellig Størrelse og Varighed, snart femaarige, snart treaarige Tiender eller Halvtiender. Endnu længe efter Korstogenes Ophør bleve slige Afgifter oppebaarne in subsidium terræ sanctæ, skjønt de oftest benyttedes i ganske andre Øiemed. Klostrene maatte ligesaavel som Geistligheden yde denne Tiende, der i Regelen synes at have udgjort en Tiendedeel af de aarlige Indtægter; men det rette Forhold hermed er endnu ikke opklaret. Der udfærdigedes nu og da en Værdsætning (taxa) af Klostrenes Formue, hvorefter Pavetienden og andre Udredsler beregnedes, men nogen fast Regel synes dog ikke at have været af Varighed. Stundom saa den norske Kirke sig nødt til at gjøre Forestillinger mod disse Afgifter. I Anledning af at Pave Clemens VI i Decbr. 1343 havde paalagt en 3aarig Tiende af alle Geistliges Indtægter, holdt saaledes Erkebiskop Paal et Møde i Bergen med sine Lydbiskopper i September 1345. Man fandt, at dette Paabud i visse Henseender og visse Dele af Riget umuligt kunde adlydes, og besluttede derfor at tilmelde Paven dette ved nogle Udsendinge. Til Sagens Fremme ved Pavehoffet og til Reiseudgifterne skulde hvert Biskopsdømme bidrage 3, 4 eller 6 Pund (Sterling), og alle Abbeder, Abbedisser og Kapitler 40 Skilling Sterling [2]). Om dette hjalp, kan ikke oplyses. — Som for egen Pavelig Maade fritoges enkelte Ordener eller Klostre for disse Extra-Ydelser, saaledes Johanniterne næsten altid, fordi disses hele Formue [illegible] hvortil de anvendte deres hele Indtægt; ved [illegible] fritog Honorius III Cistercienserne og [illegible] til Korstogene [3]). Da Concilliet i Basel

4 udskrev Halvtiende af den hele christne Verden til Krigen mod Hus-
ne, skulde ingen Geistlige eller Klosterfolk derfor være fritagne, men i
regningen af Munkeordnerne, som derefter følger, ere dog Dominikanerne
Franciskanerne ikke nævnte, og disse have altsaa vel været frie, ifølge
es almindelige Privilegium, at de skulde nævnes med udtrykkelige Ord,
s nogen isvrigt almindelig Befaling skulde være bindende for dem [1]). —
i anden Afgift maatte baade Kirker og Klostre svare til de pavelige
gater [2]). Denne Afgift, der indfaldt til ubestemte Tider, var isvrigt
rdeles drøi; men vi savne al Oplysning om dens Beløb for Klostrenes
dkommende. Enkelte Ordener, hvoriblandt Cistercienserne og Præmon-
atenserne, vare udtrykkelig fritagne for denne Afgift.

2. Afgifter til udenrigske Foresatte betaltes af de fleste
rdener, men ikke af alle. Benediktinerne, hvis Klostre hver for sig stode
middelbart under Paven, kjendte Intet til en saadan Afgift; ligesaa synes
ranciskanerne at have været befriede derfor. Men de øvrige Munkeordener
aatte betale en aarlig Ordenskollekt, enten til Moderklostret eller til
rdenens General eller andre Foresatte. Clunyacenserne skulde aarlig ind-
nde deres Bidrag til Cluny, Cistercienserne til Citeaux, Præmonstraten-
ne til Premontré [3]). Paa et Generalkapittel i Bologna 1302 paalagdes
le Dominikanerklostre en aarlig Afgift til Ordenens Prokurator i Rom, lige-
m hvert Kloster inden Provindsen maatte yde sit Bidrag til de faste
ælles udgifter ved Provindsialmøder, Brødrenes Uddannelse i Udlandet
. v. Denne Udgift fastsattes for Dacien til 4 Mark Sølv aarlig af
vert Kloster [4]). Betydeligst var naturligvis Johanniternes Afgift til
stormesteren paa Rhodos, da denne Ordens Maal i Regelen ikke var
vedligeholde de rigest mulige Stiftelser i de forskjellige Lande, men at
ske derfra det størst mulige aarlige Tilskud til den fra Cypern og siden
a Rhodos udgaaende Krig mod Tyrkerne. Herfra skrev sig det for nævnte
bud om Munkenes Indskrænkning til det høist nødvendige Antal. Johan-
itternes Afgift (ordinaria responsio) af Provindsen Dacia udgjorde
140 gode rhinske Gylden aarlig, som de paa egen Bekostning skulde bringe
il Stormesteren, et Bud, der paa Grund af den store Bekostning, dette

---

[1]) Conciliets Brev findes i Vadstena Brevbog fol. 271.

[2]) 1257, Suhm X. 339. 1275, Dipl. Svecan. I. 492. II. 142. Münters Kir-
chengesch. II. 435. ff. Den norske Kirkes Bidrag til Kardinal Vilhelm 1247
angives til 500 Mark brændt. (Suhm X. 94 efter Mathæus Parisiensis).

[3]) Dipl. Norv. III. No. 29.

[4]) Suhm XI. 411. Stephens Brottstycken. 2.

medførte, 1447 formildedes derhen, at de maatte udbetale denn
en Broder i Maynz, og ſenere til Ordenens Prior i Kell
Reformationstiden omtales Ciſtercienſernes aarlige Bidrag til (
indbetaltes til Ordenens Foreſatte i Danmark[2]). Forøvrigt e
de nordiſke Kloſtres Forhold til Udlandet med Henſyn til
dunkel og lidet oplyſt. Saameget kan man dog med Beſtemt
ikke ubetydelige Summer paa denne Maade ſtadig gik ud af La
direkte fremſendte, deels indſamlede ved Afladskræmmere og de
og Subcollektorer, der idelig forekomme i Rigernes Hiſtorie.

3. Udgifter til befalede Reiſer eller til Ophol
landets Høiſkoler, det ſaakaldte studium, vare for enk
heller ikke ganſke ubetydelige. Ciſtercienſer- og Præmonſtrat
derne vare forpligtede til paa viſſe Tider, oprindelig endog aa
finde ſig til Generalkapittel i Moderkloſtrene; Franciſkanernes
kanernes Foreſatte maatte ideligt indfinde ſig paa Provindſia
tilligе, ſom det ſynes efter Omgang, ſelv lade ſaadanne hol
Kloſter. Naar man tager Henſyn til den Pragt og det Fø
de rige Abbeder optraadte, maa de paa ſine Reiſer have ſe
Summer til[3]). Ethvert Dominikanerkloſter var forpligtet til
holde en eller to Brødre ved Ordenens studia i Udlandet, og
foruden ved Provindſial-Skolen i Skeninge (ovenfor S. 51—
Prædikebrødre ved de berømte Høiſkoler i Bologna, Paris
De fornødne Penge for de i Udlandet ſtuderende Brødre m
ligviis udredes af Kloſtret[4]); for Kannikerne ved Domkapitle

---

[1]) Pont. Annal. II. 597 ff. Barth. VIII. 157—159. At Afg
Gylden ſiges ubetydelig paa mange Steder. Naar derfor e
Scr. Rer. Dan. VIII. 315 angiver langt høiere Summer
orater ſendte til Rhodos, da maa dette have vær
gelſe af ſamtlige Hoſpitaler een Gang for al
Efter hin (udaterede) Opgave betalte
Dukater, Aquitaniens 16,175, Allemag
lens 20,000, Portugals 8,000, Ca
19,070 Dukater. Den faſte aarlig

[2]) Saml. til Norg. Hiſt. II. 75.
for Tutorens Vedkommende
Gylden i Erpenſer.

[3]) At de norſke Abbeder vir

[4]) I hvilken Grad Munke

Skjeden, og ſom de ſenere vedligeholdt af egen Formue, hvorom ov
S. 72 ff. Om end enkelte Kloſtre, f. Ex. Værne, anlagde ſlige Fil
hovedſagelig for at kunne indſamle Penge paa ſaa mange ſtore Steder
altſaa ſøgte at gjøre ſig ſelv en Fordeel deraf, er det dog ikke ſandſyn
at Hoſpitierne i det Hele have kunnet beſtaa uden Tilſtud, og derfor
de omtalte paa dette Sted.

6. Om Kongens Ret til Gjæſthold og Borgeleie i
ſtret er ovenfor (S. 89) talt. Vi have ei antaget den for trykkende
Landets ſtore Udſtrækning, Kloſtrenes affides Beliggenhed og Mangel
Kloſtre inde i Landet betydeligt maatte indſkrænke Kongens Adgan
at benytte ſig af denne Ret.

Andre væſentlige eller almindelige Udgifter, ſom Kloſtrene have ma
bære, kjendes ikke [1]), og Overſkuddet af Indtægterne kunde ſaaledes an
des til Bygninger, Kirkeprydelſer og hellige Kar, ſamt til Munkenes per
lige Fornødenheder. De gjentagne Forbud mod at optage flere Be
eller Søſtre, end ſom tilbørligt kunde underholdes af Kloſtrets Gods, ſy
at viſe, at det i det Hele ikke har været almindeligt, at Kloſtrene forø
ſin Formue, ſkjønt dette visſelig var Tilfældet med enkelte af dem.

§ 4. Kloſtrenes Embedsmænd og deres Forretninger.

I Spidſen for det hele Kloſterkonvent ſtod en Formand,
Abbed, Abbedisſe, Prior, Gardian, Commendator eller Pro
Kloſtret hørte til denne eller hiin Orden; men da disſe i de
ikke kunde overtage det Hele, havde Abbederne eller Abbedi
teſt under ſig Priorer, Priorinder, Ombudsmænd og and
deels verdslige Betjente, til hvem de overdrøge ſærſkilte
Kloſterhuusholdning. Prior og Priorinde havde nær
ſyn med det Indre i Kloſtret, overholdt Or
Der var ſaaledes Priorer i Nidarholm,
Prioriſſer i Bakke ſamt i Nonneſeter i
de ſtørre Kloſtre. Men foruden
Abbedisſerne desuden til mandlig

[1]) Ligeſaa almindeligt ſom de
ligeſaa ſjeldent ſyncs det
eneſte Exempel herpaa
i Bolnen (Bunde
byggelſe. (Sch

Til de ſtørre Kloſtres underordnede Embedsmænd hørte fremdeles Sacriſtanen (sacrista), eller den Munk, der havde Kloſtrets hellige Kar og Klenodier i Varetægt, Kjældermeſteren (cellarius), Portneren (ostiarius), og Opſynsmanden med Klæderne (vestiarius), af hvilke en og anden tilfældig nævnes i latinſke Breve. Disſe i Udlandet ſædvanlige Poſter fandtes altſaa ogſaa i norſke Kloſtre, men vi kjende ikke de færegne norſke Navne paa dem. Som en særſkilt Foreſat i Konventet forekommer desuden Skriftefaderen (poenitentiarius), men det er tvivlſomt, om en særſkilt Skriftefader i Almindelighed har været anſat i Kloſtrene; thi for det Meſte var vel Abbeden ſelv eller Prioren Munkenes Skriftefader, og den poenitentiarius, der i 1334 omtales i Utſkål Kloſter, var bleven Abbeden der og Munkene paatvungen af Kloſtrets Ordinarius Biſkoppen i Stavanger. Maaſke anſattes en ſaadan ikke uddigen i Kloſtre, hvori Tugten ved Abbedens Ligegyldighed var forfalden, ſaa at Skriftestolen ikke kunde betroes ham eller nogen af Brødrene. I et fra de ovennævnte forſkjelligt Forhold ſtod Læſemeſteren (frater lector) i Dominikaner- og Franciſkaner-Kloſtrene, ſom foreſtod Skolen eller studium i Kloſtret, og havde Tilſynet med Noviſernes Sæder, Underviisning og Dannelſe i det Hele. I Anſeelſe ſtod han umiddelbart efter Kloſtrets Forſtander; men ligeſaa lidt om denne ſom om de øvrige gaaende Embedsmænd finder man i norſke Kilder mere end det bloſte Navn.

Skjønt Abbederne i de rigere Kloſtre ſaaledes kun forbeholdt ſig Overtilſynet med den hele Stiftelſe, medens de overdroge den indre Ledelſe til Prioren og hans Underordnede, ſamt de ydre Forretninger til Kloſtrets Ombudsmænd, vare dog iſær de dygtigere iblandt dem ofte ſelv for Forretninger, men disſe vedkom rigtignok mindſt Kloſtret ſelv. Det ſom før er nævnt om Kloſterfolks Benyttelſe i geiſtlige og verdslige Sager gjælder naturligviis hovedſagelig om Abbederne eller Kloſterfolkene i det Hele. De kaldtes til at være Pavens, Konens [illegible] Fuldmægtige, til Dommere og betroede Mænd [illegible] Raad og ſom hans Sendebud og Underhandlere [illegible] mere at gjøre med den Verden, de tilſyneladende [illegible] det Kloſter, hvorhen de havde taget [illegible] ſjelden at benytte de Kloſtergeiſtlige [illegible] droge til dem ſom upartiſke og

St. Stephans og Jo[illegible] mans Bibl.)

Abbeden i Munkeliv i Forening med Enkedronning Ingeborg og Erik Dagalsſøn at have dannet en interimiſtiſk Regjering, da der fra Bergen i Kongens Navn udſtedtes Inſtrux for Biſkop Narve af Bergen og Hr. Bjarne Erlingsſøn angaaende Underhandlingerne med Sverige, Danmark og de tydſke Stæder. Flere, ſom ligeledes vare af Kongens Raad, samtykkede i og forfegtede Inſtruxen [1]). Da Kong Haakon i 1301 havde indfundet ſig i Nidaros, for at fremtvinge Kannikernes Underkaſtelſe under Erkebiſkoppen, ſadde Abbeder næſtefter Biſkopperne til venſtre Side af Kongen ved det høitideligt Thing i Sommerhallen, medens de verdslige Høvdinger ſadde paa høire Side [2]). Under ſamme Konge forekomme Abbed Einar af Munkeliv 1306 og Gunnar Abbed af Lyſe 1312 ſom kongelige Raadgivere [3]). I 1343 var Abbed Arnulf af Hovedø blandt de kongelige Raader, der paa Baahuus bekræftede Kong Magnus's Morgengave til Dronning Blanka, og 10 Aar ſenere (1353) fornyede han med flere Andre de Norſkes Forpligtelſe, at hiin Gave ſkulde komme hende tilgode [4]). Blandt de mange norſke Rigsraader, der i 1450 paa Mødet i Nidaros erklærede Kong Carl Knutsſens Valg ulovligt og Chriſtian af Oldenborgs derimod for det gyldige, var og Olaf Abbed af Halsnø [5]), og Ciſtercienſerabbeden Paal deltog i 1476 og 1482 ſom Rigsraad i Rigets Anliggender. Det ſidſte Aar var han i Sverige, og ſluttede med flere norſke Raader et Forbund med Steen Sture [6]), men i 1489 vare Abbederne af Dragsmark, Hovedø og Lyſe vel deelagtige i Prinds Chriſtians norſke Hylding, men undtages deri udtrykkelig fra Rigsraadet (ovenfor S. 91 Anm.) Reformationstiden forekommer derimod Abbed Hans af Hovedø ſom Medlem af ſelve Rigsraadet [7]). Vi ſlutte heraf, at Abbederne oftere beſadde ſaadan Tillid til Sæde i Kongens Raad, naar og ferdi de at de ikke ſaaledes ſom Biſkopperne have haft hertil, og at derfor ſenere dereg Sæde i Raadet kun blev tilafhængig af den Tillid, enkelt Perſon kunde vække

En anden ſlægtsbe[illegible]

---

debud til fremmede Stater, men det var kun under Norges
edstid (iſær før 1319), at Kloſtermænd ligeſom Nordmænd i
iſtes denne Tillid. Ei at tale om Abbed Bjørn af Nidarholm,
en saa vigtig politiſk Rolle i de norſke Borgerkriges ſidſte Aar,
eppe noget Geſandtſkab fra Kong Haakon den Gamle, hvori
deeltoge. Abbed Laurentius af Hovedø opholdt ſig i længere
avehoffet ſom Kongens Sendebud, og udvirkede endelig Til-
Kongens Kroning[1]); hans Formand i Hovedø Aſkatin var ble-
Kantsler, og benyttedes ſom Geſandt til Keiſeren 1250, til
261, til Skotland 1264 og 1265, hvor han ſluttede den følge-
til Perth 1266, ſamt til England 1269, hvor han afſluttede
i Wincheſter, og derpaa Aaret efter blev Biſkop i Bergen[2]).
mellem Norge og Danmark i Midten af det 13de Aarhundrede
baa begge Sider Prædikebrødre ſom Fredsbud og Underhandlere.
dikari ſendtes med Broder Sigurd i 1256 til Danmark[3]),
ſter bragte Prædikebrødrenes Provindſial, Broder Abſalon, ſom
iſtoffers Geſandt et Forlig iſtand i Tønsberg. Sigurd (Prior
?) fulgte tilbage med Provindſialen til Danmark i Kongens
I Spidſen for Sendefærden til Spanien 1257 ſtod Biſkop
Dammer, der før havde været Dominikanermunk, og den øvri-
oder Simon, hvilke efter Hjemkomſten overeſtes med Raades-
. Simon ſynes at have været Kongens Skriftefader, og fulgte
ollandstoget 1263[5]). Barfodmunken Broder Mauritius, der
ſaa havde været med i den ſpanſke Færd, benyttedes i lig-
ender af Kong Magnus, der ſendte ham og en Broder Sig-
d, for at iſtandbringe en Vaabenſtilſtand med dette Rige[6]).
ſt den ſamme Mauritius, ſom i 1281 atter var i Skot-
Eriks Navn at beile til den ſkotſke Arving Margreta[7]).
mer Abbed Richard af Lyſe ſom Kong Eriks Affending

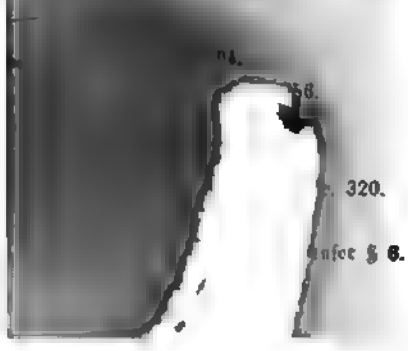

ebuller, kort til allehaande juridiske Forretninger. Men endnu visites Abbederne, ja endog simple Munke, naar de afsendtes pen for i hans Navn og paa hans Vegne at visitere i de ekommer. En saadan Visitator hævedes derved til Bispeppens da han havde fuld erkebispelig Myndighed til at irettesætte ndemme geistlige Sager, give nye Befalinger o. s. v. Den bred Arnbjørn af Holm begyndte sin offentlige Lærebane som ters Fuldmægtig til Skalholts Stift 1226, hvor han skulde p Magnus og indskærpe ham for Erkestolen [1]). Ligesaa af-skop Jørund 1306 Dominikaneren Bjørn fra Nidaros som Island, hvorfra han imidlertid skilte sig uden Hæder [2]); ja ed, uden Tvivl Stein af Munkeliv, var endog hele den nor-epræsentant paa det store Kirkemøde i Kostnitz 1415 [3]). det er det mindre almindeligt i Norge som i andre Lande at finde e paa Bispestolen, dels ved Pavens, dels og almindelig-kapitlernes frie Valg [4]). Men ogsaa dette var sædvanligst Ved og især i 13de Aarhundrede; senere var det derimod sjel-følge af forøgne Omstændigheder, at Kapitlerne gik udenfor lidte. I 13de Aarhundrede blev Abbederne Sigurd og Bir-ren valgte til Erkebiskopper, Abbed Aslakin af Hovedø og ren Narve til Biskopper i Bergen, Abbed Orm i Tønsberg Oslo, Prædikebrødreren Peter og Cistercienseren Thorfinn til hammer. Abbed Olaf af Nidarholm valgtes 1350 til Erkebi-rne Benedikt og Jakob den Vidre af Bergen havde før været n munkelig Bestilling af Hammer, og Biskop Alf af Grønland (ved forhen at have været Benediktiner i Munkeliv. Især var kolene udenfor Norge selv, der forsynedes med norske Kloster-[illegible] Domkapitler. En Abbed af Holm blev [illegible] valgtes 1322 af den bergenske Domini-[illegible], som igjen havde til Eftermand Jon

[illegible] 309—312.

[illegible] 560.

[illegible] Kloster, var ikke almin-[illegible] Arbur i Rhosnes, der 1151 [illegible] 106). Ofte lobe de sig der-[illegible] Biskop Asbjørn af Stavanger

De kaldtes, efterſom de havde været gi[illegible]
en Hæderstitel, de ſaaledes i den Ti[illegible]
døtre. I Tilſkrifter benævnedes Abbe[illegible]
hæderlige Fader og reenlivede Mand[illegible]
ner (dilecti filii). Som verdslige [illegible]
Priorer eller Gardianer, Herretitlen,
Biſkopperne foran hvilkenſomhelſt af

§ 5. Kloſtrenes øvrige Bebo[illegible]

Fra de Styrende i Kloſtrene [illegible]
hvilke igjen beſtode af forſkjellige [illegible]
Pligter. Man maa i denne H[illegible]
Munke, Kanniker eller Nonner, [illegible]
brødrene eller Ungføſtrene, der for[illegible]
3) Lægbrødrene og Lægføſtrene [illegible]

---

[1]) Script. Rer. Dan. V. 517. [illegible]
forekomme i Specialhiſtorien. [illegible]

[2]) Denne Titulatur, der fkal [illegible]
til at befale, brugte i Mid[illegible]
Abbederne. Magiſter cap[illegible]
derimod ikke. Ved Reform[illegible]
ſom Kirkens Tjenere, og [illegible]

den i Ebelholt i Sjælland [1]), maa ansees som en Undtagelse fra Reg= maaske for at løsrive sig fra Afhængigheden af Nidaros Erkebiskop= Domkapittel; ligesaa at Biskoppen af Stavanger paa Reformations= uden videre indsatte Abbeder i Utstein. I Almindelighed havde M= konventet stedse Valgretten ubetinget, medens derimod Biskopperne for = Klostres Vedkommende havde Tilsyn med Valget, samt enkelte Konv= behøvede hans Stadfæstelse, før den Valgte kunde tiltræde sin Post.

Til den anden Klasse af Klostrenes Beboere hørte Ungbrødr= (novitii). De fleste Munkeordener fastsatte nemlig et Prøveaar (Novi= for Enhver, der ønskede at optages i Ordenen, førend det tillodes = at aflægge Munkeløfterne (profiteri, professionem facere). I = Aar skulde Novisen strengt iagttage alle Ordenens Forskrifter, prøve= selv om han følte sig skikket for Klosterlivet, samt enten bære Ordens= ten i Lighed med de egentlige Munke, eller en derfra forskjellig, særegen = vitiatdragt. De maatte, endog med større Strenghed end Munkene, = tage Klausuren, og naar Aaret var omme, havde de Valget mellem igjen= træde tilbage i Verden, eller at optages i Konventet, og da som M= undergaa Tonsuren, eller som Nonner modtage Sløret og den høitid= Indklædelse af Biskoppen. For Birgittinerordenen gjaldt, som ovenfor = særegne Bestemmelser om Optagelsesmaaden. — Disse Ungbrødre ha= forøvrigt ingen Stemme i Kapitlet, ofte ikke engang Plads ved Mun= nes Bord i Refektoriet, og ingen Anledning til at gjøre sig gjældend= Det er derfor intet Under, at man i vor Klosterhistorie saagodtsom alde= finder dem omtalte. — En egen Art af vordende Klosterfolk dannede = saakaldte oblati og donati eller oblatæ (ofrede til Klostret), hvorved fø= staaes Børn, som Forældre eller Værger allerede i den spæde Alder = stemte for Klosterlivet og helligede til Gud, saa at de ikke uden at betragt= og forfølges som Apostater i den modnere Alder selv kunde træde tilbag= og for hvis Underholdning og Opdragelse derfor en vis Sum udsatt= Paa denne Misbrug, der især fandt Sted blandt Benediktinerinderne = gjentagne Gange forbødes, har man og Exempler i Norge [2]). Det = let at indse, til hvilke sørgelige Misbrug en Sædvane førte, som gjor= umyndige Børn med deres Eiendom afhængige af Klostres eller Geistli= Begjærlighed efter at forøge deres Formue.

---

[1]) Script. Rer. Dan. VI. 176.

[2]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 67. No. 7. a. fasc. 96. No. 8. 1ste Udg. af d= Skrift S. 754.

Den tredie Klasse dannede Lægbrødrene (leikbrœðr, fratres laici, conversi) og Lægsøstrene. Disse vare verdslige Personer af forskjellig Alder og Kjøn, som uden at aflægge Munkeløfterne, af forskjellige Grunde, af Alderdom, Vanførhed, Mangel paa kjær Slægt eller Arvinger, eller alene for at sikre sig et nødtørftigt Udkomme eller befries for selv at sørge for sit Gods's Bestyrelse, lode sig optage i Ordenens Brødrelag, og underkastede sig som Klosterbeboere en Deel af Regelen, ligesom og i Almindelighed anlagde en Dragt, der betegnede dem som Klosterfolk [1]). Man maa her skjelne mellem de Lægbrødre, der for Betaling lode sig optage i Broderskabet og indtage i Klostret, og hvilke derfor og ofte forekommer under Benævnelsen præbendarii eller præbendariæ, og de Lægbrødre, der mod Løn tjente i Klostret, hvilke vi derfor henføre blandt Tjenerskabet, da deres Rettigheder neppe væsentligt vare forskjellige fra de almindelige Tjeneres. — Hiin første Art af Lægfolk kaldtes i Norge Provendtfolk, próventumaðr eller próventukona, af det fransk-latinske provenda, d. s. s. præbenda, egentlig en Soldats daglige Ration; senere en Munks eller anden Geistligs daglige Kost, eller hvad der hertil blev lagt. Saaledes er Ordet gaaet over i vort Oldsprog i de to sidste Skydninger. Gaarden Store-Hernæs paa Frosten blev af Harald Gille skjænket Nidarholm for Kong Magnus „i hans Provent", altsaa til hans daglige Underholdning, og Provent eller Præbende benævnes med et fællesnavn det til et enkelt Alters Betjening eller en Kanniks Underholdning henlagte Jordegods [2]). Men desuden betegner det den Sum i Gods eller Penge, som en Person enten formelig gav et Kloster, en Domkirke eller Hospital, eller for sin Livstid indrømmede samme Nytten og Brugen af, mod at forsørges for sin Livstid, og i større eller mindre Grad erindres ved Sjælemesser efter sin Død [3]). Underholdning, Bolig, Opvartning, Fribed o. s. v. var afhængig af og afpasset efter det indskudte Beløb. Den, der gav Meget, kunde i Klostret berede sig det mageligste og behageligste Liv, uden at være bunden til nogen besværlig Observans; den Fattigere derimod maatte finde sig i færre Bekvemmeligheder og ringere Kost,

---

[1]) Dette skede stundom i Dødens Stund, og de Personer, der saaledes i sidste Time lode sig optage i Broderskabet, kaldte man conversi ad succurrendum. Disse bleve da begravne i Ordensdragten.

[2]) Saaledes Sikulanda próventa, Hofvinar præbenda, Ilægs præbenda, Straums próventa o. s. v., ifløng i Øysteins Register.

[3]) I Munkelivs Brevbog S. 79 omtales, at Lendermanden Hr. Finn Gautsson paa Mel havde givet Lysekloster en Gaard i Provent for sin Søn Herr

ja stundom tillige forpligte sig til at gjøre nogen personlig Tjeneste for sin Underholdning. Disse sidste bleve saaledes et Overgangsled til den egentlige tjenende Klasse. Ved en Proventmands Optagelse udstedtes af Klostrets Foresatte et formeligt Dokument (próventubref), hvori Gaverne og Rettighederne nøiagtig anførtes [1]).

Af Proventbrevene er det indlysende, at Klostrene, foruden deres Bestemmelse for egentlige Religiøse eller regelbundne Personer, tillige have tjent som Pleie- eller Forsørgelses-Anstalter, indrettede omtrent i Lighed med de nu saakaldte Hospitaler i Byerne, hvori aldrende Folk mod en vis Indskudssum sikre sig frit Huus saalænge de leve, Ugepenge eller andre fastsatte Ydelser, og fri Begravelse efter deres Død. Det var forresten ikke blot Klostrene, men tillige Biskopperne og Kannike-Kommunerne, som paa samme Maade overtoge Forsørgelsespligten for dem, der ønskede at give sig i Provent hos dem, og Kongerne oprettede desuden særskilte Stiftelser i lignende Øiemed. Kong Haakon Haakonsøn stiftede St. Katharinas Hospital i Bergen, som Sønnen Kong Magnus 1276 med Biskop Askatins og Abbed Eriks af Munkeliv Raad forenede med sin Stiftelse Allehelgens-Hospital [2]). De heri forsørgede Almissemænd skulde have samme Forpleining som de Mænd, der vare hjemme i Munkeliv, hvorved tydelig Proventmændene der betegnes og disse verdslige Hospitalers Forsørgelsesmaade synes kun deri at have skilt sig fra Klostrenes, at de ikke toge Penge for Optagelsen, hvoraf igjen Følgen blev, at Hospitalslemmerne bleve mere afhængige end Proventmændene i Klostrene. Hospitalerne arvede hine, medens disse ved bleve at raade over deres beholdne Gods, som ved deres Død tilfalt Arvingerne, med Undtagelse af Sengen, der efter gammel Vedtægt tilfaldt Klostret. Hospitalerne bleve saaledes nærmest et Tilflugtssted for den fattigere Klasse; og de to her nævnte grundedes ved kongeli

---

Jon. Titlelen viser, at Sønnen havde været Ridder, og Proventet maa derfor vel enten have været Betaling for hans Opdragelse og Undervisning Barndommen, eller og har man maaske, efterat han var bleven Ridder, maatet sætte ham i Kloster som affindig, spedalsk eller desl. jfr. Saml. til Norges Hist. I. 162.

[1]) Slige Proventkontrakter findes for Klostrenes Vedkommende i Munkeliv Brevbog S. 34. 58. 82. 100. Dipl. Arn. Magn. fasc. 92. No. 7. 16. Dipl. Norv. II. No. 66, og oftere i Diplomatariet (jfr. Sagregisteret under „Proventfolk"). De mærkeligste af dem forekomme iøvrigt i de enkelte Klostres Historie.

[2]) Fundatsen er trykt i Dipl. Norv. II. No. 16. Thork. Dipl. II. 63—65.

Gavmildhed, og vedligeholdtes senere tildeels ved milde Gaver. Da de paa Reformationstiden ødelagdes tilligemed Klostrene (ovenfor S. 69 ff.), vare de i Besiddelse af betydeligt Jordegods, som nu blev en verdslig Forlening istedetfor at anvendes til Fattiges Forsørgelse. Begge Forsørgelsesmaader vare gavnlige, ja nødvendige for deres Tid; de afhjalp et Savn, som nu føles i de protestantiske Lande, nærmest med Hensyn til ugifte Fruentimmer, og som har givet adelige og borgerlige Jomfruklostre og lignende Stiftelser i vore Dage sin Tilværelse.

Den fjerde og sidste Klasse af Klostrenes Beboere dannedes af Tjenere og Arbeidere af forskjelligt Slags. En Huusholdning saa vidtløftig som et større Klosters maatte udfordre et betydeligt Tjenerskab, ligesom man paa en Tid, da Kunstfliden i Landet stod paa det laveste mulige Trin, maatte selv være forsynet med mange Slags Haandverkere og Arbeidere. Det er rimeligt, at mange af disse tillige vare Lægbrødre af Klostrets Broderskab, og dette gjælder vel især om saadanne Personer, der ansaaes værdige til at deeltage i Retshandlinger i Konventet. Paa slig Maade forekommer 1287 i Munkeliv en Arne grjótmeistare (Bygmester) og en Rane grjótsmiðr (Steenhugger) [1]), og i 1295 nævnes i Hovedøen en Thorstein Smed, Eirik Kjærtesvend, Hallkel Smed og Ølver Bagersvend [2]). De faste Tjenere og Haandverkere i Klostrene havde sit eget Bord (smiðaborð), hvortil ogsaa de mindre ansеede Proventfolk gik. I et Inventarium paa Tutterøen fra Reformationens Tid nævnes [3]): et heelt Smederedskab, forskjelligt Snedker- og Tømmermands-Gods, hvoriblandt 7 Høvler, fuldt Glasmester- og Skomager-Værktøi, Fiskerbaade, Sildegarn m. v., hvoraf man seer, at de større Klostre med egne Arbeidere have ladet det til Gaardsdriften Fornødne forarbeide. Hertil kom endelig Abbedens og de rigere Proventfolks personlige Tjenere, samt alle til de ydre, grovere Sysler fornødne Underordnede, forsaavidt som de havde fast Tjeneste i Klostret. Man finder Abbedens eller Klostrets daglige Svende omtalte, hvilket antyder, at man foruden de faste Tjenere benyttede løse Arbeidere, blandt hvilke efter al Rimelighed de nærmestboende Leilændinger hørte, der betalte sin Jordafgift med Dagsarbeide ved Klostret [4]). Ligesaa nævnes Abbedens Kjerte-

---

[1]) Thork. Dipl. II. 109.

[2]) ibid. II. 169. Dipl. Norv. II. No. 36.

[3]) Inventarium paa Tutterøen. Münch. Dipl. No. 3184 og 3186.

[4]) Jfr. om saadan Dovning (dugnaðr) Dipl. Norv. I. No. 1115.

svende, Klerke, Løbere (cursores), Klostrets Bagersvende, Stegersvende o. s. v. Størrelsen af dette Tjenerskab var naturligviis endog i samme Kloster forskjellig til forskjellige Tider, og afhængig af Abbedernes Lyst til Pragt eller Sparsomhed, Munkenes og Proventmændenes Antal m. v., men ubetydeligt kan Antallet i intet Tilfælde have været i de større Klostre. I senere mageligere Dage toge neppe Munkene Haand med i de grovere Arbeider eller lode sig nøie uden Opvartning, og regner man sammen alle de Arbeider, som i et Kloster fordredes til Alles Beklædning, Bygningers Vedligeholdelse, Agerbrug, Fædrift, Fisteri, Skovdrift og Havedyrkning, samt endelig Tilberedelser i Kjøkken og Bryggerhuus, Vask og Reengjøring, finder man at et talrigt Tjenerskab maa have været fornødent.

Hvormange Munke eller Nonner der i Almindelighed have været i de norske Klostre, lader sig ikke bestemme, da man kun finder faa Oplysninger derom, og Antallet i forskjellige Klostre og til forskjellige Tider var høist forskjelligt. Det talrigste Kloster-Samfund var Birgittinernes, der skulde have 85 Medlemmer af det dobbelte Konvent; men den idelig gjentagne Bøn om Brødre og Søstre fra Vadstena til Munkeliv viser, at det neppe har været muligt at holde Konventerne fuldtallige i Norge. I Nonneseter i Bergen var 1320 Cistercienserindernes Antal 35 [1]), og i 1461 var der Prior og 11 Munke tilstede i Prædikebrødrenes Kloster i Oslo [2]). Johannitterne indskrænkede Brødrenes Antal til det mindst mulige (ovenfor S. 39); i Halsns Kloster var Munkenes Antal fra Stiftelsen af fastsat, rimeligviis paa Grund af dets Hovedpligter: Gjæstfrihed og Sygepleie, og i 1310 blev det lagt Konventet til Last, at Tallet var formindsket [3]); men hvor stort det skulde været, nævnes ikke. I alle Tilfælde har Beboernes Antal inden ethvert Kloster, især udenfor Byerne, været stort, og vidløftige Bygninger nødvendige. Dette fremgaar og af de Klosterlevninger og Tomter af Klosterbygninger, som endnu ere tilovers. I det følgende Forsøg paa en Fremstilling af Klostrenes Bygningsmaade er Hovedøens fuldt udgravne og undersøgte Levninger lagte til Grund som den paalideligste

---

[1]) Dipl. Norv. III. No. 119.

[2]) Nye Danske Mag. I. 97—98. Nogle have vel desuden været fraværende paa Termination, ved Studium eller i andre Maader. I den ovenfor S. 111 nævnte Bulle synes 12 Munke at være antaget som et Middeltal.

[3]) Barth. IV. 407.

ledning, man nu har, og isvrigt de beviislige Afvigelser derfra an-
te [1]).

Man kan i Almindelighed skjelne mellem tre Arter Klosterbygninger: rken med Kirkegaard, Klostret med Have og Bugaarden med srende Udhuse af forskjelligt Slags. Medens Trækbygninger ellers vare almindeligste her i Landet, vare Klostrene byggede af Steen, i det idste hvad de vigtigste Bygninger angaar. Klosterbygningerne dannede endeels, ligesom de gamle Slotte, en indbygget rummelig Firkant: aardsrummet, der gjerne var brolagt med flade Stene og omplantet Løvtræer og havde en i Klippen hugget Brønd [2]). I dette Gaards- dannede i Hovedøen, Tutersen, Rein, Selje, Utstein, Halsnø og e Kirkens søndre Langvæg den nordre Side, og paa denne var en r, der satte Kirken i Forbindelse med Klostergaarden, medens Kir- s Hovedindgang var i Vestenden og udenfor Klostergaarden, hvis Port a altsaa ikke behøvede at aabne for at give Uvedkommende Adgang til ken. Saaledes har det været i Hovedøen, Utstein, Lyse, Tutersen Selje; kun paa Halsnø synes det, hvis isvrigt den af sammes nu eles forsvundne Ruiner tagne Tegning er paalidelig, som om man atte gaa over selve Klostergaarden for at komme til Kirkens Hoved- gang; men det er ikke usandsynligt, at ogsaa her den egentlige indre ostergaard har været aflukket for sig og har dannet den sydøstlige 25

---

[1]) Om Hovedøens Klosterlevninger har man udførlige Oplysninger og Tegninger i Aarsberetningerne fra Foreningen til Norske Fortids-Mindesmærkers Bevaring, især for 1849; og en samlet Udsigt over vore Fortids-Levninger findes i N. Nicolaysens archæol.-hist. Fortegn. over Norges Levninger af Kunst og Haandverk fra Middelalderen. Chra. 1855. 16. Desuden har man i L. D. Klüwers Norske Mindesmærker (Christiania 1823. 4to) Grundrids af Munkeby, Tutersen, Rein og Selje, samt et Prospekt af det sidstnævnte Klosters Ruiner; og i 1ste Hefte af Schønings Reise i Norge en Grundplan af Helgeseter Kloster og af Munkholm Fæstning samt Beskrivelse over de derværende Levninger af Nidarholms Kloster.

[2]) Nogle Maal kunne maaske interessere Enkelte. Efter Klüwer er Tutersens indre Gaardsplads 55 Alen lang og 20—30 Alen bred, Reins 36 Alen lang og 22 bred, Seljes 30 Alen i Firkant, Lysekloſters ligesaa 25—30 Alen i Firkant, Nonneseters i Bergen (Lungegaardens) 56 Skridt i Firkant, medens det seer ud som Halsnøs Klosterbygninger have indsluttet et 55—80 Alen langt og 50—70 Alen (i Øst og Vest) bredt Gaardsrum med to endnu bevarede Brønde. Utsteins indre Gaard er ligeledes firkantet, og udgjør vel 25—40 Alen paa hver Side. Hovedøens er mindst, kun 27 Alen lang og 20 Alen bred, med Brønd i det nordøstre Hjørne.

—30 Alen brede og omtr. 50 Alen lange Deel af dette Klosters ellers uforholdsmæssig store Gaardsrum. Thi vel var dette Kloster en Pleiestiftelse, for hvis Brødre Klausuren maaske ikke har været saa streng, og det saameget mindre som dets Beliggenhed paa en Ø gjorde den mindre fornøden; men Klostrets Anlæg kan umuligt have en Anordning, der begunstigede den frieste Adgang til selve Klostret, ved at lægge Indgangen til Kirken gjennem den indre Klostergaard [1]). Halsnø Klosterbygninger have derfor uden Tvivl dannet en meget stor Firkant, der atter var deelt i en større, ydre Gaardsplads, hvorfra Indgangen var til Kirken samt til Gjæstеværelserne, og i en indre af Kirkens Syd side og selve Klostret begrændset Klostergaard, der kun var tilgængelig for Munkene.

Klosterkirken begrændsede altsaa Gaardsrummet mod Nord, og de lignede, saavidt vi kjende dem, med Undtagelse af Nidarholms Kirke, vore sædvanlige ældre Steenkirker med Vaabenhuus i Vest, og Choret i Øst. Taarnet stod snart over Vaabenhuset i den vestlige Ende (paa Hovedøen og Selje), snart midt paa Kirken over Skibet (saaledes i Utstein). Af Nonneseter i Bergen (nu Lungegaarden) staa to Taarne, hvis Indre tyde paa Kapeller og i hvis ene Kjelder findes en herlig Brønd, endnu tilbage omtrent 60 Alen fra hinanden, og disse maa have udgjort Klostrets eller dets Kirkes Yderpunkter [2]). En Undtagelse fra den almindelige Bygningsmaade synes Reinskloster at have gjort, da det efter Klüwers Tegning (Plade 28, S. 94, 95) har dannet et Slags Korsbygning af forskjellig Alder og usædvanlig Anordning. Ligesaa har

---

[1]) Den Uregelmæssighed, som det samlede Gaardsrum danner, idet Kirkens vestre Ende indtager det ene Hjørne deraf, i Forening med de to Brønde, der hvis en Mellemmur antages, ville komme til at høre hver til sit Gaardsrum gjør denne min Formodning end rimeligere.

[2]) Ogsaa her ville vi anføre nogle Maal. Hovedøens Kirke er udvendig 94 Alen lang og 22 Alen bred, deraf Vaabenhuset 18 Alen, Skibet (indvendig) 27 Alen, og Choret 45 Alen. Dette danner et ligearmet Kors, idet to Fløi eller aabne Sidekapeller slutte sig dertil i Syd og Nord, hvilke tilsammen give 45 Alen udvendigt Maal. Denne Deel af Kirken viser sig aabenbar som en yngre Tilbygning til den ældre Kirke, der nu kun udgjør Skibet og det nuværende Chors vestre Korsarm. Tutersens Kirkes Grundvold er efter Klüwer 55 Alen lang og 20 Alen bred udvendig; den har paa Nordsiden ved Choret to med dette ved særskilte Døre forbundne Kapeller. I Halsnø Kirke var Vaabenhuset 10 Alen, Skibet 40 Alen og Choret 13 Alen langt, tilsammen udvendig 64 Alen. Bredden 22 Alen udvendig. Den har ingen Kapeller havt. Lyse Kirke er 66 Alen lang og 17 Alen bred udvendig

darholms Klosterkirke været af en særegen, i Norge usædvanlig Bygsmaade, da den har dannet en Rotunde, omgivet af en ydre Ringmur i 12 Alens Afstand fra den indre [1]). Denne maaske eneste Levning af saadan Bygningsmaade i Norge fortjener derfor Sagkyndiges Opmærksomhed. — I Klosterkirkerne var der, ligesom i Domkirkerne og andre anseelige Kirker, mange Altere. I Birgittinerklostrene skulde der være 13 Altere, et for hver af Præstmunkene; i Hovedsen var foruden Højalteret Øst i Choret, 3 Altere i Chorets nordre og 2 i dets søndre Fløi, samt mindst 3 Altere i Kirkens Skib. De øvrige Klosterregler give ikke herom tilstrækkelig Oplysning, og i Kilderne nævnes disse saagodtsom aldrig. I Munkeliv omtales kun St. Michaels Alter (Højalteret) og vor Frues Alter med hendes Billede over, ligeledes ett i Choret [2]). I Prædikebrødrenes Kloster i Oslo var, foruden Olafs Alter, i det Mindste endnu et St. Anna viet Alter, der havde St. Annas Gilde. De fornemste og kostbareste Begravelser vare i Kirkens Gulv ved de forskjellige Altere, men kun faa Gravstene ere nu synlige, da de have været nemmest at tage til andet Brug. [3]). Nord Øst om Kirken var Kirkegaarden, der i Hovedsen stod i Forbindelse med Kirken ved to Døre, den ene i Højchorets Nordside, den anden i Vestsiden af den nordre Chorarm.

Selve Klosterbygningerne eller Boligerne for Abbeden, Konventet og Lægbrødrene m. Fl. indtoge almindelig de øvrige Sider af Gårdsrummet. Dette var i Hovedsen rundt omgivet af en mod

---

Murene indtil 2 Alen tykke; paa hver Side af Choret ere to 21 Alen lange og (indvendig) omtrent 6 Alen brede Kapeller med Indgange fra Choret og fra det Frie. Ved Siden af det sydlige til Klostergaarden stødende Kapel er endnu en mindre, kun 2 Alen bred og 11 Alen lang særskilt Afdeling med Dør fra Kapellet og to Vinduer ud til Klostergaarden, der maaske har været Bibliothek eller Opbevaringssted for Kirkens Kar (skrúðhús). Et lignende Rum findes i Hovedsen.

[1]) Schønings Reise i Norge II. 1—10, med en Grundtegning af Munkholmen 1770, da hiin Rundbygning allerede forlængst havde faaet sin nuværende militære Bestemmelse.

[2]) Munkelivs Brevbog, 28. 84. 85. 165.

[3]) I det nordre Kapel i Lyseklosters Kirke er afdækket en i Gulvet indfældet huggen Steenkiste, med Form for Ligets Hoved vendende mod Vest, og i Hovedsens Kirke fandtes 5 Ligstene i Choret og en i Chorsgangen. Under flere af disse fandtes en Mængde Skeletter lagvis nedlagte, de øverste i Norden, og ingen Spor af murede Gravrum eller Kister.

Gaarden aaben 4 Alen bred Buegang eller Svalgang, Chorsgang
ſom bares af en buet Soilerad af buggen Steen og rimeligviis bar
ret overhvælvet med Korshvælv. Gulvet i denne Gang var belagt
Steenheller og i den Deel af Gangen, der gaar langsmed Kirkens S
ſide, findes Begravelſer. Rundt om denne Svalgang laa ſelve K
ſterbygningen, hvis enkelte Rum næſten alle have ſærſkilt Indg
fra ſamme, ligeſom herfra har været Indgang til Kloſtret fra det F
Den ældſte Indgang har været i Nordenden af den veſtre Gang
udenfor Kirkens ſydveſtre Hjorne, men denne Indgang er bleven g
muret, da Kirken har faaet en Udvidelſe her mod Veſt (Vaabenhu
og en anden yngre Teglſteens Indgang gaar fra den ſondre Chors
ud mod Oſt. Kloſtrets Pragtrum ligger mellem Kirkens Chor og d
Port, i den oſtre Gang; det er 13 Alen i Firkant, og dets Loftsbu
har hvilet paa en rigt udſtyret Pille i Midten. Døren og begge S
duerne have været ſpidsbuede. Formodentlig har dette været Abbed
Taleſtue og Konventets Høitidsrum. I den modſatte veſtlige Gang
nærmeſt Kirken Kloſtrets ſtørſte Værelſe, langt ſimplere udſtyret, for
dentlig Konventſtuen. Kloſtrets ſondre Fløi ſynes at have dann
for Husholdningen fornødne Rum, hvoriblandt man med Beſtem
kan paaviſe Kjøkkenet og Forraadskammeret. I Kjøkkenvæggen e
Hul, maaſke Birgittinernes rota sororum. I denne Fløi ſynes
Fængſle (carcer) at have været, og den ſtaar ved 2 Døre fra S
gangen i Forbindelſe med det ydre Gaardsrum. I det Hele bære
vedøens Ruiner mærkelige Spor af Ombygninger og ſtore Forandri
i den indre Anordning baade af Kirke og Kloſter, hvilke rimeligviis
en Deel ſkyldes Birgittinernes korte Ophold her (ovenfor S. 64).
Kloſterbygningens Sydſide var Kjøkken-Gaardsrummet og i Oſt og
Have. Alt var omgivet af en Muur, hvoraf endnu kjendelige S
paa mange Steder ſees. Omtr. 100 Alen i Veſt for Kirkens Ho
indgang ligger en anden mindre Bygning, der uden Tvivl har været
lig for Portneren (ostiarius), ſkjønt den rimeligviis tillige har af
Herberge for Fremmede. Den beſtaar nemlig af to Hoveddele, ad
en 8 Alen bred Aabning, fra hvilken i lige Linie mod Syd e
Spor af en Vei ned til Kloſterbroggen kan efterviſes.
ſkilt ved en Pille deelt i to ulige ſtore Dele, den ene
anden med 4 Alens Aabning. Udenfor denne Pil
af de to Bygninger, hvilke jeg antager beſtemte
egrime. Aabningerne mellem Pillen formoder jeg

været optagne af en mindre Dør til dagligt Brug og en større Port til Processioner, og indenfor dette Klostrets yderste Hegn findes ligeledes Rum paa begge Sider, af hvilke et maa have været Portnerens. Denne lille Bygning er bygget af hugne Stene og i samme Stiil som Klostret, saaledes ganske vist ligesom dette fra Midten af 12te Aarhundrede, og den er interessant, fordi man hidtil ei kan paavise nogen tilsvarende, i det mindste ikke her i Norden.

Saaledes har Bygningernes Anordning i Hovedgens Kloster været, og den giver os et hidtil savnet Holdepunkt til Forklaringen af de øvrige norske Klostres Bygningsmaade, af hvis Ruiner vi have mindre tilbage, eller hvis endnu staaende Bygninger i Tidens Løb have undergaaet større Forandringer. Saaledes er paa Utstein Gaardsrummet ligeledes heelt indbygget, og en lukket Port fører ind fra Vesten, medens en overdækket Gang fører i Vinkelen mellem begge Hovedbygninger ud til Haven i Syd; men de mange Forandringer, som dette endnu beboede Klosters Bygninger have været underkastede, gjør det umuligt nu at paavise, hvorledes selve Klostret har været indrettet. Halsnø Klosters Gaardsrum var, som anført, uden Tvivl afdeelt i to Dele, og den endnu (i 1843) staaende saakaldte Steenstue, hvis vestlige Dør fører ud til det indre Gaardsrum, har rimeligviis været Syggestuen. Denne Bygning sattes ved en anden Dør mod Øst i Forbindelse med det indre Gaardsrum og selve Klosterbygningen. Denne udgaar ret mod Syd fra Kirkens Side, er 47 Alen lang og 15 Alen bred udvendig. I Vest ud mod Gaardsrummet ere 4 Døre fra forskjellige Rum, og mod Øst fører en Dør ud til Kirkegaarden og en anden ud til Haven. Bygningen har i det Hele bestaaet af 7 Rum af forskjellig Størrelse; et af dem synes ikke at have havt nogen Indgang. Det er kun 5½ Alen langt og 3 Alen bredt, formodentlig Fængslet. Yderst indtages hele Bygningens Bredde af et stort Rum med Dør til Gaard og til Have, indvendig 13 Alen langt og 11 Alen bredt, og dette staar ligesaalidt som et lidet tilstødende Værelse i Forbindelse med de nærmest Kirken liggende 4 sammenhængende Værelser, hvoraf et lidet med 4 Døre vel kun har været en Gang. Naar man tager Hensyn til de faa Bekvemmeligheder, hvormed man i Middelalderen lod sig nøie, er det rimeligt, at denne ene Bygning har udgjort hele det egentlige Kloster, der da har bestaaet af Forstue eller Gang, to Værelser for Abbeden, en Kapittelstue, Spisestue og Arbeids- eller Sovestue for Munkene. De øvrige mange Bygninger,

ne Bygninger, omtales i Munkeliv [1]), ligesaa Abbedissens Stue
adísu stofva) i Oslo, i hvilken verdslige Forretninger foretoges.
i fremmede Klostre saa ofte forekommende Talegitter (parloir), der
e de Besøgende fra Klostrets Beboere, kaldes i norske Breve tala-
t. I Munkeliv nævnes i Birgittinernes Tid saavel Søstrenes som
ørenes Taleport. Konventstuen (conventstofva, setstofva) var et
igt Fællesværelse for Kapitlets Medlemmer, hvor ligeledes Frem-
e ofte indfandt sig for at afhandle verdslige Sager med Munkene.
saa nævnes Søvnhuset (dormitorium), hvori Munkene havde de-
fælles Sovestue, i hvilken ogsaa selve Abbederne i nogle Klostre
lsnø og Utstein) skulde ligge [2]). Spisesal (refectorium) og Fange-
(carcer) nævnes kun i Breve paa Latin, og vi have ikke fundet
le Benævnelser paa dem, ei heller paa Gjæstebygningen (domus
pitum) [3]) i Halsnø. Ogsaa i Klostrene finder man, ligesom endnu
els hos Almuen Vestenfjelds, Kjøkkenet (eldhús) i en særegen fra
vrige adskilt Bygning [4]). Til Celler eller særskilt Sove- og Ar-
brum for hvert Medlem af Konventet gives der hverken i Ruinerne
de skriftlige Kilder noget Spor; de vare ei heller i Brug hos alle
ener, da f. Ex. Tiggermunkene skulde have fælles Sovestue og flere
e norske Klostre havde den; da saaledes Celler i det Hele ei var
Nødvendighed, have de sikkert ikke været i Brug i Norge, hvor Vin-
den vilde gjort deres Opvarmelse nødvendig. Selv om man derfor
ældre Forfattere vil gjette, at Cellerne have været byggede af Træ
paa den undre Steenbygning, en Bygningsmaade, som var temmelig
adelig i Norges Byer, og at dette er Grunden til, at de ei kunne
vises i Ruinerne, maatte man dog deri fundet Spor efter den Mængde
steenspiber, som Celler for et talrigt Konvent som Hovedøens vilde
ævet. Men dette er ikke Tilfældet. Har noget norsk Kloster havt
er, maa det have været Munkeliv; thi Vadstena Klosterregel [5]) fore-
, at hver Broder skulde have sit særegne Sovekammer, og Bergens
e Vintre i Forening med Fortidens beskedne Fordringer paa Huus-

---

) Munkelivs Brevbog S. 30. 66. 100. 111.

) Jfr. disse Klostres Specialhistorie, og det i 1ste Udg. trykte Brev S. 785.

) Barth. IV. 407. Sammesteds nævnes og officinæ et domus circa claustrum, hvilket ganske passer paa de til den sidste Tid staaende Levninger af Klostrets Tjenerbygninger og Udhuse.

) Saaledes paa Utstein og Halsnø.

) Lindstroms Udg. S. 45.

bevaring af Varer af alle Slags, hvori Landskylden erlagdes. I de Hele finder man, at Klosterforstanderne her, ligesom Geistligheden i de Hele, ivrig stræbte at erhverve sig faste Eiendomme i Byerne, for atter at udleie dem. De fleste af de bekjendte Gaarde i Oslo tilhørte henimod Reformationstiden begge Kollegiatkirkerne eller andre geistlige Stiftelser; Munkebryggen i Bergen havde Navn af og tilhørte Munkeliv Kloster, som her havde mange Sæboder. Ja hele Strøget paa denne Kant af Nordnes mellem Puddefjord og Vaagen synes næsten udelukkende at have været i dette Klosters Eie, som ved Kjøb, Mageskifte, Gave, o. s. v. erhvervede sig en Gaard paa dette Strøg efter den anden. Især lagde Munkeliv sig en Mængde Bygaarde til mellem 1418 og 1430, formodentlig i Anledning af den Udvidelse, Klostret behøvede til Birgittinernes Modtagelse. Indenfor Munkebryggen laa Jonsbryggen, der dog nok kun havde Navn af og ei tilhørte det strax ovf for samme liggende Jonskloster. Hovedøen og Olafsklostret i Oslo havde ligeledes Sæboder, Pakrum, og det sidste flere Leiegaarde i Oslo, og synes at have havt sine Proventfolk boende i disse. Endelig bør man ved at tale om Klostrenes Bygningsmaade nævne Olafsklostret i Hammer, der ifølge en efter Reformationen forfattet Beskrivelse over Byen [1]) stod i umiddelbar Forbindelse med Domkirken, Bispegaarden, Kanikernes Gaard og Skolen, saa at man kunde gaa under Tag fra den ene Bygning til den anden; ligesaa omtales de mange Herrekamre (Gjæstestuer), der fandtes i dette Kloster. Alt dette er senere ved en Vandflom gaaet ud i Mjøsen.

§ 6. Klosterfolks Sysler, Levemaade, Sæder og indre Forhold i det Hele.

Af hvad der i Begyndelsen af 1ste Afsnit er sagt om Munkevæsenet i Almindelighed, fremgaar det, at Agerbrug og Havedyrkning, Haandarbeide og videnskabelige Sysler skulde være de legemlige og aandelige Beskæftigelser, hvortil Munkenes Tid skulde anvendes udenfor deres egentlige gudstjenstlige Handlinger. Disse sidste, der ved Munkevæsenets Opkomst, da Afsondringen fra Verden strengt iagttoges, bestode Huusandagt i strengeste Forstand, i Selvbetragtning, Spægelser og Pinsler, eller i det Høieste i en privat Gudstjeneste i Klosterkirken

[1]) Thaarups Magazin II. 254 ff.

havde, da Munkevæsenet naaede Norge, allerede forlængst antaget et mere offentligt Præg. Det er i foregaaende § viist, at Klosterkirkernes Hovedindgang var anbragt udenfor Klostermurene, saa at enhver Fremmed naarsomhelst kunde gaa derind, forrette sin Andagt og deeltage i Tjenesten, der saaledes her blev ligesaa offentlig som i Sognekirkerne. Da en af Klostrenes vigtigste Indtægter (ovenfor S. 99 ff.) grundede sig paa de saakaldte „gode Gjerninger", d. e. Messer, Bønner, Vigilier o. s. v., som i Klostrene forrettedes, blev naturligviis disses regelmæssige Afholdelse (tíðagerð) til fastsat Tid og Time en af Munkenes sædvanligste daglige Sysler. Kirketjenesten bestod da deels i den almindelige, kanoniske Jagttagelse af „Tiderne" (horæ canonicæ, ogsaa regulares, forsaavidt som Ordensreglen foreskrev nogen Afvigelse fra Kanon), som daglig skulde holdes 7 Gange ifølge Kirkens ældste Forskrifter [1]), deels i den ved Testamenter, Gaver eller paa andre Maader betingede Udførelse af Vigilier eller Sjælemesser for Klostrets Velgjørere, og hvorom Sjælestraaen eller Aartidebogen indeholdt fornøden Oplysning. Efterhaanden som Gaverne tiltoge, bleve disse Messer naturligviis mange og besværlige for Munkene, og man finder derfor og allerede tidlig Klager over, at Tiderne ikke nøie overholdtes. Det gik naturligviis først ud over de kanoniske, fordi disses Overholdelse ikke som Vigiliernes vare underkastede Privatmands Kontrol, og nærmest blev det den besværlige matutina (Kl. 3 om Morgenen), som forsømtes. Saaledes anføres i nogle Klagepunkter mod Halsnø Munke ved Aar 1310 [2]), at de Fleste af dem sjelden indfandt sig ved denne Tjeneste; ligesaa førtes 1527 Klage for Provindsialen over Prædikebrødrene i Bergen, at de ikke „retfærdede deres Tider, da de vel stundom sang Natsang (vespera), men aldrig Ottesang" (matutina) [3]); ja den før omtalte Abbed Mathias i Tuterøen havde ikke holdt Messe i eet Aar, ikke læst sine Tider i 3 Aar, og var ikke kommen i Otte- eller Aftensang i 3 til 4 Aar [4]). Bestemte Vidnesbyrd om at Vigilierne forsømtes, have vi derimod ikke stødt paa, og ved disse kom efter det ovenfor Oplyste jo ogsaa Egennytten saaledes med i Spillet, at alene denne maatte tvinge Munkene til at udføre disse gudstjenstlige Forpligtelser, om det end skede uden Lyst eller Andagt, og

---

[1]) De vare: matutina, prima, tertia, sexta, nona, vespera og completorium.

[2]) Barth IV. 407.

[3]) Münch. Dipl. No. 2194.

[4]) Anf. St. No. 3187.

med en uanſtændig Hurtighed. Hermed toge de det ikke ſaameget mindre nøie, ſom Meſſen anſaaes for opus operatum, ſom en i og for ſig ſelv fortjenſtlig Gjerning, der uden Hensyn til Sindelaget, hvormed den udførtes, bragte Velſignelſe for Levende og Døde. — En egen Art Sjælemeſſer opſtod derved, at Kloſtre af ſamme Orden indgik Forening om gjenſidigen at erindre de i Kloſtrene Afdøde. En ſaadan ſluttedes omtr. 1443 mellem Gimsø Kloſter og Nonneſeter i Oslo, hvorved de lovede at erindre hinanden i deres Bønner og holde Meſſer over de i begge Kloſtre døde Nonner [1]). — Til disſe ſtadige og kirkelige Forretninger kom fremdeles for enkelte Kloſtre, ſom havde denne Ret, Begravelſer, Beſøg hos Syende o. desl., ſamt endelig for Alle den almindelige Gudstjeneſte paa Helligdagene.

Mellemtiden mellem de ovennævnte Meſſer og Tider anvendtes forſkjelligt efter de forſkjellige Ordensregler, ja ſelv inden ſamme Kloſter, efter den Enkeltes Dannelſe, Evner og Tilbøielighed. Om Munkenes Benyttelſe til Forretninger udenfor deres Kloſter eller i det Hele i fremmed Øiemed er talt i § 4; nu ſkulle vi derfor kun omtale, hvorledes de have anvendt deres Tid i det Daglige hjemme. Her maa man udentvivl ſkjelne mellem ældigere forædlede Tider og den første Tid, Munkevæſenets gyldne Alder i Norge, indtil henimod Enden af 13de Aarhundrede, da endnu de faſte Indtægter vare faa, og Arbeiderne i og ved Kloſtret mange; da tog vel endnu Munken ſelv ſom oftest fat med både paa Ageren, i Skoven og i Haven, både ſom Bygmeſter, ſom Gartner og Arbeidsmand: da ſad vel og endnu Nonner flittige ved Rok og Vav for at ſkaffe tilveie det Fornødne til Alles Bekvædning. Men Kloſtrenes Beboere arbeidede for ſig ſelv alene, hverken for Efterkommere eller den ydre Verden, og ſaaledes derfor Kloſtret var tilſtrækkelig forſørget, og de nødvendige Forretninger kunde blive udførte ved Lægbrødre eller Tjenere, hvilke Munkene og Nonnerne ſelv ſom oftest ledsagede.

Reglerne fastſatte Afſtrivning, videnſkabelige Studier, ligeſom Selvbetragtning, Faſte og Penitentſe ſom Afvexling med de gudstjenſtlige Handlinger. Dog, naar disſe ſidſte vare afærdigede, var også ſom oftest Munkens Dagværk endt. Det Aandsſlørende ved en ildelig Opremſen af udendørs latinſke Bønner, i Forening med ſtet Erem pel og Mangel paa Forſtandsſkader og Veiledning, avlede en Lidegyldig hed for aandelig Sysſelſættelſe og en Begjærlighed efter ſandſelig Ny

[1]) Lægbrødrene af 1422 eiede Bøger paa Aagedrus!

delse, som maaske har været større i Norge end i andre Landes Klostre. Biskopperne stræbte i Begyndelsen af 14de Aarhundrede at hjælpe paa de norske Munkes „Ukyndighed og boglige Uvidenhed" ved at paabyde Klostrene at sende Brødre med gode Evner udenlands til Studium (ovenfor S. 94. 95), men dette har neppe baaret stor Frugt, da Studiernes Forfald senere aarlig tiltog i hele Riget. Hvorvidt imidlertid Munkene i boglig Dannelse væsentlig have staaet tilbage for den sekulære Geistlighed, lader sig nu neppe oplyse. Der er kommet saare faa Vidnesbyrd om deres Videnskabelighed til vor Kundskab, men da en ofte egennyttig Iver paa Reformationstiden ødelagde de „papistiske Bøger", og en uhørt Vandalisme senere tilintetgjorde, hvad den første Storm havde levnet, er visselig de fleste Vidnesbyrd om deres stille Flid gaaet tabte, og man lides derved let til at dømme dem baardere end de maaske have fortjent. Vi ville da her samle de sparsomme Efterretninger om Munkenes boglige Sysler, som ere levnede.

Som egentlige Forfattere kjender man yderst faa norske Munke. Den ældste og mærkeligste, for ei at sige eneste, bliver Munken Thjodrek eller Diderik i eller ved Nidaros, der levede ved Midten af det 12te Aarhundrede, og har efterladt sig en i Lybek tilfældig gjenfunden bort Norges Historie paa Latin, der gaar til Borgerkrigenes Udbrud [1]). Et for hans Tid ikke ubetydeligt Bibliothek maa have staaet til hans Raadighed, da han foruden Bibelen citerer Origenes, Eusebius, Augustin, Gelasius, Hieronimus, Beda og flere Kirkefædre; blandt Middelalderens Historieskrivere: Jornandes, Paulus Diakonus, Sigebert Gemblacensis m. Fl. og blandt Klassikerne: Plato, Plinius den Ældre, Lucan, Horats, Ovid og Proba Falconia, som han forveksler med Virgil [2]). Har hans Kloster eiet alle disse Bøger allerede ved Midten af 12te Aarhundrede, har dette havt et for sin Tid usædvanlig vel forsynet Bibliothek, ja selv om man antager, at han nu og da har citeret efter Hukommelsen, og at mange af disse Bøger have tilhørt Erkebiskoppen, Domkapitlet og andre Geistlige eller Klostre, bliver dog disse Thjodreks Citater altid et skjønt Vidnesbyrd om boglig Syssel saa høit op mod

---

[1]) Thitherici monachi Historia de antiquitate Regum Norvagiensium, udgivet af B. C. Kirchmann, Amsterdam 1684. 8, og derefter aftrykt i Script. Rer. Dan. V. 311—341. I Dedikationen til Erkebiskop Eystein antyder han sig som Nordmand.

[2]) Jfr. Suhms Fortale til Udgaven i Script. Rer. Dan. V. 311—312. Suhms Danm. Hist. VII. 543.

Nord. Kong Haakon Haakonsson, der fandt stort Behag i Ridderr maner, lod flere slige hjembringe fra Spanien, Frankrige og Englan samt oversætte paa Norsk, tildeels ved en Munk Rob'ert[1]). De ovenfor S. 117 nævnte Franciskaner, Broder Mauritius, har pa Latin skrevet en Beretning om en Reise i Spanien og det hel lige Land, som han med Hr. Andres Nikulasson o. Fl. foretog ve Midten af 13de Aarhundrede, men hvoraf man alene har nogle fa Blade tilbage[2]). Som Forfattere maa og nævnes Islændingen Ey stein Asgrimsson, en Tidlang (1343—1357) Munk i Helgeseter der har digtet det berømte Digt Lilia i 100 Strofer til Jomfru Ma rias Ære[3]), og Nordmanden Jon Halthorsson, Prædikebroder Bergen, der 1322 blev viet til Biskop i Skalholt, i hvilket Embede ha udmærkede sig ved Nidkjærhed og Fromhed. Han var og en lærd Mand havde studeret i Paris og Bologna, og ansaaes efter sin Hjemkomst fr Udlandet for den lærdeste Klerk, som havde været i Norge[4]). Han ha efterladt sig nogle Fortællinger, blandt Andet en Beretning om Erkebi skop Absalons Død[5]), samt en Oversættelse af et fransk Digt, kalde Klarus Saga Keisara-sonar. Han døde under et Besøg i Bergen 2de Febr. 1339, og blev paa Biskop Haakons Bekostning begraven i si forrige Hjem, Prædikebrødrenes Kloster, hvor han havde faaet sin førs Dannelse. Flere navngivne Forfattere blandt norske Klostergeistlige kjen des ikke; thi Karl Abbed af Thingøre, fra hvem vi have Sverres Saga samt Munkene Odd og Gunlaug, der have skrevet hver sin Saga a Olaf Tryggvesson, vare og bleve Islændinger. Derimod er der vi

---

[1]) Müllers Sagabibliothek III. 480—484.

[2]) Brudstykker i 8vo. p. Perg., fundne i Rigsarkivet i 1846. At denne For fatter Broder Mauritius er den samme som Kong Magnus's Gesandt ti Skotland (Fornm. Sög. X. 156. 158) fremlyser blandt andet deraf, at der disse Brudstykker foruden Itinerariet findes en Afskrift af Ægtepagten Rorburgh af 25de Juli 1281 mellem Margreta af Skotland og Kong Erik Norge, i hvilken Pagts Afslutning netop Broder Mauritius deelteg som e af de norske Underhandlere (Rymer Foedera, 3die Udg. II. 1079). Ligesa findes heri de i Dipl. Norv. I. No. 75 og 78 trykte Breve, hvilket lader fo mode, at Broder Mauritius er bleven benyttet som pavelig Subcollector Pavetiende. Jfr. ivrigt Munch i Norsk Tidsskr. f. Vidensk. og Lit. I. 43—4

[3]) Det er oftere trykt; sidst i Hist. eccl. Isl. II. 398 ff. Oversat af Finn Ma nussen i Liunges Dana 1818, tilligemed en Udsigt over hans Levnet.

[4]) Fornm. Sögur. XI. Formáli. p. 11.

[5]) Trykt i Fornm. Sögur. XI. 440—446. I Udtog i Müllers Sagabibliot III. 471—474.

fuld Føie til at antage, at nogle af de gamle norsk-islandske Annaler er Tid efter anden nedskrevne af Munke. Den Nøiagtighed, hvormed Klostrenes Anlæg, Brand og andre Fata ere optegnede, medens langt vigtigere politiske Begivenheder ere forbigaaede, tale for, at disse Annaler skyldes Klosterfolk og ikke Sekulargeistlige. Af en Klostermand i Lyse er endnu tilovers Fortalen til Klostrets Liber daticus betitlet: Fundatio monasterii Lysensis [1]), og fra Reformationstiden eller noget senere en Commentariolus de coenobiis Norvegiæ, der ligeledes høist sandsynlig har en Munk fra Lysekloster til Forfatter. Denne altfor korte Skrift vilde dog maaske kunne faa nogen Udvidelse, naar det i det Hele i Middelalderen havde været sædvanligt, at Forfattere navngave sig i deres Skrifter; men dette var saameget mindre Tilfældet med Munkene, som deres Ordensregel endog kunde siges at negte dem den Forfængelighed at bringe sit Navn til Efterverdenen.

Hyppigere end Forfattervirksomheden var Afskrivningen. Gode og flittige Afskrivere blandt Munkene nævnes ikke saa sjelden. Afskrivning af Bøger paalagdes stundom som Bod for begangne Uordener [2]), og i Almindelighed udmærke Klosterbrevene sig ved en smuk og tydelig Skrift. Men af denne Munkenes Virksomhed er nu saagodtsom Intet tilbage; thi hvad der ikke strax ved Reformationen forsætlig ødelagdes, gik i det følgende Aarhundrede i uvidende Fogders Besiddelse, hvem de ved Klostrene forlenede danske Adelsmænd overdroge Klostergodsets Bestyrelse. Disse Karle forstode hverken Latin eller Norsk, de tilovers-blevne Pergamentbøger fandtes brugbare til at styrke Indhæftningen af deres aarlige Regnskaber, og bleve hertil uden Betænkning sønderskaarne. Vi have for nogle Aar siden saaledes gjenfundet Meget i Rigsarchivet, og rimeligviis vilde endmere findes, naar man i Danmark anstillede en grundig Undersøgelse; thi det kan ikke være Tvivl underkastet, at denne Benyttelse af Haandskrifter er en Opfindelse af de danske Fogder, som i Almindelighed ligesom deres adelige Herrer begyndte sin offentlige Virksomhed i Norge, fulgte Herren til dennes nye og bedre Len i Danmark, saaledes lettelig kan have medtaget fra Norge, hvad de af sit Bogder-Materiale havde i Behold [3]). Men selv om ikke mere findes, give

---

[1]) Trykt i Script. Rer. Dan. IV. 407—409.

[2]) Barth. IV. 406—407.

[3]) De danske Lærde have saameget mere Opfordring hertil, som Tilfældet nylig i Danmark har bragt for Dagen to paa lignende Maade anvendte Blade af

Kloster [1]), og da Inventarium optoges over Tutersen henimod Reformationen, anføres deri og „72 Bøger paa en Ramme" uden nøiere Angivelse. Forøvrigt er der ikke længere ringeste Spor tilbage af nogen norsk Kirke- eller Kloster-Bibliothek fra den katholske Tid. Deres Skjebne have vi ovenfor beskrevet, og hvad tilsidst var reddet fra Brand, Vanrøgt og Vandalisme, skrabedes omhyggeligt sammen i Kjøbenhavn af Th. Bartholin og Arne Magnussøn, men gik for en stor Deel op i Luer ved Kjøbenhavns store Ildebrand 1728. — Af hvad Tiden nu har levnet er det ikke muligt at danne sig nogen Forestilling om vore ældre Bibliothekers Omfang og Værd [2]).

Om de norske Klosterskoler have vi ligesaa lidt noget væsentligt til Oplysning at anføre. De forekomme saa at sige aldrig i samtidige Efterretninger, og de kjendes derfor kun derfra, at Lector eller Læsemester i Klostret omtales. Saadanne forekomme ved de 3 Dominikanerklostre i Nidaros, Bergen og Oslo, samt ved Minoritterklostret i Bergen. De have sandsynligen, ligesom de øvrige Klosterskoler, ligesom deres Forbilleder i Udlandet, hvor Undervisningsfagene hovedsagelig vare Læsning, Skrivning, Sang, Fortolkning af Ordensregelen og den katholske Kanon; oprindelig vare de nemlig kun bestemte for Novisens Undervisning, da Domkapitlerne havde deres egne Skoler for Geistligheden. Men naar et Kloster var saa heldig at have en dygtig og nidkjær Lærer, udvidedes naturligviis Undervisningen, ligesom den vel og stundom aabnedes for andre end Noviserne. Al høiere videnskabelig Dannelse maatte imidlertid Munkene, ligesom Nordmanden i det Hele ligeledes den seneste Tid, søge i Udlandet. De norske Studerende søgte især til Paris, Orleans, Bologna, Oxford, Løwen og Rostock, paa hvilket sidste Sted de havde sit eget Huus, collegium Norvegianorum, kaldet domus eller regentia sancti Olavi [3]). Men foruden ved Universiteterne studerede Munkene fortrinsviis ved Ordenens Hovedklostre eller studia i Ud-

---

[1]) Catalogus Biblioth. Thottianæ. VI. 13. Paaskriften lyder: Liber canonicorum regularium St. Augustini monasterii saucte sedis prope Nidrosiam.

[2]) I den arnamagnæanske Samling paa Universitets-Bibliotheket i Kjøbenhavn og paa Kongens Bibliothek sammesteds findes endnu mange Stykker fra Norge. Den eneste Sjeldenhed, som nu er bevaret her i Landet foruden nogle Lovbøger og Rigsarchivets Brudstykker, er den Erkebiskop Aslak Bolt forhen tilhørende pragtfulde Codex af Vulgata i Deichmanns Bibliothek i Christiania. Ældre Katalog S. 530. (Særskilt beskrevet af J. Rosted. Christiania 1786.)

[3]) Westphalens Monumenta. IV. 1056. I Rostock studerede kun to norske Munke

ludet. Saaledes bestemtes paa Dominikanernes Generalkapittel i 1261, t Provindsialpriorerne i forskjellige Provindser, hvoriblandt Dacien, lde lade yngre, lærvillige Brødre oplære „in logicalibus“, og dertil vælge passende Klostre [1]). Dette er maaske Oprindelsen til Skeninges vanfor omtalte studium.

Men i hvorom Alting er, saa var det visselig kun Faa, maaske nu Færre end i Nabolandene, der anvendte deres Tid til aandelig sselsættelse, især efterat Kongernes Iver og Interesse for boglig mst var gaaet i Graven med Sverres ogsaa i denne Retning hvitforate Mandsstamme; den langt større Masse af Munke og Nonner søgte 'andselige Nydelser den eneste Glæde, de ifølge deres lave Dansesgrad satte Priis paa. Middelalderens stolte Ridderlighed og elskede Fromhed var stedse parret med Overtro, Uvidenhed og den laveste ndselighed. Nordmanden har i det Hele staaet i slet Ry for sin aadelighed i Nydelsen af stærke Drikke [2]), og man behøver til Bes paa dens Almindelighed blandt alle Klasser kun at henvise til hvilsomhelst Skildring af Sæderne i ældre Tid. Spørgsmaalet bliver ledes egentlig kun, om man kan godtgjøre, at Klosterfolk i denne Hende have været bedre end deres Samtidige, og dette er der neppe und til at antage. Tvertimod synes det, som om den geistlige Stand et Hele mere og mere hengav sig til Drik, og et mærkeligt Vidnesd i denne Henseende afgiver en Optegnelse fra omtr. 1320, over hvad sterne i Sondfjord og Sogn skulde have i Forraad til Biskops og

---

Mincritten Johannes Nicolai fra Nidaros og Augustineren Petrus Laurentii fra Oslo Stift (Dragsmark?); jfr. mit Udtrag af Rostocks Matrikel i Norske Samlinger 8vo. I. 72—94.

[1]) Martene et Durand Thesaurus Anecdot. IV. 1730.

[2]) Theodorik fra Niem († 1416) giver en sørgelig Skildring af Nordmændenes Sæder, hvoriblandt følgende: „Sed de more seu consvetudine in Norvegia clerici et laici bibunt ad haustus æquales, et nisi super modum quis inebrietur cerevisia, potu cocto, tunc non reputat se beatum; et exigit alter ab altero, ut sibi faciat justitiam, rebibendo æqualiter cum ipso. Nec quis crederet, nisi videret, quantum quisque utriusque sexus ibidem biberet una vice.“ (Pontopp. Annal. II. 26 ff.) Selv den usle Kong Erik af Pomern lader i 1420 sin Kansler fortælle Paven, at det norske Folk, som dog blev ham tro til det Sidste, er „pondere peccatorum pergravatus, nimium rudis, animo bestialis et quasi cultu silvestris et moribus incompositis.“ (Vadstena Brevb. fol. 115—116.) Hans norske Kansler var dengang den danskfødte Biskop Jakob af Oslo, men det er neppe rimeligt, at han er Concipisten.

Følges Modtagelſe paa Viſitationsreiſer [1]). Heri beſtemmes t. Ex., at Biſkoppens Ophold paa Aſkevold ſkulde vare i 3 Dægn, hvortil to Præſter ſkulde tilveiebringe 3 Tønder Øl og ½ Læſt Mundgodt (Tyndtøl hver, ſamt en halv Tønde Viin begge; 3 Andre ſkulde til Gjæſtbolde bidrage med 2 Tønder Øl og 4 Tønder Mundgodt hver, ſamt en halv Tønde Viin tilſammen; desuden Brød, Stavburskoſt og Krydder, ſom rende til Drikken, dog ſaa at i det Mindſte eet (Bismer-) Pund Bagſterbrød beregnes til hver Dag foruden Hvedebrød. Omtrent i lignende Forhold ere Forſkrifterne for de øvrige Præſtegaarde, hvor Biſkoppen agtede at opholde ſig. Selv om man nu, hvad der ſynes rimeligt, antager, at alle disſe Drikkevarer ikke virkelig fortæredes paa Stedet, men at det nærmeſt var et Regulativ, hvorefter Biſkoppen oppebar Gjæſtbodet tildeels i Penge [2]), vedbliver dog ligefuldt et mærkeligt Misforhold mellem Drik og Mad, idet denne ſidſte baade i Mængde og Godhed langt ſtaar tilbage for Drikkevarerne, ſaa at det tydeligt ſees, at der i det Hele ikke er lagt ſønderlig Vægt hverken paa deres Art eller Værd. Det er og fra de ældſte Tider af anerkjendt, at Nordmanden var megen tarvelig i ſin Koſt; men deſto ſtærkere toge Alle uden Undtagelſe til Ølket og Vinen, og at Fylderiet i Kloſtrene var almindeligt beviſe Kilderne altfor ofte, ligeſom endog Munkenes Velgjørere ſelv bidroge hertil ved at udſætte en Sum, hvorfor Konventet en vis Dag aarlig efter udført Sjælemeſſe kunde have ſig en luſtig Aften.

Og dog forekommer i Provindſialſtatutterne intet Forbud imod Drukkenſkaben eller omtales i det Hele denne ſom almindelig; men dette kan ei vække Forundring, da en Laſt, der var udbredt til alle Stænder, naturligviis betragtedes med ſærdeles milde Øine. Geiſtlige og Verdslige roſte ſig af deres Udholdenhed i denne Nydelſe, men da man ikke vovede dette med Henſyn til Munkene paa Grund af Regelens Bud, fortaug man hellere det Hele ſom en uſkyldig og naturlig Afvigelſe fra en urimelig Forſkrift. Kun naar Anklage mod en Kloſtermand reiſtes af andre Hensyn, tog man og Drikfældighed med blandt Anklagepoſterne. Saaledes i de ovenfor nævnte Klager mod Munkene i Halsnø og Abbeden i Utſtein. De første beſkyldes (1310) for ſom oftеſt at tilbring-

---

[1]) Björgynjar Kalfskinn. 88—89.

[2]) Udtrykket i Biſkoppens Forord til dette Regulativ: ad tenendam hospitalitatem et ad respondendum sibi in episcopalibus, antyder formeentlig denne dobbelte Beſtemmelſe for Natural-Ydelſerne.

Nætterne ved Drikkelag ligetil Otteſang [1]), hvorved Kloſtrets Gods ødes, da at det neppe forſlaar til Udøvelſen af dets Gjæſtfribedspligt. Mod Utſteins Abbed anføres, at han efter egen Tilſtaaelſe oftere havde tilbragt Nætterne ved Bægeret i Selſkab med en ung adelig Pige, tvertimod hvad der ſømmede hans Stand. Men ſelv her ſynes Bebreidelſen ikke ſaameget at ramme ham, fordi han havde hengivet ſig til Natteſviir, ſom fordi han havde gjort dette i Selſkab med en Kvinde, og for denne vidt Kloſtrets indre Forhold, hvilket naturligviis aabenbart ſtred mod dets Pligt [2]).

Man dømte nemlig meget ſtrengere in puncto sexti. Kyſkhedsløftet hørte med til de tre Munkeløfter, og enhver Overtrædelſe deraf maatte derfor og forekomme endog den ukyndige Lægmand ſom en klar og aabenbar Forbrydelſe. Og dog var maaſke Løsagtigheden i Kloſtrene ligeſaa almindelig ſom Drikfældigheden, idetmindſte ere Klagerne derover og Beviſerne derfor hyppigere. Uagtet gjentagne Advarsler paa Biſpemøderne vare Nonnekloſtrene blevne ſaagodtſom aabne Huſe, hvor begge Kjøn tidlig og ſeent gik ud og ind efter Behag. Ved ingen Anledning viſe Kloſterlivets Naturſtridighed ſig klarere end med Hensyn til Regelens Overholdelſe i dette Punkt. Kyſkhedsløftet blev aldrig ſamvittighedsfuldt overholdt, og Erkjendelſen heraf var det vel, ſom foranledigede, at man ſaa igjennem Fingre med de hemmelige Udſkeielſer, og kun ſtrafede, men ſtraffede haardt den Brøde, der blev bekjendt og vakte Skandal. Man betragtede ſaa at ſige Løsagtigheden med ſamme Øine ſom Nyburg Tyveriet: Skammen og Brøden beſtod kun i at lade ſig gribe paa friſk Gjerning. Heraf kom det da og, at man under Navn af Tjenerſkab, Proventfolk o. ſ. v. optog Mandfolk i Nonnekloſtrene og Kvinder i Munkekloſtrene, uagtet man oftere forgjeves ivrede derimod. Vor Kloſterhiſtorie ſavner ei heller Vidnesbyrd om Tugtens yderlige Forfald i denne Retning, af hvilke nogle af de meeſt iøinefaldende her maa have Plads. Den nysomtalte Abbed Erik af Utſtein foregik ei

---

[1]) Barth. IV. 407: sæpius noctes in potationibus ducunt insomnes usque ad horam matutinarum.

[2]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 33. No. 4. „Abbas confessus est . . . se cum quadam juvencula nobili ad multos annos in nocturnis potationibus contra statum suum consedisse, ipsamque inauditum ab hoc seculo ydioma docuisse, ita videlicet ut nullus homo intelligere potuit quod ad invicem conferebant . . . . et eorum constitutiones conversas in noricum, ut ipsa intelligeret, quales penas fratres mererentur pro suis culpis et delictis."

alene sit Konvent med et slet Exempel ved at have en ung Kvinde
sig i Klostret, men han havde ligeledes vedgaaet, at han i en Række
Aar havde tilladt sin Søster at synge i Choret sammen med Brødre
I Bergen var før og ved Reformationstiden Tugten i det Hele yder
forfalden. At Nonneseters kvindelige Beboere mod Enden af 15de Å
hundrede udjoges efter Rigsraadets Foranstaltning paa Grund af de
løsagtige Levnet, er allerede forhen omtalt. Ved samme Tid erklæ
Confessoren i Munkeliv, der var kaldet til Vadstena i Anledning af i
komne Klager over ham og Tugten i hans Kloster, at han ikke saa
i Stand til at drive igjennem, at Muren mellem Brødrenes og Søs
nes Konvent blev saa stærk, at ulovlig Omgang kunde hindres, m
mindre Bergens Biskop vilde tage sig deraf [1]). I 1527 skriver Bis
Olaf af Bergen om Prædikebrødrene i denne By [2]): „Deres Levnet
Omgængelse er som paa Øvregaden i Bergen. De ere stundom
dem paa Øvregaden, men de, som der hjemme ere, visitere ideligen
dagligen Brødrene og Klostret igjen, som her er i stort Anstrig, og K
ken og hendes Personer og Hjon (Tjenere) neppe vaadeligt." Naar
ei vilde benævne Broden med sit rette Navn, kunde han ikke udtrykke
skarpere, end ved at sætte Munkenes Levnet i Lighed med deres
Øvregaden; thi det er noksom bekjendt, at denne Gade, der ligger
Bryggens Kjøbmandsstuer, var opfyldt med liderlige Huse, i hvilke Br
gens Pebersvende, hvem deres Husbonder i Tydskland udtrykkelig f
bøde at gifte sig, holdt deres Skjøger, og der kan saaledes ikke v
nogen Tvivl om, hvem Biskoppen mener ved dem paa Øvregaden [3]). I
den ligeledes ofte før omtalte Klage over Abbed Mattbias af Tuter
omtales dennes „Leiepige" i Klostret, og gives en Prøve af den
løse Tale, han pleiede at føre ved Bordet i Munkenes, Fremmedes,
endog Tjenernes og unge Drenges Paahør, „som er baade Synd o
Skam at sige af, og er intet Andet hans Snak end om Horeri og Skal

---

[1]) Vadstenas Brevbog fol. 337.

[2]) Münch. Dipl. No. 2194.

[3]) „De contorske Oldermænd og Bisiddere . . . . holde 7 offentlige Horehus
Deres Svende og Drenge gjøre dem det efter, bruge ofte falsk Alen og Væg
og ere store Epikuræere og Sviin. Steenkjælderen, Afkrogen, Smiden, Knut
gaarden, Glubolts og alle Husene paa Øvregaden, ere de ikke offen
lige Horehuse, og have de anden Næring end af det offentlige Horeri?
(Sandvigs Uddrag af den saakaldte Norske So. Suhms Saml. II. 1. 2
jfr. Sagen i Urda II. 269).

baade Aften og Morgen“ [1]). — Man kan overhoved gjerne erkjende, Vidnesbyrdene om Usædeligheden i vore Kloſtre baade ere faa og af vanlig Art, og dog maatte tilſtaa, at Fordærvelſen har været ſtor, r offentlige Klagemaal have bragt Kundſkaben derom til os; thi ſligt ves kun i yderſte Nødsfald til Papiret. Derimod ere Kloſtrene og- ofte med Urette beſkyldte. Sagnene f. Ex. om underjordiſke Gange Nonnekloſtrene, der nævnes overalt og ingenſteds finde Beſtyrkelſe ved en tilværende Gang, om Børneſkeletter, der ſkulle være opgravede i ſterhavene o. ſ. v., høre ſandſynligviis til en yngre Tid, da Kloſtrene e opbævede og mangeſlags Beretninger om dem ſnege ſig omkring [2]).

Ved et ſaadant Liv indenfor Kloſtermurene maatte de blive Spli- ls iſtedetfor Fredens Boliger, og det vilde været et Særſyn, derſom derne ikke havde opbevaret Vidnesbyrd om Tvedragt og Voldſombe- ſamtidigt med Drukkenſkab og Usædelighed. Man har ogſaa langt e Klager over de første end over de ſidſte. Auguſtinerne i Bergen lagdes i 1308 Straf af Kardinal Berengar, fordi de havde været dige mod deres Foreſatte og holdt Slagsmaal indbyrdes [3]). Den- lærdte Abbed i Utſtein laa i aaben Kamp med ſit Konvent, og den ſaa vidt, at Biſkoppen maatte blande ſig deri, da Munkene ei læn- e kunde udholde den Strenghed, hvormed han ſtraffede endog de rin- e Forſeelſer, medens omtrent ſamtidig hermed Munkene i Halsnø til- es af Bergens Biſkop, fordi de ikke rettede ſig efter Abbedens Iret- ettelſer under Paaſkud af, at han ei gjorde det overeensſtemmende Regelen [4]). Idelige indvortes Trætter og Klammerier hørte for- sviis hjemme i Birgittinerkloſtrene, og heraf hjemſøgtes og Munkeliv r det var kommen i denne Ordens Beſiddelſe (1434). Allerede 6 r derefter maatte Vadſtena afſende en af ſine bæderligſte Brødre, for bringe Enighed tilveie mellem Søſtrene og Brødrene [5]), hvilket og

---

[1]) Ligeſaa lægges det (Barth. IV. 407) Halsnø Abbed til Laſt, at han ei tog Hensyn til ſit Rygte i ſin uanſtændige Tale.

[2]) Et ganske eiendommeligt Sagn i Oslo-Egnen ville vi her nævne ſom en Prøve paa deres Urimelighed. Merch fortæller, at der paa Skodin (Skøien) i Akers-Hered var indrettet en særſkilt Afdeling under Nonneſeter i Oslo, hvorhen de Søſtre forviſtes, ſom vare grebne i Ukyſkhed. Slige Forbryderſker bleve ſnarere efter Ordensregelen indmurede i ſelve Kloſtret, end ſendte ud derfra til almindelig Forargelſe.

[3]) Barth. IV. 206—208. Trykt i 1ſte Udg. af dette Skrift S. 752.

[4]) Barth. IV. 407.

[5]) Diar. Vadsten. p. 84.

efter et Aars Ophold skal have lykkes ham. Men Roligheden blev kun af Varighed. Kort Tid derefter (omtr. 1444) tilskrev Biskop Olaf af Bergen Abbedissen i Vadstena, at fornemlig Brødrenes Uordener havde vakt saa stor Skandal, at man maatte befrygte, at hele Stiftelsen gik til Grunde, hvis man ikke hurtig og alvorlig straffede de Gjenstridige og bragte Observantsen tilbage [1]). Formodentlig blev det nu rettet paa for en Tid, men nogle Aar senere (1449) kom en Broder Gudbrand fra Munkeliv til Vadstena og meldte, at det forstnævnte Klosters Prælat (altsaa selve Confessor generalis) havde slaaet en af Brødrene ihjel og at hele Klostret var saa slet anskrevet, at det vilde blive forladt, hvis man ei gjorde hurtige og alvorlige Skridt til dets Reform [2]). I Halsnæs Kloster var der 1307—1310 en Munk, Erik Færøske, der først blev udstødt af Konventet, fordi han ikke vilde adlyde hvad Abbeden befalede ham; Biskop Arne af Bergen fandt imidlertid denne Straf for haard, eftersom Abbeden ikke forud havde paalagt ham den Penitents, som Regelen bestemte, og Erik blev saaledes atter optagen i Konventet [3]), medens Biskoppen med det samme tilkjendegav, at dersom Erik eller nogen anden viet Munk for Fremtiden viste sig ulydig, skulde det ikke gaa ustraffet af, selv om Abbeden tiede dertil. Nogle Aar derefter var den samme Erik paa Grund af to Medbrødres Mishandling falden i Band, hvoraf han dog med anden Bod blev afløst. En Lægbroder Aasulf, som havde lagt voldsom Haand paa en Broder Jon, skulde sendes til Bergens Biskop, for der at udstaa sin Straf; negtede han at møde frem, skulde Abbeden bandsætte ham [4]).

Ogsaa i andre Henseender synes det nu og da at have staaet misligt til med Regelens Overholdelse i de norske Klostre. Munkevæsenets Princip, at ingen Munk maatte eie Noget, finder man oftere tilsidesat. Man vil ikke alene i flere Klostres Historie finde Exempler paa Gaver til enkelte Munke eller Nonner, men en Abbed i Utstein har endog gjor

---

[1]) Afskrift i Danske Geheimearkiv.

[2]) Diar. Vadsten. p. 101. I et Brev af 1ste Januar 1496 fra Bergens Lagmand og Raadmænd til Vadstena Abbedisse føres atter alvorlig Klage især over Confessorens mod Regelen stridende Selvraadighed og Ulydighed mod Abbedissen, og man spaar, at Brødrene ville drage derfra (Svenskerne i Sverige og de Danske til Danmark), hvis ikke St. Birgittas Regel atter oprettes. (Strahjelms haandskr. Diplomatar. X. 1047).

[3]) Barth. IV. 314 ff.

[4]) Ibid. 406—407.

Testamente, og deri skjænket en Gaard til St. Svituns Kirke i Stavanger til Sjælemesser for sig selv [1]). Dette var aldeles stridende mod vedtagen Lovgivning og Klosterregler, men at Misbrugen maa være opstaaet temmelig tidlig, viser det nysnævnte Brev af Kardinal Berengar til Abbeden i St. Hans Kloster i Bergen. „Hvis, skriver han tilsidst, de omtalte Kanniker og Converser have nogen privat Eiendom, skal Du lade Dig den overlevere, og trolig anvende den til Klostrets Gavn." — Ogsaa med Klausuren var det ofte ilde bevendt. Abbederne droge idelig omkring og deeltoge i allehaande Klostret uvedkommende Sager, og Munkene fulgte naturligviis Exemplet, saa ofte Leilighed gaves [2]). At saadeles en og anden Munk løb bort fra sit Kloster, kunde naturligviis ligesaalidt forhindres her som i andre Lande. Man har i Hovedøens Historie et mærkeligt Exempel herpaa, idet en Magister Arne, Kannik ved Oslo Domkirke, først forlod denne anseelige Stilling og antog Professoratet i Hovedøen, men kort efter rømte derfra, drev om i Akershered, tilbagefordredes af Abbeden, men toges i Beskyttelse af Rigsforstanderen Hr. Erling Vidkunsson, der optog ham i Kongsgaarden og gjorde ham til Kongens Klerk, d. e. til Kannik ved Maria-Kirken i Oslo [3]). — Om Straffene og deres Art er allerede talt i 1ste Afsnit ved hver Orden især. I Almindelighed havde Klosterformændene indskrænket Strafferet, men saavel af det nylig om Halsnø Fortalte som af Utsteins Historie seer man, at Munkene i de ikke eximerede Klostre havde Ret til at appellere til Stiftets Biskop, der kunde formilde Straffen [4]).

Man faar i det Hele et sørgeligt Begreb om Munkenes moralske Værd og Stilling i Opinionen paa Kirkens store Schismas Tid af de

---

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 30. No. 6.

[2]) Abbeden af Halsnø anklages af Bergens Biskop ved 1310 for at søge Anledning til at fjerne sig fra Konventet, snart for at opholde sig i lang Tid i Byen (Bergen), hvor han sætter Klostrets Penge til, snart for at flakke om paa Landet (rura girovagus circueundo); naar han kommer hjem, sover han ofte ikke i Dormitoriet med Brødrene, men i Gjæstehuset; Brødrene følge hans Exempel, snige sig bort fra Sovestuen, og flakke om Natten omkring i Husene rundt Klostret. (Barth. IV. 407).

[3]) Barth. IV. 195 ff. 197 ff. Hovedøens Historie ved 1326.

[4]) „Det er min lovlige Ret — siger Biskop Erik af Stavanger (Dipl. Arn. Magn. fasc. 33. No. 4) — at mildne de Munkene ilagte Straffe, naar Revselsesretten i utaalelig Grad misbruges." Ligesaa er det ovenfor vist, at Biskop Arne af Bergen forandrede Bandsstraffen til Skrifte, Faste m. v.

Bevæggrunde, som Abbed Stein i Munkeliv (Norges Afsending Kirkemodet i Kostnitz) anfører for sin Beslutning at overdrage sit Kl til Birgittinerne. „Det er ikke uden dyb Sorg og alvorlig Bekymr skriver han, at vi tydelig have bemærket, at alle St. Benedikts Klo især her i Norge og i Sverige, lades saagodtsom øde, og at mang dem allerede ved Prælaternes voldsomme Indtrængen ere besatte af kulære Præster. Vi have og bragt i Erfaring, at Folkets Ombu fo hjælpe paa vore Mangler og forebygge vor Undergang meget er lun i Forhold til fordums Tid. Der er daglige Beviser for, at de Fl som i vore Dage give sig i Kloster, ikke gjøre det for at lægge s paa Bodsøvelser som i gamle Dage, men for at fraadse og føle sig l herligere i legemlig Ro, og hvad værre er — leve liderligt under C frygtigheds Maske. Vover deres Foresatte at revse dem endog paa lempeligste Maade, da tabe de strax Taalmodigheden, bestjæle og f sit Kloster, ja lægge vel ogsaa stundom Haand paa sine Foresatte. M keliv idetmindste er af disse Grunde nu sin Undergang nær" o. s. v. — Vistnok taler han kun om Benediktinerne, men vor Klosterhist giver desværre ingen Anledning til at antage, at Tugt og Sæder l været bedre i de andre Klostre, og Abbed Steins Dom gjælder de sikkert i en altfor stor Almindelighed. At det ei blev bedre i det gende Aarhundrede, have vi oftere antydet.

§ 7. Klostrenes Indflydelse paa Næringsveiene.

Den stadige Forbindelse, hvori de norske Munke stode med de n kultiverede sydlige Lande, havde vel i visse Henseender sine skadelige V ger for Norge, men med Hensyn til Næringsveienes Opkomst vare s serne til Generalkapitler og Høiskoler i Udlandet sikkert gavnlige, ide gjorde Nordmændene hurtigere, end ellers vilde skeet, bekjendte med bragte dem Frugterne af den stigende Civilisation. Munkene vare en vis Maade Bier, der paa deres Udflugter til Europas Have ind lede Kulturens Blomsterstov, som de efter Hjemkomsten til Kuben mere eller mindre Travlhed bearbeidede; ja selv ved den lade og d Munk blev dog altid fra hans Besøg i Syden Noget hængende, forplantet paa norsk Grund bar god Frugt. Selv den Kjendsgjern at der i Middelalderen fandtes Klostre i et saa nordligt og udyrket

[1]) Brev af 20de Septbr. 1420 i Vadstenas Brevbog fol. 115.

i Norge, er et Vidnesbyrd om de første Munkes christelige Iver; thi ikketsombelst Sted i Norge, som Stifteren anviste Englænderne eller dre Udlændinger til Byggeplads, maatte sammenligningsviis for dem nre et afsides, mindre behageligt Opholdssted, hvormed de kun gjennem idig Beskæftigelse og ombyggelig Jorddyrkning m. v. kunde forsones [1]). Man bør i det Hele ikke dadle Munkene, fordi de ikke i Norge som i Syden tyede til Vildmarker med deres første Anlæg; deels var det naturligt og stemmende med Alles Fordeel, at de bosatte sig nogetnær i Nærheden af deres oprindelige Gods, deels og hovedsagelig var det fra først af den norske Munks væsentligste Formaal at virke for Christendommens Grundfæstning i Landet, og da maatte han ikke bo for afsides. Den Tid var desuden forlængst forbi, da Munk og Eneboer vare eensbetydende Navne.

Men hvad enten nu Munkene af Mageligbed og Lyst til Verden, eller af ædlere Bevæggrunde sloge sit Bo i eller nær ved dyrkede og tilbebyggede Egne, saa er det vist, at denne Omstændighed var fordeelagtig for Landet ved det Exempel paa en bedre Benyttelse af Jorden, som de i det Hele gave. Vel har Agerbruget stedse staaet paa et høit Trin i Norge, og vi kunne ikke anføre noget afgjørende Vidnesbyrd om, at Munkene have bragt det væsentlig fremad; men det kan dog neppe være tvivlsomt, at de fra Udlandet have medbragt Kjendskab til bedre Redskaber og en forstandigere Brugsmaade, og indførte samme paa Klostrenes Bugaarde. Jorden havde i det Hele for Nordmanden i Middelalderen en uforholdsmæssig liden Værd, der hovedsagelig bedømtes efter Havnegangenes Udstrækning, og vi tør ikke tillægge Munkene nogen væsentlig Indflydelse paa Agerbrugets Forbedring, da de især ofte bosat sig i Egne, hvor Fædrift og Fiskeri vare Hovednæringer, medens det for Kornavl skikkede sønden fjeldske Opland saagodtsom ganske undgik Klostre. Det samme er Tilfældet med Skovene, førend Tømmerudskibningen ret kom i Gang ved Midten af 16de Aarhundrede, man finder ikke, at Munkene for disses Bevaring og hensigtsmæssige

---

[1]) At de første Munke have følt Forskjellen mellem Hjemmet og Norge, udtrykker en Cisterciensermunk i Lyse saaledes: „Nos qui portavimus pondus diei et æstus, qui reliquimus omnia et secuti sumus Christum — Nos patrios fines, nos cara parentum abdicavimus pignora, nos dulcia liquimus arva!“ (De fundat. monast. Lysensis. Script. Rer. Dan. IV. 408.) Disse Citater af Evangeliet og Virgil smage vel af Kloster-Svulst, men ere ivrigt passende paa Omstændighederne.

halsnæs, om hvis 3 vidtstrakte Haver ovenfor er talt, som Hardanger har denne vigtige Næringsgreen at takke. Ved de to andre Cistercienserklostre, Hovedøen og Tutereen, ere vel Haverne nu forsvundne, men paa begge findes endnu vildtvoxende en Mængde Urter og Blomster, som ellers kun trives i Haverne [1]), ligesom efter Sagkyndiges Erklæring Hovedøens Flora skal være usædvanlig rig. Blandt Klosterhaverne i Bergens By, hvor nu kun Lungegaardens og maaske Munkelivs ere tilbage, har især Minoritternes udmærket sig, og havde paa Reformationstiden og senere ei sin Lige i Egnen. I Biskop Gebles Tid, hvem Klostret og Kirken overdroges til Bispegaard og Domkirke, blev i denne Have af Gartneren Adrian fra Flandern fremdrevet Æbler, Pærer, Kirsebær og Druer, i senere Tid omtales endog dens Kastanier, Korender, Figener og Laurbær; men nu er den ganske forsvunden [2]). Selv ved det ellers ukjendte og udentvivl ubetydelige St. Olafskloster i Hammer omtales dets Æble-, Kirsebær- og Humlehaver. Ligesaa forekomme Biskoppens og Borgernes Podemestere og Mostpersere i Hammer, som tilberedte Most, Pære- og Kirsebærdrank [3]). Humlehaver, som nu ere mindre almindelige, vare i ældre Tider, da Oldrikken var saa stor, nødvendigere og fandtes næsten paa hver Gaard. At Munkene saaledes forstode at give Nordmændene Smag for den fredelige, aandsdannende Havebrugsel er maaske den største Fortjeneste, de have af Landets Kultur. Ogsaa Biavl dreves i Klostrene, som i Norge i det Hele, forholdsviis almindeligere end nu. Honningen anvendtes til Mjøden og Voxet til Kirkelys, hvoraf dengang saa mange forbrugtes paa Alterne og ved de kirkelige Optog. Imidlertid var Avlen ikke tilstrækkelig til Landets Forbrug; thi Mjød, Honning og Vox vare i Middelalderen stadige Indførselsvarer fra Flandern, England og tildeels fra Hanseæderne.

Hvorvidt Munkene have havt nogen særlig Fortjeneste af Fædriften, give Kilderne os ingen Anledning til at afgjøre; men hvad de vigtigste Huusdyr angaar, synes det ikke rimeligt. Norges bedste Heste f. Ex. findes netop i de Strøg af Landet, hvor Munkene ikke vare bosatte, og hvor de besadde de færreste Eiendomme; ei heller er det bekjendt, at de øvrige Huusdyrracer ere eller have været fortrinligere i Nærheden af de paa Jordegods rige Klostre, end i andre Egne af Landet, de vesten-

---

[1]) Suhm Danmarks Historie IX. 127.

[2]) Urda II. 282.

[3]) Thaarups Magazin II. 249. 264.

fjeldske Faar maaske undtagne; men at dette i saa Fald skyldes Munkenes Bestræbelser, er ikke bekjendt. Derimod er det sandsynligt, at de Lysekloisters Skove fredede Hjorte skrive sig fra ældre Tider, ligesom man paastaar, at en egen Art vilde Duer med sort Baand over Vingerne, der findes paa Utstein Kloster, skulle have været tamme i ældre Tider og didbragte af Munkene. Forresten vare Hornkvæg, Svin, Faar, Gjeder, Gjæs, Høns og Duer de sædvanlige Huusdyr i Klostrene[1]), og Norden- og Vestenfjelds, hvor Fædriften var Hovedsagen for Klostrenes Leilændinger, ydedes Landskylden i Huder, Skind, Smør, Ost og Talg, der igjen af Klostrene bragtes i Handelen.

Fiskerierne vare af Vigtighed for de Klostre, der eiede Fiskevær, Lakevarp o. s. v. Katholicismens Fastedage bragte allerede tidlig Norges rige Fiskerier i Flor, og Skreiden (Stokfisken) var længe Landets væsentligste Udførselsvare. At de langs Kysten bosatte Munkes Opmærksomhed derfor hendroges til denne Indtægtskilde, var ganske naturligt, alle Klostre eiede større og mindre Fiskerier, Sæl- og Ægvær, og i alle Privilegier tages disse i Beskyttelse. Disse Fiskevær vare enten bortbygslede mod aarlig Landskyld ligesom Jordegodset, eller de blete bortsatte paa visse Aar, og da var Vilkaaret gjerne det, at Brugeren holdt al Redskab og ydede Klostret i reent Udbytte den halve Fangst. Vilkaaret var altsaa haardere da end nuomstunder, da Eieren i Regelen maa bekoste alt hvad til Driften behoves. I det Hele havde Fiskevær i ældre Tider forholdsvis en langt høiere Værd end nu, hvilket visnok ikke ene og alene maa tilskrives Formindskelse i den aarlige Afdrægt, men vel og havde sin Grund i misligt Agerbrug, faa Næringsveie i det Hele, samt at Fisken var den stedse lettest afsættelige Vare, i hvilken man derfor i ældre Dage som oftest beregnede Værdierne istedetfor i

[1]) Oplysning om Besætningens Størrelse paa et rigtignok længe slet benyttet Kloster paa Landet, giver det ovennævnte Inventarium paa Tutereen (Dipl. Münch. 3184. 3186). Der fandtes, da Abboden blev greben, 25 Nød samt 10 Kjør og en Ore, som nylig forud vare førte bort, 2 Heste, 16 Ungnød, foruden 13 levende Fæ, der ligeledes vare førte bort, 12 (efter det andet Inventarium 25) Sauder, 10 Kalve, 23 (efter det andet 3) Svin, 8 Gjæs; fremdeles i slagtet Tilstand eller iøvrigt som Afdræt af Kvægavlen nævnes 12 Sider Flesk, 12 slagtede Nød, 2 Tønder grønsaltet Kjød, 2 Tønder Smør, 8 Voger Talg, 30 Oste, 18 saltede Huder og 4 Huder hos Garveren o. s. v. Til de to Heste nævnes to Sadler, saa at disse maaske have været Rideheste, og Arbeidshestene andensteds opstaldede eller forglemte i Optegnelsen.

Nyut[1]). Munkene dreve vel og stundom selv Fiskeri, da man t. Ex. finder Sildegarn omtalt i Kloster-Inventarier, men dette skede vel nærmest til Tidsfordriv og Huusbrug, og neppe i det Store eller paa fjerntliggende Fiskevær. Mere end ved Besiddelsen af større Fiskerier virkede uden Tvivl Munkene til Fiskearternes Udbredelse og Forædling ved Anlægget af Fiskedamme, hvoraf Levninger endnu findes ved enkelte Klostre. Paa Gaarden Blakestad i Aaker (ovenfor S. 76) sees Indsænk i Jordsmonnet, som kaldes Munkedammene, og Gaarden Munkedammen i Christiania skylder høist rimeligt slige Anlæg sit Navn. Forresten udskibede de større Klostre deres Overskud af Fiskevarer tildeels i egne Skibe til Udlandet, især til England, som dengang modtog den betydeligste Deel af Norges Tørfisk, og forsaavidt som de saaledes befordrede Udførselen, kunne de siges at have fremmet denne Næringsvei, af hvilken vi forresten ikke have fundet, at de havde nogen særegen Fortjeneste.

Dette er derimod Tilfældet med Bygningskunsten. Før Christendommens Indførelse vare Steenbygninger ikke kjendte i Norge, og det var ved engelske Bygmestere, at vore ældste Steenkirker opførtes. Hofene eller Afgudstemplerne vare af Træ, i Almindelighed Reisverksbygninger, klædte med hugne Planker og tækkede med Spaan; Kongsgaardene og Høvdingernes Bopæle vare berøvede mange af de Bekvemmeligheder[2]), hvortil de christne Missionærer hjemme allerede vare vante. Vel holdt den nationale Bygningsmaade, Reisverksbygningerne, sig ved Siden af den fremmede Architektur, især oppe i Fjeldbygden, hvor Kirker i hiin Stiil endnu, uagtet deres Lethed, trodse Aarhundreder, men i Byerne og langs Kysten fortrængtes efterhaanden Stavekirkerne af Steenkirker. Klosterkirkerne byggedes i Almindelighed af huggen Steen, og ældre Klosterbygningerne synes ogsaa i det Mindste for en Deel at have været af Grundmuur, men kun paa de færreste Steder er endnu tydelige Levninger deraf tilbage. Dette er imidlertid ovenfor omtalt i § 5; her skulle vi kun tilføie noget om den Kunstfærdighed, hvoraf deres Levninger bære Præg. Udgravningen paa Hovedøen har bragt for Dagen en Samling af architektoniske Ornamenter, som efter Sagkyndiges Dom give et høit Begreb om den Bygningskyndighed og den Kunstfærdighed,

---

[1]) I de enkelte Klostres Historie vil man forøvrigt finde Enkeltheberne i denne Henseende. De fleste Oplysninger forekomme ved Klostrene i Bergens Stift.

[2]) Jfr. Keyfers Afhandling Om Nordmændenes Boliger i Norsk Tidsskrift. I. 305—322, og med Hensyn til vore ældste Kirker, deres Alder og Bygningsmaade N. Nicolaysens archæol. hist. Fortegnelse.

de engelske Bygmestere have besiddet. Flere af Soklerne, Kapitæl
o. s. v. ere udhugne med en usædvanlig Kunst og Omhu i rene og
Mønstre, Chorsgangens aabne Svilerad har ligeledes været meget sn
fuld, og i denne Bygnings ældre Deel er der i det Hele ikke sp
hverken Arbeide eller Penge, for at alt skulde blive varigt og sm
De senere Udvidelser derimod ere af mindre architektonisk Værd.
støder man idelig paa Benyttelse af Teglsteen ved Siden af huggen
brudt Kalksteen; Teglstenene ere i det Hele mindre vel brændte og v
ikke Formodning om, at Teglsteensbrændingen har staaet paa noget
Standpunkt [1]), skjønt Profilstenene have ret smukke Former. Richa
kirken i Bergen eller Munkelivs Klosterkirke beskrives som den stol
Steenbygning, og Bergens Domkirkes (oprindelig Franciskaner-Kirk
ældre Dele vække lignende Forestilling [2]). Ruinerne paa Lysekloster v
ligesom Hovedbyens om reen Smag og Bygningskyndighed. Sa
Haakon Haakonsson som Hertug Skule fremmede med rund Haand M
kenes Iver i denne Retning, og den af Førstnævnte byggede Dragsm
Klosterkirke tiltrækker sig endnu i sine Ruiner Sagkyndiges Opmærks
hed [3]). Bygningsmaterialet valgtes med en senere hen ukjendt Om
og Kalken især udmærkede sig ved en uopløselig Fasthed. Munkene s
fede selv disse Fornedenheder til Veie, og man kan endnu paa
Steder, saasom ved Lysekloster, paavise de Steder, hvor Stenen er h
og huggen, ligesom man oftere træffer Steenhuggere, Murere o. Fl.
talte som Lægbrødre i Klostrene. Halsnø Kloster eiede en Kalk
(límaofn), som Abbeden 1328 var sysselsat med at anlægge [4]). E
almindeligt Vidnesbyrd om Geistlighedens Fortjenester af Bygnings
sten behøver man blot at henvise til Middelalderens Mesterverker af
kebygninger i det Hele, ligesom det er almindelig erkjendt, at Refor
tionen netop ved sin Protestantisme har virket fordærveligt paa A
tekturen i Almindelighed og den kirkelige i Særdeleshed. For No
Vedkommende sammenligne man blot Mariekirken med Nykirken i
gen, Akers Kirke med Vor Frelsers i Christiania, Grans, Aas
Tunes Kirker med Frons, Kongsbergs eller Arendals, for at blive

---

[1]) Jfr. Nicolaysens Fortegn. S. 6 i Anledning af Dr. Lischs Antagelse
Modsatte, hvorom mere paa næste Side.

[2]) Se Afbildning af et af Vinduerne i Aarsberetningen 1854 fra Foren
til Norske Fortidsmindesmærkers Bevaring.

[3]) Brunius Arkitektonisk Resa i Bohuslän 114—115.

[4]) Barth. IV. 228.

siist om den næsten utrolige Tilbagegang, ikke alene med Hensyn til terialets Skjønhed og Værd, der kan forklares af økonomiske Hensyn, n hvad der meest maa beklages, i Anordning, Perspektiv, ædel Simhed og et for Guds Huus passende Ydre i det Hele. Man kan kun ske sig med, at Sandsen og Iveren for Fædrenes Bygningskunst nu er vakt til et Liv, der allerede bærer Frugt, skjønt man visselig nig mere vil faa gjenvakt Middelalderens runde Haand eller energiske holdenhed.

Uvisere er Klostrenes Indflydelse paa andre Kunster og Haandrksdriften i det Hele. Man finder, at Munkene havde de fornødne ftaber til de Arbeider, som hyppigst tiltrængtes, og hvortil de derfor holdt Haandværkere. Guld- og Sølvarbeider, hvoraf vel meget indtes fra Udlandet, men dog det Meste vistnok forarbeidedes i Landet , hørte til Klostrenes almindeligste og kostbareste Prydelser, men denne ast er ældre end Christendom og Klostervæsen [1]). Derimod var det rerne og Klostrene, der skaffede Maler- og Billedhugger-Kunsten Indg i Landet, da de hedenske Afgudsbilleder visselig vare i høi Grad e og ufuldkomne, og det var nærmest ved udenlandske Kunstnere, at christne Kirker prydedes. Altertavler og Helgenbilleder i Klostrene tales oftere i Forbindelse med Gaver af kostbare Klædningsstykker til at hænge om dem paa de store Festdage. Herhen høre og Glasmalerne paa Kirkevinduerne, de i Mængde paa Hovedøen og Lyse udvede glasserede Muursten i Kirkegulvene [2]), og enkelte andre Vidnesrd om, at Kunstfliden eller Kunstsandsen har staaet høiere i Klostrene andensteds i Landet i hine lidet kunstelskende Tider.

---

[1]) Man se t. Ex. den ved Enden af Björgynjar Kalfskinn paabegyndte Liste over Munkelivs Guld- og Sølvkar. (Munchs Udg. S. 84). Forøvrigt vare Nordmændene allerede fra den fjerneste Oldtid bekjendte som dygtige Metalarbeidere, hvorom ogsaa jordfundne Levninger bære Vidnesbyrd, og Oldtidens Smede nøde overalt stor Anseelse.

[2]) Af Glasmalerier er nu ingen tilovers fra Klostertiden. De af Kraft (Norges Beskr. IV. 160) omtalte Ruder i Utsteins Kirke ere fra en nyere Tid, og opbevare Navnene paa Klostrets senere Forvaltere m. Fl. I Hovedøens Ruiner fandtes Stumper af Vinduesglas af rød, blaa, grøn og rød Farve, med indbrændte Zirater i Spidsbueform, men uden Figurer. Gulvfliserne i Hovedøens Kirke findes afbildede i de ovennævnte Aarsberetninger af 1849—1852, og har givet Dr. Lisch i Schwerin Anledning til at antage en høi Grad af teknisk Dygtighed i Norge i Middelalderen. (Blätter z. Geschichte der Kirchen zu Doberan und Althof. Schwerin 1854. S. 19.)

Paa Handel og Søfart ſamt Omſætningen af Landets Pro dukter maa Kloſtrene naturligviis have havt idetmindſte nogen Indflydelſe i Forſtningen meeſt ved de fremmede Varer af alle Slags, ſom de fr Udlandet til eget Brug indforte, ſenere ved det Overſkud af Kloſtergod ſets Afdræt, ſom de bragte i Handelen. Den Samling af Menneſker ſom opholdt ſig i Kloſtrene, gjorde fremdeles disſe til gode Markede for Omegnens Beboere, ſom her affatte deres Varer, deels ved Bytte deels mod rede Penge eller Aflad[1]). Ved Gimsø Kloſter ſees der fo gammel Tid at have været drevet Kjøbmandſkab, og det er derfor ikk uſandſynligt, at dette Nonnekloſter har givet Anledning til Byen Skien Anlæg eller Opkomſt. Den er nemlig meget yngre end Kloſtret, me længe førend Byen havde faaet anerkjendt Handelsret, dreves her Kjø mandſkab, ſtottet paa gammel Vedtægt[2]). Gimsø vedblev imidlertid fa tilvante Handel, og denne maa have været Bymændene imod, ſaa de hø Kong Magnus udvirkede et Tillæg til Skiens Fribrev, hvorved det fo bødes at holde noget Kiøbmandſkab i Gimsø, uden med hvad Abbedi ſen tiltrængte til Kloſtrets Forſyning[3]). — Den ſtore og almindelige Man gel paa rede Mynt ſkaffede denne en uforholdsmæſſig Værdi, og gav Anledning til, at Byttehandel blev den almindeligſte ſaavel mellem Lands mænd indbyrdes ſom i Handel med Udlændinger. De ſædvanligſte Byt temidler i Norge vare Tørfiſk, Jern og Vadmel, hvoraf de to førſte gjerne i Betalingen regnedes i Hundreder, det ſidſte i Pakker, ſtundom og i Alen. Saavel Kloſtrene ſom de øvrige geiſtlige Stiftelſer toge og ſaa direkte Deel i Handelen med Udlandet, hvorhen de ſendte deres egne Skibe, ladede med Landets Udførſelsvarer, og tiltuſkede ſig derfor, hvad de fra Udlandet behøvede. De bergenſke Kirker og Kloſtre ſynes at have havt Islandshandelen i ſin Haand, formodentlig ſom ſærlig kongelig Naade, og de have havt ikke faa Skibe i denne Fart; thi ved Aarh

---

[1]) Abbeden af Munkeliv betalte 1303 nogle Bønder for at værdſætte en Kloſtre tilbuden Eiendom med Aflad for deres Synder. (Munkel. Brevb. S. 95).

[2]) Norges gamle Love III. 178—179, hvor man har Byen Skiens maaſke ælde ſte Privilegier, udſtedte af Kong Haakon 16de Marts 1358, og hvorved ma i Byen faar Ret til at kjøbe og ſælge Korn og al anden Vare, „efterſom gammel Sædvane forhen har været i Byen i Skien." Da dette Brev, ſo det gik under i Skiens Brand 1777, var ſammenheftet med to andre yngr er det rimeligvis Byens ældſte Privilegium.

[3]) Sammeſt. III. 189. jfr. Suhms Danm. Hiſt. XIII. 708, hvor Brevets Udtr halde nokon kopskath (Skriv- eller Læſefeil for kopskaph) er gjengiv „hæve Kopſkat". Brevet er udſtedt i ſelve Gimsø 21de Novbr. 1371.

[illegible]-omtale Annalerne ikke mindre end 4 slige Skibe (Lysebussen, Po[illegible]suden, Avaldsnesbussen og Kathrinasuden) som forliste under Is[illegible]nd[1]). Det Afbræk, som Klostrene herved tilføiede Handelsstanden, [illegible]de først blive betydeligt, naar der tilstodes dem særlige Begunstigelser[2]); [illegible]an finder dog ikke, at der i Norge er bleven udstedt noget almin[illegible]ligt Forbud mod Klostrenes Handel, saaledes som Tilfældet var i Dan[illegible]mark under Christian II, hvilket vel heller ikke kunde være saa paatræn[illegible]de nødvendigt her, hvor Klostrenes Antal var saa meget mindre, selv [illegible]det er rimeligt nok, at denne Indflydelse for enkelt Klosters eller [illegible]købstads Vedkommende kan have været betydelig nok. Med Undtagelse [illegible]af Skien er det ikke heller sandsynligt, at nogen norsk By skylder et [illegible]derliggende Kloster sin Opkomst[3]), saaledes som Tilfældet saa ofte var [illegible]i Sverige, Danmark og andre Lande; thi de norske Kjøbstæder, hvor [illegible]Klostre fandtes, vare ældre end disse[4]), og nærmest opstaaede ved Kongs[illegible]gaardes Nærhed eller ved deres fordeelagtige Havn og Beliggenhed i det [illegible]mest befarede Kyststrøg. Aarsagen til, at Norge i denne Henseende [illegible]gjør en Undtagelse fra den almindelige Regel, ligger nærmest i Landets [illegible]Beskaffenhed, der besværliggjør Handel og Omsætning, lægger Hindringer i [illegible]Veien for Landstæders Opblomstren, og derfor ogsaa maatte hindre Klo[illegible]strene fra at blive Kjernen for en om dem sig dannende Stad. Deri[illegible]mod er det paa den anden Side neppe tvivlsomt, at Klostrene i Byerne

---

[1]) Íslenzkir Annálar. S. XXXV og 260—262. Lysebussen tilhørte naturligvis Lyse Kloster, de 3 andre nævnte Skibe de tre kongelige Kapeller: Apostelkirken, Avaldsnes og Katharina Hospital i Bergen. Det er formodentlig med Hensyn til denne privilegerede Handel paa Island, der ved Reformationstiden gik over til Hamborgerne og senere til Kjøbenhavnerne, at der i den saakaldte „Bergens Fundats" berettes, at Halsnø Kloster fik Tilladelse til som andre Kanniker i Bergens Stift at sende sin egen Landskyld, norræn varning, til Island, sig til Forbedring med Kjøbmandskab.

[2]) Saaledes paalagde Kong John af England ved Brev fra Pontefract af 30te August 1211 alle sine Befalingsmænd i engelske Havne, at lade Abbediet Lyses Skibe fra Norge med Gods og Handelsvarer frit seile hjem uden Told eller Afgift, saalænge Kongen fandt for godt. (Rotuli litterar. patentium in Turri. Vol. I. Pars I. p. 95 a. London 1835. Fol.)

[3]) Det skulde da nærmest være Moss fra Varne, men dette er i høi Grad tvivlsomt. Hamarkaupang reistes og faldt med Biskopstolen.

[4]) Marstrand (Malstrandir) nævnes vel først samtidigt med det derværende Franciskanerkloster, men det er rimeligt, at Byen idetmindste som søgt Fiskeplads maa være ældre end Klostret, da Tiggermunke ikke mere her end andensteds kunde nære sig paa Ildsøer.

i flere Henſeender bidroge til disſes Opkomſt og Anſeelſe, og man kan vel ikke uden Grund tilſkrive Kloſtrenes og lignende Stiftelſers Undergang ſamt de katholſke Biſkoppers Fald ved Reformationen den ſienſynlige Tilbagegang, hvori de norſke Kjøbſtæder befandt ſig i anden Halvdeel af 16de Aarhundrede, og hvorfra Tønsberg, Konghelle og Hamar aldrig, og Oslo forſt ved Trælaſtudforſelens Opſving hævede ſig. De nordenfjeldſke Byer lede mindre, fordi de i Fiſkehandelen havde en ſikkrere og uafhængigere Indtægtskilde.

Betragter man under Eet hvad vi ſaaledes have kunnet oplyſe om Kloſtrenes Indflydelſe paa Næringsveiene, vil man uden Tvivl finde, at den ikke har været betydelig. Dette er og rimeligt nok, da her vare for få Kloſtre i Riget til, at de kunde have virket meget i denne Henſeende, ligeſom deres tidlige Tilbagegang og Sædernes Forfald ogſaa herved maa have havt en ſkadelig Virkning.

§ 8. Munkenes Forhold til Sekulargeiſtlighed og Almue.

Da Biſkopperne i det 12te Aarhundrede med uegennyttig Iver befordrede Kloſteranlæg i Norge, vare endnu ikke Munkenes Privilegier i den Grad forøgede og udvidede af Paverne, at nogen Fare for den egentlige geiſtlige Stands Anſeelſe og Udkomme deraf kunde befrygtes. Det var forſt ved de to Tiggerordeners Stiftelſe og hurtige Udbredelſe, at en ſaadan Frygt opſtod og ſnart viſte ſig grundet, og det vil i ſin Henſeender kaſte Lys paa Munkevæſenets Virkninger i Norge, nogle nærmere at omtale de mange Forviklinger, ſom Munkenes ſæregne Rettigheder foranledigede iſær med den derved forurettede Sekulargeiſtlighed.

For Dominikanernes og Minoritternes Boſættelſe i de ſtørre Byer og iſær i Stiftsſtæderne laa de fleſte Kloſtre paa Landet, og disſe bofattede ſig ſaare lidet med at udføre geiſtlige Forretninger, og grebe i det Hele næſten ſlet ikke ind i Sekulargeiſtlighedens Virkſomhed. Nei, forandredes derimod Forholdet aldeles, og dog maa hverken Biſkopperne eller Kannikerne i Forſtningen have lukt Øinene aabne for den Fare, ſom disſe nvere Ordeners ubvre Forrettigheder truede dem med. Thi de var ſaa langt fra, at Geiſtligheden lagde dem Hindringer i Veien for deres Nedſættelſe, at den tvertimod maa have rakt Haand dertil, da ſamtlige Dominikanerkloſtre endog vare anlagte paa ſelve Domkirkernes Grund altſaa udentvivl med Biſkops og Kapittels Samtykke og Biſtand. Men ſnart mærkede de, at de fostrede en Slange ved deres egen Barm, e

[illegible]de Forfølgelser løs, som med faa Afbrydelser vedvarede gjennem [illegible]r end eet Aarhundrede. Det er Privilegiernes Natur, at de skade [illegible] forurette den Ene, idet de begunstige den Anden, og Tiggermunkenes [illegible]nfor § 2) truede næsten Sekulargeistligheden med Undergang. I alle [illegible] Nordens Riger forsøgte derfor Biskopperne at faa Tiggermunkenes [illegible]ttigheder indskrænkede inden rimelige Grændser, men Dominikaner- [illegible] Klage herom til Rom foranledigede en Bulle fra Pave Innocents [illegible] af 17de September 1245 til samtlige Erkebiskopper, Biskopper, Ab- [illegible]r, Prælater o. s. v. i Danmark, Sverige og Norge, hvori han [illegible]gt iretteſætter disse, fordi de tillode Sekulargeistlige, ledede af Pen- [illegible]gjærlighed, at hindre Prædikebrødrene, der havde valgt med Selv- [illegible]egtelse at tjene Christus i den yderste Fattigdom, at udføre deres [illegible]rede. Man havde saaledes, skriver Paven, villet negte dem at høre [illegible]ristemaal, paalægge Ponitents og uddele Nadveren, samt at opbevare [illegible]rens Legeme i deres Oratorier; man havde forbudt dem at begrave [illegible]folk paa deres Kirkegaarde og besørge Jordfæstningen; ja selv afdøde [illegible]rødres Lig vilde man først skulde bringes til Sognekirken, førend de [illegible]atte begraves i Klostret; man negtede dem Klokker, viet Kirkegaard, [illegible]g Ret til at holde Gudstjeneste uden paa visse Tider: man vilde fore- [illegible]kive dem et bestemt Antal Præstmunke, Klerke og Lægfolk, fastsætte [illegible]forbruget af Vorlys, Fakler og Kirkekar og tilvende sig selv Overskud- [illegible]et, tvinge dem til at indfinde sig ved Præstemøderne og underkaste sig [illegible]sses Bestemmelser, ja de truede endog med at ville holde Bodskapittel [illegible]Klostrene over Brødrene, og vilde tvinge Priorerne til at sværge sig [illegible]troskabsed. Klostrenes Velgjørere forfølges under de løseste Paaskud [illegible]ed Bandsættelse, og Munkene trues med at udjages af deres Boliger, [illegible]vis de ikke underkaste sig i Eet og Alt. Fremdeles forlanger man Ti- [illegible]nde af deres Havefrugter, og Afgift af deres Boliger „ligesom af Js- [illegible]raels Huse," under Paaskud af, at Andre vilde betale Leie af Grun- [illegible]ene, hvis ikke Munkene boede der. Alle disse Indgreb i Dominika- [illegible]nernes velerhvervede Rettigheder forbyder Paven derfor under Bands- [illegible]nd, som vedkommende lydige Erkebiskopper o. s. v. skulle med apostol- [illegible]isk Myndighed lyse over de ulydige [1]).

I denne Pavebulle har man Stridspunkterne mellem Munkene og Præsterne samlet anførte, men Truslerne i Bullens Slutning kunde ikke

---

[1]) Dipl. Norv. I. No. 29. Ogsaa heraf fremlyser det, at Dominikanerne havde faaet Byggetomt af Domkapitlerne.

forebygge, at de gamle Stridigheder om Udstrækningen af Munk Privilegier og disses rette Fortolkning idelig fornyedes til Forarg for Folket, og til ikke liden Bekymring for Paven og begge Part Foresatte. Det var især i 13de og 14de Aarhundrede, at denne K stod paa, og fra den Tid har man derfor flere Formaningsbreve gjensidig Forligelighed og Eftergivenhed [1]). Den ovenanførte Bulle vede Geistligheden ikke ligefrem at modsætte sig, men man søgte ved eller ad Omveie at naa Maalet. Det Middel, Kannikerne i Ber hertil valgte, var ligesaa originalt som virksomt. Prædikebrødre Kloster laa under Bakken nedenfor Kannikegaarden, og begges K gaarde stødte til hinanden. Nu anlagde Kannikerne deres Priveter Bagsiden ud mod Klosterkirkegaarden, der da tilligemed Kirken og H oversvømmedes med Ureenlighed ovenfra, som i Sommeren 1247 f bragte en ulidelig Stank. Følgen blev, at Kirkesøgende udebleve Klostret, og at Ingen vilde lade sig begrave hos Brødrene. Paa di Klage for Kardinal Vilhelm, der netop da opholdt sig i Bergen i ledning af Kong Haakons Kroning, fik Kapitlet Befaling strax at rive disse Huse, og anlægge dem paa et Sted, der ei besværede M kene [2]). Uvenskabet vedvarede imidlertid, skjønt det maatte skaffe sig paa andre Maader, og næsten et heelt Aarhundrede igjennem havde B gens Biskopper fuldt op at bestille med at bringe Forlig til Veie, atter ved første Anledning bleve omgaaede eller brudte [3]). Forholde Nidaros var ikke bedre; Tvisten dreiede sig om de samme Spørgsm Skriftemaalet, Prædike- og Jordfæstnings-Retten, og det Forlig, den valgte Erkebiskop Birger i 1264 istandbragte, indeholdt Tønder nok ny Splid [4]); i Oslo maatte Paven selv atter indskride for at faa E paa Kampen mellem Kapitlet og Dominikanerne, og vælge delegere Dommere for at dømme dem imellem [5]).

Efter den Erfaring, Domkapitlerne saaledes havde faaet angaaen Tiggermunkenes skadelige Indflydelse paa Geistlighedens Kaar, var ikke at undres over, at de stræbte at forebygge flere slige Dødsfiend

---

[1]) Se blandt Andet Dipl. Svecan. I. 500—503. Barth. III. 79—81. Jeg henvises til Bispemødernes Bestemmelser i denne Henseende ovenfor, især 95, og til Specialhistorien.

[2]) Dipl. Norv. II. No. 7 og 8.

[3]) Mere herom i de bergenske Prædikebrødres Historie.

[4]) Thork. Dipl. II. 48—49. Dipl. Norv. I. No. 59.

[5]) Dipl. Norv. III. No. 380. Suhm Danm. Hist. XIII. 720.

stelse. Da derfor Hertug Haakon Magnussøn havde besluttet at dlægge et Franciskanerkloster i Oslo, og til den Ende i 1291 havde ldt nogle af Provindsens Brødre til Byen, hvor han selv gav dem ggetomt, forbød Simon, Erkepræst ved Halvardskirken, i Biskoppens n Brødrene at fortsætte de paabegyndte Bygningsarbeider, truede beiderne med Band, og da dette ikke hjalp, udførte han virkelig Trus-
Dette kom naturligviis for Paven, der strax tog sig alvorlig af noritternes Sag, og ved Bulle af 11te November 1291 befalede han beden af Munkeliv samt Provsten og en Kannik ved Apostelkirken at dersøge Sagen, og om den forholdt sig som anført, at stevne Oslo kop, Erkepræst og Kapittel til at møde for Paven inden 4 Maaneder, at lide Dom efter Loven [1]). Geistligheden tabte naturligviis, da s egenmægtige Adfærd her var lige imod Minoritternes Privilegier, Klostret blev bygget og staar tildeels endnu.

Ubetinget Ret havde derimod Biskop og Kapittel, naar de med al agt modsatte sig de selvtagne Rettigheder udenfor eller tvert imod Pri-legierne, som Munkene ikke saa sjelden forsøgte at tilvende sig. Den e Ret til at prædike og skrifte var kun forundt de to Tiggerordener, n disses Exempel var for fristende til, at ikke de øvrige Munkeorde-e skulde forsøgt paa at efterligne dem. Saaledes tvistedes oftere om begravelsesretten mellem vedkommende Præst og det Kloster, der laa in-n hans Kald; endnu hyppigere søgte vedkommende Munke at trække gnets Skriftebørn til sig, idet de paaberaabte sig den Ret til at skrifte ses Tyende og Undergivne, som Privilegierne i Almindelighed hjem-e dem. Her maatte da Biskoppen skride ind, skjønt hans Bestræbel-e ofte bleve spildte ved Abbedernes Appeller til udenrigske Foresatte. I 1329 bandsatte den for sin Kirkes Rettigheder nidkjære Biskop Aud-n af Bergen Abbeden og Munkene i Lyse, deels fordi de havde siddet dommen om Lakefisket i Oselven overhørige, deels fordi de tvertimod kreloven havde indanket samme for Kongens Domstol, deels endelig di de uagtet given Advarsel vedbleve at høre de omboende Sognefolks Kristenmaal, at synge Messe for dem og betjene de Syge, samt Sog-epræsterne uspurgte havde begravet disses Sognemænd paa Klostrets irkegaard [2]).

---

[1]) Dipl. Norv. III. No. 31. Enkelthederne i denne Sag maa forbeholdes Specialhistorien.

[2]) Barth. IV. 268. Blandt Bilagene i 1ste Udg. S. 755.

Endmere aabenbart gik Munkene Pavernes Hensigter med de
Privilegier for nær, naar de i Tillid til deres Exemtion ansaa sig
rettigede til at omgaaes med og tage Personer i Forsvar, som den
lære Geistlighed lovlig havde bandsat. Hvad enten Munkene her
dedes af Trods, af Lyst til at prøve Udstrækningen af deres Rettigh
eller af Egennytte, da den Bandsatte naturligviis fandt sig vel tjent
i dyre Domme at betale en Bistand, som tilintetgjorde Bandsætt
Virkninger, saa var deres Fremfærd i denne Henseende lige forar
og aabenbart i Strid med Begrebet om en christen Kirke. Ei
finder man, at de hos deres Foresatte have fundet Medhold i slig
raadighed. Da Cistercienserne i Hovedøen havde holdt Messe for
Sverre, uagtet han var bandsat af den norske og danske Geistlighed,
af Paven selv, bleve paa derover indkommen Klage til Abbeden af
teaux de Munke, som havde deeltaget i Messen, paa Cistercienser
neralkapittel Aar 1200 idømte den i Regelen fastsatte Straf [1]). I 1
havde nogle tydske Kjøbmænd, som boede Vinteren over i Bergen,
tet at betale Tiende paa Grund af dette temporære Ophold, og b
derfor af Biskop Arne satte i Band. Men de saaledes Bandsatte
bleve desuagtet at gaa i Kirke hos Prædikebrødrene og Minoritte
under Paaskud af, at Biskoppens Excommunication ikke angik andre
ker, end han havde Myndighed over. Ved Brev af 31te Mai s.
til samtlige „lærde Mænd, Abbeder, Provster, Chorsbrødre, Prædi
og Barfodbrødre, Munker, Kanniker og Sognepræster" inden By
Bergen imødegaar Biskop Arne denne nye og urimelige Paastand,
maatte — siger han — hvis den var sand, medføre, at Kirken var s
dersplittet i sit Indre. Derimod maa den Mand, der er bandsat i e
Kirke, nødvendig være det i alle, overeensstemmende med vor Tro,
der er een, hellig, almindelig Kirke, og paa Grund heraf forbyder h
Alle og Enhver at give disse bandsatte Tydskere Adgang til deres K
ker, da de vel maa vide, at enhver Geistlig, Klostermand eller Verden
mand [2]), Prædike- og Barfod-Brødre [3]) ikke undtagne, der h
der Messe med vitterligt Bandsatte, selv paadrager sig Bandsstraf [4]).
Forbindelse hermed tilkjendegav han alle Geistlige, exemte og ikke exem

---

[1]) Martene et Durand, Thesaurus novus Anecd. IV. 1294.

[2]) Klaustrmaðr eða veraldzmaðr d. e. her Sekulargeistlig.

[3]) D. e. her Minoritterne i Bergen, ikke St. Jons Augustinere.

[4]) Dipl. Norv. II. No. 97.

3 Tydskere vare belagte med Kirkens Band, og forbød dem at have
jen Omgang med disse [1]).

I alt dette havde Biskop Arne fuld Ret, og han blev ikke staaende
d at hævde Kirkens Sag ligeoverfor Munkene inden sit Stift, men
dte samtidig hermed ved Pavehoffet at udvirke Bestemmelser mod de
te Munkeordener, saavel med Hensyn til deres Forhold til Geistlig-
i det Hele, som især angaaende Prædikebrødrenes Pligt at betale
is aarlig Afgift (portio canonica) til Sognepresterne, der oftere er
Tale under Stridigbederne [2]). Arnes Broder og Eftermand Aud-
deeltog ligeledes med Varme i disse Stridigheder, og istandbragte
lig efter mange Underhandlinger et Forlig imellem Prædikebrødrene
Kanikerne, i hvilket endnu den gamle Privetsag omtales, og hvori
vrigt mangfoldige Trætter bilægges [3]). Samme Biskop forbød lige-
es ved Brev af 27de Marts 1320, foranlediget ved indkomne Klager
Sognepresterne, under Bands Pine Alle og fornemmelig Presterne
d Apostelkirken (d. e. de kongelige Kanniker) og andre Klostermænd i
ergen at række Andres Sognemænd uden Nødvendighed Kirkens Vel-
rninger og Herrens Legeme paa Paaskedag eller til andre Tider, da
t stred mod Pavens Bud og Kirkeloven, ligesom det bersvede Pre-
rne deres lovlige Offer [4]).

Med Hensyn til Klostrenes uvenlige Forhold til Sekulargeistlighe-
n og især angaaende Uenighederne mellem denne og Dominikanerne,
ser et Brev fra Prædikebrødrene i Nidaros til deres forrige Provindsial
broder Peter Philipssøn, da Erkebiskop i Upsala (1330—1341), flere

---

[1]) Dipl. Norv. II. No. 102. Begge Breve ere af 31te Mai, og tydelig af samme Aar, skjønt det sidste urigtig er dateret 1310.

[2]) Barth. IV. 315—316. 165—171. Björgv. Kálfsk. 131. Herom iøvrigt Mere i de enkelte Prædikebrødre-Klostres Historie. Til portio canonica hørte blandt andet quarta funeralium, som nedenfor omtales.

[3]) ibid. 165—171. Brevet er udateret; maaske er det derfor yngre end det hereefter omtalte Forbud af 1320.

[4]) Suhm XII. 337 efter Barth. IV. 52—55. Udtrykket her: prestar at Postolakirkiu oc nokkorer adrer klaustermenn i bönom, maa ikke tages bogstaveligt, som om Kanikerne ved Apostelkirken vare Klostermænd; thi Meningen kan her kun være samtlige exemte Geistlige i Byen, der gik Presterne for nær. At jeg heri har Ret, viser og selve Brevet, hvor de oven nævnte Udtryk længere nede ere omskiftede med veraldar prestar eda klaustra; thi verdslige Præster kunde de kongelige Geistlige kun i det Tilfælde kaldes, at de i ingen Deel vare klosterlige.

interessante Oplysninger[1]). Konventet i Nidaros beder heri blandt
det deres forrige Foresatte om at hjælpe dem med nogle af Kirkens
ver; thi Erkebiskoppen i Nidaros og hans Kapittel unde dem intet G
men paaføre dem Bekymringer med Hensyn til Fjerdeparten af alle
gravelser (quarta omnium funeralium, som nemlig Sekulargeistlig
tilkom), forbyde dem at prædike i Byen og paa Landet og at
Skriftemaal, ligesom Erkebiskoppen under Trusel med Affættelse har
budt Sognepresterne at vise Prædikebrødrene Velgjerninger, og finder
Glæde i at negte disse, hvad han forunder sine kjære Venner Min
terne; og dette paa samme Tid som han endog tillader Cistercienser
tigge, idet han giver dem Lov at tage Almuen til Gudsbord (co
nicare populum). — Om det end kan være Grund til at betvivle,
denne Klage forholder sig rigtig i alle Dele, da Erkebiskoppen vel
uden Grund har turdet negte Prædikebrødrene en saa uimodsigelig
som at prædike og høre Skriftemaal, saa oplyser den dog det spæ
Forhold, som atter i 14de Aarhundrede fandt Sted mellem dem og
pitlet, og det er ikke urimeligt, at dettes Forkjærlighed for Minoritte
hvorom Brevet taler, staar i Forbindelse med den samtidige Kamp, is
i Sverige, mellem begge Tiggerordener. — I det Hele var denne Ti
punkt, Kong Magnus Eriksſons Mindreaarighed, en haard Tid
Geistligheden; thi Rigsforstanderen, Hr. Erling Vidkunsſøn, var
fiendsk, og synes med Flid at have understøttet dem, der satte sig
mod den geistlige Øvrighed. Han tog en fra Hovedøen bortløben
ster Arne i Beskyttelse, trods Abbedens og Oslo Biskops Reklam
ner, og gjorde ham til kongelig Klerk, og i 1328 bestyrkede han
sterne i deres Vrangvillighed mod Bergens Biskop, hvem de negtede
betale Gaardetiende, ja holdt endog Sammenkomster med dem i den
ledning hos Prædikebrødrene, som altsaa sandsynlig ogsaa denne

[1]) Orig. paa Perg. i svenske Rigsarchiv. En Afskrift deraf i Diplomatari
Langebekian. i Kbhvn. er henført til 1440, men da Broder Petrus
lippi, der før havde været Prædikebrødrenes Provindsial i Dacia, blev Er
biskop i Upsala efter Olaf († 11te Marts 1330), og døde i August 13
(Chronicon de archiepsc. Upsaliens. ed. Schefferus. Ups. 1673. 78 s
saa maa dette Brev nødvendig falde mellem disse Aar. Den norske Erke
skop, hvorover der føres Klage, bliver følgelig enten Eilif Korte († 2
September 1332) eller Paal Baardsſøn, snareſt den sidste, da Brevet ty
hen paa de Stridigheder mellem Minoritter og Dominikanere, som i h
Tid udbrøde i Provindsen, og maaske vare foranledigede af Upsalas Erke
skop. (Regesta Danica I. 259).

[illegible] staaet Geistligheden imod [1]). Efter denne Tid blive Vidnesbyrdene [illegible] Munkenes og Præsternes indbyrdes Uenighed færre, sandsynligviis [illegible]saameget en Følge af, at Forholdene nu efterhaanden vare blevne [illegible]ede, som af begge Partiers forbedrede Formuesforfatning, der gjorde [illegible] mere ligegyldige ved enkelte Indgreb; men endnu i 1443 bandsatte [illegible]op Olaf af Bergen Dominikanerne sammesteds, saafremt de ikke 3 [illegible]ge efter Oplæsningen af hans Befaling igjen opgrove og lode bort[illegible]ge en Forbryders Lig, som de med Tilsidesættelse af Kirkeloven havde [illegible]gravet paa deres Kirkegaard [2]).

Det er især om de eximerede Munkeordener, Talen her har været, [illegible] disse nærmest og hyppigst maatte støde den geistlige Øvrighed, i hvis [illegible]kreds de indtrængte sig. De Vidnesbyrd om Uenighed mellem ved[illegible]kommende Biskop og de hans Opsyn underlagte Klosterstiftelser, som [illegible] isvrigt træffer paa, ere her af mindre Vægt, da de hverken synes [illegible] have været flere eller mærkeligere, end de lignende Formaninger, [illegible]rusler eller Straffe, som selve Sekulargeistligheden nu og da modtog [illegible]er idsmtes af deres Foresatte.

I et særeget Forhold til den lavere Geistlighed kom Klostrene gjen[illegible] de Sognekirker, som de eiede, og hvori Gudstjenesten enten forrettedes ved Prestmunke fra selve Klostret, eller ved egne Kapellaner, [illegible] det ansatte ved Kirken. Denne Gjenstand er ovenfor berørt, idet der er viist, at slige Klosterkirker eller Kapeller paa Landet have i senere Tider givet Anledning til Klostersagn paa hine Steder, samt at flere af Norges Klostre eiede Sognekirker, og med Hensyn til disse stode i samme Forhold til vedkommende Biskop som andre Kirkeeiere eller Indehavere af Kaldsretten. Klostrenes Besiddelse af Sognekirker maa, som det synes, have været en baade Almue og Sognepræster temmelig ligegyldig Sag; thi da Prestmunkene vel stod paa samme Dannelsestrin som Sogneprestens Vicarius, blev Almuen lige vel eller lige ilde tjent med dem begge, og da det var meget faa Kirker i Landet, som gjennem Klostrenes Kaldsret bersøvedes Sekulargeistligheden, kunde det ei heller være af nogen Betydning for disse. Kun forsaavidt som Almuen i det Hele forsømtes derved, at Præsten ikke boede ved sin Kirke, men opholdt sig

---

[1]) Efter Barth. IV. 231 ff. trykt i Saml. til Norges Historie V. 352 ff. I Munchs Indledning dertil oplyses flere Træk af Hr. Erlings spændte Forhold til Prælaterne.

[2]) Dipl. Norv. I. No. 786.

deels i Klostret, deels i Bispestaden eller udenlands, og lod Kirketje
sten besørge af en slet lønnet Vicarius, blev det Almuen af Vigtighed
hvem der udnævnte dens Præst, og hvorvidt denne var Kannik elle
Munk tillige; thi Vikariatvæsenet har altid været et fordærveligt Mis
brug i Kirken. Men dette fandt uden al Tvivl hyppigere Sted ve
Sekulargeistlighedens end ved Klostrenes Sognekirker. Kannikens fa
lønnede og overlæssede Kapellan i det Mindste stod hverken med Hens
til Kultur, Videnskabelighed eller udvortes Livsomstændigheder synderli
over den Almue, blandt hvem han skulde virke, medens Klostret en
holdt en fast Præst ved Kirken, der som saadan havde sit Udkomme, el
lod Tjenesten skiftevis besørge ved Munke.

Om Munkenes Forhold til Almuen er i det Foregaaende ofte
leilighedsvis talt, samt paaviist, at det i Almindelighed var godt. Aa
sagen til, at Almuen som oftest gav dem Fortrinnet for Sognepræsterne,
laa ikke alene i den Tro, at deres Messer, Aflad, Skriftemaal og Gra
steder vare helligere end Sognepræsternes, men vi søge det visselig ikk
med Uret tillige for en stor Deel deri, at Forholdet til Sognepræsterne va
tvunget og lovbestemt, følgelig et Pligtforhold, til Munkene derimod
frivilligt, stundom hemmelig tilsneget, og følgelig et Kjærligheds- og
Tillids-Forhold. Det er ikke først i vor Tid, at Sognebaandets Løs
ning har fundet Forsvarere; en saadan aandelig Fribed bar til alle Ti
der tiltalt saavel den oprigtige Christne, der i sin Tro ikke stemmede med
sin Sognepræst, som Fritænkeren, der med Glæde vilde gribe Leiligheden
til at losrive sig fra lovlige Forpligtelser[1]). Egennytten bragte Mun
kene til at bestyrke saavel den Ene som den Anden i denne Lyst til Uaf
hængighed, og naar da Biskoppen ifølge Pligt og Skyldighed anvendte
Lovens Bud mod slige Misbrug, udlagdes dette som en Følge af Sog
nepræsternes egennyttige Klage, og Uordenens Ophavsmænd, Munkene,
erstattedes rigeligt deres Uleiligbed ved forøgede Gaver og hyppigere
Benyttelse, hvor det lovligt kunde ske. Vidnesbyrd om fiendtligt For
hold mellem Munke og Almue høre derfor til Undtagelserne, og vi have
ikke truffet paa Noget, der med Bestemthed har Præget af almindelig

---

[1]) Til denne Klasse hørte de tydske Handelssvende i Bergen, som frygtede Band
sættelsen, fordi den ifølge Tidsalderens Rædsel for den Bandsatte virkede ufor
delagtig paa deres Handelsdrift, og derfor gjennem Tiggermunkene søgte
Adgang til Kirken. Naar dette ikke hjalp, underkastede de sig vel og for en
kelt Gang Biskoppens Dom, men grebe strax Leiligheden, naar den gaves, til
at hevne sig paa sin Præst ved at forholde ham hans Rettigheder.

Misnøie med Munkene som saadanne. Thi at Helgeseter Kloster i 1240 blev stormet og brændt af Birkebenerne, havde politisk Grund, da Hertug Skule der havde søgt et Fristed, og den Insult, som tildeels af Høgfolk tilføiedes Abbeden af Nidarholm i Nidaros Domkirke 1301, var foranlediget af Hevn fra Domkapitlets Side [1]). Mere tvivlsom er Aarsagen til den Voldsgjerning mod Minoritterne i Oslo, som flere af Byens Indvaanere 1376 tillode sig, idet de opbrøde Kirkedøren, trængte ind i Klostret, og mishandlede Ordenens Custos i Norge Nikolaus og en anden Munk, samt dræbte en Lægbroder. Udtrykkene i Brevet derom [2]) synes imidlertid at antyde, at Anledningen til Opløbet har været, at Voldsmændene vilde have fat paa en Mand, som maa have taget sin Tilflugt til Klostret, der altsaa ved at tage ham i Beskyttelse har paabraget sig den opirrede Pøbels Selvtægt.

De mange Forbindelser, hvori Munkene i Egenskab af Jorddrotter, Lensmænd, skattefrie Gaardeiere i Byerne m. v. kom til Almuen, maatte desuagtet foraarsage Tvistigheder, Forviklinger og Misfornøielser baade fra Munkenes og Almuens Side, især naar en Lægmand fik med en vrangvillig Abbed at gjøre, over hvem han ikke uden at klage til udenlandske Foresatte kunde faa Ret, en Vidløftighed og Bekostning, der gjorde Sagens Forfølgelse umulig. Iøvrigt svarede dog Munkene i Almindelighed, hvor fritagne for at møde for verdslig Domstol de end ved deres Privilegier vare, for Landets sædvanlige Domstole (Hovedøen f. Ex. for Akers Thing og Oslo Lagmand) i Trætter angaaende deres Jordegods eller verdslige Forhold i det Hele, og det var saaledes vist en grundløs Udflugt, naar Abbeden i Lyse i Anledning af Fiskeretten i Oselven negtede at svare for nogen anden Dommer end Abbeden af Cisteaux eller Paven [3]), saameget mere som han, førend Sagen gik hans Kloster imod, havde afgivet Møde for Biskoppens Domstol, og senere forgjæves appelleret til Erkebiskoppen [4]). Paa civile Processer mellem Klostrene og Almuen er der da heller ingen Mangel, især i Munkelivs og Hovedøens Historie, og naar de til vor Tid bevarede Domme i Al-

---

[1]) Dipl. Norv. III. No. 49. Mere herom i Nidarholms Historie.

[2]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 73. No. 1. „Homo quidam, quibus dimeritis exigentibus ignoramus, atrociter fuit interfectus."

[3]) Barth. IV. 261.

[4]) Derimod havde Cistercienserabbeden Matthias i Tuters Ret, da han, anklaget for geistlig Forseelse erklærede, at Erkebiskoppen ikke var hans „Retter." (Münch. Dipl. No. 3187). I en Retssag (Dipl. Arn. Magn. 60. No. 6)

mindelighed ere faldne ud til Klostrets Fordeel, ligger dette hverken deri, at dette altid havde Ret, eller at Dommen var partisk, men ligefrem deri, at det kun var de vundne Eiendomstrætter, hvorom Munkene bevarede Retsbeviserne, medens de ingen Opfordring havde til at forsyne sig med Domsbreve i tabte Sager. Dette blev Modpartens Sag, og af slige Breve findes nu yderst faa bevarede. Hertil hører f. Ex. en Dom af Oslo Lagmand af 1401, hvori han dømmer Abbeden af Hovedøen og Presten paa Eidsberg til enten at anlægge en ny Vei over de Eiendomme, begge disse havde i Eidsberg, eller ifølge Landslovene lade Bønderne fremdeles bruge den Førselsvei, som de i lang Tid havde benyttet [1]).

Om Klosterleilændingernes Stilling i Forhold til andre Leilændinger have vi ingen afgjørende Oplysning fundet; dog har den neppe været slettere. Den Lethed, hvormed Klostrene kunde faa kjøbt Jordegods af selve Bønderne, der ofte frivillig overgik fra Odelsmandens uafhængige Stilling til Bygselmandens [2]), synes at tale for, at hverken Afgiften har været overdreven eller Behandlingen haard. De Exempler paa det Modsatte, som enkelte Klostres Historie afgiver, høre vist til Undtagelserne, og andre Bygselmænd vare vel ei heller altid frie for Jorddrottens umilde Behandling. Blandt Klagemaalene over Abbed Erik i Utstein 1333 anføres, at han Aaret forud havde taget 12 Mand med sig med Ballister og Lænker, begivet sig til Klostrets Gaarde, og mod Biskoppens Forbud ranet og plyndret utalligt Gods, som han derpaa med sine Følgesvende havde forsødt i Drik og anden Overdaadighed [3]); og om Abbed Matthias af Tutersø anføres, at han havde bedraget mange af Landbønderne, og paalagt dem ulidelige Afgifter [4]). Men dette var alt aabenbar Uret, som Intet beviser angaaende Forholdene i Alminde-

---

mellem Hovedøen og Maria Kirke i Oslo angaaende noget Tømmer, negtede Biskoppens Official at stevne Munkene i Hovedøen, men Aarsagen synes at have ligget i formelle Feil fra Kanslerens Side.

[1]) Dipl. Norv. III. No. 557.

[2]) Mærkeligt i denne Henseende er et Vidnesbyrd af 1293 (Munkelivs Brevbog 123. Thork. Dipl. II. 141), hvorefter en Bonde havde solgt sin Gaard til Abbeden af Munkeliv, for at faa Penge til Julekost. Forskjellen mellem Odelsmand og Leilænding kan ikke have været stor, naar man saaledes uden sand Nødvendighed opgav sin Eiendomsret.

[3]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 33. No. 4.

[4]) Münch. Dipl. No. 3187.

hed. I det Hele synes det ikke urimeligt, at Klostrenes Landbønder ed oftere at deelagtiggjøres i enkelte af Munkenes Friheder, f. Ex. for ding eller Skydsfærd, hvormed Almuen hvilig besværedes, have havt n fordeelagtigere Stilling end andre Bønder, og dette har afgjort været fældet for dem, som nu og da af særskilt Naade underlagdes Klo- ts Jurisdiktion (ovenfor S. 88). Ligesaa vare vel Kongernes og skoppernes særskilte Værnbreve for Klosterleilændingerne ikke ganske n Virkning for disse [1]). Da saaledes Provsten paa Lister havde dsat Munkelivs Landbønder og Ombudsmand der i Egnen, anmodede skop Haakon af Bergen Biskoppen af Stavanger om strengt at irette- ette Provsten derfor, hvis Haakon ikke skulde nødes til at gaa frem od denne med den Myndighed, hvormed han af Paven var udrustet [2]). Ikke alle Bønder kunde gjøre Regning paa saa kraftig Hjælp, naar de krettedes.

Et virksomt Middel til at vedligeholde den gode Forstaaelse med Almuen og sin Indflydelse paa denne fandt Munkene i de verdslige Brødre, aandelige Venner, Tertiarier, eller hvad de ellers kaldtes, som alle Munkeordener, men især Johannitterne og Tiggerbrø- drene, optoge deels for Betaling, deels som Erstatning for viste Tjene- ster, deels i Haab om saadanne. Her mødtes Almuens og Munkenes Interesser; thi da de Mænd eller Kvinder, der paa slig Maade forme- lig vare optagne i Ordenens Broderskab, deelagtiggjordes i en- kelte verdslige og — efter Løftet i Brødrelagsbrevet — i alle Orde- nens aandelige Goder, var saadan Optagelse en Fordeel, som ikke blot den lavere Almue, men endog Rigets første Mænd attraaede, da de paa denne Maade, uden i nogen Henseende at forsømme de jordiske Sysler, kunde sørge for sit evige Vel. For Munkene vare disse paa den anden Side i mange Henseender gavnlige, om ikke uundværlige. De Penge- sager, Franciskaneren ikke selv turde befatte sig med, overlod han til en af Ordenens aandelige Venner at bringe i Orden. Skulde Birgittinerne have et Privilegium eller deslige udvirket hos Kongemagten, da var det Pligt for Ordenens sorores og fratres ab extra af al Magt at be- fordre Sagen. Dominikanerne tællede ligeledes ofte anseelige Mænd blandt deres Tertiarier. Saaledes kalder Konventet i Nidaros 133* Sysselmanden i Jæmteland, Harald, sin Medbroder og sande Velgjø-

---

[1]) Thork. Dipl. II. 19. 128.

[2]) Dipl. Norv. I. No. 262.

rer [1]), og Rigsraaden Hr. Jon Marteinsſøn kalder ſig i ſit Teſta af 1401 baade Prædikebrødrenes og Minoritternes Broder i L Ligeſaa lod Biſkop Audun af Stavanger ſig i 1431 af Minoritt Provindſial optage i Ordenens Broderſkab for Liv og Død [2]), og J leif Bjørnsſøn, ſom Norges Rigsraad i 1481 paa Kronens Vegne der Mellemriget efter Chriſtian den Førſtes Død) forlenede med Js lod ſig i 1480 optage ſom frater ab extra hos Munkelivs Bir nere [3]). Den ligefremme Fordeel, Kloſtrene havde af diſſe Tertia er omtalt i 1ſte Afſnit; men desuden bleve de et særdeles gav Mellemled mellem Munkene og Almuen rundt om i Landet, ſom deres Sag hos Høie og Lave, opmuntrede til Gavmildhed mod og i fornødent Fald kunde benyttes til at modsige eller besmykke Rygter. Hele dette Broderſkabsvæſen, ſom var bygget paa J den til Munkenes gode Gjerninger, maatte naturligviis med Tu Forfald mere og mere tabe ſin Virkning og Anſeelſe, og vi have d fortrinsviis fra det 15de Aarhundrede valgt Exemplerne paa dets værelſe i Norge.

§ 9. Kloſtrenes Undergang i Norge.

Munkevæſenet havde uddannet ſig i Middelalderens urolige og løſe Tider, og under lignende Forhold fandt det Indgang i Norge. en ſaadan Tid, blandt et krigerſk, voldſomt og udannet Folk maatte for Kloſtrene i Almindelighed virke gavnligt, ja vel endog være et vendigt Led i den Kjede af ydre og indre Omſtændigheder, ſom Middelalderens Barbari ledede Folkeſlagene gjennem Hierarchiets J dom til Reformationens Oplysning og gjennemgribende Følger baad Katholiker og Proteſtanter. Man kan erkjende, at Munkevæſenet v nødvendig Inſtitution for Middelalderens chriſtne Kirke, og at det

---

[1]) Orig. i ſvenſke Rigsarchiv, trykt efter en Afſkrift i Langebeks Dipl rium i 1ſte Udg. af dette Skrift S. 774—775.

[2]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 41. No. 1.

[3]) Hist. eccles. Islandiæ. IV. 171. 172. Her findes Formularen for en Broders Optagelſe. Spor af Munkenes Handel med Broderſkabsbreve man overalt i Landet, ſelv i affides Fjeldbygder ſom Setersdalen, og af deres Omſtreifen paa andet Tiggeri (Termination) ligeop i Lofotens gaard. Paa Udøen Røſt traf Pietro Quirini, en Venetianer fra K der forliſte her i 1431, en Dominikaner. (Schøning i Norſke Videnſk. Skrifter 8vo. II. 113. Forſter Entdeckungen im Norden 261.)

ldes Tid bidrog til at støde Menneskeslægten fremad paa Sandhedens
i, uden derfor i vore Dage at kunne betragte det som andet end et
nyttet Redskab. Bogtrykkerkunsten og den klassiske Videnskabeligheds
noplivning i Midten af 15de Aarhundrede bibragte Klostrene Naade-
det. De vare fra den Stund af en Udvæxt paa Kirkens Træ, der
k dets Safter til sig uden at bidrage til dets Udvikling. Den Re-
mation i Kirken, som Luther og hans Samtid udførte, rammede der-
og stræx Klostrene, og at slige Stiftelser endnu i flere katholske Lande
t ved Magt, grunder sig vistnok mere paa hierarchisk-conservative, end
i christelig-katholske, i selve Lærebygningen begrundede Hensyn. Buen
Pilen, Brystharnisket og Pantserskjorten vare herlige Vaaben for de-
Tid, men Krudtets Anvendelse i Krigen gjorde andre Angrebs- og
rsvars-Midler nødvendige. Bogtrykkerpressen var det Krudt, som
ængte de ved Uvidenhed og Usædelighed allerede undergravede Munke-
iger i Luften, og hvor de endnu findes, staa de som Minder om en
nden Tid, de ikke formaa at kalde tilbage.

Skjønt de fleste norske Biskopper paa Reformationstiden vare vel-
derede Mænd, der i Udlandet havde fuldendt deres Dannelse, og saa-
es neppe have gaaet fri for Tidsalderens reformatoriske Stræben [1]),
r dog det religiøse Liv i Norge, i det Mindste saavidt dets Refor-
tionshistorie hidtil er bekjendt, saa lidt udviklet, at Trangen til en
rkeforbedring neppe følles [2]). Den vilde vel derfor ikke paa den Tid
n ved Tvang, og, som det skede, i Forbindelse med Statsformens
mstyrten være bleven gjennemført, og da dette nu skede, foregik det

---

[1]) Blandt 8 navngivne Kanniker ved Nidaros Domkapittel 1532 vare de 3 Magistre, altsaa i Udlandet promoverede Geistlige (Münch. Dipl. No. 3181), Erkebiskop Olaf Engelbrektsson, Biskop Magnus af Hammer, og, som det synes, Hoskold af Stavanger havde alle studeret i Rostock, Hans Reff af Oslo i Paris, Mag. Geble Pedersson, der blev første lutherske Superintendent i Bergen, først i Alkmaar og siden i Løven, og var allerede tidlig Reformationen af Overbevisning hengiven.

[2]) Sagnet om en „hellig Broder Steffen" i Tutersen, der en rum Tid forud skal have spaaet Munkene en brat Undergang, viser, at Følelsen af en Reformations Nødvendighed ogsaa i Norge har paatrængt sig Enkelte, der frie for Tidens Fordærvelse agtede paa dens Tegn. (Peder Claussøn, Norges Beskriv. 78.) I 1487 var en „Broder Helge Staffan" Abbed i Gudeberga eller Huseby Kloster i Dalarne (Diplom. Dalekarlicum I. 139.) Et lignende Sagn gik paa Absalon Pedersøns Tid (1570) i Bergen (Norske Saml. 8vo. I. 20); gjælder det samme Mand, har han maaske draget om som Bodsprædikant.

paa en saa aldeles ukirkelig Maade, at kun Geistlighedens politiske M og dens Formue forsvandt, medens man overlod til en langt sildi Tid, til Christian den Fjerde, at ordne selve Kirkevæsenet paa pr stantist Fod. Reformationen i Norge udgik derfor heller ikke fra lærde Stand; man finder ikke engang, med Undtagelse af Beretni om en Munk Antonius's Prædiken i Bergen [1]), at den nye Lære bleven forkyndt for Folket, eller at nogen dygtig Geistlig havde ell sig for samme, førend de verdslige Magthavere allerede med fuld reformerede paa deres Viis. Disse Herrer fandt nemlig i Refor nen et nemt Middel til at berige sig selv og til at fortrænge af M raadet en Stand, der oftest havde dannet det nationale Oppositions mod den danske Adels Indtrængen, og man kan ikke læse hin Brevvexling mellem Konge, Rigsraad, Adel og Geistlighed, uden mere at bestyrkes i den Overbeviisning, at selve Religionsforbedrin var dem Alle en ligegyldig og uvæsentlig Gjenstand, medens Sp maalet hovedsagelig dreiede sig om, hvem der skulde faa Løvens af Byttet.

Her faldt naturligviis Klostrene først og fremst i Øinene. Luth Exempel og hans Skrifter mod Munkevæsenet, Klostrenes Sekularisat i de første protestantiske Lande, og fremfor Alt maaske de norske Klost forholdsviis betydelige Gods fristede Konge og Adel altfor meget, til de længe kunde afholde sig fra at efterligne Tydskerne. Disse egen tige Bevæggrunde for en Reformation i Kirkevæsenet er dennes Skyg side, og har i dens Fienders Hænder været et farligt, ofte med H ført Vaaben mod Protestanterne, og i intet Land, selv Sverige u undtaget, forekommer det os, at de fremtrædе mere aabenbart og mind ledsagede af Overbeviisningen om selve Kirkeforbedringens Vigtighed Nødvendighed forøvrigt, end netop i Norge [2]). Alle Dagens reform toriske Spørgsmaale dreiede sig om de reent verdslige Pengeinteresse

---

[1]) Ifølge Huitfeld og Edvardsson; den sidste efter Absalon Pedersøns tal Oration om Mag. Geble. Jeg har forhen antaget, at hermed meentes e Antonsmunk, men da den samtidige Absalon beretter, at denne „Hr. Anto nius" siden blev Sognepræst til Halvardskirken i Bergen, maa han i alt fal have havt dette Navn. (Norske Saml. 8vo. I. 4.)

[2]) Om hvorledes man i Danmark handlede med Nonneklostrene, giver Refo mationens talentfulde Modstander Paul Eliesen Oplysning i sin Afhandli „om Syges og Fattiges Pleie". Sechers Udg. I. 155. Men i dette Ri førtes dog en livlig religiøs Kamp ved Siden af den politisk-økonomiske, hvi man vel maa indrømme, at det sidste Hensyn ogsaa her var det overveiend

denne eller hiin danske Ridder eller Svend skulde have Biskoppens eller Klostrets Gods; om hvem der skulde forkynde den renere Lære den forvirrede Almue, skriver Kong Christian III stundom, men hans ud her i Riget aldrig, og dog var Alt afhængigt af disse, da Kon- selv ingensinde satte sin Fod i Landet, siden han i 1529 som Her- af Holsten havde været i Oslo, og forgjeves arbeidet for at blive et som Faderens Eftermand i Norge. Partinavnene „Lutherianere" Papister forekomme allerede fra Slutningen af Christian IIs Regje- ; man finder omtalt, at snart denne, snart hiin Herre havde indret- Gudstjenesten ved sin Sognekirke paa luthersk Viis [1]), og især før- Klage over, at Lensherren paa Bergenhuus, Hr. Vincents Lunge Søn af Vincents Dyre), den eneste verdslige Magnat i Norge paa Tid, der synes at have fattet det Kirkelige ved Luthers Reforma- [2]), begunstigede og selv stillede sig i Spidsen for den nye Læres ængere. Med videnskabelige Grunde sees derimod Partierne i Norge nsinde at have mødt hinanden, og den her oplyste Forvirrelse af idsspørgsmaalet gav den hele Reformation i Norge Præget af en ist Omvæltning. Det gik nu som ved Christendommens Indførelse; e styrtedes Statshensyn mere end religiøs Trang og Overbeviisning. de danske Adelsmænd, Lunge, Nils Lykke, Klaus og Esge Bilde, k Gyldenstjerne, Truid Ulfstand m. Fl. begunstigede Lutheranerne, altfor tydeligt lagde for Dagen, at de ad denne Vei agtede at plyn- de geistlige Stiftelser og grundfæste den danske Adels Herredømme i det, saa blev det nationale Parti, Geistlige og Verdslige, nødt til forsvare Katholicismens Sag, selv om det under andre Omstændighe- havde været gunstigt stemt for Luther. Vi formode, at de mærke- Modsigelser i Erkebiskop Olafs og Biskop Hans Reffs religiøs-po- ske Færd paa denne Maade vil kunne forklares.

Klostrenes Inddragning under Kronen forberedes i Almindelighed

---

[1]) Saaledes melder Nils Mogenssøn, Præst paa Herrø, 10de Januar 1529 Erkebiskop Olaf, at Fru Ingerd Ottesdatters Folk paa Giske læse og synge fra Borde saaledes, som Hr. Vincentius bruger i Bergen. (Münch. Dipl. No. 2847).

[2]) Han havde studeret sammen med Mag. Geble i Løven (Norske Saml. 8vo. I. 8), var promoveret Doctor og havde en kort Tid været Professor juris ved Kjøbenhavns Universitet. (Werlauff Bidrag til Univers. Historie før Reformationen. Kbhv. 1836. S. 14. 2den Udg. 1850. S. 63—64.) Paludan-Müller, Grevens Feide II. 5 ff., giver en lærerig og vistnok i det Hele velgrundet Charakteristik af denne mærkelige Mand.

derved, at man, efterſom eller og før de viede Kloſterforſtandere døde, ove
hvor det lod ſig gjøre indſatte verdslige Forſtandere i Kloſtr
der mod en aarlig Afgift til Kronen og under Forpligtelſe af at
og klæde Kloſterfolket, overtoge Beſtyrelſen af Godſet, og anvendte Ov
ſkuddet til egen Fordeel. Mærkeligt bliver det imidlertid, at en Be
delſe hertil i Norge allerede var ſkeet i 1519 eller endog før, a
omtrent 10 Aar forend det første danſke Kloſter blev overdraget til
Verdslig [1]). I hiint Aar findes nemlig Herman Matsſøn, der om
1522 havde Bahuus Slot i Befaling [2]), af Chriſtian II allerede i
Tid indſat ſom verdslig Forſtander for Dragsmark Kloſter, hvori
erklærer at have holdt alle Meſſer vedlige, ſaalænge han har havt
ſtret i ſin Befaling [3]). Han var fremdeles i denne Stilling i 1523,
han anmoder Hr. Henrik Krumedike om at ſkaffe ham afløſt fra Klo
ſaa at der overeensſtemmende med Kirkeloven maa komme en viet Ab
ſom kunde holde ret Ordensregel, og vilde mod Betaling unde ham
lidet Rum i Kloſtret til hans Dødsdag. Paa lignende Maade ha
ligeledes Kong Chriſtian II, uviſt naar, forlenet Gimsø Nonnekloſter
Diderik (Villumsſøn) Tolder, efter hvis Død Biſkop Hans Reff
han kom til Stiftet (1524), atter havde indſat en Abbedisſe i Klo
Hvad Paaſkud Kongen har benyttet, eller hvad Plan han har havt
at inddrage Kloſtre, længe forend han viſte ſig ſom en aabenbar Ve
Reformationen, er ikke for Tiden muligt at afgjøre. Hans Reffs
klæring, at Gimsø kom til Diderik Tolder ifølge vrang Underviisn

---

[1]) Det første inddragne danſke Kloſter var nok Dominikanernes i Hadersle
Munke udjøges 6te Januar 1527. (Suhms nye Saml. III. 292. Kn
Udg. af Kroniken om Graabrødrenes Udjagelſe S. 5. Aftr. af Kirk
Samlinger. I.)

[2]) Dipl. Norv. II. No. 1070. 1ſte Udg. af Kloſterhiſtorien, Bilag No. 8 o
S. 756 ff. Saml. til N. Folks Hiſtorie VI. 11. 45. Han er maaſke og
Herman Skriver, der aflagde Regnſkab for Varberg 1521 (Chriſt. d.
dens Regiſtrant. Suhms nye Saml. II. iv. 181) og forekommer paa Ba
endnu i 1530, formodentlig i Slotsloven for Hr. Claus Bilde (Holmbe
Bahus-L. Hiſt. III. 378) og iøvrigt ſees at have havt Dragsmark i Va
og boet der mellem 1519 og 1523, ja maaſke til henimod 1532, da Pe
Størle fik Kloſtret (Saml. VI. 45.) Ved Overleveringen af Bahus Sl
(1523) til Hans Eriksſøn kaldes han hæderlig Svend Herman Matsſ
(Frederik Is Regiſtratur), og nævnes 1538 ſom Væbner i Oslo. (Orig
danſke Geh. Arch.)

[3]) Med Hensyn til Beviſerne for hvad her og i det Følgende meldes om K
ſtrenes Undergang, henviſes i det Hele til hvert enkelt Kloſters Hiſtorie.

ſyder maaſke paa, at Sekulariſationen er ſkeet under en eller anden ſkjult Retmæssighed, ſom kunde ſkjule Kongens ſande Hensigt; men de norſke Kloſtre inddroges neppe i hans Tid.

Den Vending, Religionsſtridighederne under Frederik Is ſvage Regering toge i Danmark, ytrede naturligviis ogſaa ſin Indflydelſe i Norge, og Regjeringens Planer med Kloſtrene bleve efter Herredagen i Aarene 1527 ſtedſe tydeligere. Vel havde Kong Frederik i ſin norſke Stadfæſtning af 24de Novbr. 1524 [1]), uden Tvivl forfattet af Hr. Vincents Lunge, bekræftet alle den norſke Kirkes Privilegier og Friheder (§ 1), lovet aldrig at tillade nogen Kjettere, Luthers Diſciple eller andre at prædike mod den hellige Kirkes Fader Paven og den romerſke Kirke, men ſtraffe ſlige paa Liv og Gods (§ 2), og forøvrigt fornyet Erkebiſkopens og Kloſtrenes almindelige Privilegier; men dette hindrede ham ikke ſaalidt i Norge ſom i Danmark fra at begunſtige Reformationen, da den forlangtes af Adelen, der i hans Tid ganſke raadede. Kloſtrenes Sekulariſation begyndte derfor atter i 1528 [2]). I dette Aar gav Kongen Munkeliv Kloſter til den danſke Svend Iver Jensſøn (Jernſkjæg), der indtil 1532 med eller mod ſin Villie tog Chriſtian IIs Parti, og ſaaledes miſtede Gimsø, ſom overdroges til Hr. Mogens Gyldenſtjernes Hofmeſter Hans ſom Løn for hans Tjeneſte under Agersbuus's Belejring. Samme Aar 1528 ſkjenkede Kongen Nonneſeter Kloſter i Bergen med dets Gods til Hr. Vincents Lunge, ſom befæſtede Kloſtret og indrettede det til Privatbolig for ſig (Lungegaarden), ligeſom denne ſnedig hermed ſkal have deelt det bergenſke Prædikebrødre-Kloſters Guld og Klenodier med dettes ſidſte Prior Jens Mortensſøn, der for at ſkjule Plyndringen ſatte Ild paa Kloſtret og forlod Byen. 1529 forlenede Frederik I ſin Tjener Jørgen Stensſøn med Kaſtelle Kloſter; men da Erkebiſkop Olaf ſtrax fremkom med Klager over dette Indgreb i hans Myndighed over Kloſtret, vovede Kongen ikke for en ringe Sag at bryde med denne mægtige Herre, eller endnu at aabenbare ſin Hensigt med diſſe Forleninger til Verdslige. Han paaſkjød for kun Kronens formeentlige gamle Ret til Kaſtelle Kloſter, og ud-

[1]) Saml. t. Norg. Hiſt. I. 1—12.

[2]) Et Brev bag en Jordebog af 1525, dateret Oslo 1ſte Auguſt 1525, fra Kapitlet der til Kong Frederik, kunde ifølge den Tids Sprogbrug ſynes at antyde, at Inddragningen allerede for var begyndt, da der ſiges, at alle Kirker og Kloſtre i Oslo ere fordervede. (Danſke Geh. Archiv). Men dette vil neppe ſige andet, end at de befinde ſig i en uſel Forfatning.

satte Sagens Afgjørelse til en kommende Herredag, hvor som sæd
Intet blev bestemt, da hverken Kongen eller Nordmændene mø
Imidlertid havde Svogrene Vincents Lunge og Nils Lykke benytt
af de urolige, næsten lovløse Tider til at forøge deres Formue p
bergenske Klostres Bekostning. Lunge havde som nævnt faaet N
seter, og dette Klosters Gods var ved dets forrige Cistercienserne
Udjagelse for største Delen lagt til Munkeliv, medens kun en ringe
deraf fulgte med Klostret til St. Antonsmunkene, og fra dem alt
Lunge. Her var saaledes en god Leilighed til at forfølge Abbedi
Munkeliv med Processer angaaende Nonneseters Gods. Den nye
herre paa Bergenhuus, Esge Bilde, understøttede sine Landsmæ
allerede i 1529 gik det Rygte i Bergen, at Hr. Nils Lykke skulde
Munkeliv i Forlening[2]). Dette blev dog Intet af; thi Frygt
Christian den Andens Rustninger i Holland henledede Opmærksom
paa dette Klosters fordeelagtige militære Beliggenhed, og vakte
for, at den forjagede Konge ved de Katholskes Hjelp skulde sætte fi
der, og saaledes beherske Byen. Samtidig hermed fandt man, at
ens Domkirke og Bispegaard laa Slottet for nær og vilde i Ti
af Angreb fra Søsiden hindre Slottet i at forsvare Byen. Dett
da Anledning til vidløftige Undersøgelser og Forhandlinger (1529—1
angaaende Nødvendigheden af hine geistlige Bygningers Nedrivelse
Birgittinerne i Munkeliv fik ved enhver Leilighed høre, at de skulde
deres Kloster, hvad enten det faldt i Lykkes Lod eller anvistes B
pen og Domkapitlet som Vederlag for deres Domkirke. I Fe
1531 overlode Biskop Olaf og hans Kapittel deres Gaarde og Do
til Kong Frederik, mod igjen at „indtage Munkeliv, det bemande o
svare mod Rigets Fiender, samt bruge og beholde som Bispebo
Domkirke." Esge Bilde lod da Abbedissen og Confessoren under
herom, og tilbød dem indtil Videre at benytte Allehelgens Kirke o
Gaarde derved som Kloster; men de vilde ikke give sit Minde hertil,
begave sig for største Delen ud af Klostret, Nogle hjem til deres Sl
Andre til Moderklostret Vadstena. Saaledes var Norges anse
Kloster ophævet over 6 Aar før Reformationen. Reins Nonnek
ved Nidaros fik samtidig hermed ogsaa en verdslig Forstanderske.

---

[1]) Münch. Dipl. No. 2962 og 4293. b.

[2]) Jørgen Skrivers Brev til Christian II. Saml. I. 548. Ekdals Arkiv. 1282. Allens Breve og Aktstykker. I. 556.

g Lunges rige Svigermoder, den mandige Fru Ingerd Ottesdat-
l Øſteraad, lod ſig om Vaaren 1531 af Kloſtrets Nonner vælge
ets Forſtanderſke, og forbeholdt ſine Døtre ſamme Ret, af Frygt,
hun ſkriver til Erkebiſkoppen, for at nogen Anden ſkulde vælte ſig
; men Olaf modſatte ſig med Alvor dette, ſaa det maaſke for det
ei blev Noget af Overdragelſen, uagtet der erhvervedes kongelig
ſtelſe derpaa.

Thi nu indtraf en Begivenhed, der nødte det danſke Adelsparti til
Mindſte for en Tid at ſtandſe med deres reformatoriſke Iver.
landflygtige Chriſtian den Anden havde efter 8 Aars Ophold i
land og Nederlandene endelig med ſtor Anſtrengelſe bragt en Hær
Benene og faaet udruſtet en Flaade. Hans Tilhængere havde havt
mærkſomt Øie henvendt paa Tingenes Gang i Norge, og trolig
ham Alt, hvad Frederik I og det danſke Rigsraad foretoge ſig
Haandfæſtningen. Da han nu havde Hæren rede og erfarede, at
hele Geiſtlighed i Norge var høiſt misfornøiet med Adelens Færd
Kirker og Kloſtre, ſamt med Kongens egenmægtige Indgreb i Kir-
Rettigheder [1]), beſluttede han over Norge at gjøre et Forſøg paa
erobre ſine tabte Lande. Fra Hesnes Havn, hvor hans Flaade,
vidt den kom frem efterat have lidt meget ved Storm, løb ind, ud-
han 6te Novbr. 1531 et aabent Brev til alle ſine troe Underſaat-
Norge, Biſkopper, Prælater, Abbeder, Priorer og Preſtemænd,
re og Riddersmænd, Kjøbſtædsmænd, Bønder og menige Almue,
han melder, at han i Holland havde erfaret den Uret og Uſkjel,
uden Skyld og Brøde var paaført Nordmændene af dem, ſom havde
ſig ſelv til Herrer over dem i hans Fraværd, og derfor ſamlet et
igt Antal Krigsfolk, for at frelſe dem derfra [2]). Hans Opraab
Gjenklang baade hos Geiſtlighed og Almue; det ſønderfjeldſke Rigs-
opſagde 29de Novbr. fra Oslo Kong Frederik I Huldſkab og Tro-
og ſamme Dag fornyede Erkebiſkop Olaf i Throndhjem for Guſtaf
ſin Troſkabsed til Kong Chriſtian [3]). De verdslige Høvdinger i
et vare derimod deelte i to Partier, hvoraf dog det danſke var det
igſte, da Frederik I ved Efterretningen om ſin Broderſøns Ruſt-

---

1) Biſkop Magnus af Hammers Brev til Chriſtian II af 20de Juli 1531, hos Huitfeld 1345—1347.

2) Münch. Dipl. No. 3083, trykt i Saml. II. 84—85.

3) Paludan-Müller Grevens Feide II. 23—24.

satte Sagens Afgjørelse til en kommende Herredag, hvor som sæd
Intet blev bestemt, da hverken Kongen eller Nordmændene m
Imidlertid havde Svogrene Vincents Lunge og Nils Lykke benytt
af de urolige, næsten lovløse Tider til at forøge deres Formue p
bergenske Klostres Bekostning. Lunge havde som nævnt faaet
seter, og dette Klosters Gods var ved dets forrige Cistercienserne
Udjagelse for største Delen lagt til Munkeliv, medens kun en ringe
deraf fulgte med Klostret til St. Antonsmunkene, og fra dem alt
Lunge. Her var saaledes en god Leilighed til at forfølge Abbedi
Munkeliv med Processer angaaende Nonneseters Gods. Den nye
herre paa Bergenhuus, Esge Bilde, understøttede sine Landsmæ
allerede i 1529 gik det Rygte i Bergen, at Hr. Nils Lykke skulde
Munkeliv i Forlening[2]). Dette blev dog Intet af; thi Frygt
Christian den Andens Rustninger i Holland henledede Opmærksom
paa dette Klosters fordeelagtige militære Beliggenhed, og vakte
for, at den forjagede Konge ved de Katholskes Hjelp skulde sætte
der, og saaledes beherske Byen. Samtidig hermed fandt man, at
ens Domkirke og Bispegaard laa Slottet for nær og vilde i Ti
af Angreb fra Søsiden hindre Slottet i at forsvare Byen. Dett
da Anledning til vidløftige Undersøgelser og Forhandlinger (1529—
angaaende Nødvendigheden af hine geistlige Bygningers Nedrivelse
Birgittinerne i Munkeliv fik ved enhver Leilighed høre, at de skulde
deres Kloster, hvad enten det faldt i Lykkes Lod eller anvistes B
pen og Domkapitlet som Vederlag for deres Domkirke. I Fe
1531 overlode Biskop Olaf og hans Kapittel deres Gaarde og D
til Kong Frederik, mod igjen at „indtage Munkeliv, det bemande o
svare mod Rigets Fiender, samt bruge og beholde som Bispeb
Domkirke." Esge Bilde lod da Abbedissen og Confessoren under
herom, og tilbød dem indtil Videre at benytte Allehelgens Kirke o
Gaarde derved som Kloster; men de vilde ikke give sit Minde hertil,
begave sig for største Delen ud af Klostret, Nogle hjem til deres S
Andre til Moderklostret Vadstena. Saaledes var Norges anse
Kloster ophævet over 6 Aar før Reformationen. Reins Nonne
ved Nidaros fik samtidig hermed ogsaa en verdslig Forstanderske.

---

[1]) Münch. Dipl. No. 2962 og 4293. b.

[2]) Jørgen Skrivers Brev til Christian II. Saml. I. 548. Ekdals Arkiv. 1282. Allens Breve og Aktstykker. I. 556.

g Lunges rige Svigermoder, den mandige Fru Ingerd Ottesdat-
i Østeraad, lod sig om Vaaren 1531 af Klostrets Nonner vælge
ts Forstanderske, og forbeholdt sine Døtre samme Ret, af Frygt,
han skriver til Erkebiskoppen, for at nogen Anden skulde vælte sig
; men Olaf modsatte sig med Alvor dette, saa det maaske for det
ei blev Noget af Overdragelsen, uagtet der erhvervedes kongelig
stelse derpaa.

hi nu indtraf en Begivenhed, der nødte det danske Adelsparti til
Mindste for en Tid at standse med deres reformatoriske Iver.
landflygtige Christian den Anden havde efter 8 Aars Ophold i
und og Nederlandene endelig med stor Anstrengelse bragt en Hær
Benene og faaet udrustet en Flaade. Hans Tilbørngere havde havt
ærtsomt Øie henvendt paa Tingenes Gang i Norge, og trolig
ham Alt, hvad Frederik I og det danske Rigsraad foretoge sig
Haandfæstningen. Da han nu havde Hæren rede og erfarede, at
le Geistlighed i Norge var høist misfornøiet med Adelens Færd
Kirker og Klostre, samt med Kongens egenmægtige Indgreb i Kir-
Rettigheder [1]), besluttede han over Norge at gjøre et Forsøg paa
nvinde sine tabte Lande. Fra Hesnes Havn, hvor hans Flaade,
vidt den kom frem efterat have lidt meget ved Storm, løb ind, ud-
han 6te Novbr. 1531 et aabent Brev til alle sine troe Undersaat-
Norge, Biskopper, Prælater, Abbeder, Priorer og Præstemænd,
re og Riddersmænd, Kjøbstædsmænd, Bønder og menige Almue,
han melder, at han i Holland havde erfaret den Uret og Uskjel,
den Skyld og Brøde var paafort Nordmændene af dem, som havde
sig selv til Herrer over dem i hans Fraværr, og derfor samlet et
igt Antal Krigsfolk, for at frelse dem derfra [2]). Hans Opraab
Gjenklang baade hos Geistligbed og Almue; det søndenfjeldske Rigs-
opsagde 29de Novbr. fra Oslo Kong Frederik I Huldskab og Tro-
og samme Dag fornyede Erkebiskop Olaf i Throndhjem for Gustaf
sin Troskabsed til Kong Christian [3]). De verdslige Høvdinger i
et vare derimod deelte i to Partier, hvoraf dog det danske var det
ligste, da Frederik I ved Efterretningen om sin Broderssøns Rust-

---

1) Biskop Magnus af Hammers Brev til Christian II af 20de Juli 1531, hos Huitfeld 1345—1347.

2) Münch. Dipl. No. 3083, trykt i Saml. II. 84—85.

3) Paludan-Müller Grevens Feide II. 23—24.

ninger havde faaet samtlige Rigets Slotte i danske, ham hengivne Mænds Hænder. Enkelte Nordmænd, hvoriblandt Hr. Gaute Galde Einar Tjeld, ligesom den danske Iver Jenssøn (Jernskjæg) erklærede derimod for Kong Christian. Ligesaa synes Abbeden af Hovedsæ have gaaet ham frivillig til Haande; men Følgen heraf blev, at vedsmanden paa Agershuus, Mogens Gyldenstjerne, efter først strax Kongens Ankomst til Oslo at have proviantered Slottet med Klos Forraad, lod Abbeden længere ud paa Vinteren tilbyde med sine Br at flytte ind paa Agershuus, og da han afslog dette, gribe i hans og føre fangen did, hvorfra han først slap ud, efterat Christian var reist til Danmark. Klostret blev samtidig med Abbedens Fæng (21de Januar 1532) afbrændt og nedbrudt, Munkene flyttede til hvor Abbeden siden blev Præst ved Domkirken, og Godset lagdes Agershuus Slot for bestandig [1]).

Imidlertid løb hele Toget uheldigt af, og den gamle Konge den Fælde, som det danske Rigsraad opstillede for ham. Og nu Uveiret atter løst over den katholske Geistlighed. Biskopperne faldt Fode, og maatte med store Bøder undgjælde deres Frafald fra Frederik; Klostrene derimod benyttedes som Belønninger for dem, havde bidraget til det danske Parties Seier. Prioren af Værne, havde understøttet Christian II, blev uden Videre afsat, og Klostret Peder Brockenhuus i Forlening; ligesaa blev Gimsø, som ovenfor 179 er viist, af denne Grund frataget Iver Jenssøn og givet Myntmester. Paa lignende Maade fik Erik Ugerup Olafsklost i Tønsberg og Peder Storke Dragsmark, hvilket dog allerede var kommet i Lægmands Værge. I 1531 afbrændte Minoritt Kloster i Nidaros ved Vaadeild, hvorved sandsynligviis dettes Kon opløstes, og samme Aar sluttede Hr. Nils Lykke en formelig Kon med Tutersens sidste Abbed Matthias, ifølge hvilken denne mod rund Sum paa Haanden og en aarlig Livrente afstod sit Kloster, han ved slet Bestyrelse havde ødelagt, til Nils Lykke. Denne fik Mai 1532 Kong Frederik Is Bekræftelse paa denne ulovlige Han hvis Iverksættelse det dog lykkedes Erkebiskop Olaf i det Mindste for

---

[1]) Denne Beretning, affattet efter Abbedens Klage af 26de September 1 (Münch. Dipl. No. 3152), stemmer godt med Huitfeld (S. 1353), at denstjerne afbrød et Kloster i Oslo, „at han ikke vilde være beskadt der I Fiendens Hænder kunde det stærkbyggede Kloster blevet et farligt Udgan punkt for et Angreb paa Slottet over Isen, som da laa.

ud at forhindre; men senere kom Klostret dog i Lykkes Arvingers Besiddelse. Derimod lykkedes det ikke Vincents Lunge i 1531 at bemægtige sig Utstein Kloster, da Biskop Hoskold af Stavanger med Kraft modsatte sig, og jog Lunges der indsatte Foged bort. Allerede paa denne Tid vare dog de fleste og rigeste Klostre i Landet komne i danske Lægmænds Hænder, og sandsynligviis vilde det ikke varet længe, førend de få endnu i Munkenes Værge forblevne Klostre[1]) vilde gaaet samme Skjebne i Møde, dersom ikke atter de politiske Forhold havde tvunget de verdslige Reformatorer til i nogen Tid at holde inde.

Frederik I døde nemlig paa Gottorp Slot den 10de April 1533, og det havde ikke lykkes ham hverken i Danmark eller Norge at faa sin Søn Hertug Christian valgt til sin Eftermand. Frygten for at Norge nu skulde falde fra, og enten vælge sig en egen Konge (man vaklede mellem Christian IIs Søn Hans og hans Svigerson Pfalzgrev Frederik), eller forene sig med Sverige, bevægede det danske Rigsraad til denne Gang mere end ellers at tage Hensyn til Norges Ret. Norges Rigsraad blev strax (fra Kjøbenhavn 25de April) underrettet om Kongens Død, og da som Følge heraf det af denne til Juni berammede Møde maatte gaa ind, opfordrede det danske Rigsraad det norske til at bestemme et andet Møde til fælles Kongevalg. Vel bekjendt baade med den norske Geistlighedes Indflydelse i Norge og den almindelige Forbitrelse over Kong Frederiks og hans Lensmænds Færd mod Klostre, Kirker og Hospitaler, ansaa det danske Rigsraad det fornødent, for atter at forsone Nordmændene, at fornegte Alt, hvad det gjennem sit svage Værktøi Kong Frederik hidtil havde udført i Norge, og skriver derfor i samme Brev til det norske Rigsraad: „Hvis Brøst, som hertil desværre ved Kirker og Klostre skeet er, bede vi, at I det selve i en god kristelig Skikkelse igjen bestille og reformere ville, som det sig bør at

[1]) De her ikke nævnte Klostres Skjebne i denne første Periode af Sekulariseringen kjendes ikke med Bestemthed. Lysekloster havde mellem 1532—1536 faaet Abbed Matthias fra Tutersen til Forstander. (Dipl. i danske Geh. Archiv.) Mærkeligt er det, at vore Kilder aldeles intet nævne om Minoritterne. Da samtlige Munke af denne Orden bleve udjagede af deres Klostre i Danmark i 1528, kunde det synes rimeligt, at de danske Magthavere i Norge ei heller have sparet dem her. Men i saa Fald vilde dette vistnok kommet paa Tale i Biskoppernes Klager og de Misfornøiedes Beretninger til den landflygtige Konge. Vi antage derfor, at Tiggermunkene for det Første have levet i Fred, nærmest maaske fordi Bybefolkningen i Norge i det Hele var katholsk.

være, førend I Eder hid i Riget begivendes vorde“ [1]). Dette Hen til Norge i Forening med de danske Biskoppers Ulyst til at vælge lutherske Hertug Christian, gjorde, at Kongevalget blev udsat til M sommer 1534 [2]), og Erkebiskop Olaf sammenkaldte det norske Rigsra menige Adel og Almue til Bod i Romsdalen til 15de August, hv fra imidlertid de fleste sønden fjeldske Herrer under allehaande Udflug afholdt sig, medens Almuen gav disse Udeblivende sin Fuldmagt [3]). B skop Hans af Oslo tilstillede dette Møde en Forestilling, hvori han taler de Indgreb, Christian II og Frederik I havde tilladt sig i geistl Sager ved at indsætte verdslige Forstandere i Gimsø, Olafs- og Væ Kloster, samt Mogens Gyldenstjernes Adfærd mod Hovedøen, og forl ger, at Rigsraadet overeensstemmende med den fra Danmark gjorte fordring skulde snarest muligt bringe Alt igjen paa den forrige Fod Men dette blev der Intet af. Det danske Rigsraad havde 18de J indbudt det norske til Kongevalg i Kjøbenhavn til St. Hans-Dag 153 og uden Hensyn til det ældre Brev indblandet sig i Norges indre liggender. Den gamle Kong Christians Tilhængere i Danmark re Hovedet, og forenede sig med Grev Christoffer af Oldenborg og L keine for at sætte ham paa Tronen. Et fælles Kongevalg blev saaled umuligt, og Grevens Feide gav det dansk-holstenske Parti i Danma saameget at gjøre, at Tiden nu havde været for Norge til at optræd selvstændigt og afgjørende. Men dette ulykkelige Rige var selv splittet sit Indre, og dets første Mand, Erkebiskoppen, ikke sin store Opg voxen. Hans mange, hinanden krydsende politiske Planer, i Forbind med de mange private Stridigheder, hvori han havde indviklet sig, g ham ikke Tid eller Kraft til at tage sig med alvorlig Udholdenhed Noget. Biskop Hans Reff meldte sig syg, maaske for at undgaa tage Parti; Biskop Olaf Thorkildsson af Bergen havde faaet sin Ande i Rovet, og var ganske i Lunges og de øvrige Danskes Sold, og blan de verdslige Rigsraader havde de Danskfødte Overmagten baade i A tal, Rigdom og Dygtighed. Det var ikke at vente, at de skulde v sig tilbøielige til at tilbagegive de rige Godser, de allerede vare i B

---

[1]) Aktstykker til Grevefeidens Historie. 2den Samling. S. 10.

[2]) Nye danske Mag. II. 210. 222.

[3]) Flere Diplomer i den Münch. Saml. jfr. Paludan-Müllers Grevens Fei II. 46 ff.

[4]) Münch. Dipl. No. 3234. Trykt i 1ste Udgave af dette Skrift 764—768.

ddelse af, og Alt blev for det Første som det var. Paa en uforklarlig eller dog kun af den indre Uenighed forklarlig Maade spildte Nordmændene det beldige Øieblik, da begge de i Danmark kæmpende Partier ffrede dem Tilbud, og da Christian III i 1536 lykkelig havde endt Krigen i Danmark, havde de endnu ikke bestemt sig. Erkebiskoppen fangedes nu paa en Maade i sine egne Garn, og af Frygt for Gjengjældelsen undveg han om Vaaren 1537 til Flandern, hvor han kort efter døde. Biskopperne af Stavanger og Hammer fængsledes, Biskopperne Geble af Bergen og Hans af Oslo, en Mand der gjennem hele denne bevægede Tid havde spillet en tvetydig Rolle, antoge Luthers Lære, og blev i Embederne som kongelige Superintendenter; Norge blev overensstemmende med Christian IIIs Revers til det danske Rigsraad en Provinds af Danmark. Vi have ilet over disse Begivenheder af gjennemgribende Vigtighed for Fædrelandet [1]), fordi vi Intet vide til Oplysning om Klostrenes Skjebne under Mellemregjeringen 1533—1536, og skulle nu omtale de sidste Foretagender mod de norske Klostre, med Hensyn til hvilke man nu hverken havde noget Rigsraad at raadspørge eller nogen Forsigtighed at iagttage.

Løftet paa Rigsdagen i Kjøbenhavn i Juni 1533, at Katholicismen skulde blive ved Magt, var bleven Adelen afpresset, og var ikke blevet anerkjendt af den nye Konge, hvis Hengivenhed for Lutheranismen var almindelig bekjendt. Det var derfor heller ikke at vente, at han i nogen af Rigerne vilde erkjende sig bunden ved, hvad der før hans Valg var bleven aftalt, eller lade sig derved afholde fra at tage de Forholdsregler med Kirkevæsenet og Klostrene, som han og Rigsraadet fandt nødvendige eller gavnlige. Biskopperne bleve fængslede [2]), og den 10de Oktbr. 1536 udstedtes af Kongen og de paa Herredagen i Kjøbenhavn forsamlede Verdslige en Recess, der blev Grundlaget for Kirkeordinantsen og de senere geistlige Forhold [3]). Angaaende Klostrene indeholder den følgende Bestemmelser: „Og skulle alle Klostre, Prælaturer, Digniteter, Kannikedomme og andre geistlige Len, som nu ikke benævnt

---

[1]) Man vil finde dem fremstillede med Klarhed og sjelden Upartiskhed af C. Paludan-Müller i Grevens Feide II. 46—85. 248—277. 388—408.

[2]) Af de norske Biskopper, som anført, dog kun Mogens af Hammer og Hoskold af Stavanger.

[3]) Krags og Stephanii Christian IIIs Hist. Oversættelsen. I. 495—509. Om Klostrene S. 503.

ere [1]), ved deres Magt blive, til saalænge at Kongen og Danmarks Rigges Raad derom med flere lærde og vise Mænd, som de til dem tagen des vorde, en anden Skikkelse gjøre: dog hver Mands Ret og Tiltale herved uskadt og uforkrænket udi alle Maader. Og skal det være Munkene frit og aabent for at udgaa af Klostrene, hvilke som der ikke ville indeblive, og de, som der inde blive ville, de skulle være deres Formænd, Abbeder, Priorer eller Provster der udi Klostret hørige og lydige, og føre et godt, ærligt og christeligt Klosterlevnet, eller gange ud af Klostret. Og skal dennem prædikes Guds Ord fore, som udi Klostrene blive. Og skulle de herefter ikke have fuld Magt uden Kongens og Rigens Raads Ja, Villie og Samtykke at afhænde, sælge eller pantsætte noget af Klostrenes Jordegods og Eiendomme i nogen Maade." — Uagtet Norge ikke udtrykkelig nævnes i Recessens Bestemmelser, Noget som paa Grund af den samme Dag foregaaede Statsomvæltning for dette Riges Vedkommende vel ei heller fra dansk Synspunkt kunde ansees nødvendigt, er det dog utvivlsomt, at dens Bestemmelser ere anseede gjældende og saaledes i det Hele satte i Kraft ogsaa i Norge. Thi det er aldeles stemmende med Recessen, at Christian III 17de Juni 1537 paalagde den daværende Statholder Nordenfjelds og Befalingsmand paa Bergenhuus, Esge Bilde, at lægge alle Bergens Bispestols Indtægter under Kronen, men derimod lade andre Prælater, Kanniker, Vikarier og Sognepræster over hele Stiftet beholde deres Gods, hvormed Lensherren ei maatte befatte sig. Ligeledes skulde han lade alle Munke- og Nonne-Klostre i Stiftet blive ved Magt; staa nogen af dem øde, fordi Beboerne have forladt dem, skal deres Gods lægges til Kongens Regnskab. Fremdeles skal han lade Domkirkens og andre Kirkers og Klostres Klenodier, Guld, Sølv, Breve o. s. v. registrere, men ivrigt skal han lade Kirkens Personer og alle Sognepræster over Stiftet blive ved deres gamle Skikke og ingen nye Prædikere indsætte hos Almuen, „at det ikke skal voge (vække) nogen Forskræk eller Uenighed blandt den fattige, simple og uforstandige Almue der udi Landet, førend vi kunne finde der andre Raad til, og saa med Lempe og Feie komme dem til nogen Bekjendelse og bedre Forstand udi Guds Ord" [2]).

---

[1]) Biskoppernes, som bleve indbragte, ere omtalte i det Foregaaende af Recessen.

[2]) Diplom i Rigsarchivet. Trykt i 1ste Udgave S. 768 ff. Disse Kongens Ord vise hans christelige Sind og den kloge Forsigtighed, hvormed han vilde at Reformationsverket skulde gaa for sig. At det saavel Nordenfjelds som

Reformationsverket gik imidlertid fremad i Danmark ſom i Norge. Den 2den September 1537 udkom Chriſtian den Tredies Kirkeordinants, ſamme Dag ſom de nye evangeliſke Superintendenter indviedes, og i denne gaves da og nærmere Forſkrifter med Hensyn til Kloſterfolks Stilling. Saaledes beſtemtes angaaende Tiggermunkene: „Ingen Tiggermunke ſkulle i vore Riger efter denne Dag opholdes. Hvorten ſkulle de tigge eller prædike, eller bære Skriftemaal; men de, ſom gamle ere og ſkrøbelige, og til intet Embede bekvemme udi Kirken, de maa blive udi Kloſtret, der de maa have deres Føde for Guds Skyld, dog ſaa at de ſkulle aflægge Kappen og Kloſterklæderne, og ikke beſpotte Evangelium“ [1]). Med Hensyn til de Kloſtre og de Munke, „ſom ſelv have at leve af“, beſtemtes i Overeensſtemmelſe med Receſſen af 1536, at enhver Munk, ſom ønſkede det, maatte forlade ſit Kloſter, og ſkulde af Formanden gives Klæder og Tærepenge, da denne ſelv maatte finde ſig bedre tjent med at give en Munk, ſom ikke blive vil, een god Almisſe, end at føde ham alle Dage mod hans Villie og Samvittighed; men Kongen vilde ei vide af ureen Reenlivethed og ukyſkt Levnet. De Munke, ſom ville blive, ſkulle være Formanden lydige, leve et godt og ærligt Levnet, gaa med deres Kappe og bære eens Klæder, ikke for nogen Regels Skyld, men at man kan kjende paa deres Klædebon, af hvad Kloſter de ere. De ſkulle ingen Tonſur længere bære, men de maa have „Kulfue“ — Kallot, kullet Hue — eller kullede Hoveder, og maa ikke viſe ſig kronragede. Forøvrigt ſkulle de flittig høre Gudstjeneſten og læſe i den hellige Skrift, for om muligt endnu at blive tjenlige til Præſter. Derfor ſkal og et ſaadant Kloſter have en lutherſk Præſt, der ſkal have Underhold af Kloſtret [2]). Om Nonnerne beſtemtes det Samme.

---

anderſteds i Norge, hvorhen ſandſynligvis lignende Befaling er ſendt, gik ganſke anderledes til, var altſaa forſaavidt uden Chriſtian IIIs Skyld, ſom det ſkede mod hans Villie; men dette vilde ikke kunnet ſke ſaa let, hvis han havde, om endog kun en eneſte Gang, ſelv beſøgt det Rige, han 1536 tilføiede en aldrig forglemmelig Fornærmelſe. Men han kom aldrig ſom Konge til Norge. — Forøvrigt havde han allerede 18de November 1536 tilſkrevet Esge Bilde om Receſſen, og givet ham Befalinger overeensſtemmende dermed (Dipl. Norv. II. No. 1118); og ved Brev af 27de April 1537 paalagde han ham med deres Tilladelſe, ſom Kloſtrene i Bærge havde, at ſkaffe Kongen noget forgyldt Kobber af alle Slags fra Kirker og Kloſtre (Dipl. Norv. I. No. 1087.)

[1]) Kirkeordinantſen i Krags Chriſtian IIIs Hiſtorie I. 570. ff.

[2]) Kirkeordinantſen; anf. St. S. 600.

De maatte have deres nærste Venners Samtykke, for at forlade Klostret, og maatte ei færdes Landet omkring som andre løsagtige Folk, ei heller sidde til Drik eller Løsagtighed med Karle. Gjør Abbedissen eller Priorinden selv dette, eller saadant tilsteder, skal hun afsættes, og en anden Nonne indsættes i hendes Sted. De Gjenblivende skulle iøvrigt bære een (d. e. eens?) ærligt Klædebon, men ei tvinges til at bruge Skabelaris (scapulare), hvortil Nogle havde overtroisk Tillid. Ved Visitatserne skal Superintendenten og to verdslige Herrer undersøge, om Nonnerne faa deres tilbørlige Underhold af den, der har Klostret i Forlening af Kongen, og indberette til samme alle Misligheder. Ved hvert Nonnekloster skulde ligeledes være en lutherst Præst [1]).

Saaledes var der ved Kirkeordinantsen sørget for, at de i Klostrene tilbageblevne Munke og Nonner havde nødtørftig Underholdning, gaves Adgang til at gjøre sig bekjendt med den nye Lære, og holdtes til at leve sømmeligt. Dog opnaaedes ikke overalt Regjeringens gode Hensigt med disse Bestemmelser. De, der havde Klostrene i Værge af Kronen, stræbte at drage den størst mulige Fordeel deraf, og søgte vel derfor at gjøre de gamle Folk Livet i Klostrene saa suurt som muligt; disse igjen havde vanskeligt ved at finde sig i at være paatvungne et Formynderskab, og satte sig op imod den paalagte Tvang. Dette foranledigede en Forordning af 1ste August 1545 om Jomfruklostre, hvori Nonnernes aarlige Underholdning nøiagtig fastsattes, medens det paa den anden Side bestemtes, at den med Klostret Forlenede skulde nyde Alt, hvad Abbedisse og Søstre hidtil havde havt i Eie, og derfor bygge og forbedre Klostret [2]). Det er rimeligt, at ogsaa enkelte norske Nonneklostre kom til at nyde godt heraf, uagtet de verdslige Forstandere naturligviis

---

[1]) Sammest. S. 601. En saadan „Præbikanter" omtales i Nonneseter i Oslo, hvem Kong Christian III i 1548 befalede tillagt en ringe geistlig Forlening til hans Underholdning, naar nogen blev ledig (Rigsarch. Afskrift af Norske Registranter. I. 39.)

[2]) Denne Forordning er trykt i Danske Magazin I. 191 ff. Nonnernes Føderaad var: 5 Tønder Brød eller 25 Skjepper Meel, 14 Tønder Øl eller 2 Pd. Malt og 10 Skjep. Humle, 2 levende Svin, 6 levende Lam, 2 levende fede Faar, 6 levende Gjæs, 10 Par Høns, 1 Fjerding Smør, 1 Fjerd. saltet Sild, 2 Vol røget Sild, ½ Td. saltet Fisk, 150 tørre Hvidlinger, 100 Flyndre, 1 Skjeppe Boghvedegryn, 1 Skjeppe Byggryn, ½ Skjeppe Havregryn, 1 Skjeppe Ærter, 1 Fjerd. Eddike, ½ Td. Salt, 10 Læs Ved, ½ Læst Kul, 1 Vol Æg, 12 Mark Penge til Sko og Klæder, og to Nonner tilsammen en levende Øre. — Man seer, at denne Tart er sat i og for Danmark.

anvendte al sin Indflydelse for at bevæge de tilbageblevne Søstre til at drage ud jo før jo hellere med den Tærepenge, Kirkeordinantsen omtaler. Allerede 27de Marts 1540 kunde saaledes Lensherren paa Agershuus, Peder Hanssøn (Basse), melde Kong Christian, at Gimsø Kloster var tomt. Alle Nonner, skriver han, vare uddragne med deres frie Villie og ere gifte, saa nær som en gammel Nonne, som ei vilde gifte sig; dog var hun og da uddragen med egen fri Villie, og opholdt sig hos sine Venner [1]). Bakke Nonnekloster derimod beholdt sine kvindelige Beboere længe efter 1545, da man seer, at det i og efter 1552 havde Jørgen Pedersøn til verdslig Forstander [2]), den samme udentvivl, der i et udateret Brev anmoder Esge Bilde om at hjælpe ham til at faa dette Kloster, hvorpaa han har Livsbrev, da Alt nu medgaar til at føde og klæde Klosterfruerne [3]). Reins Nonnekloster fik uden Tvivl strax efter Erkebiskoppens Flugt Fru Ingerd Ottesdatter til Forstanderske, ifølge den ældre Overeenskomst med Abbedissen; i alle Fald havde hun det i Forlening af Kongen før 1543; men det osloiske Nonneseter havde endnu i 1544 sin Abbedisse, der raadede over Klostergodset; men i 1547 blev Kansleren Peder Huitfeld forlenet dermed mod at føde og klæde Nonnerne [4]); de bergenske Nonneklostre vare forlængst uden Nonner.

Om de sidste Munkes Skjebne i Norge har man kun faa sikre Efterretninger. Om Tiggermunkene have vi S. 183 formodet, at de beholdt deres Klostre under den første Sekularisation (indtil 1531). Men stort længere have de vel ikke holdt sig; thi ved Reformationens ydre Fuldførelse 1537 synes de alle at have været berøvede sine Klostre, hvoraf flere (Bergens Dominikanere, Nidaros, Tønsbergs og Konghelles Minoritter) ved Ildsvaade, medens andre da stode ledige, og af Kongen skjænkedes Byerne til Skoler, Hospitaler og Raadhuus, eller befaledes anvendte til andre Bygnin-

---

[1]) Indberetning fra Peder Hanssøn i Geh. Archivet. Klostret med Kirken afbrændte 1546. Dette stemmer godt med Biskop Mogens's af Hammer Klage i 1533 over den med Gimsø forlenede Iver Jenssøn (Jernskjæg), at han havde „beskæmmet Nonnerne" i Gimsø (Münch. Dipl. No. 3211); thi det vil neppe sige andet, end at han allerede da havde taget Raadigheden over Klostret fra dem, og vel gjorde dem Livet surt. Biskoppen tilføier, at han og Peder Brockenhus havde et Skalkerygte.

[2]) Ordg. i danske Geh. Archiv.

[3]) Sammesteds uden Sted, Aar eller Underskrift.

[4]) Rigsarchivets Afskrift af Norske Registr. I. 289.

ger. Beboerne selv omtales ikke i Samtidens Optegnelser [1]). D
finder man, at flere Munke fra de andre Klostre have gadet over
lutherske Lære, og modtaget Ansættelse som Præster omkring i L
Saaledes blev Abbeden i Hovedøen Sognepræst i Oslo, Abbeden
Sognepræst paa Os, og Dragsmarks Præmonstratenseres Skrif
Nikolaus Pedersson blev luthersk Præst i sit reformerede Kloster.
deles finder man i de ved Præstegaardene omkring i Landet førte
nelser over Sognepræsterne, der i Almindelighed synes at være paab
rum Tid efter Reformationen, og derfor ikke altid kunne ansees fo
lidelige for den ældste Tid, ofteres en Munk anført som første
Præst i Kaldet, og man tør vel derfor i det Hele antage, at de d
Munke have valgt denne Levevei, som paa Grund af den store
paa Præster, som ved Kirkeforbedringen opstod, neppe var vanskelig
komme ind i, medens de ældre og svagelige ere forblevne i Klost
de udygtige og liderlige have draget ud i Verden, og slaaet sig
nem som Skriverkarle, Tiggere o. s. v.

Senere Bestemmelser vedkommende Klostervæsenet i Norge
ikke; ei heller synes flere at have været nødvendige, da Klostren
vendigviis efter de givne Love efterhaanden maatte befries for sine
Beboere, hvorved Klostergodset blev et frit kongeligt Len; thi i
optoges ikke, saaledes som Tilfældet var i Danmark med Birgitti
strene i Mariager og Maribo, og i Sverige med Vadstena, nye
fremdeles, efterhvem Plads blev ledig [2]), og førend Aarhundredet
Ende, vare saaledes alle levende Spor af Klostervæsen i Nor
forsvundne. Idet vi nu slutte dette Afsnit, skulle vi derfor kun i
logisk Orden give en Oversigt over de norske Klostres Sekular
forsaavidt den vides til er bekjendt. Den begyndte under Christian
Dragsmark (før 1519) og Gimsø (før 1523); derpaa unde

---

[1]) Kun om Dominikaner-Prioren i Bergen Olaf Mortensøn ved man
efter Klostrets Brand 1528 flyttede til dets Gaard Nidarø ved Berge
han endnu i 1539 boede uden offentlig Virksomhed. Nogle af hans
tjente Hr. Vincents Lunge som Hofmand (o: Skriverkarle eller lign
derordnede Betjente.)

[2]) Vidnet bare de kongelige Forleningsbreve paa Klostrene, lige til
Slutningen af Frederik 2dens Regjering, det Tillæg. at Vedkomme
føde og klæde de Munke eller Nonner, som der ere inde: men dette
er ordret udskrevet af de ældre Lensbreve og sandsynligviis indkom
Uagtsomhed eller af Forglemmelighed, om endda en enkelt gammel K
skulde leve.

hvil I Nonneseter og Prædikebrødre Kloſtre i Bergen 1528, Kastelle 1529 og Munkeliv 1531. Samme Aar brændte 5te Mai Nidarholm og Minoritternes Kloſter i Throndhjem; medens Tuterøen og Rein kom i Verdsliges Vold. Omtrent ved denne Tid brændte Byen Konghelle, og med den Minoritternes Kloſter sammesteds, hvis Mure Høvedsmanden paa Bahuus Hr. Claus Bilde fik Frederik den Is Befaling til at nedbryde og anvende paa Slottets Befæstning [1]). I 1532 sekulariseredes Hovedøen, Olafskloſtret i Tønsberg, Dragsmark og Værne, hvorfra strax alle Munke udbøgs paa een nær, der tjente Lensherrens Foged som Skriver. Minoritternes Kloſter i Bergen var ligeledes øde paa Reformationstiden, og blev derfor kort efter bestemt til Biſpegaard, som det indtil senere Tider vedblev at være, ligesom Kirken blev og er Bergens Domkirke. 1536 afbrændte hele Tønsberg, og følgelig tillige Minoritter-Kloſtret der samt det sekulariserede Olafskloſter. 1537 blev Nidarholms Kloſter (d. e. Godset) forlenet til Jens Tilluſſon (Bjelke) og Utſtein til Throud Ivarsſøn (Roſtung?); Minoritterkloſtret i Oslo skjænkes 1538 af Chriſtian III Byens Borgere til Hoſpital, som det endnu er, og 1539 fik Hr. Vincents Lunges forrige Foged Jens Splid Halsnø Kloſter i Forlening. Uden Tvivl ved samme Tid blev Esge Bildes forrige Foged paa Vallen Nils Berildsſøn forlenet med Lyſekloſter, hvilket han 1541 havde. Ogsaa Olafskloſtret i Oslo maa knap nogt været øde, da dets Tomt var udseet til Opførelse af en ny Biſpegaard [2]), og dets Gods udlagdes i 1540 til Lector theologiæ ved Oslo Skole. Ligesaa blev Helgeseter i 1546, da der endnu var en Prior med nogen Myndighed, og hvem man ifølge kongelig Befaling skulde stille tilfreds med en Gaard eller andet Ophold for Livstid [3]), henlagt til Biſpegaard for Superintendenten i Throndhjem, og Minoritternes afbrændte Kloſter i Tønsberg blev i 1551 overdraget til Skolens og Rektors Brug sammesteds. Naar Lyſe, Bakke, Nonneseter i Oslo, Jonskloſtret i Bergen og de øvrige Tiggerkloſtre inddroges, kan for Tiden ikke bestemmes, men de 3 førstnævnte havde dog allerede i de

[1]) Norſke Regiſtr. i Rigsarchivet I. 463. Brevet er udateret, og Tiden kan derfor ei nøiere bestemmes, da jeg ingensteds finder noget om Konghelles Brand, der vel maa være yngre end eller maaske en Følge af Chriſtian IIs Ophold der om Vinteren 1531—1532.

[2]) Brev i danske Geh. Archiv.

[3]) Norſke Regiſtr. I. 277. Han levede endnu 1550. Sammeſt. I. 62.

første Aar af Chriſtian IIIs Regjering verdslige Forſtandere, og ere ſaaledes efter al Rimelighed inddragne ſamtidig med de andre [1]), ligeſom Tiggerkloſtrene rimeligviis vare forladte af Beboerne. Om Selje Kloſter mangle alle Efterretninger længe før Reformationen. Det ſidſte Spor af norſke Munke finder man i Dragsmark 1562. I Chriſtian IIIs Artikler af 1ſte Marts 1555 for de fire Hoved-Lensmænd i Norge paa Steenvigsholm, Bergenhuus, Agershuus og Bahuus, indeholdende Regler for Rigets Beſtyrelſe i geiſtlig og verdslig Henſeende, betragtes Kloſtrenes fuldſtændige Ophævelſe ſom en fuldbragt Gjerning. Deri tales Intet om Munke, Nonner eller Kloſterſtikke, men det indeholder for Kloſtrenes Vedkommende alene Paalæg om, at indtale alt deres frakomne Gods under Kronen [2]).

Forſaavidt ſom altſaa, efterat alle Munke og Nonner vare uddragne af Kloſtrene eller døde der, Godſet ikke anvendtes til Hoſpitaler eller Skoler, blev det ſom verdslige Forleninger betroet danſke Adelsmænd og enkelte begunſtigede Nordmænd, indtil Fællesſtatens ødelagte Pengevæſen tvang Frederik III til først at pantſætte og ſenere at ſælge ſamtlige Kloſtergodſer. Men Kloſtrenes Skjebne efter Sekulariſationen vedkommer ikke denne Materie. At de tildeels endnu danne Landets betydeligſte Godſer, er den Dag i Dag et Vidnesbyrd om deres Omfang og Betydenhed i deres Velmagts Dage.

---

[1]) Jons-Kloſtret i Bergen ſtod uden Tvivl øde i 1552, da Kongen, uden at nævne noget om Munkenes Forſørgelſe, ſkjænkede det til et Raadhuus for Byen, hvortil tillige Allehelgens-Kirke maatte nedbrydes. Men kort efter afbrændte Kloſtret med en Deel af Byen fra Muren til Raadhuſet den 19de Decbr. 1561, og dets Ruiner plyndredes af Borgerne, der gjorde Skorſteene af dets Marmorblokke. Kloſtrets Taarn blev ſenere anvendt til Brandvagt m. v. (Edvardſens Bergens Beſtrivelſe.)

[2]) Norſke Regiſtr. I. 355—359.

Anden Hovedafdeling.

De norske Klostres Specialhistorie.

Ikke heller paa Hospitaler var dette Stift saa rigt, som man skulde ventet af Rigets første geistlige Sæde, og der fandtes neppe noget udenfor Byen selv. Her synes at have været 3 samtidige Hospitaler, nemlig: 1) et Hospital for fattige Mænd (hospitale pauperum, fatœkra manna spital) paa Ilevolden [1]); 2) Marie Hospital for fattige Kvinder paa Ilevold (Mariu spital á Völlum, kerlingar við Mariukirkiu) [2]). Disse to Hospitaler have dog uden Tvivl, ligesom Katharina- og Allehelgens-Hospitalerne i Bergen, udgjort en Fællesstiftelse, der skyldes Erkebiskop Jon, 1267—1277, i hvilket sidste Aar det var i Stand [3]). 3) Et Hospital ved Domkirken (spitalagarðr sirir norðan Kristkirkiu) [4]), der maaske er det samme som det Sygehuus (hospitale infirmorum), hvis Præst forekommer 1280 blandt Byens Sognepræster [5]), maa efter det Anførte være forskjelligt fra Hospitalerne paa Ilevolden, og stod under Domkapitlets Jurisdiktion; men ivrigt vides Intet til Oplysning om dette Hospital. Saaledes kjender man egentlig kun et dobbelt Fattighuus paa Ilevolden, og et Sygehuus ved Domkirken. Naar der tales om „Spitalen" [6]) i Throndhjem, menes den førstnævnte selvstændige Stiftelse; men dette Udtryk vil ser tillige, at Nidaros ikke har havt flere slige Stiftelser.

Erkebiskoppernes Iversyge mod Kongemagten har maaske været Aarsag i, at ikke heller flere af de kongelige Kapeller fandtes inden Ærkestiftet. Det Kapel ved Kongsgaarden i Nidaros, som Kong Haakon Haakonsson byggede, blev ikke optaget iblandt de kongelige Kapeller, saaledes som Tilfældet blev i Bergen med Apostelkirken, i Oslo med Mariæ-Kirken og med Kirken ved Avaldsnes Kongsgaard paa Kormt. Ikkun St. Mariæ Kirke paa Tromsø (juxta paganos), som samme

---

[1]) Thork. Dipl. II. 78. Norges gamle Love II. 481 ff.

[2]) Dette Skrift 1ste Udg. 770. 771. Dipl. Arn. Magn. fasc. 10. No. 16. fasc. 15. No. 9.

[3]) Thork. Dipl. II. 76. Norges gamle Love anf. St. Dipl. Norv. II. No. 468. Det nuværende Hospital i Throndhjem er uden Tvivl denne Jons Stiftelse. (Kraft Norges Beskr. V. 399).

[4]) Thork. Dipl. II. 231. Dipl. Norv. I. No. 88.

[5]) Thork. Dipl. II. 88. Dipl. Norv. III. No. 16.

[6]) Saaledes i Aslak Bolts Jordebog S. 15. 35. 42 o. fl., hvor Mageskifte mellem Erkebiskoppen og Spitalen omtales. Sygehuset ved Domkirken har nærmest været underholdt af og hørt under denne, og med dette kunde saaledes intet Skifte foretages.

unge havde bygget [1]), for at fremme Chriſtendommen i Finmarken og ex modarbeide de indtrængende Karelers græſke Ritus, blev ved de 14 ungelige Kapellers Stiftelſe formelig overdraget Kronen, men dette ſom xt ſynes med Uvillie fra Erkebiſkoppens Side, der ikke kunde hindre det, efterſom Paven i 1246 havde overdraget Kongen Kaldsret til de Kirker, han eller hans Arvinger byggede blandt Hedningerne [2]). Senere hen i Tiden, da disſe Kapellers Anſeelſe forfaldt, fordi Kongerne ei længere opholdt ſig i Norge og ſørgede for deres Bedſte, maa Erkeſtolen have tilvendt ſig Myndigheden over Tromsø Kirke; thi i 1486 lod Kong Hans for Erkebiſkop Gaute oplæſe i Bergen de Breve, ſom hjemlede Kongen Kaldsretten til Tromsø Kirke, hvilken derfor Gaute med ſit Kapittels Raad og Samtykke ogſaa afſtod, mod at den Kaldte ſkulde være en duelig og indenlandſk Klerk, der ſkulde være Nidaros Erkebiſkop lydig [3]).

Af Gilder har der i Middelalderen været flere i Nidaros Stift, men i ſelve Byen kjende vi kun eet ved Navn, nemlig Korſets Gilde (krossgildi) [4]), hvori ifølge Byloven Lagthinget holdtes [5]). Det er rimeligviis det ſamme ſom Myklegildet i Nidaros, ſom oprettedes og hvis Skaale byggedes Kong af Olaf Kyrre [6]), og ſom uden Tvivl laa paa Bratøren. At Hertug Skule i ſine ſidſte Dage tilbragte tre Aftener deri, antyder, at det har været det anſeeligſte i Byen, og Udtrykket „det ſtore" Gildehuus viſer, at der og har været idetmindſte eet mindre [7]). Efter al Rimelighed have Haandverkerne her ſom i Bergen, Oslo og Lonsberg havt et ſærſkilt Gilde, ſom maaſke ligeſom i hine Byer har baaret Navn efter det talrigſte Laug, Skomagernes. Omkring i Throndе-

---

[1]) Haak. Haakonsſ. Saga c. 333.

[2]) Werlauff i Skand. Litt. Selſk. Skr. XVI. 15.

[3]) Dipl. Norv. I. No. 950.

[4]) Haak. Haakonsſ. Saga c. 238. Ved en Forverling af kórs og kross har Aall (Snorre III. 318) overſat krossgildi ved „i Gilde hos Korsbrødrene", hvilket her i dobbelt Henſeende bliver urigtigt.

[5]) Norges gamle Love. II. 188. Var. 18.

[6]) Heimskr. Olaf Kyrr. Saga c. 2. Ogſaa Munch (Norſke Folks Hiſt. II. 444 ff.) antager, at Krosgildet og Myklegildet er det ſamme, uagtet det ſidſte var viet St. Olaf; thi det var ikke uſædvanligt, at ſlige Stiftelſer vare viede Forſkjellige.

[7]) Dette fremgaar og af Udtrykket „Gildeſkaalerne" lige ud for Landgangsſtedet ved Øren, hvilke omtales i Inge Baardsſøns Saga (Fornm. Sögur. IX. 122. 124. 126) i Anledning af Erling Steinveggs Overfald 1205.

lagen har der rimeligviis været flere Gilder, skjønt ingen af dem omtales i Kildeskrifterne. Men Spor af dem ere dog endnu tilbage. Saledes beretter Schøning (i sine utrykte Reiseoptegnelser), at der nedenfor Meldalens Kirke har staaet et Gildehuus, hvorefter Stedet kaldes Gilesøy, og strax Vest for Opdals Hovedkirke skal ligeledes have staaet et Gildeskaale, hvorefter en Ager endnu har Navn [1]). Paa Søndmøre var et Gilde paa en af Herrøerne [2]), hvoraf Tomten endnu paavises i Nærheden af Hovedkirken. Ligesaa tager man vist neppe Feil ved at antage, at Gildeskaal (Gildisskáli) Præstegaard og Kirke i Salten har fat Navn efter et herværende Gilde, som iøvrigt aldrig nævnes. Da Gilderne var en verdslig og ingen geistlig Indretning, maa endelig ogsaa Gildet i Refsund og Aasmændenes Gildehuus (gildihús Ásmanna), begge i Jæmteland [3]), henregnes til de nordenfjeldske Gilder, uagtet Landskabet i geistlig Henseende hørte til Upsala Stift i Sverige. — Efter Reformationen ere Brødrene i de forskjellige Gilder sandsynligviis vedblevne med deres papistiske Skikke, hvilket har foranlediget et Kongebrev af 19de Juli 1552, hvori Christian III forordner, at da han har „forfaret, at der i Throndhjems Stift holdes mange Gilder, hvor bruges stor Uskikkelighed, Gud allerhøieste til Vanære og mange vore Undersaatter til et ondt Exempel, da paa det at slig Uskikkelighed kan nederlægges, have vi befalet vor Lensmand og (Superintendenten) os elskelige Mester Hans Gaas" at forandre slige Gilder overalt, hvor de findes i Stiftet, efter den Skik, som derpaa er gjort i Bergens Stift [4]). Ogsaa af dette Brev sees, at der endnu efter Reformationen existerede mange Gilder i Stiftet, om hvilke vi saaledes ingen Kundskab have.

Efter den Begrændsning for dette Arbeide, som i Indledningen er

---

[1]) Eller havde Navn i Midten af forrige Aarhundrede, ifølge Præsten Feltmanns Indberetning af 1743. (Kallske Saml. No. 198 paa kgl. Bibl. i Kjøbenhavn ifølge Hr. N. Nicolaysens Meddelelse.)

[2]) Schøning om Domkirken S. 187. Allerede Neumann har i Urda II. 13 antaget, at det er dette Gilde, Sagnet har udgivet for et St. Albani Kloster paa Herrø.

[3]) Dipl. Norv. III. No. 225. Handlingar rør. Skand. Hist. XVII. 26, Dipl. Svecan. III. 240.

[4]) Chr. III Registrant i Afskr. i Rigsarchivet. S. 317. Denne Skik for Gilderne i Bergen kjendes ikke. At Middelalderens Gilder vare Oprindelsen til de senere Haandværkslaug, er almindelig bekjendt. Det kan i denne Henseende fortjene at bemærkes, at endnu i Christian IVs Tid kaldtes Laugsartiklerne, f. Ex. for Skrædderne i Bergen, Gildeskraaer (Norske Registr.

oprettet, ere alle disse Indretninger iøvrigt Kloſterhiſtorien uvedkommende, og derfor her kun løſelig paapegede.

§ 2. St. Laurentii Kloſter paa Nidarholm.

(Monasterium de Holm).

Den lille Holme i Throndhjemsfjorden, der ligger omtr. 3000 Alen i Nord for Byen Throndhjem, og hvorpaa Munkholmens Fæſtning nu er anlagt, benævnes i Sagaerne Hólmr, Niðarhólmr eller Niðarneshólmr. Den benyttedes i den ældſte hiſtoriſke Tid ſom Retterſted; der ſtod den Galge, paa hvilken Olaf Tryggvesſøn lod fæſte Haakon Jarls og hans Træl Karks Hoveder. Ligeſaa omtales den ſom ſædvanligt Anløbsſted for dem, der af en eller anden Grund ikke vilde løbe ind i ſelve Elven, hvor Byens egentlige Havn var og endnu er [1]). Senere hen var her et Nunnekloſter. Om dettes Stiftelſe haves to forſkjellige Beretninger, en engelſk, der henfører den til Kong Knut den Mægtige, og en norſk-islandſk, ifølge hvilken Kloſtret først et Aarhundrede ſenere ſkulde være ſtiftet af Throndherhøvdingen Sigurd Ullſtreng. Vi ſkulle noget nærmere betragte begge, og derved maaſke forene dem.

Matthæus fra Paris, der ſkrev i Midten af 13de Aarhundrede, beretter, at Kong Knut ſtiftede et Benediktinerkloſter paa Holmen ved Nidaros, og en anden engelſk Forfatter, Johannes Bromton, melder udtrykkelig, at ſamme Konge efter Hjemkomſten fra Rom (d. e. 1027) anlagde to Kloſtre af Benediktinerordenen, hvilken han fortrinlig elſkede, det ene i Norge og det andet i Norfolk i England [2]). Disse engelſke Kilders Angivelſe af Tiden ſtemmer ſaaledes godt med Kong Knut den Mægtiges Tog til Norge og Ophold i Nidaros 1028 [3]), til hvilket Aar derfor og Stiftelſen af Nidarholms Kloſter efter engelſk Opgave maa henføres. Det gaar heller ikke an at antage denne Efterretning for urigtig, da Matthæus ſelv havde opholdt ſig i Norge under Haakon Haakonsſøns Regjering og beſøgt Kloſtret, ſom han ifølge pavelig Befaling reformerede (ſe nedenfor). Ingen kunde ſaaledes bedre end han have Anledning til at lære at kjende dets Alder og Stifter. — Mærke-

---

[1]) Fornm. Sögur II. 69. 207. IV. 322. o. fl. St.

[2]) Matth. Parisiens. ed. Wats. p. 505—506. Script. Rer. Dan. I. 269. III. 77. IV. 415. not. b. Munch Norſke Folks Hiſtorie. I. II. 823.

[3]) Suhm III. 657. Forbedringer S. 86. Schønings Reiſe II. 3.

ligt er det derfor, at samtlige norsk-islandske Kilder tie om Klost Stiftelse ved Kong Knut, og fortælle eenstemmig, at Magnus Bar Lendermand Sigurd Ullstreng paa Viggen stiftede Klostret i Nidarh endog med det Tillæg, at først han gjorde det [1]). Man kan de ikke antage, at Sigurds Fortjeneste kun har indskrænket sig til at ud Klostret ved nye Bygninger og i det Hele gjøre det rigere og ans gere [2]), og da der ikke er Grund til at formode, at nogen af Beret gerne er upaalidelig, saa bliver det sandsynligt, at Kong Knut af D mark vel i 1028 har stiftet, d. e. anviist Midler til og paabegyndt, Kloster paa Nidarholm, hvortil han har hentet Benediktinere fra E land, men at Knytlingernes korte og forhadte Herredømme i Norge Folkets Ligegyldighed for Sagens Fremme har hindret de engelske Mu fra at fuldføre Stiftelsen, hvis Bygninger saaledes ere blevne overgi til Undergangen, efterat de første fremmede Beboere vare bortdøde e dragne hjem igjen [3]). Naar Sagen forholder sig saaledes, kunde gelske Forfattere, der forefandt Stiftelsen 1028 omtalt i Klosterannal med Grund henføre den til Kong Knut, medens de norske og island Sagaskrivere derimod, som Intet derom fandt optegnet, holdt sig til Mand, som virkelig bragte Klostret i fuld Stand, og tilskreve saale den dem velbekjendte Sigurd Ullstreng Æren for det Hele.

Paa denne lille Holme ved Nidaros finder man altsaa de fø Spor af Klostervæsen i Norge, men om Klostrets Tilstand i denne æ ældste Tid har man ingen Efterretning. Ligesaalidt er Aaret optegn

---

[1]) Sigurðr lét fyrst setia münkliß í Nßarhólmi. Fornm. Sög. VII. 40. Biskop Jon Ögmundssøns Saga (utrykt) fortælles, at Sigurd paa Jons fordring i Skriftemaalet lod bygge et Svartmunkekloster paa Nidarholm hvilken Holme han havde faaet i Foræring af Kong Magnus; hertil l han fik Fædrenegods og mange store Gaarde. (Munchs Norske Folks II. 625. Müllers Saga-Bibl. III. 397.) Theodor. Monach. c. 31. I He kringla findes Intet om Stiftelsen.

[2]) Dette antager Suhm i Script. Rer. Dan. V. 339 i Anm. til Stedet Theodorik, hvis Udtryk imidlertid ikke tillade en saadan Udtolkning. Ha vede neppe 50 Aar efter Sigurd, var selv Munk i Nidarholm eller ialfa Helgesæter, og skriver: „Sivardus Ulstreng . . . ædificavit coenobium bile . . . in parvissima quadam insula, quæ adjacet metropoli Nidr ensi.“ Men han kunde dog, dersom der havde været et Kloster paa N holm, som af Sigurd kun udvidedes, ikke derom have været uvidende unddladt at omtale dette, naar han ellers nævnede Stiftelsen.

[3]) Rimeligvis har dog denne Kong Knuts Klosterstiftelse endnu i Kong Magnus's og Haralds Tid fristet en kummerlig Tilværelse, ved imod B

da Sigurds Ullstrengs Stiftelse foregik; Theodorik bemærker kun, at det skede efter Kong Magnus's sidste Irlandstog (1103), og Nidarholm bliver altsaa omtrent af samme Alder som Munkeliv i Bergen (mellem 1105 og 1110). Klostret var helliget det occidentalske Munkevæsens Fader, den hellige Benedikt, samt Martyren Laurentius, og kaldes derfor snart St. Benedikts, snart St. Laurentii Kloster i Holm, dog almindeligst det sidste [1]). Enkelt Gang kaldes det ogsaa St. Mariæ Kloster af Benediktinerordenen, men dette er maaske en Skrivfeil [2]). Ligesaa er det vist, at det var beboet af Munke af Clunyacenser-Ordenen, og naar det desuagtet ogsaa oftere kaldes et Benediktiner-Abbedi, da ligger ikke nødvendigt heri nogen Modsigelse [3]), eftersom Clunyacenserne vare reformerede Benediktinere, der oftere beholdt dette ældre Navn (ovenfor S. 27).

Allerede Stifteren Sigurd havde lagt betydeligt Gods til Klostret [4]), og dette blev i Harald Gilles Tid forøget med Gaarden Store Hernes i Frosten, som da tillagdes Nidarholm i Provent for hans Broderson Kong Magnus Sigurdsson, da denne, blindet, gildet og afhugget den ene Fod i 1136 her frivillig eller ufrivillig gik i Kloster [5]). Men ef-

---

diktinernes Skik at drage om paa Bygden og tigge. Jfr. Beretningen i Harald Haardraades Saga cap. 22 om de som Munke udklædte Mænd, der overfaldt Kong Magnus's Tilhænger Thrond. (Munch, Norske Folks Historie. II. 134.) Ved denne Tid kan der ei være Tanke paa Munke fra noget andet Sted end fra Nidarholm.

[1]) Script. Rer. Dan. IV. 415. V. 339. VI. 250 o. fl. St.

[2]) I en Pavebulle af 1350. Dipl. Norv. I. No. 322.

[3]) Derimod kan det maaske være af Betydning, at det er Munkene selv, som kalde sig Clunyacenser, medens Pave, Erkebiskop og Fremmede kalde dem Benediktinere; thi disse sidste vare underkastede vedkommende Biskops Tilsyn, hine derimod fritagne derfor. Nidarholms Munke have maaske ønsket at undtrage sig Erkebiskoppens Myndighed, og uden at faa Stadfæstelse derpaa erklæret sig for Clunyacenser. En Optegnelse i Aslak Bolts Jordebog (S. 115), at Holms Kloster aarlig paa St. Benedikts Translat. Dag (11te Juli) skulde visiteres af Erkebiskoppen, eller yde ham en Dags Veitsle, om han hindredes fra at komme, synes at vise, at i al Fald han betragtede dem som sig undergivne Benediktinere.

[4]) Sigurðr gaf þartil stórar eignir. Fornm. Sög. VII. 40. Blandt dette var hans Fædrenegods, altsaa formodentlig selve Viggen (eller Vigg) i Borgsen, og dette er maaske Aarsagen til, at Nidarholms Klostergods som verdsligt Len benævnedes Vigs-Godset, hvilket man hidtil har antaget for at skrive sig fra Gaarden Sarevik paa Strind.

[5]) Heimskr. Har. Gill. Saga c. 12 og Fornm. Sög. VII. 196 berette, at han

ligt er det derfor, at samtlige norsk-islandske Kilder tie om Klostrets Stiftelse ved Kong Knut, og fortælle eenstemmig, at Magnus Barfod Lendermand Sigurd Ullstreng paa Viggen stiftede Klostret i Nidarholm endog med det Tillæg, at først han gjorde det [1]). Man kan derfor ikke antage, at Sigurds Fortjeneste kun har indskrænket sig til at udvide Klostret ved nye Bygninger og i det Hele gjøre det rigere og anseligere [2]), og da der ikke er Grund til at formode, at nogen af Beretningerne er upaalidelig, saa bliver det sandsynligst, at Kong Knut af Danmark vel i 1028 har stiftet, d. e. anviist Midler til og paabegyndt, et Kloster paa Nidarholm, hvortil han har hentet Benediktinere fra England, men at Knytlingernes korte og forhadte Herredømme i Norge og Folkets Ligegyldighed for Sagens Fremme har hindret de engelske Munke fra at fuldføre Stiftelsen, hvis Bygninger saaledes ere blevne overgivne til Undergangen, efterat de første fremmede Beboere vare bortdøde eller dragne hjem igjen [3]). Naar Sagen forholder sig saaledes, kunde engelske Forfattere, der forefandt Stiftelsen 1028 omtalt i Klosterannaler med Grund henføre den til Kong Knut, medens de norske og islandske Sagaskrivere derimod, som Intet derom fandt optegnet, holdt sig til den Mand, som virkelig bragte Klostret i fuld Stand, og tilskreve saaledes den dem velbekjendte Sigurd Ullstreng Æren for det Hele.

Paa denne lille Holme ved Nidaros finder man altsaa de første Spor af Klostervæsen i Norge, men om Klostrets Tilstand i denne det ældste Tid har man ingen Efterretning. Ligesaalidt er Aaret optegnet

---

[1]) Sigurdr lét fyrst setia münkliß í Nídarhólmi. Fornm. Sög. VII. 40. I Biskop Jon Ögmundssøns Saga (utrykt) fortælles, at Sigurd paa Jons Opfordring i Skriftemaalet lod bygge et Svartmunkekloster paa Nidarholmen, hvilken Holme han havde faaet i Foræring af Kong Magnus; hertil lagde han sit Fædrenegods og mange store Gaarde. (Munchs Norske Folks Hist. II. 625. Müllers Saga-Bibl. III. 397.) Theodor. Monach. c. 31. I Heimskringla findes Intet om Stiftelsen.

[2]) Dette antager Suhm i Script. Rer. Dan. V. 339 i Anm. til Stedet hos Theodorik, hvis Udtryk imidlertid ikke tillade en saadan Udtolkning. Han lever neppe 50 Aar efter Sigurd, var selv Munk i Nidarholm eller ialfald Helgesæter, og skriver: „Sivardus Ulstreng . . . ædificavit coenobium nobile . . . in parvissima quadam insula, quæ adjacet metropoli Nidrosiensi.“ Men han kunde dog, dersom der havde været et Kloster paa Nidarholm, som af Sigurd kun udvidedes, ikke derom have været uvidende eller undladt at omtale dette, naar han ivrigt nævnede Stiftelsen.

[3]) Rimeligvis har dog denne Kong Knuts Klosterstiftelse endnu i Kongerne Magnus's og Haralds Tid fristet en kummerlig Tilværelse, ved imod Be-

i Sigurds Ullstrengs Stiftelse foregik; Theodorik bemærker kun, at det ede efter Kong Magnus's sidste Irlandstog (1103), og Nidarholm bli-er altsaa omtrent af samme Alder som Munkeliv i Bergen (mellem 105 og 1110). Klostret var helliget det occidentalske Munkevæsens fader, den hellige Benedikt, samt Martyren Laurentius, og kaldes derfor nart St. Benedikts, snart St. Laurentii Kloster i Holm, dog almin-eligst det sidste [1]). Enkelt Gang kaldes det ogsaa St. Mariæ Kloster af Benediktinerordenen, men dette er maaske en Skrivfeil [2]). Ligesaa er det vist, at det var beboet af Munke af Clunyacenser-Ordenen, og naar det desuagtet ogsaa oftere kaldes et Benediktiner-Abbedi, da ligger ikke nødvendigt heri nogen Modsigelse [3]), efterson Clunyacenserne vare re-formerede Benediktinere, der oftere beholdt dette ældre Navn (ovenfor S. 27).

Allerede Stifteren Sigurd havde lagt betydeligt Gods til Klostret [4]), og dette blev i Harald Gilles Tid forøget med Gaarden Store Hernes i Frosten, som da tillagdes Nidarholm i Provent for hans Broderson Kong Magnus Sigurdsson, da denne, blindet, gildet og afhugget den ene Fod i 1136 her frivillig eller ufrivillig gik i Kloster [5]). Men ef-

---

diktinernes Skik at drage om paa Bygden og tigge. Jfr. Beretningen i Harald Haardraades Saga cap. 22 om de som Munke udklædte Mænd, der overfaldt Kong Magnus's Tilhænger Thrond. (Munch, Norske Folks Historie. II. 134.) Ved denne Tid kan der ei være Tanke paa Munke fra noget andet Sted end fra Nidarholm.

[1]) Script. Rer. Dan. IV. 415. V. 339. VI. 250 o. fl. St.

[2]) I en Pavebulle af 1350. Dipl. Norv. I. No. 322.

[3]) Derimod kan det maaske være af Betydning, at det er Munkene selv, som kalde sig Clunyacenſere, medens Pave, Erkebiskop og Fremmede kalde dem Benediktinere; thi disse sidste vare underkastede vedkommende Biskops Til-syn, hine derimod fritagne derfor. Nidarholms Munke have maaske ønsket at unddrage sig Erkebiskoppens Myndighed, og uden at faa Stadfæstelse derpaa erklæret sig for Clunyacenſere. En Optegnelse i Aslak Bolts Jordebog (S. 115), at Holms Kloster aarlig paa St. Benedikts Translat. Dag (11te Juli) skulde visiteres af Erkebiskoppen, eller yde ham en Dags Veitsle, om han hindredes fra at komme, synes at vise, at i al Fald han betragtede dem som sig undergivne Benediktinere.

[4]) Sigurðr gaf þartil stórar eignir. Fornm. Sög. VII. 40. Blandt dette var hans Fædrenegods, altsaa formodentlig selve Viggen (eller Vigg) i Børgsen, og dette er maaske Aarsagen til, at Nidarholms Klostergods som verdsligt Len benævnedes Vigs-Godset, hvilket man hidtil har antaget for at skrive sig fra Gaarden Sarevik paa Strind.

[5]) Heimskr. Har. Gill. Saga c. 12 og Fornm. Sög. VII. 196 berette, at han

terat Sigurd Slembedegn havde myrdet Harald Gille i Bergen og f gjeves forsøgt selv at blive tagen til Konge, besluttede han at reise Parti i den ulykkelige Magnus's Navn. Han begav sig derfor til Hol og tog 1138 Magnus med Magt ud af Klostret mod Munkenes Vil da han allerede havde modtaget Munkevielsen [1]). Hvorvidt derimod K Magnus selv havde Lyst til at følge med Eventyreren Sigurd, sees al rede tidlig at have været Tvivl underkastet, da det saavel i Heimskringla s i Sigurd Slembedegns Saga fortælles, at mange berettede, at Magn drog godvillig med, uagtet man sagde andet for at undskylde ham. Vi selig var han og lidet skikket til Konge og Hærfører [2]). Han blev slæbt om fra Sted til Sted af sin formeentlige Farbroder, indtil beg fandt Døden i Slaget ved Hvolar 1139, Magnus i den trofaste Reid Grjotgardssøns Arme [3]). Han var den eneste norske Konge, der bl Munk.

Under Kampene mellem Magnus Erlingsøn og Sverre lader d til, at Munkene i Holm i Lighed med den øvrige Geistlighed ha staaet paa den Førstes Side; thi man seer, at Magnus med sine Sk stedse lagde til ved Klostret, og opholdt sig under Holmen saagodts altid, naar han befandt sig paa denne Kant, ligesom hans Tilhænge søgte sin Tilflugt did efter tabte Slag i Byen og paa Fjorden [4]). Sve rer eller hans Birkebener derimod toge aldrig der sin Post, og det m følgelig været Tilliden til Munkenes Hengivenhed og gode Villie til understøtte og i fornødent Fald advare ham, der mere end Stedets fo trinlige Beliggenhed i militær Henseende har været Aarsag til, at Ma nus altid har holdt sig her. Det samme var og Tilfældet med Sve res senere Fiender Kuflungerne og Baglerne, der ligeledes lagde til her [5]

---

frivillig begav sig did, og tog Munkeklæder. Morkinskinna alene (l. c. n 2) antyder, at han mod sin Villie bragtes did (var fluttr til Hólms).

[1]) Sagaernes Udtryk her: hann hafdi adr tekit múnkavígslu, er modsat t trykket ovenfor: ok tók vid múnkaklædum; dette sidste har nemlig Hens paa Professdragten, som strax ved Indtagelsen maatte anlægges; det fø derimod til den egentlige Munkevielse, der foregik Aaret efter Optagelsen, gjorde en Tilbagegang til Verden umulig. Heimskr. Inges Saga c. Fornm. Sög. VII. 207.

[2]) Heimskr. Inges Saga c. 2. Sig. Slemb. Sag. i Fornm. Sög. VII. 335

[3]) Heimskr. Inges Saga c. 10. Fornm. Sög. VII. 222.

[4]) Sverres Saga c. 45. 46. 60. 62. 70. 71. 72.

[5]) Sammest. c. 106 og 155.

naar de ikke vovede ſig ind til Birkebenerne i Byen; men forøvrigt give Sagaerne ingen Bidrag til ſelve Kloſtrets Hiſtorie. Nidarholm nævnes vel oftere, men det er alene Øens ſtrategiſke Vigtighed, ſom hertil giver Anledning. Et Uheld rammede Kloſtret i 1210, da dets Bygninger afbrændte [1]). Af Abbeder i Nidarholm forekommer en Nikolaus ved Midten af 12te Aarhundrede [2]) og Asgaut 1223, da han var nærværende paa det ſtore Rigsmøde i Bergen [3]); men om disſe Mænd vide vi ellers Intet.

Asgauts Eftermand var den bekjendte Bjørn Abbed kaldet Ritabjørn [4]), der tog ſaa virkſom Deel i ſin Tids politiſke Begivenheder. Allerede ſom Munk maa han have tildraget ſig Opmærkſomhed, da han 1226 af Erkebiſkop Peter blev ſendt til Island med Ogmund Areſſøn for at afſætte Biſkop Magnus af Skalholt og indſtevne ham for Erkeſtolen [5]). Efter Tilbagekomſten derfra blev han valgt til Asgauts Eftermand ſom Abbed i Holm, hvor han derfor rimeligviis forhen har været Munk, og i 1232 viet til Abbed [6]). Som ſaadan blandede han ſig i Stridighederne mellem Kong Haakon og Skule, og ſynes at have hørt til dennes indflydelſesrigeſte og fortroligſte Raadgivere. Da ſaaledes Jarlen i 1235 havde forladt Nidaros mod Kongens Ankomſt did, og uagtet dennes Opfordring til at vende tilbage, fortſatte ſin Færd til Oplandene, affendte Kongen efter Erkebiſkoppens og ſine Venners Raad Abbed Bjørn af Holm efter Jarlen, hvem han traf i Hamar, da han allerede havde begyndt oprørſke Stemplinger, og var Abbeden, ſiger Sturla Thorsſøn, kommen to Dage ſenere vilde Freden mellem Kongen og Jarlen været brudt. Nu derimod bragte Kongens hoimodige Tilbud og Abbedens Foreſtillinger Jarlen til Beſindelſe [7]). Venſkabet varede

---

[1]) Íslenzskir Annálar 88. Script. Rer. Dan. III. 77.

[2]) Hungrvaka S. 123. not. Han kaldes Abbed i Nidaros, men da Holm var det eneſte Abbedi i Stiftet paa den Tid, maa dette være meent.

[3]) Haak. Haakonsſ. Saga c. 86.

[4]) Hos Suhm (IX. 364 og i Regiſtret) ſammenblandes han med den Meſter Bjarne, der ved 1220 var tilſtede, da Kong Haakon gav Erkebiſkoppen Nyntret (Dipl. Norv. III. No. 1); men denne Bjarne, der og forekommer ved Rigsmødet 1223, var Geſandt ved Pavehoffet 1246 (Suhm X. 71. 94), og da var Ritabjørn allerede død. Navnene Bjørn og Bjarne ere desuden forſkjellige.

[5]) Íslenzskir Annálar 100. Script. Rer. Dan. III. 86. Hist. eccl. Isl. I. 309 ff.

[6]) Isl. Ann. 106. Script. Rer. Dan. III. 90.

[7]) Haak. Haakonsſ. Saga c. 184—185.

imidlertid ikke længe. Allerede om Vaaren 1236 afsendtes Bjørn S
bed paany fra Nidaros for at mægle. Han traf Jarlen i Konghe
og det lykkedes ham ogsaa denne Gang at standse de udbrydende Fien
ligheder, ligesom han paa Tilbagereisen fik i Eidsberg Kirke forebyg
en Kamp mellem Skule og Kongens Lendermand i Borgesysel Arnbjø
Jonsson [1]). Med veludført Ærinde vendte nu Bjørn tilbage til Nid
os, og hans Fremtræden i disse Dage, da Spændingen mellem Haak
og Skule idelig truede med at bryde ud i Krig, var i enhver Henseen
hæderlig, og viser ham som en dygtig og formaaende Underhandle
Men snart efter tog han mere aabenbart Jarlens Parti, og indvikle
derved baade sig selv og sit Kloster i Ubehageligheder.

Om Vaaren 1239 ankom Bjørn Abbed til Kong Haakon i Tøn
berg med Breve fra Skule, og fordulgte de Rustninger, denne foretog
Anledning af det aftalte Møde i Bergen om Sommeren. Bjørn v
allerede bleven forsynet med venskabelige Svarbreve, da Kongen fik sik
Underretning om Hertugens krigerske Planer, og derfor opholdt Abbed
til andre Breve bleve skrevne [2]). Disse modtog, som det synes, Hertug
ved sin Ankomst til Bergen, og da han deraf saa, at hans Planer va
røbede, drog han tilbage til Nidaros før Kongens Ankomst. Denne tr
derfor i Bergen kun Erkebiskoppen og Bjørn Abbed, hvoraf den Før
paatog sig at bringe Fred til Veie Høsten og Vinteren over, og Bjø
sluttede paa Hertugens Vegne et Forlig med Kongen om Fred for Vi
teren. Erkebiskoppen satte Bandsstraf for den, der brød dette Forli
Abbeden reiste nu atter Nord med Breve fra Kongen, men da Sku
desuagtet lod sig 6te Novbr. 1239 paa Orething give Kongenavn, bl
Abbed Bjørn ifølge Bergensforliget bandsat af Erkebiskoppen, saavel f
sine Handlinger i det Hele, som fordi han havde været paa Raad m
Skule i denne Sag. Hermed blev Abbeden meget ilde tilfreds og app
lerede til Paven. Efter mange Raadslagninger bleve Skule og Abbed
enige om, at hiin skulde forsyne denne med de fornødne Penge mod Pa
i Nidarholms Kloster, hvorpaa han skulde drage Hertugens Æren
til Danmark og Tydskland, samt derfra for sig selv til Romerhoff
Henimod Juul forlod han med Hertugens Breve og Penge Nidaros,
drog over Fjeldet til Oplandene. For ikke at vække Mistanke gav h
sig god Tid paa Veien, som om han intet vigtigt havde at fare me

---

[1]) Haak. Haakonsf. Saga c. 186.

[2]) Variant i Haak. Haakonsf. Saga c. 195.

men ved Ankomsten til Hamarkaupang blev han ligefuldt anholdt af Munan Biskopssøn, og med Breve og Penge under sikker Bedækning ført til Bergen, hvor han blev holdt fangen i Borgen, indtil Kongen ankom did i 1240, da strax Abbedens Breve ransagedes. De vare til Paven, Keiseren og andre mægtige Fyrster, af hvem Skule haabede Hjælp, og fulde af Opdigtelser; nogle endog af saa farlig Natur, at de kunde koste Bjørn, deres sandsynlige Forfatter, Livet; men da Kongen havde faaet Brevene i sin Vold, og derved hindret deres mulige Følger, tilgav han med sædvanligt Høimod Abbeden, og tog ham med sig Øster til Viken, hvor han saaledes overvar Skules Nederlag i Oslo [1]). Da dennes Fald kort efter gjorde Ende paa de norske Borgerkrige, tillod Kongen endog Abbeden at fuldføre sin Reise til Rom, for at fremme sin Appel mod Bandsættelsen, og han er sandsynlig samme Sommer 1240 reist til Rom, hvor han allerede i April 1241 maa være ankommen [2]).

Et saadant uroligt Liv maatte nødvendig virke skadeligt paa selve Klostret. Sagaen beretter herom kun det Ovenanførte, at Abbeden havde pantsat sit Kloster til Hertug Skule. Den engelske Munk Matthæus Parisiensis derimod, som nogle Aar senere sendtes til Norge for at reformere Holms Kloster, omtaler denne Sag vidtløftigere for Klostrets Vedkommende. Klostret Holm af St. Benedikts Orden, siger han, var i høi Grad forarmet, Konventet adspredt og Klostret selv med dets Eiendomme næsten ødelagt. Abbeden (han nævnes ei, men det er tydeligt Ritabjørn) forlod Kloster og Orden, tog hemmelig dets Segl med sig, og ved Hjælp af dette deels solgte deels pantsatte han næsten alle Klostergodserne, og havde Sakristanen i Ledtog med sig ved dette Bedrageri. Herpaa løb begge deres Vei. Erkebiskoppen af Nidaros tog da Klostret under sig, og sigtede Munkene som alle Klosterreglers aabenbare Overtrædere, nogle endog som Tyve og Rømningsmænd. Munkene derimod, som uden Abbed dog nogenlunde under Priorens Bestyrelse havde søgt at opfylde deres Pligter, appellerede til Paven, da de fandt det ubilligt, at Alle skulde lide for Eens eller Nogles Brøde. Paa Grund heraf lod Erkebiskoppen Sagen staa hen, medens Prioren, efterat have faaet noget af Godset tilbage og samlet en Deel Penge sam-

---

[1]) Haak. Haakonss. Saga Cap. 196. 198. 205. 215. 225. Med samme Mildhed havde Kong Haakon kort før givet de Varbelger Fred, der ved hans pludselige Ankomst til Nidaros havde taget deres Tilflugt til Holms Kloster. (ibid. c. 214).

[2]) Dipl. Norv. I. No. 23; jfr. strax nedenfor.

men, begav sig til Rom. Men her havde Abbeden og Sakristanen ret kort før, og ved Hjælp af det sjaalne Segl pantsat Klostret omtrent 500 Mark, saa at Prioren maatte vende hjem med uforr Sag [1]).

Ritabjørn derimod havde været heldigere i Rom. Det kan være Tvivl underkastet, at han er bleven løst af Bandet, da Pave gor IX endog overdrog ham med Abbeden af Lutetsen at undersø give Betænkning om de Undergjerninger, man tillagde Erkebiskop Eysti ligesom han fra Paven (nærmest den i Juni 1243 valgte Innocents hvis længe udsatte Valg han rimeligviis i Rom har oppebiet, og lertid gjort Gjæld paa Klostrets Regning) medbragte til Kong H et Brev „med Velsignelser og fagre Ord, hvis Mage neppe er kom til Norge fra nogen Pave," fortæller Sturla Thordssøn. Han først hjem til Norge om Sommeren 1244, opholdt sig, som det s en Tid hos Kongen i Bergen, og skulde endelig seenhøstes reist t Kloster. Han kom dog kun til Selje Kloster, hvor han blev sy døde [3]). Saaledes endtes da den urolige Bjørn Abbeds Liv. S har været en Prælat, udrustet med sjeldne Aandsgaver, Klogt og s lenhed, rober enhver Efterretning om ham; sit Tilnavn Rita-B fik han paa Grund af de mange vigtige Breve, han i sin Tid havd vet og ideligt færdedes med. Han vilde indtaget en høi og ha Plads blandt Norges berømte Mænd, hvis han kunde frikjende Træskhed, Odselhed og maaske Vægelsind; men man kjender ikke verne til hans Handlemaade, og maaske hans hele Færd fra Poli Standpunkt kan forsvares som Følger af en urokkelig og uegen Hengivenhed for den ustadige Hertug Skule.

Hvem der blev Abbed efter Bjørns Død 1244 findes ikke opt Prioren var samtidigen med Ritabjørn kommen tilbage fra Rom uforrettet Sag, og skjønt man ved Tidenden om Abbedens Død en anden Abbed [4]), har denne neppe været nogen dygtig eller kr Mand, siden det altid er Prioren, der omtales som den, der dri Klostrets Reform [5]). Først lykkedes det ham at bringe Orden i

---

[1]) Matth. Paris. udg. af Wats. S. 505—506.

[2]) I Brev af 30te April 1241. Dipl. Norv. I. No. 23.

[3]) Haak. Haakonss. Saga c. 246. Isl. Annäl. 116. Script. Rer. Dan.

[4]) Matth. Paris. S. 506.

[5]) Hans Navn nævner Matthæus ikke. Man kunde formode, at den K

agerne. Forſynet med Anbefaling fra Kong Haakon til Munken tthæus fra Paris ſamt med 300 Marks. Reiſepenge, begav Prioren ledſaget af en af Munkene, ſom det ſynes, til England, hvor Rita-ns Pantebreve vare komne i italienſke Aagerkarles Hænder, ſom da oldt ſig i London, og det lykkedes ham her at faa denne Sag heldig ort [1]). Værre ſtod det imidlertid til i aandelig Henſeende, da Mun-kun ved gjentagne Forœringer kunde bevœge Erkebiſkoppen til at ette ſin Beſlutning at udjage dem, da de efter hans Erklœring kun Munke af Navn, og ſœtte ſig i Beſiddelſe af Kloſtret og Øen. nkene toge derfor i 1247 ſin Tilflugt til Kardinal Vilhelm, ſom da oldt ſig i Norge. Denne, der ſelv ikke kjendte til Ordensregelen, ede dem at udbede ſig en Lœrer og Reformator af Paven, og gav desangaaende et Anbefalingsbrev med. Hermed drog baade Abbed Prior afſted, og udvirkede fra Paven en Anmodning til Abbeden af Albans i England, om at overlade dem Matthœus, hvem de kjendte en klog og trofaſt Munk, til Kloſtrets Reformator, og ved dennes ſtrœbelſer blev nu ogſaa Nidarholm i aandelig Henſeende bragt paa de igjen. — Saaledes fortœller Reformatoren ſelv denne hele Sag, godt ſtemmer med Sagaernes Beretning om Bjørn Abbed, og i det le kaſter Lys paa Forholdene, hvilke han godt maatte kjende, ſelv om an ikke er den ſamme Matthœus, der ſom Geſandt fra Kong Ludvig X af Frankrige, Keiſer Frederik II og Birger Jarl af Sverige havde ret i Norge, og var perſonlig elſket af Kong Haakon [2]).

Med denne Reform kom Munkene i Nidarholm atter i Anſeelſe og

---

af Holm, der ofte nœvnes i Haakon Haakonsſøns Saga paa Varbelgernes Side, og ſom ſtundom (cap. 213, 214) kaldes Faber Klemet, har været Prioren; men det bliver altid høiſt uſikkert.

1) Matthœus Pariſ. S. 506 fortœller, at det var „contra Caursinos, tunc Londoni existentes, at Prioren førte ſit Kloſters Sag. Caursini, Caorsini eller Caturcini kaldtes en Art Aagerkarle, ſom havde det ſletteſte Rygte, og dreve deres Handel i Frankrige, England o. ſl. Lande, ſtundom udjagede af Kongerne, men ved Pavens Mellemkomſt atter tagne til Naade. I Sliges Hœnder maa altſaa Ritabjørn være falden, for at drive Penge op. Caorſi-nerne ſkulle have deres Navn af en liden piemonteſiſk By Caorſa; efter An-dre af Byen Cahors i Frankrige.

2) Haak. Haakonsſ. Saga c. 243. 266. 267. At Kongen yndede Matthœus paaberaabte Munkene ſig ſom Grund for, at de helſt ønſkede ham. (Matth. anf. St. Suhm X. 115—116). Han kalder overalt Nidarholms Munke Benediktinere.

Kongens Gunst. Deres Abbed Thorleif nævnes som den første blandt de Prælater, der fulgte Kongen paa dennes eget Skib paa hans sidste Tog til Skotland. Han meddeelte ham med 3 Biskopper den sidste Olie og deeltog efter hans Død (15de Decbr. 1263) i Sjelemesserne over ham [1]). Ivrigt findes intet om Thorleif. Det var ventelig ham, som Paven 1265 paalagde i Forening med flere Klosterformænd at vælge Erkebiskop efter Einar Smørbaks Død [2]), og i 1268 tilligemed Biskopper af Bergen og Tutersens Abbed paa ny at undersøge Paalideligheden af de Erkebiskop Eystein tillagte Mirakler [3]). — Ligesaa har Nidarholms Munke staaet sig godt med Eftermanden Kong Magnus Lagabøter; thi i sit Testamente af 1ste Februar 1277 gav han 120 Mark Sterling i Penge til „Benediktinerklostret" i Holm, den største Sum i rede Penge noget Kloster fik, mod at Munkene forpligtedes til stedse at meddele Alterens Sakramente med Brød og Viin frit til alle saavel sekulære som regulære Geistlige i Stiftet, overeensstemmende med det Forpligtelsesbrev, de havde udstedt til ham [4]). Da Testamentet viser, at en lignende Sum mod samme Forpligtelse blev givet Kannikerne ved Domkirken i Bergen, samt Biskopperne af Stavanger, Oslo og Hammer, er altsaa Holms Kloster traadt i Erkebiskoppens og hans Kapittels Sted, maaske paa Grund af Kongens Misnøie med den herskesyge Erkebiskop Jon, med hvem Konkordatet i Tønsberg kort efter sluttedes.

Under Kong Erik Magnussøns Regjering var Haakon Abbed i Nidarholm. Han forekommer som Udsteder af flere Breve [5]) i Nidaros, men om hans Færd som Klosterformand eller om Holms Skjebne i den Tid oplyse de Intet. De angaa de Stridigheder, som paa denne Tid fandt Sted mellem den unge Konges Raadgivere og Geistligheden om dennes nylig erhvervede store Rettigheder, som den nye Regjering ikke vilde erkjende. Kampen mellem Kongemagten og Geistligheden varede længe, og en Munk i Nidarholm Arne, der uden Tvivl forhen havde været Kannik i Nidaros og Sognepræst til Borgund, benyttedes af Dom-

---

[1]) Haak. Haakonss. Saga c. 319. 329. 330.

[2]) Script. Rer. Dan. III. 106.

[3]) ibid. IV. 425. Suhm X. 623 efter Raynalds Annal. eccl. XIV. 169.

[4]) ibid. VI. 250. Thork. Dipl. II. 256.

[5]) Dipl. Norv. III. No. 16 og 20. Thork. Dipl. II. 86. 94 og Pl. V, hvo Abbedens Segl er afbildet.

pitlet som et paa Grund af sin nye Stilling upaaklageligt Vidne an- taende Geistlighedens Rettigheder [1]).

Denne Broder Arne er udentvivl den samme, der i 1296—1303 rekommer som Abbed i Holm; i alle Fald viste ogsaa denne Abbed i le sin Færd sig som en Ven af Kannikerne i Nidaros. Disse førte paa n Tid en forargerlig Kamp med deres Erkebiskop Jørund, der efterat Er- bolen havde staaet ledig i næsten 5 Aar efter den fordrevne Jon Rødes d 1282, fra Hammers Bispestol forflyttedes til Erkesædet, og viste mere eftergivende mod Kongemagten, medens han paa den anden de søgte at indskrænke Domkapitlets stigende Magt. Fra den Stund pitlet mærkede dette, havde han aldrig Fred, og en langvarig Proces yndte, hvis Dokumenter tildeels endnu ere til, og i hvis Udstedelse bed Arne har deeltaget [2]). Da Uvenskabet gik saa vidt, at ikke alene omskolens Elever og Abbeden af Holm, men endog selve Bymændene Nidaros blandede sig deri, saa at tilsidst Erkebiskoppen og hans Til- ngere ei uden Livsfare turde vise sig paa Gaderne, tog endelig Kong aakon Magnusson ved sin Kroning sig alvorlig af Sagen, og tvang nnikerne til for det Første at falde til Fode. Samtidig hermed be- ttedes Abbed Arne til forskjellige Hverv udenfor sit Kloster. Saaledes alagde Bonifacius VIII ham ved Bulle af 16de Decbr. 1296 uden ppel at paadømme en Sag mellem Domkapitlet og en Præst Nikolaus olia i Nidaros angaaende Mærens Kirke, hvilket skede 1301 [3]), fra ilket Aar man ogsaa har hans Vidnesbyrd som pavelig Dommer i gen mellem Chorsbrødrene i Nidaros og Hr. Vilhjalm af Torgar aaende Tienden af Haugs Kirke i Verdalen, som Abbeden ved Vid-

---

[1]) Sammest. III. No. 28. 30, og II. 120—121. 124—126. Arne kaldes her først Broder Arne i Borgund, og siden Broder Arne i Holm. At han havde været Kannik før, indlyser af Brevet. Tvisten er iøvrigt Klosterhistorien uvedkommende.

[2]) Dipl. Norv. III. No. 35. 47. 49. 50—52. 55. 56. 66 og 67 a—d. Vi mærke herved alene, at Nidarholms Konvent paa sidstnævnte Sted kalder sig Benediktinere. Denne lange Strid vedkommer iøvrigt ikke Klosterhisto- rien, da det neppe er rigtigt, naar Jonsson kalder den en turba monastica (Hist. eccles. Island. II. 155). Hovedkilden udenfor Diplomerne, nem- lig Laurentius Biskops Saga, giver ingen Anledning til at antage, at Munke have havt nogen væsentlig Deel i Kampen, hvis Hovedmænd paa Kapitlets Side vare Kannikerne Sighvat Laude, Eilif Korte, der siden blev Erkebiskop, og Audun Raude. (Laur. Bps. Saga c. 12).

[3]) Dipl. Norv. II. No. 37. 63. Thork. Dipl. II. 183—184.

ner oplyste med Rette tilkom Domkapitlet [1]). — Abbed Arne var under denne Strid paa Kannikernes Side, og dette paadrog ham i 1301 personlig Overlast. Da nemlig disses Modstandere havde lagt voldsom Haand paa nogle af Kapitlet — Striden var nemlig i den sidste Tid udartet til Slagsmaal paa Gade og Kirkegaard, — sendte dette en Kannik til Rom, som derfra bragte Befaling til Abbed Arne at lade Fornærmerne, saafremt Klagen fandtes grundet, bandsætte i Byens Kirker, med Klokkeringning og brændende Kjerter paa alle Søn- og Helligdage, indtil de gjorde de Forurettede Afbøn og søgte Afløsning hos Paven. Abbeden fandt Misgjerningen klar og beviist, og bandsatte derfor Vedkommende efter Pavens Bud. Da tillige Ingjald, Kannik af Hammer [2]), havde taget sig af disse Kirkeskjændere, bestyrket dem i deres vrange Sind og hjulpet dem med Penge, saa bandsatte Abbeden i Pavens Navn tillige Ingjald og Presten Audun Joka. Men da Arne nogen Tid derefter forrettede sin Andagt for Alteret i Domkirke-Choret, lode Ingjald, Audun og en Lægmand Sigurd med flere Hjælpere Chordøren tillukke, og tvang Abbeden til at forblive derinde, til han havde hørt Ingjald oplæse et Skrift, han havde med. Imidlertid holdt Audun ham fast ved Klæderne og Sigurd spærrede Døren, medens Alle skjældte ham ud, fordi han havde givet Befaling til deres Bandsættelse. Om alt dette udstedte Kristian, Abbed af Tuterøen, den 31te Oktbr. et vidnesfast Dokument [3]); men Udfaldet af den hele Sag kjendes iøvrigt ikke. — Abbed Arne nævnes sidste Gang i Aaret 1303 [4]).

---

[1]) Dipl. Norv. III. No. 46. 47. Thork. Dipl. II. 56.

[2]) Han var sandsynlig Jørunds Ven fra dennes forrige Stilling som Biskop i Hammer, og blev 1305 selv Biskop der. Laurentius Biskops Saga fremstiller alle disse Kampe til Jørunds Fordeel, og oplyser i alle Fald, at ogsaa Kannikerne tillode sig Haandgribeligheder mod de Geistlige, der holdt med Erkebiskoppen.

[3]) Dipl. Norv. III. No. 49.

[4]) Dipl. Norv. III. No. 55. Da den følgende Abbed først nævnes 1313, vide vi ikke, om man til Arnes Tid skal henføre Hr. Bjarne Erlingssøns Testament af 25de Januar 1308, hvori han gav Holms Kloster 3 Mark brændt (Suhm XI. 594. Testamentet er nu uden Tvivl tabt, og kjendes kun i en forvirret Oversættelse af Peder Dyrskjøt i danske Geheimearchiv.) Nærmest er maaske Arne død i 1309, eller var da for svag til at deeltage i Forretninger udenfor Klostret, hvilke da udførtes af Konventet; jfr. Dipl. Norv. II. No. 81. Under dette Brev hænger endnu begge Klostres Segl, hvoraf Nidaholms er det samme, som er stukket i Kobber paa Pl. VI. bag Thorkelin Diplomatars 2den Deel, hvor det imidlertid feilagtig er angivet for at vær

Islændingen Grim Skutesøn [1]) var formodentlig Arnes Eftermand som Abbed i Nidarholm. Han omtales første Gang som saadan 24de Novbr. 1313, da han med Audun Abbed i Tautra gav Udskrift af Pave Klemens Vs Bulle af 1312 om en 6aarig Afgift af alle Munkeordener i Norge til det hellige Lands Forsvar [2]). I hans Tid brændte Nidarholms Kloster 1317 [3]). Ved Pintsetider 1319, „den Vaar, som vor værdige Herre Haakon, Norges 5te Konge af dette Navn, døde," [4]) solgte Abbed Grim med sine Brødres Raad Klostrets Mølle-huus ved Ilen i Nidaros til Bjørn Præst i Hospitalet for 25 Mærker; Abbeden fraskrev sig og Eftermænd Løsningsretten til dette Møllehuus, der stedse skulde tilhøre Hospitalet. Brevet udstedtes paa Vigg, og forsegledes der af Abbeden [5]). 20 Mai 1320 udstedte han, ligeledes paa Vigg, tilligemed Abbed Thorer (af Munkathveraa) et Vidnesbyrd om Thingøre Klosters Stiftelse og Tiender paa Island, som Biskop Jørund af Holar havde berøvet det. For sin Person vidnede desuden Grim, at Erkebiskoppen havde misbilliget denne Færd [6]). — Efter Arne Helgessens Død i Norge i Januar 1320 stod Skalholts Bispestol ledig til Vaaren 1321, da Abbed Grim blev valgt til Biskop i Skalholt, og indviet i Bergen 28de Juli s. A. af Audfinn og Haakon, Bergens og Stavangers Biskopper [7]). Han kom imidlertid ikke tilbage til sin Fædrenes, men døde i Norge, efterat have baaret Bispenavn i 3 Maaneder, i hvilken korte Tid han imidlertid skal have taget saa haardt til Bispe-

---

Bergens Kapittels Segl. Omskriften er: Sigillum capituli sancti Benedicti de Nidarholm.

[1]) Han kaldes i Annalerne deels Skútu-Grimr, Skotugrimr, deels Grimr Skútuson. Det første have de bedste Annaler. Íslenz. Annál. 216. 217.

[2]) Barth. IV. 640—649. Suhm XI. 720.

[3]) Ísl. Annál. 208. Denne Ulykke henføres af nogle yngre Annaler til 1316.

[4]) Tillægget „den Femte" brugte Kong Haakon Haalæg, ligesom Faderen Magnus kaldte sig den Fjerde. (Kongesegl i Lybeks Archiv).

[5]) Dipl. Norv. III. No. 115.

[6]) Afskrift i danske Geheimearchiv. Hist. eccles. Islandiæ. II. 183—184. Da begge Breve ere udstedte paa Vigg ved Pindsetid, kunde det synes rimeligt, at de ere fra samme Aar, men de ere tydeligt daterede 1319 og 1320. Gaarden har følgelig været et sædvanligt Opholdssted for Holms Abbeder, og det er derfor saameget rimeligere, at hermed menes Stifterens Fædrenegaard, og ikke nogen af Gaardene Vik paa Strinden eller Frosten, som man ei vilde skrevet Vigg, end mindre paa Vigg.

[7]) De denne Sag vedkommende Breve ere trykte i Hist. eccl. Isl. II. 60—61, og Grims Troskabsed til Erkebiskoppen hos Suhm XII. 347.

stolens Indtægter, at han efterlod den i betydelig Gjæld, hvorfor i forandrede hans forrige Navn Skutegrim til Ogenavnet Skurðgr (Slagtergrim) [1]), og har ikke villet regne ham med blandt Skalh Biskopper.

Efter hans Tid ere Efterretningerne om Nidarholms Kloster dets Abbeder høist ubetydelige. Vi anføre, hvad vi have fundet. August 1346 var Olaf, Abbed i Holm, tilstede i Communestuen i Cho brødregaarden i Nidaros ved Afslutningen af en Gaardhandel [2]), o sit Testamente af 23de Septbr. 1349 gav Erkebiskop Arne Bade, døde af Pesten, en Kalk (spíra) og 2 Mærker brændt til Holms Klo for Sjælemesser (firir þrílugt) [3]). Hans Eftermand som Erkebiskop b vor Olaf, der 1350 valgtes af den eneste Pesten-overlevende Kannik L din. Olaf kom 1351 tilbage fra Rom, og døde 1373 [4]). — Erli (Elling) Abbed til Holm udstedte 5te April 1431 med to nidaros Priorer et Vidnesbyrd om, hvad Erkebiskop Aslak Bolt havde bet Kong Erik paa sin Formand Askells Gjæld [5]), og 11te Juli 1436 l seglede han med Flere i Nidaros en Afskrift af Arvid Ingeldssons T stamente [6]). Med Erkebiskop Aslak mageskiftede Abbed Erling til Kl stret Gaardene Astar og Fjelkros imod Dele af By og Lid [7]). He mod Reformationstiden var Jon Lafranssøn Abbed i Holm. H nævnes allerede i Erkebiskop Gautes Tid († 1510), til hvem „Jon Forst der i Holms Kloster" mageskiftede 1 Øre i Vanebo mod 1 Øre i K verstad i Sparbo [8]); 27 Septbr. 1516 mageskiftede han med sin Konve Samtykke og efter Erkebiskop Erik Valkendorfs Raad Gaarden S land i Lade Sogn paa Strinden til Kanniken Hr. Autleif Matsse

---

[1]) Hist. eccl. Isl. II. 58.

[2]) Dipl. Norv. II. Nr. 276.

[3]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 10. Nr. 16. Trykt i 1ste Udg. S. 770—773.

[4]) Hist. eccl. Isl. I. 453. — Suhm XIII. 216 og efter ham Munthe (i S II. 209) kalder Olaf Abbed til Hammer, men dette grunder sig paa Trykfeil hos Suhm.; jfr. Dipl. Norv. I. Nr. 323, indeholdende Clemens Stadfæstelse af hans Valg, dat. 3die Novbr. 1350. Olafs Virksomhed Erkebiskop tilhører Kirkehistorien.

[5]) Nye Dan. Magaz. I. 34—35.

[6]) Schønings Anh. til Domkirk. 12—13.

[7]) Aslak Bolts Jordebog S. 33.

[8]) Sammesteds S. 4.

Throndhjem mod Gaarden Elene i Byrgsen, hvorpaa Sunland lagdes til Volds Prævende. [1]).

Endelig undergik Klostret anden Gang ved Ildebrand 1531, idet Lynilden slog ned saavel der som i Domkirken. Nidarholms Brand synes altsaa at have været samtidig med Stadens og Domkirkens, der den 5te Mai d. A. aldeles lagdes i Aske [2]). Efter denne Tid forekommer Nidarholms Klosterkonvent ikke oftere, og sandsynligviis er det splittet ad ved denne Ulykke, som Tidsaanden midt under Reformationsstriden ikke satte Munkene istand til at bekæmpe. Abbeden og en Broder Peder af Holm nævnes paa denne Tid blandt Abbeden af Tuterøens Dommere [3]), men Klostret selv og dets Skjebne omtales ikke i noget af de mange Breve fra denne Tid. Formodentlig har det efter Branden ligget øde, og under Erkebiskop Olafs sidste Kamp (1536—1537) finder man, at han har holdt dette faste Punkt besat. Da nemlig Thord Roed, Jens Splid og de øvrige Anførere for den danske Krigsmagt i April 1537 sønnenfra ankom til Throndhjem, deelte de sig i to Afdelinger, hvoraf den ene under Thor Roed indesluttede Steenvigsholm, og den anden under Jens Splid beleirede Holms Kloster, hvoraf der blev skudt Nat og Dag [4]). Klostrets Besætning overgav sig sandsynligviis samtidig med Steenvigsholms, hvis Kapitulation er af 29de Mai [5]), og Følgen af dets Benyttelse mod Kongen blev naturligviis, at det strax lagdes under Kronen. Allerede den 3die Juni tilskreve Hr. Truid Ulfstand og Christoffer Huitfeld, øverste Hovedsmænd for kgl. Maj.s Folk, fra Throndh-

---

[1]) Dipl. Norv. I. No. 758. Seglet er nu mutileret, men efter en Paategning af Arne Magnussen var det endnu det samme som i 1309 (ovenfor).

[2]) Saml. til Norges Hist. II. 56—57. Svensens Samlinger I. 3. 35. Schøning (Reise II. 5) maa have misforstaaet sin Kilde (Ramus Norg. Beskr. 204), naar han fortæller, at Nidarholms Kloster afbrændte ved Gnister fra Domkirken; thi Ramus beretter kun, at "Nogle skrive, at dette skal være skeet ved Tordenild, som og skal have fløiet fra Domkirken Nord til Holms Kloster, og dette ligeledes afbrændt." At derimod Gnisterne skulde faret 4300 Alen over Fjorden og tændt paa Nidarholm er usandsynligt. Beretningen antyder dog, at Klostrets Ødelæggelse var samtidig med Byens.

[3]) Münch. Dipl. No. 3181.

[4]) Jens Splids Rapport til C. Vilde dateret Holms Kloster 1ste Mai 1537, i danske Geheimearchiv.

[5]) Steenvigsholms Kapitulation er nu trykt i Aktst. til Grevefeidens Historie 2den Saml. 312—315. Om disse Begivenheder Nordenfjelds faaes fuldstændig Underretning i Paludan-Müllers Grevens Feide II. 401—403.

hjem Holms Klosters samtlige Landbønder og Almue, at de paa Kongens Vegne havde givet velbyrdige Svend Jens Tillufssøn (Bjelke, Fru Ingerd Ottesdatters Datters Lucia Gyldenløves Mand) Holms Kloster med alt dets Gods i Befaling og Forlening, og befalede dem derfor at være ham og hans Ombudsmænd lydige, samt til ham at betale den Afgift, de aarlig vare Klostret skyldige [1]). Da imidlertid Christoffer Huitfeld kort efter blev Høvedsmand paa Steenvigsholm (d. e. over Throndhjems Len), blev Holms Kloster lagt under Throndhjems Kongsgaard, og Tutersens Kloster forundt Jens Tillufssøn i Holms Sted [2]). Nogen Jordebog over Nidarholms Klosters Gods er hidtil ikke fundet, og man har saaledes intet Begreb om dets Størrelse; kun viser en Notits af Jens Tillufssøn, at han ikke var tilfreds med Byttet, da han erklærer Tutersens Klosterrente for den mindste Nordenfjelds [2]). Af Klosterkirken staar endnu en Rotunde tilbage, der nu er indtagen i og udgjør den væsentligste Deel af Munkholmens Fæstningsverker [3]).

§ 3. Bakke Nonnekloster (Nunnusetr á Bakka),

ligeoverfor Nidaros paa Nidelvens Østside i Hlade Sogn, nævnes første Gang ved Midten af 12te Aarhundrede [4]), da det var i fuld Virksomhed, men nærmere kan dets Alder ikke bestemmes. Ligesaalidt kjender man med Vished den Orden, hvortil Klostret hørte. Vi have S. 18 opført det som Benediktiner-Kloster, og antage fremdeles dette for sandsynligst, da det, skjønt yngre end forhen antaget, dog maa være stiftet i 12te Aarhundredes første Halvdeel, da Benediktinerne endda vare i

---

[1]) Samtidig Afskrift i Enden af en Jordebog over Tutersen i danske Geheime-Archiv.

[2]) Sammesteds. Holms Gods blev saaledes ingen særskilt Forlening.

[3]) Schønings Reise II. 7. ff. Bings Norges Beskr. 434. og Urda II. 101 indeholde Oplysninger om Klosterlevningerne. Til selve Klostrets Historie opgiver Schøning (anf. St. S. 5), at han har samlet Materialier, men disse indskrænke sig, forsaavidt de endnu efter al Rimelighed ere bevarede paa det kgl. Bibl. i Kjøbenhavn, til nogle faa og ubetydelige Optegnelser af mig trykte Diplomer.

[4]) Fornm. Sögur. VII. 355. Kong Eystein Haraldssøns Skald Einar Skulesøn var nemlig paa Grund af et Besøg hos Abbedissen i Bakke kommen for silde til Kongens Bord, og digtede til sin Undskyldning en skjemtsom Vise, aftrykket i Fornm. Sög. har forledet mig til i 1ste Udg. at henføre denne Begivenhed til Kong Eystein Magnussøn, hvorved jeg har faaet Bakke Kloster 50 Aar ældre.

nfeelse. Vistnok taler noget for, at det kunde været et Cistercienser-loster; thi da var det just denne Ordens Tid [1]); men herimod taler den nstændighed, at Bakke Kloster stod under Erkebiskoppens umiddelbare ilsyn, der „ifølge gammel Vedtægt" visiterede Klostret hver Johannes angelists Dag (27de Decbr.), samt hvis han derfra var forhindret, ebar een Dags Veitsle af samme [2]). Dette strider altfor meget mod stercienſernes fuldstændige Frihed (ovenfor S. 31), til at vi uden be-nt Vidnesbyrd tør antage Bakkes Nonner for at have hørt til denne den. Stifteren nævnes ei heller nogensteds; men da det gamle rlesæde Hlade, der efter Hladejarleslægtens Undergang tilhørte Konge-mmet, var en af Klostrets vigtigste og nærmeste Eiendomme, bliver ei usandsynligt, at en af Norges Konger har væsentlig Deel i Stif-sen. Sit Navn Bakke har Klostret ligefrem af Beliggenheden paa akkehældet ned mod Nidelven: det udtrykker intet Andet end det Ap-llativiske: Nonneklostret paa Bakken, et Navn, der var og blev strækkeligt, da Egnen kun havde dette ene Nonnekonvent.

Om ingen af de med Jordegods forsynede norske Klostre ere Efter-tningerne saa tarvelige som om Bakke; de indskrænke sig til en tilfæl-ig Omtale enkelte Gange i Sagaerne, og nogle Testamenter samt uvæ-ntlige Gaardhandler. Da Sverres Skib Mariesuden gik af Stabelen Nidaros i 1183, gav Kongen nogle Kirkeklæder til Bakke [3]), og ne-nfor Klostret var et Landingssted, hvor de sydværts ankommende Fien-er under Borgerkrigene oftere lagde til [4]); men dette giver intet Udbytte or Klostrets Historie. Som Barn aflagde Kongesønnen Haakon Haa-onsson (1212) et Besøg hos sin Slægtning (sifkona) Astrid i Bakke loster [5]). Mærkeligt bliver det, at Bakke Kloster hører til de yderst

---

[1]) Munch, Norske Folks Hist. II. 855, antager dette, og formoder, at det som de 3 Cistercienserklostre i Lyse, Hovedøen og Bergen fyldes Biskop Sigurds Forsorg, samt henfører Stiftelsestiden til 1152, da Kardinal Nikolaus var i Nidaros og Erkestolen oprettedes. Skulde man da her søge det S. 68—69 omtalte Abbatia de Gradis?

[2]) Aslak Bolts Jordebog S. 114—115.

[3]) Sverres Saga c. 80.

[4]) Fornm. Sög. VIII. 169. 171. 197. IX. 315. 529—530. X. 98. 158.

[5]) Haak. Haakonss. Saga c. 6. Jfr. Munchs Historie III. 548. Denne Astrid skulde vel ikke være den i Fagrskinna Cap. 214 nævnte Nonne, der nedstammede fra Skule Kongsfostre, og gjennem dennes Ægteskab med Sigurd Syrs Datter kunde henregnes til Kongeætten.

faa, der ikke ere betænkte i Magnus Lagabøters Testamente [1]) forjagede Biskop Thorfinn af Hammer gjorde 23de August 128 stamente i Cistercienserklostret Doest ved Brügge i Flandern, og 40 Mark norsk til Nonnerne i Bakke [2]), og Hr. Bjarne Erling: det i sit Testamente af 1308 en Gaard paa Søndmøre [3]). Li Klostret i Erkebiskop Arnes Testamente 1349 en lukket Kalk (sp „cedula“ ved, samt 2 Mærker brændt til Sjælemesser [4]). - September 1359 bortbygslede Søster Kristin, Abbedisse i B Sigurd Thoressøn, Raadsmand sammesteds, hvad Klostret Gaarden Sarevik paa Strinden til Jon Sigurdsson og hans A mod en halv gammel Mark i Landskyld. Opsagdes Bygselen taltes Afgiften ikke rigtig, skulde Klostret have sin Gaard igjen [5]) Febr. 1381 gjorde Agmund Olafsson, Kannik i Nidaros, sit Te hvori han til Klostret paa Bakke gav to Stykker Klæde (varni Ligesaa skjænkede velbaarne Mand Arvid Ingeldsøn ved G af 4de Decbr. 1430 og 9de April 1434 forskjellige Fiskevare Nobel til samme Kloster [7]). 26de Febr. 1431 udstedte Svein søn, Præst og Raadsmand i Bakke, og Kolbein Guthormsson ventstuen (setstofan) i Bakke Kloster Vidnesbyrd om, at Hustru S Kolbeinsdatter, i Overvær af Lucia Priorisse og alle Konven solgte til Domkapitlet i Nidaros 12 Spands Leie i Grindal i 9 Til Vitterlighed sattes Konventets Segl for Skjødet, hvilket l mode, at Sælgersken har været Proventkvinde i Klostret [8]). finder man nogle Jordeskifter omtalte mellem Bakke Kloster og skipperne Aslak og Gaute, uden at heller disse give nogen O om Klostret [9]).

Den sidste Abbedisse i Bakke hed Benedikta Jons Det er sandsynligviis denne, der havde modtaget fra Abbed Ma Tuterøen 20 Skeer paa 57 Lod og en forgyldt Ske vægtig

---

[1]) Thork. Dipl. II. 253 ff. Script. Rer. Dan. VI. 248 ff.

[2]) Testamentet findes hos Suhm X. 1037.

[3]) Afskrift i danske Geh. Archiv. Suhm XI. 594.

[4]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 10. No. 16. Trykt i 1ste Udg. af d. Skr.

[5]) Dipl. Norv. II. No. 354.

[6]) Dipl. Norv. II. No. 468.

[7]) Schønings Anhang til Throndhj. Domk. Beskr. 6 ff. og 11—12.

[8]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 15. No. 6. Schøning Domk. Anhang S.

[9]) Aslak Bolts Jordebog S. 8. 14. 33. 76.

som han formodentlig paa denne Maade har villet forstikke. Selvet blev imidlertid „annammet" hos Abbedissen, da Abbeden blev arresteret og tillet for Retten [1]). Forøvrigt nævnes hun med sit ovennævnte fulde Navn i et Brev af 6te Mai 1536, da hun efter værdige Faders og Herres Erkebiskop Olaf Engelbrektssons [2]) Raad samt med sine Konventsøstres Samtykke mageskiftede Klostrets Ødegaard Verkland paa Strinden i Frue Kirke i Throndhjem mod den Part, som samme Kirke eiede i Klostrets Gaard Thorp, ligeledes paa Strind [3]). Hun døde først 1561 [4]).

Hermed ende de faa og usammenhængende Efterretninger om dette Kloster. Da man, som anført, finder dets Abbedisse og Konvent endnu 1536 i Udøvelse af deres klosterlige Rettigheder, er der ingen Grund til at antage, at det paa nogen voldsom Maade er bleven reformeret, især da man finder, at det overeensstemmende med Ordinantsen har havt en verdslig Forstander, der var forpligtet til at føde og klæde Nonnerne. I 1547—1552 forekommer Jørgen Pedersøn som Forstander i Bakke. Han udstedte 17de Juni 1547 med Jens Tillufsson Bjelke) til Østerraad, Peder Pedersøn til Huseby, Olaf Mogensson, Lagmand i Throndhjem, og mange Andre paa Frostething et Vidnesbyrd om, at Christoffer Galde og hans Fogder havde i enhver Maade opført sig vel imod dem og Almuen [5]). Maaske er det den samme, der i et Brev uden Sted og Tid anmoder Esge Bilde om at hjælpe ham til at faa Bakke Kloster, hvorpaa han har Livsbrev og har anvendt mange Penge; Ingen, skriver han, kan faa mere ud deraf, end hvad der medgaar til at føde og klæde Klosterfruerne derudi, især med den svære Tje-

---

[1]) Münch. Dipl. No. 3184.

[2]) Dette Brev godtgjør saaledes, at de have Uret, som ifølge Hist. eccl. Island. II. 344. have kaldet ham Olaf Stigsøn. Han forekommer ellers yderst sjelden i samtidige Kilder med sit Fadersnavn.

[3]) Dipl. Arn. Nagn. fasc. 19. No. 5.

[4]) „Aar 1561 døde Fru Benedicte, Abbedisse i Bakke Kloster". Biskop Hagerups Optegnelser fra 1731 af Domkapitlets Papirer (kgl. Bibl. i Kbhavn. Gamle Saml. fol. 988 blandt Schøningiana; meddeelt af Hr. N. Nicolaysen.)

[5]) Brev i danske Geheimearchiv. Dette i Forening med et ligesaa fordeelagtigt Vidnesbyrd fra Geistligheden Nordenfjelds af samme Dag sees Chr. Galde at have forsynet sig med i Anledning af, at hans Fiender i Danmark vilde berøve ham Steenvigholms Slot, hvilket han i Skrivelse af 1ste Juli beder Esge Bilde at forhindre. (Sammesteds).

neste, han deraf maa gjøre [1]). Denne Tjeneste maa have været meget svær, hvis den ikke gav Forstanderen noget Overskud; thi Bakke Klosters Gods har været meget betydeligt [2]), men dets Jordebog fra den katholske Tid er sandsynligviis tabt.

Rimeligviis har Bakke Kloster under verdslig Bestyrelse staaet ved Magt indtil 1564, da baade dette og Helgeseter Kloster bleve „ruinerede" [3]), formodentlig af Claudius Gallus og hans svenske Hær, som i dette Aar havde Throndhjem og Omegn besat. At selve Klosterbygningen har været holdt ved Magt idetmindste til 1556, fremgaar deraf, at den verdslige Forstander havde sin Bolig der indtil dette Aar. Da imidlertid Hoved-Lensherren i Throndhjems Len, som hidtil havde boet paa Steenvigsholm Slot, nu fik Befaling at bosætte sig paa Kongsgaarden i Throndhjem, fik den med Bakke Kloster forlenede Adelsmand 8de Juni 1556 Befaling at flytte til Steenvigsholm, og holde dette Slot i god Forvaring; Klostrets visse Rente blev hans Løn for denne Tjeneste. — Med Bakke Kloster have Følgende været forlenede: Jørgen Pedersson (ovenfor), Christoffer Eriksson (Bernhoft), 1555—1560 † 1563. Axel Gyntelberg 1560—1564, da han overgav Steenvigsholm til Svenskerne og derfor tabte Forleningen. Hans Offesson (Rød) 1564—1599, Laurits Kruse 1599—1608, Jens Sparre 1608—1611. Titlev Rantzau 1611—16**, Henrik Jakobsson Wind, Admiral, 1630—1633, Steen Beck 1633—1641, Ove Bjelke 1641—1648 (?), Daniel Knutsson Bildt 1648(?)—1652, Matthias Budde 1652 [4]). 19de Oktober 1660

---

[1]) Brudstykke af et Brev sammesteds. Denne Jørgen Pedersson er maaske den samme, der i Erkebiskop Olafs Tid forekommer som Foged i Jæmteland, (Saml. til Norg. Hist. 1ste og 2det Bind; se Registrene), og i Juli 1556 forlenedes med Mosvigen (Norske Registr. Afskrift I.) samt var en Broder af Peder Pedersson, der ligeledes oftere forekommer i de nævnte Bind af Samlingerne, og var blandt Anførerne for det danske Krigsfolk mod Erkebiskop Olaf. (Brev fra Thord Rod, P. Pedersson m. fl. angaaende Steenvigsholms Beleiring, i danske Geheimearchiv).

[2]) Ifølge L. Creutz's Indberetning til Carl X af 1658 var Bakke Klosters Gods da forpagtet til en dansk Adelsmand for 1700 Rigsdaler aarlig, men 300 Rigsdalers Rente laa i Nordlandene. (Handl. rör. Skandin. Hist. XXX. 196.)

[3]) Nysnævnte Optegnelser af Biskop Hagerup.

[4]) Efter Lensbrevene i Norske Registre. I denne Liste mangler maaske en eller flere før 1630, ligesom der er en Forvirring i Forleningen omkring 1648, som for Tiden ei kan klares. Iver Prip synes samtidigt at have havt med Bakke Kloster at gjøre, ligesom der efter Christian 4des Død i det Hele blev Forvirring i Administrationen.

folgtes Bakke Kloster og Gods af Kong Frederik den Tredie til Brødrene Marsellius for 29032 Rigsdaler [1]).

Af Klostrets Bygninger er nu Intet tilovers. Endnu i 1606 stod noget af Kirkens Mure tilbage, og Laurits Kruse, som da var forlenet med Klostret, fik 24 Decbr. Befaling at lade Kirkeværgerne ved Frue Kirke i Throndhjem til denne Kirkes Bygning tage de „overblevne gamle Muurstene, som findes paa den gamle Kirke paa Bakke Kloster [2]). Efter Schønings Beretning stod Klostret der, hvor Bakke Gaards Have nu er. Hovedbygningen laa mod Øst eller Syd, medens den i nyere Tid er vendt mod Vest, og man fandt paa Schønings Tid Spor af Kirkegaardsmuren og opgrav ved Kjældergravning en Mængde Menneskebeen.

§ 4. Helgeseter (Elseter) Kloster.

(Monasterium sanctæ Sedis).

Omtrent 1000 Alen i S. V. fra Nidaros Domkirke paa den anden Side af Nidelven ved en liden Bæk, der falder i samme, laa Helgeseter Kloster for regulære Kanniker af Augustinerordenen. Stedets ældste Navn synes at have været Elgioseter, Eigloseter eller Elgeseter, hvilket siden, da der blev et Kloster, forandredes til Helgisetr, sancta Sedes, den hellige Bolig. Det er da ligesom Múnkalíf i Bergen egentlig kun et appellativisk Udtryk for enhver gudelig Stiftelse, men brugtes alene til at betegne dette Kloster, og en østenfor samme liggende Gaard bærer endnu Navnet Elseter. Dette Kloster er uden Tvivl samtidigt med eller nærmest noget yngre end Domkapitlets Stiftelse, og skyldes rimeligviis Erkebiskop Eystein. At Helgeseter ikke er ældre end dette, følger af Afhængigheden af samme, som et gammelt Kloster neppe vilde underkastet sig. I ethvert Tilfælde er det sikkert, at Eystein skjenkede meget Gods til dette Kloster, og at han flyttede den ældre Mariekirke i Nidaros did, for at faa Rum for sin Udvidelse af Christ- eller Domkirken, ved hvilken Leilighed ogsaa Kong Harald Haarderaades Lig flyttedes fra Mariekirken til Helgeseter [3]). Rimeligviis har man ved

---

[1]) Skjøde i danske Geh. Arch. Om Bakkes senere Eiere jfr. Kraft Norg. Beskr. V. 597 ff.

[2]) Rigsarchivets Afskrift af Norske Tegnelser. (Orig. III. 263.)

[3]) Schøning (Forbedringer S. 380) og Munthe (Alls Snorre III. 63) have

Domkapitlets Stiftelse (1152) besluttet, at dette efter udenlandsk Mønst skulde bestaa af *sekulære Kanniker* ved Domkirken og *regulær Kanniker* paa Helgeseter (jvfr. ovenf. S. 22—23); men Udførelse heraf er forsinket ved Borgerkrigerne, saa at Klostret først 1176 eller kort derefter fik en Kirke opført, og dermed fuldførtes [1]). Som Følg heraf stod Helgeseter i et Afhængighedsforhold til Erkebiskoppen og hans Kapittel, hvis Udstrækning ikke bestemt kan angives. Formanden bar kun Titel af *Prior*, idet Erkebiskoppen altsaa ansaaes for Klostrets Abbed (Fader), og han visiterede det aarlig paa Thomas af Canterburys Dag (29de Decbr.) [2]). Men paa den anden Side besad Klostret selvstændig Eiendom, og mageskiftede eller solgte uden Andres Samtykke [3]). Stiftelsen af Helgeseter Kloster for regelbundne Kanniker falder altsaa ind samtidig med Kardinal Nikolaus Ophold i Norge, og hin Legat eller en af de første Erkebiskopper, og da nærmest Erkebiskop Eystein, kan med Rimelighed ansees for Stifteren.

I Historien nævnes Helgeseter første Gang i Sverres Saga, da Kongen i Anledning af Mariesudens Bygning gav en Eborkaabe til Klostret (cap. 80). Under Baglerophøret ankom Biskop Nikolaus til Helgeseter 1199, og tvang Prioren og de andre Kanniker til at tage Part med Baglerne, da han ellers truede med at sætte Ild paa Klostret. De fore da afsted med ham, og vare paa hans eget Skib [4]). Det Virksomhed, disse nødtvungne Partigængere lagde for Dagen, findes forøvrigt ei antegnet. Ved det store Rigsmøde i Bergen 1223 indfandt

---

ved en Misforstaaelse af Beretningen om Flytningen af Kong Haralds Lig antaget, at Klostret er stiftet af denne Konge, altsaa over 100 Aar tidligere end her er antaget. Men dette gaar umuligt an. Munch har (Norske Folks Hist. III. 38) forklaret Udtrykkene i Morkinskinna og i Ágrip Cap. 38 som ovenanført, hvorved de af mig i 1ste Udgave opstillede Vanskeligheder bortfalde.

[1]) Munch anf. St. viser, at Mariekirken, endnu da Thjodrek Munch skrev, stod paa sin gamle Plads i Nidaros; Thjodreks Historie ender med 1130, og han nævner ingensteds Helgeseter Kloster, hvilket han neppe kunde undgaaet, hvis det havde været til i hans Tid.

[2]) Aslak Bolts Jordebog S. 115. At Helgeseters Convent regnedes til Domkapitlet, sees af Forliget i 1264 mellem dette og Prædikebrødrene (Dipl. Norv. I. No. 59, hvorom mere under Prædikebrødrene.) Thi her nævnes Prioren i Helgeseter G . . . . blandt dem, der havde sluttet Forliget, næstefter Erkebiskoppen og foran Erkepræsten og Kapitlets øvrige sekulære Medlemmer.

[3]) Sammesteds oftere f. Gr. S. 38. 100. Dette stod med samme Ret som de sekulære Kanniker ved Domkapitlerne selvstændigt bestyrede sit Gods.

[4]) Sverres Saga c. 156.

blandt Geistligheden fra Thrændelagen Svein, Prior af Helgeseter. n nævnes umiddelbart efter Erkebiskop Guttorm, for Abbederne af lm og Tutere samt Domkapitlets Afsendinger [1]). Da Hertug Skule Julen 1239—40, efterat have ladet sig udraabe til Konge, vilde be= e sig over Fjeldet til Oplandene, bragte han forud sin Hustru Fru agnhild og sin Datter Ragnfrid med flere af sine Huusfolk i Sikkerhed Helgeseter, og ved sin Ankomst til Nidaros kort efter tilstod Kong aakon paa Erkebiskoppens Bøn dem Fred og Naade. Paa Grund af vedligeholdt Kongens Mænd en venskabelig Omgang med Skules ægt, og aflagde nu og da Besøg hos Fru Ragnhild i Helgeseter; n en Dag mærkede de, at Alle i Klostret lo ad dem, som om de de spotte dem, uden at de kunde erfare Aarsagen. Dog samme Dag Kongen Budskab om Skules Seir ved Laaka. Ved Efterretningen om udsendte Kongen Krigsbud overalt, medens Erkebiskop Sigurd og mbe, Prior i Helgeseter, begave sig til Kongen, og idet de beklagede t lidte Tab, tilbøde sig at fare til Skule og bringe et Forlig istand. ongen takkede dem for deres gode Villie, men erklærede, at han ei vilde ge Forlig, forend han selv havde prøvet Styrke med Hertugen. Skulde tte Forsøg falde ugunstigt ud, vilde det være Tiden at mægle dem nellem [2]). Slaget i Oslo afgjorde strax efter Skules Skjebne. Som lygtning kom han til Nidaros, hvor han fandt Stemningen meget gunstig imod sig. Nedslagen og raadvild tog han ikke de nødvendige forholdsregler mod uformodet Overfald, saa at Birkebenerne uforvarende n Natten kom over ham. Forladt af Sine flygtede han i en Baad ver Nidelven, og skjulte sig i en Skov. Hans Søn Peter undkom li= eledes til Øvre Helgeseter, hvor han siden fandtes skjult i et Bager= uus og dræbtes. Hertugen derimod opholdt sig to Dage i Skoven, en i Gangdage=Ugen (Dagene før Christi Himmelfart), da man i Proces= on med Korset gik rundt om Markerne, begave Kannikerne i Helgeseter ig paa deres Processjon ind i Skoven, gave ham og hans Mænd Chor= apper paa, og førte dem saaledes mellem sig ind i Klostret. Hertugen egav sig op i Klokketaarnet, og lagde sig strax til Hvile, da han var eget træt. Da Birkebenerne fattede Mistanke herom, fore de over til Klostret, hvor de fra Taarnet bleve beskudte af Hertugens Mænd. Er= kebiskop Sigurd kom med flere ansede Herrer og Bymænd derhen, og

[1]) Haak. Haakonss. S. c. 86.

[2]) Haak. Haakonss. S. c. 214. 221. 222.

var afbrændt i Septbr. 1319, ophævede Biſkop Audun af Hole dette Kloſter og ſørgede for Munkenes Underhold andenſteds. Saaledes ſendtes en Broder Ingemund Skulesſøn til Norge, hvor han optoges blandt Helgeſeters Kanniker, og tilſidſt udvirkede hos Erkebiſkoppen Kloſtrets Gjenoprettelſe [1]). Fra 1333 haves et af Prioren i Helgeſeter og 3 Andre udſtedt Vidnesbyrd om Kannikernes Ret til en Gaard i Nidaros [2]). I 1339 udvalgte Munkene i St. Jons Auguſtinerkloſter i Bergen Gyrd, en fra Helgeſeter dimitteret Munk, til deres Abbed. Vel blev dette Valg baade i formel og reel Henſeende erklæret ugyldigt med Henſyn til Vælgernes og den Valgtes Egenſkaber; men Biſkop Haakon af Bergen, hvem Valgretten derfor var tilfalden, udnævnte dog denne Gyrd til Abbed i Jonskirken, da han beſad rene Sæder og fornødne Kundſkaber [3]). I Febr. 1347 vare Bjørn Thoresſøn, Lagmand i Nidaros, og Sverker Arnesſøn, Froſtathingslagmand, tilſtede paa Lyng i Verdalen, for efter kongelig Befaling at dømme mellem Broder Arngrim, i fuldt Ombud for Brødrene i Helgeſeter, og Sigurd Ottarſøn, Bigleik af Lyng og Fru Ragnhilds Arvinger angaaende ſidſtnævntes Deel i Gaarden Lyng. Lagmændene tildømte Arvingerne at betale Broder Arngrim eller hans Ombudsmand 3½ Mark til Mariemeſſe i Faſten og ligeſaameget til Halvardsmeſſe. Man ſeer, at ogſaa Kannikerne i Nidaros have været indviklede i denne Sag [4]). I 1333 ankom en islandſk Munk

---

net paa venſtre Arm og Verdensablet i høire Haand. Af Omſkriften ere de ſidſte Ord: . . . sancte sedis alene tilovers.

[1]) Hist. eccl. Isl. IV. 98—99. Beretningen om dette islandſke Kloſters Forhold til Hole Biſpeſtol ville vi her anføre, da omtrent ſamme Forhold har fundet Sted mellem Nidaros Erkeſtol og Helgeſeter, kun med den Forſkjel, at Domkapitlet ſom anført har deelt Myndigheden med Erkebiſkoppen, hvilket ikke kunde finde Sted med Hole, der intet Domkapitel havde. „Biſkop Jorund af Hole ſtiftede paa Møðruvellir ved 1296 et Kloſter for regulære Kanniker af Auguſtinerordenen paa Betingelſe, at Hole Biſkop ſtedſe ſkulde være Kloſtrets Abbed, ſom ved en af ham valgt Ombudsmand (oeconomus) havde Beſtyrelſen af og Raadighed over Kloſtrets verdslige Sager, og hvis Pligt det derfor var at ſørge for Munkenes Underholdning m. v. I aandelige Sager, d. e. hvad Bønner, Sange, Diſciplin og den daglige Beſkjæftigelſe angik, ſkulde den første Munk under Navn af Prior være de Øvriges Formand, men maatte Intet af Vigtighed foretage uden Biſkoppens Biſald." (anf. St. S. 97—98.)

[2]) Dipl. Norv. III. No. 167.

[3]) Barth. 442—444. Han blev ſiden Biſkop i Skalholt.

[4]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 10. No. 12.

Eystein Asgrimsson, der formedelst Ufredsommelighed og Vold var forbyget fra Helgafells Augustinerkloster paa Island, til Norge og blev optagen som Munk i Helgeseter. Han opholdt sig her til 1357, da han af Erkebiskop Olaf sendtes i Forening med Kanniken Eiulf Brandsson som Generalvisitator til Island. Han synes nemlig at have forenet flere Evner med et uroligt Sind. Som Generalvisitator udpressede han flere Summer i sit Fædreland, og yppede paany Klammeri med Biskop Lyrd i Skalholt, om hvem han forfattede Nidviser; men da denne paa Grund heraf bandsatte ham, tabte han Modet, faldt tilfode, digtede for at gjenvinde Biskoppens Naade det herlige Digt til Jomfru Marias Ære, Lilia, i 100 Strofer, og blev endog Biskoppens Official. Paa Tilbagereisen til Norge 1360 led han Skibbrud paa Haalogaland, og naaede med Nød hjem til Helgeseter, hvor han døde 1361 [1]).

Isvrigt savnes saagodtsom alle Efterretninger om dette Kloster. Af Priorerne nævnes Broder Ingevald 1429, Arvid 1431 og Gudmund Petersson 1436 som Udstedere af Klostret uvedkommende Breve [2]). I Erkebiskop Gautes Tid (1474—1510) var atter en „Herr" Ingevald Prior her, som afstod en Hage Spratavall østenfor Broaden i Throndhjem til Erkebiskop Gaute imod hvad denne eiede i Bjorka paa Indersen [3]). Først henimod Reformationen forefindes atter et Par Efterretninger om Helgeseter, hvoraf dets Forhold til Erkestolen belyses. Den 22de April 1506 mageskiftede Erkebiskop Gaute paa Domkirkens Vegne en Deel Jordegods med Hr. Otte Matsson (Rømer) og (dennes Svigerson) Hr. Nils Henriksson (Gyldenløve) til Østeraad, og afstod tillige Hospitalets paa Ildevolden Ret til den til Eieren af Østeraad afhørende Gaard. Ligesaa vare hæderlig Mand Hr. Olaf Thordsson, Prior i Helgeseter, og ærlig Fru Magnhild, Abbedisse i Rein, da tilstede, og afstode hvad deres Klostre eiede i samme Gods til Hr. Otto og Hr. Nils for det Venskabs Skyld, de havde nydt og fremdeles ventede af dem. Brevet, der forsegledes af Alle de her nævnte tilligemed Domkapitlets Degn og Official samt velbyrdige Mand Olaf Bagge m. Fl., udstedtes i Erkebiskopsgaarden i Throndhjem, og viser, at Prioren i Hel-

[1]) Hist. eccl. Isl. I. 586—588. II. 398 ff., hvor Lilia er trykt, samt I. 527, hvor et Brev fra ham som Visitator findes.

[2]) Thork. Dipl. II. 3. Rye D. Magaz. I. 34. 41. Dipl. Arn. Magn. fasc. 15. No. 27.

[3]) Aslak Bolts Jordebog S. 5.

geſeter ſelv havde Raadighed over ſit Kloſters Gods [1]). Dette fremgaar end yderligere af Erkebiſkop Olafs Konfirmation af 13de December 1534 for Hr. Gunnar Bjornſen ſom valgt Prior i Helgeſeter [2]). Heri erklærer han, at da Kloſtret ved Hr. Olaf Thordsſons Død har miſtet ſin Forſtander (prior et pastor), indſætter han den valgte Broder Gunnar til Kloſtrets Prior, forlener ham med fuld Myndighed derover baade i aandelige og timelige Sager, og betror til hans Omſorg alle Fribeder, Eiendomme m. v., ſom hidtil ere tilſtaaede Kloſtret og dets fælles Bordhold, dog med at Helgeſeter fremdeles bliver Erkeſtolens Jurisdiktion og Overbeſtyrelſe (regimen) underkaſtet.

Imidlertid var Sekulariſationen af Kloſtrene i fuld Gang, og Helgeſeter havde ſandſynligvis alene ſit Forhold til den endda mægtige Erkebiſkop at takke for, at der ikke maatte dele Skjebne med de øvrige Kloſtre og modtage verdslige Forſtandere, endnu forend Reformationen lovlig indførtes. Man ſeer nemlig, at Prioren i Helgeſeter endnu indtil 1546 vedblev at beſtyre ſit Kloſter. Prioren og en Broder Svend af Helgeſeter nævnes blandt Abbed Matthias af Tuterøens Dommere (ved 1530) [3]), og 3die Oktober 1532 udſtedte Vincents Lunge, Nils Lykke og Kong Frederiks øvrige Udſendinge et Leidebrev for Erkebiſkop Olaf at møde dem i Helgeſeter, hvor en Overeenskomſt derpaa ſluttedes [4]). Endnu i 1540 mageſkiftede Prior Gunnar en af Kloſtrets Gaarde i Lade Sogn til Kanteren i Throndhjem Hr. Asmund Ingemarſen med en Gaard i Steren [5]). Aarſagen til, at Helgeſeter ſaaledes en Tid lang har undgaaet Kloſtrenes almindelige Skjebne ſtrax at faa en verdslig Forſtander for Kloſtergodſet, kjendes ikke; men 6te Januar 1546 overdrog Chriſtian III Kloſterbygningerne og Bygaarden derunder til den første evangeliſke Superintendent Throbern Olafsſøn Bratt; dog befaldtes Lensherren Chriſtoffer Galde, at „handle med Prioren herom, og ſky ham en Gaard, eller iøvrigt i andre Maader ſtille ham tilfreds med en ærlig Opholdning i hans Livstid" [6]). Ved ſamme Tid maa Godſet

[1]) Efter en Afſkrift med Schønings Haand i kanſke Gebeimearchiv fra en Bibliotek af 1646.

[2]) Efter en Afſkrift ſammeſt. Trykt i 1ſte Udg. af dette Skrift S. 273.

[3]) Münch. Dipl. Nr. 3181.

[4]) Sammeſteds Nr. 3157. Paludan-Müller, Grevens Feide. II. 33.

[5]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 19. Nr. 6.

[6]) Norſke Regiſtranter i Rtk. i Rigsarchivet. I. 277. Hvor der blev af Prioren, er ikke optegnet, men endnu i 1550 lovede Gunnar, da Galde tilſtilles

re lagt ind under Throndhjems Hovedlen; thi i et Brev fra Chri-
ffer Galde til Hr. Esge Bilde af 13de September 1547 omtaler han
ngens Ordre til at lægge Helgeseter Klosters Gods under Kronen,
beklager sig i den Anledning over Christoffer Ottessøn (Huitfeld),
n havde taget en Gaard fra Klostret og givet bort. Saaledes bevo-
es altsaa Klostergaarden af Superintendenten, medens Godset fulgte
nen, indtil Thorbern Bratts Eftermand Hans Gaas ifølge kongelig
efaling 1559 maatte afgive Helgeseter til Avlsgaard for Lensherren
ert Bild. I Gaas's Tid var det, at Kong Christian III 12te Juli
52 tilstod Helgeseter Kloster Asylret „saa at naar Nogen kommer
Skade i Throndhjems Stift, eller for nogen ærlig Sag bliver ufry-
, da maa den have sin Tilflugt til Helgeseter Kloster, og der være
og sikker uden al Hinder, til saalænge der bliver dømt paa hans
ag og Gjerning" [1]). Det er allerede S. 84 bemærket, at dette ikke
a forstaaes, som om Helgeseter først nu blev et Asyl, men derimod
den kongelige Tilladelse gik ud paa, at Helgeseter skulde fremdeles
holde den Asylret, det forhen som Kloster havde havt, men som na-
tigviis ellers vilde ophørt med dets Sekularisation.

Endnu 1558 holdtes Gudstjeneste i Helgeseter Kirke, hvilket sees
Hans Gaas's Forslag til Kongen om at henlægge Lade Kirkes Ti-
e og Rente did [2]). Om Klostret Overgang fra Bispestolen til Lens-
ren giver Gaas's Klage til Kongen af 10de Novbr. 1550 en Deel
lysninger, hvoraf blandt Andet sees, at Bild havde udsagt Biskoppen
ar i Novbr. 1559, uagtet Kongens Brev bestemte, at han skulde
tte til førstkommende Mikkelsdag [3]). Paa Grund af denne Overlevering
es en Synsforretning over Klostrets Bygninger, der befandtes meget
faldne, og bestode af Kirken, Klostret og Bugaarden, hvis Størrelse
Beliggenhed er omtalt af Schøning [4]). I 1564 skal Bygningen alde-

---

Kongen en Kalk og Disk af Guld og en forgyldt „Patz" (?), som blev an-
nammet af Prior i Helgeseter. (Sammest. I. 62.)

[1]) Norske Registr. Afskr. I. 316.

[2]) Danske Mag. VI. 325.

[3]) Sammesteds 326—329. Heri havde uden Tvivl Lensherren Ret; thi Kon-
gens Brev er af 23de Septbr. og lyder paa, at Gaas „nu strax til St.
Mikkelsdag førstkommende antvorder" o. s. v. Da Ordren først indløb i No-
vember derefter, vilde Gaas have Udsættelse et Aar omkring, hvilket Bild vist
ikke paa egen Haand kunde indrømme.

[4]) Schønings Reise I. 13—14.

les være ødelagt, Murene nedbrudte og Stenene være anvendte til Kongsgaardens og Frue Kirkes Bygning [1]). Kloſtrets Gods dannede efter Reformationen ingen særſkilt Forening, men laa under Throndhjems Gaard indtil 1604, da det fordeeltes mellem Lensherrerne paa Bergenhuus og i Nordlandene, medens Throndhjems Lensherre fik Romsdals Len i Erſtatning. Heraf ſluttes, at dets Gods hovedſagelig har ligget udenfor Throndhjems Len, og at det er det der tilovers værende Gods, ſom (ifølge Schøning anf. St.) blev henlagt til den latinſke Skole i Throndhjem [2]). Saaledes ere alle Spor af Kloſtret nu for længe ſiden forſvundne. „Derſom ei Schøning ei havde leveret Tegning af Helgeſeter Kloſter — ſiger Klüver [3]) — ſaa var det nu ſaft umuligt at beſtemme, hvilken Figur det har havt, da hver Steen er borttagen og Tomten bebygget med Huſe."

§ 5. Prædikebrødrenes Kloſter i Nidaros.

At en Dominikanermunk Salomon fra Aarhuus, der hørte til den hellige Dominikus's første Tilhængere, paa Tilbagereiſen til ſit Fædreland af Storm drives ind til Nidaros 1221, og ſaaledes ſandſynligviis gav Anledning til den nye Munkeordens Forplantelſe paa nordſk Grund endnu i dens første Aar, er ovenfor S. 50 omtalt. Imidlertid har man ingen afgjort Visbed for, at juſt han har ſtiftet det Kloſter af denne Orden, ſom henimod 20 Aar derefter forekommer i Nidaros i fuld Stand med Munke og Bygninger, medens det viſt ikke kan betvivles, at han fra ſit Kloſter i Lund har udſendt Brødre til Norge, ligeſaavel ſom han gjorde det til Danmark og Sverige. Man tør derfor med Beſtemthed antage, at Stiftelſen er foranlediget ved hans ufrivillige Ophold i Nidaros, hvor Hertug Skule tog ſig af ham, og ſandſynligviis i Forening med Erkebiſkoppen har fremmet et Kloſters Anlæg. Prædikebrødrenes Kloſter kaldes kun i Almindelighed Predikara-klaustr

[1]) Endnu i 1606 anvendtes Steen fra Elſeters Kloſterbygninger til Frue-Kirk i Throndhjem, ifølge kgl. Ordre til Steen Bilde af 24de December ſ. A. (Norſke Tegnelſer. III. 263.)

[2]) Norſke Tegnelſer, i Afſkr. i Rigsarchivet. I Brevet herom til Laurits Kruſe paa Bergenhuus af 26de Mai 1604 paalægges ham at tage Elſeters Gods paa Sondmøre under ſig. Udenfor dette til Throndhjems Stift hørende bergenſke Len har altſaa Kloſtrets Gods neppe ſtrakt ſig.

[3]) Norſke Mindesmærker S. 43.

(enkelt Gang Predikaralíf), apud Prædicatores, og fra 15de Aarhundrede af Sortebrødre-Kloſter; hvilken Helgens Navn Kloſtret bar, er derfor ubekjendt. Dets Beliggenhed i Byen er heller ikke nogensteds i Kilderne nøiagtig angivet, ligesaalidt som man nu veed at paavise samme; dog er det aldeles viſt, at det har ligget i Strøget ved Kongsgaarden, Domkirken, Biſpegaarden og Kannikeboligerne, sandsynligviis Veſt for Domkirken. I Nidaros Bylov omtales nemlig en Alminding mellem Kongsgaarden og Prædikebrødrenes Gaard [1]), der altsaa maa have ligget henimod Kalvſkindet, omtrent ved de nuværende Laboratoriebygninger. Af denne affides Beliggenhed lader det sig og forklare, at dette Kloſter reddedes, da hele Byen, Domkirken iberegnet, afbrændte den 5te Mai 1531 [2]). Have Minoritterne i Nidaros havt det lokale Navn „niðr at brœðra“ (ovenfor S. 52), er det rimeligt at Prædikebrødrene ere blevne kaldte „upp at brœðra“ eller „vestr til brœðra“ eller noget lignende, ſkjønt ſligt Navn ikke forekommer.

Under det ſidſte blodige Optrin i de norſke Borgerkrige, da Hertug Skule i Nidaros overrumpledes af Birkebenerne, nævnes Kloſtret første Gang i Hiſtorien (1240). Han flygtede ved Underretningen om Fiendens Landgang over Elven, medens hans Søn Peter først tyede til Prædikebrødrene, der tilbøde ham deres Beſkyttelſe, og forſikrede, at de ved ſkulde forvare ham saa vel, at Fienden ei ſkulde finde ham; men Peter turde ikke ſlaa ſin Lid hertil, flygtede til Helgeſeter og faldt der for Birkebenernes Vaaben [3]). Munkenes Tilbud at trodſe Fiendens Overmagt for at redde Peter var maaſke en Taknemmelighedsytring i Anledning af Faderens Velgjerninger mod Kloſtret.

Dominikanernes ſtore Anſeelſe ved deres første Optræden er ovenfor omtalt, og herpaa afgiver ogſaa dette Kloſters Hiſtorie Vidnesbyrd. 20de April 1241 paalagde Pave Gregor IX Dominikanernes Prior i Nidaros tilligemed 2 Abbeder at underſøge de Jertegn, der tillagdes Erkebiſkop Eyſtein [4]). Under de siden opſtaaede Tvistigheder mellem Kongerne Haakon af Norge og Chriſtoffer af Danmark benyttede begge Konger Dominikanerne ſom Mæglere og Sendebud. Den Sigurd Prior, der ifølge Flatøbogen [5]) om Vinteren 1256—1257 havde reiſt

[1]) Norges gamle Love. II. 241.

[2]) Saml. til Norſke Folks Hiſt. II. 56.

[3]) Haak. Haakonsſ. Saga c. 239.

[4]) Dipl. Norv. I. No. 23.

[5]) Fornm. Sögur X. 77.

n Uvenſkabet og dets Aarſag. Den til Erkebiſkop nylig valgte Abbed Birger af Tuterø bragte det i Stand. Han og Kanikerne bekjendtgjøre, t i Anledning af den Trætte, ſom havde været mellem de lærde Mænd g Prædikebrødrene, havde de ſidſte lovet, at de for Fremtiden ei ſkulde gribe den hellige Kirkes (d. e. Domkirkens) eller dens Kanikers Ret- heder, ſamt at de ſkulde i alle Maader hædre dem i Ord og Gjerning ndt Almuen. Erkebiſkoppen derimod lovede paa Kanikernes Vegne, i disſe ei ſkulde forurette Brødrene mod de Privilegier, de beviislig r i Beſiddelſe af, men viſe ſig gavmilde mod dem hver efter ſin Evne, g uden Forpligtelſe, ſaa at enhver i denne Sag kunde gjøre, hvad n fandt ſømmeligt, dem (Prædikebrødrene) til Gavn og ſig til Sjælehjælp. rligt bekræftedes paa den ene Side af den valgte Erkebiſkop, Prioren i Helgeſeter og 4 af Kapitlet, og paa den anden af Prioren Sigurd mundsſøn og Broder Klemet [1]). Senere Efterretninger viſe imid- rtid, at det naturlige Fiendſkab ikke dermed var forbi. Denne Prior Sigurd er ſandſynlig den Prior for Prædikebrødrene i Nidaros, ſom i 265 efter Birgers Død af Paven fik Befaling til i Forening med Ab- derne af Lyſe og Holm ſamt Barfodmunkenes Kuſtos at vælge en Er- biſkop, hvorpaa de valgte Biſkop Haakon af Oslo [2]).

Til at udſtede bekræftede Afſkrifter af vigtige Dokumenter og at be- nde geiſtlige Forhandlinger i det Hele, benyttedes Dominikanerne i Nid- os ofte. Saaledes gave Magiſter Petrus de Dacia [3]) og Bro- er Bo (Boetius) i 1280 [4]), Prioren Lodin i 1291 [5]), og det hele onvent 1300 og 1307 [6]) Udſkrifter af Domkapitlets gamle Fribreve. I 1429 gav Prædikebrødrenes Prior Peter med Flere Udſkrift af Pave Anaſtaſius IVs Bulle om Erkeſtolens Stiftelſe [7]), og i 1431 be- idnede Brynike, Prior i Prædikekloſtret, Abbeden af Holm og Prioren af Helgeſeter, at Erkebiſkop Aslak havde indbetalt en Sum Penge til Kong Erik paa ſin Formand Askells Gjæld [8]). Endelig forſeglede In-

---

[1]) Dipl. Norv. I. No. 59. Thork. Dipl. II. 48—49.

[2]) Islenz. Annal. 134. Script. Rer. Dan. III. 106.

[3]) Han maa ei forverles med den berømte Prædikebroder af dette Navn, der døde i Skeninge 1275. Suhm X. 727.

[4]) Dipl. Norv. III. No. 16. Thork. Dipl. II. 86—89.

[5]) ibid. III. No. 30. 36, og II. 124—126.

[6]) Dipl. Norv. III. No. 44. 66. 67.

[7]) Thork. Dipl. II. 3 ff.

[8]) Nye Danſke Mag. I. 34.

gevald, Prior i Sortebrødrekloster, med Flere et Mageskifte af 4de April 1437 mellem Erkebiskop Aslak og hans Kanniker [1]).

Et Vidnesbyrd om Tillid og Anseelse er det og, at Prædikebrødren Bjørn, der i Striden mellem Erkebiskop Jørund og hans Kapitel holdt med dette, desuagtet 1307 af Erkebiskoppen valgtes til i Forening med dennes hengivne Ven Islændingen Laurentius at drage til Island som Visitator [2]). Men ligesom disse to Mænd hjemme havde staaet imod hinanden, saaledes bleve de ei heller under Visitatsen enige, saa at denne ingen synderlige Frugter bar, da Biskop Jørund af Hole forstod at holde Spliden mellem dem vedlige [3]). Han beviste nemlig Bjørn al mulig Hæder, og tilbød ham Vinterherberge hos sig, medens Laurentius gjordes til Gjenstand for Biskoppens Slægtningers Spot. I det Hele stilte Bjørn sig lidet samvittighedsfuldt fra det ansvarsfulde Hverv, han havde sin Medvisitator at takke for, idet han af Hensyn til Biskoppen undlod at anstille den befalede Undersøgelse i Hole Stift, og da Laurentius alene tog sig deraf og opdagede flere Misbrug, negtede Bjørn at deeltage videre i Visitatsen, og vendte med mange Bebyrdninger mod sin Medbroder tilbage til Nidaros. Ogsaa Biskop Jørund hevnede sig ved at bagvaske Laurentius i Norge, hvor imidlertid Erkebiskop Jørund laa syg af Fodverk, og hans Fiender Kannikerne havde tilrevet sig hele Myndigheden, ja endog bersvet Jørund den personlige Opvartning. Følgen heraf blev, at Laurentius ved Hjemkomsten fængsledes og mishandledes samt tilbageсendtes til Island, for at Biskop Jørund kunde tage Hevn over ham. Denne var dog ædel nok til ikke at benytte sig heraf, og satte den forfulgte Mand paa fri Fod, hvorpaa han gav sig i Thingøre Kloster og endelig døde som Biskop i Hole [4]). Det Anførte antyder, at Forholdet mellem Erkebiskoppen og Prædikebrødrene i Begyndelsen af 14de Aarhundrede ikke var godt. Det samme indlyser fremdeles af det ovenfor S. 167—168 omtalte Brev af 133* fra Brødrene til deres forrige Provindsial Erkebiskop Peter af Upsala, hvori de klage over, at

---

[1]) Nye Danske Mag. I. 41. Schøning Anh. til Domkirkens Beskrivelse S. 55.

[2]) Laurentius Saga c. 17—20. Det synes som man har gjort hinanden gjensidige Indrømmelser, idet En af hvert Parti beskikkedes til Visitator. Erkebiskoppen gik nemlig kun nødig og ifølge Laurentius's Anmodning ind paa at sende Bjørn (c. 17).

[3]) Hist. eccl. Isl. I. 552. Laurentius Saga anf. St.

[4]) Laurentius Saga cap. 19—26 og i Enden af Sagaen. Hist. eccl. Isl. II. 152—153. 172—174. Man bemærke, at Kilden neppe er fri for Ensidighed.

idaros Erkebiſkop og Domkapittel var dem ved alle Leiligheder imöd ; ſøgte at hindre deres Virkſomhed og Indflydelſe hos Almuen, paa mme Tid ſom de beſkyttede Minoritterne i Nidaros. Deres Medbrø- r, Preſtmunken Arne Lauritsſøn og Ungbroderen Haakon, havde op- ldt ſig hos deres Kloſters Velgjører Sysſelmanden Harald i Jæmte- nd, og anholde derfor om, at Erkebiſkoppen paa Grund af Kloſtrets ſtore ld og den Modſtand, det møder i Nidaros Stift, vil tillade de nævnte ødre ſom Terminarier (ovenf. S. 96) at drage om i Jæmteland, r holde Gudstjeneſte, høre Skriftemaal og paalægge Pønitentſer. Der reſtaar nemlig Kloſtret ſtore Bekoſtninger ved Murenes, Tagets og dre Bygningers Iſtandſættelſe, hvortil de af de anførte Grunde behøve jælp fra Fremmede [1]).

At Teſtamenter til Fordeel for Prædikebrødrene i Nidaros ere nge bevarede. Det ældſte er Kong Magnus Lagabøters af 1ſte Febr. 277, da han gav disſe Brødre det ſamme ſom Rigets øvrige Tigger- unke, nemlig 12 Mark Sterling [2]). Gyrid Andresdatter gav dem en lark brændt for Sjælemesſer [3]); ligeſaa Kanniken Arne Endridsſøn 309 en gammel-Mark, Gunhild Sigurdsdatter 1342 fem Mark gamle, g Arne Halkelsſøn i 1343 en Mark til Sjælemesſer [4]). Ved Kong agnus Eriksſøns og Dronning Blankas Teſtamente af 1347 fik ſamt- ge (4) norſke Dominikanerkloſtre 100 Mark til Deling [5]). Fra den ſtore andededs Dage 1349 ere 2 Teſtamenter angaaende dette Kloſter til- vers, nemlig Erkebiſkop Arnes, der gav det 3 Mark brændt, hvorfor brødrene ſkulde læſe 2 Sjælemesſer, ſamt desuden til Koſt ½ Læſt ugmeel og 200 Stokfiſk [6]); og Arnfinn Petersſøns, der gav dem Pund Rug [7]). Kanniken Agmund Olafsſøn teſterede 1381 to Styk-

---

[1]) Orig. i ſvenſke Rigsarchiv. Dette ſtaar ganſke vist i Forbindelſe med Pave Benedikts Befaling af 1ſte September 1338 til Erkebiſkop Paal af Nidaros at tage Minoritterne i Dacia i Forſvar mod Erkebiſkop Peter af Upſala, der ifølge Provindſialens Klager forurettede dem (Wadding, Annales Minorum. VII. 482—483). Spørgsmaalet er kun, om dette Bud er ældre eller yngre end Prædikebrødrenes Klage, og dette kan for Tiden ei oplyſes.

[2]) Script. Rer. Dan. VI. 250. Thork. Dipl. II. 256.

[3]) Dipl. Norv. II. No. 70.

[4]) Schøn. Anh. 13. Dipl. Norv. II. No. 248. 255.

[5]) Samlinger til Norſke Folks Spr. og Hiſt. V. 585.

[6]) Trykt i 1ſte Udgave S. 770—773.

[7]) Dipl. Norv. II. No. 305.

ker „varnings“ til Prædikebrødrene [1]) og 1430 gav Arvid Ingeldsson Sortebrødre-Kloster i Nidaros 40 Fisk „til gils“ og en Tønde „öro eller dens Værd, ligesom han ved senere Testamente af 1434 gav t to Nobel, hvilket er dobbelt saa meget som Helgeseter fik, og Halvpart af hvad der gaves samtlige Kanniker til Deling [2]).

Til dette Klosters Historie i de sidste 100 Aar før Reformatione kjender man isvrigt Intet [3]). Paa Reformationstiden finder man alt antegnet, at det var den eneste geistlige Stiftelse i Throndhjem, der ua gik Ildebranden 1531, samt at Prioren af Sortebrødre og Lector Rob sammesteds nævnes blandt Abbed Matthias af Tutersens Dommere [4] — Det lader til, at denne berygtede Abbed ogsaa i dette Kloster h pantsat eller til Brug ved Leilighed forvaret en Deel Sølv, som Erl biskoppen lod tage tilbage hos Broder Harald i Sortebrødre [5]). Af Klage fra 1527 over Prædikebrødrene i Bergen sees, at Ordenens Pr vindsial-Minister paa denne Tid har været bosat i Throndhjem, og altsaa ha hjemme i dette Kloster [6]). Han hed Broder Robert Jonssøn [7]), i at han var Ordenens Foresatte i Norden (altsaa Provindsial i Dacia siges udtrykkelig af Kong Gustaf I i to Breve af 30te Mai 1525 t den af ham indsatte Ordens-Vicarius for Prædikebrødrene i Sverig Hr. Martin, og til Dominikanermunkene i Vesteraas, hvori han bebrei der de sidste, at de ikke have lystret hans Befaling, at den norske Bro der Robertus ikke skulde være deres Foresatte, da han var en udenlan

---

[1]) Dipl. Norv. II. No. 468.

[2]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 14. No. 10. Schøning (Anhang 8. 11). Den h anstillede Sammenligning mellem Gavernes Beløb kan maaske bidrage til b bestemme Antallet af Munke i de forskjellige Klostre, hvis man kan antag at Testator har undt dem omtrent lige godt Alle. Er dette saa, vilde Prædikebrødrenes Antal blive Halvparten af Kannikernes, og Helgeseters en Fjer depart, eller, Kannikernes beregnet til det almindelige 24, respektive 12 t 6, og disse Tal ere hverken for Prædikebrødrenes eller Helgeseters Vedkom mende usandsynlige.

[3]) Det eneste, vi have fundet, er en Notits i Aslak Bolts Jordebog S. 90, Prioren i Sortebrødrekloster i Nidaros Magnus Harcleifi (?) med fl Brødres Samtykke gav til Nidaros Domkirke $3^1/_2$ Spand i Gaarden Sa nes i Brøns Sogn, som Klostret havde faaet af Kolbein Villiamssøn. De bør bemærkes ovenfor ved S. 112 Anm.

[4]) Münch. Dipl. No. 3181. jfr. nedenfor under Tutersen.

[5]) Sammesteds No. 3184.

[6]) Sammesteds No. 2194.

[7]) Robertus Johannis, Münch. Dipl. No. 1834.

Mand, som det ikke sømmede Svenske at adlyde. Desuagtet havde Kongen erfaret, at han befattede sig med Vicariatet, og at der var afstedkommet meget Ondt i Klostret for hans og hans Tilhængeres Skyld, ligesom og megen ond Stempling derved var ført ud blandt Almuen i Dalarne. Kongen befaler dem derfor at antage Overbringeren af hans Brev, Broder Nils Andersson, som Prior. I Brevet til Vicarien af samme Dag bebreider han denne, at han har gaaet for mildt frem og tilladt Robert fremdeles at befatte sig med hiint Embede, og derved forårsaget Stemplinger i Dalarne af ham og andre norske Brødre der i Klostret. Disse skulde derfor strax sendes hjem til deres Fædreland, og Vicarien følge Broder Nils til Vesteraas og indsætte ham som Prior der. Broder Robert, hans Parti og andre Udlændinger der og andensteds i Ordenens Klostre, skal han paalægge at være ude af Riget inden St. Hans førstkommende, eller og vil Kongen finde anden Raad for dem [1]). Af disse Breve er det tydeligt, at Broder Robert har været en Nordmand, Prior i Vesteraas og Provindsial-Vicarius. Kongens Ire har vel jaget ham fra Sverige 1525, og dette forklarer altsaa, at en anden end han forekommer som Prior i Nidaros, hvor han nemlig kun har fungeret som Provindsens Foresatte og tillige (efter Udtrykket i Münch. Dipl. No. 3181), eller efterat han var afgaaet som Provindsial, bestyret Lectorens Embede.

Naar og hvorledes Klostret er sekulariseret, hvor det er blevet af Munkene, samt hvortil Klostrets Bygninger i de første Tider ere anvendte have vi ikke kunnet finde. Maaske kan det ovenfor givne Bidrag til Bestemmelsen af dets Beliggenhed lede bedre Lokaliserede paa Spor i disse Henseender. Om dets Gods vides aldeles Intet. Det blev ikke nogen særskilt Forlening.

§ 6. Minoritternes Kloster i Nidaros,

hvis Stifter, Alder og Beliggenhed ere lige ubekjendte, synes at have været ubetydeligt [2]). Skjønt i Rigets vigtigste Stad forekommer det yderst sjelden og kun i Forbigaaende; dets Beboere findes ikke som Præ-

---

[1]) Thyselius Handl. til Sveriges Reformat. och Kyrko-Hist. I. 5—6, jfr. og Handl. rör. Skand. Hist. XXIII. 59—60.

[2]) Hverken Forfatteren af den norske Klosterfortegnelse i Script. Rer. Dan. IV. eller senere norske Topographer omtale dette Kloster.

dikebrødrene benyttede som Vidner, Notarier eller deslige, og intet Te stamente nævner det med udtrykkelige Ord. Da Prædikebrødrenes Klo ster laa oppe ved Domkirken, er det rimeligt, at den Broder Olaf „nid at brædra," som forekommer i et Brev af 1381 [1]), har været Mun i dette Kloster, og har den nuværende Munkegades ældre Retning kun kunnet naa det ovenfor antagne Sted for Prædikeklostret, maa Gade have Navn efter Minoritterne, hvis Kloster laa nede ved Øren ell Stranden [2]). De første Spor af dem findes i et Brev af 1313 [3]) hvor Franciskaneren Botolf i Nidaros omtales; Klostret nævnes ikke Magnus Lagabøters Testamente, og det var ganske vist endda ikke til.

At Nidaros har havt et Kloster af denne Orden er imidlertid utvivl somt. Det maa derfor forekomme, om end under et andet Navn, idetmindst i nogle af de mange Testamenter, man endnu har tilovers fra Nidaros og hvori Prædikebrødrene og andre Klostre omtales, da man ikke kan tænke sig nogen Grund til, at Minoritterne altid skulde forbigaaes. Det leder til den Formodning, at deres Klosterkirke er den Olafs Kirke Nidaros, der oftere nævnes. Der var nemlig i Nidaros en Olafskirke forskjellig fra Domkirken eller Kristkirken, som den almindelig kaldtes, Sognekirke i Byen i Erkebiskop Jørunds Tid (1288—1309) [4]), hvilket og indlyser af Kanniken Arne Endridssøns Testamente af 1309, hvori Olafskirken nævnes blandt Sognekirkerne [5]). Senere forekommer ligeledes Olafskirken stadig i Testamenterne, men nu nævnes den ikke blandt Byens Kirker, men stedse blandt Klostrene og almindelig mellem Helgesteder og Prædikebrødrenes Kloster. Da nu Franciskanerne i Nidaros maa staffes Plads i Testamenterne, saa tro vi os berettigede til den Formodning, at de havde eiet Olafskirken der og havt Navn efter den, en Formodning, som ogsaa paa andre Maader kan styrkes.

Olafskirkens Jordegods blev 1252 af Erkebiskop Sørle henlagt til Kannikernes Bordhold [6]), og i 1296 blev Laurentius Præst ved denn

---

[1]) Dipl. Norv. II. No. 468.

[2]) At Munkegaden — som Forf. har læst etsteds — skulde bære Navn efter Nidarholms Kloster, til hvilket denne Gade aabner Udsigten, synes derimod høist usandsynligt.

[3]) Dipl. Norv. II. No. 99. Det staar vel ikke udtrykkeligt, at han var Mun i Nidaros, men det er høist rimeligt.

[4]) Laurentius Biskops Saga c. 9. 14.

[5]) Schønings Anhang til Domkirken S. 13.

[6]) Dipl. Norv. II. No. 9. Thork. Dipl. II. 39. 40.

Kirke. At Minoritternes Konvent i Nidaros ikke er ældre end 13de Aarhundredes Slutning, sluttes deraf, at det ikke nævnes i Ordenens store Beskytters Magnus Lagabøters Testamente. Det er saaledes høist tænkeligt, at en af Jorunds Eftermænd, nærmest Eilif Korte, har formaaet Kannikerne ved Domkirken til at indrømme Minorittermunke deres Sognekirke, Olafskirken, hvis Gods de selv kunde beholde, da Munkene Intet maatte eie, og at Munkekonventet i almindelig Talebrug har beholdt Navnet efter den gamle og bekjendte Kirke. Paa denne Maade forklares og lettest Grunden til den Forkjærlighed, Erkebiskop og Domkapittel efter Prædikebrødrenes Klage ved 133* skulle have vist „deres Venner" Minoritterne paa hines Bekostning, ligesom man, saavidt sees, ikke saaledes kan begribe, hvorfor Olafskirken i Nidaros stedse i Testamenter efter 1309 nævnes blandt Byens Klostre, og ikke blandt dens Sognekirker, hvortil den efter ældre Forhold synes at maatte henregnes.

Under Forudsætning af, at denne Gjetning er rigtig, fik Minoritterne (Olafskirken) i Gunhild Sigurdsdatters Testamente 1342 ½ Spands Eie i Gaarden Setre paa Nordmøre, og 2 Mark brændt af Erkebiskop Arne i 1349. I Arvid Ingeldssøns Testamenter nævnes Olafskirken mellem Prædikebrødrene og Helgeseter, og fik 30 Fisk „til gils" [1]). I 1466 ankom Broder Jon Nilssøn (Johannes Nikolai), Minorittermunk fra Nidaros, til Rostock, hvor han i November immatrikuleredes ved Universitetet; han betalte de sædvanlige Indskrivningspenge 2 Mark, hvorfor fattige Studenter fritoges, og optraadte følgelig ikke som Tiggermunk [2]). Den fra Sverige rømte Oprører Kantsleren Hr. Peder Sunnanvæder sees at have havt stadigt Tilhold i „Graabrødre" Kloster i Nidaros, hvorfra han dog siden hemmelig flygtede, formodentlig af Frygt for at blive udleveret af Erkebiskop Olaf [3]). I 1529 omtaler Nils Mogenssøn, Præst i Herrø, Broder Peder af Graabrødre i Nidaros, og Gardianen samt Broder Nils i Graabrødre-Kloster nævnes blandt Ibbeden af Tutersens Dommere [4]). Naar hertil føies, at Kirken og Klostret afbrændte 5te Mai 1531 [5]), og at Lagmanden i Throndhjem

---

[1]) Diplomerne ere anførte ved de foregaaende Klostre.

[2]) Rostocks Universf. Matrikel i Norske Samlinger 8vo. I. 78. Han er uden Tvivl den ovenfor S. 143 nævnte Munk af dette Navn.

[3]) Saml. til Norske Folks Hist. I. 544. efter Münch. Dipl.

[4]) Münch. Dipl. No. 2847. 3181.

[5]) Saml. til N. Folks Hist. II. 56. 60. Notits i Cod. Arn. Magn. 330. fol.

Severin Pedersson 12 Septbr. 1559 fik Graabrødre Kirke med Jorden den staar paa, og saameget af Kirkegaarden, som ubygget er, til arvel Eiendom, mod derpaa at opføre en god Kjøbstadsbygning og den alt holde ved Magt [1]), ere alle Efterretninger om dette Kloster meddelt Ildebranden 1531 har sandsynligen endnu før Reformationen opløst det Konvent, som var stiftet for silde til at kunne komme til Anseelse el blive talrigt [2]).

§ 7. Tutersens Kloster.

(Monasterium sanctæ Mariæ de Tuta insula.)

Tautra, Totra eller Tötra, nu Tutersø, kaldes en liden Ø i Frosn omtrent 1 Miil nordenfor Throndhjem i Throndhjemsfjorden. Her bl et Cistercienserkloster grundlagt af Munke fra Lyse, og indviet 25 Marts 1207 [3]), som de øvrige norske Klostre af denne Orden, til M rias Ære. Det laa paa Øens nordøstlige Side [4]), hvor endnu il ubetydelige Ruiner deraf staa igjen, og dette Kloster hører saaledes de faa, hvis Orden, Stifter, Alder og Beliggenhed alle ere visse. Klostrets første Tid var dets Abbeder i stor Anseelse. Abbed Sigu af Tutersøen deeltog 1223 i Rigsmødet i Bergen, men maa kort ef være bleven enten afsat eller indstevnet (appellaðr) til et Generalkap tel i Cistertium; thi Aaret efter (1224), da Erkebiskop Guthorm s Vaaren døde, berettes, at Sigurd var i Udlandet. Nidaros Domkapit valgte ham da med Skules Bifald til Erkebiskop, og sendte samme Bo Bud til Kong Haakon i Oslo med Bøn om hans Bifald til Valget hans Anbefaling til Paven. Men Sigurd var Kongens Uven, og a saaes af denne uskikket til et saa vigtigt Embede; efter Overlæg m Biskop Nikolaus anbefalede derfor Kongen og Biskoppen Kapitlets U sending Peter af Husstad til den ledige Erkestol, og han fik og pave Confirmation. Domkapitlet gjorde vel Modstand, og beskyldte Peter

---

[1]) Norske Registre (Orig.) II. 641.

[2]) Medens Provindsialkapitler ofte holdtes i de øvrige Franciskanerklostre i Re (Script. Rer. Dan. V. 519), blev der aldrig noget holdt i Nidaros.

[3]) Manrique Annal. Cisterc. III. 280. Script. Rer. Dan. IV. 416. Suhm 127. Det har været alle ældre Forfattere bekjendt. Manrique kalder II. Tutersøen Abbatia Tutavallis in Norvegia, men dette er en Forvexling det ældre Tvis Kloster i Ribe Stift i Jylland, som bar dette Navn.

[4]) Klüvers Mindesmærker S. 77 og Plade 21.

at have anvendt Kirkens Penge for at fremme sit eget Valg; men da Kongen lagde sig derimellem, og især da Peter ganske forlod Kongens Parti og gjorde fælles Sag med Kapitlet og Skule, opgave Kannikerne Sigurd, som siden ikke forekommer [1]).

Efter Skules Nederlag i Oslo forlode hans Tilhængere ham efterhaanden; blandt disse drog Høvdingen Erling Ljodhorn til Tutersen, og blev Munk der [2]). I 1251 brændte Klostret [3]), og dets Abbed fik baade i 1241 og 1268 Pavens Befaling at undersøge Paalideligheden af de Erkebiskop Eystein tillagte Jertegn (jfr. Nidarholms Kloster). Da Erkebiskop Einar døde om Høsten 1253, valgte Domkapitlet Abbed Birger i Tautra til hans Eftermand. Han drog Sommeren 1264 afsted til Rom, og traf undervejs Kong Magnus i Bergen, som ei synes at have billiget Valget. Der anføres tillige, at Valget var ulovligt, fordi Birger var Præstesøn og Klostermand [4]). Birger opholdt sig Vinteren over (1264—65) ved Pavehoffet, uden at faa sit Valg confirmeret, hvorfra han vendte tilbage til Nidaros, og blev archipostulatus til sin Død 1265. Ham skyldes Forliget mellem Kannikerne og Prædikebrødrene, samt Bekræftelse af Erkebiskop Sørles Gave til Kannikerne, som Einar havde taget tilbage. — Under Nidaros Domkapittels Stridigheder med Kongemagten i 1280 og senere med sin Erkebiskop Jørund, hvilke ere omhandlede ved Nidarholms Kloster, nævnes Tutersens Abbeder som Udstedere af Domme, Udskrifter og Breve. Saaledes Abbed Thorer i 1280, Abbed Kristian i 1300, 1301 og 1303, samt Abbed Audun, Baard Prior og Klemens Munk i Tautra i 1313 [5]). Abbed Kristian bandsatte i 1301 de Mænd, der havde øvet Vold mod Abbeden af Nidarholm (ovenfor S. 210), og lyste i 1303 tilligemed denne, med pa-

---

[1]) Haak. Haakonsf. Saga c. 86. 100, Var. 1. Saml. til N. Folks Hist. I. 300. Hist. eccl. Isl. I. 229, hvor et Brev fra Kongen til den frafaldne Erkebiskop Peter forefindes. Den Graamunk (grámünkr), som Skule (Haak. Haakonsf. Saga c. 133) sendte som sit Bud til Kongen, var høist rimelig en Cistercienser fra Tutersen.

[2]) Tók þar við kufli. Haak. Haakonsf. Saga c. 240.

[3]) Ísl. Annál. 122. Script. Rer. Dan. III. 99.

[4]) Sögubrot Magnúss Kgs. Fornm. Sög. X. 155.

[5]) Barth. IV. 542—543. Suhm XI. 719. Abbed Audun deeltog og i Biskopsmødet i Nidaros 1313, hvorfra Pave Clemens Vs Skattebrev paa alle Munkeordener i Norge af 1312 kundgjordes. (Suhm XI. 720.)

Severin Pedersson 12 Septbr. 1559 fik Graabrødre Kirke med Jo[illegible] den staar paa, og saameget af Kirkegaarden, som ubygget er, til a[illegible] Eiendom, mod derpaa at opføre en god Kjøbstadsbygning og den s holde ved Magt [1]), ere alle Efterretninger om dette Kloster medde Ildebranden 1531 har sandsynligen endnu før Reformationen opløst de Konvent, som var stiftet for silde til at kunne komme til Anseelse e blive talrigt [2]).

§ 7. Tutersens Kloster.

(Monasterium sanctæ Mariæ de Tuta insula.)

Tautra, Totra eller Tötra, nu Tutersø, kaldes en liden Ø i Frost omtrent 1 Miil nordenfor Throndhjem i Throndhjemsfjorden. Her l et Cistercienserkloster grundlagt af Munke fra Lyse, og indviet 25 Marts 1207 [3]), som de øvrige norske Klostre af denne Orden, til M rias Ære. Det laa paa Øens nordøstlige Side [4]), hvor endnu i ubetydelige Ruiner deraf staa igjen, og dette Kloster hører saaledes de faa, hvis Orden, Stifter, Alder og Beliggenhed alle ere visse. Klostrets første Tid var dets Abbeder i stor Anseelse. Abbed Sigu af Tutersen deeltog 1223 i Rigsmødet i Bergen, men maa kort e være bleven enten afsat eller indstevnet (appellaðr) til et Generalkap tel i Cistertium; thi Aaret efter (1224), da Erkebiskop Guthorm Vaaren døde, berettes, at Sigurd var i Udlandet. Nidaros Domkapit valgte ham da med Skules Bifald til Erkebiskop, og sendte samme B Bud til Kong Haakon i Oslo med Bøn om hans Bifald til Valget hans Anbefaling til Paven. Men Sigurd var Kongens Uven, og saaes af denne ufikket til et saa vigtigt Embede; efter Overlæg m Biskop Nikolaus anbefalede derfor Kongen og Biskoppen Kapitlets U sending Peter af Husstad til den ledige Erkestol, og han fik og pave Confirmation. Domkapitlet gjorde vel Modstand, og beskyldte Peter

---

[1]) Norske Registre (Orig.) II. 641.

[2]) Medens Provindskalkapitler ofte holdtes i de øvrige Franciskanerklostre i N (Script. Rer. Dan. V. 519), blev der aldrig noget holdt i Nidaros.

[3]) Manrique Annal. Cisterc. III. 280. Script. Rer. Dan. IV. 416. Suhm 127. Det har været alle ældre Forfattere bekjendt. Manrique kalder II. Tutersen Abbatia Tutavallis in Norvegia, men dette er en Forverling det ældre Tvis Kloster i Ribe Stift i Jylland, som bar dette Navn.

[4]) Klüvers Mindesmærker S. 77 og Plade 21.

at have anvendt Kirkens Penge for at fremme sit eget Valg; men da Kongen lagde sig derimellem, og især da Peter ganske forlod Kongens Parti og gjorde fælles Sag med Kapitlet og Skule, opgave Kannikerne Sigurd, som siden ikke forekommer [1]).

Efter Skules Nederlag i Oslo forlode hans Tilhængere ham efterhaanden; blandt disse drog Høvdingen Erling Ljodhorn til Tutersen, og blev Munk der [2]). I 1251 brændte Klostret [3]), og dets Abbed fik baade i 1241 og 1268 Pavens Befaling at undersøge Paalideligheden af de Erkebiskop Eystein tillagte Jertegn (jfr. Nidarholms Kloster). Da Erkebiskop Einar døde om Høsten 1253, valgte Domkapitlet Abbed Birger i Tautra til hans Eftermand. Han drog Sommeren 1264 afsted til Rom, og traf undervejs Kong Magnus i Bergen, som ei synes at have billiget Valget. Der anføres tillige, at Valget var ulovligt, fordi Birger var Præsteson og Klostermand [4]). Birger opholdt sig Vinteren over (1264—65) ved Pavehoffet, uden at faa sit Valg confirmeret, hvorpaa han vendte tilbage til Nidaros, og blev archipostulatus til sin Død 1265. Ham skyldes Forliget mellem Kannikerne og Prædikebrødrene, samt Bekræftelse af Erkebiskop Sørles Gave til Kannikerne, som Einar havde taget tilbage. — Under Nidaros Domkapittels Stridigheder med Kongemagten i 1280 og senere med sin Erkebiskop Jørund, hvilke ere omhandlede ved Nidarholms Kloster, nævnes Tutersens Abbeder som Udstedere af Domme, Udskrifter og Breve. Saaledes Abbed Thorer i 1280, Abbed Kristian i 1300, 1301 og 1303, samt Abbed Audun, Baard Prior og Klemens Munk i Tautra i 1313 [5]). Abbed Kristian bandsatte i 1301 de Mænd, der havde øvet Vold mod Abbeden af Nidarholm (ovenfor S. 210), og lyste i 1303 tilligemed denne, med pa-

---

[1]) Haak. Haakonsf. Saga c. 86. 100, Var. 1. Saml. til N. Folks Hist. I. 300. Hist. eccl. Isl. I. 229, hvor et Brev fra Kongen til den frafaldne Erkebiskop Peter forefindes. Den Graamunk (grámünkr), som Skule (Haak. Haakonsf. Saga c. 133) sendte som sit Bud til Kongen, var høist rimelig en Cistercienser fra Tutersen.

[2]) Tók þar við kufli. Haak. Haakonsf. Saga c. 240.

[3]) Ísl. Annál. 122. Script. Rer. Dan. III. 99.

[4]) Sögubrot Magnúss Kgs. Fornm. Sög. X. 155.

[5]) Barth. IV. 542—543. Suhm XI. 719. Abbed Audun deeltog og i Biskopsmødet i Nidaros 1313, hvorfra Pave Clemens Vs Skattebrev paa alle Munkeordener i Norge af 1312 kundgjordes. (Suhm XI. 720.)

Severin Pedersson 12 Septbr. 1559 sit Graabrødre Kirke med Jorden den staar paa, og saameget af Kirkegaarden, som ubygget er, til arvelig Eiendom, mod derpaa at opføre en god Kjøbstadsbygning og den altid holde ved Magt [1]), ere alle Efterretninger om dette Kloster meddelte. Ildebranden 1531 har sandsynligen endnu før Reformationen opløst dette Konvent, som var stiftet for silde til at kunne komme til Anseelse eller blive talrigt [2]).

§ 7. Tutersens Kloster.

(Monasterium sanctæ Mariæ de Tuta insula.)

Tautra, Totra eller Tötra, nu Tuters, kaldes en liden Ø i Frosten omtrent 1 Miil nordenfor Throndhjem i Throndhjemsfjorden. Her blev et Cistercienserkloster grundlagt af Munke fra Lyse, og indviet 25de Marts 1207 [3]), som de øvrige norske Klostre af denne Orden, til Marias Ære. Det laa paa Øens nordøstlige Side [4]), hvor endnu ikke ubetydelige Ruiner deraf staa igjen, og dette Kloster hører saaledes til de faa, hvis Orden, Stifter, Alder og Beliggenhed alle ere visse. I Klostrets første Tid var dets Abbeder i stor Anseelse. Abbed Sigurd af Tutersen deeltog 1223 i Rigsmødet i Bergen, men maa kort efter være bleven enten afsat eller indstevnet (appellaðr) til et Generalkapitel i Cistertium; thi Aaret efter (1224), da Erkebiskop Guthorm om Vaaren døde, berettes, at Sigurd var i Udlandet. Nidaros Domkapitel valgte ham da med Skules Bifald til Erkebiskop, og sendte samme Vaar Bud til Kong Haakon i Oslo med Bøn om hans Bifald til Valget og hans Anbefaling til Paven. Men Sigurd var Kongens Uven, og ansaaes af denne uskikket til et saa vigtigt Embede; efter Overlæg med Biskop Nikolaus anbefalede derfor Kongen og Biskoppen Kapitlets Udsending Peter af Husstad til den ledige Erkestol, og han fik og pavelig Confirmation. Domkapitlet gjorde vel Modstand, og beskyldte Peter for

---

[1]) Norske Registre (Orig.) II. 641.

[2]) Medens Provindsialkapitler ofte holdtes i de øvrige Franciskanerklostre i Norge (Script. Rer. Dan. V. 519), blev der aldrig noget holdt i Nidaros.

[3]) Manrique Annal. Cisterc. III. 280. Script. Rer. Dan. IV. 416. Suhm II. 127. Det har været alle ældre Forfattere bekjendt. Manrique kalder II. 36 Tutersen Abbatia Tutavallis in Norvegia, men dette er en Forvexling med det ældre Tvis Kloster i Ribe Stift i Jylland, som bar dette Navn.

[4]) Klüvers Mindesmærker S. 77 og Plade 21.

at have anvendt Kirkens Penge for at fremme sit eget Valg; men da Kongen lagde sig derimellem, og især da Peter ganske forlod Kongens Parti og gjorde fælles Sag med Kapitlet og Skule, opgave Kannikerne Sigurd, som siden ikke forekommer [1]).

Efter Skules Nederlag i Oslo forlode hans Tilhængere ham efterhaanden; blandt disse drog Høvdingen Erling Ljodhorn til Tutersen, og blev Munk der [2]). I 1251 brændte Klostret [3]), og dets Abbed fik baade i 1241 og 1268 Pavens Befaling at undersøge Paalideligheden af de Erkebiskop Eystein tillagte Jertegn (jfr. Nidarholms Kloster). Da Erkebiskop Einar døde om Høsten 1253, valgte Domkapitlet Abbed Birger i Tautra til hans Eftermand. Han drog Sommeren 1264 afsted til Rom, og traf undervejs Kong Magnus i Bergen, som ei synes at have billiget Valget. Der anføres tillige, at Valget var ulovligt, fordi Birger var Præstesøn og Klostermand [4]). Birger opholdt sig Vinteren over (1264—65) ved Pavehoffet, uden at faa sit Valg confirmeret, hvorfra han vendte tilbage til Nidaros, og blev archipostulatus til sin Død 1265. Ham skyldes Forliget mellem Kannikerne og Prædikebrødrene, samt Bekræftelse af Erkebiskop Sørles Gave til Kannikerne, som Einar havde taget tilbage. — Under Nidaros Domkapittels Stridigheder med Kongemagten i 1280 og senere med sin Erkebiskop Jørund, hvilke ere omhandlede ved Nidarholms Kloster, nævnes Tutersens Abbeder som Udstedere af Domme, Udskrifter og Breve. Saaledes Abbed Thorer i 1280, Abbed Kristian i 1300, 1301 og 1303, samt Abbed Audun, Baard Prior og Klemens Munk i Tautra i 1313 [5]). Abbed Kristian bandsatte i 1301 de Mænd, der havde øvet Vold mod Abbeden af Nidarholm (ovenfor S. 210), og lyste i 1303 tilligemed denne, med pa-

---

[1]) Haak. Haakonsf. Saga c. 86. 100, Var. 1. Saml. til N. Folks Hist. I. 300. Hist. eccl. Isl. I. 229, hvor et Brev fra Kongen til den frafaldne Erkebiskop Peter forefindes. Den Graamunk (grámünkr), som Skule (Haak. Haakonsf. Saga c. 133) sendte som sit Bud til Kongen, var høist rimelig en Cistercienser fra Tutersen.

[2]) Tók þar við kufli. Haak. Haakonsf. Saga c. 240.

[3]) Ísl. Annál. 122. Script. Rer. Dan. III. 99.

[4]) Sögubrot Magnúss Kgs. Fornm. Sög. X. 155.

[5]) Barth. IV. 542—543. Suhm XI. 719. Abbed Audun deeltog og i Biskopsmødet i Nidaros 1313, hvorfra Pave Clemens Vs Skattebrev paa alle Munkeordener i Norge af 1312 kundgjordes. (Suhm XI. 720.)

Severin Pedersson 12 Septbr. 1559 fik Graabrødre Kirke med Jorden den staar paa, og saameget af Kirkegaarden, som ubygget er, til arvelig Eiendom, mod derpaa at opføre en god Kjøbstadsbygning og den altid holde ved Magt [1]), ere alle Efterretninger om dette Kloster meddelte. Ildebranden 1531 har sandsynligen endnu før Reformationen opløst dette Konvent, som var stiftet for silde til at kunne komme til Anseelse eller blive talrigt [2]).

§ 7. Tutersens Kloster.

(Monasterium sanctæ Mariæ de Tuta insula.)

Tautra, Totra eller Tötra, nu Tutersø, kaldes en liden Ø i Frosten omtrent 1 Miil nordenfor Throndhjem i Throndhjemsfjorden. Her blev et Cistercienserkloster grundlagt af Munke fra Lyse, og indviet 25de Marts 1207 [3]), som de øvrige norske Klostre af denne Orden, til Marias Ære. Det laa paa Øens nordøstlige Side [4]), hvor endnu ikke ubetydelige Ruiner deraf staa igjen, og dette Kloster hører saaledes til de faa, hvis Orden, Stifter, Alder og Beliggenhed alle ere visse. I Klostrets første Tid var dets Abbeder i stor Anseelse. Abbed Sigurd af Tutersøen deeltog 1223 i Rigsmødet i Bergen, men maa kort efter være bleven enten afsat eller indstevnet (appellaðr) til et Generalkapitel i Cistertium; thi Aaret efter (1224), da Erkebiskop Guthorm om Vaaren døde, berettes, at Sigurd var i Udlandet. Nidaros Domkapitel valgte ham da med Skules Bifald til Erkebiskop, og sendte samme Vaar Bud til Kong Haakon i Oslo med Bøn om hans Bifald til Valget og hans Anbefaling til Paven. Men Sigurd var Kongens Uven, og anbefaaes af denne ufikket til et saa vigtigt Embede; efter Overlæg med Biskop Nikolaus anbefalede derfor Kongen og Biskoppen Kapitlets Udsending Peter af Husstad til den ledige Erkestol, og han fik og pavelig Confirmation. Domkapitlet gjorde vel Modstand, og beskyldte Peter for

---

[1]) Norske Registre (Orig.) II. 641.

[2]) Medens Provindsialkapitler ofte holdtes i de øvrige Franciskanerklostre i Norge (Script. Rer. Dan. V. 519), blev der aldrig noget holdt i Nidaros.

[3]) Manrique Annal. Cisterc. III. 280. Script. Rer. Dan. IV. 416. Suhm I. 127. Det har været alle ældre Forfattere bekjendt. Manrique kalder II. 3 Tutersen Abbatia Tutavallis in Norvegia, men dette er en Forvexling med det ældre Tvis Kloster i Ribe Stift i Jylland, som bar dette Navn.

[4]) Klüvers Mindesmærker S. 77 og Plade 21.

at have anvendt Kirkens Penge for at fremme sit eget Valg; men da Kongen lagde sig derimellem, og især da Peter ganske forlod Kongens Parti og gjorde fælles Sag med Kapitlet og Skule, opgave Kannikerne Sigurd, som siden ikke forekommer [1]).

Efter Skules Nederlag i Oslo forlode hans Tilhængere ham efterhaanden; blandt disse drog Høvdingen Erling Ljodhorn til Tutersen, og blev Munk der [2]). I 1251 brændte Klostret [3]), og dets Abbed fik baade i 1241 og 1268 Pavens Befaling at undersøge Paalideligheden af de Erkebiskop Eystein tillagte Jertegn (jfr. Nidarholms Kloster). Da Erkebiskop Einar døde om Høsten 1253, valgte Domkapitlet Abbed Birger i Tautra til hans Eftermand. Han drog Sommeren 1264 afsted til Rom, og traf underveis Kong Magnus i Bergen, som ei synes at have billiget Valget. Der anføres tillige, at Valget var ulovligt, fordi Birger var Præstesøn og Klostermand [4]). Birger opholdt sig Vinteren over (1264—65) ved Pavehoffet, uden at faa sit Valg confirmeret, hvorpaa han vendte tilbage til Nidaros, og blev archipostulatus til sin Død 1265. Ham skyldes Forliget mellem Kannikerne og Prædikebrødrene, samt Bekræftelse af Erkebiskop Sørles Gave til Kannikerne, som Einar havde taget tilbage. — Under Nidaros Domkapittels Stridigheder med Kongemagten i 1280 og senere med sin Erkebiskop Jørund, hvilke ere omhandlede ved Nidarholms Kloster, nævnes Tutersens Abbeder som Udstedere af Domme, Udskrifter og Breve. Saaledes Abbed Thorer i 1280, Abbed Kristian i 1300, 1301 og 1303, samt Abbed Audun, Baard Prior og Klemens Munk i Tautra i 1313 [5]). Abbed Kristian bandsatte i 1301 de Mænd, der havde øvet Vold mod Abbeden af Nidarholm (ovenfor S. 210), og lyste i 1303 tilligemed denne, med pa-

---

[1]) Haak. Haakonsf. Saga c. 86. 100, Var. 1. Saml. til N. Folks Hist. I. 300. Hist. eccl. Isl. I. 229, hvor et Brev fra Kongen til den frafaldne Erkebiskop Peter forefindes. Den Graamunk (grámúnkr), som Skule (Haak. Haakonsf. Saga c. 133) sendte som sit Bud til Kongen, var høist rimelig en Cistercienser fra Tutersen.

[2]) Tók þar við kufli. Haak. Haakonsf. Saga c. 240.

[3]) Ísl. Annál. 122. Script. Rer. Dan. III. 99.

[4]) Sögubrot Magnúss Kgs. Fornm. Sög. X. 155.

[5]) Barth. IV. 542—543. Suhm XI. 719. Abbed Audun deeltog og i Biskopsmødet i Nidaros 1313, hvorfra Pave Clemens Vs Skattebrev paa alle Munkeordener i Norge af 1312 kundgjordes. (Suhm XI. 720.)

velig Myndighed, alle dem i Band, som forholdt Nidaros Kanniker Besiddelsen af visse Kirker, Tiender og andre Indtægter [1]).

Af Testamenter til Fordeel for Tutersen kjendes kun faa. Den forhen nævnte Biskop Thorfinn af Hammer gjorde 22de August 1284 sit Testamente i Klostret Thosan (Doest) i Flandern, hvor han døde 8de Jan. 1285. Af samme sees, at han har været en Throender, ligesom han forhen skal have været Cisterciensermunk. Han maa saaledes have været Munk i Tutersen, og dette er vel Grunden til, at dette Kloster er blandt de faa norske, som han i Testamentet erindrer. Ad Tutam insulam gav han nemlig 20 norske Mark [2]). Han er regnet blandt Helgenerne, formodentlig fordi han blev forjaget fra sit Stift paa Grund af sit Forsvar for Kirkens Friheder mod Kong Erik. Af Hr. Bjarne Erlingsson fik Klostret 1308 1 Mark brændt, af Erkebiskop Arne 1340 en lukket Kalk og 2 Mark til Sjælemesser, af Arnfinn Petersson s. A. ½ Markebol i Gaarden Hareberg [3]), og af Agmund Olafsson 1381 2 Stykker Varning. Mai 1384 var Matthias, med Guds Taalmod Abbed i Tuters, tilstede i Nidaros, hvor han med Biskop Halgeir udstedte en Vidisse [4]).

Af Alt hvad vi hidtil have seet os istand til at meddele, har man ikke faaet synderlig Oplysning om Klostret selv; derimod maa det dette være klart, at Tutersens Abbeder have nydt en ikke almindelig Anseelse, siden to af dem bleve valgte til Erkebiskopper, en af Klostrets Munke sandsynligen er bleven Biskop i Hammer og som saadan har udmærket sig, og Flere oftere benyttedes som Dommere, Vidner, Voldgiftsmænd, pavelige Executorer o. s. v. Det S. 168 og 233 omtalte Brev fra Nidaros Prædikebrødre fra 133* viser, at Cistercienserne (i Tutersen) have staaet sig godt med Erkebiskoppen, som endog, hvis Klagen forholder sig rigtig, havde tilladt dem at terminere. Vi have hidtil fundet Abbederne, overalt hvor de nævnes, fraværende fra Klostret, deels paa Reiser inden og uden Lands, deels især i Nidaros. I et Brev fra Biskop Haakon af Bergen 1340 omtales ligeledes Tutersens Abbed i Bergen [5]), og i Ma

---

[1]) Dipl. Norv. III. No. 49. 55.

[2]) Isl. Annal. 160. Script. Rer. Dan. III. 118. Suhm X. 909. 1026—1028 hvor Testamentet er trykt.

[3]) Dipl. Norv. II. 305. De øvrige Testamenter findes omtalte ved Nidarholm Kloster.

[4]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 11. No. 11.

[5]) Saml. til N. Folks Hist. V. 156.

1384 var Abbed Matthias af Tutersen i Nidaros, og udſtedte der ved Biſkop Halgeir et Brev om Domkapitlets Rettigheder [1]).

Gjennem hele det 15de Aarhundrede findes ingen anden Efterretning om Tutersen, end at dets Abbed Jens (uviſt naar) gjorde et Mageſifte med Erkeſtolen [2]), og det kan være et af de mange Beviſer paa vore Kilders Ufuldſtændighed, at intet Adkomſtbrev for dette Kloſter hidtil er kommet for Lyſet. Peder Clausſøn [3]) fortæller, at en Munk i dette Kloſter, Stephan, udmærkede ſig ved ſit ſtrenge Levnet, og derfor blev kaldet „hellig Broder Staffen.“ Han ſkal have ſpaaet, at en Kirkeforbedring foreſtod, og kom derfor paa Reformationstiden i ſtort Ry her i Landet. — I 1502 var her Abbedſkifte, thi 14de Auguſt d. A. udſtedte Broder Chriſtiern, Electus til Tutersen, paa Siveland ved Mandal (altſaa rimeligviis paa ſin Reiſe fra eller til Udlandet) med to Andre Vidnesbyrd om en Handel [4]).

Fra Kloſtrets ſidſte Tid have vi, ligeſom fra dets første, fuldſtændigere Efterretninger. Det havde da en danſkfødt Abbed, Matthias Henriksſøn, en i alle Henſeender grundfordærvet Prælat. Han var forhen Munk i Sorø, og blev 1510 udnævnt til Abbed i Tutersen af Sorø Abbed Henrik Chriſtiernsſøn (Tornekrands), der i Forening med Abbed Herlaug af Heresvad i Skaane var indſat af Generalabbed Jakob af Citeaux ſom Viſitator og Reformator af Ordenens Kloſtre i de 3 nordiſke Riger og omliggende Lande. I Valgbrevet angives, at Tutersen nu dar uden Abbed, med faa Munke og ſin Undergang nær, men at Henrik ſyldpaa Grund af den fjerne Beliggenhed og de farlige Veie ikke perſonlig kunde viſitere Kloſtret [5]). Men dette var et uheldigt Valg. Tvertimod det udtrykkeligſte Forbud i Valgbrevet, pantſatte Abbed Matthias ſit Kloſters Jordegods og Kirkekar, eller bragte dem i Forvaring i andre Kloſtre, og da han ſaaledes havde ſat dets Midler overſtyr, forlod han Kloſtret og begav ſig til Oslo, hvor Abbedværdigheden i Hovedøen var ledig; her blev han, uviſt ved hvilke Midler, Abbed, og fortſatte nu ſit forrige Liv. Herom beretter Biſkop Hans Reff i Brev til Erkebi-

[1]) Dipl. Norv. III. No. 456.

[2]) Aslak Bolts Jordebog 7, ſenere tilſkrevet, altſaa vel efter 1450. Ogſaa S. 33, 30 nævnes Mageſifter imellem Erkeſtolen og Tutersen.

[3]) Norges Beſkrivelſe S. 78. Ovenfor S. 175.

[4]) Orig. paa Perg. i Rigsarchivet.

[5]) Dipl. Norv. I. No. 1028.

ſkoppen af 20de Oktbr. 1525 Følgende[1]): „Hr. Abbed Matthias af Tutersøen har ſtillet ſig ſaaledes her i Hovedø Kloſter, at han ingenlunde kunde blive der længere, medmindre han ſkulde været aldeles ene i Kloſtret uden Brødre, ſaa der hverken var bleven læſt eller ſunget. Derfor nødedes jeg til at ſætte ham af derfra. Han for da ned til Danmark[2]), og har nu erhvervet nye Breve paa Tutersøen. Men han vil ikke gjerne did igjen, ſiden det er fordærvet, men agter at fordrive den forrige Mand Hr. Abbed Michel af Lyſekloſter og ſaa fordærve det med".

Fra Hovedøen er han ſaaledes vendt tilbage til Tutersøen, efter mindſt to Gange at have været i Bergen, formodentlig for at paſſe paa, om ikke det rige Lyſekloſter ſkulde kunne falde i hans Lod. Men nogen Tid, ſom det ſynes 4—5 Aar, efter Hjemkomſten fra Hovedøen, tog Erkebiſkop Olaf ſig alvorlig af Sagen. Abbeden blev, uden Tvivl af Erkebiſkoppens egne Folk, greben i Tutersøen, og ſtillet for en geiſtlig Domſtol, beſtaaende af Abbeden i Holm, Prioren i Helgeſeter, Prioren i Sortebrødre, Gardianen i Graabrødre, Graabroder Nils, Prædikebrødrenes Lector Robert, Broder Harald, Broder Peter af Holm og Broder Svein af Helgeſeter, ſamt desuden Degnen i Throndhjem og 8 af de øvrige Kanniker: Hr. Asmund, Hr. Olaf Reidarsſøn, Meſter Peder, Meſter Anders, Hr. Sigurd, Hr. Thorfinn, Meſter Elling og Hr. Hans Simonsſøn[3]). Mange og ſvære Beſkyldninger fremſattes imod ham, hvoraf følgende ere de væſentligſte: 1) han havde under Gudstjeneſten ofte ſlaaet Munkene i Kirken, ſaa Blodet ſtyrtede af Næſe og Mund, og ſkjældt Præſten, medens han meſſede, for en Mær; 2) Andreæ Aften ſidſtleden haardroges han med Broder Nils, og klorede de hinanden ſom andre Katte; 3) han har ikke holdt Meſſe i eet Aar, og ikke læſt ſine Tider i 3 Aar; i 3 eller 4 Aar er han hverken kommen i Otte- eller Aftenſang; han faſter aldrig om Fredagene, Apoſtel-

---

[1]) Münch. Dipl. No. 1601, trykt i Ekdals Archiv II. 967 ff. Kort før dette Brev ſkreves, var en Munk fra Sorø Hans Andersſøn ſendt op ſom Abbed i Hovedøen (ſe dette Kloſter).

[2]) Han var i Febr. 1525 i Sorø, da han modtog Abbed Henriks Kvittering for Tutersøens Contributioner og Expenſer i 6 Aar (Dipl. Norv. I. No. 1069), ligeſom han forhen i 1514 og 1518 havde betalt diſſe. ibid. No. 1039, jfr. ovenf. S. 108.

[3]) Dommerne opregnes i Münch. Dipl. No. 1381. Mellem de nævnte Kloſtermænd og Kapitlets Medlemmer er et aabent Rum, hvilket gjør det tvivlſomt, om ogſaa de ſidſtnævnte vare blandt Dommerne, hvilket dog er rimeligt, da Sedlen forøvrigt Intet indeholder.

res Aftener eller andre Fastedage om Aaret; 4) han skjælder sine Brødre for Lutherianer, Kjættere, Tyve og Guds-Forrædere, og de gjøre ham det Samme igjen; 5) han havde svaret, da Erkebiskoppen stevnede ham i Rette til Throndhjem, at denne ikke var hans Retter, men alene Paven eller Kongen; 6) han førte stedse uteerlig og liderlig Snak over Borde, saa alle Munkene, endog Ungbrødrene og Svendene, hørte derpaa, „og er intet andet hans Snak end Horeri og Skalkhed baade Aften og Morgen"; 7) han har bedraget flere Landbønder og paalagt dem ulovelige Afgifter; 8) da han drog fra Tutersen til Hovedøen, solgte han hvad i Klostret var, hvoriblandt en Kalk og en Monstrants; i Bergen forkom han to eller 3 Kalke, i Oslo „slog han og en Kalk isønder, og efter sin Hjemkomst har han gjort ligedan"; 9) hans Tjener Peder har forklædt sig; 10) hans Kirke rinder som et Sold og Klostrets Jorder ere aldeles forfaldne [1]).

Forøvrigt synes disse Ankeposter ikke at være stilede til Retten, men derimod til Erkebiskoppen selv, og ere sandsynligen udstedte af dem, han udsendte til Abbedens Paagribelse. Udfaldet af Sagen er ubekjendt, men uden Tvivl sigter Abbeden dertil, da han 11te April 1531 paa Østeraad pantsatte 4 af Klostrets Gaarde til Hr. Nils Lykke, paa Grund af at han maatte betale Erkebiskoppen en stor Pengesum, „for vort Klosters store Trang og Nøds Sager Skyld, som jeg nu udi været haver" [2]). Men samtidig hermed maa Abbed Matthias have afstaaet hele sit Kloster til Hr. Nils Lykke; thi ved Brev fra Østeraad af 13de April s. A. erklærer denne, at da „hæderlig og velfornomstig Mand Broder Matthias" og menige Konvent i Tutersen nu velvilligen have opladt ham deres Kloster, Gods og Eie, saa forpligter han sig, dersom Kong Frederik vil unde ham dette og han maa beholde det i Fred, at betale Abbeden 200 Lod Sølv, hvoraf han strax har erholdt 100, og Resten skulde betales Aarsdagen efter Klostrets Modtagelse; ligesaa lover han hver Præst i Klostret 40 Mark Penge, og hver Ungbroder 20 Mark Penge en Gang

---

[1]) Münch. Dipl. No. 3187. Enkelte af de uteerligste Ankeposter har det været nødvendigt at udelade.

[2]) Bag en Jordebog over Tutersen i danske Geheimearchiv. Tiden for denne Rettergang er ikke antegnet, ei engang tydelig antydet. Den maa være før Pantsættelsen og Overeenskomsten med Lykke, da de ellers vist ikke vare forbigaaede blandt Klagepunkterne. Vi henføre derfor denne Sag seneste til Vinteren 1530—1531.

for alle, men Abbeden aarlig saalænge han lever 40 Mark rede Penge [1]). — Disse dobbelte Forhandlinger umiddelbar efter hinanden forklare vi saaledes, at Abbeden, der nødvendig strax maatte have Penge, har givet Lykke det omtalte Pantebrev af 11te April, for at sikre ham i Tilfælde af, at Kongen ei bekræftede Overeenskomsten om hele Klostrets Afstaaelse, eller Erkebiskoppen ikke lod ham beholde Klostret i Fred; thi fik den ikke høiere Beskyttelse, var den aldeles ugyldig, og Lykke følgelig uden Sikkerhed for sine 100 Lod Sølv, der nemlig i begge Breve omtales som udlagte i rede Penge. — Lykke begav sig nu til Danmark, hvor Frederik I 1ste Mai 1532 stadfæstede Abbedens og Konventets Valg af Hr. Nils Lykke til Forstander for Tutersens Kloster og dets Gods, saa at Hr. Nils og hans Hustru Fru Eline maa for Livstid beholde Tutersen med Gods mod at opfylde samtlige Abbeden og hans Konvent gjorte Forpligtelser (der ikke ere indtagne i Kongebrevet, saa de siden kunde gaa i Forglemmelse), samt mod at gjøre en christelig Skik i Klostret med Guds Tjeneste og Guds Ords rene og klare Udlægning og Forkyndelse, som det sig hør og de ville forsvare o. s. v. [2]). Et Brev af samme Dag, hvori Kongen for hans tro Tjeneste skjenker Hr. N. Lykke Giste Gods, viser at han da havde opholdt sig hos Kongen næsten et Aar, og i denne Tid af Erkebiskoppen og dennes Parti var bleven berøvet sine Eiendomme i Norge [3]).

Da denne ulovlige Handel rygtedes, henvendte Nordens Cistercienser-Formand Abbed Henrik i Sorø sig til Abbed Matthias [4]). Rygtet gaar — skriver han — at Matthias udgiver mange Penge, og ikke vil have noget Raad med Abbeden i Sorø eller andre Ordenens Fædre; han frygter for, at han vil ødelægge sit værdige Kloster; men forsikrer,

---

[1]) Saml. til Norges Hist. II. 51 fra Münch. Dipl. No. 3106. Paa saadan Maade laver det sig vel og forklare, at Pantebrevet, men ikke det samtidige Afstaaelsesbrev er indført bag i den af Lykkes Arvinger forfattede Jordebog over Tutersens Gods (i danske Geheimearchiv). Under Tidens usikre Forhold var det altid godt at kunne paaberaabe sig et Pantebrev, hvis Indfrielse Billighed fordrede, men Afstaaelsesbrevet var det, da Reformationen nu havde begyndt at seire, klogt at bølge, da det forpligtede Godsets Ihændehavere (Lykkes Arvinger) til at betale Abbeden en aarlig Sum og alle Munke en rund Sum paa Haanden, Noget, der nu maaske kunde undgaaes, da Klostret var blevet Kongens.

[2]) Afskr. i Ullvalske Saml. paa kgl. Bibl. i Kbhvn. No. 376. 4to. vol. IV.

[3]) Samlinger til Norske Folks Historie VI. 43.

[4]) Brev af 29de August 1531 i Saml. II. 75, efter Münch. Dipl. No. 308

at det ei længe vil gaa godt saaledes, da han hverken indsender sine Contributioner eller tager ham paa Raad med sig. Han formoder, at han vil skille sig af med Klostret, vel endog til anden Mands Haand, og derfor skraber Guld og Penge sammen. Han beder ham imidlertid vogte sig, og handle en ærlig Prælat værdigt. Mere om Sagen have vi ikke kunnet finde; men omtrent paa denne Tid forekommer en Herr Peter i Tautra, der enten maa have været Prior eller en af Erkebiskoppen indsat Abbed, hvem en Deel af Klostrets Inventarium blev betroet. Om Abbed Matthias høres siden intet. [1]).

Forøvrigt kom Nils Lykke neppe i rolig Besiddelse af Tutersen. I 1532 var Erkebiskop Olaf saa mægtig Nordenfjelds, at han vist ikke har tilladt ham at tilrive sig et Kloster. Desuden fik Erkebiskoppen kort efter gyldig Ret til at tiltale N. Lykke paa Ære, Liv og Gods, da han havde besvangret sin afdøde Frues Søster, Lucia Nilsdatter Gyldenløve. Under saadant Tryk har Lykke ikke turdet spænde Buen høit, og baade hans og Lucias Breve fra den Tid røbe Forsagthed og Rædsel for den geistlige Dom. Kong Frederiks Død 1533 kom endnu til, for at gjøre Lykkes Stilling mere usikker. Han blev tiltalt, og 14de Juli 1535 faldt Dom, hvorved alt Lykkes Gods tildømtes Erkebiskoppen paa Norges Krones Vegne for hans „Kjetteri" med sin Svigerinde; dog skulde hans Liv spares, til Rigsraadets Beslutning var falden. Nu er Tutersen i alle Tilfælde kommen i Erkebiskoppens Værge, og her lod han og 3die Januar 1536 de 3 af Kong Christian IIIs Sendebud sætte i Forvaring, efterat Nils Lykke og Vincents Lunge vare blevne myrdede i Throndhjem [2]). Da Erkebiskop Olaf ved Paasketider 1537 forlod Landet, blev Tutersens Kloster lagt under Kronen, og da Nidarholm kort efter lagdes under

---

[1]) Münch. Dipl. No. 3184, maaske den samme „dominus Peter i Tautra", som 8de Novbr. 1526 fik en Seddel fra frater Robertus Johannis, Prædikebrødrenes Lector, med Tak for Laanet af et Par Støvler. Münch. Dipl. No. 1834. — Han var følgelig allerede i 1526 enten Prior i Tutersen eller maaske Abbed der, medens Matthias var i Sorø og Hovedøen. Denne kan forøvrigt ikke, som jeg før har antaget, være den Matthias Danus, der var sidste Abbed i Lyse Kloster, thi denne skriver sig i et Brev af 1537 paa kgl. Bibl. i Kbhvn. Matthias Hansøn, medens den anden hed Henriksøn. Desuden levede Lyse-Abbeden endnu 1563 som Præst i Os, og saa længe kan Tutersens Abbeden neppe have levet.

[2]) Münch. Dipl. No. 3358. Paludan-Müller Grevens Fejde II. 257—263. De fangne Rigsraader førtes i de første af Dage April 1536 fra Tutersen og forligtes i Throndhjem med Erkebiskoppen. Sammest. II. 271.

Steenvigsholms Slot, fik Jens Tillufsſøn Bjelke [1]), ſom dermed forlenet, Tuterøen i Stedet (ovenfor S. 214). Men Jens Bjelke ikke dermed tilfreds, da Tuterøen efter hans Erklæring havde den mi Klosterrente Nordenfjelds.

Klostergodset var dog ikke ubetydeligt; thi ifølge en ſam Jordebog udgjorde det 208 Spand, 1 Øre, 1 Ørtug og 2 Pun foruden de 4 Gaarde af 14 Spands Skyld, ſom i 1531 vare pa af Nils Lykke, „hvis Børn have dem under ſig, om de maa beh dem“ [2]). Efter denne Jordebog eiede Tuterøen 22 Gaarde i Fu 42 i Skogn, 10 i Verdalen, 12 i Røren, 8 i Sparboen, 11 i staden, 14 i Inderøen og 1 Gaard i Mosvigen; 13 Gaarde i 6 i Stjørdalen, 9 i Lerviken, 5 paa Dragsſtranden, 2 i Hegre paa Nordmøre, 3 i Stadsbygden og 8 Gaarde i Skogdal, tilſa med de 4 pantſatte, 167 Gaarde [3]). — Fra Abbed Matthias's Ti ves endvidere tre Inventarier over hvad der fandtes i Kloſtret, da blev greben, hvilke ere omtalte ovenfor S. 125 og 159 [4]).

Af Kloſtrets Bygninger har Klüver leveret en Grundteg med Beſkrivelſe, ifølge hvilken Kirkens nordre Muur endnu er tilst medens af Klosterbygningerne, der ſynes at have været af Træ, enkelte Grundſtene ere tilbage. Kloſtrets Have er ligeledes forsvu men af de mange endnu vildtvoxende ſjeldne Blomſter og Urter kan med Grund ſlutte, at Ciſtercienſerne ligeſaalidt her, under ugunſti klimatiſke Forhold, ſom i Hovedøen og Lyſe have forſømt den af Orden ſaa meget fremelſkede Havedyrkning [5]). Ved Reformationen

---

[1]) Denne danſke Svend ægtede kort efter den af Lykke forførte Lucia Gyldenl og blev ved hende Stamfader for den norſke Green af Slægten Bjelke, længe hørte til de rigeſte og meeſt anſeede Slægter i Norge.

[2]) Tuterøens Jordebog omtr. fra 1537 i danſke Geheimearchiv. Bag i de ſtaar Jens Tillufsſøns Forleningsbrev med Holms Kloſter af 1537 og M Matthias's Pantebrev til Hr. Nils Lykke af 1531. Jordebogen er ſamt med en lignende over Reins Kloſter, der tildeels er ſkrevet med ſamme Ha

[3]) Forſkjellig herfra er Münch. Dipl. No. 3180, der ſynes at være en Reſta Bog, hvori 61 Landbønder ere opførte med en (ſkyldig) Landſkyld af Spand Smør, 5 Slagtened, 9 Faar, 2 Voger Meel, 2 Pund Humle o Mark Penge. Heri omtales ogſaa noget i Herjedalen indkrævet Jern; ved Bondes Navn er tilføiet enten solv. eller restat, og ved Enden anteg „Item hvis Reſtance igenſtod findes uti forn. Regiſter“.

[4]) Münch. Dipl. No. 3184. 3185. 3186.

[5]) Klüvers Mindesmærker S. 77. R. Nicolayſens archæol. Fortegnelſe.

Tutersens Gods, som fornævnt, givet Jens Tillufssøn Bjelke i For-
ing, og han havde det fra 1537 til 1556. 7de Juni d. A. fik Lens-
en over Throndhjems Len Befaling at flytte fra Steenvigsholm til
gsgaarden i Throndhjem, under hvilken derpaa Tutersen lagdes som
gaard; men i 1561 blev dette atter forandret, og Tutersen udgjorde
ster i Forening med Reins-Kloster og Vigs-Gods en særskilt For-
ing, hvortil dog maaske selve Klosterøen ikke hørte [1]).

§ 8. Reins Nonnekloster. (Nunnusetr á Reini).

Omtrent 2½ Miil V. N. V. for Throndhjem i Rissen Sogn lig-
Gaarden Reine (Reinir), endnu et betydeligt samlet Brug. Den
oprindelig Kongsgaard, og blev af Kong Olaf Kyrre skjenket til
le, en Søn af den engelske Jarl Toste Godvinssøn, der faldt med
g Harald Haarderaade i Slaget ved Standfordbro 1066. Skules
n med Gudrun, Kong Olaf den Helliges Søsterdatter, Asolf paa Reine
r denne Gaard, derpaa Sønnen Guttorm paa Reine, Fader til Høvdin-
Baard, som med Sverres Søster Cecilia avlede Kong Inge Baardsøn,
med Ragnfrid Erlingsdatter af Kvidin den navnkundige Hertug Skule,
g Haakon den Gamles Svigerfader og farligste Rival. Paa denne
Fædrenegaard stiftede Skule et Nonnekloster, hvori hans Søster
grid Baardsdatter, Enke efter Jon af Austraat, blev den første
bedisse [2]). Tiden derimod, da Rein blev Kloster, er ikke angivet og
ikke nøiagtig bestemmes. Kraft og Munthe [3]) henføre den til 1220 om-
t; men dette er vist for tidligt. Vel var Sigrid siden 1214 Enke,
hun levede endnu 1221 som saadan i Bergen [4]). Efter denne Tid

---

Schøning i sin utrykte Reise 2det Bind giver ogsaa en Beskrivelse over Lev-
ningerne. Ogsaa han taler om Haven, og oplyser, at „forrige Apotheker
Strack i Throndhjem lod her hvert Aar indsamle medicinske Urter". Cand.
theol. Jakob v. d. L. P. Hansen har indkjøbt de endnu staaende Ruiner paa
Tutersen og ved Gavebrev af 28de Marts 1846 skjenket dem til Foreningen
til norske Fortids-Mindesmærkers Bevaring.

[1]) Krafts Norges Beskriv. VI. 38—39; jfr. næste §. Endnu i 1604 laa Tuter-
sens Klostergaard som Ladegaard under Throndhjems Kongsgaard. (Norske
Tegnelser. III. 175.)

[2]) Haak. Haakonss. Saga c. 242.

[3]) Norges Beskrivelse V. 713. Aalls Snorre II. 80.

[4]) Fornm. Sögur. IX. 207. Haak. Haakonss. Saga c. 71. „Sigrid jarls systir
er siðan var abbadís á Reini."

maa altsaa Stiftelsen være foregaaet, men Bygningen af Klostret samt dets prægtige Steenkirke maa være fuldendt inden 1238, da Sigrid forekommer som Abbedisse her (nedenfor). Da en saadan Kirkebygning maatte medtage flere Aar, kan Stiftelsestiden ei henlægges til 1237, da Skule blev Hertug og sikredes Tredieparten af alle norske Sysler. Denne Tidspunkt synes forøvrigt rimeligst, da det ikke er let forklarligt, hvad der kunde bevæge ham til at give Slægtens Hovedbol til gudeligt Brug, naar han ei paa anden Maade havde sikret sig og sin Søn Peter en endnu anseeligere Stilling. Sagaen [1]) beretter nemlig udtrykkelig, at han „gav Gaarden paa Reine, sin Fædrenearv, til et Kloster, lod der bygge en prægtig Steenkirke, indrettede der et Nonnekloster, og gav Gods dertil." Han har altsaa ikke alene paa sin Fædrenegaard, den han forøvrigt beholdt for sig og Arvinger, opbygget et Kloster; men han har virkelig til dette Brug bortskjenket sin Fædrenearv, som det ellers laa de norske Slægter saa meget paa Hjerte at efterlade Sønnen i ubeskaaret Stand. For at forklare dette, vilde vi helst henlægge Stiftelsen til 1237, da Skule var hævet til en Høide, der kunde bringe ham til at tilsidesætte slige Odelshensyn; men man faar da for kort Tid til Kirkebygningen, som Sagaen tillægger ham. Et andet passende Tidspunkt for en slig Beslutning findes vel nærmest ved 1226, da han laa meget farlig syg i Nidaros, ja endog var Døden saa nær, at han havde taget Sakramente [2]). Naar man kjender til Middelalderens Tillid til slige Gaver, synes denne Gjetning ei usandsynlig. I saa Fald vil Klostrets Stiftelse nærmest dateres fra denne Tid, men dets Fuldførelse neppe kunne sættes før flere Aar derefter.

Til hvad Orden Nonnerne i Rein henhørte, er ligeledes ubekjendt; da imidlertid Benediktinernes Tid nu var forbi, og da Klostret af andre Grunde ei kan have tilhørt Præmonstratensere [3]), maa de enten have været regulære Chorfruer af Augustinerordenen eller Cistercienserinder dog snarere det første, da Klostret stod under Erkebiskoppens Opsigt, og aarlig visiteredes af ham [4]). I vore Kilder forekommer Klostret unde

---

[1]) Haak. Haakonss. Saga c. 242.

[2]) Sammest. c. 144, „at jarl hefdi fengit harda sótt, ok tekit alla kristilig þjonustu."

[3]) Man har nemlig en saavidt skjønnes fuldstændig Fortegnelse over denne Ordens Klostre i Norge i Script. Rer. Dan. VIII. 316.

[4]) Aslak Bolts Jordebog S. 115. Der tilføies imidlertid, at han tilkom Nætters Gjæsthold for Sognekirken ved Reins Kloster, hvoraf maaske Re

Navnene Renis monasterium, claustrum sanctimonialium de Rein, nunnuseir eller staðarin á Reini uden Antydning af Ordenen.

Kort efter Kloſtrets Stiftelſe reiſte ſig Tviſt mellem Skule og Asolf af Øſteraad om hvem Gaarden Øſteraad egentlig tilkom. Sigrid Baardsdatter havde nemlig bragt den med ſig til Kloſtret ſom Enke efter den ſidſtavrige Eier Jon, og anſaa den ſom ſin Medgift, medens Asolf, der var gift med Jons Datter og Arving Baugeid, vilde have Godſet betragtet ſom ſin Huſtrus Fædrenearv. Efter lange Underhandlinger enedes endelig Fræenderne om, at Asolf ſkulde beholde Øſteraad mod at erſtatte Reinskloſter Tabet med andet Gods [1]). Som Enke begav Skules Datter Dronning Margreta ſig i Aaret 1264 ſeenhøſtes til Rein, hvor hun tilbragte ſine ſidſte Levedage. Sønnen Kong Magnus fulgte hende ſelv derhen, og 1267 døde hun der [2]). Et Kloſter, ſom hans Morfader havde ſtiftet og hvori hans Moder havde tilbragt ſine ſidſte Aar, glemte han ei heller Kong Magnus ſelv i ſit Teſtamente 1277, da Nonnekloſtret paa Rein fik et Jordegods, der aarlig indbragte 30 Mark gangbar Mynt. Af andre Teſtamenter, hvori dette Kloſter er omtalt, findes Hr. Bjarne Erlingsſøns, der i 1308 gav det en Mark brændt; fremdeles gav i Febr. 1343 Arne Halkellsſøn i ſit Teſtamente Ingerid Thorſteinsdatter Provent til Reine 40 Mark, og til hende ſelv perſonlig 10 Mark til Klæder efter Erkebiſkop Paals Bevilling, ſamt et blaat „kothardi“ foret med Maardſkind [3]). Kong Magnus Eriksſøn og Dronning Blanka gave 1347 til Rein 10 Mark Sølv, 10 Markebol Jordegods til at holde evigt Aartid med 1½ ℔ Vox, og 12 Ører Penge for Meſſerne, og 1381 fik Kloſtret 2 Stykker Varning af Kanniken Agmund Olafsſøn hans Teſtamente. Igjennem mere end 200 Aar har man iøvrigt in-

---

tigheden bør forklares. Til St. Claras Orden (ovenf. S. 45) kan Kloſtret alene af den Grund ikke have hørt, at Skule gav ſit Fædrenegods dertil, og denne Orden paa Reins Stiftelſes Tid var en ſtreng Tiggerorden.

[1]) Haak. Haakonsſ. Saga c. 194. Fra denne Asolf nedſtammede Ingerd Ottesdatter (Rømer), ſom paa Reformationstiden paaberaabte ſig ſine Forfædres Stiftelſe af Kloſtret ſom Grund for, at hun anſaa ſig og ſine Arvinger nærmeſt til at være Kloſtrets verdslige Forſtandere.

[2]) Fornm. Sögur. X. 157—158. Isl. Annál. 136. Script. Rer. Dan. III. 110. Suhm X. 610. Om hun har taget Sløret ſees ikke, men er ſandſynligt. Hendes Faders Stiftelſe blev derved hædret. Hun er vel den „Dronning i Norge“, ſom havde givet en Guldkalk til Rein. Se nedenfor.

[3]) Dipl. Norv. II. No. 255. De øvrige Teſtamenter findes omtalte ved Ridarholm.

gen anden Efterretning om dette Kloſter, end at det afbrændte i 1317 [1]), ſamt Antydninger af et Par Mageſkifter med Domkirken [2]).

Ved Paaſketider 1479 bekjendtgjorde Ragnhild Henriksdatter, Abbedisſe i Reins Kloſter, at Ogmund Andersſøn af Laufsen i Aafjorden havde givet denne ſin Gaard til Kloſtret, mod at hans Arvinger til evig Tid ſkulde nyde og bruge den, ſaalænge de gjorde Kloſtret god Skjel deraf [3]). Denne Fru Ragnhild var endnu i 1506 Abbedisſe i Rein, da hun den 22de April, i Anledning af Erkebiſkop Gautes Mageſkifte med Herrerne paa Oſteraad, afſtod ſit Kloſters Ret til en Deel af Gaarden Stjornen (ovenfor S. 225).

Erkebiſkop Olafs gjenfundne Archiv giver Oplysning om Kloſtrets endelige Skjebne. Hr. Nils Henriksſøns Enke Fru Ingerd Ottesdatter til Oſteraad havde, ſandſynligviis efter ſine Svigerſønners, Vincents Lunges og Nils Lykkes Raad, ladet ſig af Abbedisſen i Rein vælge til Kloſtrets Forſtanderſke. Ved Efterretningen herom lod Erkebiſkop Olaf, der ved denne Leilighed var forbigaaet, og gjennemſkuede Fru Ingerds Plan at benytte ſin Stilling ſom Kloſtrets verdslige Forſtanderſke til at tilegne ſig dets Gods, udtage af Rein Kloſtrets Adkomſtbreve, en Guldkalk, ſom en fremfaren Dronning i Norge havde givet did, en Krone af Sølv forgyldt, et Stob, ſom Hr. Nils Henriksſøn og Fru Ingerd paa hendes Søſters Vegne havde givet, Kloſtrets Segl med Mere. I Anledning heraf tilſkrev Hr. Nils Lykke den 8de April 1531 fra Oſteraad Erkebiſkoppen, og berettede ham, at hans Svigermoder havde fort Klage herover for Lykke ſom Kongens Befalingsmand der i Lenet. Hun havde ſelv begivet ſig til Kloſtret, og ſaavel Abbedisſen ſom Konventſøſtrene havde erklæret hende, at hvad Erkebiſkoppen havde gjort, var ſkeet ganſke mod deres Villie. Lykke beder derfor denne, hvem Kong Frederik havde ſat i denne Landsende til at være paa Kongens Vegne „en Overſeer til hans Høimægtigheds Ære og Gavn", a

---

[1]) Isl. Annál. 210. Script. Rer. Dan. III. 130.

[2]) Aslak Bolts Jordebog S. 62. 63.

[3]) Diplom i norſke Rigsarchiv, i en Vidisſe udſtedt af Meſter Olaf, Degn Throndhjem (ſiden Erkebiſkop) og 3 Kanniker ſammeſteds 6te April 152[illegible] Men denne Vidisſe er igjen kun en Kopi paa Pergament, ſom det ſynes fr[illegible] 18de Aarhundrede, og afſkrevet af en Perſon, der ikke har forſtaaet Sprog[illegible] i Original-Vidisſen, hvorfor dens Indhold næſten er uforſtaaelig.* Vidisſe[illegible] er udſtedt paa Begjæring af Giverens Søn Anders Ogmundsſøn, hvem ma[illegible]ſke Reinskloſter har gjort Beſiddelſen af Laufsen ſtridig.

agegive Fru Ingerd, hvad der var taget fra et Kloſter, der var ſtiftet udſtyret af hendes Forfædre. Er Overeenskomſten mellem hende og oſtret ulovlig, kan den vel og ved Lov og Ret og med god Lempe andres uden Selvtægt. — Herom ſkrev Fru Ingerd ſelv 10de April 31 fra Oſteraad baade til Erkebiſkoppen og til Meſter Henrik i Throndm [1]). Det første Brev er et Svar til Erkebiſkoppen, der havde raat hende at lade Reins Kloſters Gods ursrt. Hertil ſvarer hun, at n aldrig har taget eller forringet Kloſtret for en Pending, men git dobbelt for hvad hun har faaet derfra; hun har ei Villie til at gjøre t Skade i nogen Maade, men har gjort Alt til dets Bedſte. Forsvgt indeholder Brevet tildeels ordret de ſamme Beſværinger, ſom Lykſ; havde hun faaet den ønſkede Samtale med Erkebiſkoppen, var vel denne Tviſt opſtaaet, men hun vidſte ei rettere, end at Kongen raade over Kloſtrene i verdslige Sager og Erkebiſkoppen i aandelige. Hun vde derfor med Nils Lykke ſøgt om kongelig Stadfæſtelſe paa Valget, havde ikke troet derved at fornærme Nogen, men henſkyder ſig under nds Lov og Ret. Hun ſlutter med at forlange det borttagne Gods bage. — I et andet Brev af ſamme Dag beretter hun ſin ſynderlig de Ven, Mr. Henrik, at da hun for nogen Tid ſiden kom til Rein, klagede Abbedisſen og Søſtrene ſig for hende over, at Kloſtret ſtod til edfalds og at de ei havde Raad at ſætte det iſtand, da dets Indtægvare mindre end Nogen tror; de bleve da enige om, at Fru Ingerd lgtes til Kloſtrets Forſtanderſke, ſkulde bebygge Kloſtret og forſyne øſtrene med Klæder og Føde, holde det ved god Skik og chriſteligt egimente m. v., ſom hendes Brev derom viſer. Dette havde hun ort af Frygt for, at nogen Anden ſkulde vælte ſig der ind og elægge det fattige Sted, tage Kloſtrets Rente at opholde Verdens Forngelighed med, det fortære og forſkingre. Da Kloſtret er ſtiftet af nger og Fyrſter og hendes egne Forældre (d. e. Forfædre), haabede

---

[1]) Münch. Dipl. No. 3105. 3096 og 3097. Trykte i Saml. til N. Hiſt. II. 40—45. Denne Mag. Henrik er uden Tvivl den i 1568 døde Kannik i Throndhjem Henrik Nilsſøn, der i 1518 blev Student i Roſtok (Norſke Saml. 8vo. I. 83) og i Jan. 1524 (Münch. Dipl. No. 4193) fik pavelig Dispenſation til at forfremmes i geiſtlig Stand, ſkjønt han var uægte født. Han var en Søn af Droſten Hr. Nils Henriksſøn Gyldenløve, født før dennes Giftermaal med Ingerd, og ikke (ſom i Saml. til Norſke F. Hiſt. III. 561. er antaget) en Søn af dette Ægteſkab. Heraf bliver det forſtaaeligt, hvorfor den ſidſte mandlige Ætling af Slægten blev Geiſtlig, og ei deeltog i den rige Arv.

hun ei, at denne Handling skulde „være nogen god Herre for nær", og at hun havde i Valgbrevet forbeholdt sine Børn samme Ret, var ei sket for at fornærme Erkebiskoppens Ret, men for at hendes Døtre, om nogen af dem som Enker eller Jomfruer vilde give sig ind i Klostret og vare bekvemme til at styre det, skulde være nærmest til Forstanderster [1]). Det havde været baade hendes og Søstrenes Mening at tilskrive Erkebiskoppen om hans Minde til Overeenskomsten, og hun beder nu, at Mr. Henrik vil forestille hans Naade Sagen som den rigtig forholder sig, saa at Søstrene kunne faa det dem Fratagne tilbage.

Det er imidlertid liden Grund til at antage, at Fru Ingerds Planer med Reins Kloster have været saa uegennyttige, som hun angiver, især da denne efter hendes Forklaring tilfældige Overeenskomst med Abbedisse Karine af Rein er samtidig med Hr. Nils Lykkes hemmelige og som det synes bedragerske Erhvervelse af Tuterøen. Han reiste og strax efter til Danmark, og erhvervede 1ste Mai 1532 Kong Frederik Is Bekræftelse saavel paa Søster Karines Valg af Fru Ingerd og hendes Børn som Forstandersker for Reins Kloster og dets Gods, som for sig selv i Egenskab af Tuterøens Forstander [2]).

Erkebiskop Olafs Svar paa hine Breve og hans øvrige Foranstaltninger i den Anledning ere ikke bekjendte; men det stemmer aldeles med hans myndige og stive Charakteer at antage, at han strengt har holdt paa Kirkens Ret, og saaledes har hindret Fru Ingerd fra at nyde godt af den kongelige Naade. Man seer ogsaa, at han ikke har glemt dette Kong Frederiks Indgreb blandt Klagepunkterne over ham [3]). Rimeligviis er Fru Ingerd først efter hans Flugt kommen i fuld Besiddelse af Klostret, hvorpaa hun 4de Marts 1541 fik Livsbrev [4]). Efter en Jordebog fra denne Tid hørte da til Klostret 202 Gaarde af 225 Spands, 2 Ørers og 2 Marks aarlig Landskyld, hvoraf 32 Gaarde i Nissen, 14

---

[1]) Skjønt Valgbrevet ei haves, er det klart, at dette maa være en Udflugt, for at besmykke en Kontrakt, der gik ud paa ved Reformationen at sikre Familien Klostrets Gods.

[2]) Saml. VI. 43. Kongens Brev, dateret Onsdag efter Cantate 1532, i danske Geheime-Archiv.

[3]) Samlinger til Norske Folks Hist. II. 87—89, henført til 1531; men da Erhvervelsen til evig Eie af Tuterøen og Rein deri lægges Kong Frederik til Last, maa det være fra Høsten 1532 eller senere, maaske nærmest Udkast til en af Olaf holdt Tale, f. Ex. ved Rigsmødet i Bob 1533.

[4]) Norske Registr. i Afskr. I. 258. 264.

i Stadsbygden, 4 paa Bynes, 2 i Ytre-Skogn, 3 i Orkedal, 3 i Meldal, 7 i Lerviken, 12 i Stjørdal, 10 i Frosten, 6 i Skogn og Verdal, 16 i Ytteröen, 13 i Sparboen, 12 i Beitstaden, 11 i Snaasen, 10 paa Namdalseidet, 6 i Namdalen, 30 i Bjørnør, 8 i Nordbygn og 3 i Romsdal [1]).

Da Fru Ingerd i 1555 druknede, kom Reins Kloster som verdsligt Len til Axel Gyntelberg, som derpaa havde Løfte af Juli 1553, og forlenedes dermed om Vaaren 1556. Han forflyttedes 1560 til Bakke Kloster. Eftermanden var kongelig Hofsinde Mogens Pedersøn, som 25de Juli 1560 fik det paa Tjeneste, og beholdt det til 1575 [2]). Af de følgende Lensmænd har jeg fundet: Jørgen Munk 1575—1577, Jakob Huitfeld 1577—1578 og 1581—1582, Jakob Venstermand 1578—1581 og 1582—158*, Absalon Jul til sin Død 1590, Henning Gjøe 1590—1611, Jens Bjelke til Osteraad 1611—1615, Klaus Daa 1615—16**, Steen Villumsøn Rosenvinge 1628—1640. Iver Prip 1640, Oluf Parsberg 1641—1642, Frederik Urne 1642, Melchior Oldeland 1645—1646, Ove Bjelke til Osteraad 1646—1648, Jakob Mogensøn Ilfeld 1648. Under den følgende Pengetrang blev Lenet, hvormed nærmest den hele Tid Tuteröen og Vigs-Godset var forenet, pantsat, bortforpagtet og endelig 19de Oktbr. 1660 solgt til Brødrene Marselius for 8110 Rdlr. 2 Ort [3]). — Af Klosterkirkens Mure er endnu en betydelig Deel tilbage, hvilke haves afbildede af Schøning 1774 og af Klüver 1817 [4]), og Reinskloster Gaard hører endnu til de betydeligste Landeiendomme Nordenfjelds.

---

[1]) Papirhaandskrift i danske Geheimearchiv, hvoraf en Afskrift er mig meddeelt af Hr. Prof. Kall-Rasmussen.

[2]) I Strid hermed staar Saml. til N. Hist. VI. 28, hvorefter Reins Kloster i 1560 blev forlenet til Lagmanden i Throndhjem Esfren Pedersøn Skriver, hvilket dog af den Grund er mig mistænkeligt, at Uadelige og Nordmænd ikke nøde slig kongelig Naade. Mine Efterretninger om Lensmændene ere iøvrigt af Norske Registre, der dog hverken ere fuldstændige eller feilfrie.

[3]) Skjøde i danske Geh. Archiv; jfr. Handl. rør. Skand. XXX. 196, hvorefter Godset i 1653 var bortforpagtet for 2100 Rdlr. aarlig. I 1602 rentede Reins Gods 1150 Rdlr. (Schlegels Samlung I. 1. 88.)

[4]) Bag 5te Deel af Folioudgaven af Kongesagaerne og i Klüvers Norske Mindesmærker Pl. 28. S. 94. Jfr. N. Nicolaysens archæol. Fortegnelse S. 127. I Schønings utrykte Reise 2den Deel findes fuldstændigere Forklaring om Runerne.

5. Throndenes Kloster i Senjen opfører Storch som Kloster og tilføier, at af Klostrets Munke valgtes Præster for Haalogaland. At dette er falskt, indlyser alene deraf, at Throndenes Kald hele Middelalderen igjennem laa til Degnedømmet ved Nidaros Domkirke, hvis Prælat havde hele Indtægten af Kaldene i Senjen, der bestyredes ved flere Kapellaner, der sandsynligviis have været bosatte paa Throndenes, og dette har vel foranlediget Formodningen om et Kloster her. Throndenes herlige Kirke og Præstegaardens massive Kjælderhvælv vidne forøvrigt om, at Degnen i Throndhjem har sat en Ære i at holde sin Kirke og Præstegaard i god Stand [1]).

6. Paa Gaarden Helgumset i Fjeldbygden Lomundalen paa Fjeldet mellem Throndelagen og Nordmøre i Surendals Præstegjeld, fortæller Schøning (i sin utrykte Reise), at „der ifølge Beretning skal have staaet et Kloster". Gaarden ligger en Dagsreise fra Orkedalsøren og fra Surendalens Hovedbygd, hvorfra Veien gaar ned til Surendalsøren, og her er saaledes et passende Sted for et Herberge, der paa Grund af Klosternavnet vel nærmest har været et geistligt Hospitium.

7. Veds Kloster i Romsdalen. Veds — Veey eller Veeyar — Helligdommens Ø eller Ør, da den oprindelig har bestaaet af 2 nu ved et smalt Eid forbundne Øer, i Midten af hele Romsdalen og let tilgængelig for alle Distriktets Egne, har alt meget tidligt været et hyppigt besøgt og helligt Sted, hvor det ikke kan være Tvivl underkastet, at Fylkets Afgudstempel har staaet, ligesom senere Fylkeskirken, den nuværende Sognekirke, opførtes der. Veds var ligeledes i Middelalderen en Kjøbstad med Kongsgaard og i det Mindste to Kirker, St. Petri og Korskirken, der vel er den samme som Fylkeskirken [2]). At der har været et Kloster paa Vedøen, antager Schøning, fordi der findes Grundvolde af 2 murede Bygninger, hvoraf den største har været 60 Skridt lang og 44 Skridt bred, den anden nærved liggende betydeligt mindre og omringet af en Muur 50 Skridt i Firkant, der umiddelbart støder til den større Bygnings Hjørneudgang; men saalænge alle Kilder tie om et Kloster, bør man først skaffe de Bygninger, der i Diplomerne omtales, deres Plads, før man paaviser Tomten for Klostret. Sagnet om et

---

i Throndhjem?) havde fra 1548 Borgfestegn og Budviken (altsaa de omliggende Bygder) i Forleining.

[1]) Nicolaysens archæol. Fortegnelse. 146—148. Det S. 147 omtalte Baaben tilhører Degnen i Nidaros Svein Eriksøn (1430?—1472).

[2]) Jfr. Schønings Reise II. 94—101. Kraft V. 186—188. Dipl. Norv. I. No. 285.

oſter her, der nu er almindeligt i Romsdalen, er neppe ældre end høning ſelv, da han ſikkert ellers med ſin ſædvanlige Nøiagtighed havde egnet det. Den ſtørre Bygnings Udſtrækning ſynes for ſtor til et ſpitium, ſom desuden i en By var mindre nødvendigt, og de af høning (anf. St.) aftegnede Ruiner lade ſig vel rimeligſt forklare om ds gamle Kongsgaard med et ved ſamme liggende Kapel (maaſke St. tri Kirke) med Kirkegaard. Til noget Kloſter er intet Spor.

8. St. Petri Kloſter i Borgund. For et Kloſters Tilværelſe : har man neppe nogen ældre Hjemmel end Strøm, men ſenere Forfattere have anſeet dette for viſt, medens alene Munthe med Grund har vivlet Rigtigheden heraf [1]). Til Styrke for et ſaadant Kloſter har n heller ikke kunnet anføre andet end de mange prægtige Marmorſtene, n derfra ere tagne til Margaretas Kirke der. Men disſe Ruiner viſe nn, ſaavidt man kan erfare, at her har været endnu en Kirke, og St. ters Kirke i Borgund er ſikker nok. Med mere Grund kunde man beraabe den ovenfor S. 208 omtalte Broder Arne af Borgund; n denne havde været Kannik før han blev Munk, og deraf lader Udtrykket ſig ſimpleſt forklare. At der iøvrigt i Borgund har været et af daros Kapittel underholdt Kloſterhoſpits, er før antydet ſom ikke rndſynligt.

9. Giske Kloſter paa Søndmøre omtales ligeledes af Strøm [2]) Worch, men ogſaa dette er høiſt tvivlſomt. Strax veſtenfor Giske irke [3]) fandt Klüver endnu Levninger af en vidløftig Bygning, 100 en lang og 50 Alen bred [4]), og et Hul i Jorden der kaldes Kloerhullet. Her har man altſaa en Ruin, forſkjellig fra Kirken og he Giske Gaard, ſom har ligget mellem denne og det formodede Klor, og et Stedsnavn. Men havde der paa Giskeættens Hovedſæde været et Kloſter, maatte det været ſtiftet af denne, hvilket dog aldrig omtales i Sagaer, Annaler eller Breve. Neppe har heller denne rige Ät

[1]) Søndmørs Beſkrivelſe II. 71. Kraft Norges Beſkrivelſe V. 117. Neumann i Budſtikken VI. 598. Munthe i Urda I. 373. jfr. Nicolayſens Fortegn. 120.

[2]) Søndmørs Beſkrivelſe. II. 115—116.

[3]) Denne Kirke var, ſom Kraft V. 124 formoder, virkelig fra først af et Kapel for Armødlingerne paa Giske. Dipl. Norv. I. No. 294. Uagtet man heraf ſeer, at Kirken har været Maria helliget, kan man dog ikke deraf juſt uddrage, hvad Strøm anf. St. vil.

[4]) Denne Klüvers Beretning (S. 129) bliver dog noget mistænkelig, da den nøiagtige Strøm kun kjender Hullet i Jorden, og Neumann (Budſtikken VI. 590) ikke engang fandt Spor af Bygningstomten.

5. Throndenes Kloster i Senjen opfører Storch som Kloster og tilføier, at af Klostrets Munke valgtes Præster for Haalogaland. At dette er falskt, indlyser alene deraf, at Throndenes Kald hele Middelalderen igjennem laa til Degnedømmet ved Nidaros Domkirke, hvis Prælat havde hele Indtægten af Kaldene i Senjen, der bestyredes ved flere Kapellaner, der sandsynligviis have været bosatte paa Throndenes, og dette har vel foranlediget Formodningen om et Kloster her. Throndenes herlige Kirke og Præstegaardens massive Kjælderhvælv vidne forøvrigt om, at Degnen i Throndhjem har sat en Ære i at holde sin Kirke og Præstegaard i god Stand [1]).

6. Paa Gaarden Helgumset i Fjeldbygden Lomundalen paa Fjeldet mellem Thrøndelagen og Nordmøre i Surendals Præstegjeld, fortæller Schøning (i sin utrykte Reise), at „der ifølge Beretning skal have staaet et Kloster". Gaarden ligger en Dagsreise fra Orkedalsøren og fra Surendalens Hovedbygd, hvorfra Veien gaar ned til Surendalsøren, og her er saaledes et passende Sted for et Herberge, der paa Grund af Klosternavnet vel nærmest har været et geistligt Hospitium.

7. Vedø Kloster i Romsdalen. Vedø — Veey eller Veeyar — Helligdommens Ø eller Øer, da den oprindelig har bestaaet af 2 nu ved et smalt Eid forbundne Øer, i Midten af hele Romsdalen og let tilgængelig for alle Distriktets Egne, har alt meget tidligt været et hyppigt besøgt og helligt Sted, hvor det ikke kan være Tvivl underkastet, at Fylkets Afgudstempel har staaet, ligesom senere Fylkeskirken, den nuværende Sognekirke, opførtes der. Vedø var ligeledes i Middelalderen en Kjøbstad med Kongsgaard og i det Mindste to Kirker, St. Petri og Korskirken, der vel er den samme som Fylkeskirken [2]). At der har været et Kloster paa Vedøen, antager Schøning, fordi der findes Grundvolde af 2 murede Bygninger, hvoraf den største har været 60 Skridt lang og 44 Skridt bred, den anden nærved liggende betydeligt mindre og omringet af en Muur 50 Skridt i Firkant, der umiddelbart støder til den større Bygnings Hjørneudgang; men saalænge alle Kilder tie om et Kloster, bør man først skaffe de Bygninger, der i Diplomerne omtales, deres Plads, før man paaviser Tomten for Klostret. Sagnet om et

---

i Throndhjem?) havde fra 1548 Borgsessogn og Budviken (altsaa de omliggende Bygder) i Forlening.

[1]) Nicolaysens archæol. Fortegnelse. 146—148. Det S. 147 omtalte Baaben tilhører Degnen i Nidaros Svein Eriksøn (1430?—1472).

[2]) Jfr. Schønings Reise II. 94—101. Kraft V. 186—188. Dipl. Norv. I. No. 285.

Kloſter her, der nu er almindeligt i Romsdalen, er neppe ældre end Schøning ſelv, da han ſikkert ellers med ſin ſædvanlige Nøiagtighed havde optegnet det. Den ſtørre Bygnings Udſtrækning ſynes for ſtor til et Hoſpitium, ſom desuden i en By var mindre nødvendigt, og de af Schøning (anf. St.) aftegnede Ruiner lade ſig vel rimeligſt forklare om Kongs gamle Kongsgaard med et ved ſamme liggende Kapel (maaſke St. Petri Kirke) med Kirkegaard. Til noget Kloſter er intet Spor.

8. St. Petri Kloſter i Borgund. For et Kloſters Tilværelſe er har man neppe nogen ældre Hjemmel end Strøm, men ſenere Forfattere have anſeet dette for viſt, medens alene Munthe med Grund har betvivlet Rigtigheden heraf [1]). Til Styrke for et ſaadant Kloſter har man heller ikke kunnet anføre andet end de mange prægtige Marmorſtene, ſom derfra ere tagne til Margaretas Kirke der. Men disſe Ruiner viſe kun, ſaavidt man kan erfare, at her har været endnu en Kirke, og St. Peters Kirke i Borgund er ſikker nok. Med mere Grund kunde man paaberaabe den ovenfor S. 208 omtalte Broder Arne af Borgund; om denne havde været Kannik før han blev Munk, og deraf lader Udtrykket ſig ſimpleſt forklare. At der iøvrigt i Borgund har været et af Nidaros Kapittel underholdt Kloſterhoſpits, er før antydet ſom ikke ſandſynligt.

9. Giske Kloſter paa Søndmøre omtales ligeledes af Strøm [2]) og Worm, men ogſaa dette er høiſt tvivlſomt. Strax veſtenfor Giske Kirke [3]) fandt Klüver endnu Levninger af en vidløftig Bygning, 100 Alen lang og 50 Alen bred [4]), og et Hul i Jorden der kaldes Kloſterhullet. Her har man altſaa en Ruin, forſkjellig fra Kirken og den Giske Gaard, ſom har ligget mellem denne og det formodede Kloſter, og et Stedsnavn. Men havde der paa Giskeættens Hovedſæde været et Kloſter, maatte det været ſtiftet af denne, hvilket dog aldrig omtales i Sagaer, Annaler eller Breve. Neppe har heller denne rige Ætt

[1]) Søndmørs Beſkrivelſe II. 71. Kraft Norges Beſkrivelſe V. 117. Neumann i Budſtikken VI. 598. Munthe i Urda I. 373. jfr. Nicolayſens Fortegn. 120.

[2]) Søndmørs Beſkrivelſe. II. 115—116.

[3]) Denne Kirke var, ſom Kraft V. 124 formoder, virkelig fra først af et Kapel for Armødlingerne paa Giske. Dipl. Norv. I. No. 294. Uagtet man heraf ſeer, at Kirken har været Maria helliget, kan man dog ikke deraf juſt uddrage, hvad Strøm anf. St. vil.

[4]) Denne Klüvers Beretning (S. 129) bliver dog noget mistænkelig, da den nøiagtige Strøm kun kjender Hullet i Jorden, og Neumann (Budſtikken VI. 590) ikke engang fandt Spor af Bygningstomten.

III.

Klostre i Bergens Stift.

§ 10. Oversigt. Beslægtede Indretninger.

Neppe kommer man ind i Bergens Biskopsomme, førend Kilderne til norske Klosterhistorie begynde at flyde langt rigere, og afgive Vidnesbyrd om hvad alene en enkelt gammel Copibogs Redning fra den almindelige Undergang kan bidrage til at oplyse Fortidens Begivenheder. Af bergenst Coder i de bartholinske Afskrifter og af Munkeliv Klosters Brevbog have vi øst saagodtsom alle de Efterretninger, vi have seet Grund til at give, men hvor troligt vi end have benyttet dem, ere de dog endnu udtømte. Da begge disse Kildeskrifter nu ere eller snart tilgængelige for Enhver [1]), har jeg anseet det unødvendigt i denne Bog, som i forrige, at indtage enhver uvæsentlig Oplysning, de indeholde, og især sammentrængt og ofte kun ved Henvisning antydet de vidtløftige økonomiske Forhandlinger, som intet Udbytte isvrigt give for Landets Historie.

Det ældste Spor af Munke i dette Stift viser sig i Slutningen af eller senest i Begyndelsen af 12te Aarhundrede. Det er nemlig vist, at Stiftets ældste Kloster, St. Albani Benediktinerkloster i Selje, er fra Olaf Kyrres Tid, samtidigt med den der af ham blev Biskopstol, og at dennes Flytning til Bergen har foranlediget Munkelivs Stiftelse der først i 12te Aarhundrede. Omkring Midten samme stiftedes Jonsklostret og Nonneseter i Bergen, samt Lyse og Halsnø Kloster, hvortil henimod hundrede Aar efter Dominikanernes og Franciskanernes Klostre i Bergen kom. Disse 8 Klostre i Bergens Stift ere visse; men det er tvivlsomt, om Fane Hospital bør medtages i Klosterhistorien. Inden dette Stifts Grændser vides ogsaa Klostre paa Selja-heim i Ulvig, paa Opedal i Evanger og paa Kannikebjerget i Vigør, alle i Hardanger; men her har man Grund til at opføre blandt de tvivlsomme Klostre.

---

[1]) Den førstnævnte findes i Afskrift af Arne Magnussøn i de bartholinske Haandskrifter vol. IV. eller E, den anden i Orig. p. Pergam., begge paa Universitets-Bibl. i Kjøbenhavn. Brevbogen er med Klostrets Jordebog udgiven af P. A. Munch under Titel: Codex diplomatarius monasterii s. Michaelis. Christianiæ 1845. 4to., og en stor Deel af Brevene i Bartholiniana IV. ere nu trykte i det norske Diplomatarium eller ville snart deri blive optagne.

Af Hospitaler eller Fattig- og Syge-Huse i egentlig Forstand havde Bergens Stift, foruden Faue Hospital, i ældre Tider to, hvis Tilværelse er aldeles vis, nemlig Allebelgens Hospital i Vaagsbunden, hospitale omnium Sanctorum eller apud omnes Sanctos der var et Fattighuus (hospitale pauperum), og St. Katharinæ Hospital (spitalen at Katrinarkirkju), et Sygehuus for Spedalske (hospitale leprosorum), der begge paabegyndtes af Kong Haakon Haakonssøn (hans Saga c. 333), men fuldendtes 1266 af Sønnen, Kong Magnus, som i 1276 med Biskop Aslakin gav Fundats for dem [1]). Begge blev under Kong Haakon V indtagne blandt de 14 kongelige Kapeller. Forøvrigt synes Katharinæ Hospital allerede kort efter Stiftelsen at være forandret fra et Sygehuus for Spedalske til et Fattighuus for Kvinder [2]). Rimeligviis er derfor det senere forekommende St. Jørgens Hospital for Spedalske stiftet omtr. ved samme Tid, og Katharina-Hospitalets Lemmer med denne Sygdom flyttede derhen, da dette i 1276 overgik til et Fattighuus [3]); men først efter Reformationen, da en ny Bygning opførtes 1545, og hele Selje Klosters Gods lagdes dertil, blev St. Jørgens Hospital af nogen Betydenhed, saa at dens Stiftelse senere regnedes fra denne Tid [4]).

Var Nidaros Stift fattigt paa kongelige Kapeller, saa var Bergens desto rigere. Her fandtes Kapellernes Hovedkirke Apostelkirken (Postola-kirkja, ecclesia duodecim apostolorum), hvis Provst var Kapellernes Foresatte, magister capellarum regalium, med bisko-

---

[1]) Isl. Annál. 136. Dipl. Norv. II. No. 16. Ovenf. S. 4—5.

[2]) Jfr. Fundatsens (Dipl. Norv. II. No. 16) Forskrift om Almisse-Kvinderne i Katharina-Hospital med Kong Magnus's Testamente 1277 (Thork. Dipl. II 256), hvor det kaldes hospitale leprosorum (Spedalsk-Hospital).

[3]) At der tidligt har været Usikkerhed om Sammenhængen herved, sees af Annalerne anf. St., hvor nogle berette,. at Kong Magnus i 1266 fuldførte Katharina-Kirken, „og forsøgede tillige Syge-Hospitalet“ (altsaa et andet), medens andre sige, at han „ødede (udvidede) det til et Sygehuus“ (altsaa det samme Hospital).

[4]) Den St. Jørgens Ridders Kirke, der omtales i Bergens Beskrivelse S. 4 som stiftet af Haakon Haakonssøn, er tydeligt Hospitalskirken, da hiin Helgen netop var Syges Patron; men at den fyldes denne Konge maa anseés tvivlsomt, da den ikke nævnes i den udførlige Fortegnelse i Slutningen af hans Saga over de af ham opførte Kirker og Klostre. Jeg har i Diplomer fun det St. Jørgens Hospital nævnt første Gang i et Testamente af 25de Oktober 1475 i Lybeks Archiv.

pelig Myndighed over de øvrige. Fremdeles laa inden Stiftets Grændser de kongelige Kapeller: Allehelgens Hospital og St. Katharina Hospital i selve Byen; Korsets Hospital ved Fane (hospit. sanctæ Crucis de Fana), St. Ludvigs Kapel paa Thysisey (Thessø), og St. Nikolai Kapel paa Herdla, alle i Bergens Omegn. Af disse blev Kapellet paa Thysisey indviet paa den bergenske Bispes Vegne af Biskop Erland af Færø omtrent 1306 [1]), og fra Begyndelsen af bygget til kongeligt Kapel; Kirken paa Herdla derimod tilhørte oprindelig Munkeliv Kloster, hvorfra det kom til Bispestolen, og igjen af denne ved Kapellernes Oprettelse afstodes til Kronen. Denne Samling af kongelige Kirker samt deres Foresattes Residents i Bergen foranledigede især i de første Aar efter Stiftelsen langvarige og heftige Stridigheder mellem magister capellarum og Bergens Biskop, hvis Myndighed hiin ikke vilde erkjende, ligesaa lidt som Sekulargeistligheden vilde tillade ham at gribe ind i deres Embedsvirksomhed ved at tage deres Sognefolk til Skrifte o. s. v. Denne Strid vedvarede, uagtet Pavernes og Kongernes Mellemkomst, indtil Foreningen med Danmark, da de dansk-norske Kongers Ligegyldighed for selve Kapel-Institutionen efterhaanden formindskede den kongelige Prælats Indflydelse, saa han længe før Reformationen var reduceret til Provst ved Apostelkirken, der kun som Medlem af Rigsraadet og Indehaver af et af de rigeste Prælaturer i Riget endnu beholdt nogen Anseelse. Selve Tittelen magister capellarum brugtes ikke [2]). Som Indehavere af dette Embede have vi fundet Følgende: Erlend, Provst 1280. 1285. Finn Haldorsøn, Provst 1306, Magister capellarum 1308, † 1330. Guttorm Paalsøn 1336, blev 1343 Biskop i Stavanger. Erling † 1346. Ivar Eriksøn 1347. Thorstein Halgrimsøn 1361. 1366. 1373. Vinald Henriksøn 1378, blev 1386 Erkebiskop i Nidaros. Arnbjørn Sunulfsøn 1398. 1400. 1402. 1409. 1411, og uden Tvivl 1419, da han skrives Andorn. Peter Boasøn 1425. 1430. Thorlak eller Thorleif Olafsøn. 1434. 1435. 1437, var 1438 Biskop

---

[1]) Barth. IV. 292. At Bergens Biskop var den, der skulde indvie dette Kapel, viser, at det har ligget i Bergens Stift, og altsaa paa Tessen (forbum Þýsisey) og ikke — som man forhen tildeels har formodet — paa Storøen i Thyrifjorden paa Ringerige. Jfr. Kraft Norg. Beskr. 2den Udg. II. 151. (1ste Udg. II. 320).

[2]) Jeg har undtagelsesvis fundet den sidste Gang i 1486 (Thork. Analecta 142. 147), men i de 50 foregaaende Aar bruges den ikke.

i Viborg, og † 1455 som Biskop i Bergen. Sigurd Bjørnss 1440, da han uden Tvivl blev Provst ved Mariekirken i Oslo. T Thorgardsson 1442 (eller før) — 1463, da han blev Biskop i St anger. Thorstein Thorkelsson, udnævnt 1463(?). 1476. 1486(Christiern Pedersson 1489. 1513. 1521.. Klaus Pedersso Christian IIs Kansler. Embedet var ledigt 1525. Iver Kjeldss Juel, Hans Knutsson, Jakob Nilsson og Jørgen Peder sson nævnes om hinanden paa Reformationstiden, da Kirkevæsenet i Bergen var aldeles i Vildrede. Provstiets betydelige Gods blev strax verdsligt Len, kaldet „Apostelgods", som Jørgen Pedersson behol til sin Død (?) 1554 [1]).

Ogsaa af Gilder kjendes flere i Bergens Stift. I Bergens L var der endog saa mange, at Kong Erik i 1295 fandt det nødvendi at afskaffe flere af dem, og befalede, at kun Jatmunds, Marias og N kulas's Gilder for Fremtiden skulde bestaa, medens flere ringere Gild eller Sam-Drikkelag (samdrykkjur), hvoriblandt Guldsmedenes og Lod ernes (leiðsagumanna), forbødes [2]). Det fornemste af hine var S Jatmunds eller Edmunds Gilde, hvis Gildeskaale var ovenp Apostelkirken i Bergen. Det synes nærmest at have været for Hird og andre anseelige Mænd, medens sandsynligviis St. Mariæ Gild i hvis Gildehuus Bergens Lagthing holdtes [3]), har været det, hvor den norske Borgerstand søgte. Om Nikolaus's Gilde vides Int De i den ældigere Middelalder alvældige Tydskere havde derimod der eget St. Annas Gilde, der stod i Forbindelse med Halvardskirken [4] Formodentlig staar dette St. Annæ Gilde i Forbindelse med det Skyd selskab af tydske Haandverkere i Bergen, til hvis „Papegøie" Biskt Hans Teiste i 1497 gav en Tomt fra Nonneseters Gods [5]). Paa La det i Bergens Stift forekomme to Gilder, hvis Skraaer ere trykte, i hvoraf det ene har været paa Onareim i Tysnes Sogn, helliget S

---

[1]) Norske Registr. i Afskr. I. 333.

[2]) Norges gamle Love III. 25.

[3]) Nyere Bylov, Norg. g. Love II. 187. 188. En Optegnelse i Varia Hvitfe i Arnemagn. Saml. lader formode, at Marias Gilde har været Maria og St. Michael helliget. Naar i Bergen og i Oslo nævnes „Gildeskaal uden Tillæg, uagtet der bevisligt vare flere Gilder, menes rimeligvis L things-Skaalen.

[4]) Dipl. Norv. I. No. 1040.

[5]) Dipl. Norv. II. No. 994. jfr. Dansk Mag. 3die Række I. 89 ff.

Olaf[1]), det andet uden Tvivl ved Kinſervig Kirke og helliget Jomfru Maria og St. Olaf[2]). Fremdeles kjender man et St. Michaels Gilde paa Voſs, til hvilket Provſten ved Apoſtelkirken, Hr. Thorſtein Thorkelsſøn, gav en Tomt paa Vosſevangen til at opbygge en Gildeſtue paa[3]), hvilken uden Tvivl har givet den nuværende Gaard Gildehus ſammeſteds (Matr.-No. 22) Navn. Iøvrigt har viſtnok hvert ſtørre Diſtrikt i Landet havt ſit eget Gilde, efterſom Landsloven indeholder flere Beſtemmelſer om dem, ja endog ſætter dem i Sammenligning med Kirke og Thing. At man nu kjender ſaa faa af Navn, kan ikke undre os, da Gildebrødrene ſjelden eller aldrig havde Anledning til ſom Corporation at udſtede Dokumenter, hvorved deres Gilde kunde blive os bekjendt.

§ 11. Munkeliv ſom Benediktinerkloſter.

(Mikjalsklaustr á Nordnesi. Monasterium sancti Michaëlis Bergis).

Kong Eyſtein Magnusſøn lod paa Nordnes ved Bergen, medens Broderen Sigurd var paa ſit Korstog (1107—1110), paabegynde Anlægget af en Kirke til Erkeengelen Michaels Ære, og ved ſamme et Munkekloſter, Alt af Steen. „Michaelskirken lod jeg bygge paa Nordnes (ſiger han i ſin bekjendte Ordſtrid med Broderen) og der ſætte Munkeliv", og han lagde dertil meget Gods af Kongedømmets Odel[4]). Dette Kloſters Beliggenhed er ſaaledes aldeles vis. Oprindelig liggende udenfor Bergens By paa Halvøen Nordnes, der danner den nærværende

---

[1]) Schnabel Hardangers Beſkr. Bil. E. og Suhm XIV. 588 ff. efter Orig. p. Perg. (Kongens Bibl. i Kjøbenhavn No. 205. liden 8vo.)

[2]) Thork. Dipl. II. 268 ff. Thorkelin og Schnabels Udgiver H. Strøm, ſamt efter dem Neumann i Urda I. 98 ff. have omvexlet diſſe Gilder, idet Thorkelin har antaget ſin Gildeſkraa at vedkomme Onareim, og Strøm henført den af Schnabel afſkrevne Skraa til Hardanger. Paa det første, meget forſtjdte Pergamentsblad af den Schnabelſke Skraa ſtaar nemlig tilføiet følgende, der mangler i Aftrykkene: „Item haffwer Endridh As--atsson giffwet j l. boll j Myrdall til ſte Olafs gilde, vppa höyrande her Villem pa Tysnes, Botolf Aswlfsson, Rolff Askelsson, Kætell Gwnnarsson, Swen Botolfsson, oc alle gilldare wppa höyrande." Forvexlingen er imidlertid ikke foranlediget af Schnabel; thi paa Originalen har han ſkrevet: Dette St. Olafs Gilde har ſtaaet udi Tysnes Præſtegjeld i Sunhorlehn i Bergens Stift.

[3]) Mikows Presbyterologia Vos-Hardangriana.

[4]) Fornm. Sögur VII. 100. 122. Thork. Dipl. II. 127.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ved de røde Høser, Birkebenerne, der stode paa Adkit ved Peterskirkeporten, lode tilsyne under deres Chorkapper. Ligesaa nævnes Munkeliv 1227, da Ivar Gretter paa Kong Haakons Bud frelstes hid, for at undgaa Hirdmændenes Hevn [1]). Ved Rigsmødet i Bergen 1223 nævnes blandt Deeltagerne Sigurd Abbed som forud tilstede i Bergen [2]), altsaa rimeligviis fra dette Kloster. Ved samme Høvdingemøde var og Bjarne Biskop af Orknø tilstede, og til dette Aar bør vel derhenføres hans Gavebrev af Gaarden Holand i Dalsfjord til Munkeliv for hans Faders, Moders, Broders, Frænders og Venners Sjæle [3]).

Uden tvivl var det den nysnævnte Abbed Sigurd, der i 1241 af Pave Gregorius IX blev overdroges i Forening med Prædikebrødrenes Provindsial i Norge at undersøge Kong Haakons Fødsel og Arveret, i Anledning af Kongens Ønske at blive kronet; ligesom ogsaa Abbed S. (Sigurd?) af Munkeliv nævnes blandt Vidnerne under Kongens Privilegier for Lybek af 1250 [4]); men det maa være en anden Abbed S. i Munkeliv, der nævnes i Biskop Aslakins Gave af Peterskirken i Bergen til Domkapitlet [5]) (ved 1271); thi da maa den ældre Sigurd forlængst være død. Den sidste Efterretning om Klostret fra Kong Haakons Tid er af 1261, da Søn[illegible] Kong Magnus's Bryllup stod i Bergen med Ingeborg af Danmark. I de 7 Dage nemlig, hvori hun opholdt sig i Bergen før Brylluppet, havde hun sin Bolig i Munkeliv, og Klosterfolket blev paa Brylluppsgaden herlig bevertet [6]).

Kong Magnus Haakonssøn gav i 1264 Klostret sit Værnbrev (ovenf. S. 86), og tog i 1276 dets Abbed Erik med paa Raad ved Stiftelsen af de to Hospitaler i Bergen, der i flere Dele indrettedes efter Munkeliv Mønster (ovenf. S. 124); til Klostret havde han givet Jordegods udenfor Stat paa næsten 50 Maaneders Mateböl [7]). Abbed Erik (1278—1299) synes at have været en forstandig og anseet Prælat, i hvis Tid Munkeliv lagde sig betydeligt Jordegods til. Han havde, førend han blev Munk, været Kong Haakon Haakonssøns Klerk, hvilket

---

[1]) Sverres Saga c. 149. Haak. Haakonsſ. Saga c. 157.

[2]) Fornm. Sögur IX. 324.

[3]) Munkelivs Brevbog 83. Thork. Dipl. II. 21—22.

[4]) Dipl. Norv. I. No. 25. Urkundenbuch d. St. Lübeck. I. 146. Thork. Dipl. II. 37.

[5]) Suhms Danm. Hist. X. 1001.

[6]) Haak. Haakonsſ. Saga c. 308. 309. Det er paafaldende, at Nonneseter ikke valgtes til Bolig for den kongelige Brud.

[7]) Munkelivs Jordebog bag Brevbogen. 193.

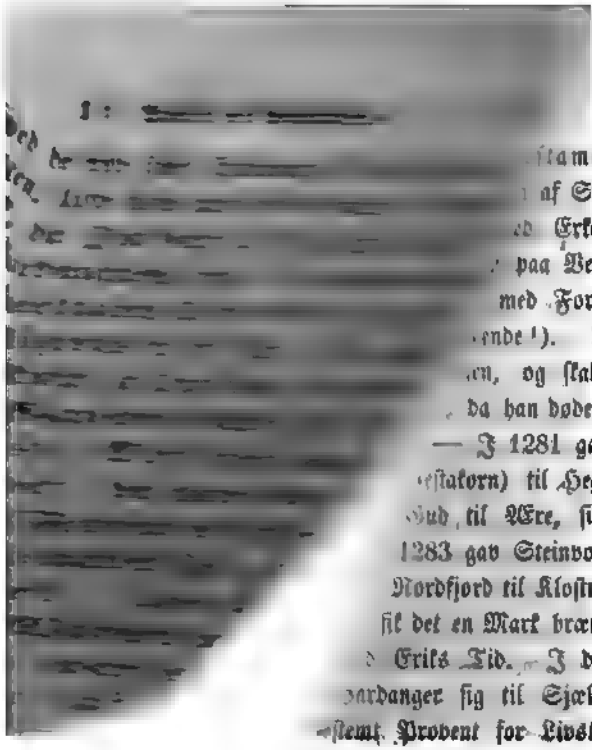

…stamenter
… af Skalholt
…d Erkebiſkop
… paa Veſtman-
… med Forbehold
…ende [1]). Denne
…en, og ſkal have
… da han døde under
— I 1281 gav den
…eſtakorn) til Hegrenes
…ud til Vre, ſig, ſin
1283 gav Steinvor Ep-
Nordfjord til Kloſtret, og
ſit det en Mark brændt [2]).
… Eriks Tid. — I det ene
…ardanger ſig til Sjælehjælp
…ſlemt Provent for Livstid og
…tret), i det andet (1293) give
…de ſig og ſine Proventer (nemlig
brændt) ind i St. Michaels Klo-
[3]). — Abbed Eirik døde i 1299 [4]),
…avde forreſtaaet Munkeliv Kloſter, og
…ets Jordegods. Naar vi ſee hen til,

…

…revéns ere her anførte efter Tidsfølgen). Flere af
Gisleiker S. 123, hvor en Bonde paa Liſter
ſiger Trang Elyſb, da han ei havde noget til
…Abboden tilſidſt Sølgerne Ret til at gjenløſe ſin
en ſaamange Penge i Øie, men laane Penge der-
lignende. Men vi kunne her ikke nærmere gaa ind
…ke vedrøre Kloſterveſenet.

…9. Finn Jonsſon (Hist. eccl. Isl. II. 89) udleder af
Afhængighed af Munkeliv, at Tienden der fremdeles
… efter islandſk Sædvane.

…c. … Laurentius Saga c. 12.

…0. Dipl. Norv. II. No. 24.

…ork. Dipl. II. 138.

…r. Dan. II. 197. III. 128. Regle Annaler
…men at han levede ind i Aaret 1299, ſees af

dennes Sønnesønner Kongerne Erik og Haakon i 1299 i Forening med Faderens og Farfaderens Kjærlighed for Munkeliv anføre som Grund for at stadfæste og forøge dets Privilegier (ovenf. S. 87). Desuden udstedte Kong Erik i April 1291 et særskilt Værnbrev for Klostret, med Hensyn til dets Oterfangst, Sæl-, Fiske- og Æg-Vær paa Lage og Fæs blandt Solundøerne [1]). — Vi finde da ogsaa denne Abbed udføre Hverv, der forudsætte Anseelse og Tillid. I 1285 udstedte han med Dronning Ingeborg og Erik Dugalsson Fuldmagt for de norske Fred-Underhandlere med Sverige, Danmark og de vendiske Stæder [2]), og i 1295 var han paa Hertug Haakons Befaling i Ryfylke for i dennes Navn at undersøge og paadømme de der paastevnede Sager. Fra denne hans Virksomhed haves en Dom, hvori han tildømmer Præsten paa Sand Farstad-Fisket [3]). I 1283 udstedte han med to andre Abbeder en Udskrift af Ægtepagten mellem Kong Erik af Norge og Margreta af Skotland, og i 1284 med Biskop Narve af Freden i Winton i 1269 mellem Norges Konge og Henrik III af England [4]). I 1295 og 1297 meddeelte han Notarial-Afskrifter af Stavangers Biskops og hans Kapittels Indlæg mod hinanden, og i 1298 paalagde Pave Bonifacius VIII ham med apostolisk Myndighed at paadømme en Injuriesag mellem to Geistlige i Stavanger [5]).

Derimod kjender man Intet til de indre Forhold i Klostret under hans Styrelse. Man seer kun, at det har nydt almindelig Agtelse, og at dets Formue er bleven mere samlet og betydelig forøget ved Magestifter, ved Kjøb [6]) og ved Gaver. I Brevene herom nævnes som Vidner enkelte af Munkelivs Embedsmænd og høiere Tjenerskab, saasom Prioren Helge, Munkene Thorgils, Peter og Olaf i 1288, Abbedens Svende Simon og Kolbein 1285, hans Svend og Frænde Gevald 1287, Kolbein „Bonde" i Munkeliv 1295, Arne og Rane Steenhuggere (griotsmiðr, griotmeistare) 1287, Klostrets Ombudsmand Jon 1293,

---

[1]) Munkelivs Brevbog 63. Thork. Dipl. II. 128. Paa en af disse Øer havde Klostret et Kapel.

[2]) Thork. Dipl. II. 104. Dipl. Svecan. II. 667.

[3]) Dipl. Norv. II. No. 35. Thork. Dipl. II. 158.

[4]) Perg. Blad i Rigsarchivet. Rymer Foedera I. II. 645.

[5]) Thork. Dipl. II. 157. 232. Suhm X. 873. Dipl. Norv. III. No. 42.

[6]) Vi finde det nødvigt ved dette Kloster særskilt at omtale de mange Kjøbebreve, der ivrigt ingen væsentlig Oplysning give. Abbed Eriks Kjøbebreve vil man finde i Munkelivs Brevbog 132. 144. 36. 81—82. 136. 146. 85—86.

dunkene Peter og Ivar 1299 o. fl. Af Gaver og Testamenter a denne Tid ere flere tilovers. Biskop Arne Thorlaksson af Skalholt jenkede under Opholdet i Bergen ved Conciliet 1280 med Erkebiskop ons Samtykke St. Nikolai Kirke med Gods i Kirkjubø paa Vestman- rne ved Island til St. Michaels Kloster i Bergen, med Forbehold Bispestolens og Prestens Rettigheder i enhver Henseende [1]). Denne iskop boede gjerne i Munkeliv, naar han var i Bergen, og skal have det dette Kloster meget; han blev og begraven der, da han døde under Opphold i Bergen 17de April 1297 (1298) [2]). — I 1281 gav den rømte Lendermand Hr. Audun Hugleiksson (Hestakorn) til Hegrenes aarden Unneberg i Sondfjord til Munkeliv, Gud til Ære, sig, sin rue Gyrid og deres Børn til Sjælehjælp; i 1283 gav Steinvor Ey- einsdatter to Gaarde Velreide og Langaker i Nordfjord til Klostret, og Hr. Gautes af Tolga († 1288) Testamente fik det en Mark brændt [3]). - Ligesaa haves to Proventbreve fra Abbed Eriks Tid. I det ene ver Gudrid Brasdatter Gaarden Vik i Hardanger sig til Sjælehjælp Klostret til Odel, imod et nærmere bestemt Provent for Livstid og ravsted ved St. Michaels Alter (Høialteret); i det andet (1293) give dd Isrundsson og hans Hustru Ulvilde sig og sine Proventer (nemlig) Maaneders Matebol og 10 Mark brændt) ind i St. Michaels Klo- r i fuldt Brødrelag og Bønnehold [4]). — Abbed Eirik døde i 1299 [5]), ter at han i nogle og tyve Aar havde forestaaet Munkeliv Kloster, og denne Tid i høi Grad forøget dets Jordegods. Naar vi see hen til,

---

123. 112. 143. 124. 131 (Brevene ere her anførte efter Tidsfølgen). Flere af dem ere iøvrigt mærkelige. Saaledes S. 123, hvor en Bonde paa Lister sælger sin Gaard „for sin store Trang Skyld, da han ei havde noget til Julekost"; S. 125, hvor Abbeden tilstaar Sælgerne Ret til at gjenløse sin Gaard, hvis Gud gav dem saamange Penge i Eie, men laane Penge der- til maatte de ikke; o. fl. lignende. Men vi kunne her ikke nærmere gaa ind paa disse Sager, der ikke vedrøre Klostervæsenet.

[1]) Munkelivs Brevbog 99. Finn Jonsson (Hist. eccl. Isl. II. 39) udleder af denne Vestmansernes Afhængighed af Munkeliv, at Tienden der fremdeles ydes efter norsk, ikke efter islandsk Sædvane.

[2]) Arne Biskops Saga c. 70. 89. Laurentius Saga c. 12.

[3]) Munkelivs Brevbog 166—167. 109. Dipl. Norv. II. No. 24.

[4]) Sammest. 164—165 og 102. Thork. Dipl. II. 138.

[5]) Islenz. Annal. 174. Script. Rer. Dan. II. 197. III. 128. Regle Annaler henfører hans Død til 1298, men at han levede ind i Aaret 1299, sees af Munkelivs Brevbog 131.

at han allerede i Kong Haakon Haakonssøns Tid var i offentlig Tjeneste, maa han have opnaaet en høi Alder, og hans mange forskjellige Hverv som pavelig og kongelig Sættedommer, som Kongernes Raadgiver, Medlem af Regjeringen m. m. vidne om, at han tillige har været en brugbar og i verdslige Sager bevandret Mand.

Hans Eftermand som Abbed var Ranulf eller Runolf (1299—1305), der som sin Formand synes at have været en klog Husholder, i hvis Tid Klostrets Gods fremdeles forøgedes. Han fik 1300 i Anledning af Kongeskiftet fornyet Værnbrev for sit Kloster af Kong Haakon V i de sædvanlige Udtryk [1]). Han vedblev at indkjøbe Jordegods, som næsten altid betaltes med rede Penge: skjært Sølv, de bedste engelske Penge, nye engelske Penge, brændte og hvide Mark o. s. v., sjeldnere med Kvæg eller Varer [2]), Vidnesbyrd om Klostrets Velmagt. Ligesaa optoges fremdeles Proventfolk. I 1302 fik Klostret en forhen paa Indløsning solgt Gaard Brualand i Utvik til Odel, tilligemed en Stue i nedre Slo, imod at Sælgerens Søn Baard Kaaresson fik Provent i Munkeliv. I Runolfs Tid gaves ligeledes Gaarden Hovland til Klostret, mod at en Kvinde Sigrid skulde have Tilhold der ved „Smedebordet" med halvt Drikke til Maaltiderne. Herfor skulde hun til Klostrets Nytte udrette hvad hun orkede og forstod, men syntes hun ei om sig der og drog sin Vei, skulde Gaarden dog tilhøre Klostret [3]). — I Anledning af, at Munkeliv havde kjøbt to Gaarde, som Hr. Ivar Lodinssøn havde solgt af sin Hustrus Fru Gudruns Medgift, dømte Kong Erik Magnussøn ham til at gjengive hendes Arvinger dette Gods og give Munkeliv andet Gods i Stedet, og da Kong Haakon i 1303 stadfæstede denne Dom, opfyldte Hr. Ivars Frænde Jon Lodinssøn dette Bud; saavel det ældre som det nu tilbudne Gods blev værdsat i udsendte Munkes Overvær, og Abbed Runolf og hans Kapittel betalte de sex Mænd, som paa Klostrets Vegne havde værdsat det tilbudne Vederlag, med „Aflad for deres Synder" [4]). — Den sidste Efterretning fra denne Abbeds Tid er et Forlig af 1304, hvorved Klostret afstod en

---

[1]) Munkelivs Brevbog 7—8. jfr. ovenfor S. 87.

[2]) Munkelivs Brevbog 145. 60—61. (Dipl. Norv. II. No. 58). 42—43. 37. 97. 148. 147.

[3]) Munkelivs Brevbog 43. 82.

[4]) Munkelivs Brevbog 93—95. 133—135. Jon Lodinssøn foretrak imidlertid at betale Taxten istedetfor at afgive Gaarden, ib. 133.

baard for at fri sig for Krav paa en anden [1]). Af Munke i Runolfs id nævnes tre, Thorgils, Arne og Haakon.

Han døde i Begyndelsen af 1305, og ved St. Halvards Tid (15de Kai) d. A. blev Einar, forhen Abbed i Selje, forflyttet derfra til bbed i Munkeliv (1305—1321) [2]). — 12te April 1306 kundgjorde an med to verdslige Herrer, at de efter Kong Haakons Bud havde unersøgt Biskop Arnes Fordring paa Gaarden Thoskar, som Kong Erik aa sit Yderste skulde have givet Biskop Narve, og henvendt sig til Enedronning Isabella, som i Overvært af Hr. Bjarne Erlingsson, Provst finn ved Apostelkirken, Prædikebrødrene Halvard og Arnfinn, paa Breestuen i Bergens Kongsgaard vedgik Gaven, som de Tilstedeværende ed flere af Raadet bekræftede [3]). Ligesaa brugtes Abbed Einar som idne ved flere af de Stridigheder, som i 1309—1312 fandt Sted melm Bergens Biskop og Erkebiskoppen angaaende Retten til at besætte ærø Bispestol og til subsidium pallii [4]), samt til at udstede bekræftede fskrifter af Freden mellem Norge og England 1269, og af Pave Greor IX's Skytsbrev for Hospitalet paa Fane af 1228 [5]). — Forøvrigt nes ogsaa denne Abbed at have bestyret Klostergodset vel, og forsøget at ved nye Kjøb eller samlet det ved Mageskifter. Af Hjemmelsbreene [6]) har kun en Lagmandsdom af 1306 nogen særlig Interesse. følge Kong Haakons Bud og Befaling mødte Abbed Einar paa sit losters Vegne i Rette for Erling Agmundsson og Hauk Erlendsson agmand. Baard Slaatesvein med Hustru Sigrid klagede over, at Hr. bbed Einar ulovlig havde lagt under Klostret Sigrids Gaard Havarekka i Strandebarm. Han beviste ved to Vidner, at hendes Moder hora og Søster Sigrid havde besiddet Gaarden det Aar, Moderen de. Men da det ikke kunde oplyses, i hvad Egenskab hun besad Gaaren, og Abbeden beviste med mange Mænds Prov, at Thora og Sigrid vde afstaaet hiin Gaard til Abbed Erik og Klostret, den Tid hun gav g i Provent der, mod at klæde og forsørge Sigrid, der var blind,

---

[1]) Munkelivs Brevbog 145—146.

[2]) Script. Rer. Dan. IV. 418. Suhm XI. 506.

[3]) Dipl. Norv. III. No. 64. jfr. Saml. til Norske Folks Hist. V. 543.

[4]) Bergens Kalvsk. 102. Barth. IV. 551—555. Suhm XI. 716.

[5]) Barth. IV. 339. Suhm X. 894. Dipl. Norv. II. No. 6.

[6]) Munkelivs Brevbog 117—118. 79—80. 111. 42. 41. 165. 150—151. 35—36. 154—155. 40—41. 154. 155. 99. 165—166.

da hun kom til Munkeliv, saa blev Gaarden Klostret tildømt [1]). — Fra Abbed Einars Tid er nu kun at tilføie, at han i 1308 blev med Biskoppen af Bergen indsat af Hr. Bjarne Erlingsøn til Executor af hans Testamente; hans Kloster fik som andre Klostre en Mark brændt [2]).

Abbed Einars Eftermand Ivar (1321—1326) kaldes 14 August 1321 „electus confirmatus til Abbed" [3]), og Formanden er følgelig afgaaet kort Tid forud [4]). Paa denne Dag blev Klostrets Inventarium overleveret ham. I samme opregnes følgende: Først det Bordtøi (borðbunaðr), som Abbed Einar kjøbte: 2 Kalke (spirur) indvendig og udvendig forgyldte, den ene med Laag, vægtige 8 Mærker mindre end 2 Ørtuger; 2 Kar med Stet (stettarker) og Laag paa 10 Mærker ½ Øre; 17 smaa og store Skaaler (skáler) uforgyldte, paa 18 Mærker; 3 Skaaler med gyldne Plader (með gylltum beitum), en med Emalje (smellt), en forgyldt Kalk med Emalje, der heder Jomfruen og veier 6½ Mark; en forgyldt Kalk med Laag paa 5 Mark; en anden paa 4 Mark; to Laagekar paa 9 Mk.; en uforgyldt Sølvskaal, kaldet Erkebiskoppen, 3 Mk.; to Stettekar uden Laag eller Forgyldning 3 Mk. og 3 Ører; endelig 4 udvendig forgyldte „Roser". Derpaa opregnes de rede Penge: I engelske Penge 17 Mark brændte, i norske Penge 54 Mark i en Sæk; i en anden Sæk omtr. 48 Mark, i en 3die 41 Mark, i en 4de omtr. 23 Mark. Her afbrydes desværre Opregningen, da Resten af Haandskriftet er tabt [5]); men allerede denne Stump viser, at Klostret var rigt, ligesom vist ikke Mange i Norge have havt saamange rede Penge liggende som Abbeden i Munkeliv. Ogsaa denne Abbed forsøgede aarlig Klostergodset med nye Indkjøb [6]), og maatte føre Processer, for at forsvare det før erhvervede. Den vidløftigste af disse angik en Gaard nederst paa Lærdalsøren i Sogn, som var givet til Klostret af Thorald Bjarkleif, men Andre siden uden Hjemmel havde brugt. Ved

---

[1]) Munkelivs Brevbog 79—80. Man seer heraf, at Abbeden mødte for verdslig Domstol i Eiendomssager, ialfald naar Kongen stevnede ham.

[2]) Dyrskjøts Afskrift i danske Geheimearchiv.

[3]) Benediktinernes Abbedvalg (electio) maatte nemlig bekræftes af Stiftets Biskop. Abbeden kaldte sig derpaa confirmatus abbas, indtil han var bleven viet; da først blev han Abbed af Guds Naade.

[4]) Han levede endnu 15de Mai 1321, da han udstedte Vidisse af Kong Haakons Forordning om Kansler-Embedet. Dipl. Norv. I. No. 164.

[5]) Sidste Blad af Björgynjar Kálfskinn S. 84.

[6]) Munkelivs Brevbog 163. 37. 144. 35.

agmandsdom af 11te Marts 1323 blev Gaarden tildømt Munkeliv, og brugeren, der ei mødte, idømt Landnam samt Kost og Tæring til Abbeden [1]). I 1325 havde Klostret atter Proces med den nysnævnte Thorald. Broder Bodvar klagede paa Abbed Ivars Vegne over, at Thorald beholdt Klostret Gaardene Sælltar, Millioſtnar (Mid-Lysne?) og Krangey, som Odd Jørundsſøn og Ulvilde hans Kone havde givet i Provent for sig til Munkeliv. Thorald, hvis Datter var hine Folks Arving, mødte ikke eller lod møde, medens derimod Bodvar beviste, at hine Ægtefolk virkelig havde givet Klostret disse Gaarde, som derfor af Lagmanden fradømtes Thorald, indtil han paa lovlig Maade sagsøgte Klostret derfor [2]). — 22de Juni 1325 mægledes Forlig mellem Abbed Ivar og Broder Bodvar paa Konventets Vegne i Munkeliv paa den ene Side, og Sighvat Kolbeinsſøn Lagmand paa Orkenserne og hans Medarvinger paa den anden. Abbeden klagede over, at Klostret i 5 Aar var forholdt 5 Bol i Gaarden Thveit i Odde, som Abbed Einar ifølge irettelagt Brev havde købt af Hr. Svein Brynjolfsſøn. Den anden Part svarede, at Hr. Einar Abbed havde i Forvaring 100 gamle Mark, som var dem tilfalden i Arv 2 Aar før Abbeden døde, og disse 100 Mark, sagde de, havde han ingen Rigtighed aflagt for, ligesom de tilbød at bevise, at han havde erhvendt, at hiin Gjæld hvilede paa Jorden. Men da det for begge Parter vilde blive seent og vanskeligt at forfølge deres gjensidige Ret efter Loven, enedes de paa Lagthinget om, at Brødrene i Michaelskirken skulde beholde Gaarden Thveit, men frafalde Fordringen paa Landskylden, der stod tilbage, hvorimod igjen Sighvat og hans Part opgave al Tiltale til Klostret [3]). Dette Forlig maa og have været vel meent; thi 6te Juli derefter gav Sighvat Lagmand i sit Testamente til Munkeliv Kloſter Gaardene Lydin og Sauraas, som skulde ligge under Klostret saalænge Munkene holdt ham og hans Sjæl, hvad de havde lovet. Dette Gods havde han selv erhvervet og ikke arvet efter Nogen [4]).

Abbed Ivar døde i Febr. 1326, og efterat han var begraven, samledes Munkene den 26de Febr. i almindeligt Kapittel for at vælge en ny Abbed. Her bleve de Alle enige om at overdrage Valget til Biskop

---

[1]) Munkelivs Brevbog 101—106. Suhm XII. 357.

[2]) Sammesteds 103—104.

[3]) Sammesteds 155—157.

[4]) Sammesteds 108—109.

Andfinn af Bergen, og forpligtede ſig til lydigen at modtage den Abbed han valgte. Efter Raadſlagning med Forſkjellige ſamt med ſit Kapitels Samtykke faldt 1ſte April hans Valg paa Hr. Heming, Abbed i Selj af ſamme Orden, da han var en forſigtig, kyndig og retſindig Mand baade i aandelige og verdslige Sager [1]). Saaledes ſkyttedes atter Ab beden i Selje til Munkeliv, og det var maaſke til Tak derfor, at Mun kene i Selje igjen valgte en Munk Erling i Munkeliv til Hemings Ef termand (ſe Selje).

Abbed Heming (1326—1336 eller 1337) forhvervede 12te Mai 1328 af den umyndige Kong Magnus i Bergen Stadfæſtelſe paa de af Kongerne Erik og Haakon i 1290 og 1300 Munkeliv givne Værnbrev og Drotſeten Hr. Erling Vidkunsſøn hængte ſit Segl for med Kongen til Vidnesbyrd om, at dette var ſkeet med Raadets Samtykke [2]). Ogſaa fra hans Tid hjendes nogle Gave- og Provent-Breve. I Marts 132 gav Amund Thorkelsſøn til Hr. Heming og Kloſtret i Munkeliv Gaa den Dal i Rennesø i Ryfylke [3]), og i Decbr. ſ. A. ſluttedes en Ove eenskomſt mellem Hr. Heming Abbed og hans Brødre paa den en Side og Thorbjørn Chorsbroder ved Kriſtkirken i Bergen og Benedi Rumfarsſøn paa den anden, hvorved Thorbjørn gav Gaardene Ve i Oſt og Serin i Hardanger, værdſatte til 40 Mark gamle, til Munkeliv Provent for Benedikt, ſom tillige ſkulde yde 25 gamle Mark i Brøde lagspenge. Godſet ſkulde nyttes og bruges af Kloſtret, til det indløſt for den nævnte Sum, og Thorbjørn borge for Hjemmelen. Paa d anden Side ſkulde Benedikt have frit Bord i Munkeliv alle ſine Dag nemlig en Halvbolle Mundgodt daglig, og ſlig Spisning, ſom Lægbrø fra gammel Tid have nydt i Munkeliv. Foretager eller ſiger Benedi Noget, ſom Abbeden ei vil taale, ſkal Sagen foredrages Bergens Of ficial, hvis de ikke i Kloſtret kunne forliges derom [4]). Ligeſaa gav April 1330 Ogmund Thorkelsſøn i Provent for ſig til St. Michæ Kloſter 3 Gaarde paa Voss og i Jondal. Blandt Vidnerne var d anførte Proventmand Benedikt Rumfarsſøn; og i 1332 gav Erlen Arnafjord Gaarden Eik i Hardanger i Provent for ſig i Munkeliv m

[1]) Barth. IV. 112—114.

[2]) Munkelivs Brevbog 8—9.

[3]) Sammeſteds 47. Om denne Gaard berettes (Sammeſteds 190), at d Reformationstiden befandtes i Utſkrin Kloſters Beſiddelſe.

[4]) Sammeſteds 141—142. Cahn XII. 372—373.

glig Præste-Spisning og mod isvrigt at have det som andre Provent-
nd [1]). I de første Aar har Abbed Heming havt en betydelig Sum
udrede i Pavetiende, hvortil de rede Penge i Klostret ei have for-
et; thi 25de Mai 1329 indløste han 15 Maaneders Matebol i Gaar-
Lædersøy, som han havde pantsat til Helge Ivarssøn for 22½ Mark
ndt til Pavetiende, og 20de Decbr. s. A. betalte han ham atter 47
rk brændt, ligeledes laante til Pavetiende, og hvorfor Klostret havde
ntsat 31 Maaneders Matebol i Lædersøy, Lidarland og Løsiningar,
lke Gaarde nu faldt tilbage til Klostret [2]). Forsvrigt vedblev ogsaa
at kjøbe Jordegods [3]), skjønt man fra ham har de første Vidnesbyrd
, at Munkeliv solgte og pantsatte Gods; deriblandt i 1331, da han og
s Konvent solgte Gaarden østre Mjølde i Øster mod Løsningsret inden
Aar for Kjøbesummen [4]). Om Retten til Gaarden Serin fik Abbed
ming i 1331 Proces, der paadømtes af Bergens Lagmand. Da
øder Høgne paa Munkelivs Vegne krævede Brynjolf af Serin 2 Aars
ndskyld af Gaarden, som Benedikt Rumfarssøn havde givet i Provent
r sig, oplyste Brynjolf, at (Kongens Klerk og Kannik ved Apostelkir-
e) Paal Styrkarssøn havde forbudt ham at betale Landskylden til An-
re end ham. Men Dommen blev, at Brynjolf skulde yde den til Mun-
liv, indtil Gaarden blev det fradømt paa lovlig Maade [5]). — Abbed
Heming beseglede isvrigt i 1329 Biskop Audfinns Appel til Paven
od Erkebiskoppens Besættelse af Dals Kirke, og satte i 1334, i Man-
el af Notarius publicus, sit Segl under Utsteins Abbeds Appel mod
Stavangers Biskop [6]). Han forekommer sidste Gang i Begyndelsen af
1336 og maa være død enten i dette eller følgende Aar.

Eftermanden, den nysnævnte Høgne (1336 eller 1337—1349?), nævnes første Gang som Abbed i Octbr. 1337. Fra nu af omtales ferre Kjøb af Jordegods, skjønt Klostret ei har manglet rede Penge; i efterat Abbeden nylig havde kjøbt en Gaard tildeels for engelsk Mynt, lønte han i Febr. 1338 Hr. Erling Vidkunssøn 110 gamle Mark og 10 Løber Smør mod Pant i Jordegods i Hardanger, et forgyldt Kar

---

[1]) Munkelivs Brevbog 50. 57—58.
[2]) Sammesteds 108. Helge Ivarssøn nævnes ovenf. S. 72.
[3]) Sammesteds 130. 148. 89. 57.
[4]) Sammenst. 123—124. Dette vidner vel om Pengetrang paa den Tid.
[5]) Sammenst. 120 og 139. Paa sidste Sted kaldes Gaarden urigtig Gæm.
[6]) Barth. IV. 271. Dipl. Arn. Magn. fasc. 33. No. 4.

Olaf med Drosten Hr. Ogmund Finnsson de foregaaende Kongers Værnbreve for Munkeliv Kloster, samt gjentog Faderens særlige Privilegium af 1361 [1]).

Mellem 1385 eller før og 1405 var Broder Jon Abbed her, rimeligviis Erlends umiddelbare Eftermand. I hans hele lange Embedstid omtales intet Kjøb af nyt Jordegods, hvilket før var saa almindeligt, og heri ligger uden Tvivl en bestemt Antydning til Klostrets Tilbagegang i Velmagt, der begyndte med den store Mandedød, men først mod Aarhundredets Slutning bliver klar, og 20 Aar derefter, som nedenfor skal vises, fremtræder som en længe følt, beklagelig Virkelighed. Derimod mangler der ei paa Gaver og Proventbreve fra hans Tid. Han nævnes første Gang 20de Mai 1385, da Ogmund Ogmundsson gav i Provent for sin Hustru Bergljot Baardsdatter, til St. Michaels og hans Klosters Ære og hende til Sjælehjælp og evindeligt Bordhold, Gaarden Eikeland i Moster og Skoven Trodaas samt 20 Kyrlag i Kvæg, Korn og Løsøre. Herimod optoge Abbed Jon og hans Brødre Bergljot i sit Brødrelag, og lovede hende Præstbrødres Mad og Drikke, Kommundgodt til hvert Maaltid, Pitents til Høitiderne, og mere af det første, naar det Sidste skortede. Hvert Aar skulde hun oppebære 1½ Lykke Meel og 3 Løber Smør. Desuden skulde hun have saa mange Huusloft med sine Kleve over og Kjældere under samt Hoisæde i Stuen, at hun kan bo bekvemt. Hendes Seng skal Klostret arve efter dets gamle Ret, men hun deelagtiggjøres i alle Bønner, Faster o. s. v., som aarle og silde i Klostret øves; hvorimod hun og Mand lovede Klostret sin Hyldest og overalt at virke til dets Bedste. Efter hendes Død skulde Jordegodset tilfalde Manden [2]). — Ligesaa gav Hr. Ogmund Finnsson, Kongens og Rigets Drotsete i Norge, 19de Sept. 1386 til Munkeliv Klosterholmen Syd paa Framnes ved Hardsø (Korsfjord) med tilliggende Fiskevær til evig Eie; 9de Aug. 1401 gav Jørund Arnesson sin Gaard [illegible] i Bergen til Klostret, sig til Sjælehjælp og Aartidehold uden [illegible]ingsret, og 23de April 1402 gav Eilif Arnesson i sit Testamente til Aartidehold med 30 Sjælemesser et Par Huse, Loft og Bod i [illegible]rd i Bergen [3]). Fremdeles overdrog Thjodild til Abbed Jon og Munkeliv hvad hun

det i selve Havnene, og det er et sørgeligt Vidnesbyrd om det før saa
festærke Norges Vanmagt, at dette uden Frygt eller Fare forsøgtes og
lykkedes. Det rige Bergen blev især Maalet for deres Overfald. Hvor-
vidt de hjemsøgte denne By er tvivlsomt, og her er ikke Stedet at op-
klare dette; men de have rimeligviis været her baade i 1392, 1393 og
1395, og forlode sidste Gang Byen plyndret og brændt [1]). Blandt de
nedbrændte Kirker maa Domkirken og Munkeliv have været. Thi vi
tille neppe, naar vi antage, at det er disse Begivenheder, som gave An-
ledning til, at Pave Bonifacius IX 16de Jan. 1399 tilstod alle de Tro-
ende, der med deres Bønner besøgte Bergens St. Sunnive helligede Dom-
kirke og Munkelivs Kloster af St. Benedikts Orden, samt understøttede
disse Kirkers Bygning, samme Aflad som dem, der forrettede deres An-
dagt ved Kirken Portiunkula udenfor Assisi [2]). Afladen gjaldt aarlig
paa St. Sunnives Dag (16de Juli) og de 2 paafølgende Dage. Ber-
gens Kapittel og Munkelivs Konvent skulde hver udvælge 4 skikkede Mænd
til at modtage de Bodfærdiges Skriftemaal og give dem Afløsning for
alle Synder, som Pavestolen ikke havde forbeholdt sig at afgjøre [3]). Ber-
gens Geistlighed og Munke have altsaa ikke ved egne Midler formaaet at
gjenopbygge sine Kirker, og derfor har Paven her grebet til det virksomste
Middel for at vække almeen Bistand, som man kjendte. Forøvrigt har vel og
den store Pest, som i 1392 og 1393 hjemsøgte Norden, særlig Norge og
Sydøstl, bidraget sit til den almindelige Elendighed [4]). Hertil kom ende-
lig for Munkelivs Vedkommende en anden og mindre overgaaende Ulykke,
nemlig at Benediktinerordenen i det Hele her som i andre Lande havde
mistet sin store Anseelse blandt Menigmand.

Nu maatte Munkeliv sælge Jordegods. Den sidste Efterretning om
Broder Jon som Abbed er et saadant Salg, da han 7de Juli 1405 solgte
til Arne Andressøn og Hustru Ingeborg Einarsdatter det Huus, Klostret
tilhørte i Fedjar, og havde faaet af Thore Subtilis. Huset skulde de be-
holde for Livstid, og have Ret til at hugge det Fornødne hvorsomhelst

---

[1]) Dahlmann (Strandle ved Grantoff I. 359 ff. 494—495. 371. 497 ff. Islandske

[2]) Diese Begivenheder have maaske og givet det første Stød
til paa Grønland standsede, skjønt det først var efter Bergens
aldeles ophørte.

beremte Moderkirke, og Portiunkula-Afladen an-
alle.

-93.

ter hos Eccard 1166.

Herimod ſkulde Abbed efter Abbed ubrødelig lade holde en evindel Meſſe, ſaalænge Kloſtret ſtaar, ved vor Frues Alter oppe i Choret Som Følge af denne Gave gjorde Abbed Stein og alle hans Konvent brødre ſamme Dag hende deelagtig i alle Brødrenes gode Gjerninge Saalænge hun levede, ſkulde hun desuden beholde den Bolig, hun n havde i Abbedens Bygning, nemlig to Kjældere, to Stuer, en Bod, n Kvder og et Loft. Ligeſaa ſkulde hun have to Kjør og en Heſt fodrede og efter hendes Død ſkulde der holdes en evig Sjælemeſſe 4 Gang aarlig for hende og hendes Forældre [1]).

Fra de første 13 Aar af Abbed Steins Embedstid omtales ingen Kjøb eller Mageſkifter, men fra 1418—1420 forekomme flere ſaadanne, hvis Hensigt synes at have været at erhverve ſaa mange og ſtore Tomter ſom muligt i Strøget omkring Kloſtret. Dette bør viſſnok ſættes i Forbindelſe med den indgribende Reform, hvortil vi ſtrax ſkulle gaa over [2]). Blandt diſſe Mageſkifter ville vi kun nævne et af 28de Septbr. 142 med Raadmand Arvid Ingeldsſøn og Huſtru Ingerid Simonsdatter. Imod Afſtaaelſen af nogle Tomter i Korskirkens Sogn i Bergen ſk Munkeliv Kloſter tilbage de Tomter, ſom Arvid og hans Huſtru ſa havde af Abbeden tæt op under Kloſtret mod Stranden, med alt hvad dertil hørte, og de nu havde i Bærge, undtagen Bygningerne, ſom h ſkulde lade bortføre. Fremdeles ſkulde de have de Huſe oppe ved Klo ſtret, ſom de før have havt der, i 40 Aar uden Leie, hvorpaa de ſkul tilfalde dem eller deres Arvinger; Tomterne ved Søen og de Huſe, der paa bleve byggede, ſkulde de ligeledes have afgiftsfrie i 80 Aar, og nyd al den Frelſe og Frihed, ſom af Konger og Høvdinger er Kloſtret, ved Gaarde og Jorder forundt. Men efter de 80 Aars Forløb ſkulde all Tomterne ved Søen uigjenkaldelig falde tilbage til Kloſtret med alle der paa byggede Huſe, dog ſaa at Arvids Arvinger eller de, han undte det ſkulde have Fortrinsret til at leie Huſene mod paſſende Afgift [3]).

Vi have ovenfor S. 61 omtalt, at Kong Erik af Pommern o Dronning Philippa ivrigen toge ſig af Birgittiner-Ordenen, o ſtræbte at forplante den fra Vadſtena til Danmark og Norge. Allerede Dronning Margreta havde tænkt herpaa, og i Mai 1413 gjentog Kon

[1]) Munkelivs Brevbog S. 32—34.

[2]) Munkel. Brevb. 145. 69—71. (jfr. Saml. t. Norg. Hiſt. V. 333—337). 2 [illegible]:122—129; 160—161.

[3]) Dipl. Norv. III. No. 652. Arvid gav Tomten 1432 til Nidaros Domkapitel

Erik under et Ophold i Vadstena Løftet herom. Men hertil krævedes Penge, som Kongen ikke med sin bedste Villie selv kunde opdrive, og det blev derfor uden Tvivl strax Spørgsmaal, om der ikke i Norge skulde gives noget allerede bestaaende Kloster, der med Gods og Bygninger kunde afgives til den nye Orden, hvis Udbredelse Konge, Rigsraad, Geistlighed og Almue vare enige om at fremme. Valget faldt paa Munkeliv, saavel fordi Benediktinerne ikke længere nøde sin forrige Anseelse, saa at Klostret, som nedenfor skal vises, næsten stod øde, som og fordi dette Kloster besad store Eiendomme og vidløftige Bygninger, som derfor med forholdsvis ringe Udgift kunde indrettes til Birgittinerne. Abbed Stein kaldtes eller reiste af egen Drift om Høsten 1413 til Danmark, hvor vi finde ham i Januar 1414 i Helsingborg hos Kongen [1]), og er derfra, rimeligviis efter Overlæg med denne, reist til Vadstena, hvor han anbefalede en Lappekvinde Margreta, der af brændende Iver for sine Landsmænds Omvendelse ønskede at optræde blandt dem som Missionær, til en unævnt Prælat, rimeligviis Erkebiskoppen af Upsala [2]). 14de April var han uden Tvivl atter samlet med Kong Erik i Kalmar, hvor han erholdt dennes førnævnte Værnbrev for sit Kloster. Abbed Stein omfattede Planen til Klostrets Reform med Iver og Kjærlighed, ja har vel endog, som Modstanderne senere paastode, fra først af faaet Birgittinere til Munkeliv [3]). Men et Kloster kunde ikke uden Pavens udtrykkelige Samtykke overgaa fra en Munkeorden til en anden, og da netop paa denne Tid et almindeligt Kirkemøde var udskrevet til Kostnitz, har vistnok Ønsket om at faa Planen med Munkeliv udført væsentlig bidraget til, at Abbed Stein, skjønt allerede en gammel Mand, blev valgt til at møde paa dette Concilium som Affending fra Norges Konge og Linkøpings Biskop, i hvis Stift Vadstena Kloster laa. Paa Kongen, Abbeden, Bergens og Linkøpings Biskopper berøede nemlig denne Sags

---

[1]) Her udstedte han denne Dag en Vidisse. Dipl. Norv. I. No. 640. 641. Han var her sammen med Biskop Arne af Skalholt, hvem han overdrog Opkrævningen af Munkelivs Tiender og Landskyld paa Vestmannøerne (ovenfor S. 267). Hist. eccl. Isl. II. 39. 468.

[2]) Handl. rör. Skand. Hist. XXIX. 22—24. Brevet er uden Aar, men kan vist med fuld Sikkerhed dateres 17de Marts 1414.

[3]) Jfr. Klagen af 1424 nedenfor, hvor det siges, at det da snart var 12 Aar siden at Abbed Stein første Gang bragte Birgittiner-Munke til Bergen. Det er vel de nedenfor nævnte to Munke, som Kongen havde udsendt, for at vælge Plads for et Birgittinerkloster.

Udgang, naar først Pavens Bifald var erhvervet [1]). Abbed Stein er neppe afreiſt til Kirkemødet tidligere end Vadſtena-Munken Thorer Andresſøn, der drog did fra Vadſtena 20de Decbr. 1414, og har altſaa ei udrettet noget for ſin Sag hos Pave Johan XXII, ſom kort efter aftakkede (2den Marts 1415), medens Efterfølgeren Martin V først blev valgt 11te November 1417, og viſnok ikke ſtrax gav ſig af med en tvivlſom Sag, der under de daværende Forhold i Kirken maatte være af ſaa underordnet Betydning. Kirkemødet ſluttedes 22de April 1418, men Abbed Stein er uden Tvivl vendt tilbage før, uagtet han ikke før i Auguſt f. A. atter omtales hjemme i Munkeliv. Han ſkal nemlig kun have været udenlands denne Gang i 3 Aar [2]).

Da der ſaaledes Intet var udrettet ved perſonligt Møde paa Concilіet, maatte man gaa den ſædvanlige Vei med Anſøgninger hos den romerſke Curie, og dette er uden Tvivl nærmere bleven aftalt mellem Kong Erik og de norſke Biſkopper under disſes Ophold hos Kongen i Juni 1420 paa Laaland, hvor man netop var ſyſſelſat med Stiftelſen af Maribo Birgittinerkloſter [3]). Ved Hjemkomſten fra Danmark til Bergen tog Biſkop Aslak Bolt ſig for Alvor af Sagen. I Brev til Pave Martin V af 10de Septbr. 1420 oplyſer han og hans Kapittel, at det hele Folks Hu ſtaar til den hellige Frelſerens Orden, ſom St. Birgitta havde ſtiftet, og man har længe ønſket at finde et paſſende Sted for Ordenen i Norge. Da nu Munkelivs Benediktinerkloſter paa Grund af ſtor Dødelighed, Overfald og fiendtlige Plyndringer næſten er ødelagt, forarmet paa Gods og berøvet ſine Beboere, er det Kongens, Rigsraa-

---

[1]) Gram oplyſer i Anm. til Meurſius 560, at blandt de paa Kirkemødet tilſtedeværende Prælater fra Norden nævnes Abbas Stoxii pro rege Norvegiæ et monasterio suo et episcopo Lincopensi; og han har allerede gjettet, at det urimelige Stoxii er en Læſefeil for Steyn. At her menes Munkelivs Abbed kan neppe være tvivlſomt, iſær naar vi vide, at han netop da i lang Tid var udenlands, for at fremme Birgittinernes Sag, at han kort forud havde opholdt ſig i Vadſtena, og nu paa Kirkemødet havde Fuldmagt fra Kongen af Norge og Biſkoppen af Linkøping, hvis Intereſſer netop mødtes i Beſtræbelſerne for at faa Munkeliv afgivet til Birgittinerne.

[2]) Jfr. Klagen nedenfor af 1424. Antage vi, at han er reiſt fra Norge om Høſten 1413, maa han være kommen hjem allerede Høſten 1416, altſaa endog før Martin Vs Valg. Men det er rimeligere, at han har været hjemme en Tid efter Opholdet i Sverige 1414; thi han var tre Gange udenlands og nævnes først i Decbr. 1415 ſom nærværende i Koſtnitz.

[3]) Dipl. Norv. II. Nr. 657. Nye Danſke Magaz. I. 2.

ts og den norske Almues fælles Ønske at forandre Ordenen. Kongen ar forud ladet to Munke fra Maribo reise omkring i Norge for at dfinde det meest passende Sted for Birgittinerne, og de have fundet Munkeliv i alle Dele hensigtsmæssigst. Abbeden og den eneste gjenvæ-rende Munk ere heri med Glæde enige, naar Pavens Samtykke erholdes il uden ny Prøve at indtræde i Birgittinerordenen. Ansøgningen gaar erfor ud paa, at Munkeliv med sine „rigtignok smaa" Indtægter maa overgaa til denne nye Orden. — Biskopperne Arne af Skalholt og Arn-jørn af Hamar, der ligeledes opholdt sig i Bergen paa Hjemreisen fra Laaland, tilskreve s. D. Paven en lignende Ansøgning, hvori ogsaa de aaberaabe sig det hele norske Folks samstemmige Ønske om Forandrin-en, og forsikre at de personlig have forvisset sig om Umuligheden af at evare Munkeliv for Benediktinerne [1]). — Samtidigt hermed gave saa-el Biskop Aslak og hans Kapittel som Abbeden og hans Konvent (de dste den 20de Septbr. s. A.) sit Samtykke til, at Munkeliv over-rages til Birgittinerne i Maribo paa Laaland. Aslaks Grunde re de samme som i Brevet til Paven, nemlig Observantsens og Guds-jenestens Forfald, Mangel paa Munke, og Godsets Ødeliggen, Stifte-ens Kong Eriks Ønske, og de „vistnok faa Brødres" Samtykke. Ef-erat have givet den ovenfor S. 152 meddeelte Skildring af Benedikti-ernes Fordærvelse i hans Tid, samtykker ligeledes Abbed Stein i Over-gangen, hvortil han af Kongen og Maribo Kloster er opfordret, da det ansees som den eneste Redning for Munkeliv fra Undergang og fuld-stændig Desolation, dog under Betingelse af Pavens Bifald, og at de værende Benediktinere optages som de første Brødre af den nye Orden [2]).

Med disse Breve afreiste Abbed Stein samme Høst til Kong Erik. Denne tilskrev nu ogsaa Paven et Brev, hvori han roser Birgitta og hendes Orden; hans norske Undersaatter have ansøgt ham om at stifte et Kloster af denne Orden i Norge, men nye Klosteranlæg ere uden Nytte, saalænge de gamle synke sammen og forlades. Dette er Tilfæl-det med Munkeliv, som derfor Kongen, Biskoppen, mange af Rigsraa-det, Prælater, Baroner og Almue antage bør overgaa til Birgittinerne, sær fordi Brødre af denne Orden leve indesluttede, udelukkede fra al dre Gjerning, og derfor friere Nat og Dag kunne tjene Gud og til-age i aandelig Vext, ligesom Observantsen der rosværdig øves. Disse

---

[1]) Vadstenas Brevbog fol. 113 og 114.

[2]) Vadstenas Brevbog fol. 114. b. og 115.

Brødre ere ivrige for Sjælepleien, ved idelige Prædikener, Skriftemaal og Andagtsøvelser, hvorfor lærde og anseede Mænd strømme til disse Klostre og staa dem bi. Kongen henviser til Overbringeren Abbed Stein, om nærmere Oplysning ønskes, og anbefaler Munkelivs Overdragelse til Birgittinerne [1]). — Endnu blev Tydsklands Keiser Sigismund vundet for denne Sag, der maa have havt en større Betydning i Samtidens Øine end i vore; ogsaa han tilskrev efter Kong Eriks Anmodning Paven et Brev, hvori Munkelivs Reform paa det bedste anbefales i almindelige Udtryk [2]), og saaledes udrustet har da Abbed Stein, formodentlig om Vaaren 1421, begivet sig til Rom.

Her var man paa den Tid endnu godt stemt for Birgittinerordenen, hvem Pave Martin V havde givet nye og forøgede Friheder den 1ste Mai 1420, og det lykkedes derfor Abbeden at udvirke en pavelig Befaling til Biskop Aslak af 26de Novbr. 1421, at anstille Undersøgelser om det i alle Dele forholdt sig med Munkeliv, som Kong Erik havde forklaret, og saafremt Benediktinerordenen ikke kunde reformeres med Abbeden og den eller de Munke, som nu vare tilbage, at afskaffe Abbedværdigheden og reformere Klostret efter St. Birgittas Orden, hvorpaa til evig Tid St. Augustins Orden skulde overholdes i Munkeliv. Brødre fra Maribo skulde i saa Fald modtage det reformerede Kloster med alle dets Godser, Renter og Privilegier, og uhindrede indrette Bygningerne efter Ordensregelen, samt uden Modsigelse eller Prøveaar optage Birgittiner-Lemmer, deriblandt ogsaa de gjenlevende Benediktinere, om de dertil vare villige. Endelig skulde Biskoppen med apostolisk Myndighed tildele Munkeliv alle de Rettigheder, Friheder, Indulgentser o. s. v., som Klostre af denne Orden nøde [3]).

---

[1]) Vadstenas Brevbog fol. 115 b — 116. Det er i dette Brev, at Kong Erik giver Nordmændene det ovenf. S. 145 omtalte Skudsmaal. Brevet er uden Datum, men nærmest fra Novbr. eller Decbr. 1420.

[2]) Vadstena Brevbog fol. 120. b. Han anbefaler Overdragelsen i følgende Ordelede: Monasticus ordo in magna parte medullæ corruptionem ferens sub cortice, ubi florere putatur illic veraciter putruisse perhibetur, et quia frustra fimo impinguat arborem, qui novit aruisse radicem, consultum videtur, ut oleastro projecta locum potius de virenti oliva ramus insertus adornet.

[3]) Munkelivs Brevbog 17—19. Ellers er det mærkeligt, at Paven ei omtaler Biskoppens og Domkapitlets med Kongens stemmende Udsagn, som dog Abbed Stein maa have medbragt, men først i sin senere Befaling af 1426 nævner Aslaks Oplysninger, og det netop i de Udtryk, hvori de i 1420 vare afgivne.

Efter denne Pavens Bestemmelse var Spørgsmaalet altsaa kun, om unkeliv kunde bestaa som Benediktiner-Kloster, og dette havde allerede iskop Aslak besvaret benegtende. Men der vare Andre, der havde en den Mening, og som af al Magt søgte at hindre Reformen. Det r nogle af Munkelivs egne regelløse Munke og de øvrige Munkeor- ner i Bergens By og Omegn. Disse frygtede naturligviis den nye rden, „til hvem Folkets Hu stod", og ønskede at bevare Munkeliv i n Opløsningstilstand, hvori det var kommet. Neppe var derfor Ab- d Stein hjemkommen og Indholden af Pavens Brev bleven kjendt, end Abbed Thorkel af Lyse og hans Konvent, Prædikebrødrenes Prior hannes, Minoritternes Gardian Gerlak og disses Konventer i Ber- n 20de Januar 1422 udstedte en formelig Forsikring om, at Bene- tinerklostret Munkeliv var forsynet med alle fornødne Bygninger m. havde tilstrækkelige Indtægter, Fiskeleier, Skove o. s. v., at *atte* klædte Munke foruden Abbeden „som oftest" opholdt sig deri [1]). Men derstøttet af Bergens Biskop gjør Abbeden sig al Flid for at faa hine unke ud af Klostret og St. Benedikts hellige Regel afskaffet. Der- har han nylig indtrængt Munke af Frelserens Orden, og i mange aader viist sin svigefulde Uvillie mod Benediktinerne, hvoraf nogle hol- n fængslede af Biskoppen, de øvrige frygte for ufortjent at berøves ostret og alt dets Gods, hvis de ei ved brave Mænds og deres Or- ns-Fædres Bistand reddes [2]).

Saaledes havde Medlemmer af de 4 mægtigste gamle Munkeordener enet sig om at modarbeide de farlige Birgittineres Omplantning paa rsk Grund, og have neppe indskrænket sig til at omhandle Forholdene Munkeliv. Thi netop paa denne Tid reistes hos Pavehoffet et almin- ligt Skrig mod Birgittinernes dobbelte Konventer, der blev saa vel un- rstøttet, at Martin V i 1422 endog befalede, at de skulde skilles ad venf. S. 62). Lykkedes det end Kong Erik og den heri med ham ige Geistlighed i Norden at faa dette Bud forandret, maatte dog alt tte gjøre Paven tvivlraadig, og den forventede Stadfæstelse af Refor- n i Munkeliv udeblev. Modstanderne fik nyt Mod og søgte at vinde landets Prælater for sig.

---

[1]) Disse 8 Munke nævnes derpaa ved Navn, og ere vel de samme, som man iden oplyste havde rømt eller vare udjagede af Klostret. Begge Parters Op- gaver om Munkenes Antal er vistnok forbeholden.

[2]) Afskr. fra L. Gebhardi af Orig. i Lyneborgs Archiv, trykt i 1ste Udg. af dette Skrift S. 776—777.

Brødre ere ivrige for Sjælepleien, ved idelige Prædikener, Skriftemaal og Andagtsøvelser, hvorfor lærde og anseede Mænd strømme til disse Klostre og staa dem bi. Kongen henviser til Overbringeren Abbed Stein, om nærmere Oplysning ønskes, og anbefaler Munkelivs Overdragelse til Birgittinerne [1]). — Endnu blev Tydsklands Keiser Sigismund vundet for denne Sag, der maa have havt en større Betydning i Samtidens Øine end i vore; ogsaa han tilskrev efter Kong Eriks Anmodning Paven et Brev, hvori Munkelivs Reform paa det bedste anbefales i almindelige Udtryk [2]), og saaledes udrustet har da Abbed Stein, formodentlig om Vaaren 1421, begivet sig til Rom.

Her var man paa den Tid endnu godt stemt for Birgittinerordenen, hvem Pave Martin V havde givet nye og forøgede Friheder den 1ste Mai 1420, og det lykkedes derfor Abbeden at udvirke en pavelig Befaling til Biskop Aslak af 26de Novbr. 1421, at anstille Undersøgelser om det i alle Dele forholdt sig med Munkeliv, som Kong Erik havde forklaret, og saafremt Benediktinerordenen ikke kunde reformeres med Abbeden og den eller de Munke, som nu vare tilbage, at afskaffe Abbedværdigheden og reformere Klostret efter St. Birgittas Orden, hvorpaa til evig Tid St. Augustins Orden skulde overholdes i Munkeliv. Brødre fra Maribo skulde i saa Fald modtage det reformerede Kloster med alle dets Godser, Renter og Privilegier, og uhindrede indrette Bygningerne efter Ordensregelen, samt uden Modsigelse eller Prøveaar optage Birgittiner-Lemmer, deriblandt ogsaa de gjenlevende Benediktinere, om de dertil vare villige. Endelig skulde Biskoppen med apostolisk Myndighed tildele Munkeliv alle de Rettigheder, Friheder, Indulgentser o. s. v., som Klostre af denne Orden nøde [3]).

---

[1]) Vadstenas Brevbog fol. 115 b — 116. Det er i dette Brev, at Kong Erik giver Nordmændene det ovenf. S. 145 omtalte Skudsmaal. Brevet er uden Datum, men nærmest fra Novbr. eller Decbr. 1420.

[2]) Vadstena Brevbog fol. 120. b. Han anbefaler Overdragelsen i følgende Billede: Monasticus ordo in magna parte medullæ corruptionem ferens sub cortice, ubi florere putatur illic veraciter putruisse perhibetur, et quia frustra fimo impinguat arborem, qui novit aruisse radicem, consultivum videtur, ut oleastro projecta locum potius de virenti oliva ramus insertus adornet.

[3]) Munkelivs Brevbog 17—19. Ellers er det mærkeligt, at Paven ei omtaler Biskoppens og Domkapitlets med Kongens stemmende Udsagn, som dog Abbed Stein maa have medbragt, men først i sin senere Befaling af 1426 nævner Aslaks Oplysninger, og det netop i de Udtryk, hvori de i 1420 vare afgivne.

Efter denne Pavens Bestemmelse var Spørgsmaalet altsaa kun, om ankeliv kunde bestaa som Benediktiner-Kloster, og dette havde allerede kop Aslak besvaret benegtende. Men der vare Andre, der havde en en Mening, og som af al Magt søgte at hindre Reformen. Det : nogle af Munkelivs egne regelløse Munke og de øvrige Munkeor- er i Bergens By og Omegn. Disse frygtede naturligviis den nye den, „til hvem Folkets Hu stod", og ønskede at bevare Munkeliv i Oplosningstilstand, hvori det var kommet. Neppe var derfor Ab- Stein hjemkommen og Indholden af Pavens Brev bleven kjendt, end Abbed Thorkel af Lyse og hans Konvent, Prædikebrødrenes Prior hannes, Minoritternes Gardian Gerlak og disses Konventer i Ber- 20de Januar 1422 udstedte en formelig Forsikring om, at Bene- inerklostret Munkeliv var forsynet med alle fornødne Bygninger m. havde tilstrækkelige Indtægter, Fiskeleier, Skove o. s. v., at aatte klædte Munke foruden Abbeden „som oftest" opholdt sig deri [1]). Men erstøttet af Bergens Biskop gjør Abbeden sig al Flid for at faa hine unke ud af Klostret og St. Benedikts hellige Regel afskaffet. Der- har han nylig indtrængt Munke af Frelserens Orden, og i mange ader viist sin svigefulde Uvillie mod Benediktinerne, hvoraf nogle hol- fængslede af Biskoppen, de øvrige frygte for ufortjent at berøves stret og alt dets Gods, hvis de ei ved brave Mænds og deres Or- s-Fædres Bistand reddes [2]).

Saaledes havde Medlemmer af de 4 mægtigste gamle Munkeordener met sig om at modarbeide de farlige Birgittineres Omplantning paa st Grund, og have neppe indskrænket sig til at omhandle Forholdene Munkeliv. Thi netop paa denne Tid reistes hos Pavehoffet et almin- igt Skrig mod Birgittinernes dobbelte Konventer, der blev saa vel un- støttet, at Martin V i 1422 endog befalede, at de skulde skilles ad enf. S. 62). Lykkedes det end Kong Erik og den heri med ham ge Geistlighed i Norden at faa dette Bud forandret, maatte dog alt te gjøre Paven tvivlraadig, og den forventede Stadfæstelse af Refor- n i Munkeliv udeblev. Modstanderne fik nyt Mod og søgte at vinde landets Prælater for sig.

---

[1]) Disse 8 Munke nævnes derpaa ved Navn, og ere vel de samme, som man siden oplyste havde rømt eller vare udjagede af Klostret. Begge Parters Op- gaver om Munkenes Antal er vistnok forbeholden.

[2]) Afskr. fra L. Gebhardi af Orig. i Lyneborgs Archiv, trykt i 1ste Udg. af dette Skrift S. 776—777.

tte, for ingen Brødre mere at have. Dette have flere ærbare Præster, m gjerne vilde været Benediktinere, oftere udsagt, og af de 8 Brødre Munkeliv, som alt vare indklædte, har han fordrevet Nogle med Løgn g Falskhed, Andre har han betalt fra sig med Penge, Andre har han et Biskoppen sætte i Stokken (fængsle), og berøver Munke, der have ret i Ordenen i 9 Aar, deres Dragt. Alt dette har han gjort, for t tvinge Brødrene til at forlade Ordenen, og han saaledes faa sin lie frem.

Disse Beskyldninger mod Abbed Stein angaaende de Midler, han t have anvendt for at bevirke sit Klosters Overgang til Birgittineror- en, være nu mere eller mindre paalidelige, — sandsynligt bliver det efuldt, at det er slige og andre Anstrengelser fra de øvrige Munkeor- ers Side, der have været Aarsag til, at der hengik næsten 5 Aar a den Tid, Paven havde overdraget Biskop Aslak at undersøge For- ldene, og til han endelig stadfæstede dennes Anordning. Først 15de ni 1426 fik nemlig Forandringen i Munkeliv pavelig Bekræftelse. Vi gjentages først Pavebrevet af 1421, dernæst hvad ovenfor er anført m Biskop Aslaks Undersøgelse, og derpaa berettes, at denne, overens- mmende med den ham tillagte Myndighed, havde fritaget Abbed Stein, denne uanmodet og frivillig nedlagde sin Værdighed, fra hans Løfte Forpligtelse til St. Benedikts Orden og Regel. Derefter havde ppen høitideligt forandret Munkeliv Klosters Navn til St. Marias Birgittas Kloster af Frelserens Orden efter Augustins Re- , og indsatte Brødre og Søstre af Maribo i personlig Besid- se af tidtnævnte Kloster med alt dets Gods. Da der nu fra Kong t var fremkommen Bøn om, at Paven med apostolisk Myndighed e bekræfte denne Aslaks Foranstaltning, saa skede dette ved nærvæ- de Brev i de sædvanlige Udtryk [1]).

§ 12. Munkeliv som Birgittinerkloster.

Saaledes var da endelig Tvisten endt til Birgittinernes Fordeel, ske ikke uden Voldsomhed og lovstridig Fremfærd mod Benediktinerne;

---

[1]) Munkelivs Brevbog S. 19—22. Biskop Aslaks Reform kunde synes at være foregaaet om Høsten 1425; thi i et Brev af 19de August d. A. kaldes Stein Abbed af Guds Naade i Munkeliv, i et andet af 13de Novbr. derimod: Broder Stein, som før var Abbed i Munkeliv; men da han endnu i Brev af 18de Octbr. 1426, da Pavens Stadfæstelse maa været bekjendt, kaldes

Til den Ende udstedte Peter Oldemarket Dominikanerprior, Gerla Gruter Franciskaner-Gardian, Johannes Strelov Kannik ved Apostelkirken, og Johannes Leffardi Præst til St. Peters Kirke, alle i Bergen, 5te Januar 1424 følgende Erklæring[1]): De melde alle Ertebiskopper, Biskopper, Prælater og Konventer af alle Ordener i de tydske Lande, og især de ærværdige Fædre i Lyneborg, Hertzenvelde og Stade, at Broder Johannes van dem Berge, Benediktiner i Munkeliv, var hjemkommen (fra Tydskland) 14 Dage før Juul, og bad da efter sine Venners Raad om Herberge hos Prædikebrødrene i Bergen, for at beskyttes mod Abbed Steins og hans Medhjælperes Vrede, som for længere Tid siden havde udjaget ham af Munkeliv, fordi han ikke var villig til at optage St. Birgittes Brødre, men vilde leve og dø i den Orden, hvori han var indklædt. Han havde al Grund til Frygt, da en Broder af samme Orden i Selje Kloster var bleven halshugget og en anden brændt m. v. Derefter havde Abbed Stein 5 Helligdage efter hinanden bandsat Broder Johannes, Prioren i Sortebrødrekloster og alle dem, som husede eller hjalp ham med Ord eller Gjerning. 27de Decbr. oplæste derfor Prior Peter fra sin Prædikestol de Breve, som Broder Johannes havde bragt til Bergen fra Abbederne i Lyneborg, Hertzenvelde og Stade, og 29de s. M. havde Prioren stevnet Abbeden til at møde og svare herpaa i Domkirken. Biskop Aslak indfandt sig med sine Domherrer, men Abbed Stein hverken kom eller lod give Svar paa Priorens gjentagne Opfordring. Siden Abbed Stein først bragte Birgittinermunke til Bergen, nu snart for 12 Aar siden, har han for deres Skyld tilsat Klostrets Gods, pantsat og solgt Kalke, Sølvskaaler og andre Klenodier, foretaget tre Udenlandsreiser, og engang været 3 Aar borte fra Bergen, for at udvirke Klostrets Ophævelse. Derfor har her og i lange Tider ingen Broder villet indklæde, men stedse udsa

---

[1]) Den plattydske Original paa Perg. findes ligeledes i Lyneborgs Archiv, og i Afskr. i danske Geheimearchiv, hvorefter det er trykt i 1ste Udg. 777—780. Det er neppe ganske uden Betydning, at samtlige disse Birgittinernes Medstandere — Munkene i Klostret medregnede — efter deres Navne at dømme vare Nedertydskere, og man kunde nok fristes til at gjette, at Spørgsmaalet ikke alene har været et religiøst-klosterligt, men tillige et politisk-merkantilt, en nemlig nordiske Birgittinere eller hanseatiske Benediktinere skulde i Fremtiden have Myndigheden i Munkeliv, det samme Kloster, Hanseaterne Vredesmod nedbrændte ikke lang Tid derefter. I alle Fald berettiger hvad man kjender til Aslak Bolts Charakteer, til at antage i det Mindste Muligheden af patriotiske Øiemed.

ette, for ingen Brødre mere at have. Dette have flere ærbare Præster, om gjerne vilde været Benediktinere, oftere udsagt, og af de 8 Brødre Munkeliv, som alt vare indklædte, har han fordrevet Nogle med Løgn og Falskhed, Andre har han betalt fra sig med Penge, Andre har han ladet Biskoppen sætte i Stokken (fængsle), og berøver Munke, der have været i Ordenen i 9 Aar, deres Dragt. Alt dette har han gjort, for at tvinge Brødrene til at forlade Ordenen, og han saaledes faa sin Villie frem.

Disse Beskyldninger mod Abbed Stein angaaende de Midler, han skal have anvendt for at bevirke sit Klosters Overgang til Birgittinerordenen, være nu mere eller mindre paalidelige, — sandsynligt bliver det ligefuldt, at det er slige og andre Anstrengelser fra de øvrige Munkeordeners Side, der have været Aarsag til, at der hengik næsten 5 Aar fra den Tid, Paven havde overdraget Biskop Aslak at undersøge Forholdene, og til han endelig stadfæstede dennes Anordning. Først 15de Juni 1426 fik nemlig Forandringen i Munkeliv pavelig Bekræftelse. Heri gjentages først Pavebrevet af 1421, dernæst hvad ovenfor er anført om Biskop Aslaks Undersøgelse, og derpaa berettes, at denne, overensstemmende med den ham tillagte Myndighed, havde fritaget Abbed Stein, da denne uanmodet og frivillig nedlagde sin Værdighed, fra hans Løfte og Forpligtelse til St. Benedikts Orden og Regel. Derefter havde Biskoppen høitidelig forandret Munkeliv Klosters Navn til St. Marias og Birgittas Kloster af Frelserens Orden efter Augustins Regel, og indsatte Brødre og Søstre af Maribo i personlig Besiddelse af tidtnævnte Kloster med alt dets Gods. Da der nu fra Kong Erik var fremkommen Bøn om, at Paven med apostolisk Myndighed vilde bekræfte denne Aslaks Foranstaltning, saa skede dette ved nærværende Brev i de sædvanlige Udtryk [1]).

§ 12. Munkeliv som Birgittinerkloster.

Saaledes var da endelig Tvisten endt til Birgittinernes Fordeel, maaske ikke uden Voldsomhed og lovstridig Fremfærd mod Benediktinerne;

---

[1]) Munkelivs Brevbog S. 19—22. Biskop Aslaks Reform kunde synes at være foregaaet om Høsten 1425; thi i et Brev af 19de August d. A. kaldes Stein Abbed af Guds Naade i Munkeliv, i et andet af 13de Novbr. derimod: Broder Stein, som før var Abbed i Munkeliv; men da han endnu i Brev af 18de Octbr. 1426, da Pavens Stadfæstelse maa været bekjendt, kaldes

men er Abbed Steins ovenfor S. 152 anførte Skildring af disses Liv sand, var en Forandring her aldeles fornøden. Man kan ei heller, saaledes som hos Modstanderne, paavise egennyttige Bevæggrunde for hans mangeaarige Virksomhed for denne Reform, som han trods Had og Forfølgelse endelig med stor personlig Opofrelse satte igjennem. Skjønt han var en meget gammel Mand, drog han tre Gange udenlands i dette Øiemed, og det var i den Tid saare besværligt og dyrt; han opgav frivillig sin hæderlige Stilling som Benediktinerabbed, for at indtræde i den nye Orden som simpel Munk, og underkaste sig i sin Alderdom en ny og før ukjendt Tvang. Kong Eriks Bevæggrunde have vi før omtalt; de vare vistnok ogsaa af reen religiøs Art, maaske dog med den Bihensigt at smigre Svenskerne, hvis Hjælp han tiltrængte mod Holsten. Biskop Aslak haabede maaske ved at indpode den nye Orden i en ved Alderdom ærværdig Stiftelse, der syntes at have udspillet sin Rolle, at bringe Velmagt og Agtelse did tilbage, ligesom han som Patriot vel og tog Hensyn til de Summer, som hidtil aarlig gik fra Norge til Vadstena, og som Biskop haabede i Birgittinerne at faa en kjærkommen Modvægt mod de hanseatiske Præster og de eximerede Munkeordener i Bergen, hvis Trods mod Biskoppen var gammel og faa Aar efter bræd ud.

Man havde ikke udsat Forberedelserne, indtil Pavens sidste Bestemmelse indløb; thi Biskop Aslak og hans Kapittel havde i 1420 paa Forhaand udtalt sig mod Benediktinernes Forbliven, og de stode fast derved. To Munke fra Maribo, eller vel rettere to med Birgittinerklostrets Stiftelse i Maribo hidtil sysselsatte Vadstena-Munke, havde anbefalet Munkeliv som det meest passende Sted for den nye Orden i Norge, og da Abbed Stein om Høsten 1420 drog til Paven, overdrog han, rimeligviis med Biskoppens Samtykke, sit Klosters Bestyrelse til to Birgittinere, Broder Jon og Broder Hans Ingeldsson, der 5te Decbr. 1420,

---

Abbed i Munkeliv (Brevbogen S. 75), maa hine Udtryk være tilfældige. Der var desuden ingen Grund for Biskop Aslak til i 3 Aar at udsætte en Reform, hvis Fornødenhed Paven havde overladt ham at afgjøre. Vistnok indeholder det uysnævnte Klagebrev af 1424 ingen udtrykkelig Tilstaaelse om, at Reformen alt var foregaaet, men ei heller noget, der afgjort modsiger dette. Udstederne maatte, naar deres Brev gik ud paa at faa Bistand udenlands, lade Biskoppens Foranstaltninger paa Pavens Vegne omtalte, og det forekommer mig derfor rimeligst, at Aslaks Reform er foregaaet kort efter Abbedens Hjemkomst fra Rom 1421; og at Kong Erik til yderligere Betryggelse mod Klagerne har udvirket det sidste Pavebrev.

aaende i Abbedens Sted i fornævnte Kloster", bortlejede en Tomt ved sen vestenfor Borneskjær (paa Nordnes?) til Hans Borqvard, som lige da gav Klostret i Testamentgave for sig og sin Hustrus Sjæle et ar Huse efter sin Død, mod at erindres i Brødrenes Bønner [1]).

Munkelivs Reform efter St. Birgittas Regel er følgelig foregaaet d Vadstena-Munke, udsendte fra Maribo paa Laaland i Odense Stift. ette Kloster var dog selv kun i sin Vorden. Dronning Margareta og iskop Peter af Roeskilde havde gjort forberedende Skridt til et Birgitterkloſters Stiftelse her, og Kong Erik lovede i 1413 i Vadstena at føre Planen. I Januar 1416 drog Confessoren selv med Præstmunk Asmund og en Convers derhen fra Vadstena; Confessoren vendte lerede i Mai hjem igjen, „efterat have grundlagt Klostret", og afsendte nere 3 Søstre og 4 Brødre did [2]). Maribo er altsaa stiftet Aar 1416, en kom først i Virksomhed 1423 [3]), eller egentlig endnu sildigere. ærend Birgittinerne fra Vadstena havde Maribo Kloster i Stand, abegyndte de altsaa tillige Munkelivs Reform, og man finder dem ndrende fra det ene Kloster til det andet under denne Tid [4]). Men i unkeliv skulde kun et fuldstændigt Kloster ombygges efter Birgittas egel, i Maribo derimod alt bygges fra Grunden af. Følgen heraf ev, at Datteren Munkeliv blev før et fuldstændigt Birgittinerkloster 1434) end Moderen Maribo, hvor man endnu i 1446 ikke havde ldendt Kirke- og Kloster-Bygningen [5]). Vi kunne saaledes sætte som st, at Kong Erik af Pommern samtidigt forplantede Birgittineromen til Norge og til Danmark.

Om Maaden, hvorpaa Forandringen i Munkeliv foregik, findes ngen Underretning. Vi kunne dog af nogle Adkomstbreve og andre Optegnelser fra den Tid gjøre os et Begreb derom. Efterhaanden, som

---

[1]) Munkelivs Brevbog 42—25. Dette er det første Vidnesbyrd om Birgittinernes Myndighed i Munkeliv. Det usædvanlige Navn Hans Borqvard henleder Tanken paa en anseet Præstmunk i Vadstena Johannes Borqvardi, der blev munkviet 1428, og meget brugtes ved Klostres Anlæg og Visitation. Han blev 1443 Confessor generalis, men fratraadte allerede 1444 og gik til Raadenbal Kloster i Finland, hvor han døde 1447. (Diar. Vadsten.)

[2]) Diar. Vadsten. 49. 53. 55. 56. 57.

[3]) Script. Rer. Dan. I. 194.

[4]) Broder Asmund f. Kr., der i 1416 kom til Maribo, kom 1430 hjem til Vadstena fra Norge efter 14 Aars Fravær, og en Søster Botilb var i 1416 sendt fra Munkeliv til Maribo. Diar. Vadst. 73. 90.

[5]) Daugaard, Danske Klostre. 319.

Planen til Klostrets Reform modnedes hos Biskop Aslak og Abbed Stein, modtoges Birgittinere i Munkeliv, først som Gjæster, senere som vordende Herrer. Mellem 1420 og 1426 nævnes Stein som Abbed og Johannes Ingeldsson som Forstander [1]) i Munkeliv, og begge handlede samtidigt og i fuld Enighed i Klostrets Navn. Efter Steins Hjemkomst fra Rom (Høsten 1421) ere uden Tvivl Bygnings-Arbeiderne for Alvor begyndte af Birgittinerne, medens den gamle Abbed bragte Klostrets Jordebog og Hjemmelsbreve i Orden. Saaledes istandbragtes den oftnævnte Brevbog, der blev afsluttet 3die Juli 1427 af Peter Simonsson, Kannik i Veriø og pavelig-keiserlig Notar. Han indleder Brevbogen med den Erklæring, at de gudfrygtige og andægtige Mænd Confessor generalis og Brødre af St. Birgittas Orden i Munkeliv have fremlagt denne Bog, hvori Klostrets Pave- og Konge-Breve, ældre og nyere Kjøbebreve, Gavebreve, Skjøder o. s. v. ere indførte, samt et Skrin, hvori de originale, hele og uskadte, med Segl forsynede Breve rigtig fandtes, og af ham nu vare jævnførte med Afskrifterne o. s. v. Ved Siden af Brevbogen findes tillige en ligeledes 1427 forfattet alfabetisk Liste over de i samme omhandlede Eiendomme, men denne er neppe fuldstændig, indeholder ialfald betydeligt mindre Jordegods, end hvad der i den noget ældigere Jordebog er opført [2]). — Til de sidste Oplysninger, Brevbogen giver, hører den for omtalte Fru Margareta Eilifsdatters Afstaaelse 1424 af to Gaarde til Hr. Stein, Abbed i „St. Benedikts Kloster" i Munkeliv, ham og Klostret til evig Eie, for 14½ Pund engelsk, hun var det skyldig, samt for Huus og Bolig, hun der har havt [3]); samt Sigurd Sæbjørnsdatters Gavebrev af 8de Sept. 1426, hvori hun giver Munkelivs Forstander Hr. Hannes Gaarden Dal paa Stord [4]), Klostret til evig Eie, samt sig og Forældre til Sjælehjælp og Bønnehold.

---

[1]) Navnet „Forstander" bruges ikke i Birgittinerklostrene uden netop i et Klosters Stiftelses-Periode, førend Arbeidet var saavidt fremmet, at Birgittas Regel kunde efterleves. Da valgtes Confessor, og naar Søsterkonventet var i Stand, Abbedissen, som derpaa overtog den hele Bestyrelse. I Munkeliv var der altsaa en Birgittinernes Forstander 1420—1427, en Confessor 1427—1433, og endelig Abbedisse fra 1434.

[2]) Denne Jordebog er ligeledes udgivet af P. A. Munch bag i Brevbogen.

[3]) Munkelivs Brevbog 111—112. jfr. ovenfor S. 281 og Norsk Tidsskrift IV. 61. 66.

[4]) Munkelivs Brevbog 48—49. Andre Hjemmelsbreve fra den ældste Tid finde

Fra 1427 maa Munkeliv betragtes som et selvstændigt Birgittinerkloster med dobbelt Konvent; thi i Marts d. A. gav Thorkel Halgrimsson med sin Hustrus Sigrid Halsdatters Samtykke Datteren Ragnhild ind i St. Birgittas Kloster i Munkeliv, som i Indtrædespenge fik en Tomt i Korskirkens Sogn i Bergen; og 15de August 1428 blev Hr. Arvid i Vadstena indviet til Munk i Brødrekonventet i Munkeliv [1]). — Imidlertid reiste der sig endnu engang en saa alvorlig Modstand mod Birgittinernes dobbelte Konventer, og saa almindelige Klager over disses hemmelige Omgang, at alt nær havde gaaet tilbage. De dobbelte Konventers Vanrygte havde givet Anledning til, at der i Italien ved denne Tid stiftedes Birgittinerklostre med enkelte Konventer (simplicia monasteria S. Birgittæ), og dette krævede indgribende Ændringer i Ordensregelen, hvilke nu Modstanderne forlangte. Vadstena med sin levende Tradition fra Birgitta modsatte sig naturligviis dette som et Livsspørgsmaal, og en Kardinal, hvem Paven overdrog at undersøge Sagen, indkvnede i Marts 1428 alle Birgittinerklostre med dobbelte Konventer (dupplicia) til at møde i Rom. Blandt disse anføres og Klostret i Bergen i Norge, hvis Tilværelse som selvstændigt Birgittinerkloster altsaa allerede vedkjendtes af Romerhoffet [2]). Vadstena blev saa alvorligt understøttet af Kong Erik og Nordens i Vordingborg i Juli 1434 samlede Biskopper, at Kirkemødet i Basel endelig gav efter og tillod Brødres og Søstres Samliv. Saaledes er det uden Tvivl gaaet til, at Vadstena-Diariet (S. 77) først regner Munkelivs Overgang til Birgittinerne fra Aaret 1434, skjønt Alt flere Aar forud var i Stand der. „I dette Aar", siger Diariet, „begyndte Medlemmer af vor Orden at bebo (inhabitare) Munkelivs Kloster i Bergen i Norge, som før var af Benediktinerordenen". Under dette Aar omtales derfor dette Kloster ogsaa først som Birgittinernes af de nyere Forfattere, der have omtalt denne Begivenhed. En Følge af, at St. Birgittas Orden nu var overført til Norge, blev naturligviis, at Aslak Bolt, der i 1428 var bleven Erkebiskop i Nidaros, paa et Kirkemøde i Oslo 20de Decbr. 1436 fastsatte, at St. Birgittas Helgendag skulde festligholdes sub festo

---

sammest. 121. 29—30. 74—75. Hertil hører og de ovenf. S. 280 omtalte Værnbreve af Kong Erik for St. Birgittas Orden i Munkeliv.

[1]) Munkelivs Brevbog 159—160. Diar. Vadst. 71.

[2]) Brudstykker af en Vadstena-Brevbog 4to. paa kgl. Bibl. i Stockholm. Jfr. ovenf. S. 62, hvor denne Stevning fra Rom og Diariets Omtale deraf er anført.

dupplici den 7de Oktober i alle Lande under Nidaros's Metropolitanhøihed [1]). I 1436 tillod Biskop Olaf af Bergen, paa Ansøgning af Konventet i Munkeliv, Lucie Jonsdatter, skjønt hun kun var 15 Aar gammel, og saaledes 3 Aar yngre end Regelen foreskrev, at optages som Nonne i Klostret, da hun havde nedlagt saamange Penge der, som denne hendes Brøde kunde bødes med i Romergaard, [2]). Til Birgittinernes første Tid høre endelig og den oftere nævnte bergenske Raadmands Arvid Ingeldssøns Testamente af 4de Decbr. 1430, hvori han gav Munkeliv 4 Nobler og Anpart i en Fællesgave til flere af Bergens Kirker og Klostre [3]).

Neppe var Munkeliv saaledes kommen i fuld Stand, før der allerede blev Spørgsmaal om at bruge dets Brødre til Ordenens videre Forplantning. Da det paa et Møde i Telge 30te Aug. 1438 var bestemt, at et Birgittinerkloster skulde stiftes i Finland (i Naadendal, Vallis gratiæ), og Biskop Magnus af Aabo, den forhen norske Rigsraad, den høit agtede Hans Krøpelin m. Fl. havde faaet det Hverv at ordne denne Sag, skrev Biskoppen strax til Confessoren i Vadstena herom, og udbad sig Johan Djekn og Benedikt af Munkeliv til Finland, for at forestaa Bygningen. Men Confessoren afslog (14de Sept. s. A.) dette, fordi Johan var ukyndig i Klosterreglerne og Bygningskunsten, desuden endnu ikke Lem af Ordenen, og fordi begge vare hjemme i Munkeliv, som var Datter af Maribo og saaledes ei stod under Confessoren i Vadstena. Han tilraadede derfor at tage Brødre fra Vadstena, hvilket og skede [4]).

---

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 15. No. 28; udg. af B. C. Sandvig 1779, og atter optrykt i N. Dan. Mag. I. 42 ff. At Birgittas Datter Katharina, der ligeledes blev kanoniseret, fik sin Fest i Norge ligesom i Sverige (22de Marts), er neppe tvivlsomt, skjønt jeg Intet derom har fundet. Jfr. Troils Handlingar. II. 375.

[2]) Saaledes er uden Tvivl Meningen hos Huitfeld Folioudg. 796—797.

[3]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 14. No. 10. Schønings Anh. til Domk. Beskr. 8. Hau havde, formodentlig efter sin Hustrus Ingerid Simonsdatters Død, givet sig i Provent hos Kannikerne i Nidaros, hvilke han ved et Tillæg til Testamentet af 1432 gav den Gaard i Bergen, som han havde bygget paa Munkelivs Tomt. Sammest. S. 10. Ovenfor S. 282.

[4]) C. M. Creutz, Birgittiner-Klostret i Nådendal, i „Suomi" 1849. 212—213, efter Lagus, Handl. t. Uppl. i Finlands Kyrkohist. III. 38. Confessorens Udsagn, at Munkeliv ei stod under Vadstena, er vistnok en tom Udflugt; thi alle Birgittinerklostre skyldte dette og dets Abbedisse Lydighed.

Den Splid i det Indre og det Vanrygte i Folkemunde, som Birgittinerordenens hele Historie oviser, har og, i al Fald hvad Spliden angaar, snart naaet det norske Kloster. Skjønt de Munke i Vadstena, der have holdt Diariet vedlige, med største Forsigtighed og i de mildeste Udtryk have udladt sig om ubehagelige Tilfælde, naar de ikke kunde undlade at berøre dem, berettes allerede 20de Juli 1440, at da forlod Broder Johannes Hillebrandi Vadstena, for som Visitator at bringe Enighed tilveie mellem Brødrene og Søstrene i Munkeliv. Han opholdt sig næsten et Aar her, og kom St. Hansaften 1441 tilbage til Vadstena fra Munkeliv, „Alt vel der forrettet“ [1]).

Denne Uenighed, som saa tidligt brød ud, var dog maaske en undskyldelig Følge af Mangel; thi Aarene 1436—1440 bragte mange Ulykker over Riget, især paa Grund af Kong Eriks slette Styrelse eller rettere fuldkomne Forsømmelse af alle Kongepligter. Sønderfjelds udbrøde to Oprør, Amund Sigurdsøn Bolts i 1436 og Halvard Graatops i 1438, Nordmændene feidede efter Kongens Bud paa Svenskerne, men bleve slagne; de pommerske Søstæder, som vilde hjælpe Kongen, plyndrede ogsaa norske Skibe, skjønt Norge stod paa Eriks Side. For at fuldende Ulykken laa i 1440 en hollandsk Flaade paa Norges Kyst, ligeledes udrustet for at hjælpe Kong Erik, og hindrede al Tilførsel af Korn fra Tydskland. „De vare idelig mange Steds under Landet og gjorde alle Dage ubodelig Skade med Rov, Brand og Dødsslag, som usigeligt er“ [2]). For at afhjælpe Klostrets Nød sendte Abbedissen Ragnhild Bergsdatter, 21de Sept. 1440, en Udsending Laurents til Hedemarken og Oslo efter Korn. I Forbindelse hermed staa to udaterede Breve, der imidlertid tydelig angaa samme Person og Sag. Det første er til Rigets Drost, Hr. Sigurd Jonsøn. Da Gud har givet ham af sin Naade Magt og Vælde, hvoraf Nødlidende kunne vente Hjælp, henflyr de til hans Herredom, og klage deres store Nød og Fattigdom, paa Grund af at ingen Tilførsel er kommen i Aar til Bergen som ellers, og de have ingen Kornrente under Klostret, saa de nu ingen Bjærgning have. Denne store Nød tvinger dem til at kiøbe og søge Brødet langt borte fra, og de sende derfor deres Bud Laurents til Oslo Bispedømme med Bøn om, at Drosten vil hjælpe ham til at faa kjøbt eller skjænket Korn til Livsophold, — en Gunst de gjerne ville forskylde,

---

[1]) Diar. Vadst. 84. 86.

[2]) Norges Rigsraads Klage af 20de Aug. 1440 i Jahns Unionshist. 518—519.

og som Gud, Maria og Birgitta skulle lønne Drotseten før. — Det tredie Brev, der tillige mangler Udskrift, men rimeligviis er til Hamars Biskop, angiver tydeligere Aarsagen til Mangelen: „Paa Grund af den Fattigdom og haarde Tid her i Bergen, for den store Ufred i Søen er, saa her ikke kommer Tilførsel fra Stæderne (ɔ: Hansestæderne), som før var sædvanligt, kunne vi ikke her faa kjøbt til Bjærgning." De bede derfor hans „faderlige Naade" (altsaa en Biskop) at sælge dem Tienden af nogle Kirkesogne, og lade det føre til Oslo, og hvad de ei strax kunne betale, ville de siden med Tak sende. De bede og, at hans Naade vil udgive sine Breve til Præsteskabet, at Klostret kan faa nogen Almisse ind, helst i Korn [1]).

Med den almindelige Ufred i og udenfor Riget tiltog naturligviis de hanseatiske Kjøbmænds Voldsomhed og Ringeagt for Landets Love. Raadet og Menigheden i Bergen klagede for Rigsforstanderen Sigurd Jonssøn, som lovede at hjælpe derpaa ved et Rigsmøde i Bergen 1441, men som blev udsat paa Grund af de paafølgende Underhandlinger med Sverige og Danmark om Kong Christoffers Valg; de gjentoge sin Klage i 1442 for Kong Christoffer; men der skulde alvorligere Midler til, som ikke stode til Raadighed. Tydskerne paa Bryggen myrdede, plyndrede og føre frem efter egen Lyst uden Hinder [2]). Selv de helligste Steder afholdt dem ikke. Om Sommeren 1447 brøde de med væbnet Haand ind i Munkelivs Klosterkirke og udreve deraf to af Høvedsmandens paa Bergens Kongsgaard, Hr. Olaf Nilssøns Tjenere, og myrdede den ene af dem. Vel bandsatte Biskop Olaf af Bergen 21de August 1447 disse Ugjerningsmænd og Enhver, der havde staaet eller stod dem bi med Raad og Daad [3]); men han havde neppe Magt til at sætte den kirkelige Straf i tilbørlig Udøvelse, idetmindste afskrækkedes Tydskerne ikke derved.

---

[1]) (Troils) Handlingar IV. 370—372, efter den ovenfor omtalte Codex Upsal. No. 6 4to. p. 88. Brevet synes at være til Hamars Biskop, deels paa Grund af Titulaturen, deels fordi Abbedissen beder, at Kornet maa blive sendt til Oslo, der gjør det usandsynligt, at dettes Biskop er meent. Desuden skulde Overbringeren ifølge det andet Brev besøge Hedemarken, og Biskoppen i Bergen paa den Tid, Olaf, Klostrets Patron, havde før været Kannik i Hamar og Sognepræst paa Gran.

[2]) Evensens Samlinger. II. II. 71—78.

[3]) Barth. IV. 403—405. 559—561. Dipl. Norv. I. No. 801. Dette Indbrud i Munkeliv var Forspillet til den langt blodigere Scene i 1455, og foran-

Imidlertid gik det endnu værre til i Klostrets Indre. En Broder
ɔbrand ankom om Sommeren 1449 til Vadstena, og berettede, at
nkelivs Prælat (d. e. selve Confessoren) Ingemund havde ihjel-
et en af Munkene, Broder Olaf, og Gudbrand forsikrede, at Klo-
: sandsynlig vilde blive forladt, hvis det ikke hurtig fik Hjælp ved
ɔdre fra Sverige. Hertil sigter vistnok et udateret Brev fra Biskop
f af Bergen, oversendt med en Broder fra Munkeliv, hvori han
der Abbedissen og Confessoren i Vadstena Kloster, at Tilstanden i
nkeliv, især i Brødrekonventet, er i høi Grad sørgelig, hvilket Over-
gɔren, der afsendtes efter begge Konventers Ønske, naar han alvorlig
lægges at tale, vil udførlig kunne fremstille, da Biskoppen nødig vil
det i Pennen. Men han tør ikke fortie, at Klostret paa Grund
ɔogle af Brødrenes grove og uhørte Udskeielser i den Grad er ud-
ɔet og vanrygtet blandt Folk, at man maa befrygte, at det hellige
ɔ ganske forlades, dersom der ikke hurtig hjælpes derpaa. Han raa-
derfor og beder indstændig, at 3 eller 4 i Regelen kyndige, fred-
melige, forstandige og fromme Brødre snarest muligt maa sendes til
gen til Klostrets Reform, at de ved Hjælp af nogle brave Munke,
endnu ere der, kan bringe Lydighed tilbage og ganske udslette det
ɔtryk, Regelens ugudelige Overtrædere have gjort, ligesom Biskoppen
ɔr selv at gjøre Alt, for at fremme det Gode [1]).

Uden Tvivl som Svar herpaa tilskrev Abbedissen i Vadstena Bergens
kop et ligeledes udateret Brev [2]), hvori hun først takker for den
best, han hidtil har vist Ordenen og Munkeliv, og beklager hvilig,

---

lediget som denne af Tydskernes Had til Hr. Olaf Nilsøn. Jfr. Werlauffs 2den Afhandling i Skand. Literat. Selsk. Skrifter XVI. 91 ff., hvor man blandt Andet S. 95 seer, at der i dette Aar er ført Klage over Hr. Olaf af Raadet i Lybek for Kong Christoffer, hvilket ligeledes omtales hos Detmar (Grautoff II. 105), ligesom der i Varia Huitfeld. (Arn. Magn. 22. b. fol.) findes et Vidnesbyrd, uden Tvivl fra dette Aar, om at Oldermanden paa Bryggen havde væbnet alle Tydskere, og da han herfor tiltaltes af Kongens Lensherre Olaf Nilsøn, som sædvanlig henskjød sin Sag under Kongen og de tydske Stæder, uagtet de Tydske paa Bryggen vare forpligtede til at svare for norsk Domstol.

[1]) Afskrift af Arne Magnussøn, der opgiver, at Diplomet var skrevet med samme Haand, som de i Barth. IV. indførte Breve fra Biskop Olaf. Arne henfører det til 1444, men 1449 bliver rimeligere.

[2]) Afskrift i Langebeks Diplomatarium. Jeg har ikke fundet dette Brev blandt Arnes Apographa.

hvad man har maattet erfare om Tilstanden og Manddrabet der. B gives der Forbrydelser, som den verdslige Arm maa straffe, fordi Kir kens Vaaben ei forslaar, men da Biskoppen, ifølge Birgittinernes Regl og Pavens Bemyndigelse, har fuld kanonisk Ret over Klostret i de omstrevne Sag (hvis Gjenstand ikke udtrykkelig nævnes), opfordres ha til at straffe Forbryderne, ikke med borgerlig Død, som de havde for tjent, ei heller med Udstødelse af Ordenen, men med evigt Fængsel efter Benedikts og Bernhards Ordensregler, da Birgittas Intet har vi et sligt Tilfælde, hvis Mulighed hun ei havde tænkt sig. Efter at ha viist, at en Indberetning til Paven om Sagen ikke er fornøden, fornye Bønnerne om at tage alvorlig fat, og loves Ordenens Bistand til Al hvad Biskoppen til den Ende finder nødvendigt, da dens eget Vel stær opfordrer dertil paa Grund af al den Modvillie, den har været udsa for baade i Rom, Kostnitz og Basel. Biskoppen vil faa evig Løn fr hvad han gjør til Klostrets Bedste. Hertil er føiet en Erklæring fr Magnus Unessøn [1]), Confessor i Vadstena, at et saadant Brev i forri Aar er sendt til Bergens Biskop, med Anmodning til Enhver, det meddeles, om at bistaa Overbringerne i Udførelsen af deres Hverv Munkeliv. — Disse Anbefalingsbreve ere da efter al Rimelighed me givne de to Præstmunke, Olaus Petri og Clemens, samt en Lægbrode Jaspar Theutonicus, der afsendtes fra Vadstena 3die Juli 1450, fo at reformere saavel Klostret som Beboerne. Men Reformerne i Birgit tinerklostrene gik ikke hurtigt fra Haanden; endnu 2 Aar derefter ophold disse Vadstenamunke sig der, og 16de August 1452 døde Formanden Olaus Petri under sine Arbeider for Klostertugten i Munkeliv. Han roses som en flittig Afskriver, god Sanger og Lærer samt Overholder af Regelen [2]).

Desuagtet nød Klostret fremdeles tilsyneladende udvortes Anseelse. 9de Oktbr. 1453 kundgjorde Kong Christiern I under sit Ophold i Ber gen, at Hr. Hans Kruchow, Ridder og Norges Riges Raad, der

---

[1]) Magnus Unonis var Confessor i Vadstena fra 29de Mai 1444 til Vaaren 1452, da han efter kgl. Ordre resignerede, men valgtes atter senere, resig nerede paany frivillig i Advent 1455, og døde i August 1470. Biskop Ola maa være død i Slutningen af 1449 eller Begyndelsen af 1450, og det v vel Efterretningen herom, der har foranlediget Confessorens Tillægsskrivelse

[2]) Diar. Vadst. 101. 104. Foruden Afskrifter af forskjellige Bøger for Chor udarbeidede har Declarationes articulorum de relevationibus extractorum altsaa en Slags Kommentar til St. Birgittas Aabenbarelser.

ligen havde tjent Kongen og Riget alle sine Dage, agter nu for sin jæls Bestandelse at blive hos Munkeliv Kloster og har givet Klostret t sit Gods i Norge, løst og fast. Idet Kongen derfor paa hans egjæring stadfæster denne Gave, under Kongen ham desuden Frihed emme at sidde og fri at være for al kongelig Tyngsel, Udbud eller den Tjeneste, uden forsaavidt Kongen maatte tiltrænge hans Raad i ergen eller andensteds, hvortil han bekvemmelig kunde komme. Sunnrd Len, som han nu har, skal han fremdeles beholde for Livstid, og unkeliv nyde i 10 Aar efter hans Død med al kongelig Rente uden gnskab, Gud til Ære, Kongen og Dronning Dorothea samt deres to rn, Arvinger og Forældre til gudelig Amindelse [1]).

Hensigten med Kongens Ophold i Bergen i dette Aar var for en el at undersøge og om muligt bilægge de Stridigheder, som længe de fundet Sted mellem Høvedsmanden i Bergen, Rigsraaden Hr. af Nilsøn af Talgø, og de tydske Kjøbmænd paa Bryggen, der førte lige Klager over ham. Denne voldsomme Høvding laa nemlig med Broder Hr. Peter Nilsøn i aaben Kamp med Hanseaterne, og ved Forlig, som Kongen fik istandbragt i Prædikebrødrenes Kloster i rgen kort efter Mikkelsdag 1453, blev Lenet frataget Hr. Olaf og rdraget Magnus Green. Men da Olaf i 1455 havde benyttet sig af ngens Ophold i Slesvig til at bemægtige sig Elfsborg Slot, og der=, som det synes, underholdt Forbindelser med Kongens Fiender i erige, maatte Christiern, for at fjerne ham fra dette farlige Punkt, dtvungen gaa ind paa hans Fordring at faa Bergens Kongsgaard bage [2]). Imidlertid fik Kongen samtidig hermed det norske Rigsraad

---

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 25. No. 15 b. Trykt i 1ste Udg. S. 751—752. Af Udtrykkene i dette Brev er det iøvrigt klart, at Hr. Hans Kruchow ikke er bleven virkelig Munk, i hvilket Tilfælde Klausuren ikke kunde tilladt ham at blive staaende i Rigsraadet, eller Ordensregelen iøvrigt at nyde et verdsligt Len, men at han har ladet sig optage som frater ab extra, uden hverken at opholde sig i Klostret eller aflade fra verdslige Sysler.

[2]) Sagen er vidløftig fortalt af Werlauff, anf. Sted S. 91—120, men han feiler, naar han efter lybske Kilder antager, at Hr. Olaf ikke efter Løfte har indfundet sig i Bergen 1453. Brevet ovenfor af 9de Oktbr. viser, at baade han og Broderen da vare hos Kongen i Bergen. Detmars Fortsætter (II. 160) siger og, at han kun tog sin Tilflugt til et Kloster (nærmest Utstein eller Halsnø), indtil han havde faaet Kongens frie Leide. Begivenhederne 1455 ere udførlig fortalte af Detmars Fortsætter II. 178—180. Han har noget Nyt, som her er benyttet.

til for Norges Vedkommende at bekræfte den nys forud slut
i Hadersleb med Hanseaterne, i hvilken blandt Andet
straf Sakrig forbødes mellem Hanseaterne og Nordmændene.
Traktat [1]) drog Lybeks Sendebud til Bergen for at bekjendt
holden, men samtidig hermed skal Brødrene Hr. Olaf og
have angrebet 3 tydske Skibe, ved hvilken Leilighed Hr. A
blev skudt. Da nu de tydske Kjøbmænd i Bergen erfarede
paa Traktaten [2]), og at Hr. Olaf var kommen med sine Til
Bergen for at fratage Hr. Magnus Green Befalingen ov
hvortil han endog skal have bedet Tydskerne selv om Bistand
de sig med de tydske Sømænd, som da fandtes i Bergen,
ham ihjel. Da de med Magt bragte Hr. Olafs Skib ind t
og lossede Ladningen af 10,000 Marks Værdi, toge Brødr
res Venner og Folk, forfulgte af Tydskerne, sin Tilflugt til
Kloster, hvorhen ogsaa Biskop Thorlak, efter forgjæves at
Mægling, begav sig med to Kanniker og mange Tjenere,
Skjebne med sine Venner. Men hverken Munkelivs stærke
maade og til Forsvar tjenlige Beliggenhed eller Stedets H
strækkede Hanseaterne, der vel og fandt, at de havde gaaet
nu at trække sig tilbage. Klostret blev omringet, og Nord
redte sig til Forsvar fra Taarnet. St. Egidii Dag, 1ste S
stormede 2000 væbnede Mænd Kirken, sprængte Porten og
i Klostret, hvor de myrdede Biskoppen for Alteret med Kanni
Hr. Peter, dennes 2 Sønner og Hr. Olafs ældste Søn Nil
Mænd. Da de ikke strax fandt Hovedgjenstanden for deres
Olaf Nilsson selv, der havde forskandset sig i Taarntrappe
Ild omkring Taarnet, og tvang ham Dagen efter til at g
ham i Hast skrifte, sloge ham saa ihjel og hug ham i Styk
havde imidlertid grebet om sig, og lagde saavel Kirken so

---

[1]) Willebrandt Hanf. Chronik III. 61—64. Forliget var, ifølg
Lybeks Sendebuds, Godeke Bormesters Erklæring, mange nors
imod. Afskrift i Lybeks Archiv. Nor III. 3. 53—55.

[2]) I sit nedenanførte Klagebrev forsikrer Fru Elisa, Hr. Olafs
efter Forliget 1453 hverken selv eller ved Nogen af Sine hav
sterne den ringeste Uret.

[3]) Detmar II. 179. Dette stemmer forsaavidt med Enkens
og Sønnens af 1477, som de sige, at Tydskerne først
og indbøde ham til en fredelig Samtale paa Jonsv

Tydſkerne forfaldt naturligviis herved i Kirkens Band, ſom de ſnarede ved Bøder og Valfarter til Rom eller Lybek, hvis Biſkop Weſtfal af Paven fik Myndighed at paadomme Sagen; men ſkal der og, ſiger den ſamtidige lybſke Chroniſt, ſom ingen Afſkyelighed, men ſyntes, at de havde gjort en god Gjerning [2]).

I Birgittinernes Skjebne under diſſe Uroligheder tales derimod ikke. Sønnen (Axel Olafsſøn) beretter i 1477, at nogle ere indebrændte i Kloſtret, og i en Traktat med Lybek af 18de 1506, hvori denne gamle Sag atter opriſſes, fortælles, at Nonker med Vold overfaldne [3]). Men i alle Tilfælde er det klart, at den fuldkommen Ødelæggelſe af deres Kloſter maa have tvunget dem til at ſøge et midlertidigt Ly andenſteds, og da man finder, at efter i Bergen nogen Tid derefter var ledigt og dets Eiendom Munkelivs Værge, feiler man neppe ved at antage, at Birgittiſøſterkonvent for det førſte har taget Bopæl der. Men for ſaa var her ingen Plads, og om de end i Begyndelſen fandt Tilſtede andre Munkekloſtre i Bergen, kunde dog en ſaadan Splittelſe ikke til Ordenens Gavn eller efter dens Medlemmers Ønſke, og ſaa meget mindre, ſom Birgittinerne fra Førſtningen af vare misfornøiede af de andre Munke. Tydſkerne bleve, ſom naturligt var, ikke til at opbygge ſaavel Kirken ſom Kloſtret paa egen Bekoſtning det var i bine lovloſe Tider viſt ikke let at tvinge diſſe overmodige Kjøbmænd til at gjøre Fortgang med Arbeidet, og det ſaameget mere ſom man tydelig ſporer, at Kong Chriſtiern ſelv i Hjertet glædte ſig over deres Voldsgjerning, da han derved blev en farlig, fiendtlig Høvding kvit [4]). Det maatte ſaaledes ligge i Birgittinernes Natur at ſkaffe ſig et andet Kloſter, hvor de imidlertid kunde iagttage Ro, men nogle Aar maa dog være forløbne, inden de kom til at bo i Bergen; thi i Aarene 1457 og 1458 opholdt de ſig endnu der.

---

aa at der ei ſtaar „en Stifte" igjen, ſkriver Fru Elſe i ſin Klage til Raadet i Lybek. Dipl. Norv. III. No. 830. I Enkeltheberne afvigen hun lidt fra Detmar, men her er ikke Stedet til at gaa ind paa diſſe.

Detmar II. 180. Werlauff anf. St. 104—106. Oldermanden paa Bryggen rettede og 29de Septbr. Raadet ſamſte ſakoniſk til Raadet i Lybek. Dipl. Norv. III. No. 829.

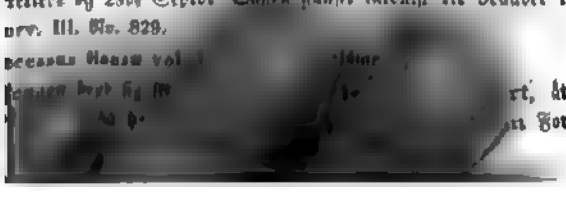

rt, at Hr. Olaf var

n Fortrab med Elſe-

til for Norges Vedkommende at bekræfte den nys forud sluttede Trak
i Hadersleb med Hanseſtæderne, i hvilken blandt Andet under Li
ſtraf Søkrig forbødes mellem Hanſeaterne og Nordmændene. Med de
Traktat [1]) drog Lybeks Sendebud til Bergen for at bekjendtgjøre J
holden, men ſamtidig hermed ſkal Brødrene Hr. Olaf og Hr. Pe
have angrebet 3 tydſke Skibe, ved hvilken Leilighed Hr. Peters S
blev ſkudt. Da nu de tydſke Kjøbmænd i Bergen erfarede dette B
paa Traktaten [2]), og at Hr. Olaf var kommen med ſine Tilhængere
Bergen for at fratage Hr. Magnus Green Befalingen over Slot
hvortil han endog ſkal have bedet Tydſkerne ſelv om Biſtand [3]), foren
de ſig med de tydſke Sømænd, ſom da fandtes i Bergen, for at
ham ihjel. Da de med Magt bragte Hr. Olafs Skib ind til Brygge
og losſede Ladningen af 10,000 Marks Værdi, toge Brødrene med
res Venner og Folk, forfulgte af Tydſkerne, ſin Tilflugt til Munkeli
Kloſter, hvorhen ogſaa Biſkop Thorlak, efter forgjæves at have pr
Mægling, begav ſig med to Kanniker og mange Tjenere, for at d
Skjebne med ſine Venner. Men hverken Munkelivs ſtærke Bygning
maade og til Forſvar tjenlige Beliggenhed eller Stedets Helligbed
ſtrækkede Hanſeaterne, der vel og fandt, at de havde gaaet for vidt
nu at trække ſig tilbage. Kloſtret blev omringet, og Nordmændene
redte ſig til Forſvar fra Taarnet. St. Egidii Dag, 1ſte Sept. 145
ſtormede 2000 væbnede Mænd Kirken, ſprængte Porten og trængte in
i Kloſtret, hvor de myrdede Biſkoppen for Alteret med Kanniker og Fø
Hr. Peter, dennes 2 Sønner og Hr. Olafs ældſte Søn Nils, i Alt 6
Mænd. Da de ikke ſtrax fandt Hovedgjenſtanden for deres Had, Hr
Olaf Nilsſøn ſelv, der havde forſkandſet ſig i Taarntrappen, lagde d
Ild omkring Taarnet, og tvang ham Dagen efter til at gaa ud, lod
ham i Haſt ſkrifte, ſloge ham ſaa ihjel og hug ham i Stykker. Ild
havde imidlertig grebet om ſig, og lagde ſaavel Kirken ſom Kloſtret

---

[1]) Willebrandt Hanſ. Chronik III. 61—64. Forliget var, ifølge Detmar
Lybeks Sendebuds, Godeke Bormeſters Erklæring, mange norſke Rigsraad
imod. Afſkrift i Lybeks Archiv. Nor III. 3. 53—55.

[2]) I ſit nedenanførte Klagebrev forſikrer Fru Eliſa, Hr. Olafs Enke, at h
efter Forliget 1453 hverken ſelv eller ved Nogen af Sine havde tilføiet T
ſterne den ringeſte Uret.

[3]) Detmar II. 179. Dette ſtemmer forſaavidt med Enkens Beretning af 14
og Sønnens af 1477, ſom de ſige, at Tydſterne først modtoge ham venli
og indbøde ham til en fredelig Samtale paa Jonsvolden.

te [1]). Tydskerne forfaldt naturligviis herved i Kirkens Band, som de eels adsonede ved Bøder og Valfalter til Rom eller Lybek, hvis Bi- Arnt Westfal af Paven fik Myndighed at paadømme Sagen; men ange var der og, siger den samtidige lybske Chroniſt, som ingen Ab- tion søgte, men syntes, at de havde gjort en god Gjerning [2]).

Om Birgittinernes Skjebne under disse Uroligheder tales derimod godtsom ikke. Sønnen (Axel Olafsson) beretter i 1477, at nogle nfruer indebrændte i Kloſtret, og i en Traktat med Lybek af 18de ni 1506, hvori denne gamle Sag atter oprippes, fortælles, at Non- bleve med Vold overfaldne [3]). Men i alle Tilfælde er det klart, en saadan fuldkommen Ødelæggelse af deres Kloſter maa have tvunget ventерne til at søge et midlertidigt Ly andensteds, og da man finder, Nonneseter i Bergen nogen Tid derefter var ledigt og dets Eien- me i Munkelivs Værge, feiler man neppe ved at antage, at Birgit- rnes Søsterkonvent for det første har taget Bopæl der. Men for ødrene var her ingen Plads, og om de end i Begyndelsen fandt Til- ld i de andre Munkekloſtre i Bergen, kunde dog en saadan Splittelse e være til Ordenens Gavn eller efter dens Medlemmers Ønske, og t saameget mindre, som Birgittinerne fra Førstningen af vare mis- dte og forhadte af de andre Munke. Tydskerne bleve, som naturligt r, dømte til at opbygge saavel Kirken som Kloſtret paa egen Bekost- ng, men det var i hine lovløse Tider viſt ikke let at tvinge disse over- ødige Kjøbmænd til at gjøre Fortgang med Arbeidet, og det saameget indre, som man tydelig sporer, at Kong Chriſtiern selv i Hjertet glæ- de sig over deres Voldsgjerning, da han derved blev en farlig, fiendt- sindet Høvding kvit [4]). Det maatte saaledes ligge i Birgittinernes nteresse at skaffe sig et andet Kloſter, hvor de imidlertid kunde iagttage egelen, men nogle Aar maa dog være forløbne, inden de kom til at tlade Bergen; thi i Aarene 1457 og 1458 opholdt de sig endnu der.

---

[1]) Saa at der ei staar „en Stikke" igjen, skriver Fru Elise i sin Klage til Raadet i Lybek. Dipl. Norv. III. No. 830. I Enkelthederne afviger hun lidt fra Detmar, men her er ikke Stedet til at gaa ind paa disse.

[2]) Detmar II. 180. Werlauff anf. St. 104—105. Olbermanden paa Bryggen berettede og 29de Septbr. Sagen ganske lakoniſt til Raadet i Lybek. Dipl. Norv. III. No. 829.

[3]) Recessus Hansæ vol. IV. og 86 i Wismars Archiv.

[4]) „Kongen brød sig ikke stort derom, da det var ham kjært, at Hr. Olaf var ihjelslagen, da han var ham imod og havde gjort ham Fortræd med Elis-

Den 18de Decbr. 1457 ankom saaledes Munkelivs Confessor Vilhelm med en Broder til Vadstena, hvor han oppebiede Kongens Ankomst did (16de Januar 1458)[1]), og 26de Marts 1458 leiede Abbedissen Ragnhild Bergsdatter og begge Konventer en Sjøtomt paa Stranden til den tydske Kjøbmand Gereke van Mølnen og udstedte Brevet fra Munkeliv Kloster[2]).

Man har ingen Kundskab om de Forhandlinger, som skaffede Birgittinerne et midlertidigt Ophold andensteds; men de maa have medtaget Tid, da mange Forberedelser og Manges Samtykke dertil udfordredes. Vi vide kun, at man nogle Aar efter Branden finder Birgittinerne i Hovedøens Cistercienserkloster ved Oslo, og paa samme Tid Cisterciensere i Munkeliv. Heraf sluttes, at det har lykkes Munkeliv at udvirke Citeaux's General-Abbeds og Pavens Samtykke til, at Hovedøens Kloster midlertidig indrømmedes Birgittinerne, og at det er blevet overdraget Cistercienserne i Hovedøen, hvis Klausur ikke var streng, og som derfor bedre end hine kunde bo udenfor sit Kloster, at opbygge det nedbrændte Munkeliv. Vi antage fremdeles, at et saadant Klosterbytte har været Confessoren Vilhelms Ærende hos Kongen i Vadstena 1458, hvor Norges Rigsraad kort efter samledes, og at dette med Kongen har samtykket heri, at man derefter har underhandlet med Hovedøens Cisterciensere, og efterat have faaet disses Samtykke udvirket Bifald i Citeaux og Rom. I ethvert Tilfælde er Translokationen utvivlsom, skjønt Tiden ei nøiagtig kan bestemmes. Man finder sidste Gang Birgittinere i Munkeliv i Marts 1458, og Cisterciensere i Hovedøen i

---

borg Slot." Detmar II. 180. I 1469 eftergav ogsaa Kong Christian paa Lybeks og Hamburgs Forbøn de tydske Kjøbmænd den Skyld og Straf, de ved Mordet paa Biskoppen, Lensherren m. Fl. samt for Branden havde fortjent. (Willebrandt III. 81). Mordbranden omtales ogsaa i Kong Hans's Haandfæstning af 1483 (Saml. t. N. F. Hist. IV. 360), og endnu i Christian IIs Tid var Sagen ikke endelig opgjort.

[1]) Diar. Vadst. 113. 114. Mærkeligt nok omtales Munkelivs fuldkomne Ødelæggelse aldeles ikke i Diariet, hvilket nævner Confessorens Ankomst derfra, som om aldeles Intet var i Veien. At Konventet i Munkeliv ogsaa paa denne Tid nogenlunde maa have været i Orden, indlyser deraf, at en Broder Svend fra Marienvold Birgittinerkloster ved Lybek, som ønskede Optagelse i Vadstena, henvistes til Munkeliv, men betænkte sig. (ibid. 115).

[2]) Dipl. Norv. II. No. 825. Confessoren nævnes ikke; han var nemlig da i Sverige. Ivrigt er maaske Brevet ikke udstedt i selve Munkeliv, men kun for Formens Skyld dateret derfra.

0; men Efterretningerne fra denne Tid ere saa sparsomme, at begge ener gjerne kan have været der noget længere, og dette er ogsaa det eligste. I 1468 var derimod Omflytningen foregaaet; thi da vare gittinerne bosatte paa Hovedøen (se dette Kloster).

Om Cisterciensernes Ophold i Munkeliv har man kun en eneste erretning, hentet fra et Brev af 1476 til Kong Henrik af England 4 norske Rigsraader i Bergen, Biskop Hans (Teiste), Provst Thor-, Hr. Jon Smør og Paulus abbas in monte s. Michaelis, Ci-rciensis ordinis [1]). At Munkeliv hermed menes, er utvivlsomt, og vi nu i 1483 gjenfinde Paul som Cistercienserabbed i Hovedøen, er klart, at han med sit Konvent midlertidigt har opholdt sig i Munke-hvor Branden rimeligviis havde levnet dem fornødent Huusrum. id der isvrigt kan have foranlediget, at et saa fjerntliggende Kloster Hovedøen valgtes til midlertidigt Opholdssted for Birgittinerne, etfor det nærliggende Cistercienserkloster i Lyse eller et andet Kloster ergens Stift, derom haves ingen Antydning, saa ikke engang nogen elig Gjetning kan opstilles. Andre bestemte Vidnesbyrd om Cister-sernes Ophold i Munkeliv haves forøvrigt ikke, men sandsynligt maa i rettest til denne Tid (ved 1470) henføre et udateret Brev, hvori der Thorger, Abbed i Munkeliv, sælger Lafrens Kocks Gaard, var givet Klostret, til Peter Mikkelsson [2]).

Birgittinernes Tilbageflytning fra Hovedøen til Munkeliv maa være gaaet mellem 1478 i Januar og 1479 i Sept.; thi 12te Januar 78 vare de endnu i Hovedøen, men 1ste Oktbr. 1479 udstedte Hans

---

[1]) Thorkelin Analecta 146—149. I Fortalen retter Thorkelin Aaret 1476 til 1486, fordi Henrik nævnes som Konge i England; men Thorkelins Kilde, Barth. IV. 598, har Aaret 1476, og 1486 er i alle Fald urigtigt; thi da var Jon Smør forlængst død (Saml. III. 605. IV. 593). Da Hans Teiste blev Biskop i Bergen 20de Juni 1474 (Barth. IV. 410), og Jon Smør druknede i 1483, maa Brevet falde mellem disse Aar, i hvilke ligeledes Thorstein var Magister Capellarum, og følgelig maa den engelske Konges Navn være feilskrevet, da Edvard IV af York var Englands Konge fra 4de Marts 1461 til 9de April 1483, medens Henrik VI allerede døde i Tower 1471, og Henrik VII først blev Konge 1485. Brevets rette Datering er isvrigt her ligegyldig, naar det blot er godtgjort, at den maa falde i en Tid, da Birgittinerne vare i Hovedø, og en Abbed i Munkeliv altsaa mulig.

[2]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 50. No. 18. Sandvig henfører i sit Katalog over Arnamagnæana dette Brev til 1500 omtrent; men da vare Birgittinerne atter i Munkeliv, og Abbed Thorger faar derfor rettest Plads som Abbed Paals Formand.

Petersſøn Lagmand i Bergen, Amund Koggenagle [1]) og Henning Nikolaussøn, Raadmænd ſammeſteds, i Søſtrenes Taleport i Munkeliv en Vidisſe af et Birgittinerne i Hovedøen vedkommende Brev af 1473 [2]) — 1480 udſtedte Elſebe Egardsdatter, Abbedisſe, og Broder Ketil Beinktsſøn, Confessor generalis (hvilke begge forekomme i ſamme Stilling 1478 i Hoveds Kloſter), med alle Søſtre og Brødre i Munkeliv et Vidnesbyrd om, at de have optaget ærlig Mand Thorleif Bjarnaſøn, ſom 1481 forlenedes med Island, i deres fuldkomne Broderſkab paa Grund af den Kjærlighed, Tillid, Troſt og gudelige Begjæring, han havde til Ordenens Patron Fru St. Birgitta. Han ſkulde derfor blive deelagtig i alle Kloſtrets gode Gjerninger. „Gud gjøre ham naadigen deelagtig i dette Samfunds Fordele, naar han meeſt trænger dertil“ [3]).

10de Novbr. 1483 udſtedte Birgitta Olreksdatter, fordum Abbedisſe i Hovedøen, og Ketil Beinktsſøn, fordum Confeſſor ſammeſteds, et i Hovedøens Hiſtorie nærmere omtalt Brev om Birgittinernes Ret til en Gaard i Aremark, ſkjænket dem under Opholdet i Hovedøen [4]). Da den ovennævnte Elſebe var Abbedisſe i Hoveds 1478 og i Munkeliv 1480, maa den her nævnte Birgitta enten have nedlagt eller være bleven affat fra Abbedisſe-Værdigheden, før Tilbageflytningen til Bergen, medens Confeſſoren derimod er vedbleven. — Den ſamme „hæderlige Fader i Gud“ Confeſſor Ketil Beinktsſøn ſluttede 16de Juni 1484 i Brødrenes Taleport i Munkeliv et Forlig med Arvingerne efter Jon Gudmundsſøn angaaende den Arvelod, ſom tilkom Søſter Katarina Mikkelsdatter af Nonneſeter Kloſter, hvis Eiendomme Munkeliv nu havde i Værge [5]). Ved denne Tid maa altſaa Ciſtercienſerinderne være udjagede af Nonneſeter, hvis Gods tildeels anvendtes til at ophjælpe Birgittinerne i Munkeliv [6]).

---

[1]) Denne Amund Thorleifsſøn Koggenagle nævnes og i Regiſtret til Munkeliv Brevbog S. 182, hvor der berettes, at han 1483 gav Gaarden Mykletun i Dal ſtrax ved Preſtegaarden til Kloſtret.

[2]) Orig. i norſke Rigsarchiv. Trykt i 1ſte Udg. S. 747—748.

[3]) Hist. eccl. Isl. IV. 172. Dette er ſaaledes Formularen for Optagelſen af en Broder ab extra. — 16de Juni 1481 bortbygslede de Samme en Tomt i Arvingsgaarden i Bergen. (Geheimearch.)

[4]) Trykt i 1ſte Udg. af dette Skrift S. 749—750.

[5]) Dipl. Norv. II. No. 928.

[6]) Saml. t. N. F. Hiſt. VI. 21. Dipl. af 1507 paa Lungegaarden i Bergen. Det ſidſte viſer tydeligt, at Munkeliv har erholdt alt Nonneſeters Gods i

I 1487 udstrev Wilhelm, Biskop af Eichstädt, ifølge Commissorium af Pave Innocents VIII, et almindeligt Generalkapittel for Birgittinerordenen, som skulde begynde mod Enden af August samme Aar i Ordenens Kloster Gnadenberg (Mons gratiæ) i Oberfalz. Fra hvert Kloster skulde to af de bedste og dygtigste Munke afgive Møde, og de, der udebleve, skulde belægges med Exkommunikation. Desuagtet nævnes Ingen fra Munkeliv, og Udeblivelsen er ikke berørt i det angaaende Kapitlets Forhandlinger udstedte Dokument, hvori forøvrigt samtlige Mødende opregnes, og for to Udeblevne gyldige Aarsager anføres [1]). De Gnadenberg vedtagne Bestemmelser, for at modarbeide de indsnegne Lordener, maa dog i alle Tilfælde ogsaa være Munkeliv meddeelte [2]).

Forøvrigt ere Efterretningerne om Munkeliv efter Branden 1455 høi Grad ufuldstændige og usammenhængende. En Konvers i Vadstena, Johannes Skrifvare, forlod i Februar 1479 hemmelig Klosteret, og lod sin Ordensdragt igjen der. Efter nogle Aars Omflakning kom han til Munkeliv, og blev der antagen som Præstmunk, recepto habitu [3]). Gnadenberg-Kapitlet havde blandt Andet skærpet Bestemmelserne om Visitats fra Moderklostret [4]), og 13de August 1489 udsendtes fra Vadstena to Brødre, Birger Jonsson og Michael Nilsson, til Munkeliv. Den første vendte strax tilbage, men den anden forblev der nær-

---

Undtagelse af de i en vedføiet Fortegnelse udtrykkelig St. Antonsbrødrene forbeholdte Eiendomme. (Se Nonneseter i Bergen).

[1]) Nettelbla Birgittiner-Klöster. S. 162—184.

[2]) Man finder ei heller, at nogen Udsending fra Munkeliv har afgivet Møde ved Birgittinernes Generalkapittel i Marienforst ved Kölln 1516. (Troils Handlingar V. 327).

[3]) Diar. Vadst. p. 141. At man der trængte til Brødre, vises nedenfor, ligesom Munkelivs Forfald ogsaa antydes derved, at en norsk Pige Dorothea efter Erkebiskop Gautes og Bergens Biskops Bøn i 1492 viedes til Nonne i Vadstena. Hun maa være den Søster Dorothea Nicolai Norcha (o: Norska), som efter 23 Aars Professjon døde i Vadstena 9de Nov. 1515 med det Skudsmaal af Diariets Forfatter, at hun havde stor Devotion for Treenigheden.

[4]) Den 21de Oktbr. 1506 tilskrev en i Vadstenas og Birgittinernes Historie mærkelig Munk, Peter Ingemarsson, da Forstander for St. Birgittas Huus i Rom, Abbedissen i Vadstena, og indskærpede Filialklostrenes Visitation, der fremdeles forsømtes. Han vælter det aandelige Ansvar for Tilsidesættelsen heraf paa Vadstena, hvis Confessor han truer med Paamindelse af Paven. Troils Handlingar V. 314 ff.

sten 2½ Aar, indtil han fik skriftlig Befaling at komme hjem igjen[1]). — Den 5te Febr. 1495 fæstede Birgitta Ølreksdatter, Abbedisse i Munkeliv (en Værdighed, hun altsaa erholdt ved Elsebe Egardsdatters Afgang), og Broder Lafrans Olafsson, Confessor generalis, en Tomt i Bergen til 3 Borgere der[2]).

Denne Confessor Lafrans paadrog Klostret Uvillie udenfra og Misnøie indenfra, saa at dets Konventer endog truedes med Opløsning. Dette paastaaes i det Mindste i et Brev af 1ste Januar 1496 fra Bergens Lagmand Erland Andersson og Raadmændene sammesteds, hvori de tilmelde Vadstenas Abbedisse, Confessor og Konvent, at det staar meget slet til med Ordenens Kloster Munkeliv, fordi det mangler en god Mand til Confessor. Det er nødvendigt, at der sendes en brav Mand did, som vil Klostrets Bedste, og som forstaar at holde Birgittas Regel, ved Magt; ellers er det at frygte, at Brødrene ville fare derfra, de Svenske til Sverige og de Danske til Danmark igjen; thi det gaar ikke nu som i Broder Ketils Tid. Abbedissen, som meest skulde raade, har nu mindst at sige. Confessor Lafrans tager til sig de til Klostret i Testamenter skjænkede Gaver, og giver Abbedissen hvad ham lyster. Ifjor sendtes to Brødre til Nordland for at oppebære Klostrets Indtægt deraf, og da Fisken kom til Bergen, vilde Abbedissen og Klostrets Kjøbmand modtage den for 500 Gylden, men fik Intet. Hvad Lafrans gjorde deraf, veed han selv bedst. Ligesaa bemægtigede han sig den Fisk, Nordfarerne i Høst havde givet Konventerne til Kost. Dette stemmer ikke med Regelen, og Overbringeren af Brevet, Halvard, vil isvrigt mundtlig berette, hvad der ei gaar an at skrive[3]).

Det synes, som om denne Klage har foranlediget nærmere Undersøgelser fra Vadstena. Man har nemlig et, desværre ufuldendt og udateret, Brev fra Vadstenas Abbedisse til Bergens Biskop (Hans Teiste), hvori han takkes for al sin Omhu for Ordenen. Confessoren Lafrans

---

[1]) Diar. Vadst. p. 150.

[2]) Diplom i Bergens Museum. Begge Konventers Segl vedhænge endnu i grønt Vox. Søstrenes Segl er ovalt, fremstillende St. Birgitta med fire Relevationer i Haanden, og af Omskriften kan kun læses - - - - conventus - - - - Munkaliif. Brødrekonventets Segl er rundt, fiirdeelt med et Kors og med Omskrift: S. confessoris generalis monasterii Munkaliif. Disse Segl ere mindre end de ved Brevet af 1478 (se Hovedø), hvilke tillige ere smukkere.

[3]) Afskrift i danske Geheimearchiv efter Suhmelms Dipl. X. 1047.

Olafsson har bragt Biskoppens og Munkelivs Konvents Breve, hvoraf Abbedissen seer, at han før sin Afreise i Henhold til Ordensregelen er bleven forhørt, men at han ei er bleven overbeviist om eller har tilstaaet Noget, der kunde paaføre ham Straf eller Afsættelse. Vadstenas Abbedisse har ved Undersøgelsen af hans Sag brugt den Fremgangsmaade, Biskoppen (i Linkøping) anvender ved sin Visitats af Klostret, da han først modtager Brødrenes og Søstrenes Klagemaal skriftlig, og 2 eller 3 Dage senere efter endt Visitats forelægger Confessoren dem punktvis, og paalægger Abbedissen og Confessoren at rette Feilene hos sig selv og sine Undergivne. En saadan Forsikring havde Broder Lafrans ogsaa udstedt under sin Haand, men tilføiet, at han uden Biskoppens Raad og Bistand ikke troede sig i Stand til at naa det ønskede Maal, især i disse Henseender. For det Første maatte Lemmernes Antal i Munkeliv bestemmes efter Indtægtens Størrelse, og paa Opfordring erklærede han, at denne i gode og onde Aar efter hans Skjøn kun var tilstrækkelig til 20 Personer, hvad Mad og Drikke angaar, og da det paa Gnadenbergs Generalkapittel var bestemt og af Pave Innocents VIII samtykket, at intet nyt Kloster maatte stiftes eller Konventer indføres, medmindre man havde tilstrækkelig Underholdning for 32 Personer, nemlig 20 Søstre og 12 Brødre, hvoraf 8 Præster og 4 Lægbrødre, saa er det Abbedissens Ønske, at dette Tal i Munkeliv ikke overskrides, og at altsaa *ingen Søster optages* eller indklædes, førend Antallet er bragt ned til 20, og at senere ingen Søster antages, som ikke duer til at overtage de hende paahvilende Pligter, især den daglige Chorsang. For det Andet har Abbedissen paalagt Broder Lafrans, at han paa det Alvorligste skal overholde Afspærringen mellem Brødrene og Søstrene, saa at der ingensteds findes Adgang fra det ene Kloster til det andet, uden hvor Regelen tillader det. Men han har forsikret, at disse Forandringer overstege hans Kræfter, og dog er Klostrets Undergang nær, hvis de ikke hurtig gjennemføres [1]).

Om disse Forsøg paa at redde Munkeliv havde nogen Følge, har man ingen Oplysning. Man finder kun, at Klostret fremdeles trængte til Brødre. Saaledes afgik 20de August 1510 to Brødre, Laurents Benediktsson og Jens Jonsson, fra Vadstena hid, ifølge Anmodning

[1]) Samtidigt Udkast i Vadstena Brevbog (A. 26) fol. 337. Dette Brev er efter al Rimelighed omtrent fra 1496, og en Følge af den nysnævnte Klage over Munkelivs Confessor.

fra Bergens Biskop og Konventet i Munkeliv om at sende Brødre dit hen. Med Overbringeren af hine Breve, Broder Peter Haakonssøn Professs i Munkeliv, fulgte tillige Vadstenadiakonen Olaf Petrssøn, som i 10 Aar havde opholdt sig i Munkeliv [1]). Hine to Vadstenabrødre medbragte til Munkeliv forskjellige Gaver i Sølv og Mynt fra „Guds Venner i Vadstena By" som Hjælp til Klostrets Bygning, for hvilk Søster Valborg, Electa i Munkeliv, og Broder Nils Hanssøn Confessor, den 13de Oktbr. 1510 udstedte deres Tilstaaelse, med d Ønske, at Guds Aand maatte opvække Flere til lignende Gavmildhed samt forunde Broder Jens Jonssøn, som overbragte Gaverne, Styrk og Raade til at udrette i Munkeliv, hvad han nu vil paabegynde i Guds Hæder og Ordenens Gavn [2]). Dette lykkedes ham dog neppe thi ved Midsommers Tid 1511 kom Diakonen Laurents tilbage til Vadstena med Budskab om, at hans Ledsager, Broder Jens, var død Munkeliv allerede Søndag efter Helligtrekonger [3]).

Af Alt, hvad man om Birgittinerne i Bergen finder, fremlyser dét at de have havt alle Slags indre og ydre Uhykker at kæmpe imod Splid, Mangel, allehaande Uordener, Forfølgelse, Overfald, Plyndring Ildsvaade og under alt dette — ufuldtallige Konventer. Christiern havde Ret, da han allerede i 1468 beklagede, at denne Ordens gode Dage vare forbi [4]). Al den Bistand, Munkeliv fik, blev derfor ikke strækkelig, uagtet Paven (Leo X) var Ordenens Ven. Ved Bulle af 1ste December 1514 tilstod han Klostrene af Birgittas Orden Ret til at uddele 3 Aars Aflad til alle dem, der paa Allesjæles Dag og ellers ved Brødres og Søstres Jordfæstning indfandt sig i deres Kloster [5]). — Men Klagerne over den usle Tilstand i Munkeliv vedbleve. I 152 afsendtes atter en Broder til Vadstena, som indstændig anholdt om at forsyne Munkeliv med Brødre og Søstre, men paa Grund af de urolig Tider, som da vare i Sverige i Anledning af Oprøret mod Christian II

---

[1]) Diar. Vadst. 166.

[2]) Afskrift i danske Geheimearchiv efter Lundbjelms Diplom. X. 1144.

[3]) Diar. Vadst. 167.

[4]) Script. Rer. Dan. VIII. 444.

[5]) Troils Handlingar V. 341—343. Alle Leos Breve til Vadstena ere stilede i Confessor, hvilket er mærkeligt paa Grund af dennes underordnede Stilling under Abbedissen. — Sandsynlig har det været den dygtige Peter Ingemar søn, Forstander for Birgittes Hus i Rom, hvem Ordenen havde at tak for Leos Undest.

vovede Ingen at drage ud for at komme Munkeliv til Hjælp, og han vendte med uforrettet Sag tilbage. Samme Bøn gjentoges ligeledes uden Frugt i Juni 1525 [1]), og Alt tyder saaledes paa, at Klostret mere og mere gik tilbage.

Og desuagtet havde Birgittinerne været begunstigede fremfor noget andet Kloster. De havde arvet Benediktinernes samtlige Eiendomme, fik Hr. Hans Kruchovs hele Gods og Sunnfjord i længere Tid i Forlening; senere henlagdes næsten hele Nonneseters Gods til Munkeliv; desuden havde det en meget betydelig Grundleie i selve Bergen [2]). I Frederik Is Tid havde Klostret noget af Allehelgens Gods og for en Tid Nordfjord Len uden Afgift [3]), ligesom det uden Tvivl ligefra Christiern Is Tid og til Reformationen havde Andens Len i Lofoten ad gratiam. Senet blev i 1526 tilstaaet Bergens 24 Raadmænd mod at betale den sædvanlige Afgift deraf til Munkeliv [4]). — Selv Privates Godgjørenhed finder man Spor af til det Sidste. Med en Haand fra 16de Aarhundrede har nemlig Brevbogen (S. 167—168) en Liste over Gods paa Hjaltland, som deels var givet af Olaf Gevaldsøn, deels af Søster Audrun Erlendsdatter, der skjænkede hele sin Fædrene- og Mødrene-Arv til Klostret. Derimod tabte Munkeliv i 1526 sine Indtægter af Vestmannerne ved Island. I Anledning af Skalholt Kirkes Brand dette Aar bemægtigede nemlig den myndige Biskop Ogmund sig uden videre Klostrets Tiender af hine Øer til Kirkens Opbyggelse, og var siden, da Kirken var i Stand, ikke at formaa til at give Tienderne tilbage, men søgte at oppebære Indtægterne deraf indtil 1538 eller 1539 [5]).

Imidlertid udbredte Reformationen sig, og den bragte Birgittinerne Munkeliv mangehaande Ulykker. Klostrets Beliggenhed paa Høiden af Nordnes havde ligesiden Baglerkrigene gjort det til et vigtigt Punkt i Krigstider, og da Christiern IIs Skibe ideligt truede Bergen, efterat

---

[1]) Diar. Vadst. 177. 179.

[2]) Dette sees af en senere Jordebog af 1463, der slutter med en Opregning af Indtægterne af Island, Færøerne og Hjaltland samt „Renten her i Staden", ifølge hvilken (mindst) 34 Leiere betalte aarlig ikke ubetydelige Summer, saasom: 9 Gylden, 3 Gylden og 15 Lispd. Malt, 20 Skilling Engelsk, 5 lybske Mark, 15 Skilling lybsk, 1, 2, 3 Gylden o. s. v. (Arnamagn. Additam. 92.)

[3]) Nye Danske Magaz. VI. 322. 328.

[4]) Saml. til Norg. Hist. VI. 22. 47.

[5]) Hist. eccl. Isl. IV. 225—226.

hans Lensherre Jørgen Skriver havde maattet forlade Slottet, tom Munkelivs Befæstning paa Tale. Om Vaaren 1525 løb nogle af den landflygtige Konges Skibe ind i Sandvigen ved Bergen, og opsnappede derfra Biskop Olaf, Abbeden af Lyse og nogle Præster. Lensherren Vincents Lunge rustede sig da mod dem paa Slottet, og lod Byens Borgere, Skomagerne og nogle af Bryggen indtage og bemande Munkeliv [1]). Vi have ovenf. S. 180 viist, at Nils Lykke nogen Tid derefter (1529) havde Haab om at faa Klostret, uden Tvivl under det Skin at omdanne det til en kongelig Befæstning; thi saadant var i 1529 og 1530 alvorligt paa Tale, men denne Plan opgaves, og man foretrak en Udvidelse af det gamle Slot paa den anden Side af Vaagen. Men i begge Tilfælde skulde det gaa ud over Birgittinerne.

I denne Nød tyede de med sine Klager til Erkebiskop Olaf, den eneste, fra hvem de under de daværende Forhold turde vente virksom Hjælp, og Abbedissen, Søster Anna Olafsdatter (Bagge), tilskrev ham 2den Juni uden Aar (1530) et meget kummerfuldt Brev [2]). Hun og hendes Konvent ere stedte i stor Bedrøvelse, fordi de have mistet Hvalvaag, Larevaag og flere af Klostrets bedste Jorder, som laa nærmest ved Haanden. I Bergen vises megen Uvillie mod Kirker og Klostre, de faa ingen Hjælp af Nogen, men Alle forurette og bedrøve dem, og sige, at de skulle ud af Klostret, og intet andet bør have igjen. Deres Uvenner lade sine Heste og Fæ opæde Klostrets Ager og Eng, og Enhver foruretter dem hvor han kan. Der er desuden Dyrtid i Bergen, og de have derfor seet sig nødte til at pantsætte Klostrets Klenodier, og ere endda i en Gjæld af 600 Gylden. Ingen have de at bede om Raad og Veiledning; thi Biskoppen, deres Ordens regulære Beskytter, er altid borte, og næst Gud have de nu ingen anden Trøster end Erkebiskoppen, som endelig maa skrive dem til, om hvad de skulle gribe til. Gud veed, at de gjerne ville blive i deres Kloster og holde Gudstjeneste efter deres Magt, blot de maatte have Fred og det Nødtørftige. Klostret eier endnu en god Messehagel af Fløiel, som de bede Erkebiskoppen kjøbe, da de unde ham den bedre end Biskoppen. Brevet ender med fromme Ønsker og Bøn om et hurtigt Svar.

Om dette kom eller ikke, er ubekjendt, og kan forsaavidt være ligegyldigt, som Biskop Olaf Thorkildssøn og Esge Bilde, som havde af

---

[1]) Allens Breve og Aktstykker I. 334.

[2]) Münch. Dipl. No. 3902, trykt i 1ste Udg. 760—761.

løst B. Lunge i Bergen, vare blevne enige. I Anledning af Kong Frederiks Befaling af 28de Oktbr. 1529 [1]) at undersøge, om Bergens Domkirke med tilhørende Bygninger laa Slottet for nær, bleve vidløftige Forhandlinger drevne mellem Esge Bilde paa den ene Side og Bergens Biskop og Kapittel paa den anden. Udfaldet, at de Sidste 15de Febr. 1531 afstode deres Kirker og Bygninger paa Kommunen mod at tage Munkeliv til Biskopegaard og Domkirke i Stedet, er allerede omtalt S. 180. Ved denne ulovlige Afstaaelse af et Kloster med dets hele Gods betingede Bilde kun, at Kapitlet skulde „føde og opholde de fattige Jomfruer, som derinde vilde blive", indtil Kongen eller Norges Riges Raad og anden Beslutning i Sagen [2]). Biskoppen var derfor heller ikke uden Frygt for, hvad Erkebiskoppen vilde sige dertil, og meldte ham to Gange Sagen, samt fortalte i det sidste Brev (13de April), at Munkeliv „var saa godt som øde lagt" [3]). Dette var forsaavidt Sandhed, som onde Tider, Uordener i selve Klostret og den almindelige Forvirring paa denne Tid vistnok havde bragt Munkeliv paa Afgrundens Rand, hvorfra der maatte stor ydre Hjælp, for at frelse det. En saadan var dengang ikke at tænke paa. Men ligefuldt var denne Færd fra Biskop Olafs Side en aabenbar Tilsidesættelse af de Pligter, han som Birgittinernes nærmeste Forsvar skyldte disse, ligesom han i ethvert Tilfælde ingen Ret havde til Munkelivs Gods, om han end troede at burde tage dets Kirke og Klosterbygning i Vederlag for sin forrige Domkirke m. v. ved Slottet. Men Biskop Olaf var en gjerrig Mand, og den eneste norske Biskop i hine Dage, som ligegyldig baade for den gamle og nye Lære nedlod sig til at dele Byttet med „Kirkebryderne".

Som Følge af Overeenskomsten med Biskoppen lod Esge Bilde paa Kongens Vegne ved Bergens Lagmand og 7 Raadmænd beskikke Abbedissen Anna Olafsdatter og Confessoren Jon Karlsson, og underrettede dem om hvad der forestod. For at Ordenen kunde staa ved Magt tilbød han dem indtil Videre at modtage det kongelige Kapel Allehelgens Kirke i Bergen med saameget af sammes Gods, som da laa til Munkeliv, og desuden en eller to Gaarde derved at bruge som Kloster, indtil Konge eller Rigsraad anderledes forordnede; og paa Grund

---

[1]) Orig. paa Perg. i norske Rigsarchiv.

[2]) Orig. paa Perg. i Rigsarchivet. Trykt i Saml. t. N. F. Hist. II. 36—38 efter en Afskrift i den Münchenske Samling. Brødrene nævnes ikke.

[3]) Saml. t. N. F. Hist. II. 46.

af dette Tilbud forbød de Udsendte Søstrene og Brødrene at flytte andensteds hen fra Munkeliv, end til Allehelgens Kirke. De fleste af Nonnerne underkastede sig denne Befaling, forsaavidt som de forlode Klostret, men Abbedissen selv femte modsatte sig det med Bestemthed, og var, da Bilde Dagen efter lod hende udsige, ikke at formaa til at give noget andet Svar[1]). De fleste Birgittinernonner rømmede altsaa Klostret, men det synes ikke, at Nogen af dem har antaget Tilbudet af Allehelgens-Kirke; thi to Nonner, Barbara Thorkilsdatter og Ragnhild Nilsdatter, der 28de Juni 1531 ankom til Vadstena, berettede, at de og deres Søstre vare udjagede af Munkeliv af Lutheranerne, og at de fleste af dem havde tyet hjem til deres Slægtninger omkring i Landet[2]). Allerede i Mai s. A. var Biskop Olaf bosat i Munkeliv, medens Abbedissen og de, der bleve tilbage med hende, i det Mindste i et Par Aar ogsaa maa have holdt til der. Da nemlig Frederik I 17de Januar 1533 gav Biskop Olaf Andens Len, som Munkeliv hidtil havde havt, paalagdes det ham at forsyne de gamle Klosterfolk, som endnu boede i Munkeliv, med Klæder og Føde[3]). Munkelivs sidste Nonne var „ærlig og velbyrdig Jomfru Søster Elisabet Pedersdatter af Thjøtø". Efter Klostrets Ophævelse tog Mag. Geble hende i Huset til sig til sin Død. Hun selv døde 6te Januar 1568[4]).

Med Aaret 1531 maa altsaa Munkelivs Kloster antages aldeles sekulariseret, og naar et paalideligt Kildeskrift fortæller, at det først 1534 ganske undergik, menes rimeligviis Aaret, da de sidste Klosterfolk droge bort[5]). — Ved Christiern IIs Ankomst til Norge Høsten 1531 vakte Munkelivs Beliggenhed atter Opmærksomhed. Den 9de Januar 1532 meldte nemlig Thord Roed med 3 Andre efter Esge Bildes Be-

---

[1]) Orig. paa Perg. i Rigsarchivet. Slutningen er hullet, og derfor Søstrenes Svar i Anledning af Opfordringen tvivlsom.

[2]) Diar. Vadst. 182.

[3]) Saml. t. N. Folks Hist. II. 54. VI. 46—47. Vilde Nogen paastaa, tilsvidere, at Lenet tilhørte Klostret, da modbevises dette af Christiern Is, Hans's og Christiern IIs Breve, hvorefter det var undt Munkeliv ad gratiam d. e. saalænge Kongen vilde.

[4]) Absalon Pedersøns Kapitelsbog, i Suhms (ældre) Saml. II. II. 102. Christian III. stadfæstede 6te April 1557 en Anordning af Biskop Geble, hvorved han havde udlagt Munkelivs aarlige Grundleie af Guldsmedstrædet og en Bod ved Bryggesporden i Bergen til Underholdning for Jomfru Elisabet Pedersdatter, „som er indgivet i Klostret". Norske Registr. Afskr. I. 345—346.

[5]) Script. Rer. Dan. IV. 413. Maaske er dog 1534 kun en Læsefeil for 1536.

faling Biskop Olaf i Munkeliv, at man frygtede, at Kongen til Fortaret ved aabent Vande vilde sende Krigsfolk til Bergen med Jørgen Kriver og Andre, der kjende Bergenhuus; at de i Oslo vidste fuld Besked om Leiligheden i Munkeliv, hvorfor de raadede Biskoppen til at befæste og bemande det vel. Hertil lovede Biskoppen at vove Liv og Gods for Kong Frederik, ligesom 3 af Kapitlet, Erkedegnen Mag. Geble og Kanikerne Mag. Peder og Hr. Mogens erholdt samme Opfordring af Slotsherren [1]). Af dette Angreb blev vel Intet, men Kong Frederiks Tilhængeres Adfærd mod Munkeliv og Domkirken nævnes udtrykkelig som en af de Grunde, der bevægede Erkebiskoppen til Frafald fra Suhms Sag [2]).

Munkelivs faste Beliggenhed skulde dog tilsidst bringe fuldstændig Undergang over Klostret. Mag. Geble Pedersson, der efter Biskop Olafs Død var bleven valgt til Biskop i Bergen, residerede her, og stod sig vel godt med det lutherske Parti, da han var en oprigtig Tilhænger af den nye Lære. Han fik derfor og Munkelivs Gods i Forlening af Christian III [3]), da denne i 1537 inddrog Bispestolens Indtægter, og saaledes ogsaa det nylig afstaaede Munkelivs Gods. Men desuagtet har tilsyneladende Mag. Geble ikke viist sig saa fjendtlig og tilfreds med enhver Færd af det danske Adelsparti som hans Formand, og under Erkebiskop Olafs sidste Kamp synes dette at have frygtet for, at han skulde overgive Munkeliv til Erkebiskoppens Høvedsmand Christoffer Throndsen. Thord Roed, der da laa i Slotsloven paa Bergenhuus for Esge Bilde, der var fangen paa Tutersen, udbad sig derfor af Geble Tilladelse til at lægge en Besætning i Kirketaarnet, og han tillod dette. Nu lod Thord nogle Tønder, som han sagde indeholdt Øl til Vagten, hidføre i Taarnet. Men de vare fyldte med Tjære, og for anden og sidste Gang lagdes nu den herlige Bygning ved Mordbrænderes Haand i Aske (Marts 1536). Thord Roed indkaldte de omboende Bønder, og lod dem med Jernstænger nedbryde de tilbagestaaende Mure [4]).

---

[1]) Orig. paa Papir i danske Geheimearchiv.

[2]) Saml. t. N. F. Hist. II. efter Münch. Dipl. No. 3111. No. 3984 i samme Samling indeholder et ældre, noget forskjelligt Udkast til samme Skrift, der i flere Henseender fortjener at sammenlignes med hiint.

[3]) Norske Registre i Afskr. I. 13. 256. 350.

[4]) Norske Saml. 8vo. I. 19. Paludan-Müller Grevens Feide II. 267 ff. Absl. Pedersens Norges Beskr. i Suhms Saml. II. 1. 86—87. Thord Roed belønnedes med Bergenhuus Len, som han fik 14de Oktbr. 1536.

Mag. Gehle vilde igjen have opbygget Kloſtret; thi alene Træverket var afbrændt og Murene hele; men af Frygt for, at Kloſtrets Beliggenhed en anden Tid under Feide ſkulde paaføre det den ſamme Skjebne, flyttede han hvad der af Munkeliv var tilovers ind til Graabrødrenes forladte Kloſter i Vaagsbunden, hvor Biſkops-Reſidentſen derefter var lige til de ſeneſte Tider. Fra 1536 af overlodes Munkelivs Bygninger til Tidens Ødelæggelſe, og Stenene anvendtes til andre Bygningsarbeider [1]).

Vi ere hermed færdige med Munkelivs Hiſtorie. Den er bleven vidløftigere end noget andet norſk Kloſters, fordi vi om det have mange baade norſke og fremmede Efterretninger, der endnu vilde været langt betydeligere, derſom Birgittinerne havde fortſat den Brevbog, de 1427 optoge over det fra Benediktinerne arvede Gods, men en ſaadan er hidtil ikke funden, og vi mangle derfor Kundſkab om Kloſtrets Kjøb og Salg i det ſidſte Aarhundrede. Omfanget af Munkelivs Gods kjendes af 3 Jordebøger, forfattede til tre forſkjellige Tider: en i 1427, indtaget ved Enden af Brevbogen, en anden fra 1463, og den tredie fra Slutningen af Aarhundredet [2]). Denne ſidſte med ſine mange Tillæg og Rettelſer viſer, i hvilken Vildrede Kloſtergodſet i de ſidſte Tider var, og hvor indviklet Forholdet var blevet med Nonneſeters Gods — Alt Vidnesbyrd om ſlet Beſtyrelſe. Alene i Bergens Stift eiede Kloſtret efter den ſidſte Jordebog omtrent 350 Gaarde, hvortil endnu maa lægges Godſet i Ryfylke, i Valders og paa Liſter, Indtægterne af Hjalland, Færø og Veſtmannøerne, de mange tildeels indbringende Tomter og Gaarde i Bergens By og Møllebrugene i Gravdal. Alt dette i Forening med de Forleninger, Kloſtret i de ſidſte 70 Aar havde, hver ny Søſters Indſkud, og de dog altid indflydende Gaver maatte tilſammen have gjort Munkeliv til Norges rigeſte Kloſter. Den Forlegenhed, hvori det desuagtet i de ſidſte 100 Aar ofte befandt ſig, kan vel ſtundom tilſkrives utilregnelige ydre Uheld, men maa dog i det Hele være bevirket ved Uordener og Overdaadighed, ſom nu ikke længere i Enkelthederne kan paaviſes.

---

[1]) Saaledes fik allerede i 1562 den daværende Lensherre paa Bergenhus Erik Roſenkrands kgl. Samtykke til at benytte Stene fra Munkeliv til Kjældere under ſin Gaard (Dipl. i danſke Geh. Arch.), men endnu i 1583 omtales Munkelivs Muur ſom ſtaaende (Dipl. i Bergens Muſeum).

[2]) Arnamagn. Additam. No. 92 og No. 99, den ſidſte trykt af P. A. Munch bag Brevbogen S. 192 ff.

Munkelivs Klosters Gods blev senere i Forbindelse med St. Jons Augustinerklosters en verdslig Forlening. Efter Superintendentens Mag. Gebles Død (7de eller 9de Marts 1557) blev det uden Afgift forlenet til Rentemesteren Joachim Beck (1558—1567), og senere, ligeledes uden Afgift, til Bjørn Andersson (1567—1584), Jørgen Skram (1584—1587), Hans Lindenov (1587—1594) og Steen Brahe (1594—1597). Ifølge de Besparelser, Christian IV ved sin Regjerings-Tiltrædelse søgte at indføre, blev Munkeliv paa Afgift forlenet til Henning Valkendorf (1597—1626), men saa fik Kansleren Christen Friis det uden Afgift (1626—1640) og ligesaa Kongens Dattersøn Christian Corfitsson Ulfeld (1640—1652), samt endelig Axel Sehested (1652—1660) mod Afgift. Klostrets Grunde blev i Forening med Jonsklostrets og Allehelgens-Kirkens Grunde ved kgl. Missiver af 28de Oktbr. 1599 og 4de Juli 1609 udlagte til Mønsterplads for Bergens Borgere (nu Engen)[1]). — Munkelivs Navn er bevaret i en af Byens Smaagader, dets Tomt er nu en aaben Plads, der kaldes „Klostret", men af dette selv er ikke det ringeste Spor tilbage over Jorden, hvis ikke den nærliggende betydelige Have dertil kan henregnes.

§ 13. Mariæ Nonnekloster i Bergen.

(Nunnusetr. Claustrum monialium sanctæ Mariæ ordinis sancti Bernhardi).

Udenfor Vaagsbunden, østenfor det smale Sund, der forbinder Store- og Lille-Lungegaardsvand (Álreksstaðavágr), ligger den skjønne Eiendom Lungegaarden. Her, strax udenfor Bergens By, frit for dens Larm men nær ved dens Midpunkt, maaske paa den yndigste Plet i den hele skjønne Egn, laa Bergens nærældste Kloster, Nonneseter af Cistercienserordenen. Dets Stiftelsestid og Stifter nævnes vel ikke med Bestemthed, men der er god Grund til at antage, at det omtrent samtidigt med Lysekloster (1146) er stiftet af Biskop Sigurd af Bergen. Paa Kong Sverres Tid var det i ethvert Fald til, og nævnes nu og da i Forbigaaende i Sagaerne[2]). Det er ovenfor (S. 61) viist, at det i Modsætning til andre Klostre af denne Orden stod under Bergens Biskops Overtilsyn, og de faa Underretninger, man har

---

[1]) Diplom i Bergens Museum.

[2]) Sverres Saga c. 49. 77. Haak. Haakonss. Saga c. 313.

om dette Kloſter, indeholde netop Oplysning om dens Indgriben i dets indre og ydre Anliggender.

Kong Magnus Lagabøter overlod sin i Bergen 1262 fødte ældste Søn Olaf, der døde ung, til Pleie i Nonneseter, hvor Barnet forblev Vinteren over [1]), og i sit Testamente af 1ste Febr. 1277 gav han Klostret 40 Mark Sterling, foruden det Jordegods af sin Mødreneary af 70 Løbers aarlig Skyld, som han forhen havde undt det [2]). — Den 19de Marts 1285 stadfæstede Biskop Narve af Bergen et Mageskifte, Klostret havde gjort med Abbed Eirik i Munkeliv. Denne fik den Fjerdepart i Skeide paa Kormt, som Søster Aasa Eilifsdatter havde givet Nonneseter, eftersom Munkeliv før eiede de tre Fjerdedele. Herimod gav Abbeden 5 Maaneders Leie i Lodethveit og 5 Mærker brændt i norsk Sølv [3]). — I sit udaterede Testamente (ved 1288) gav Hr. Gaute Isaksson i Tolga en Mark brændt til Nonneseter i Bergen, og ved Testamente i Oslo af 8de Mai 1307 gav Fru Jarthrud, Hr. Guttorm Gydusons Enke, samme en Mark brændt [4]), ligesom dette Kloſter maa være en af de to Mariekirker i Bergen, som Hr. Bjarne Erlingsson i 1308 testerede en Mark brændt.

Fra denne Tid haves to Breve angaaende Nonneseter af en eiendommelig Natur. I det første, dateret 2den Oktbr. 1309, paalægger Biskop Arne af Bergen Fru Ragna, Enke (relicta) efter Hr. Thorolf af Eidsa, som da var Munk i Lyse, inden Juul for Biskoppen eller sin Sognepræst at aflægge Løfte at leve kyst alle sine Livsdage, og i det andet af 19de Febr. 1310 kundgjøres, at Fru Ragna Marteinsdatter af Jaastad, forrige Thorolfs af Eidsa Hustru, der nu var Munk i Lyse, og som ved denne Leilighed var tilstede samt gav sit Bifald, ja indstendig bad sin Hustru derom, — aflagde i Biskop Arnes Haand i Bergen

---

[1]) Fornm. Sögur X. 117.

[2]) Script. Rer. Dan. VI. 250. N. Nicolaysen har gjort mig opmærksom paa Sandsynligheden af, at Kongsgaarden Aalreksstad (nu Aarstad) har hørt til dette Mødrenegods, som Kong Magnus gav Nonneseter. I saa Fald har den hørt med til de „Gaarde paa Hordeland, hvor Kongen pleiede at jule", som Kong Olaf Kyrre gav Skuleslægtens Stamfader i Norge Skule Tostesson, og som følgelig ved Kong Magnus Lagabøters Moder Margareta, Hertug Skules eneste Arving, atter faldt tilbage til Kronen, fra hvem Aalreksstad nu maaske kom til Nonneseter.

[3]) Munkelivs Brevbog S. 144. Thork. Dipl. II. 103.

[4]) Dipl. Norv. I. No. 24 og 85.

følgende Afholdenhedsløfte: „Jeg Ragna paa Jaasiad lover Gud og den hellige Kirke, Eder i Hænde min værdige Herre Biskop Arne af Bergen, at fra denne Dag og saalænge Gud giver mig Liv, skal jeg holde mit Reenlevnet efter min Evne og den Miskund, Gud vil mig dertil give; fremdeles skal jeg fra nu af holde stadigt til i Nonneseter, eftersom min Herre Biskoppen bestemmer, paa min egen Kost." Isøvrigt anvede Biskoppen hende, at hun ei skulde blive tvungen til at anlægge Nonnedragten, saalænge hun levede ærbart, og ikke før sin Mand eller deres fælles Børn gjorde Paastand paa Boets Godser [1]). Efter dette Brev maa man vel antage, at Fru Ragnas Levnet har været af den Art, at hendes Slægt har fundet det nødvendigt at gjøre en Ende derpaa ved at spærre hende ind i Nonneseter.

Fra 1320 har man Beviis for Bergens Biskops Ret til Indblanding i Klostrets indre Anliggender. Da Abbedissen Søster Brynhild Katharina den 23de Juni d. A. i Klostrets Kapittel og hele Konventets Overvær havde frivilligt og ubetinget nedlagt sin Værdighed i Biskop Audfinns Hænder, enedes ikke Nonnerne om det nye Valg. Sytten Nonner havde Dagen før Valget havt en Samling med flere andre Vælgerske, og derefter paa selve Valgdagen givet Gudrid Justina deres Stemmer; 16 andre Nonner stemte derimod paa Joron Constantia [2]), og en 17de Nonne Klara forlod Kapitlet uden at ville deeltage i Valget; Joron selv endelig stemte for en tredie Søster Margareta. I denne Anledning udstedte Biskop Audfinn 18de Septbr. 1320 en Kjendelse, hvori han, efter at have anført disse Omstændigheder ved Valget, erklærer, at vel havde Justina efter dette de fleste Stemmer (nemlig 17), men Konventets Fleertal (16 + 2), havde imidlertid ei stemt paa hende. Hertil kom, at de, der havde stemt paa Constantia, skjønt hun havde een Søsters Stemme mindre, havde i rette Tid bedet hende om at modtage Valget, samt derpaa præsenteret hende for Biskoppen, hvilke Formaliteter det andet Parti havde forsømt. Da saaledes ingen af Valgene efter Constitutio Bonifaciana vare kanoniske, erklærede Biskop Audfinn med sine Brødres (Kannikernes) Raad dem for ugyldige, ikke paa Grund af

---

[1]) Dipl. Norv. I. No. 123 og 126. En af Børnene var' uden Tvivl Martin Thorlofsøn i Eidsa 1318, gift med Cecilia Isaksdatter. Dipl. Arn. Magn. fasc. 31. No. 14. 15.

[2]) Disse dobbelte Navne, der og forekomme i andre Nonneklostre, vise, at Nonnerne ved Optagelsen have beholdt deres gamle norske Navn, men dertil følet et Helgennavn som indkledte Nonner.

de Valgtes Perſonlighed, men med Hensyn til de heldende Valgfeil. Saaledes faldt Valgretten til Biskoppen. I Brev af 16de Decbr. s. A. melder han dette til „sin kjære Datter og gudelige Jomfru" Joron Conſtantia, Nonne i Mariæ Kloſter i Bergen, samt at han, efter alvorlig at have overveiet de forskjellige Søstres Dygtighed til denne Post, har med sit Kapittels Samtykke nu valgt hende, Joron Conſtantia, i rette Tid til Abbedisse og Forstanderske (prælata) i St. Mariæ Kloſter, hvilket han paalægger hende ydmygt og kraftigt at styre. Tre Dage derefter, 19de Decbr., er Abbedissens Kaldsbrev (installatio) udfærdiget af Biskop Audfinn. Nonnerne havde bifaldt hans Valg, og Joron overdroges derfor Kloſtrets Beſtyrelse baade i aandelige og verdslige Sager. Kanikerne Hr. Simon og Hr. Salve paalægges at begive sig med dette Brev til Kloſtret, og der i Biskoppens Navn høitideligen lede hende op (intronizare) i Abbedissens Sæde i Kloſterkirken [1]).

I 1326 var Abbedisse-Værdigheden atter ledig; men denne Gang iagttoge Søstrene Valgformerne. Ved Brev af 29de Marts 1326 bekræftede derfor Biskop Audfinn Søster Ingeborg Cecilias Valg til Abbedisse, da det var foregaaet med tilstrækkelig Pluralitet, da den Valgte var 30 Aar gammel, ægtefødt, bekjendt for sin jomfruelige Ærbarhed, og ellers af Gud begavet. De ovennævnte to Kanniker fik derfor det samme Hverv med Hensyn til den Valgtes Installation [2]). — Paa denne Tid havde Nonneseter en vidløftig Proces med Lyſekloſter angaaende Lakefisket i Oselven ved Lyse. Den paadømtes i 1328 af Audfinn til Nonneseters og Ospresteus Fordeel [3]), men hører nærmest hjemme i Lyses Historie.

Om Nonneseter i Cistercienserindernes Tid er der fra nu af kun et Par Teſtamenter og en Efterretning fra Sortedsdens Dage tilovers. I hvis Tid (1305—1320) gav Thorfinn i Henriksgaard i sit Teſtamente 12 Mark brændt til Nonneseter til Kirkebygning [4]), og 13de Mai 1337 gav Endrid Simonsſøn det ligesaa en Mark brændt, „sig til Skraasætning og Sjæletider", samt til Søster Bigdis i Nonneseter sin Maardskinds Kappe og 9 Alen Klæde [5]). — I Arnid Ingeldsſøns første Te-

[1]) Dipl. Norv. III. No. 119. I. No. 162.
[2]) Dipl. Norv. I. No. 185.
[3]) Barth. IV. 255—269. 558—568.
[4]) Barth. IV. 264. Munch i Udg. af Bjørgv. Kalfsk. 104—105.
[5]) Dipl. Norv. I. No. 243. Munch anf. St. S. 96.

mente af 4de Decbr. 1430 fik samme Kloster to Nobel i Penge, samt
i Part med flere geistlige Stiftelser i hans Udestaaende hos en Bonde
a Sunnhordland [1]). — For at afbede Guds Vrede under Pesten 1349
vordnedes 5 Messer at holdes 5 Dage efter hinanden. Til Messerne
lde man begive sig i høitideligt Optog, og Alle bære en brændende
erte, gaa barfodede, faste 4 Dage forud, og ofre til de Fattige. An-
dningen for Bergen haves, og ifølge samme gik Processionen første
g om Onsdagen til Prædikebrødrene, Thorsdag til Minoritterne,
rdag til Nonneseter, Lørdag til Munkeliv og Søndag til Domkirken,
or samtlige Deeltagere skulde nyde Nadveren [2]).

Gjennem hele 150 Aar veed man aldeles Intet om Nonneseter og
s Skjebne. Senere Efterretninger oplyse kun, at i sidste Halvdeel af
15de Aarhundrede, maaske samtidigt med Munkelivs Ødelæggelse og
rvirringen der, bleve Nonneseters Bernhardinerinder udjagede af Nor-
s Riges Raad paa Grund af deres lssagtige og onde Levnet, og ri-
ligviis er Klostrets Gods derpaa skjænket Munkelivs Birgittinere, for
afhjælpe de idelige Klager over Mangel paa det Nødvendige, som
n fra dem. Billighed maatte imidlertid medføre, at Rigsraadet, da
t ophævede Klostret som selvstændigt Konvent, har tilladt de Nonner,
r ingen Deel havde i Udskeielserne, at blive der i Ro til deres Død,
nt har paalagt Munkelivs Konvent, som fik Godset, at sørge for disse
ilbageblevnes sømmelige Underhold [3]). Dette synes og at følge af et
rev af 16de Juni 1484, hvori Engelbrekt Amundssøn tilkjendegiver,
t det paa Lagthinget var paalagt ham at høre de Prov, som de, der da
avde Nonneseter i Værge, fremførte om Arven efter Jon Gud-
undssøn. Han indfandt sig derfor i Brødrenes Taleport i Munkeliv,
vor Confessoren Broder Ketil Beinktsson fremlagde Beviser for,

---

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 14. No. 10. I Schønings Aftryk (Anh. til Domk. Beskr. 8—9) er Frue Kirke og Nonneseter udeladte ved Fællesgaven.

[2]) Suhm XIII. 217. Ordenen er uden Tvivl bestemt ved disse hellige Steders Beliggenhed, idet man udgik fra Byens Yderpunkt ved Sandvigen, derfra søgte til Vaagsbunden og Ydergrændsen mod Syd, og derfra op til den yderst bebyggede Deel af Nordnes, for atter at ende ved Udgangspunktet — Kommunen.

[3]) Forfatteren af Comment. de coenob. Norv. (Script. IV. 412) ytrer sig herom: „sororos videntur hinc translatæ in Munkalif", hvilket vel og for en Deel kan have været Tilfældet. Langebeks Grunde derimod bortfalde ved det her og ved Munkeliv ellers Oplyste.

at den halve Arv efter Jon skulde skiftes lige med Søster Katharina Michelsdatter i Nonneseter. Paa Grund heraf gjorde nu Engelbrekt et venligt Forlig med Broder Ketil paa Nonneseters Vegne, og lovede, aldrig at paatale hvad der af Arven efter Jon var kommen til dette Kloster, deriblandt Stangeland i Gauds Sogn, og hvad Jon eiede i Glymter, mod at Nonneseter paa den anden Side skulde lade ham beholde den øvrige Arv [1]). Endnu i 1484 var altsaa idetmindste en Cisterciensernonne Søster Katharina tilbage i Nonneseter.

Klostret bar fremdeles i 1494 sit gamle Navn, og Gudstjeneste holdtes endnu der; thi 22de Septbr. d. A. optog Broder Johannes, Prior og commissarius for St. Mariæ Kloster ad sanctam trinitatem, ordinis sti. Bernhardi i Bergen, Hr. Nils Henriksøn og Hustru i Ordenens Broderskab, deelagtiggjorde dem i alle gode Gjerninger, som i samtlige Ordenens Klostre udførtes, og lovede, naar deres Død blev tilkjendegivet, for deres Sjæle at holde slige Messer, som tilkom Ordenens kjæreste i Klostret bosatte „Brødre" [2]). Efter Udtrykkene synes dette Brev at være fra en Overgangstid, i hvilken Nonnekonventet havde været aldeles opløst, og Klostret for Gudstjenestens Skyld kun havde en Forstander (prior et commissarius), rimeligst af St. Antonii Orden, som kort efter kom i fuld Besiddelse af Klosterbygningen, medens Munkeliv allerede længe havde Nonneseters Gods. Tør man nemlig antage, at Cistercienser-Nonnernes Udjagelse endda ikke var stadfæstet af General-Abbeden eller Paven, maatte vel Klostret bære sit gamle Ordensnavn, selv om det var beboet af Andre [3]).

Noget aldeles Vist om den Tid, da Nonneseter først blev beboet af St. Antons Brødre, lader sig ikke fastsætte. De havde alt været der i nogen Tid, da det formeligt blev overdraget denne nye Orden. Ved Brev fra Bergen af 13de Septbr. 1507 bekjendtgjorde nemlig Erkebiskop Gaute og Biskopperne Eilif af Stavanger, Anders af Oslo og

---

[1]) Dipl. Norv. II. No. 928.

[2]) Dipl. Norv. I. No. 980. Brevet har kun Aaret „94" uden Angivelse af Aarhundredet, og Suhm XIV. 336 henfører det til 1394; men da vare Nonnerne endnu i fuld Besiddelse af Klostret, og den nævnte Hr. Nils Henriksøn er uden Tvivl Norges bekjendte Drotsete eller Hovmester af dette Navn.

[3]) Det ovenfor S. 68 omtalte Brev af Kong Christoffer mod Tiggermunkenes Omdragen, der ikke havde Klostre i Riget, kan have foranlediget nogle omstreifende Antonsmunke til at tage Bolig i det ødestaaende Nonneseter, for ikke at blive regnede til de Munke, som Kongens Brev var stilet mod.

idor af Bergen, at hæderlig Mand Hr. Olaf Steinsſøn, St. ntonii Ordens Broder og paa den Tid Forſtander for Nonne- er Kloſter i Bergen, anholdt for dem om, at dette Kloſter, ſom nu i gle Aar havde ligget øde og ſaagodtſom overgivet, maatte undes St. ntonii Orden og dens Brødre, Gudstjeneſte der at opholde. Dette ode Biſkopperne, efterſom de der indkomne ere med Kongens Rigsraadets Samtykke, paa Betingelſe, at de dagligen ſkulle opholde idstjeneſten, bygge og forbedre Kloſtret og dets Gods, at det ikke rmere ſkal forfalde. Fremdeles ſkulde St. Antonii Brødre have Raa- hed over den Deel af Godſet, ſom en Brevet vedheftet Fortegnelſe iver, ifølge en af Biſkopperne iſtandbragt Aftale mellem hine Brødre Abbedisſen og Brødrene i Munkeliv, hvilken Aftale nu i alle Dele fœſtedes. Fremdeles tillodes det ſamme Brødre aabenbar i alle Kir- at lyſe deres Ordens Aflad, udſtede Brødrelagsbreve og modtage nisſer, Teſtamentgaver o. ſ. v. — Den vedheftede Jordegodsliſte op- ner de Jorder, der ſkulde følge St. Antons-Brødrene, „ſom dem er Rigets Raad tilſagt, og Abbedisſen i Munkeliv er tilfreds med". ntens Beløb udgjorde 100 Løber, og Jorderne vare: ſaameget Eng Ager ved Kloſtret, ſom fra gammel Tid har tilligget, det halve Sun- ; (Sydnes), Aariſæde (Aarſtad?) Kirke og Gaard med Kværn m. v., ppen, Agatonen og 2 Kaalgaarde ved Katrinakirke i Bergen, 6 Gaarde Fane Sogn, 10 i Lindaas og 11 paa Voss [1]). Om disſe Antons- nke og deres Tilſtand i Bergen vides iøvrigt Intet, uden af Erke- kop Erik Valkendorf 24de Auguſt 1515 valgte den nysnævnte Olaf, Prior i Nonneſeter, til med Flere at domme i den forargelige Trætte llem Biſkoppen af Stavanger og Abbed Henrik af Utſtein [2]).

Alle disſe Forandringer, Kloſtrets Ødeſtaaen og Fremmedes For- ltning paaførte naturligviis Kloſtret ſtore Tab, og man finder ogſaa, dets Gods paa Reformationstiden var i den Grad indviklet i Mun- livs og Andres Jordebøger, at det ikke var muligt at faa Rede der- a. Man havde og raadet derover til Fordeel for Uvedkommende, f. r. da Biſkop Hans i 1497 gav en af dets Grunde i Bergen til de

---

[1]) Efter en Gjenpart fra 17de Aarhundrede, ſom i 1843 bevaredes paa Lunge- gaarden, af de med 4 Segl ſammenheftede Pergamentbreve. Den var taget i Anledning af en Proces om Sydnes.

[2]) Münch. Dipl., No. 20.

tydske Haandverkere (ovenfor S. 262). Det betragtedes næsten som herreløst Gods, og var derfor og det første Kloster i Bergens Stift der sekulariseredes, idet Kong Frederik I 17de Oktbr. 1528 skjænkede Hr. Vincents Lunge og Arvinger Nonneseter Kloster med Ager, Eng, Skov, Ladegaard, Fiskevand, Gaard og Gods, for den Tjeneste, han Kongen og Norges Krone havde gjort. Kongens Ytring, at Nonneseter af „fremfarne Konger og Dronninger var stiftet til vor Frue Dyrkelse", betyder neppe andet, end at disse i ældre Dage havde givet Gods dertil. Som Grund til saaledes at give Klostret bort anfører Kongen at først Nonnerne og siden Antonsmunkene, der toge Klostret i Besiddelse, efterat det i mange Aar havde staaet øde, bedrøve et uskjelligt og løsagtigt Levnet der [1]). — Ved Modtagelsen vare selve Klosterbygningerne ikke i beboelig Stand, og Lunge ombyggede det Hele til Privatbolig for sig. Den fik efter ham Navnet Lungegaarden, som den bærer endnu. Denne kongelige Gave vakte naturligviis Opsigt og grundet Misnøie. Jørgen Hanssøn Skriver ilede med at gjøre sin landflygtige Herre bekjendt dermed [2]), og Overdragelsen nævnes ligesaa i Erkebiskop Olafs oftere omtalte Klagepunkter mod Frederik den Første.

Om Størrelsen af Nonneseters Gods besidder man ingen Efterretning fra Klostertiden. Derimod har man en af Vincents Lunge selv forfattet Jordebog over hans Gods i Bergens-Egnen, hvilket tilsammen udgjorde 272 Gaarde i Hardanger, Søndhordland, Nordhordland, Voss og Sogn [3]). Vi vide ikke med Visshed, om han med sin Hustru Fru Margareta Nilsdatter (Gyldenløve) har faaet noget Gods i denne Egn, men tro det ikke, da hendes Moder Fru Ingerd Ottesdatter overlevede Lunge og synes at have siddet i uskiftet Bo. I saa Fald har uden Tvivl alt dette Gods oprindelig tilhørt Nonneseter, og Gaven heraf er da vistnok den største kongelige Gave til Enkeltmand, som vor Historie kan opvise. Men Lunge havde ogsaa store Fortjenester af Kong Frederik I, som havde saa at sige ham alene at takke for, at han i 1524 blev Norges Konge. Af Klosterbygningerne staa endnu to vel vedligeholdte Taarne tilbage, der udentvivl før som nu have dannet Ydervæg

---

[1]) Frederik Is Registrant i Saml. til N. F. Hist. VI. 21—22.

[2]) Ved Breve af 22de April og 5te Mai 1529. Allens Breve og Aktstykker 556. Ellals Arkiv III. 1281.

[3]) Lunges Jordebog paa Perg. p. Univ. Bibl. i Lund. Afskrift deraf findes Rigsarchivet, og derfra i Bergens Museum.

e af den anseelige Bygning. Ligesaa synes enkelte af Udbusene at e fra den katholske Tid [1]).

§ 14. Johannes Døberens Augustiuerkloster. (Berfœttabrœdr at Jónskirkju).

Dette bergenske Kloster laa paa Nordnes, omtrent 500 Alen Sydost Munkeliv, paa den nuværende Strandgades Opside strax indenfor ørsalmenningen. Selve Klostret laa nede under Bakken ved Gaden, Kirken høiere oppe mod Markeveien. Af dette havde Bryggen ret for Klostret ved Vaagen Navnet Jónsbryggja, og den aabne Plads den anden Side mod Vest kaldtes Jónsvellir (nu Engen), Navne, oftere forekomme [2]). Af Klostrets Beliggenhed paa Stranden kom- dets plattydske Benævnelse: St. Johannis up den Strand. s Alder er uvis. Jonsvoldene omtales vel allerede i Harald Gil- Saga; men Sagaskriverne benævnede ofte Stederne med de Navne, havde paa deres Tid, og fra Navnet Jonsvoldene kan man derfor et slutte; desuden er det høist usandsynligt, at dette Kloster er saa melt; thi det var beboet af Augustinere, og denne Orden kom til Norge, før Domkapitlerne oprettedes (1152). Fra 12te Aar- dredes Midte kan derfor dette Kloster været til, og det er derhos høist synligt, at det er samtidigt med Bergens Domkapittel, og rimeligviis stet af Bergens Biskop; men sikre Vidnesbyrd om det har man først Aarhundredets Ende. I Sverres Saga, hvis Forfatter var samtidig, nes nemlig ei alene Jonsbryggen og Jonsvoldene, men i 1198 til- Jons-Kirkegaard [3]), og kort efter forekommer Konventet selv i fuld nd. Klostret var helliget Døberen Johannes, og dets Augustinere te til den strenge Congregation, der tillige vare Barfodmunke. dets Benævnelse i norske Skrifter støder man paa den Synderlig- , at det udelukkende har Navn efter Kirken (Jónskirkja), og aldrig n i latinske Kilder fører Navn af Kloster. Hiint Navn har altsaa et det paa Stedet almindelige, enten nu Grunden dertil var, at Kir- har været ældre end Klostret, eller og at den oppe paa Fjeldryggen lig- de Klosterkirke har faldt mere i Øinene, end den lavere liggende, af

---

[1]) Jfr. herom mere i Nicolaysens archæol. Fortegn. 80.

[2]) Fornm. Sögur. VII. 183. VIII. 124. 192 o. fl. St.

[3]) Sverres Saga c. 148.

tilstødende Bygninger skjulte Munkebolig. Munkenes almindelige Na var Barfodbrødrene ved Jonskirken; men stundom forekomm alene Udtrykket Barfodbrødrene i Bergen, og da er man i Tvivl om enten dermed menes Augustinerne her eller Olafsklostrets Minoritter, d ogsaa vare Barfodmunke [1]). I Midten af 13de Aarhundrede nævne oftere bergenske Barfodbrødre som Medlemmer af Gesandtskaber, men d Minoritterne paa den Tid vare i meest Anseelse og deres Kloster vnde af Kongen, menes hermed rimeligviis disse.

Jonskirken nævnes første Gang i 1208, da Peter Steipers Hustr Ingeborg boede her, og Peter derfor ogsaa som oftest holdt til i Jons kirken, istedetfor at tage sig af Bergens Befæstning mod Baglerne [2]). — Da Kong Haakon Haakonsson 6te Oktbr. 1250 i Bergen udstedte d ældste Privilegier for Lybekkerne, var en Abbed Th. af St. Johannes Kloster iblandt Vidnerne [3]). Dette Kloster er blandt de faa, der ikk nævnes i Kong Magnus Lagabøters mod Kirker og Klostre saa gavmild Testamente. Derimod fik Jonskirken ligesom alle øvrige Bergens Klo stre en Mark brændt i Hr. Gautes af Tolga Testamente [4]). Paa den Tid var Broder Grim Abbed i Jonskirken, men døde samme Vinte 1288—1289 [5]). Hans Eftermand hed Baard, fra hvis Tid nogl Klostret og dets Forhold dog lidet oplysende Breve haves. Saaledes opfordrede Pave Nikolaus (IV) 17de Septbr. 1291 alle Troende til a forrette deres Andagt i dette Klosters Kirke, og tilstod dem, som paa Johannes Døberens Festdag skriftede og hørte Messe der, et Aars o 40 Dages Aflad for deres Synder [6]). Til Vitterlighed hang Abbe Baard 1293 sit Segl under et Gavebrev til Munkeliv, ligesom han o forseglede flere Breve om de i den Anledning senere opkomne Retsspørgs maal. Fremdeles nævnes han i 1299 og 1301, da hans Segl benyt tedes istedetfor Sælgerens, der intet havde [7]).

Han er formodentlig død kort efter, thi Eftermanden Hr. Pete Abbed forekommer 20de Mai 1302, da han, ligesom senere 4de Apri

---

[1]) Custos Nudipedum (Script. III. 106) kan kun forklares om Minoritterne.

[2]) Fornm. Sögur IX. 46.

[3]) Urkundenbuch d. St. Lübeck I. 145—147. Thork. Dipl. II. 36—37.

[4]) Dipl. Norv. II. No. 24. Han døde 1288.

[5]) Arne Biskops Saga c. 70.

[6]) Dipl. Norv. II. No. 30. Thork. Dipl. II. 129.

[7]) Munkelivs Brevbog 104. 105. 131. 37.

1303, var Vidne ved Munkelivs Abbeds Jordegodskjøb; 6te Septbr. s. A. udstedte han Afskrift af Kong Haakons Dom af 15de Juli s. A. og to andre Breve om Ivar Lodinssøns Gods [1]). — At Jonsklostret var et lidet og fattigt Konvent fremlyser af dets Historie, og maaske var det for at komme det til Hjælp, at Erkebiskop Jørund valgte Jonskirken, da han i Kong Haakons og Dronningerne Isabellas og Eufemias Overværr den 5te Decbr. 1305 her indviede Biskopperne Arne Sigurdsson af Bergen og Ingjald af Hamar [2]). Ved en saadan Fest, hvor ei alene Kongefamilien men foruden Andre ogsaa Biskopperne Erlend af Færø og Ketil af Stavanger vare tilstede, maatte der falde ikke ubetydeligt Offer for den Kirke, hvori Indvielsen foregik. Biskop Arne tog sig ogsaa strax af Munkenes trængende Stilling, idet han 3die Marts 1306 anbefalede dem til Biskoppen af Stavanger. Enhver kjender, skriver han, den almindelige Nød, som en Tidlang har hvilet paa Landet, og været værst for dem, der have Flere at forsørge, fremfor Alt for de Klostermænd, som ikke aarke af Klostrets Gods at underholde dem, hvis Forsørgelse de have paataget sig, da de selv lide Mangel. Saa er det med Brødrene ved Jonskirken, som ikke uden ved Guds og gode Mænds Bistand kunne skaffe det Nødtørftige til Veie. Arnes Bøn er derfor til Biskoppen og til Lærde og Ulærde i hans Stift, at de efter Evne ville understøtte Overbringeren, Broder Aslak af Jonskirken, da Munkene nu udsendte ham med Arnes indtil 1ste Mai gyldige Tilladelse til at indsamle Gaver [3]).

Maaske har det og været af saadant Hensyn til Jonskirkens Fattigdom, at Hr. Bjarne Erlingsson i sit oftnævnte Testamente af 1308 gav det 10 Mark brændt, medens Munkeliv kun fik en [4]). Med Mangelen fulgte her som andensteds indre Splid, hvorom et Brev af 4de Febr. 1308 giver Oplysning. Kardinal Berengar, Pavens Pønitentiar, erfjender heri at have modtaget Abbed Peters Underretning om, at nogle Noviser i Klostret havde lagt voldsom Haand paa hinanden indbyrdes

---

[1]) Munkelivs Brevbog 43. 98. 133—136. Ovenfor S. 268.

[2]) Barth. IV. 751.

[3]) Dipl. Norv. I. No. 107. Det fortjener at bemærkes, at denne Efterretning om almindelig Mangel i Landet 1306 er samtidig med Coursens Forværrelse. Det krigerske Forhold til Danmark og tildeels til Sverige var vel Aarsag hertil.

[4]) Gaven er til Barfodbrødrene i Bergen: hvis altsaa dette er Minoritterne, har Jonskirken Intet faaet; dog er her nok dette Konvent meent.

samt paa andre Klosterfolk og Sekulargeistlige, og at Nogle for at undgaa Straffen for deres Opløb have negtet Abbeden og deres andre Foresatte Lydighed, og derfor ere blevne bandsatte. Flere skulle desuden med Andres Bifald og Hjælp ved Simoni være komne ind i Klostret, have modtaget Prestevielsen og administreret Helligdommene. I sin Bekymring for sit Kloster over alt dette, har Abbeden udbedet sig Pavens Bestemmelse. Kardinalen bemyndiger derfor Abbeden og Vedkommendes Forsatte at absolvere dem, der have deeltaget i Slagsmaal, efterat de havde udstaaet kanonisk Straf. Dem, der af Enfoldighed eller Uvidenhed havde paa den angivne Maade ladet sig optage i Ordenen, skal Abbeden i en passende Tid suspendere fra alle kirkelige Gjerninger; de, der med fuldt Vidende, dog ikke af Foragt for Pavestolen, havde gjort dette, skulde suspenderes i to Aar. Forsaavidt nogen af hine Kanniker eller Konverser personlig eie Noget, skal Abbeden strax tage dette til sig, og anvende det til Klostrets Bedste, og isvrigt gaa frem mod disse Simonister efter Generalconciliets Statutter [1]).

I 1309 nævnes Abbed Peter som Vidne ved Biskop Arnes Appel til Paven i Anledning af Færø Bispestols Besættelse, samt ved et Gaardkjøb i Munkeliv [2]). — Under Opholdet i Bergen dette Aar lod Kong Haakon ved Tidenden om Erkebiskop Jørunds Død en Kiste med Hellig-Olafs Offer, der var indsat i Jonskirken under Abbed Peters Forvaring, den 8de Mai føre til Apostelkirkens Skrudhuus, for at ikke Pengene skulde berøves Kirken, medens den var formandsløs. Kisten aabnedes i 2 nidarosiske Kannikers og to Ridderes Paasyn, og fandtes deri 6 Punge, i med Alt 367 Mark og 12 Ører i fremmed Mynt, men ingen norske Penge, ligesaalidt som der laa Breve eller andre Oplysninger derved [3]). — Atter den 30te Januar 1311 var Tvisten om Færø Bispestol paa Bane i Jonskirken i Munkenes Huus, hvorom Abbed Peter med Biskop Thord af Garde udstedte et Brev [4]), ligesom han 31te Januar 1313 var tilstede ved Biskop Arnes Appel mod, at

---

[1]) Barth. IV. 206—208. Trykt i 1ste Udg. 752—754.

[2]) Björgv. Kálfskinn 101—102. Munkelivs Brevbog 111.

[3]) Dipl. Norv. II. No. 96. Dette Brev viser altsaa, at Jørund maa være dør tidligere end „4 Uger efter Tiburtius", eller ved Midten af Mai, som Biskop Laurentius's Saga c. 26 fortæller.

[4]) Barth. IV. 555—556.

Erkebiskop Eilif havde overdraget Kapellernes Formand Hr. Finn at bære de halve Kirketiender i Bergens Stift, som Eilif tilegnede sig [1]).

Senere forekommer Abbed Thord mellem 1323 og 1329 som Vidne i Munkeliv og ved Biskop Audfinns Appel mod Erkebiskoppens Besættelse af Dals Kirke i Sogn [2]). — Næste Abbedskifte er maaske foregaaet Høsten 1334; thi 30te Oktbr. d. A. vare Munkelivs Abbed og Kapittel samt Jonskirkens Kapittel Notarer ved Utsteins Abbeds Appel til Paven, medens Jonskirkens Abbed ikke nævnes, hvilket vækker Formodning om, at han da var syg eller død [3]). Eftermanden Halvard nævnes først, da han forlader dette Kloster, idet han nemlig efter Abbed Arnalds Død i Halsnø blev 12te Juli 1338 af Biskop Haakon i Bergen forflyttet til Abbed der [4]). — Til Halvards Eftermand udnævnte derpaa Biskop Haakon og hans Kapittel tilligemed Brødrene ved Jonskirken eenstemmig Broder Bjarne i Halsnø, men denne undslog sig med Alderdoms Svaghed for at modtage Valget. Herfor bebreidede Biskoppen ham, lovede at være ham til Bistand i hans Abbedværdighed, bad ham betænke det Ansvar for Gud, hans fortsatte Vægring paadrog ham, og imødesaa hans Svar med det Første [5]). Ogsaa dette Brev gjør det rimeligt, at Jonsklostret har været en regulær Afdeling af Bergens Domkapittel, siden begges Brødre i Forening valgte Abbeden. Bjarne maa imidlertid have vedblevet sin Vægring; thi 1339 tilkjendegav Biskop Haakon, at Munkene i Jonskirken efter Abbed Halvards Resignation samtlige paa een nær havde udvalgt Broder Gyrd (Ivarsøn) fra Helgeseter Kloster til deres Abbed, og derpaa søgt Biskoppens Stadfæstelse. Vel havde Munkene i flere Dele afveget fra de foreskrevne Regler, hvorfor den Valgte nedlagde sin Værdighed i Biskoppens Haand, ligesom og Munkene overdroge denne at sætte dem en Formand; men da Broder Gyrd paa Grund af sit uplettede Levnet, fine Kundskaber og øvrige Fortjenester ligefuldt burde hæves til hiin Værdighed, udnævnte Biskoppen ham med sit Kapittels Samtykke til Abbed og Fader for St. Johannes Kloster, og overdrog ham dets frie Bestyrelse i aandelige og timelige Sager [6]).

---

[1]) Suhm XI. 717.

[2]) Barth. IV. 271—272. Ovenfor S. 273.

[3]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 33. No. 4.

[4]) Dipl. Norv. I. No. 252.

[5]) Barth. 708. Trykt i Saml. t. N. F. Hist. V. 127.

[6]) Barth. IV. 442—444.

Denne Abbed Gyrd blev i 1349 Biſkop i Skalholt, og indvied dertil i Bergen af Salomon af Oslo, den eneſte norſke Biſkop, der ove levede Peſten. Under denne var der imidlertid ingen Leilighed for ha til Island, og han kom ſaaledes først did i 1351 [1]). Om Jonsklost vides derimod i denne Tid Intet; at Konventet har været ubetydelig fremlyſer ogſaa deraf, at det ikke nævnes blandt de Kloſtre og Kirk hvortil Proceſſionerne i Peſtens Dage gik. — Gyrds Eftermand v maaſke den Abbed Helge Thordsſøn, der uviſt af hvad Grund 1360 havde begivet ſig til Island, men paa Tilbagereiſen forliſte til gemed Biſkop Gyrd af Skalholt og flere andre Mænd, hvorved ialt 1 Mennefter bleve borte [2]). Fra denne Tid af veed man næſten Ju om dette Kloſter. I 1402 udſtedte Steinar Aslaksſøn, Munk her, Brev om, at Eilif Arnesſøn i ſin Dødsſtund havde givet Munkeliv Deel i Arnegaard næſt ovenfor de Søboder, han havde givet Jonsk ken, og 1418 var Abbed Laurents af Jonskirken i Munkeliv ved F Margareta Eilifsdatters Gave til dette Kloſter [3]). — En Auguſtinermu Johannes, der nærmeſt var herfra, meddeeltes omtrent 1440 af Biſk Olaf Reiſepas til Blodet i Wilsnak (i Mark-Brandenburg) og derf hjem over Wadſtena [4]). — Da hele Strandſiden ved Bergen afbræn 1489 [5]), er Jonskloſtret neppe reddet, og da det ſenere aldeles ikke fo kommer, er der endog Grund til at antage, at det efter den Tid ikke gjenopbygget. Paa Reformationstiden er der kun Tale om dets nep betydelige Jordegods, der blev ſlaaet ſammen med Munkelivs, og i Fe ening med dette udgjorde en verdslig Forlening.

Jonskirkens Ruiner ſtode imidlertid tilbage, og flere betydeli Kjælderhvælv ſamt et Taarn findes endnu i to Huſe paa Strandgade Chriſtian III gav 22de Juli 1552 St. Hans Kirke og Kirkegaard m et Stykke af Grunden op mod Marken, 84 Alen bredt og 134 Al langt, til Bergens By, for der at bygge et Raadhuus, hvortil By desuden maatte benytte Stenene af Allehelgens-Kirke [6]); men dette Raa

[1]) Hist. eccl. Isl. II. 102.
[2]) ibid. II. 105. Islandſke Annaler 300.
[3]) Munkelivs Brevbog 39. 33.
[4]) Barth. IV. 364.
[5]) Cod. Arn. Magn. No. 330. Fol.
[6]) Norſke Regiſtranter i Rigsarch. I. 319—320. Gaven ſtadfæſtedes af Chr ſtian IV 29de Mai 1600. (Norſke Regiſtre i Afſkr.)

'om neppe i Stand, eller afbrændte kort efter (19de Decbr. 1561), a Christoffer Valkendorffs Gaard blev kjøbt til Raadhuus, som dnu er. Byens Borgere anvendte Klostrets hugne Stene til eget i Jonsklostrets Taarn holdtes til Slutningen af 17de Aarhun- fter kongelig Befaling af 9de Febr. 1579 Brandvagt; men 1702 't Hele privat Eiendom [1]).

§ 15. Prædikebrødrenes Kloster i Bergen.

(út at brœdra).

ette Kloster laa yderst paa Holmen (Kommunen) nordlig for den hristkirke, omtr. ved det nuværende Buntlabo, paa Skraaningen føret mellem Holmen og Sverresborg, og stødte umiddelbart op ist-Kirkegaard og Kannike-Gaardene. Af denne sin Beliggenhed ergens yderste Nordkant har det, i Modsætning til Minoritter- t inde i Vaagsbunden, faaet Lokalnavnet út at brœðra [2]). Det i Tvivl stiftet af Kong Haakon og Bergens Biskop (Arne I), i ng omkring 1230; thi begge gave Prædikebrødrene Byggetomt, lmen deels var Kongens deels Domkirkens. Man har ingen af- e Oplysning om, hvilken Helgens Navn dette Kloster bar, men rets Segl ere de hellige Konger Olaf og Erik fremstillede, og ved gaarden omtales „St. Olafs Huus", hvori Sjælemesser holdtes [3]): an derfor antage, at dette Kloster har baaret St. Olafs Navn, det rimeligviis dette og ikke (som hidtil er antaget) det mere be- St. Olafs Minoritter-Kloster i Vaagsbunden, som nævnes i Haakonssøns Saga (Kap. 333) blandt de af ham opførte Byg-

Dette bliver og det rimeligste, da Klostret der opregnes blandt s Bygverker paa Holmen og ikke blandt dem i Vaagsbunden. ed sin første Optræden i Norden nøde Dominikanerne, som vi før ist, stor Anseelse og udviklede betydelig Virksomhed. Paa de aar- rovindsialmsøder omflyttedes Brødre, udsendtes Visitatorer, paa-

---

R. Nicolaysens archæol. Fortegnelse 79.

heraf Udebrødre-Kloster (Ramus, Norg. Beskr. 152. 154), og Videbrø- re i Script. Rer. Dan. IV. 410. Klostret maa søges noget østligere, end et er anlagt paa Hesselbergs Kart i Urda II. Pl. 10.

Bjarne Erlingssøns Testamente af 1308 og Dipl. Arn. Magn. fasc. 71. No. 24.

lagdes Straffe og forordnedes Forbønner for Ordenens Venner eller afdøde Brødre i Provindsen. Ogsaa om Klostret i Bergen give Forhandlingerne paa disse Møder adskillige Oplysninger. I 1252 flyttedes Broder Haakon fra Bergen til Roeskilde, i 1254 Broder Thorlaf fra Bergen til Nidaros, samt til Bergen igjen Broder Asmund fra Odense, Nikolaus Bulke, Hervard og Adam; 1275—1280 flyttedes Broder Thorstein fra Ribe til Bergen som Lector, og med ham fulgte Johannes Nes fra Aarhuus, Broder Amund fra Oslo, Augmund fra Lødese og Einar den ældre. Som døde omtales 1252 Alanus Præstmunk og Thorstein Diakon. Den nysnævnte Lector Thorstein i Bergen var bleven udnævnt til Provindsens Diffinitor ved Generalkapitlet, men udeblev derfra uden lovligt Forfald, hvorfor han som Bod paalagdes 10 Dages Faste paa Vand og Brød, 10 Hudfletninger m. v. I 1291—92 foreskreves Forbønner i Provindsen for Biskop Narve af Bergen[1]). — I 1241 synes det, at Provindsialprioren har været bosat i Bergen; thi anderledes kan det neppe forklares, at Paven paalagde denne i Forening med Abbeden af Munkeliv at undersøge Kong Haakons Lennet og Arveret (ovenf. S. 265).

Skjønt Prædikebrødrene idetmindste for en Deel styldte Bergens Kapittel sin Bosættelse der, har man dog strax Vidnesbyrd om det Had, hvormed Kannikerne forfulgte dem, saasnart de opdagede, hvor farlige de nye Naboer vare for dem og deres Indtægter. For at værne Folk af med at søge Prædikebrødrenes Kirke istedetfor Domkirken og Sognekirkerne, grebe Kannikerne til det allerede S. 164 omtalte Middel at opbygge sine Priveter saaledes, at Ureenligheden flød ind over den lavere liggende Klostergaard, og frembragte en ulidelig Stank. Men til Lykke for Munkene var Kardinal Vilhelm da i Norge, og da han kom til Bergen, tog han sig strax af deres Sag, og befalede 13de August 1247, at hine Træhuse skulde flyttes til et mere passende Sted, men tillod dog paa Kannikernes Bøn og med Munkenes Samtykke, at Husene

[1]) Stephens's Brottstycken 3. 5. 6. 7. 10. 11. 13. jfr. de indholdsrige Anmærkninger og Registre i dette lille mærkelige Skrift, hvorfra vi have al vor Kundskab om disse Møder i Ordenens ældste Tid i Norden. Diffinitor ad capitulum generale kaldtes den Munk, som paa Provindsmøderne særlig valgtes til Provindsens Fuldmægtige ved Generalkapitlet i Rom (ovenfor S. 49). Narve var Biskop i Bergen 1278—1304, og var før sit Valg Prædikebroder, uden Tvivl i Bergen. Han har vel været særlig syg i 1291, siden man da paabød Forbønner for ham.

blive staaende, naar de ikke paa slig Maade benyttedes. Kardinalen satte Bandsstraf for dem, der i Fremtiden vovede Sligt, samt anmodede og- saa Kong Haakon om at hjælpe til, at saadan Usømmelighed ei oftere indtraf [1]).

Saaledes var denne Kilde til Uvenskab stoppet, men det brød senere d med forsøget Harme ad andre Veie, ligesom i det Hele det 13de Aar- hundredes Slutning var en Kampens Tid over hele Norden mellem Kan- iker og Tiggermunke. Dette fiendtlige Forhold var det vel og, der ærmest foranledigede Pave Benedikt XIs Bud af 2den April 1304 til Biskopperne af Roeskilde, Linkøping og Stavanger at bringe Enighed i stand, især angaaende Munkenes frie Prædikeret og Skriftemaal, por- o canonica og den biskoppelige Fjerdepart [2]), hvorom han nylig havde ystedt en almindelig Forskrift (constitutio Benedictina), hvorefter senere vistigheder skulde paadømmes, saa Tiggermunkene ikke forurettedes af ekulargeistligheden [3]). At denne Pavebulle navnlig har fundet Anven- else paa Forholdet mellem Dominikanerne og Domkapitlet i Bergen, er deligt deraf, at netop de deri anførte Tvistepunkter forekomme i de stridigheder mellem dem, der udbrøde i Kong Erik Magnussøns Tid omtrent 1290), og varede ligetil Biskop Audfinn bragte et Forlig i stand. Herom haves endnu 4 Breve i Behold.

Det første Brev af Juli (1290?) er til Kongen og aander den ieste Forbitrelse mod Kannikerne. Uretten synes og at have været al- mælig. Kannikerne havde paa et Prestemøde imod Biskoppens (Prædi- brøderen Narves) Raad og Villie udstedt almindeligt Forbud til Ind- yggerne i Bergens Stift mod at optage Dominikanerne i sine Huse, de dem til Sygebesøg, eller give dem Almisse som andre Fattige. iskoppen havde vel tilbagekaldt denne Bestemmelse, gjort Undskyldning for, og anmodet Alle om at modtage og behandle Prædikebrødrene d Agtelse og christelig Kjærlighed, men Kannikerne havde sat sig med Magt derimod, og gjort uhørte Beskyldninger mod Brødrene. Trods iskoppens Indvendinger havde Kannikerne derpaa forordnet, at den rest, der viste Dominikanerne noget Venskabstegn, skulde berøves sit

---

[1]) Suhm X. 965. Dipl. Norv. II. No. 7. 8. jfr. ovenfor S. 163 ff.

[2]) Portio canonica kaldtes den Afgift af en Afdøds Formue, der skulde tilfalde hans Sognekirke, naar han ikke lod sig begrave i denne; quarta episcopalis var den Fjerdepart af alle Testamentgaver, som Biskoppen havde Ret til at anvende til gudeligt Brug.

[3]) Barth. III. 79—81.

Embede, og for at Munkene ei skulde blive vidende herom, forbødes Præsterne under Bands og Suspensions Straf at aabenbare denne Beslutning for Nogen. Hermed haabede de uden Redning at knuse Munkene aldeles. Paa Grund af denne og utallige andre Forurettelser, hvorved deres Ro aldeles forstyrredes, tyede de nu til Kongens Hjælp, hvem de forsikrede om Lydighed og Hengivenhed [1]).

Narves Eftermand Biskop Arne af Bergen meldte (11te Juni 1306) Erkebiskop Jørund, at han ved Stridighederne mellem Kannikerne og Prædikebrødrene havde i lang Tid været hindret fra at afreise til det Concilium i Oslo, hvortil han var kaldet. Thi da den til Reisen bestemte Dag kom, var Prædikebrødrenes Provindsialprior Peter [2]) paany kommen til ham, og havde bedet ham standse Striden mellem Prædikebrødrene i Bergen og Kapitlet. I Haab om at faa Tid hertil, lovede han dette, men mærkede snart, at Sagen ikke uden mange Underhandlinger kunde bringes til et forønsket Udfald, og havde derfor overdraget den til nogle af ham valgte Personer [3]). — Nogen Tid derefter (nærmest 1307—1309) bad Biskop Arne sin Udsending i Rom blandt mere om at udvirke ved Pavestolen, at Biskoppen maatte faa Ret til at tvinge de Exemte, saasom Prædikebrødrene, indenfor deres Privilegiers Grændser, om de f. Ex. forholdt Sognepræsterne den kanoniske Afgift eller deslige [4]). Det følgende Brev vil forklare Meningen af dette.

Først i Biskop Audfinns Tid (1314—1330) [5]) bleve disse Stridigheder bilagte. Sagen var overdraget til udvalgte Dommere, nemlig Biskop Audfinn, Kannikerne Hr. Simon Ivarsson og Haakon Erlingsson, Prædikebrødrenes Prior Olaf og hans Medbrødre Lectorerne Eindrid og Johannes, der i Venlighed skulde slutte en for Alle bindende og varig Overeenskomst. De bleve enige om følgende Vilkaar: 1) Den

---

[1]) Dipl. Norv. II. No. 28.

[2]) Denne Peter forekommer som Prædikebrødrenes Provindsial mellem Aarene 1303 og 1308 (Suhm XI. 454. Dipl. Svecan. II. 456), og har altsaa i Sommeren 1306 været i Bergen.

[3]) Barth. IV. 308—309.

[4]) Barth. IV. 315—316. Björgv. Kálfsk. 131.

[5]) Da man nedenfor vil finde, at Prædikebrødrene i 1328 vare saagodtsom Formænd for Bergensernes Uvillighed til at yde Gaarde-Tiende, og de i dett Forlig love at befordre Tiende-Ydelsen, henføres denne Strids Ende rimeligt til 1328 eller 1329. Suhm (Danm. Hist. XI. 859) henfører den til 1319 men Munch (Saml. t. N. F. Hist. V. 352) med større Rimelighed til Audfinns sidste Levetid.

Vei, som gaar mellem Prædikebrødrenes Kirke paa Nordsiden og Biskoppens Nøst (hvorom nedenfor S. 335), skal være Domkirken aaben, uden at forskjellige norske Kongers Breve derfor maa være til Hinder; alle andre Veie derimod, som de vare i Besiddelse af, skulde Brødrene beholde, dog uden Ret til at udvide dem uden Biskops og Kapittels Samtykke. Fremfarne Kongers, Fehirders, Lagmænds og Andres Breve og Domme om den anførte Vei skulle under Priorens og Domkapitlets Segl nedlægges i et Skriin hos Abbeden i St. Michaels Kloster; dog skulle Kannikerne aabne Skrinet for Brødrene, og lade dem udtage Brevene, naar de derfor havde Brug, dog ei til Skade for Kapitlet. — 2) Om Husene paa Domkirkegaarden paa Østsiden af den Gade, der fører fra Kirkegaarden til Klosterkirken, bestemmes, at Priveterne deri skulle renses paa en Maade, der ikke besværer Kirkegængerne. — 3) Om Biskop Narves Jordfæstning, hvorpaa Munkene gjorde Paastand, skal al Strid ophøre, men disse beholde den Sum i Guld og Sølv, som han havde i sin Tid nedlagt hos dem, og bestemt for dem og Andre af deres Orden[1]). — 4) Sognepræsternes Rettighed (portio canonica) skal ophøre for et Aar, saa imidlertid kun en Deel deraf skal gjælde; men heraf maa intet Paaskud for Fremtiden hentes, eller Prædikebrødrene siden tro sig forurettede ved Afgiftens lovlige Inddrivelse. — 5) Med Hensyn til Maaden, hvorpaa Sjælemesser skulde holdes og synges, fastsættes følgende: Kannikerne kunne efter Behag vælge Tid og Time, og fuldføre Vigilierne i Ro uden Forstyrring fra Prædikebrødrenes Side, indtil den paabegyndte Tjeneste er tilendebragt. Ere disse komne først, skal Kannikernes Ankomst forud meldes, og hine skulle da, efterat have fuldendt den 3die eller 9de Lectie, give Plads for disse, eller i al Fald overlade Kannikerne Forrangen; i alle øvrige Ligtog, hvori Kannikerne selv skulle synge Vigilierne, have disse Ret til at bestemme Tiden. — 6) Prædikebrødrene skulle strengt overholde de af Bergens Biskop eller hans Official offentliggjorte Bandsættelser og Interdikter, og ingen Omgang tillade sig med de Bandsatte, udenfor hvad de pavelige Privilegier hjemle dem; ei heller middelbart eller umiddelbart foretage eller fremme Noget, der er til den bergenske Kirkes Skade, men i alt Øvrigt have uantaste-

[1]) Formodentlig har Narve som forhenværende Prædikebroder og Ordenens Ven valgt sig Gravsted hos Prædikebrødrene, men Kapitlet modsat sig dette paa Grund af gammel Sedvægt, hvorefter Biskopperne begraves i Domkirken, hvilket da og maa være skeet; han var allerede død 16de Oktbr. 1304 (Barth. IV. 383), saa dette var en gammel Tvist.

lig Ret til at foretage hvadsomhelst til eget eller Ordenens Gavn. Ma tilsvies Brødrene nye Forurettelser af Biskoppen eller Kapitlet, ere de fritagne for denne Forpligtelse; men fordi den Ene med Rette forlanger eller tiltvinger sig Noget af den Anden, maa deraf ingen Grund til ny Splid hentes. — 7) Da det ei er nok at afholde sig fra det Onde, naar ei noget Godt gjøres istedet, saa skulle Prædikebrødrene i Kristkirken og deres Prædikener tilskynde de Troende til at betale Tiende, og dette især paa Søndag Qvadragesima og andre hertil ved Lov fastsatte Tider. — 8) Alle andre Trætter skulle fra denne Dag være glemte, og ikke under noget Paaskud oprippes, dog Bestemmelsen ovenfor om portio canonica forbeholdt. For at dette Forlig kan blive ubrydeligt, skulle Prædikebrødrene sørge for, at det inden næste Sommer bekræftes af Provindsialprioren. Denne venlige Aftale og gjensidige Forpligtelse blev given og forkyndt i Bergens Domkirkes Sakristi [1]).

Saaledes fik da Biskop Audfinn i Stand et samtlige Stridspunkter omfattende Forlig, som dog ikke førte til noget oprigtigt Venskab mellem dem. Vi have omtalt Forhandlingerne herom under Et, og skulle her tilføie et Par Bidrag til Klostrets og Stridens Historie i Mellemtiden. — I 1306 vare Dominikanermunkene Halvard og Arnfinn m. Fl. Vidner i en Sag om Gaarden Thostar [2]). Prædikebroder Magister Eril i Bergen afgav paa Opfordring fra Stavangers Domkapittel 5te Oktbr. 1307 en Forklaring om, hvad Skik og Brug var med Hensyn til Kongens Offer under sit Ophold der. Han oplyste da, at hvad Kongen ofrede i norsk Mynt, tilfaldt efter gammel Vedtægt Kapitlet, angaaende Sterling og Tourneser var Intet fastsat, men Guld, arbeidet Sølv og kostelige Klæder tilfaldt Biskoppen [3]). Det var midt under den heftigste Strid, at Biskop Arne udstedte det S. 166 omtalte Brev af 1309 om, at Tiggermunkene toge Folk til Skrifte, som vare bandsatte af Sognepræsterne, og Eftermanden Audfinn klagede (1328?) for Erkebiskoppen over den Modstand, som mødte ham ved Indbrivelsen af Gaarde-Tiende i

[1]) Bærh. IV. 165—171.

[2]) Dipl. Norv. III. No. 64.

[3]) Dipl. Norv. I. No. 112. Det er uden Tvivl den samme Mester Eril, der 1285 var Provst paa Lister, men senere maa være bleven Prædikebroder i Bergen, hvor han ofte nævnes som Vidne m. m. i Munkelivet. Heraf kan man forklare sig, at en Prædikebroder i Bergen kunde afgive Oplysninger om Skik og Brug ved Stavangers Domkirke, hvorved han maaske som Provst paa Lister havde været Kannik.

Bergen. De Modvillige holdt ſine Sammenkomſter hos Prædikebrødrene, og havde endog faaet Drotſeten Hr. Erling og andre Høvdinger til at modſætte ſig Kirkens Ret [1]).

Desuden havde Prædikebrødrene Strid med Biſkoppen om en Almenning mellem Kloſtret og Biſkoppens Nøſt (S. 333). Biſkoppen paaſtod, at den tilhørte ham, men Brødrene, at den var dem givet af Kong Eirik i hans Livstid. Kong Haakon V befalede derfor Botolf Haakonsſøn, Lagmændene Hauk Erlendsſøn og Endrid Simonsſøn m. Fl. 14de Mai 1311 lovlig at paadømme, hvem Almenningen tilhørte. Dommen lød, at Byen alene eiede ſlige Almenninger til almindelig Nytte ſom kongelig Gave, men Kongen havde igjen Ret til at raade over dem, ſom over Byen i det Hele. . Dette Brev ſtadfæſtede Kong Magnus 20de Juni 1320 [2]). I Matts 1313 hørte Broder Olaf Prior og Broder Andreas Lector i Dominikanernes Kloſter i Bergen Biſkop Arne oplæſe en Proteſt i Anledning af den Trætte, ſom da ſtod paa mellem Biſkoppen og Erkebiſkop Eilif [3]).

Efterat den til Biſkop i Skalholt valgte Abbed Grim af Nidarholm var død, blev Broder Jon Halthorsſon, Prædikebroder i Bergen, valgt til hans Eftermand, og viet 1ſte Auguſt 1322 1323, udentvivl før ſin Afreiſe til Island, deeltog han i Hr. Erling Vidkunsſøns Valg til Rigsſtyrer i Norge [4]). — Proceſſionerne under Peſten 1349, der ere nævnte ovenfor S. 319, begyndte hos Dominikanerne.

Af Teſtamenter til Prædikebrødrene i Bergen ere flere i Behold. Kong Magnus gav dem 1277 12 Mark brændt, Gaute i Tolga (d. 1288) 1 Mark og Bjarne Erlingsſøn 1308 5 Mark brændt, ſamt til „St. Olafs Huus ved Kongsgaarden", hvormed maaſke ogſaa dette Kloſter menes, 6 Maaneders Matebol i Gaarden Bjørke i Sogn, mod at Enhver, ſom der vare inde, ſkulde daglig læſe 10 Fadervor for alle Chriſtnes Sjæle. Endrid Simonsſøn gav 1337 1 Mark brændt „út til bræðra" [5]), og i Kong Magnus Eriksſøns og Dronning Blankas Teſtamente af 1347 fik de 4 Dominikanerkloſtre i Norge 100 Mark til Deling. Det ſidſte Teſtament er Arvid Ingeldsſøns af 1430, hvori

[1]) Eml. t. N. F. Hiſt. V. 354 ff.
[2]) Norske Afskr. i Cod. Arn. Magn. No. 330. fol. Arn. Magn. Avogr.
[3]) Sverr. Saga Xl. 718. Script. Rer. Dan. IV. 420.
[4]) Mere om Biſkop Jon ovenfor S. 140.
[5]) Dipl. Norv. I. No. 243. De øvrige Teſtamenter ere for oftere nævnte.

lig Ret til at foretage hvadsomhelst til eget eller Ordenens Gavn. Re tilføies Brødrene nye Forurettelser af Biskoppen eller Kapitlet, ere d fritagne for denne Forpligtelse; men fordi den Ene med Rette forlange eller tiltvinger sig Noget af den Anden, maa deraf ingen Grund til n Splid hentes. — 7) Da det ei er nok at afholde sig fra det Ond naar ei noget Godt gjøres istedet, saa skulle Prædikebrødrene i Skrift stolen og deres Prædikener tilskynde de Troende til at betale Tiend og dette især paa Søndag Qvadragesima og andre hertil ved Lov fas satte Tider. — 8) Alle andre Trætter skulle fra denne Dag være glemt og ikke under noget Paaskud oprippes, dog Bestemmelsen ovenfor o portio canonica forbeholdt. For at dette Forlig kan blive ubrydeligt skulle Prædikebrødrene sørge for, at det inden næste Sommer bekræfte af Provindsialprioren. Denne venlige Aftale og gjensidige Forpligtel blev given og forkyndt i Bergens Domkirkes Sakristi [1]).

Saaledes fik da Biskop Audfinn i Stand et samtlige Stridspunkte omfattende Forlig, som dog ikke førte til noget oprigtigt Venskab mellem dem. Vi have omtalt Forhandlingerne herom under Et, og skulle her tilføie et Par Bidrag til Klostrets og Stridens Historie i Mellemtiden. — I 1306 vare Dominikanermunkene Halvard og Arnfinn m. Fl. Vid ner i en Sag om Gaarden Thoskar [2]). Prædikebroder Magister Eri i Bergen afgav paa Opfordring fra Stavangers Domkapittel 5te Oktbr 1307 en Forklaring om, hvad Skik og Brug var med Hensyn til Kongen Offer under sit Ophold der. Han oplyste da, at hvad Kongen ofrede norsk Mynt, tilfaldt efter gammel Vedtægt Kapitlet, angaaende Sterlin og Tourneser var Intet fastsat, men Guld, arbeidet Sølv og kostelig Klæder tilfaldt Biskoppen [3]). Det var midt under den heftigste Strid at Biskop Arne udstedte det S. 166 omtalte Brev af 1309 om, a Tiggermunkene toge Folk til Skrifte, som vare bandsatte af Sognepræ sterne, og Eftermanden Audfinn klagede (1328?) for Erkebiskoppen ove den Modstand, som mødte ham ved Inddrivelsen af Gaarde-Tiende

---

[1]) Barth. IV. 165—171.

[2]) Dipl. Norv. III. No. 64.

[3]) Dipl. Norv. I. No. 112. Det er uden Tvivl den samme Mester Erik, der 1285 var Provst paa Lister, men senere maa være bleven Prædikebroder Bergen, hvor han ofte nævnes som Vidne m. m. i Munkeliv. Heraf kan man forklare sig, at en Prædikebroder i Bergen skulde afgive Vidnesbyrd o Skik og Brug ved Stavangers Domkirke, hvorved han nemlig som Prov paa Lister havde været Kannik.

Bergen. De Modvillige holdt sine Sammenkomster hos Prædikebrø-rene, og havde endog faaet Drotseten Hr. Erling og andre Høvdinger l at modsætte sig Kirkens Ret [1]).

Desuden havde Prædikebrødrene Strid med Biskoppen om en Almen-ng mellem Klostret og Biskoppens Nøst (S. 333). Biskoppen paastod, den tilhørte ham, men Brødrene, at den var dem givet af Kong Eirik hans Livstid. Kong Haakon V befalede derfor Botolf Haakonssøn, gmændene Hauk Erlendsøn og Endrid Simonssøn m. Fl. 14de Mai 311 lovlig at paadømme, hvem Almenningen tilhørte. Dommen lød, Byen alene eiede slige Almenninger til almindelig Nytte som kongelig lave, men Kongen havde igjen Ret til at raade over dem, som over byen i det Hele. . Dette Brev stadfæstede Kong Magnus 20de Juni 320 [2]). I Marts 1313 hørte Broder Olaf Prior og Broder An-reas Lector i Dominikanernes Kloster i Bergen Biskop Arne oplæse n Protest i Anledning af den Tvætte, som da stod paa mellem Biskop-en og Erkebiskop Eilif [3]).

Efterat den til Biskop i Skalholt valgte Abbed Grim af Nidarholm ar død, blev Broder Jon Halthorsson, Prædikebroder i Bergen, algt til hans Eftermand, og viet 1ste August 1322. 1323, udentvivl for sin Afreise til Island, deeltog han i Hr. Erling Vidkunssøns Valg til Rigsstyrer i Norge [4]). — Processionerne under Pesten 1349, der ere nævnte ovenfor S. 319, begyndte hos Dominikanerne.

Af Testamenter til Prædikebrødrene i Bergen ere flere i Be-hold. Kong Magnus gav dem 1277 12 Mark brændt, Gaute i Tolga (v. 1288) 1 Mark og Bjarne Erlingssøn 1308 5 Mark brændt, samt til „St. Olafs Huus ved Kongsgaarden", hvormed maaske ogsaa dette kloster menes, 6 Maaneders Matebol i Gaarden Bjørke i Sogn, mod at Enhver, som der vare inde, skulde daglig læse 10 Fadervor for alle Christnes Sjæle. Endrid Simonssøn gav 1337 1 Mark brændt „út il bræðra" [5]), og i Kong Magnus Eriksssøns og Dronning Blankas Testamente af 1347 fik de 4 Dominikanerklostre i Norge 100 Mark til deling. Det sidste Testament er Arvid Ingeldssøns af 1430, hvori

---

[1]) Saml. t. N. F. Hist. V. 354 ff.

[2]) Yngre Afskr. i Cod. Arn. Magn. No. 330. fol. Arn. Magn. Apogr.

[3]) Suhm XI. 718. Script. Rer. Dan. IV. 420.

[4]) Mere om Biskop Jon ovenfor S. 140.

[5]) Dipl. Norv. I. No. 243. De øvrige Testamenter ere før oftere nævnte.

Deel af Munkene tjente Hr. Vincents som Hofmænd [1]). Saaledes beretter det norske Rigsraad i de ofmævnte Klagepunkter over Kong Frederik i 1531 [2]). Prioren bosatte sig derefter paa Milde, som Kong Frederik gav ham 1530 [3]), men Klostrets Kostbarheder vilde Kongen selv have. Han bød derfor Lunge 28de Oktbr. 1529 at levere til Esge Bilde det Sølv, Guld og andre Klenodier, han „paa egen Haand og til eget Brug" havde taget fra Apostelkirken og Sortebrødre Kloster [4]), men den mægtige Herre vilde kun afgive dem i Kongens egen Haand, da han om Vaaren 1530 afseilede til Danmark; thi paa det Fartsi, han vovede sit eget Liv, vilde han og vove Godset [5]). Om Kongen virkelig fik disse Klosterklenodier, vides ikke, men den 20de April 1530, førend Lunge kom til Danmark, paalagde han Bilde at holde sig til Lunges Len Jæmteland og Sogn, indtil han havde gjort Rede for det Tagne [6]). Som et Bidrag til Kundskab om selv et mindre Klosters Rigdom paa Kirkeprydelser følger her en Fortegnelse over hvad der var taget af Sortebrødre Kloster: „En Guldkalk af Nobelguld, 8 Kalke, forgyldte uden og inden, et Mariebillede af Sølv, et forgyldt Reliqviarium, gjort som en Monstrants, et Krucifix beslaaet med Sølv; det forgyldte Billede paa Korset veiede 7 Bismerpund 4 Lod, Korset selv var 3 Alen langt; 3 Kors af Sølv, det ene forgyldt; et Røgelsekar af Sølv; 50 Lod Sølv, som tilhørte Katharina de Senis. , Det tog Prior Jens, førend Klostret brændte, og sagde for os (Munkene?), at Klostret var ham saameget skyldig [7])."

Prior Jens druknede ved Haakonshelle, da han skulde fare til Bryllups [8]). Det sidste man finder antegnet om ham er fra 31te Juli 1539, da Klaus Bilde, Thord Roed og 3 Lagmænd paa Hr. Truid

---

[1]) Blandt disse Hofmænd, d. e. underordnede Betjente, var formodentlig ogsaa Prioren selv, thi blandt Lunges Tjenere i 1529 nævner Esge Bilde en „Herr Jens", der neppe er nogen anden end ham.

[2]) Münch. Dipl. No. 3111. Trykt i Saml. t. N. F. Hist. II. 87—88.

[3]) Saml. t. N. F. Hist. VI. 33.

[4]) Kopi i danske Geheimearchiv.

[5]) Vidnesbyrd af 26de Febr. 1530 i Rigsarchivet. Lunge var 9de April i Tønsberg og 4de Mai i Sjælland. Saml. t. N. F. Hist. I. 68. 70. Pal. Müller, Grevens Feide. II. 12—13.

[6]) Kongebrev i Rigsarchivet.

[7]) Paa en løs, maaske ufuldendt Seddel sammesteds.

[8]) Holbergs Bergens Beskrivelse S. 55.

Afstands til Giskes Forlangende modtoge Forklaring af Hr. Jens i Milde om, hvor der var bleven af en Kiste tilhørende Hr. Alf Knutssons Arvinger, som Jomfru Karine Alfsdatter havde indsat i Sortebrødre Kloster, den Tid Hr. Jens var Prior der. Han oplyste, at Kisten havde staaet i Klostret, og at Jomfru Karine ikke paa hans Opfordring havde afhentet den, hvorpaa Olaf Ottessøn for flere Aar siden havde taget den med sig til Hesbv, hvor den var i nogle Aar. Men da Kong Christiern var i Bergen, maatte Olaf atter føre Kisten med de Breve, som vare deri, tilbage til Klostret. Siden, imedens Hr. Vincents havde Slottet, kom Fru Ingerd til Bergen, oplaasede Kisten og udtog de Breve, hun vilde, ligesom hun og paa Priorens Bøn modtog alle de øvrige Brevskaber, som vare i Kisten. Rigtigheden af dette Udsagn stadfæstede Bergens Lagmand og flere af de ældste Borgermestre og Raadmænd [1]).

Mere er ikke forefundet til Oplysning om dette Kloster. Dets Grund indlemmedes strax efter i Bergenhuus's Befæstninger, Jordegodset dannede intet særskilt Len, og nogen Jordebog derover kjendes ikke. I de sidste Aar har man ved Buntlabo nedenunder Fæstningsvolden udgravet hugne Steenblokke, Kapitæler m. v., der vel, idetmindste for en Deel, ere Levninger af dette Kloster.

§ 16. St. Olafs Minoritter-Kloster i Bergen.

(inn at brœdra i Vágsbotni).

Bergens nuværende Domkirke var Minoritternes Klosterkirke i Bergen, og deres Kloster laa, som det synes, lige Syd for Kirken omtrent paa den nuværende Kathedralskoles Tomt. Imidlertid har denne Deel af Bergens By ved de idelige Ildebrande undergaaet saamange Forandringer, at intet bestemt derom kan siges. Tiden, da Klostret stiftedes, er ubekjendt, saafremt det ikke var dette, men Prædikebrødrenes Kloster (ovenf. S. 329), Kong Haakon Haakonssøn byggede. Dog er det neppe meget yngre; i al Fald fra Midten af 13de Aarhundrede. Klostret var helliget St. Olaf [2]), hvorfor Kirken kaldes Olafskirken i Vaagsbunden til Forskjel fra Olafs Kirke paa Bakken og maaske fra Prædikebrødrenes Klosterkirke, og den var paa St. Olafs, Marias, Franciskus's

---

[1]) Originalen i norske Rigsarchiv.

[2]) Wadding, Annales Minorum. V. 272.

Antonius's og Klaras Festdage samt Klostrets Indvielsesdag tilstaaet Afladsret. Dets Munke kaldes gjerne blot Barfodbrødre (nudipedes, berfottabrœðr), hvorved de lettelig forveksles med Augustinerne ved Jonskirken, og forekomme isvrigt stundom under det lokale Navn ina til brœðra, i Modsætning til Prædikebrødrene. At der ved dette, som ved Minoritterklostrene i Almindelighed, har været en Skole, er vist, men om dens Skjebne og Indretning isvrigt veed man Intet.

De Barfodmunke i Bergen, der forekomme under Kong Magnus Lagabøter og hans Eftermand, vare ganske vist Franciskanere; thi det er allerede ved Jonsklostret oplyst, at dette ikke kan have staaet i nogen Anseelse hos Kongerne, medens Kong Magnus's Forkjærlighed for Olafsklostret i Bergen netop forklares af de Tjenester, dets Munke ved forskjellige Leiligheder havde vist ham. Han sendte 1264 fra Bergen to Barfodmunke Mauritius og Sigurd som sine Sendebud til Skotland, for at afværge Fortsættelsen af Krigen med dette Rige, og 1281 var uden Tvivl den samme Franciskaner Mauritius blandt Kong Eriks Udsendinge til Skotland i Anledning af hans Ægteskab med Margreta [1]). Rimeligvis har og Olafsklostret i den første Tid været Bolig for Ordenens Custos i Norge, der i 1265 var blandt dem, Paven udnævnte til at vælge en Erkebiskop [2]).

Allerede 1270 havde Minoritterne det Uheld, at deres Kloster afbrændte [3]), men af Kong Magnus's Testamente seer man, at han allerede før dette skreves (Febr. 1277), havde sat dem istand til at gjenopbygge det. Foruden 12 Mark Sterling til Brødrene selv havde han nemlig givet 700 Mark gangbar Mynt til Klostrets Bygning, den største Gave til enkelt norsk Kloster, som Kilderne omtale. Hans Kjærlighed

---

[1]) Fornm. Sögur X. 156. 158. Suhm X. 827. Ovenfor S. 117. 140. I Acts of Parliament of Scotland I. findes Facsimile af en Vidisse af en af de norske Sendemænds Forhandlinger i Skotland. Her anføres først blandt Nordmændene frater Bernhardus Ludovici de ordine fratrum minorum. Den bekjendte Ridder Bjarne Lodinsson var en verdslig Mand, der vist aldrig var eller blev Minorit, og jeg antager derfor bestemt, at her er en Feil af Vidissens Nedskriver, idet Mauritius's Navn er overspunget og hans Stilling overført paa Hr. Bjarne Lodinsson. Efter hvad man isvrigt veed var de norske Sendebud der: Biskop Peder af Orkne, Hr. Bjarne (Erlingsøn) af Bjarke, Kanniken Mester Bernhard og Broder Mauritius af Minoritterordenen.

[2]) Islandske Annal. 134. Script. Rer. Dan. III. 106.

[3]) Islandske Annal. 140.

til dette Kloster viste sig og derved, at han valgte sit Gravsted her, og forbød Alle og Enhver at gjøre nogen Hinder heri [1]). Naar Klostret blev færdigt igjen efter Branden vides ikke; Edvardsson har en Beretning om, at det 1ste Mai 1301 indviedes af Biskop Narve (1278—1304); men da maa idetmindste Klosterbygningen forlængst været i brugbar Stand; thi i 1296 vare Kong Erik og Hertug Haakon her samlede med Hertug Erik af Langeland [2]).

Det bergenske Minoritterkloster synes at have været Ordenens vigtigste Kloster i Norge. Man finder ikke alene, at den norske Custos oftere har været bosat her end andensteds, men mindst een af Provindsialerne har stadig holdt til i dette Kloster. Mellem 1309 og 1312 omtales nemlig Broder Astrad, Ordenens 11te Minister, saa ofte i Bergen, at det neppe kan forklares af tilfældige Ophold [3]). Om Ordenens Custos ere dog Vidnesbyrdene i denne Henseende bestemtere. Den 27de Novbr. 1309 var Broder Sigurd Paalsson, Custos for Barfodbrødrene [4]), m. Fl. tilstede ved en Overeenskomst i Barfodbrødrenes Skrudhuus mellem Biskop Ketil af Stavanger og Fru Ingeborg paa Fit om Finns Kirkes Opbygning. I Striden mellem Erkebiskop Jsrund og Biskop Arne om Besættelsen af Færs Bispestol forekomme Minoritternes Foresatte oftere som Udstedere af Sagens Dokumenter: saaledes Broder Sigurd, Ordenens Custos, i Arnes Appel til Paven af 26de Decbr. 1310, den Samme og Broder Olaf, Gardian for Huset i Bergen, i to andre Vidnesbyrd af 1311. Ogsaa om Biskop Arnes Appel mod Erkebiskop Eilifs Paastand paa de halve Kirketiender til subsidium pallii udstedte Provindsialministeren Astrad og Broder Thorias (Thorer), Ordenens Lector i Bergen, 29de Decbr. 1312 deres Vidnesbyrd [5]). Et nyt Brev herom udstedtes 19de Marts 1313 af Broder Oliver (udentvivl den ovennævnte Olaf Gardian), nu Minoritternes Custos i Norge, og Broder Svinig (Svenung eller Svein?), Gardian i Huset i Bergen [6]). Til denne Tid hører endelig ogsaa Biskop

---

[1]) Script. Rer. Dan. VI. 251. De Stockholmske Minoritters Diarium melder ved 1ste Juni (Begravelsesdagen?) 1280: obiit beatus Magnus rex Norvegiæ et sepultus apud fratres minores Bergis. (Script. Rer. Svec. I. 1. 77).

[2]) Thork. Dipl. II. 174—175.

[3]) Suhm XI. 627. Barth. IV. 501. 551. o. fl. St.

[4]) Custos af berfœtta-brœdra-lifnaðe. Dipl. Arn. Magn. fasc. 30. No. 23.

[5]) Barth. IV. 551—558. Suhm XI. 716. Dipl. Norv. III. No. 101.

[6]) Suhm XI. 718. En Mængde Breve om denne Sag findes i Barth. IV.

Arnes Brev af 31te Mai 1309 mod de bergenske Tiggermunkes Misbrug af deres Privilegier (ovenf. S. 166).

I den følgende Tid omtales Klostret kun i Forbigaaende. Af Testamenter til Minoritterne kjendes, foruden Kong Magnus's, Gautes af Tolga paa 1 Mark brændt, Fru Thorbjørgs ved 1324 paa 5 Mark brændt og Endrid Simonssøns 1337 paa 1 Mark. Ligesaa have de faaet sin Lod af Kong Magnus's Testamente af 1347, hvori alle norske Minoritterklostre fik 100 Mark til Deling; Arvid Ingeldssøn gav dem Deel i en før nævnt Fællesgave, Biskop Alf af Stavanger gav dem 1478 Tienden af Skaare Sogn, og af Geert Smedechen fik de en Gaard Tjære i 1475[1]). — I 1340 var der øvet Vold mod et Barfodbrødrenes i Bergen tilhørende Huus, og i 1345 gave Minoritternes Gardian Eirik og Kanniken Salmund Styrmerssøn Vidisser af to Breve om Hertuginde Ingeborgs Pengesager i Bergen[2]). Fra Pestens Tid har man udenfor de før omtalte Processioner, som den anden Dag gik til Minoritterne, ingen Underretning om dem, og i de følgende Mennesteds aldre nævnes kun, at en Lagthingsdom 1389 udstedtes der, og at Vitalianerne begrove en af deres Høvdinger Mechinborg, en Slægtning af Kong Albrekt, som faldt under deres Plyndring af Bergen i Paasteugen 1393, med stor Stads hos Minoritterne (inn at brœðra)[3]). Minoritterne søgte med Prædikebrødrene at hindre Munkelivs Overgang til St. Birgittas Orden (ovenfor S. 287—289). Klostrets Gardian da (1422—1424) Gerlak Gruter var rimeligviis en Tydsker. En senere Gardian Broder Johannes Nystad nævnes i et Klostret vedkommende Brev af 1438[4]).

I sidste Halvdeel af 15de Aarhundrede blev saavel Kirken som Klostret ødelagt ved Ildsvaade, nemlig 1463 eller snarere 1464, og maaske i 1488. I Anledning af den første Brand tilskreve Franciskanerne i Bergen 14de Oktbr. 1464 Lybeks Raad, hvori de melde, at Klostret er afbrændt, og anraabe om Hjælp til dets Gjenopbyggelse. De afsendte

---

558—580. — Man erindre med Hensyn til Formands-Skifte, at dette hos Minoritterne foregik hvert 3die Aar.

[1]) Dipl. Norv. II. No. 24. I. No. 177. 243. Orig. i Lybeks Archiv. Dipl. Arn. Magn. fasc. 46. No. 6.

[2]) Saml. til N. Folks Hist. V. 151. Dipl. Norv. II. No. 270. Dipl. Arn. Magn. fasc. 34. No. 7.

[3]) Saml. til N. Folks. Hist. III. 594. Islandske Annaler 360.

[4]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 41. No. 22.

eres Gardian, Broder Lodevik Franke, som nærmere vilde skildre Roden[1]). Naar Edvardsen beretter, at Munkene efter Branden lode Kirken forfalde, da maa dette snarere have Hensyn til en senere Ildebrand 1488; thi 29de Juni 1484 holdt Provindsen Dacias Minoritter deres Provindsialkapittel i dette Kloster, under Forsæde af Ministeren Broder Stephan (Laurentssøn)[2]). Et saadant Møde af Ordenens Fuldmægtige fra de tre Riger kunde neppe have fundet Sted her, dersom ikke Klostret og Kirken paa den Tid havde været i brugbar Stand; men efter den store Brand have Minoritterne, som det synes, maattet indskrænke sig selv til det nødvendigste; thi ifølge Edvardssøn var Kirkemuren senere saa forsvarlig, at der maatte sættes Støtter til den Side, der vendte mod Stolen. Minoritterne nævnes i Anledning af Opløbet i Skostræde 1507, og under et Ophold i Bergen (1524?) gav Erkebiskop Olaf dem en Tønde Rug og en Tønde Spæk[3]); men naar og hvorledes Konventet ophævedes, findes ikke antegnet. Sandsynlig havde Klostret i nogen Tid staaet øde, da Mag. Geble 1536 forlagde sin Bispepresidents derhen, efterat Munkeliv var ødelagt (ovenf. S. 314). Klosterkirken blev da og er fremdeles Domkirke, og denne tilligemed selve Klostret blev med betydelige Bekostninger istandsat af Superintendenten. Klostrets Bygninger vare dog for vidløftige for ham, og Dr. Jens Skjelderup fik derfor 23de Mai 1565 Kongens Tilladelse til kun som Superintendent-Bolig at vedligeholde saamange Huse, som han trængte til, „da Klostret var stort begrebet, og mange Huse derpaa". Ligesaa havde Kongen i 1562 givet Bergens Magistrat „et hvælvet Kammer i Graabrødre Kloster, som kaldes Fadebur", deri at forvare Byens Breve, og bestemte 13de Oktbr. 1565, at de øvrige Bygninger i Klostret, der ellers vilde staa øde og forfalde, skulde deles mellem Domkirkens Kanniker, der skulde holde dem vedlige og selv bo der, istedetfor som hidtil at bygge sig Eiendomsgaarde i Byen[4]). Først i de senere Aar er denne oftere afbrændte Bispegaard solgt; dens S. 155 omtalte Have er forlængst indbygget og næsten for-

---

[1]) Valkendorfs Chronike. Mspt. Arn. Magn. 330. fol. Script. Rer. Dan. IV. 413. Urda II. 272. 285. Miscell. Berg. No. 6 i Lybeks Archiv.

[2]) Script. Rer. Svecic. I. 1. 69. 79. Script. Rer. Dan. V. 519.

[3]) Suhms (ældre) Saml. II. 11. 126 ff. Münch. Dipl. No. 3279.

[4]) Norske Registr. i Afskr. II. 755—756. 783. Absalon Pedersøns Kapittelsbog ved 4de Januar 1564.

ſvunden. Inderſt i Vaagen omtales en „Munkebrygge", der nærmeſt har tilhørt dette Kloſter [1]).

§ 17. St. Albani Benediktiner-Kloſter paa Selje.

Den lille Ø Selje (Selja) ligger i Preſtegjeldet af ſamme Navn ſtrax Syd for Statland i Nordfjord. Paa Grund af ſin ſikre Havn, midt i Søleden mellem Bergen og Nidaros, netop hvor det farlige Stathav begynder, har Selje fra de ældſte Tider og til vore Dage været en meget beſøgt Havn, hvor ofte hele Flaader ligge børfaſte. Dette var rimeligviis Olaf Tryggvesſøns Grund til her at bygge en af de førſte Kirker i Norge, ſamt begunſtige de Rygter om Helgenlevninger, ſom her ſkulde være fundne. Øen nævnes oftere i Sagaerne ved Beretninger om de idelige Reiſer langs Kyſten; her var det Kong Olaf Haraldsſøn (den Hellige) førſt landede, da han kom hjem for at indtage ſit Fædrenerige, og han anſaa dette for et heldigt Varſel. Mærkeligſt er dog Øen bleven ved den hellige Sunniva og hendes Følge, ſamt ſit Kloſter.

Om Sunniva fortæller Legenden, at i Keiſer Ottos og Haakon Jarls Dage forlod en irſk Dronning Sunniva, kjed af Hedningernes Anfald, ſit Rige, og fulgtes af mange Frivillige. De dreves hen til de norſke Smaaøer Selje og Kinn, hvor de en Tidlang opholdt ſig. Bønderne i Egnen, der havde miſtet noget Kvæg, og derfor antoge de Fremmede for Vikinger, meldte Sagen for Jarlen, der med mange Stridsmænd ankom til Øen. De irſke Mænd gik da ind i Bjerghellerne paa Selje, og bade Gud at ende deres Lidelſer, hvorpaa et Steenſkred lukkede Hellernes Aabning og begrov dem. Senere efter Haakon Jarls Fald ſaa man et underligt Skin paa Øen, og fandt et Mandshoved, ſom gav en deilig Lugt fra ſig. Kong Olaf Tryggvesſøn fandt nu ved nøiere Underſøgelſe blandt Hellerne den unge Dronnings Lig ganſke friſkt. En Kirke byggedes foran Hulen, og her opbevaredes den hellige Sunnives Been i et Skriin, der 7de Septbr. 1170 flyttedes til Bergens Domkirke [2]). Den 8de Juli blev Sunnives og Følges Feſtdag i Norge (fest. Sanctorum in Selio, Sunniva cum sociis, Seljumannamessa), der endnu kjendes af Almuen.

---

[1]) Abſ. Pedersſøns Kapittelsbog ved 19de Decbr. 1561.

[2]) De Sanctis in Selio i Script. Rer. Dan. IV. 1 ff. V. 353. Fornm. Sögur I. 224—232. X. 279—283. o. fl. St. Islandſke Annaler 70.

I Sunnivas Følge var, efter Legenden, ogsaa hendes Broder Albanus, rimeligviis den bekjendte engelske Martyr af dette Navn, hvis Levnet er bleven lokaliseret for Norge, og til hans Ære byggedes det Benediktinerkloster her paa Øen, hvis Ruiner endnu forskjønne denne vilde Egn. Det hører rimeligviis til de ældste Klostre i Landet, men man kjender iøvrigt hverken dets Alder eller Stifter. Paa Selje var i Kong Olaf Kyrres Tid († 1093) Gulathingslagens Biskop Bernhard bosat, rimeligviis paa Grund af Sunnivas Helligdom, men han flyttede senere Bispestolen til Bergen. Da man med Vished veed, at intet norsk Kloster stiftedes før i Sigurd Jorsalfarers Tid (1103—1130), kan der under Bernhards Ophold paa Selje ei været noget Kloster der; men det er dog høist rimeligt, at man ei har ladet Helligdommene paa Øen uden Tilsyn, og at dette meget tidligt er betroet til Benediktinermunke, som man finder have staaet i nøie Forbindelse med Brødrene i Munkeliv [1]). Klostret var helliget Albanus og bar dennes Navn og ikke Sunnivas. Det er en Forverling af Klostret med St. Sunnivas eller rettere Seljemændenes Kapel under Hellerne, der har bragt samtlige nyere Forfattere til at tale om „Synnives Kloster" paa Selø [2]). Urigtigheden heri fremgaar desuden tydeligt af Klüvers Grundtegning af Ruinerne, sammenlignet med Flatøbogens Beretning [3]): „I den Kirke, som er Alban helliget, er et Sortmunkekloster, og der i Kirken ere mange Skriin baade store og smaa, hvori Sunnives Følgesvendes hellige Been bevares; men Sunnives Kirke er oppe i Fjeldet, noget fra Klostret. Fremfor denne Kirke ved Hulen lod Kong Olaf gjøre en stor Steenvæg saa høi og forsvarlig som det stærkeste Kastel. Under denne Muur ligger Klostret, og Opgangen til den øvre Kirke er mellem Bækken og Muurvæggen".

Til dette Klosters Historie haves kun sparsomme Bidrag, ligemeget en Følge af dets afsides Beliggenhed og af at dets Breve ere tabte.

---

[1]) Munchs Norske Folks Hist. II. 624. Keysers Norske Kirkes Historie I. 144. 159. 187; ovenf. S. 13.

[2]) Klüvers Mindesm. 133 ff. Munthe i Aalls Snorre I. 57. Kraft Norges Beskr. IV. 916. Neumann har i Budst. VI. 568 ff. samlet, hvad man hidtil vidste om dette Kloster. Sells Kaldsbog beretter, at en Præste-Enke i Kaldet af Skadefrohed skal have opbrændt Klostrets samtlige Brevskaber, der endnu i Midten af 17de Aarhundrede bevaredes paa Præstegaarden. Vist er det, at Klostrets Breve nu ere tabte.

[3]) Fornm. Sögur I. 231.

Beſynderligt bliver det dog, at det ikke nævnes i et eneſte af Middelalderens mange Teſtamenter. At Abbed Nitaborn af Nidarholm døde her paa Hjemreiſen til ſit Kloſter om Høſten 1244, er omtalt S. 206. Paa denne Tid var det og, at Munken Matthæus fra St. Albans i England reformerede Nidarholm, og hans Udtryk antyde, at de øvrige Kloſtre af denne Orden i Norge, følgelig ogſaa Selje, have nydt godt deraf[1]). — Fra Selje udgik den ſidſte norſke Jeruſalemsfærd under Korstogene, idet Hr. Andres Nikulasſøn, der havde ſluttet Freden i Perth, med Minoritten Mauritius 17de Jan. 1271 fra Selje afreiſte til det Hellige Land. Henſigten har maaſke været at deeltage i Kong Ludvig den Helliges Korstog, om hvis uheldige Udfald Efterretningen endda ei kunde have naaet Norge[2]).

De øvrige Underretninger om Selje angaa Abbedſtifter, og det er dets Forbindelſe med Munkeliv, der ſtaffer os disſe Oplysninger. Ved Halvardstider (15de Mai) 1305 blev Einar, Abbed i Selje, forflyttet til Munkeliv, og da Konventet i Selje ved den nye Abbeds Udnævnelſe ei iagttog de kanoniſke Regler, tilfaldt Valgretten Bergens Kirke ſom nærmeſte Foreſatte. Biſkop Arne valgte med ſit Kapittels Biſald en Munk i Kloſtret (uden Tvivl Heming) til dets Formand[3]). I ſamme Aar afbrændte Kloſtret, men Torfæus's og Langebeks Formodning, at dets Konvent med det ſamme er ophørt, modſiges af de følgende Efterretninger, og af Sagaernes Vidnesbyrd[4]). Den nye Abbed i Selje indviedes i Bergens Domkirke 20de Febr. 1306, til hvilken Høitid Biſkop Arne indbød Abbed Hugo af Lyſe, da det var en gammel, hidtil overholdt Skik ved Domkirken, at to Abbeder overvare Indvielſen. Biſkop Audfinn befalede 9de Mai 1322 Præſten Berg Kolbeinsſøn at reſidere ved ſin Hovedkirke paa Selje, og 18de ſ. M. meldte Heming, Abbed i Selje, og Martin, Leiepræſt ſammeſteds, at Biſkoppens Brev var bleven Berg forkyndt[5]). I 1326 valgte Biſkop Audfinn Abbed Heming til Abbed i Munkeliv (ovenf. S. 271—272), og

[1]) Matth. Par. ed. Wats. 506. Script. Rer. Dan. IV. 415.

[2]) Torfæi Hist. Norv. IV. 350—351. Isl. Annaler 142. jfr. ovenf. S. 140.

[3]) Script. Rer. Dan. IV. 418—419 efter Barth. IV. 751—753.

[4]) Islandſke Annaler 188. Torfæi Hist. Norv. IV. 415. Script. IV. 14. ſam menlignet med Fornm. Sögur. I. 231.

[5]) Dipl. Norv. III. No. 62. 128. 130.

hans Eftermand i Selje blev Erling, før Broder i Munkeliv, der i 1327 udstedte et Brev [1]).

Abbed Erlings Eftermand var maaske Jon Endridssøn, der August 1338 var tilstede i Munkeliv. Hans Ophold her staar efter al Rimelighed i Forbindelse med en udateret Stevning af Biskop Haakon af Bergen. Han paalægger heri Aslak Hovedpræst i Selje at stevne Abbed Jon i Selje og Munken Erlend Josteinssøn, til inden 14 Dage at møde i Bergens Biskopegaard, i Anledning af de Besværinger, Erlend havde ført over sin Abbeds ulovlige Overmod, samt de forskjellige Klagemaal, den Sidste i sit Brev til Biskoppen var fremkommen med, og begge for at høre og svare paa de Klager, som Nogen maatte føre over Klostrets slette Bestyrelse [2]). — Udfaldet heraf kjendes ikke, men Abbed Jon blev Aaret derefter valgt til Biskop i Skalholt efter Jon Halthorssøn, og viet i Bergen 25de Juli 1339; efter Ankomsten til Island modtog han to venskabelige Breve fra Biskop Haakon, der aldeles intet Misforhold antyde [3]). Han døde allerede i Marts 1341.

Ved Abbedvalget efter Jon forsømte Munkene i Selje atter de kanoniske Regler, hvorfor Biskop Haakon, hvem Valgretten tilfaldt, 11te Novbr. 1339 efter Samraad med Kannikerne, til den treenige Guds, St. Albani og alle Helgenes Ære og Klostrets Bedste, udnævnte Broder Orm i Munkeliv til denne Værdighed, og paalagde de to Brødre, Erlend og Arnbjørn, der som Klostrets Assendinge vare ankomne til Bergen, høitideligen at lede den saaledes Valgte op i Abbedens Stol i Kirken. Endnu 11te Febr. 1340 var han ikke viet til Abbed, thi i et Brev af s. D. angaaende den oftnævnte Broder Erlend Josteinssøn, kaldes Orm electus [4]). Erlend stevnedes da for Biskop Haakons Domstol, fordi han ei havde aflagt Hr. Ivar Ogmundssøn Regnskab for et Ombud.

Efter saaledes i nogen Tid at have havt stadige Efterretninger om Selje, standse ved Sortedødens Tid al Oplysning; man seer dog, at det har staaet ved Magt i det Mindste 100 Aar derefter. I Klagebrevet over Abbed Stein af Munkeliv 1424 (ovenf. S. 288) omtales to

---

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 32. No. 13. Aaret er tvivlsomt, da Dateringen, Magnus's 8de Aar, er utydelig.

[2]) Munkelivs Brevbog 163—164. Barth. IV. 417—418 mellem Breve af 1338.

[3]) Isl. Annal. 248. 252. Saml. til N. F. Hist. V. 148.

[4]) Dipl. Norv. I. No. 259. 263.

Munke fra Selje, hvoraf den ene var bleven halsbugget og den anden brændt, uden at det oplyſes af hvem eller hvorfor, og 1451 var Abbed Haakon i Selje Ombudsmand i Nordfjord for Høvedsmanden i Bergen Hr. Olaf Nilsſøn[1]). Men hermed ende alle Efterretninger om Selje Kloſter. Vi vide aldeles Intet om dets endelige Skjebne, om det endnu var til paa Reformationens Tid, eller om det allerede før den Tid var forladt. Det løſe Sagn, ſom Selles Kaldsbog har, om at Kloſtret endnu i Munkenes Tid ſkal være nedſkudt af ſvenſke Krigsſkibe, er uden Hjemmel, og rimeligviis en Forverling med nogle franſke Sørøveres Plyndringer der paa Kyſten i 1564, mod hvilke Erik Rosenkrands udſendte Oluf Daa med et Skib[2]). Men dengang var Kloſtret for længſt forladt, og dets Gods allerede anvendt til andet Brug. I 1545 lagde nemlig Chriſtian III Selje Kloſters Gods til St. Jørgens Hoſpital i Bergen, hvorved det kom til at danne Grundfondet for denne vigtigſte Forſørgelſesanſtalt for Spedalſte[3]). — Om Kloſtrets Ruiner, hvoraf endnu meget er tilbage, findes Oplysning hos Klüver, der har leveret baade Grundtegning og Proſpekt deraf[4]).

§ 18. St. Mariæ Ciſtercienſer-Kloſter i Lyſe.

(coenobium Vallis lucidæ).

I en trang men vadig Dal ved Bunden af Lyſefjorden, en fra Korsfjorden indløbende Bugt, ligger Lyſe Kloſter i Os Sogn paa Sondhordland, omtrent 3 Mile Syd for Bergen. Her ſtiftede Biſkop Sigurd af Bergen 10de Juli 1164[5]) det ældſte Ciſtercienſerkloſ-

---

[1]) Original paa Pergament i danſke Geheimearchiv.

[2]) Aſſal. Pedersſøns Kavitelsbog ved 27de Juni 1564. Sagnet omtales i Bibliken. VI. 574.

[3]) Norſke Regiſtranter i Aſſtr. I. 262. 274. Klevenfeld i Danſke Videnſkab. Selſk. Skrift. VI. 51 ff. Gedſet oversættes i Grimanns Saml. af Bergenſke Stiftelſer. II. 85 ff.

[4]) Norſke Mindesmærker S. 133—137 ſamt Titelpladen. Nicolayſens archæol. Fortegn. 118. Klüvers Beſkrivelſe herover er ikke aldeles rigtig. Der er ikke Spor af Celler: Firkanten P paa Klüvers Plan antager Nicolayſen for Grundvolden til et Beenhuus, der har omgivet „St. Sunnives Kilde", ſom ubetinget tør herved. Det for Kloſtret er en flad Strækning, nu Mark ſom ſor ſynes at have været opdyrket, maaſke tildels Have. Grundvold ſy Kloſtrets Nord ſindes ved Kloſtrets lille Have.

[5]) VI. Idus Julii 1146. Monasticon Anglicum. (ed. 3) V. 304. Script. Re-

r i Norge. Anledningen hertil var, at Sigurd under et Ophold i gland lærte i Klostret Fountains (de Fontibus) ved York Bernhardi-nes Klosterregler at kjende, og fandt disse saa fortrinlige, at han be-tede at anvende sin Fædrenearv til Stiftelsen af et Kloster for denne den i Hjemmet. Abbed Henrik i Fountains sendte med ham til Norge Deel af sit Klosters Munke, hvoriblandt Nordmanden Runulf eller nulf[1]), og under dennes nidkjære Bestyrelse blev Lysekloster bygget. t fik Navnet Lyse efter Dalen, hvori det laa; paa Latin kaldes det sa, monasterium Lysense, coenobium Vallis lucidæ, ogsaa Vallis , eller figurligt filia Fontium efter Moderklostret. Det var ligesom e og de øvrige Bernhardinerklostre i Norge helliget Maria, og er det eneste af vore Klostre, hvis Anlægshistorie er opbevaret, dog værre kun i et Brudstykke[2]). Runulf blev naturligviis Klostrets te Abbed, og roses som en gudfrygtig Mand, begavet med Syner og enbaringer; da han saa den nye Stiftelse i Orden, nedlagde han med edens af Fountains Tilladelse sin Værdighed, og vendte tilbage til derklostret, hvor han døde i høi Alder[3]). Som Datter af det en-te Kloster stod Lyse ifølge Bernhards Forskrift under dettes Tilsyn, da Visitationen af et saa fjernt Kloster faldt Abbeden for besværlig, rdroges paa Generalkapittel i Citeaux 1213 Lysekloster til Abbedens rsorg i Alvastra i Sverige, som hvis Datter det skulde ansees[4]). Hvor-

---

Dan. IV. 411. Moderklostret var først stiftet 1132 af 13 Benediktinere fra St. Marias Kirke i eller ved York. (Monast. Angl. V. 293.)

[1]) At Runulf var Nordmand siges udtrykkelig i den ældste Udg. af Monast. Angl. I. 395, men i 3die Udg. V. 293 er Tillægget de Norvegia udeladt, muligviis kun ved en Trykfeil. Han var den anden blandt de Benediktinere, som i 1132 stiftede Fountains. I Beretningen om hans Tilbagereise til England, bruges (sammest. 301) Udtrykket „revertitur ad suos“, hvilket vel bør forklares om hans forrige Medbrødre i Fountains. jfr. Munchs Norske Folks Hist. II. 854.

[2]) Fundatio Lysensis monast. i Script. Rer. Dan. IV. 406—409. Langebeks Mening, at den er forfattet af Abbed Runulf selv efter Sigurds Død 1156, har al Rimelighed for sig.

[3]) Script. Rer. Dan. IV. 408 efter Monasticon Anglic. V. 301.

[4]) Martene Thesaurus Anecd. IV. 1313. Comment. de coenobiis Norveg. (Script. Rer. Dan. 409 ff.) begynder med Lysekloster, og er langt udførligere om dette end om de øvrige, saa den rimeligviis er forfattet af en Munk der. Forfatteren omtaler Stiftelsen ved Aar og Dag, samt har en Abbedrække, der dog ikke stemmer med Diplomerne, idet disse nævne flere Abbeder, som i hin Fortegnelse mangle, og omvendt. I ethvert Fald er den ufuldstændig,

længe dette Forhold vedvarede, vides ikke; paa Reformationstiden v de norſke Ciſtercienſerkloſtre underlagte Sors Abbeds Tilſyn i Sjælla

Uagtet ſaaledes Lyſe hører til de ældſte Kloſtre i Landet, omta det dog aldrig i Sagaerne, ſandſynligviis paa Grund af dets Beligg hed udenfor den alfare Vei. I Kong Sverres Tid nævnes Jon ſ Abbed i Lyſe, da han i Bergen var Vidne ved et af Biſkop Paal 1194) udſtedt Brev om Bergens Domkapittel[1]). Kloſtret maa hav have tiltaget i indre og ydre Velmagt, ſiden det allerede i 1207 kun ſtifte Tutersens Kloſter (S. 238). Forbindelſen med England v varede, og Abbederne dreve med egne Skibe Handel paa dette Ri hvor de endog nøde ſæregne Begunſtigelſer. Saaledes fritog Kong Je 30te Auguſt 1212 Abbedens Skib af Lyſe indtil videre for alle Afgif i engelſke Havne[2]). — I 1217 ſendtes Abbeden af Lyſe til den ung dige Kong Henrik III af England, for at ſlutte Venſkabs- og Hande forbund med dette Rige; han fik venligt Svar, og blev i England S teren over[3]). I 1265 var Lyſe Abbed blandt de Kloſtermænd, Par overdrog at vælge en Erkebiſkop efter Birger (ovenfor S. 208), og Magnus Lagabøters Teſtament fik Lyſe 12 Mark Sterling.

Paa denne Tid var Richard Abbed i Lyſe. Han var uden Tv Englænder, opholdt ſig oftere i England, og deeltog i Forhandlin mellem dette Land og Norge. En Ridder Guido af Montford var fl tet fra England til Skotland, men da Abbed Richard her ſøgte at ham udleveret til Kong Edvard I, flygtede Guido til Norge. 13de nuar (uden Aar, nærmeſt 1280) ſluttede Abbeden og Thomas af Jo grave en Overeenskomſt med de norſke Baroner Bjarne Erlingsſøn Audun Hugleiksſøn om Ridder Guidos Anholdelſe i Norge, hvorfor norſke Herrer lovedes 200 Mark Sterling enten han grebes eller il og i et Brev af 1280 (før 20de Novbr.) takkede Kong Edvard K

---

da den kun har 22 Abbeder i henimod 400 Aar. Da den altſaa ei er ga vaalidelig og tilforn trykt (Scripta. Rer. Dan. IV. 411—412), indtages ikke her.

[1]) Suhm XII. 397, hvor Brevet er trykt, og efter Langebeks Diplomatari urigtigt henført til 1334; thi der har ikke været nogen Paal Biſkop i B gen mellem 1194 og 1457, da Italieneren Paul Juſtiniani blev Kanike paa Bergen, og fra hans Tid er Brevet ikke. I den nysnævnte Abbedr ſes derimod en Johannes ſom ſte Abbed, hvilket kan paſſe til 1194.

[2]) Rot[illegible] literar. pat[illegible]. London 1835. I. 1. 95. Englænderen Biſkop Mar Bergen ved [illegible] 1208 en lignende Begunſtigelſe. ibid. 85.

[3]) [illegible] Norske Hdg. I. 149. Munchs Hiſt. III. 741—42.

k, fordi denne havde ladet Guido gribe, hvorom Abbed Richard havde gt Tidende, og idet han anbefalede Abbeden paa det Varmeste til ng Eriks Velvillie, bad han ham sende sig den fangne Ridder med evets Overbringer [1]). Her optræder altsaa den norske Abbed som en- st Underhandler, men under venskabelige Forhold med Norge. I 83 var han i Bergen, da han med to andre Abbeder udstedte Vidisse Ægtepagten mellem Kong Erik og Margareta af Skotland [2]).

Richards Eftermand [3]) Abbed Jon i Lyse mageskiftede 1288 med Konvent til Abbed Erik i Munkeliv Gaarden Haugaland paa Fram- , som Hr. Finn Gautsson havde givet til Lysekloster i Provent for Søn Hr. Jon, og i 1293 optog Sigurd Lagmand paa Aga Things- ne om, hvem det paalaa at holde Grinder og Gjærder istand mellem forskjellige Brug i Gaarden Bleiden i Hardanger, i Anledning af en ige fra Gunnar og Erik, Brødre af Lyse, og deres Landbønder paa re-Bleiden, der altsaa tilhørte Klostret. — I 1306 var Hugo Ab- i Lyse, og fik Biskoppens Paalæg at overvære Abbedens Indvielse Selje, hvorved efter gammel Skik to Abbeder skulde være tilstede [4]). n Thorolf af Eidsa, som i 1310 var Munk i Lyse, er talt oven- S. 316.

Strax efter nævnes Gunnar som Abbed i Lyse. Han og Abbed brekt af Hovedø fik 12te Marts 1311 Pave Klemens Vs Befaling forsyne de kongelige Kapellers Magister Finn og hans Eftermænd

---

[1]) Rymer, Foedera (nyeste Udg.) I. ii. 587. Thorkelin Analecta 162—164. Suhm X. 815. Suhm henfører Overeenskomsten med de norske Baroner til 1281, men man kan dog neppe i England i Januar været uvidende om, at Guido af Montford var greben i Norge allerede om Sommeren eller Høsten 1280, og det synes derfor rimeligere, at Kong Edvards Takkebrev, der er udstedt i hans 8de Aar, altsaa før 20de Novbr. 1280, er senere end hiin Overeenskomst. Jeg har derfor henført begge Breve til 1280.

[2]) Perg.-Blad i Norske Rigsarchiv, bag Mauritii Itinerarium (ovenf. S. 140). Abbed Richard nævnes her foran Abbed Erik af Munkeliv, som forekommer allerede 1276, og Richard har altsaa været ældre Abbed.

[3]) Det er ikke vist, at Jon var Richards Eftermand; thi i Biskop Narves Tid 1278—1304 nævnes Abbed Alexander af Lyse (nedenfor 1328 ved Abbed Arne), og da Richard var Abbed her fra før 1276 til efter 1283, har denne Alexander ikke været Richards Formand, men maaske hans Eftermand i faa Aar. Dog er det rimeligere, at han var Abbed i Lyse mellem Jon (1288) og Hugo (1306).

[4]) Munkelivs Brevbog S. 79. Thork. Dipl. II. 112. Lundhs Specimen. 4. Dipl. Norv. III. No. 62.

eller Vikarier med viet Olie for Kapellerne, saafremt Erkebiskoppen eller Biskopperne i Norge, hvem dette samme Dag var paalagt som Pligt, skulde undslaa sig derfor eller gjøre nogen Vanskelighed dermed [1]). 1ste August 1312 var Abbed Gunnar hos Kong Haakon i Oslo, og stadfæstede et Mageskifte mellem Kantsleren Hr. Ake og Abbed Albrekt af Hovedø (se dette Kloster).

Gunnars Eftermand var uden Tvivl Abbed Arne, der nævnes i 1325 og 1328 som Vidne i Munkeliv [2]), og 18de Juli 1326 fik Pas af Biskop Audfinn af Bergen til Generalkapitlet i Cistercium, hvortil han var kaldet. Biskoppen medgav ham desuden en Anbefaling til samtlige der forsamlede Fædre, hvori han bad dem undskylde Abbeden, om han ei kom frem til rette Tid, da han fra først i Juli var bleven opholdt ved Modvind og Uveir [3]). Denne Abbed Arne førte med Biskop Audfinn paa Nonneseters og Prestens Vegne i Os en Proces, der tydeligere end nogen anden viser, i hvilken Grad en vrangvillig Cistercienser-Abbed kunde forhale Retten ved Hjælp af Ordenens Friheder.

Lyse og Nonneseter Klostre, Presten i Os og Bønderne paa Samnedal i Fane Sogn havde alle Rettighed til det i Os-Elven faldende stoke Laxefiske. Men allerede i Biskop Narves Tid († 1304) havde den daværende Abbed i Lyse Alexander bygget en Laxegaard tvers over Elven, saa at Laxen hindredes fra at gaa op til de øvrige Lodeieres Grund. Presten paa Os klagede over denne Ulovlighed, og ifølge Biskop Narves Dom blev Laxegaarden nedbrudt, forsaavidt den stod længere ud i Aaen, end Lovbogen tillod. Men Abbeden negtede at adlyde Dommen, da den stred mod Klostrets Immunitet og pavelige Privilegier; han byggede derfor atter sin Laxegaard heelt over Elven, og saaledes henstod Sagen i mange Aar, indtil endelig Søstrene i Nonneseter, Presterne paa Fane og Framnes samt Samnedals Bønder atter klagede for Biskop Audfinn 1328. Denne stevnede Raadsmanden i Nonneseter og de øvrige Vedkommende til Os, hvor han personlig undersøgte Sagen, og derpaa 8de Juni stadfæstede Narves Dom, at Abbedens Laxegaard skulde afbrydes midt i Aaen, saa Fisken kunde gaa frit mellem Fjeld og Fjære, og uhindret naa op til hvers Eiendom. Da Arne, som nu

---

[1]) Dipl. Norv. I. No. 128.

[2]) Munkelivs Brevbog 35. 47. Det er rimeligvis en Trykfeil for 1326, naar der i Script. Rer. Dan. IV. 412 fortælles, at han i 1316 reiste til Generalkapitlet i Citeaux; i alle Fald var han der 1326.

[3]) Barth. IV. 94—95.

var Abbed i Lyse, ei efter den fastsatte Tid efterlevede Dommen, lod Biskoppen 11te Juli Laxegaarden nedbryde ved sine Folk. Abbed Arne opførte den strax igjen, og Biskoppen lod den atter nedbryde 28de Juli. Nu søgte Abbeden at hjælpe sig ved at ty til Kongens Dom, og først da han her afvistes, henvendte han sig under Juul 1328 til Biskoppen med Fordring paa at nyde sit Laxefiske i Fred som hans Formænd, ifølge Kong Magnus's og Erkebiskopperne Jons, Jørunds og Eilifs Værnbreve. Da dette ikke hjalp, indgav han til Audfinn en Appel til Erkebiskop Eilif af 12te Januar 1329, hvori han klager over, at Biskoppen i to fulde Aar havde tilføiet Klostret Skade paa dets Fiskeri, imod Pave Honorius IVs Brev, hvori det var givet Klostret, og ifjor, som anført, to Gange nedbrudt det. Desuden søger Biskoppen at indskrænke og tilintetgjøre Klostrets Værnbreve, Immuniteter og Rettigheder ved egenmægtige Fortolkninger, og nøder derved Arne til at søge Ret hos Eilif. Hertil svarede Biskop Audfinn, at Appellen var formelt ulovlig, da den fremkom 7 Maaneder istedetfor 10 Dage efter Dommen, og ugyldig, da Abbeden og hans Konvent vare excommunicerede paa Grund af Overhørighed mod Dommen, og derfor efter Lovene ei kunde appellere. Hvad ellers Abbedens Forsvar angik, da beviste Narves Dom og Audfinns Forhør, at Klostret ikke har været i rolig Besiddelse af Fisket; Biskoppen har ikke angrebet dets Immuniteter og Værnbreve, men kun efter Pligt sørget for at disse ikke brugtes til Trediemands Skade, som her netop havde Medrettighed, og heri havde han Naturretten og Civilloven med sig. Forøvrigt havde han Mistanke mod de af Abbeden paaberaabte Breves Ægthed, forkastede Appellen og negtede at give Beviisbreve til Erkebiskoppen. — Abbeden skjød sig nu 16de Febr. ind under Klostrets Immunitet, negtede at møde eller svare for Biskoppen i nogen Henseende, og henholdt sig til sin forrige Klage. Han havde ikke talt noget mod Paven, og var end et uagtsomt Ord faldet ham af Munden, var dermed intet Ondt meent og det kunde afsones; ei heller har han talt ilde om Erkebiskoppen, hvis Dom han netop nu underkaster sig, ligesom han havde hos denne undskyldt, at Appellen fremkom for silde; hans Færd maatte ei dømmes efter Kardinalens af Sabina Dom, da Cistercienserne ikke deri nævnes, og Dommen derfor ifølge Honorius IIIs Brev ikke angaar dem [1]).

Nu fremstillede Audfinn 1ste Marts 1329 Sagen for Erkebiskop-

---

[1]) Formodentlig Bullen af 6te Novbr. 1225. Dipl. Svecan. I. 247—248.

pen, oplyste hvad hidtil var skeet, gjentog alle Abbedens Udflugter og Protester, og svarede hertil, at han fremdeles nærede Tvivl om Klostrets Membraners Ægthed, men uden Hensyn hertil var disses Paaberaabelse nu for sildig og derfor frugtesløs. Det kunde bevises, at Abbeden i Biskoppens Consistorium og i mange Læges og Lærdes Paahør havde ytret i Anledning af en oplæst § i Dekretalerne, „at han ei vrød sig om eller var pligtig at lyde den hellige Faders kanoniske Beslutninger, eller hvad Erkebiskoppen eller andre geistlige Dommere bød". Derimod havde Abbeden underkastet sig Baard Lagmands Kjendelse, og i sem Maaneder henholdt sig hertil. At hine Ord ere talte i Overilelse, som Abbeden siger, gjør ham ikke fri for Straf, og hans nærværende Klage til Erkebiskoppen beviser ikke hans Underkastelse, da han, umiddelbart efterat han havde forkastet al geistlig Domstol, ilede til Kongen, og først da han mistvivlede om her at udrette noget, vendte han paany Kappen og tog sin Tilflugt til Eilif. Audfinn negtede ham derfor fremdeles de forlangte Beviisbreve[1]).

Da desuagtet Lysekloſters Munke atter opførte sin Laxegaard tvers over Elven, befalede Audfinn 15de Juni 1329 Presterne i Fane, Os og Birkeland, hvis Sogne omslutte Lysekloster, under Messesangs Pine at lyse Munkene i aabenbart Band, og med dem Alle, som havde deeltaget i deres lovløse Gjerninger. Heri ere de faldne, fordi de paany have opført Fiskegaarden uden at agte paa Narves og Audfinns Domme, der satte Bandsstraf derfor; ligeledes have de taget to Not fra Presten i Os, imod Legaten Vilhelms Bud og Anordning. Fremdeles have de skudt sin Sag fra Kirkens ind under Lægmænds Dom, hørt de nævnte Presters Sognemænds Skriftemaal, sunget Messer, betjent Syge, og Presterne uspurgte, begravet disses Sognemænds Lig paa Kloster-Kirkegaarden. — Strax derefter, 26de Juni, faldt Erkebiskop Eilifs Dom, der i Eet og Alt stadfæstede Audfinns, og oplæstes i Bergen for Abbed Arne[2]). Saaledes endte da en Proces, der næsten nødvendigt maatte følge af det Modsigende i Cistercienſernes Privilegier og Biſpestolens anerkjendte Rettigheder. — Denne Abbed Arne fik en sørgelig Ende. Da han i Aaret 1336 (nogle Annaler have 1337) vilde seile til England, med hvilket Land altsaa den gamle Forbindelse fremdeles vedlige-

---

[1]) Brevene om denne Sag findes alle i Barth. IV. 255—267.

[2]) Barth. IV. 268. 256.

dtes, blev han under den engelske Kyst fangen af Fiskere og med hele Mandskab halshugget, og Lemmerne kastede overbord [1]).

Som Arnes Eftermand opføres Abbed Rodulf [2]), om hvem Intet es; men derpaa fulgte Andres, der synes at have besiddet Konge- ets Tillid. Hertuginde Ingeborg overdrog ham (Novbr. 1341?) at dtage Regnskab af hendes forrige Ombudsmands Hr. Henriks Arvin- for dennes Oppebørsler, og 5te Febr. 1342 modtog han af disse Opbevaring for hende 29 Pund Sterling i Guld og Sterling, et li- sølvbeslaaet Skriin af Hvalrostand, et Guldarmbaand paa ½ Mark, Sølvkar uden Forgyldning, to Hvalhoveder med Tænder, kaldte hvals- usar, 4 Sterling Guld, et Gjældsbrev paa 8 Pund Sterling og gle flere mindre Pantebreve [3]). Ligesaa forundte Kong Magnus 14de br. 1344 Abbeden og Munkene i Lyse det S. 90 omtalte Værnbrev, ori de fik Ret til i deres Huus Saltøyðuhús i Bergen at udskjænke e Slags Drikke, og Klostrets Bud fritoges for skipdráttr og tak- tning [4]); 14de Juni 1350 udstrakte han dets Friheder til Opsidderne a Bugaardene m. v. [5]), og samtidig hermed (28de Juni 1350) be- eftede Kong Haakon i Bergen samtlige Klostrets af fremfarne Konger især hans Fader givne Privilegier, hvilket gjentoges 23de Juni 1361 d særskilt Hensyn til et af Faderens Værnbreve, rimeligst det sidste disse. Endelig gav Hertuginde Ingeborg 12te Marts 1352 en Gaard Bergen, der var kjøbt for 60 Mark brændt, til Lysekloster, mod at unkene der (i Gaarden?) skulde læse Messer for hendes og Fru In- borg Munansdatters Sjæle [6]).

Om dette Kloster har man fra nu af næsten ingen Kundskab. Dets

---

[1]) Islandske Annaler 244. „Hálshöggin af duggarum". Duggari betyder en Fisker, hvoraf den bekjendte Doggers-Bank eller Store Fiskerbank i Nord- søen uden Tvivl har Navn. Torfæus (IV. 462) har oversat Ordet med Gal- lici (Franske), men dertil give Annalerne ingen Anledning.

[2]) Abbedlisten i Script. Rer. Dan. IV. 412.

[3]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 34. No. 7. Dipl. Norv. II. No. 247. 270.

[4]) Suhm XIII. 794 efter Barth. VIII. 215. Skipdráttr var en almindelig Pligt at hjælpe til ved Skibets Opsætning paa Land; takselning, Pligten at stille Borgen for personlig Tilstedeblivelse.

[5]) Ovenf. S. 88. Lysekloſters Gaard Saltsen i Bergen nævnes i Aab. Br. 21de Septbr. 1626 og Misf. 16de April 1687 i Rigsarchivet, og efter N. Nicolaysens Meddelelse kaldtes endnu i forrige Aarhundrede den 4de Sogaard udenfor Torvet Saltsgaarden.

[6]) Suhm XIII. 244. 270. Barth. XXIII. 512.

Abbed Peter var i 1365 pavelig Pengesamler i Norge, og fik i den Egenskab med Abbed Matthias af Munkeliv o. Fl. Kong Haakons Forbud mod at kræve Pavetiende af de kongelige Kapeller og deres Præster hvorfra den pavelige Nuntius selv i Tønsberg havde fritaget dem [1]). Forøvrigt stadfæstedes Klostrets ældre kongelige Værnbreve af Kong Olaf 1381, af Christiern I 1450, hvorved tillige Kong Magnus's Brev af 1350 fornyedes, saaledes at Lysekloster fik den deri tilstaaede Frihed for 12 Landbønder, hvilket alt fornyedes af Kong Hans 1486 [2]). — Hertil kan alene føies, at Abbed Thorkel af Lyse var den første blandt Udstederne af de bergenske Munkes Erklæring af 20de Januar 1422 om Munkeliv (ovenf. S. 287), og at Abbed Gyrd af Lyse 1480 i Kjøbenhavn med flere Abbeder og anseede Mænd bekræftede det norske Rigsraads Valg af Hertug Christiern som Tronfølger i Norge [3]).

Paa Reformationstiden var Michael Abbed i Lyse. Han blev 23de August 1515 af Erkebiskop Erik udnævnt til Meddommer i Trætten mellem Biskop Hoskold af Stavanger og Abbed Henrik af Utstein (se d. Klost.), og 3die Juni 1523 var han tilstede i Bergen, da en Fortegnelse over Apostelkirkens Kirkeprydelser optoges [4]). Han blev om Vaaren 1525 med Biskop Olaf og andre Geistlige tagen til Fange af to af Christiern IIs Skibe, som vare løbne ind i Sandvigen ved Bergen. Biskoppen blev kort efter udløst, men om Abbeden haves ingen Efterretning [5]). Uden Tvivl staar dette Fangenskab i Forbindelse med det Forsøg, som Abbed Matthias Henriksson af Tutersen, som da drev sit Spil i Hovedøen, gjorde paa at komme i Besiddelse af Lysekloster (ovenf. S. 242), hvilket dog neppe lykkedes ham. Han er i hvert Fald ikke den Abbed Matthias i Lyse, der 14de Juni 1536 hyldede Christiern III som Norges Konge [6]). Denne skriver sig nemlig i en Seddel til Esge Bilde [7]) Vaaren 1537 Matthias Hansson.

---

[1]) Dipl. Norv. I. No. 386.

[2]) Afskr. i danske Geh. Archiv. Barth. XXIII. 516. 513.

[3]) Dipl. Norv. II. No. 955.

[4]) Orig. i Rigsarchivet.

[5]) Allens Aktstykker I. 333. „Bispen forbandede den Dag, han var kommen til Bispestolen, vilde affige den, drage til Erkebispen og tage en graa Kappe paa" (blive Franciskaner i Nidaros).

[6]) Aktst. til Greve-Feiden. II. 284. jfr. ovenf. S. 245. Anm. 1. Han kaldes Lysekloſters Abbedrække: Matthias Danus ultimus. (Script. IV. 412).

[7]) Orig. p. kgl. Bibl. i Kbhvn. Saml. til danske Adelshistorie fasc. 8. Ha

Lyse hørte til de faa rige Klostre i Norge, som stode ved Magt til Reformationen. Det havde maaske sin affides Beliggenhed at takke for. Om dets Inddragning under Kronen har man ingen Underret- g; men endnu 1537 fandt vi Abbeden i Virksomhed ved Klostrets tyrelse. Det er derfor efter al Rimelighed behandlet efter Kongens af 17de Juni 1537 (ovenf. S. 186), og følgelig for det første ret ved Magt", medens dog Klostergodset fik en kongelig Bestyrer [1]). te blev Esge Bildes Foged paa Vallen (i Halland) Nils Berilds- , som var Befalingsmand over Lyse Kloster 1541, og fik det i Pant 500 Daler 1546, men døde kort efter. Abbed Matthias gik over en nye Lære og blev Sognepræst til Os, inden hvis Grændse Klo- laa. Kan levede endnu 1563, da han fik en Fyde Hr. Jens til ellan, men var død i Juni 1565, da Hr. Jens holdt Bryllup som nepræst i Os [2]). Efter Nils Berildssøns Død indløstes Lysekloster kel Urne til Søgaard (1547—1560), fra hvem det løstes af Erik nkrands, og lagdes under Bergenhuus som særskilt Pantelen (1560 568) og fulgte rimeligviis som saadant hans Eftermand paa Ber- uus Mats Skeel (1568—1571), bestemtes 1571 for Vincents Juel, gaves strax derpaa til Emmik Kaas (1571). Efter ham fulgte ten Skinkel til 1589, da Henning Sparre afstod sine Godser paa ter til Kronen og derfor fik Lyse paa Livstid (1589—1594); det dernæst paa Afgift til Gabriel Skinkel (1594—1600), Ditlev Holk 0—1601), Melchior Gregersson Ulfstand (1601—1613?), Ernst mand (1613—1616), Thomas Nold (1616—1635), Otto v. Ter- (1635—1640?), Oluf Brockenhuus (1640?—164*), Kjeld Krag 4*—1650), Bjørn Ulfeld (1650—1658), Christoffer Urne (1658— 9) og Henrik Bjelke (1659—1660).

Klostrets Jordebog er ikke til, men da det lige til vore Dage har et et samlet Gods, hvorfra meget er mageskiftet, men neppe betyde- frafolgt, giver Godsets nuværende Skyldsætning, 318 Løber 12½ rk Smør eller 971 Skylddaler 3 Ort 15 ß, god Oplysning. For- i dette Jordegods eiede Klostret flere Gaarde i Bergen. Til disse

---

beder her om at faa kjøbt noget Korn, „thi mig trænger storligen derom baade til Kost og til at saa."

[1]) Hvorfra Suhm (Danm. Hist. V. 637) har den Beretning, at det „gik ind" 1534, veed jeg ikke.

[2]) Norske Registre i Afskr. i Rigsarch. I. 255. Abs. Pedersøns Kapittelsbog ved 16de Novbr. 1563 og 24de Juni 1565.

hørte foruden det førnævnte Saltsydehuus eller Saltsdegaarden, 1538 særskilt blev forlenet til Hans Søfrensſøn Slotsſkriver paa genhuus, et Steenhuus nedenfor vor Frue Kirke, ſom Erik Roſeni 16de Aug. 1564 fik tilbage af Kronen, da han oplyſte, at hans ældre (ɔ: hans norſke Forfædre) havde givet det til Lyſe Kloſter, at derfor ſkulde holdes daglige Meſſer og Begængelſe, hvilken I lang Tid havde været nedlagt. Med ſamme Vilkaar havde Kloſt hans Forældre faaet indre Arnegaard paa Stranden, ſom han lig 4de Oktbr. 1565 fik tilbage. Endelig nævnes i et Fæſtebrev fra Berildsſøn af 1541 „Klipperſtrædet" i Bergen, hvoraf Klipperne give 15 Bergens Gylden i aarlig Leie, ſamt hver ny Leier et C Meel eller Malt i Indfæſtning[1]).

Lyſe Kloſters Bygninger ſynes længe efter Reformationen at været beboede, men Suhm (Danm. Hiſt. V. 637) forvexler det no Halsnø, naar han ſiger, at dette endnu i forrige Aarhundrede var fældet. Kirken er udgravet af den nuværende Eier Hr. Formann, ſelve Kloſtret ligger endnu under Gruusdække. Man ſeer af Konge at dets bedſte Stene gjennem hundrede Aar ere bortførte til Bergen, Kjøbenhavn, ja endog til Mekkenborg[2]), og dog er der nok tilba at viſe, at de første Ciſtercienſere i Norge have bygget med Sm Dygtighed.

§ 19. Halsnø Helligaands-Kloſter.

(coenobium spiritus sancti de Haulsno).

Halsnø (Haulsna, Hálsna) er en ½ Miil lang Ø i Fjel Præſtegjeld paa Søndhordland. Den ligger i Bømmelfjorden paa d Oſtſide, og danner med Stordøen i Veſt denne Havfjords Gren Øen ſtrækker ſig i ſin ſtørſte Længde mod Nordveſt, og udgjør n hele Eids Sogn, hvis Kirke ligger paa Øen. Paa det frugtbare krandſede Eid (Halſen) i den nordveſtlige Ende af Øen laa et K hvis Grundvolde vare ſynlige til de ſenere Aar, og hvor endnu Ha kloſters Hovedgaard ligger.

[illegible]

[1]) Norſke Regiſtr. i Afdr. i [illegible] ſt. 112. 119 i 253 Selv[illegible] kaldes i Lensbrevet [illegible]
Bibl. i Kbhvn [illegible]

[2]) Nicolayſens [illegible]

en gammel Beretning er dette Kloſter, hvis Stiftelſe hverken agaer eller Annaler, ſtiftet af Erling Skakke ifølge et Magnus's Kroning (1164) givet Løfte[1]). Dette er rime- Erlings Fædrenegods Studla laa i denne Egn, og hans tilling til Geiſtligheden paa denne Tid ſynes at maatte gjøre gt for ham, ogſaa at viſe ſin Rundhed i denne Retning, og kebiſkop Eyſtein, ſom rimeligviis da alt havde ſtiftet Helge- t af ſamme Orden ſom Halsns, ligeſom dettes Afhængighed Biſkop paa denne Maade forklares. Men da Halsns oftere ibium paracleti eller spiritus sancti, altſaa havde Munke ugustinerordenen, der først ſtiftedes 1198, maa man antage, e for Tiden kan godtgjøres, at Halsns i en ſildigere Tid ormeret efter denne Regel[2]). Sikkert er det imidlertid kun, Midten af 13de Aarhundrede var et Auguſtinerkonvent dsordenen, at Formanden kaldtes Abbed, og at Munkene ere Kanniker. Det var ſaaledes et Kloſter-Hoſpital, t Kloſtre eller Helliggeiſthuſe — ſom de i Danmark kaldtes — til at pleie Reiſende, optage Syge o. ſ. v. Ligeſaa er Bergens Biſkop havde en mere end ſædvanlig Myndighed loſter, og dets Abbed maatte aflægge ham formelig Tro- deri blandt Andet love ikke at ſælge Kloſtergods eller antage d uden Biſkoppens Samtykke (ovenf. S. 23).

dſte Efterretning, man ellers har om Halsns Kloſter, er at Sigurd døde 1287[3]). Hans Eftermand Jon udſtedte med an og Sigurd Erkedegn paa Hjaltland i 1295 et Brev om lifs Abbed kjøbt Gaard[4]). I hans Tid begyndte en Pro-

---

Larſens Optegnelſer eller den ſaakaldte „Valkendorfs Bergens Chro- haandſkr. p. kgl. Bibl. i Kbhvn. Ældre Saml. 991. fol. o. fl. Jf. „Bergen Slads Chronica 1560", ſammeſt. Thotts Saml. 941. fol. playſens arch. Fortegn. 62—83.

Reformer efter Tidens Leilighed vare meget almindelige, og det ſær ugustiner-Ordenens mange Congregationer. Det ſynes endogſaa, ſom mmende Biſkops Samtykke dertil var tilſtrækkeligt, og i faa Fald er underligt, at ſlig Forandring er nomtalt i Kilderne.

Olavs Saga cap. 61. Iøvrigt nævnes i et Brev fra Haakon Haa- Tid (trykt ſom Bil. 2 bog Schnabels Harbangers Beſkr.) en Abbed , ſom maaſke har været Abbed i Halsns; dog kan han og høre til

Thork. Dipl. II. 162.

en gammel Beretning er dette Kloſter, hvis Stiftelſe hverken agaer eller Annaler, ſtiftet af Erling Skakke ifølge et Magnus's Kroning (1164) givet Løfte[1]). Dette er rime- Erlings Fædrenegods Studla laa i denne Egn, og hans ſtilling til Geiſtligheden paa denne Tid ſynes at maatte gjøre gt for ham, ogſaa at viſe ſin Rundhed i denne Retning, og kebiſkop Eyſtein, ſom rimeligviis da alt havde ſtiftet Helge- t af ſamme Orden ſom Halsnø, ligeſom dettes Afhængighed Biſkop paa denne Maade forklares. Men da Halsnø oftere ɔblium paracleti eller spiritus sancti, altſaa havde Munke andsordenen, der først ſtiftedes 1198, maa man antage, 'e for Tiden kan godtgjøres, at Halsnø i en ſildigere Tid formeret efter denne Regel[2]). Sikkert er det imidlertid kun, Midten af 13de Aarhundrede var et Auguſtinerkonvent ɪdsordenen, at Formanden kaldtes Abbed, og at Munkene ɪre Kanniker. Det var ſaaledes et Kloſter-Hoſpital, e Kloſtre eller Helliggeiſthuſe — ſom de i Danmark kaldtes — : til at pleie Reiſende, optage Syge o. ſ. v. Ligeſaa er Bergens Biſkop havde en mere end ſædvanlig Myndighed loſter, og dets Abbed maatte aflægge ham formelig Tro- deri blandt Andet love ikke at ſælge Kloſtergods eller antage d uden Biſkoppens Samtykke (ovenf. S. 23).

dſte Efterretning, man ellers har om Halsnø Kloſter, er at Sigurd døde 1287[3]). Hans Eftermand Jon udſtedte med hn og Sigurd Erkedegn paa Hjaltland i 1295 et Brev om liv Abbed kjøbt Gaard[4]). I hans Tid begyndte en Pro-

---

arſens Optegnelſer eller den ſaakaldte „Valkendorfs Bergens Chro- aandſkr. p. kgl. Bibl. i Kbhvn. Ældre Saml. 991. fol. o. ſ. Li- „Bergen Stads Chronica 1560", ſammeſt. Thotts Saml. 941. fol. layſens arch. Fortegn. 62—63.

eformer efter Tidens Leilighed vare meget almindelige, og det iſær [illegible] mange Congregationer. Det ſynes endogſaa, ſom [illegible] Samtykke dertil var tilſtrækkeligt, og i ſaa Fald er [illegible] Forandring er omtalt i Kilderne.

[illegible] Ellers nævnes i et Brev fra Haakon Haa- [illegible] 2 bog Schnabels Harbangers Beſkr.) en Abbed [illegible] været Abbed i Halsnø; dog kan han og høre til

Thork. Dipl. II. 162.

ces med Kannikerne i Stavanger om Lakseſiſket ved Farſtad i Suledal Ryfylke, ſom varede i mange Aar. Kannikerne paaſtode, at Kloſtrets Landbønder paa Farſtad havde tilegnet ſig ſtørre Lod end lovligt. Broder Eirik af Halsnø mødte da for Biſkop Ketil af Stavanger i Faſten 1305 paa Abbed Jons Vegne, og lovede at denne ſkulde møde paa Farſtad paa Halvards Dag næſte Aar, der fremviſe ſin Hjemmel for Fiſket, og modbeviſe Kannikernes øvrige Klager. Men da Sagen ifølge denne var fore paa Aaſtedet 1306, mødte hverken Abbed Jon eller nogen for ham, og Lagmanden Sigurd Ormsſøn dømte derfor Stavangers Chorbrødre, der havde mødt, deres Fiſke frit og uhindret, ſamt ilagde Abbeden alle Omkoſtninger. Denne Dom ſtadfæſtede Kong Haakon 4de Auguſt ſ. A. Hermed var Halsnø Konvent utilfreds, men ſynes ikke ſtrax at have havt Anledning til at fornye Proceſſen, deels viſtnok paa Grund af de indre Kampe i Kloſtret, ſom ovenf. S. 150 ere omtalte, deels fordi Abbed Jon kort efter døde (12te Febr. 1308). Munkene havde dog (uden Tvivl 1307) klaget til Kongen, ſom paalagde Lagmand Sigurd og Andres paa Avaldsnes paany at tage Sagen for ſig, men de afviſte den, fordi de mødende Munke manglede Fuldmagt fra Konventet, „hvis de ingen Abbed havde". Denne udaterede Dom maa følgelig være fra Vaaren 1308[1]). Hermed hvilede denne Strid i nogen Tid.

Iſtedetfor efter Auguſtinernes Regel nu at vælge en Abbed i Jons Sted, henvendte de regulære Kanniker Eirik og Arne ſig paa Konventets Vegne til Biſkop Arne ſom Kloſtrets Dioceſan om Veiledning ved Valget af en Formand, men da Konventets lovbeſtemte Friſt til at vælge eller foreſlaa Abbed endnu ikke var udløben, kunde og vilde Biſkoppen ikke blande ſig i Valget, med mindre det formelig overdroges ham. Senere bragte da Brødrene Arne og Halvard et Brev, hvorefter Konventet havde valgt Broder Eirik. Men da de ikke kunde fremviſe noget formeligt Valgbrev, hvoraf Valgmaaden kunde ſees, erklærede Biſkop Arne 12te Juni 1308 med ſit Kapittels Raad Valget ugyldigt, og at følgelig Retten til at gjøre Kloſteret en Abbed nu var hos ham. Dette var dog kun [illegible] ſaa vidt [illegible] forekommer den af Konventet foreſlaaede [illegible] og Biſkoppen altſaa iøvrigt ikke har havt [illegible] Tid er og det eneſte Teſtamente,

Halsnø 10de April 1308

ori Halsnø nævnes, nemlig Hr. Bjarne Erlingsſøns, der gav det to lark brændt.

Ogſaa under Abbed Eirik var der Splid og Uordener i Halsnø. e Novbr. 1310 affendte Biſkop Arne paa Grund af de hyppige til m indkomne Klager, ſaavel af Brødre fra Halsnø ſom af andre tro-rdige Folk, over Abbedens og hans Kannikers ſlette Forhold, med ſit pittels Raad nogle paalidelige Mænd til Kloſtret, for at underſøge t ſande Tilſtand der og indberette Alt til Biſkoppen. Tillige gav han n fuld Myndighed til i fornsdent Fald at abſolvere Abbeden og Brø-me, forſaavidt ikke Brøden fordrede det apoſtoliſke Sædes Afløsning [1]). e Klagepoſter, ſom ſkulde foreholdes Abbeden og Brødrene vare føl-nde [2]): 1) Naar Abbeden tror at burde ſtraffe nogen af Brødrene, er han dem revſe af Lægmænd. 2) Han revſer dem ſom oftеſt efter ensmaaltidet, ſjelden eller aldrig i Kapitlet. 3) Han holder ſjelden pittel. 4) Han ſøger Leilighed til at forlade Kloſtret, ſnart for at e til Byen (Bergen), og der ophold ſig længe til ſtor Udgift for oſtret, ſnart for at ſtreife om paa Landet, til liden Baade for ſig og rødrene. 5) Naar han kommer hjem, ligger han ikke paa Sovnhuſet Brødrene, men ſover ofte i Gjæſteſtuen, ſom man kalder Abbedens ms. 5) Han giver trods Biſkoppens Forbud læge Proventmænd Ad-ng til Brødrenes Bord i Refektoriet, hvilke derved fordærves og und-ge ſig fra de Pønitentſer, ſom efter Regelen ſkulle foregaa der. 7) n er mistænkt for at have ſat Kloſtergodſet overſtyr, og ligegyldig d ſit Rygte ved ſin uſømmelige Tale. — Mod Kannikerne anførte 1) at Nogle tilſideſatte Lydighedspligten mod Abbeden, Andre ſnege bort fra Sovnhuſet, og dreve om Natten om i Tjenerſtuerne og ſene omkring Kloſtret; 2) at de Fleſte ſjelden overvare Otteſangen; at de ikke iagttoge Taushed paa befalet Tid, og at ifølge Rygtet i Henſeende al Obſervants var ophørt. — Abbeden og Brødrene i rening beſkyldtes for imod Beſtemmelſerne paa Conciliet i Oslo (ovenf. 94) at have optaget Brødre uden Biſkoppens Samtykke, og for at øre Betaling for Optagelſen. Fremdeles ſkulle de oftere tilbringe ætterne i Sviir ligetil Otteſangstid, hvorved Kloſtrets Godſer ødes,

[1]) Bergens Biſpegaard med Abbederne af Munkeliv og Jonskirken, da Striden om Færø Biſpeſtol der var fore. Barth. IV. 512—514. Björgv. Kálfak. 101 ff.

[2]) Barth. IV. 405—406.

[3]) Barth. IV. 407. De følge ſtrax efter Brevet af 9de Novbr. og har Overſkriften: Articuli proponendi coram abbate etc.

saa de nu neppe forslaa til at opfylde dets Pligt som Pleieanstalt. Endelig er det ved Klostrets Stiftelse efter Sigende fastsatte Antal Brødre formindsket.

Udfaldet af denne Undersøgelse er ubekjendt, men Biskop Arne maatte snart efter indskride som straffende Dommer og Formaner i Halsnø. To udsendte Chorsbrødre Fridrek Styrlaugsson og Thord Sigurdsson havde meldt ham, at Broder Eirik Færøske, den Samme Biskoppen før havde taget sig af, var falden i Band for Mishandling af sine Medbrødre Thord og Arnfinn, men da Biskoppen ei fandt det passende, at han længe forblev bandsat i Klostret, bemyndigede han Abbeden til at løse ham af Bandet, dog at han skulde staa fuld Skrifte, være den mindste af alle Brødre i Choret, Kapitlet og ved Bordet, faste paa Vand og Brød de 4 Fredage før Advent, og forøvrigt gjøre Klostret den Nytte, han kunde, ved sin Skrivkyndighed. Abbeden selv formanede han til at aflægge, hvad hidtil havde været urigtigt i hans Færd, saa Biskoppen ikke i Fremtiden skulde spørge Andet om ham, end det sømmede en Klostermand og Regelen bød, samt at have skarpere Tilsyn med Brødrenes Levnet, end hidtil. Til Vaaren agtede Biskoppen selv at komme til Klostret [1]). Dette skede rimeligviis om Høsten 1312, og under Opholdet der blev en af Munkene Broder Jon overbeviist om mange Forseelser mod sin Abbed; men da han faldt til Fode og bad om Naade, gav Abbeden hans Straf i Biskoppens Haand. Denne tilskrev derfor 25de April 1313 Abbeden, at Broder Jon skulde straffes, først med at sidde nederst i Choret, Kapitlet og ved Bordet, saalænge Biskoppen fandt for godt; dernæst skulde han faste 7 Dage paa Vand og Brød indtil Midsommer, og tage Disciplin 7 Dage i Kapitlet af Abbeden og Brødrene. Viser han sig ydmyget og bodfærdig, kan Abbeden mindske Straffen efterhaanden, men formanes atter alvorligt til at overholde, at Alt i Klostret gaar til, som det sømmer sig gode Klostermænd for Guds Aasyn [2]).

Imidlertid fortsattes Processen om Laxefisket ved Farstad mellem Halsnø og Domkapitlet i Stavanger. Da Abbed Eirik og hans Brødre havde bragt Sagen fra Kirkens under Lægmænds Dom, paalagde Stavangers Biskop Ketil dem 21de Septbr. 1310 at ophøre med slig Ulovlighed, forbød Alle at dømme i en Sag, hvori Dommen tilkom ham, og stevnede Abbeden eller hans Fuldmægtig at møde paa Sand 30te

---

[1]) Barth. IV. 406—407. jfr. S. 150. Brevet maa være af 1311 eller 1312.

[2]) Dipl. Norv. III. No. 100.

Septbr. derefter, for at beviſe ſin Ret til Fiſket [1]). I Forbindelſe herved ſtod en Voldsgjerning af fire af Halsnø Munke mod nogle Bondefolk paa Farſtad. Under Abbed Eiriks Ophold i Stavanger 29de Sept. fremkom Hafer og Thorgils Gudleiksſønner med Klage for Biſkoppen over Halsnø-Munkene Aslak Pera, Thord Kaput og Arne ſamt Haldor Ganſe, ſom Abbeden havde ſendt til Farſtad, hvor de havde tilføiet dem, deres Moder og Hafers Huſtru næſten dødelige Mishandlinger. Abbeden borgede for, at han og de Anklagede ſkulde ſvare for Biſkoppen herpaa til paaſtevnet Tid 15de Febr. 1311. Men da vel Klagerne, men ei de Anklagede da mødte, biede Biſkoppen forgjeves i 11 Dage, hvorpaa han 26de Febr. med flere Andre optog Sagen til Doms. Klagerne oplyſte da, at de 4 ovennævnte Halsnømænd kom til Hafer paa Ageren, hvor Broder Thord greb ham og Haldor ſlog ham; begge ſtødte ham imellem ſig fra hans egen over paa Kloſtrets Grund; de trak ham Hætten over Hovedet, ſaa han ei veed, hvem der for værſt med ham. Ligeſaa ſloge de hans affældige Moder over Ryggen, Laaret og Smalbenet, ſaa Beenpiben knækkedes, og Broder Arne greb hans Kone ved Haaret og ſlog hende med knyttet Næve. Under dette havde Voldsmændene ytret, at det var vel fortjent, da Hafer ſtedſe havde været Kloſtret imod. To Vidner havde fundet de Mishandlede paa Ageren, idet Munkene gik bort derfra, og oplyſte iøvrigt, at Moderens Been vrud havde været heelt, men at hun nu var vanfør, ſamt at Hafer havde holdt Sengen 3 Uger derefter. Da nu Loven beſtemmer, at de, der anklages for Vold, ſkulle i Mangel af Øienvidner værne ſig med Benægtelſeseed, og de Anklagede, uagtet lovlig ſtevnte, ikke have afgivet Eed, dømmes de til at betale Hafer for 9 Hug, Haargreb m. v. 30 Mark, 3 Løber i hver Mark; men hvis de ikke inden førſtkommende Halvardsmeſſe for Biſkoppen kunne fralægge ſig Sigtelſen, øges Boden til det Dobbelte, mod at der igjen afdrages 3 Mark for hvert Slag, de modbeviſe, eller forholdsmæſſig mere, naar Boden øges. Boden ſkal betales til 4 Tider, men hverken i Hopper, gamle Heſte, gamle Vaaben, ildige Klæder eller andre ſlette Varer, og 4 Mænd nævnes til at erdſætte det, ſom betales med. For Moderens Mishandling tilkjendes Sønnerne, der nu maa underholde hende, 12 Mark for Beenbruddet og

---

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 30. No. 24, ſigillatoriſk forenet med 2 Preſters Vidnesbyrd, at de 23de Septbr. 1310 oplæſte Stevningen for Broder Eirik i Halsnø, der fremſtod ſom Abbedens Ombudsmand.

3 Mark for hvert af de andre Hug, under Vilkaar som ovenfor, med Tillæg af to Mark paa Grund af det Værnbrev, hiin Bondefamilie har af Kong Haakon. Fremdeles skal Broder Arne bøde 4 Mark til Hafer for Mishandling af dennes Kone, ligeledes med passende Afslag i Boden, hvis han inden Halvardsdag beviser sin Uskyldighed i nogen Henseende [1]).

Som man kunde vente, sadde Halsns Munke denne Dom overhørige, hvorfor Bonden tyede til Kong Haakon, der ved Brev fra Avaldsnæs af 15de Oktbr. 1313 befalede Abbeden af Halsnø og de dømte Brødre inden fjorten Dage derefter uvægerligen at opfylde Biskop Ketils Dom, hvis de ikke vilde paadrage sig Lovens Straf mod dem, der bryde retmæssige Domme. Paa Grund heraf have nok Munkene fundet det raadeligst at foretage Noget, og derpaa ved Bergens Biskops Mægling istandbragt et mindeligt Forlig med de Mishandlede. Men selv dette Forlig blev ikke holdt af dem, hvorfor Biskop Ketil anmodede Biskop Audfinn af Bergen om at tvinge Abbeden og Brødrene til at opfylde Forliget, hvorom Bonden oftere forgjæves havde anholdt [2]). Om det nu blev Alvor af Bødernes Betaling, kan ikke sees.

Imidlertid havde Sagen om Suledalsfisket gaaet sin lovlige, langsomme Gang. Sammenhængen sees af et i Halsnø af 3 Stavanger-Kanniker paa Kapitlets Vegne for Abbed Eirik og hans Brødre 31te Marts 1316 oplæst Brev. Medens Kong Erik endnu levede — oplyses der — Haakon Konge var Hertug og Hr. Ogmund Sigurdsøn havde Syslet i Suledal, nedbrødte Suldølerne det Kar, som Kannikerne havde opført, hvilket paadrog disse store Udgifter, før de fik Dom over Suldølerne derfor. Derpaa havde Ketil Kannik paa Kapitlets Vegne forlangt af Abbed Jon af Halsnø Erstatning for de Udlæg, Kapitlet alene havde baaret i Sagen mod Suldølerne, men han svarede, at han ingen Trætte havde med disse. Nogen Tid derefter havde Thorsbrødrene atter store Udlæg for dette Fiske, da nemlig Abbed Eirik af Munkeliv sendtes did, for efter Hertugens Bud at fælde endelig Dom i Sagen (1295, ovenf. S. 266). Ei heller dette forslog, da Suldølerne atter skadede Farstadmændene, hvorfor Kapitlet erhvervede Kong Haakons Be-

---

[1]) Dommen paa Norsk i Dipl. Arn. Magn. fasc. 31. No. 6; paa Latin Barth. IV. 913 ff., hvorfra den er trykt hos Suhm XI. 909—913.

[2]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 31. No. 3 og 26. Det sidste Brev er uden Dag og Aar, men maa tidligst være fra 1315, da der var hengaaet lang Tid efter Forliget, og Audfinn først 1314 blev Biskop.

ig til Sigurd Lagmand paa Randar o. Fl. paany at undersøge
gen. Hver af disse Sager havde kostet Kapitlet mindst 10 Mark
den Brevlæsning m. m. Efterat dette var oplæst, forlangte Chors-
brene, at Halsnø skulde deeltage med ⅓ i disse Udlæg, som angik
Bønderne paa Farstad; men Abbeden vred sig derfor, skjønt han
vilde forliges, og paaskjød, at han først maatte tale med sine Brø-
. Chorsbrødrene indbøde da til et almindeligt Forlig og vare villige
at antage Biskop Audfinn, som Ordinarius for Halsnø, til Opmand.
n heri vilde Munkene ei samtykke, skjøde Sagen til Kongens Dom
gik bort, hvorpaa Chorsbrødrene forbøde Abbeden at bruge nogen
l af deres nye Fiske. For at forebygge den ulovlige Appel til
igen henvendte Kapitlet sig til Erkebiskoppen, og 17de Novbr. 1316
dennes Brev oplæst for Munkene i Halsnø. Men at Striden ikke
er hermed var endt, viser Stavanger Kapittels Fuldmagt af 6te Marts
0 for to af deres Medbrødre til i Et og Alt efter bedste Skjøn at
: dets Sag mod Halsnø Kloster om Suldalsfisket for geistlige og
ørslige Dommere, nedlægge Erstatningspaastande, indgaa Forlig o. s. v.
: sidste Brev i Sagen er en Lagmandsdom af 26de Juli 1322, hvor-
Kapitlet i Stavanger, Abbeden i Halsnø, Suldølerne og Præsten i
ledal tilkjendes Ret til at fiske i Elven hver paa sit Land, men In-
maatte bygge Noget ud midt i Fossen [1]).

Biskop Audfinn var 2den Novbr. i Halsnø og forrettede selv Messe
. Under denne, førend Munkene fik begyndt sexta, foresaldt et for-
eligt Optrin i Kirken, idet Hr. Grim Ormsson, Kannik ved Apostel-
en og Præst paa Fane, traadte op til Altret, afbrød Biskoppen og
æste sin Appel mod denne (næste § ved Fane). Som Følge heraf
e Audfinn ham i Band, og Abbed Eirik og hans Konvent udstedte
es Brev om det Foresaldne [2]).

Abbed Eiriks Eftermand hed Arnald. Han laa i Strid med Onar-
ns Kirke om Hugsten i Indre-Teigens Skov paa Øen Skorpa, og
Broder Eirik, som førte Klostrets Sag for Biskop Audfinn, ikke
le aflægge en idømt Ed derom, erklærede Biskoppen 1ste Marts 1328,
Munkene havde frafaldt Sagen. Broder Eirik havde imidlertid for-

---

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 31. No. 8. 12 og 20. fasc. 32. No. 4. Abbed Eirik udstedte i 1314 og 1315 to Klostret uvedkommende Breve. Dipl. Norv. I. No. 142. 145.

[2]) Barth. IV. 20—21.

ladt Byen, før Dommen forkyndtes, og 21de s. M. tilskreve Abb Arnald samt Brødrene Bjarne, Halvard og Isak Biskoppen, at de m Sorg havde hørt, at han troede de ikke vilde vise ham den Lydighe de skyldte sin Foresatte. For at vise det Usande heri, nedlagde de dem Trætte med Presten paa Onarheim om Skovstykket i Biskoppens miskun delige Skjød, med Bøn om at bilægge den saa, at Klostret kunde blive skadesløst. Samtidigt hermed vare Abbeden og hans Brødre indstevnede for Biskoppens Raadsmand (yconomo curiæ) angaaende cathedraticum, som de ikke i flere Aar havde betalt, men da de hverken mødte 11te, 12te eller 13de April efter Paaraab, bleve de samtlige dømte in contumaciam. Nu faldt Abbeden til Fode, og overdrog alle Klostrets Sager i Audfinns Vold, som 23de April bestemte med alle Parters Samtykke, at naar Munkene fik deres Kalkovn færdig, skulde de sende Biskoppen en fuld Ladning med „Lysefløiten", hvoraf Halvparten skulde være Gave som Vederlag for den Vold, de havde viist mod hans Svende. Brændte Ovnen ikke godt, skulde Biskoppen have to Ladninger Ved istedet. Hermed eftergaves al anden Tiltale til Halsnø-Brødrene. Dernæst skjænkede Audfinn dem for sin Livstid Tienden af Klostrets Agre paa Halsnø, mod at de skulde give ham Brev paa, at de havde denne Tiende af Biskopgaarden i Bergen og af Naade. Videre eftergav han Klostret sine Udlæg i Sagen, og dømte endelig angaaende Skovteigen, at Halsnø og Onarheim i Fremtiden skulde eie Halvparten hver. Samme Dag udstedte Abbed Arnald og hans Brødre fra Bergen den forlangte Tilstaaelse om den Agertiende, de i nogle Biskoppers Tid havde havt paa Halsnø[1]). — I 1337 havde Halsnø Strid med Hr. Erlend, Præst ved Kaldreksstads (Husnes) Kirke, om Sjælepleien ved Eids Kirke (paa Halsnøen). Kirken tilhørte nemlig lovlig Klostret, men Biskop Audfinn havde overdraget den til hiin Præst. For at faa Sagen hurtig afgjort, voldgaves den til Biskop Haakon, der tildømte Abbeden og Konventet saavel Bestyrelsen af denne Kirke som Sjæleforgen derved, paa samme Maade som de havde havt den fra Kirkens Stiftelse, mod at Abbeden hvergang han vilde indsætte en af sine Brødre i dette Embede, skulde dertil fremstille den gudfrygtigste, lærdeste og dygtigste for Biskoppen som da vilde i sit Navn overdrage ham det[2]).

Da Abbed Arnald i 1338 døde, var Konventet ikke eenstemmigt

---

[1]) Barth. IV. 227—231.

[2]) ibid. 454—455. Ovenfor S. 110. 169.

ſtermandens Valg, og havde ikke iagttaget Formerne, hvorfor Valgretten nu tilfaldt Biſkop Haakon, der 12te Juli udnævnte Abbed Halvard ved Jonskirken i Bergen til Abbed i Halsnø, og paalagde Brødrene at lyde ham ſom ſaadan [1]). Biſkop Haakons Ønſke at give Jonskirken en Abbed i Broder Bjarne fra Halsnø ſtrandede paa dennes Vægring (ovenf. S. 327). — Ved denne Tid anſøgte en Broder Herman i Halsnø om Orlov fra Kloſtret, men Biſkop Haakon, til hvem Abbeden derom henvendte ſig, ſvarede, at Hermans Bøn ſnarere gik ud paa Ulov end Orlov, og at han havde foreholdt ham, at han ſkulde blive i det Kald, han var kaldet udi, og erindre, at den der lægger Haand paa Ploven, men ſeer tilbage, er uværdig til Guds Rige, ſamt at det er uſømmeligt at bortlægge ſin Ruſtning, før Seieren er vunden. Biſkoppen har og mærket paa Herman, at det iſær er Brødrene Joſefs og Sigurds Spotteord om Skomagere og Skindere, der har vakt Ønſket hos ham om at vende tilbage til Verdens Larm, hvorfor Abbeden ſkal rettеſætte disſe og tilholde dem Kjærlighed i al Tale, hvis de ville undgaa alvorlig Tugt. Brevet ender med Bøn om at hjælpe Herman til ærligt Skifte af tarvelige Klæder, en Gunſt han viſt vil paaſkjønne [2]). — 28de Septbr. (1340) bad Biſkop Haakon Halvard om at ſkaffe ham for fuld Betaling en god Ligſteen, ſom han vilde lægge over en god Ven [3]).

Med Mandedøden ophøre ſom ſædvanlig Efterretningerne. Om Vaaren 1388 laa Droſten Hr. Ogmund Finnsſøn til Hesby ſyg den lille Konventſtue paa Halsnø, og døde der kort Tid før 14de April, paa hvilken Dag Abbed Thorſtein af Halsnø og hans Kapittel udſtedte et Vidnesbyrd om hans Død og hans Gaver til Domkapitlet i Stavanger [4]). — Samme Abbed Thorſtein gav 26de April 1392 Svein Thorgilsſøn, Chorsbroder i Stavanger, ſin og Konventets Fuldmagt til at tiltale de Mænd, ſom havde brændt Bjerget i Foſſen i Sands Sogn i Suldal, hvorpaa Kloſtrets Fiſkekar ſtod paa det ſøndre Land [5]). — I

---

[1]) ibid. 427—429. Suhm XII. 302.

[2]) Barth. IV. 713, mellem Breve fra 1339. Herman har vel været Skomager før han blev Munk, og er derfor bleven ſpottet.

[3]) Saml. til N. F. Hiſt. V. 156. Man kan gjette paa, at Stenen var beſtemt for Biſkop Jon Halthorsſøn (ovenf. S. 140.)

[4]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 37. No. 14. Saml. til N. F. Hiſt. III. 591.

[5]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 37. No. 1. b. Originalen har 1292, men allerede Sandvig har antaget et C udeladt i Aarstallet, da Skrift og Sprog tydeligt er yngre. I 1292 var Jon, ikke Thorſtein, Abbed her.

1422 var Salve Eiriksſøn Abbed i Halsnø i Bergen, hvor han med Biſkop Aslak og Fl. forſeglede Fru Margareta Eilifsdatters Vidnesbyrd om ſine Slægtſkabsforhold[1]). Fra det Provindſial-Concilium, ſom Erkebiſkop Aslak havde ſammenkaldt til Bergen i 1435, udeblev Biſkopperne af Oslo, Orkenerne og Hammer, tilligemed flere Abbeder, Priorer og Kapitler, ſom ikke havde ſendt Fuldmægtige. Paa Grund heraf bandſatte han 29de Auguſt Biſkopperne til næſte Kirkemøde. Abbederne og de lavere Geiſtlige derimod, hvis Straf var ham ſelv overladt, affatte han fra deres Embede, til de havde ſøgt og faaet Afløsning. Blandt disſe var Abbed Salve af Halsnø, til hvem Biſkoppens Bandbrev haves[2]). Senere nævnes han 1436 ſom Vidne i Stavanger, og nedlagde ſin Værdighed i 1444. Dette ſees af et Brev af 28de Septbr. d. A., hvori Salve Abbed og Olaf Eriksſøn, Kannik og Electus i Halsnø, leiede til Skrædderne i Bergen Kloſtrets Gaard Kringen i Michaels Kirkeſogn for 8 Pund engelſk aarlig; men da Kloſtret var dem 41 Pund engelſk ſkyldigt, ſkulde Skrædderne i 21 Aar afdrage 2 Pund i Leien. Brevet udſtedtes i Bergen, hvor og nogle af Halsnøs Kanniker, maaſke paa Grund af Abbedſkiftet, vare tilſtede, under begge Abbeders og Konventets Segl[3]).

Abbed Olaf Eriksſøn ſolgte i 1445 med (ſin Broder?) Gunnar Eiriksſøn, Chorsbroder i Stavanger, en Toft der, Midtriken, til Gunhild Preſtſøſter for en Mark Guld i gode gilde Penge. Han havde ogſaa kjøbt noget Jordegods paa Borgund-Øen af Amund Floge, men da det var Hr. Alf Knutsſøns og Fru Magnilds Odelsgods, dømte ſenere Norges Riges Raad dem det til Gjenløsning, hvorfor Abbed Haakon af Halsnø 6te Oktbr. 1466 oplod Hr. Alf dette Gods mod et Stykke Deventer og en Lod i Gaarden Midhuus paa Halsnøen; desuden lovede Abbeden at holde Hr. Alfs Faders og Moders Aartid[4]). Abbed Olaf deeltog 1ſte Auguſt 1450 i Nidaros ſom Medlem af Norges Rigsraad i dettes Erklæring om, at Chriſtiern af Danmarks Valg til Norges Konge var det ene lovlige[5]), og gjorde i 1452 paa ſit Kloſters Vegne Paa-

---

[1]) Dipl. Norv. I. No. 683. Norſk Tidsſkrift IV. 71.

[2]) Barth. III. 844—847. I Aftrykket heraf i Pontopp. Annal. II. 563—565 er der læſt Salomonem for Salvonem.

[3]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 41. No. 16. Afſkr. i kgl. Bibl. i Kjøbenhavn, Ny Saml. No. 1554 d. 4to.

[4]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 42. No. 11. fasc. 45. No. 6.

[5]) Jahns Unionshiſtorie S. 532. Abbed Olafs Segl (No. 20 paa Steentrykket

paa en Fæhage af Store-Brandvik paa Huglersen, men da Gaar-
Eiere oplyſte, at denne Hage i Mands Minde havde tilhørt Brand-
uden at Nogen derpaa havde klaget, før Abbed Olaf nu, og de for
er Matthias af Halsnø, der var tilſtede, tilbøde Ed derom paa
amentet, hævedes Søgsmaalet [1]).

Forfatteren af den oftere nævnte gamle Kloſter-Fortegnelſe har bevaret
ene paa nogle af de følgende Abbeder, om hvem vi forreſten Intet

Deri nævnes en Nikolaus 1493, Olaf 1515, og Amund,
519 indviedes af Biſkop Andor i Overvær af Erkedegnen Olaf
kildsſøn og Mag. Geble Pedersſøn, ſom da holdt den første Præ-
[2]). Amunds Eftermand og Kloſtrets ſidſte Abbed var Gunnar,
11te Decbr. 1530 med to Andre i Halsnø gav en Udſkrift af en
orges Rigsraad i Sortebrødre Kloſter i Bergen 1524 fældet Dom
mmende Slægten Roſtung, og 12te Auguſt 1531 fik Kong Fre-
Værnbrev for ſig, Gods, Tjenere og Klenodier o. ſ. v., rørligt
ørligt, ſamt Stadfæſtelſe paa alle fremfarne Kongers Privilegier,
dſte Brev af denne Art, man kjender. Sidſte Gang forekommer
Gunnar 23de Juni 1536, da han udſtedte ſit Hyldingsbrev til
tian den Tredie, ligelydende med Abbed Matthias's af Lyſe [3]).
Halsnø Kloſter er uden Tvivl paa ſamme Maade ſom Lyſe først
aget efter Norges fuldſtændige Underkaſtelſe. Jens (Pallesſøn)
id, der havde gjort ſig fortjent paa Toget mod Erkebiſkop Olaf i
, fik ſ. A. Hardanger Len ſom Belønning, og 30te Aug. 1539
des Halsnø Kloſters Gods paa 10 Aar mod Afgift. Men alle-
1546 pantſatte Kongen ham begge Len for 1000 Daler [4]). Erik
ndorf fik 1552 Bevilling at udløſe Slid og fik 1553 Livsbrev paa
ne. Efter hans Død 1606 fik Jørgen Brockenhuus dem paa Afgift
6—1634), derpaa Erik Ottesſøn Orning til Vatne (1634—1646),

---

i 1ſte Udg.) er en Due, ſom maaſke er hans Familievaaben, men og kan betegne hans Værdighed ſom Abbed i et Helligaands-Hoſpital.

) Lundbs Spec. Dipl. Norv. 11—12. Hvorvidt en Deel af Hr. Hartvik Krumedikes Gods ſkulde være ſolgt til Halsnø eller noget andet veſtenfjeldſk Kloſter (Saml. t. N. F. Hiſt. VI. 134), give de nu bekjendte Kilder ingen Anledning til at afgjøre.

) Script. IV. 417.

) Dipl. Norv. I. No. 1078. Norſke Regiſtr. i Afſkr. I. 258. Saml. t. N. F. Hiſt. VI. 36. Aktſtykker t. Greve-Feiden. II. 285.

) Norſke Regiſtr. i Afſkr. I. 258. 281.

Otto Krag (1646—1650 eller 1651), Jørgen Rosenkrands (1651—1654?), Peder Juel (1654?—1656), hans Enke Dorte Sehested (1656—1659) og endelig Christoffer Urne til Aasmark 1659 til sin Død 27de Septbr. 1663. Fra 1ste Mai 1664 lagdes Halsns og Hardanger under det nyoprettede Bergenhuus Amt.

Af dette Klosters Levninger er ovenf. S. 127 ff. givet nogle Oplysninger, samt i 1ste Udgave S. 225 et Rids af de Grundvolde, som forefandtes der i 1840, førend Halsns Hovedgaard blev ombygget og dermed alle Spor af det gamle Kloster forsvandt[1]). Den endnu (i 1843) staaende „Steenstue" er høist rimelig Klostrets gamle Sygestue, i hvilken Hr. Ogmund Finnsøn døde. Af dets Adkomstbreve, Jordebøger o. s. v. ere fra Klostertiden ingen tilovers[2]). Dets og Lyses Historie danner derfor og en mærkelig Modsætning til Munkelivs; der næsten blot Kjøb og Salg, her derimod saagodtsom ingen Testamenter eller Kjøbebreve, men derimod Oplysninger om de indre Forhold, som kaste mangen klar Lysstraale paa vort Klostervæsen i det Hele.

§ 20. Tvivlsomme Klostre i Bergens Stift.

1. Fane (Fani) Kirke, 1½ Miil Syd for Bergen, er nu Hovedkirke for Prestegjeldet af dette Navn paa Nordhordland. Her stiftede Bergens Biskop Arne, der blev viet 1226, et Hospital (ecclesia et hospitale sanctæ crucis de Fana), hvis Formand (rector) og Brødre, som der tjente Gud (fratres — personæ — domino militantes), Pave Gregor IX paa Biskoppens Bøn tog i apostolisk Værn 27 Juli 1228[3]). Da Bullen nævner flere Brødre ved Kirken, hvormed dog ikke Hospitalslemmerne kunne menes, og da Fane opføres i vor ældste Klosteroptegnelse (Script. Rer. Dan. anf. St.), medens alle øvrige Hospitaler ere udelukkede, har maaske dette Hospital havt en klosterlig Indretning, som dog i intet Tilfælde har været af lang Varighed; thi allerede Den

---

[1]) Hvad Suhm, Danm. Hist. V. 637, efter Ramus fortæller om Lyse Klosters Levninger, angaar snarere Halsns.

[2]) Derimod haves Jordebøger fra Lenstiden, og dets senere Bestyrelse for Kronens Regning, men vi have ligesaalidt her som ved andre Klostre kunnet tage noget Hensyn til dem. Da Godset solgtes i forrige Aarh., udgjorde det over 628 Løbers Skyld, men det er uvist, om alt dette oprindelig tilhørte Klostret.

[3]) Dipl. Norv. II. No. 6. Langebek i Script. Rer. Dan. IV. 419—420. Suhm IX. 557. Pontopp. Annal. I. 642. Thork. Dipl. II. 25.

ærbr. 1303 afstod Biskop Narve af Bergen sin og sit Kapitels Ret
l Korsets Kirke i Fane med Tilliggende til Provsten og Kannikerne
ed de 12 Apostlers Kirke i Bergen, for at forbedre dennes Indtægter,
g der gjøres kun det Forbehold, at Presten eller Presterne paa Fane
ulle lyde Biskoppen af Bergen i alle aandelige og timelige Sager[1]).
ra den Tid Fane kom under Apostelkirken, og da den derefter blev et
f de 14 kongelige Kapeller, var der kun een Præst. I senere Aar bleve
betingelserne for Afstaaelsen Gjenstand for langvarig Strid mellem Bi-
skopperne Arne og Audfinn paa den ene Side og Kapellernes Magister
Finn Halldorsson paa den anden, hvorom flere Breve ere i Behold.
Saaledes blev Grim Ormsson, Kannik ved Apostelkirken og Præst i Fane,
sat af Audfinn i 1319 paa Grund af Fraværd uden dennes Vidende,
vorpaa Grim appellerede til Erkebiskoppen, og oplæste sin Appel først i
Ireisdighedskirken i Bergen 27de Oktbr., og derpaa for Biskoppen selv
Halsns 2den Novbr. Men da han der afbrød dennes Messehold,
ndsattes han samme Dag. Senere gav dog Grim efter, erkjendte Fane
irke for ledig, og erklærede 21de Novbr., at han ikke vilde forfølge
ppellen til Erkebiskoppen[2]). — Om dette Hospital bør henregnes til
lostrene, tør vi ingen Mening have, da al Efterretning om dets ældre
rhold mangler; men at det lige til de sidste Tider ei har været en
vanlig Sognekirke, sees deraf, at Slotsskriveren paa Bergenhuus Jens
strupsson 9de Aug. 1541 blev forlenet med „Fane Kapel og Len"[3]).
idtil er en af de smukkeste Landskirker i Bergens Stift, bygget tildeels
af huggen Stein, og Vest for samme fandtes i 1779 Levninger af en
ygning, som antoges for Hospitalet[4]).

2. Spaanheim Nonnekloster i Ulvik Sogn i Hardanger om-
tales af Schwabel[5]). Sagnet støtter sig alene til en gammel Steen-
ilder paa Gaarden med Vegsteens Buedør og Vindue, men det er vist
ig, at ikke Klosterfolk alene byggede murede Kjældere. Hertil kommer,
t Gaarden Spaanheim i 13de og 14de Aarhundrede var Odelsgods,
g havde anseede Beboere[6]), deriblandt Thorgeir Petersson af Spaan-

[1]) Dipl. Norv. III. No. 58.
[2]) Barth. IV. 18—22.
[3]) Norske Registranter i Afskr. i Rigsarchivet. I. 267.
[4]) Topogr.-Statist. Saml. ved Selsk. for Norges Vel. H. II. 105.
[5]) Hardangers Beskrivelse S. 40. jfr. Budstikken VII. 402.
[6]) Saml. Saakonsk. Saga c. 81. Schwabe Diplarium. Anhang S. 4.

heim, som 24de Augnst 1310 gjorde sit Testamente med Gaver til Kirkerne i Ulvik, Eidsfjord og Opedal, medens nogen Kirke eller Kloster paa selve Spaanheim ikke omtales [1]). At et Kloster efter denne Tid skulde være stiftet her, er lidet rimeligt, da Klosterstiftelsernes Tid da var forbi. Er Spaanheim i senere Tider kommen i noget Klosters Eie, maa det nærmest være Nonneseter i Bergen, siden Sagnet netop gjør det til et Nonnekloster. Snarere har det dog været et Hospits mellem Voss og Hardanger.

3. Kannikeberg i Viksers Sogn i Hardanger er en liden Gaardpart ved Bunden af Firesund, hvorfra en Fjeldvei gaar over til Voss. Schnabel beretter [2]), at her ifølge Sagnet har været et Munkekloster, og at Levninger af en gammel Muurbygning i hans Tid fandtes der. Men at et virkeligt Kloster har været her, er der vist ingen Grund til at antage; muligt har her været et Hospits, men da Gaarden har været og er beneficeret Kapellanen ved Bergens Domkirke, ligger heri uden Tvivl tilstrækkelig Forklaring baade af Navnet og Sagnet.

4. Opedals (Aupudals) Kloster i Ullensvang i Hardanger. Et kort Stykke fra Ullensvangs Kirke ligger Gaarden Opedal, saaledes efter Ope-Elven, som gjennem Opefossen ovenfor Gaarden styrter sig Høifjeldet ned i den trange Tverdal. Denne Gaard danner en af de største Bondebyer i Norge med 34 Opsiddere, og her var i Middelalderen en Kirke, hvortil Thorgeir af Spaanheim i 1310 gav en Mark brændt. Her lægger Sagnet et Kloster, ligesom man endnu paa en af Gaardene, Munkegaarden [3]), paaviser en Steenkjælder med hugne Hjørner, samt en „Munkekilde". Schnabel [4]) meddeler et Brev af 1551, hvori en Gaard nævnes „hos Opedals Kloster", af hvilket det i det Mindste er vist, at man strax efter Reformationen i daglig Tale har nævnte Stedet saaledes. Det kan heller ikke være Tvivl om, at der paa Opedal har været en Stiftelse, der kan retfærdiggjøre Navnet og Sagnet, ligesom en Kirkes Anlæg lige tæt ved Sognekirken paa Ullensvang styrker Formodningen. Men da Gaarden Opedal i umindelige Tider [5]) har tilhørt Lysekloster, og intet Kloster her omtales i nogen skriftlig Efter-

---

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 30. No. 25.

[2]) Hardangers Beskrivelse S. 49.

[3]) Neumann i Budstikken VII. 391.

[4]) Hardangers Beskrivelse S. 44 samt Bilag C.

[5]) Man kjender vel ikke Lysekloosters Gods fra den katholske Tid, men da dette har

retning fra Fortiden, bliver Klosternavnet m. v. uden Tvivl bedst forklaret ved her at antage et Hospitium med Kapel under Lysekloster, hvilket ogsaa Beliggenheden i høi Grad bestyrker. Pilegrime nemlig, der fra Østlandet skulde til Bergen eller omvendt, maatte til Fods frem over Fjeldene, og enten de fra Bergen toge over Fane og Lyse eller gjennem Voss og Graven, maatte de dog østenfor Sørfjorden søge Høifjeldene. Endnu er den sædvanligste Overgang til Thelemarken netop fra Ullensvang af, naar man ikke vil heelt ned til Odde og Røldal, og efter hvad i 1ste Afsnit § 11 er oplyst om Klosterhospitierne i Almindelighed, tør man næsten sige, at et saadant maa have ligget i denne Egn, som et Hvilepunkt i den Pilegrimsvei, som „Svalestuerne" nærmere antyde for det indre Fjeldlands Vedkommende. Dette hindrer forresten ikke, at Opedal har været en større Bugaard under Lyse, som her har holdt en eller flere Munke for at pleie de Reisende, holde Messe i Kirken og indsamle Gaver. Ved Reformationen blev Kirken nedlagt, og af den er nu ikke Spor tilbage. Til det saakaldte „Opedals Kloster" knytter sig et andet mærkeligt Sagn, nemlig at den under Navnet „Kloster-Lasse" bekjendte Nordmand Laurits Nilsson, der i Brunsberg blev Jesuit, og der uden Held arbeidede for Katholicismen i Sverige og Norge omkring 1600, i længere Tid skal have opholdt sig her [1]).

---

gik over i Andres Hænder, og siden er bevaret saagodtsom uforandret i de sidste 200 Aar, er der al Rimelighed for, at ikke store Omskiftninger ere foregaaede dermed.

[1]) Undskiften Nr. 630. I Forbindelse hermed staar uden Tvivl Christian IVs Befaling til Lensmændene af 24de Juli 1604 at udvise alle Jesuiter af Riget, og ikke at lade dem snige sig til noget Præstekald.

heim, som 24de Augnst 1310 gjorde sit Testamente med Gaver til Ki
lerne i Ulvik, Eidsfjord og Opedal, medens nogen Kirke eller Klos
paa selve Spaanheim ikke omtales [1]). At et Kloster efter denne T
skulde være stiftet her, er lidet rimeligt, da Klosterstiftelsernes Tid da v
forbi. Er Spaanheim i senere Tider kommen i noget Klosters Eie, m
det nærmest være Nonneseter i Bergen, siden Sagnet netop gjør det
et Nonnekloster. Snarere har det dog været et Hospits mellem Vo
og Hardanger.

3. Kannikeberg i Viksers Sogn i Hardanger er en liden Gaar
part ved Bunden af Firesund, hvorfra en Fjeldvei gaar over til Vo
Schnabel beretter [2]), at her ifølge Sagnet har været et Munkekloster,
at Levninger af en gammel Muurbygning i hans Tid fandtes der. M
at et virkeligt Kloster har været her, er der vist ingen Grund til at a
tage; muligt har her været et Hospits, men da Gaarden har været
er beneficeret Kapellanen ved Bergens Domkirke, ligger heri uden En
tilstrækkelig Forklaring baade af Navnet og Sagnet.

4. Opedals (Aupudals) Kloster i Ullensvang i Hardang
Et kort Stykke fra Ullensvangs Kirke ligger Gaarden Opedal, saale
efter Ope-Elven, som gjennem Opefossen ovenfor Gaarden styrter
Høifjeldet ned i den trange Tverdal. Denne Gaard danner en af
største Bondebyer i Norge med 34 Opsiddere, og her var i Middel
deren en Kirke, hvortil Thorgeir af Spaanheim i 1310 gav en Ma
brændt. Her lægger Sagnet et Kloster, ligesom man endnu paa
af Gaardene, Munkegaarden [3]), paaviser en Steenkjælder med hug
Hjørner, samt en „Munkekilde". Schnabel [4]) meddeler et Brev af 155
hvori en Gaard nævnes „hos Opedals Kloster", af hvilket det i d
Mindste er vist, at man strax efter Reformationen i daglig Tale h
nævnte Stedet saaledes. Det kan heller ikke være Tvivl om, at der
Opedal har været en Stiftelse, der kan retfærdiggjøre Navnet og Sagn
ligesom en Kirkes Anlæg lige tæt ved Sognekirken paa Ullensvang sty
ker Formodningen. Men da Gaarden Opedal i umindelige Tider [5]) h
tilhørt Lysekloster, og intet Kloster her omtales i nogen skriftlig Efte

---

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 30. No. 25.

[2]) Hardangers Beskrivelse S. 49.

[3]) Neumann i Budstikken VII. 391.

[4]) Hardangers Beskrivelse S. 44 samt Bilag C.

[5]) Man kjender vel ikke Lysekloosters Gods fra den katholske Tid, men da dette h

rtning fra Fortiden, bliver Klosternavnet m. v. uden Tvivl bedst forklaret ved her at antage et Hospitium med Kapel under Lysekloster, hvilket ogsaa Beliggenheden i høi Grad bestyrker. Pilegrime nemlig, der fra Østlandet skulde til Bergen eller omvendt, maatte til Fods frem over Fjeldene, og enten de fra Bergen toge over Fane og Lyse eller gjennem Voss og Graven, maatte de dog østenfor Sørfjorden søge Høifjeldene. Hvad er den sædvanligste Overgang til Thelemarken netop fra Ullensvang af, naar man ikke vil heelt ned til Odde og Røldal, og efter hvad 1ste Afsnit § 11 er oplyst om Klosterhospitierne i Almindelighed, tør man næsten sige, at et saadant maa have ligget i denne Egn, som et hvilepunkt i den Pilegrimsvei, som „Svalestuerne" nærmere antyde for et indre Fjeldlands Vedkommende. Dette hindrer forresten ikke, at Opedal har været en større Bygaard under Lyse, som her har holdt en eller flere Munke for at pleie de Reisende, holde Messe i Kirken og indsamle Gaver. Ved Reformationen blev Kirken nedlagt, og af den er nu ikke Spor tilbage. Til det saakaldte „Opedals Kloster" knytter sig et andet mærkeligt Sagn, nemlig at den under Navnet „Kloster-Lasse" bekjendte Nordmand Laurits Nilsøn, der i Brunsberg blev Jesuit, og der uden Held arbeidede for Katholicismen i Sverige og Norge omkring 1600, i længere Tid skal have opholdt sig her [1]).

---

gik over i Andres Hænder, og siden er bevaret saagodtsom uforandret i de sidste 200 Aar, er der al Rimelighed for, at ikke store Omskiftninger ere foregaaede dermed.

[1]) Dubstikken Nr. 630. I Forbindelse hermed staar uden Tvivl Christian IVs Befaling til Lensmændene af 24de Juli 1604 at udvise alle Jesuiter af Riget, og ikke at lade dem snige sig til noget Prestekald.

Fierde Afsnit.

Kloſtre i Stavangers, Hammers og Oslo Stifter.

I.

Kloſtre i Stavangers og Hammers Stifter.

§ 1. Overſigt. Beſlægtede Indretninger.

Overflødigheden af uvæsentlige Bidrag gjorde det vanskeligt at give nogen sammenhængende Fremstilling af flere bergenske Kloſtres Historie; men i Stavangers og Hammers Stifter møder en anden og væsentligere Mangel, idet man med Undtagelse af Utsteins Kloſter saagodtsom ingen Kundskab har om Kloſtervæsenet der. Dette er for Hammers Vedkommende ikke saa forunderligt, da det hele Biſpearchiv, som opbevaredes i Biſkoppens Taarn i Hammer, blev tilligemed Byen opbrændt af Svenſkerne 1567 i den nordiſke Syvaarskrig, ligesom den Fortegnelſe over Biſkoppens Bøger og Breve, som i 1553 skal være nedſendt til Chriſtian III, nu ikke er at gjenfinde. Men Stavangers[1]) Domkapittels Brevſkaber ere endnu for en stor Deel opbevarede, og Kundskaben til dette Stifts Forhold i Middelalderen er isvrigt ikke saa ubetydelig. Naar man derfor aldrig finder andre Kloſtre end Utstein nævnte i dette Stift, er der liden Grund til at antage, at det har havt flere, især da en fildigere Oplysning synes bestemt at tale derimod. Det store og i andre Henseender mærkelige Strøg langs Kysten fra Ryfylke til Langesundsfjorden, en Strækning af omtrent 45 norske Mile, synes saaledes at have været aldeles blottet for Kloſtre.

---

[1]) Stavangers Stift havde andre Grændser i Middelalderen end nu, idet Hallingdal og Valders samt en Tid Eidfjord Sogn i Hardanger hørte dertil, medens Øvre Thelemarken laa til Hammers og Oslos Stifter. Se isvrigt om Biſpedømmernes Grændser Munthes Anm. i Aalls Snorre II. 169—170. Munch, Norge i Middelalderen S. 12.

Ligesaa mærkeligt er det, at Stavanger-Egnen, hvor Kongerne oftere opholdt sig, mange af Landets mægtigste Slægter hørte hjemme, og en selvstændig Biskop forekommer strax efterat Riget deeltes i Bispedømmer, først i sidste Halvdeel af 13de Aarhundrede, altsaa 130—160 Aar efter de 3 øvrige Stifter, synes at have faaet sit første og maaske eneste Kloster, Utstein; de Klostre, man har troet at kunne paavise i Stavanger By, ere nemlig tvivlsomme. Sagnet er derimod ikke saa karrigt med Klostre her i Stiftet. Det omtaler et paa Liknes og Egeland i Avinesdal, et paa Fodneby Prestegaard i Mandalen, et paa Magnus i Moland i Øvre-Thelemarken, og endelig et paa Tangen ved Arendal, om hvilke alle vi nærmere skulle tale. — Ogsaa paa Hospitaler er Stavanger Stift fattigt. Det eneste, hvis Stiftelse og Anordning man kjender, er St. Peters Hospital i Stavanger, senere kaldet St. Jørgens Kloster, og stiftet omtr. 1270 af Kong Magnus og Biskop Thorgils, idet Kongen gav sin Odelskirke, St. Peters Kirke, dertil, medens Biskoppen opbyggede de fornødne Huse, samt med sit Kapittel lagde en Ager ved Kirken og noget Jordegods til Underhold for Presten og de Mænd, som skulde tjene ham der. Hospitalet (almósohúsit) skulde optage „fattige Mænd, som sygnede i Byen, at de der kunde vente Bod eller Bane, og ikke bæres syge, saarede eller halvdøde Gaard imellem, som indtil er skeet“ [1]). Her er følgelig Tale om et Sygehuus for Fattige med een Præst, og ei om noget Kloster. — Ingen Gilder omtales i dette Stift, skjønt de visselig have været til. Derimod vare her flere kongelige Kapeller. Det vigtigste var St. Olafs Kirke paa Avaldsnes paa Kormt, som Biskop Ketil 30te Septbr. 1305 afstod til Kong Haakon [2]), som nu omdannede den til et Kapel ved Kongsgaarden der, og i sit Testamente gav dette foruden forskjellige Kirkeprydelser alle kongelige Jordtægter af Kormt, indtil Kirkens Bygning var fuldendt [3]). Den var en mindste af de 4 Kollegiat-Kapeller, og havde neppe længe efter Kong Haakons Tid flere end een Præst. De øvrige ikke kollegiate Kapeller i Stiftet vare: St. Peters Kapel paa Saurbø i Ryfylke, St. Laurentii Kapel paa Huseby paa Lister og St. Laurentii Kapel i Sikundasund (Egersund).

---

[1]) Thork. Dipl. II. 58. Paa samme Sted, nu kaldet St. Pebers Gjærde, ligger endnu Stavangers Amts Sygehuus.

[2]) Dipl. Norv. I. No. 104.

[3]) Thorkelin Analecta 168—169. Langebek antager, at det er denne Kirkes Altertavle, som er afbildet i Script. Rer. Dan. IV. 375.

Hammers (Hamar) Biſpedsmme oprettedes først ſamtidigt med Erkeſtiftet 1152. Hertil lagdes det ſydlige Østerdalen[1]) med Idre og Serna Sogne, der laa til Elverum, men ſiden 1645 have hørt til Delarne i Sverige, Hedemarken, Gudbrandsdal, Thoten, Land, Hadeland, Ringerike, Modum, Sigdal, Rumedal, det Meſte af Øvre-Thelemarken, ſamt Lillehereds Sogn af Nedre-Thelemarken. Biſpeſædet var Hamarkaupangr eller Biskupshamar, nu Stor-Hammer Gaard i Vangs Sogn paa Hedemarken, der fordum var en ikke ubetydelig Stad, hvorom næſten ingen Kundſkab haves. Det er alene Stiftets Berørelſe med Naboſtifterne eller dets Prælaters Nærværelſe udenfor Stiftet, ſom i Forening med enkelte Diplomer og Notitſer giver os nogen Oplysning derom. Næſten al Kundſkab om de indre Forhold i Biſkopsſtaden hentes fra en Beſtrivelſe over Hammer, bygget paa en af Chriſtiern Munk, Befalingsmand paa Hammer Gaard, i 1553 ved Efterſynet af Biſpearchivet i Hammers Taarn nedſkreven Beretning om Byens Tilſtand i ældre Tider[2]).

Bygningen af Hammers Domkirke (Kriſtkirken, Treforldighedskirken) paabegyndtes efter Kardinal Nikolaus's Anordning og tildeels paa hans Bekoſtning i 1152, af den første Biſkop Arnald, og fortſattes af de følgende Biſkopper indtil Paal (1232—1252), under hvem den ſynes fuldført. I Forbindelſe med Kirken ſtod en Skole ſamt et St. Olafs Kloſter, rimeligviis Prædikebrødrenes Kloſter, der laa under fælles Tag med Biſpegaarden, Kannikegaarden og Skolen[3]); desuden omtales et St. Antonii Kloſter i Hammer paa Grønnegade ved Stranden. Udenfor Hammer By fandtes neppe noget Kloſter. Som tvivlſomme Kloſtre ſkulle vi omtale et Nonnekloſter i Hammer, Storsen paa Ringerige, Steenhuſet paa Gran, Spitalerne paa Alfſtad og paa Hofvin, de formeentlige Kloſtre paa Grytting og Rolfſtad i Fron, ſamt paa Hjærdkin paa Dovre. — Af andre geiſtlige eller med Klo-

---

[1]) Nordre Østerdalen indtil Tylldal regnedes for det Meſte til Erkeſtiftet.

[2]) Den er oftere udgivet; bedſt med en fortrinlig Indledning af J. Chr. Berg i Thaarups Magazin II. 207—288, og af Fougn. Lundh i Budſtikken II. 781 ff. Desuden oftere ſærſkilt aftrykt. Blandt de i 1553 nærværende nævnes Hr. Trugels Kantor, „vel over 100 Aar gammel", hvis Oplysning om Kloſtrene her altſaa bliver en Samtidigs. Som eneſtaaende har denne Beretning med alle ſine Mangler ſit ſtore Værd. Nogen Oplysning giver ogſaa en gammel Liſte over Biſkopperne i Hammer blandt de Kallſke Manuſkr. No. 570 p. kgl. Bibl. i Kbhvn., men den er i mange Dele høiſt upaalidelig.

[3]) Ovenf. S. 24. Thaarups Magaz. II. 249—250.

tervæsenet beſlægtede Indretninger kjender man saagodtsom ingen i Hamer Stift. Ingen af de kongelige Kapeller laa her, og til Stifts Gilder have vi kun et svagt Spor, idet Schøning i sin Reise eretter, at man nedenfor Ringebo Kirke ved Elven finder Spor af jældere paa en Vold, kaldet Gildevolden, som han ligeledes har indet nævnt i et Brev fra 14de Aarhundrede, udstedt „a Gildisvellinum erads stefnu bœnum i Ringabu". Af Hospitaler kjendes kun et i yen (hospitale Hamarience), ved hvilket et Helligaandskors's Kapel m, til hvis Bygning Biskop Thorfinn af Hammer 1284 gav 50 Mark erl[1]). Men da der desuden nævnes en St. Jørgens Kirke i ammer, og denne Helgens Kirker, saavidt vides, altid vare forenede ed Sygehuse, havde Byen uden Tvivl et Hospital ved denne Kirke, da en efter Beskrivelsen over Hammer By maa have ligget for langt fra orskirken, til at Hospitalet ved denne kan have tilhørt St. Jørgens irke[2]). Endelig henpege Gaardsnavnene Spitalen i Stange og i Odalen paa lignende Plejestiftelser imellem Mjøsen og Glommen, ligesom Svalestuerne i Numedal og Øvre-Thelemarken, efter hvad ovenf. S. 72 ff. er oplyst, her maa komme i Betragtning.

§ 2. St. Laurentii Kloster paa Utstein.

Utstein er egentlig et lidet Skjær, strax i Vest for den betydelige kloster-ø i Rennes-s Præstegjeld i Ryfylke, 1½ Miil Nord for Stavanger. Paa Øens Vestside laa tidligere en Kongsgaard, der efter Skjæret kaldtes Utstein, og hvor Harald Haarfager ofte opholdt sig[3]); mere nævnes og denne Gaard nu og da i Forbigaaende i Sagaerne. Fra Slutningen af 13de Aarhundrede omtales derimod Utstein som et St. Laurentius helliget Augustinerabbedi, om hvis Alder og Stifter Underretning mangler. Da Utstein oprindelig var Kongsgaard, maa Klostret nærmest være stiftet af en af Norges Konger, men det nævnes hverken blandt Haakon Haakonssøns Bygninger eller i Magnus Lagabøters Testamente, og dog kan Klostret ikke være yngre end 1280,

---

[1]) Suhm X. 1027. Det bør mærkes, at ingen hammerske Klostre forekomme i hans Testamente, hvori flere nordenfjeldske nævnes.

[2]) Thaarups Magaz. II. 256—257. 261. Bydst. II. 791. 792. 795 og Anmærkningerne der.

[3]) Snorre, Harald Haarf. Saga c. 40. Fornm. Sögur I. 14.

da det kort derefter alt havde idetmindſte ſin anden Abbed. Vi antage derfor Utſtein Kloſter ſtiftet omtrent i Magnus Lagabøters Tid; men herom lader Intet ſig med Visshed afgjøre. Som Augustinerkloſter var det underlagt Stavangers Biſkops Tilſyn [1]).

Det ældſte Vidnesbyrd om Utſtein har man i Arnbjørns af Heines Teſtamente (ved 1286), hvori han giver 20 Mark Sølv til Jerſalaland (ɔ: til Korstogene), forſkjelligt Jordegods til St. Svithuns Kirke i Stavanger, 3 Mark og et Bjørneſkind til Utſtein m. v. [2]). Den første Abbed, ſom nævnes her, hed og Arnbjørn, der gav Gaarden Horne til Domkirken i Stavanger [3]). Eftermanden Abbed Arnfinn og hans Brødre i Utſtein vidnede, at det var med deres Samtykke, at Arnbjørn Abbed havde givet Svithunskirken Horne, mod at hans Aartid ſkulde holdes med ſamme Høitid ſom for andre Høvdingers Sjæle, da ellers Godſet ſkulde falde tilbage til Utſtein [4]). Kort efter reiſtes Pretes mellem Biſkop Arne og hans Kapittel, blandt mere om hvem Horne ſkulde tilhøre, og i denne vidløftige Sag nævnes Abbed Arnfinn i 1297, da det paalagdes ham at ſtevne Biſkoppen, og i 1299, da de pavelige Dommere overdrage ham at løſe alle de Lærde og Læge, ſom Biſkop Arne havde bandſat [5]). Ved ſamme Tid ſtevnedes to Munke i Utſtein, Thrond og Ivar, ſom da betjente St. Olafs Kirke i Stavanger, med to Præſter i Stavanger af Abbed Eirik af Munkeliv at møde for ham i Bergen, for at ſvare paa Kapitlets Klager [6]). — Abbed Arnfinn var 1295 i Bergen, da Munkeliv kjøbte en Gaard, og 2den Juni 1302 udſtedte han med flere af Egnens Høvdinger Vidnesbyrd om Oplæsningen af Kong Haakons Gavebrev til Kapitlet i Stavanger og af de pavelige Kommisſærers Dom over Biſkop Arne. Ingemund, Kannik i Stavanger, der havde været Kapitlets Ordfører mod Biſkoppen, indſatte 1305

---

[1]) Forøvrigt kan Utſteins Kloſter nok være endog 100 Aar ældre; thi man har ved Lyſe og Halsnø Kloſtre ſeet, at Sagaers og Annalers Tavshed intet beviſe mod et Kloſters Tilværelſe. Men vi opføre Utſtein ſom alle andre Kloſtre ved den ſenеſte Tid, da det kan være ſtiftet.

[2]) Dipl. Norv. I. No. 70. jfr. No. 75.

[3]) Thork. Dipl. II. 214. Han maa være død eller have nedlagt ſin Værdighed før 1287; thi i d. A. både Gunnar Abbed i Halsnø, og Brevet nedenfor af 1295 viſer, at dennes Eftermand Jon var yngre Abbed end Arnfinn.

[4]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 30. No. 6. Brevet er ubatereet.

[5]) De ſidſte Breve i denne Sag findes i Thork. Dipl. II.

[6]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 30. No. 3. ubatereet.

denne og Abbeden af Utstein til sit Testamentes Executorer. I Gautes af Tolga Testamente (ved 1288) fik Klostret en Mark brændt [1]).

Arnfinns Eftermand Abbed Finn afstod 11te Decbr. 1318 med alle sine Brødres Samtykke til Biskop Haakon af Stavanger en 8 Alen bred Vei mellem Ageren og Badstuen nedenfor Vandet og op til Gaardsledet ved St. Olafskirke i Stavanger. Efter ham blev Erlend Abbed i Utstein, som med sine Brødre 8de Septbr. 1320 kvitterede Thorsbroder Orm Aslaksson for 13 Mark brændt og 1 Mark i engelske Penge, som han da betalte Klostret for Gaardene Haaland og Fulavik, som Abbeden med Biskop Haakons Samtykke havde solgt til Kapitlet i Stavanger, for at faa Pavetienden betalt [2]).

Den følgende Abbed, Eirik, havde alt i mange Aar styret sit Kloster slet, da det i 1333 kom til aaben Kamp mellem Biskop Eirik af Stavanger og ham. Man har baade Abbedens Klage og Biskoppens Tilsvar og Bestyldninger, hvoraf det er klart, at hiin ved Haardhed, Ødselhed og Usædelighed har tvunget Biskoppen til som Augustinernes lovlige Foresatte at indskride. Han begav sig da med sit sædvanlige biskoppelige Følge, og uden Tvivl efter forud at have meldt Abbeden sin Ankomst, 8de Septbr. 1333 til Utstein for at visitere Klostret; men han fandt Porten stængt. Biskoppen lod da Klostret med Magt aabne, løste de Munke, som Abbeden havde bandsat, af Bandet, og holdt Messe i Kirken. Forbitret herover ilede Abbeden samme Høst til Nidaros, hvor Rigets Biskopper vare forsamlede, uden Tvivl i Anledning af den om Sommeren viede Erkebiskop Paals Hjemkomst fra Rom. Men hans Klage for denne fik et uheldigt Udfald, da Biskop Eirik her fremkom med mange og alvorlige bevidste Bestyldninger mod ham, og efter sin Hjemkomst fandt Biskoppen det nødvendigt at berøve ham Bestyrelsen af Klostergodset. Nu begyndte ny Proces med tilhørende Indstigelser og Udflugter, og Abbeden dømtes 21de Octbr. 1334 for Udeblivelse til at have sin mulige Ret forbrudt.

Nu skrev han (29de Oktbr.) et Klageskrift til Paven, hvori Biskoppens Indtrængen i Klostret og Messen med Bandsatte først anføres; han kalder Visitationen et nyt Paafund, og anseer sig ikke forpligtet eller berettiget til at tage imod Biskoppen til sit Klosters Skade. Dernæst

---

[1]) Munkelivs Brevbog 143. Dipl. Arn. Magn. fasc. 30. No. 4. 9. Dipl. Norv. II. No. 24.

[2]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 31. No. 16. 23.

beſkylder han Biſkoppen for at have forholdt ham en af Kloſtrets Gaarde, og at have begravet en Mand i Domkirken, ſom havde forlangt Gravſted i Utſtein. Som Grund for ſin Affættelſe fra Kloſtergodſets Beſtyrelſe angiver han, at Biſkoppen paa denne Maade vil hindre ham fra at forfølge ſin Ret, og ſin Udeblivelſe under Sagens Behandling for undſkylder han med Frygt for, at Biſkoppen ſkulde fængsle ham. Han omtaler endelig ſin Appel til Erkebiſkoppen, men fortier Udfaldet deraf, og forlanger Erſtatning for Overlaſt og Tab [1]).

Denne Appel lod Abbeden 13de Novbr. 1334 overlevere Biſkoppen, ſom 12te Decbr. afgav ſin Forklaring i Sagen, og fremkom med mange og alvorlige Anker mod Abbeden. Efterat denne, beretter han, havde appelleret til Erkebiſkoppen, men ikke kunnet beviſe noget af ſin Paaſtande, erklærede denne efter viſe Mænds Raad Appellen ugyldig. Derpaa imødegaar han Abbedens Ankepoſter ſaaledes: 1) Saa ofte Abbeden og hans Brødre ere indbyrdes i Strid, maa det paaligge dem at godtgjøre Biſkoppen hans Udgifter til deres Forligelſe; 2) til Abbedens Fortælling, at Biſkoppen havde holdt Meſſe med Bandſatte, ſvarer, at Biſkoppen ſelv forud havde abſolveret dem, fordi han fandt deres Straf altfor ſtor i Forhold til Brøden, og til at formilde altfor utaalelige Straffe er han berettiget; 3) at han ſelv ſkulde være bandſat, er aldrig kommet ham for Øre, men da han erfarede, at den apoſtoliſke Nuntius truede ham, havde han efter bedſte Evne forſonet ſig med denne; 4) den Gaard, Abbeden omtaler, var frivillig og mod Erſtatning afſtaaet af Abbeden med hans Brødres Samtykke; 5) Biſkoppen kan beviſe, at den nu afdøde Mand, hvorom Abbeden ſkriver, i ſin ſidſte Time forlangte at begraves i Domkirken; 6) Abbedens Fortælling om Frygt for Arreſt er falſk og opdigtet, da Biſkoppen ſtrax ved Tviſtens Begyndelſe havde ſendt ham aabent Leidebrev med ſit ſtore Segl under. — „Men — vedbliver nu Biſkoppen, efterat Klagepunkterne ere gjendrevne — ſelv om alle diſſe Abbedens Paaſtand vare ligeſaa ſande, ſom de ere falſke, kunde jeg dog ikke for min Sjæls Freiſe forſvare at lade ham blive i Abbediet, paa Grund af hans ſtore Ugjerninger. Først har

[1]) Indtaget i Biſkoppens Tilſvar, Dipl. Arn. Magn. fasc. 33. No. 4. Paa denne Tid opholdt en pavelig Pengeſamler Petrus Gervaſii ſig ſom apoſtoliſk Nuntius i Norge, og Biſkop Eirik af Stavanger ſynes at have været bandſat af denne, rimeligvis for Udeblivelſe med Betalingen af de mangfoldige Afgifter, ſom nu paa een Gang fraavedes. (Dipl. Norv. II. No. 189). Dette har rimeligvis givet Abbed Eirik Mod til at appellere til Paven.

Abbed for Retten i Nidaros vedgaaet for Erkebiskoppen og mine
iskopper, at han i flere Aar tvertimod sin Ordensregel har tilbragt
tue i Svitr med en fornem ung Pige, og har lært hende et ukjendt
maal, saa Ingen kan forstaa, hvad de indbyrdes meddele hinanden;
at han har oversat for hende paa Norsk (in noricum) Brødrenes
, saa at hun kunde forstaa, hvad Straf de tilkom for deres Over-
ser. Fremdeles har han ladet hiin fornemme Kvindes Jorder til-
ia Klostrets Bekostning. Abbeden har for de samme Herrer til-
at han er berygtet for en ung Piges Mord, hvorom et bekræftet
sbyrd blev oplæst for Erkebiskoppen. Fremdeles, da selve Munkene
ein berettede mig, at de ikke kunde udholde Abbedens Uregjerlighed
trenghed, og gjerne paa egen Bekostning ønskede tre af de forstan-
Mænd af mit Kapittel, for at undersøge Sagen, overdrog jeg
at drage til Klostret; de have ved deres Hjemkomst berettet mig,
:drene endog kunde frygte Døden af Abbedens umenneskelige Streng-
Saaledes lagde han en Munk i Bolt og Jern i 4 Dage og 3
r uden Mad og Drikke for en Kappe, som han i Lægfolks Paa-
eskyldte ham for at have stjaalet, og dog fandtes Kappen siden an-
)s, saa at hiin Broder nær var uskyldig bleven sit Liv berøvet.
a havde han i Kapitlet for alle Brødrene aabenbaret, hvad De
re havde betroet ham i Skriftemaal. Fremdeles har han ladet den
g Brødrene givne Skriftefader piske med Riis som en Tyv, indtil
nod sin Villie aabenbarede de Synder, Brødrene havde skriftet, og
er Abbeden siden offentligt og grusomt straffede flere af dem. Ved
it Misbrug af sin Strafferet har han tilfalde fortjent Bandsættel-
— Desforuden har han Aar efter andet medtaget til Bergen Klo-
Korn og Meel, uden at bringe noget Vederlag hjem igjen; han
at overstyr og skjænket til Slægt og Venner, til Klostrets store
e, dets Senge og Boskab til 30 Marks Værd, samt bortført mod
renes Vidende Sølvkar, nogle endog forgyldte, tilligemed Kirkens
erste Bøger. I forrige Aar tog han med sig 12 Mand med Balli-
g Lænker til Klostrets Gaarde, ranede og plyndrede mod mit For-
italligt Gods, som han derpaa med disse bevæbnede Mænd skjændig
te i natlige Drikkelag, medens Brødrene, der sadde hjemme og
Gud, knap havde anstændigt Livsophold. Om alt her anført er
den efter lovligt Varsel edeligen overbeviist" [1]).

Dipl. Arn. Magn. fasc. 33. No. 4. Erkebiskoppens Dom findes ikke længere vedhængt.

treise. Ifølge heraf paalægger Erkebiskoppen nu Abbeden af Utstein der Bands Straf at betale til Biskoppen 4 arneske Gylden samt hver munk og Præst i Bispedømmet 1 arnesk Gylden[1]). Saafremt ikke Utstein Kloster her er bleven mildt behandlet, maa Klostrets Formue paa hine Tid ei have været betydelig, da Afgiften for det samlede Konvent kun er ansat til det Firedobbelte af hvad enhver Sognepræst maatte udrede. Ligesaa viser dette Brev tydeligt, hvad og andensteds fra bliver indsynligt, at hele Stavangers Bispedømme kun har havt dette ene Kloster; thi denne Halvtiende skulde betales af alle Sekulargeistlige og Klosterfolk uden Undtagelse, og havde der været flere Klostre i dette Stift, vilde Erkebiskoppen altsaa her have nævnt dem[2]).

I August 1456 blev efter Kong Christierns Befaling en Kiste med Guld, Sølv og Klenodier udtagen af Utstein Kloster, hvilken Kiste den Oprøret i Bergen 1455 dræbte Hr. Olaf Nilssøns Enke og Slægt paa Kongens Bud havde maattet indsætte i Klostret, foruden 3 Kister i Stavangers Domkirkes Sakristi, til Borgen for de Tydske, at ingen Gjenhevn skulde tages. Nu førtes hiin Kiste til Bergen, hvor Oldermænd og Kjøbmænd ved Bryggen fik den i Forvaring, til Sagen blev gjort[3]). Biskop Alf af Stavanger gav i sit Testamente af 1478 sin indste Graaskinds Kaabe til Abbeden og en Sølvskaal til Konventet i

---

[1]) Nye Dan. Magaz. I. 66.

[2]) Basel-Concilliets Paalæg af Halvtiende i Norden er af 19de Febr. 1434 (Vadstenas Brevbog A. 26. fol. 271—272). Det gjælder blandt andre „alle Klostre, exempte og ikke exempte", hvorpaa Munkeordenerne opregnes. Det bør dog mærkes, at i denne Opregning ere Minoritterne og Dominikanerne udeladte, hvilket neppe er tilfældigt. Det er derfor muligt, at de stiftende ere fritagne, og i saa Fald kan der have været Klostre af disse Ordener i Stavangers Stift paa denne Tid.

[3]) Werlauffs 2den Afhandl. i Skand. Literat. Selsk. Skrifter XVI. S. 110. Ifølge Oldermændenes Kvittering, udstedt 31te August 1456 (paa Pergam. i danske Geheimearch.), indeholdt Kisten fra Utstein følgende Kostbarheder: „I et Skrin 1400 rhinske Gylden, 500 Nobler, 18 Guldspænder med Diamanter og andre Ædelstene, 4 Guldbrasser, 200 Sølvskeer og 51 mindre, 1800 Mark danske Penge, og 88 lødige Mark smeltet Sølv, som høre hende (Fru Elisa Eskilsdatter) og hendes Søster til." Det er ikke usandsynligt, at den plattydske Forfatter mener Utstein med det „beslaten Monnekekloster" (det omskjødte Munkekloster), hvorhen Hr. Olaf Nilsøn 1453 skal have taget sin Tilflugt med sit Gods i Anledning af Stridighederne med Tydskerne. (ansf. St. 99).

loſtret med væbnet Haand, opſlukkede eller opbrød dets Porte, Vinduer
i andre Lukker, og agtede at mishandle Abbeden, hvilket han dog dem-
ng lykkelig undgik; nogle af Tyendet fik Biſkoppen derimod fat i, og
ſe holder han endnu hos ſig i Fængſel. 3) Tre Dage efter denne
ldsfærd ſendtes en Kannik med 20 Tjenere til Utſtein, hvilke paa
kedsøren opſloge Biſkoppens aabne Brev, hvori han lagde Interdikt
n Kloſtret, offentlig og navnlig bandſatte Alle og Enhver, Klerker og
gfolk, ſom der boede, og under Trudſel af Straf forbød Kloſtrets
dergivne at betale ſamme de aarlige Afgifter. 4) Lidt efter kom Bi-
ppen ſelv, fulgt af en talrig Hær, ved Nattetider til Kloſtret med
ider, Balliſter og Krigsredſkab, lagde Stiger til dets Volde (aggeres)
i Forſkandsninger (fortalitia), nedbrød Taarnet (turrim) og beſteg
rene[1]). Abbedens Tyende blev lagt i Lænker, han ſelv i ſin Seng
ret og pryglet, ſamt bunden og blodig bragt fra ſit Kloſter til Bi-
ppens Taarn i Stavanger, hvor han i 100 Dage holdtes i ynkeligt
angenſkab. Imidlertid tilbød 3 fornemme Mænd Borgen for Abbeden,
r han maatte ſlippe ud, men Biſkoppen afſlog det. 5) Ikke fornøiet
d denne Mishandling, med at have frataget Abbeden hans Gods og
røvet ham to Guldringe, et Kors, og de Penge, han havde, begav
iſkoppen ſig paany til Kloſtret, hvis Nøgler han bemægtigede ſig,
ødrede hvad der var tilovers, hug Fingeren af en af Folkene, og
lod med ſit Bytte Kloſtret aldeles øde. 6) Han har tilvendt ſig
rbs Kirke, der kanoniſk var lagt under Utſtein Kloſter. 7) Han har
al Magt ved ſkammelige og løſe Beſkyldninger ſøgt at ſværte en brav
nds (Abbedens) gode Navn og Rygte, og ſkaffet Folk, ſom ganſke
re i hans Magt, til Vidner i Sagen[2]). Og al denne Uret vilde
bbeden nu paa lovlig Maade paatale. — I Klagen til Kongen beretter
mæſt Abbeden, hvorledes han efter de 100 Dages Fængſel i Biſkop-
s Taarn flygtede derfra, eller ſom han udtrykker ſig: „da hjalp mig

---

1514 i Oslo. At han har givet Saurbø kongelige Kapel til Utſtein, fjen-
des kun af dette Brev, og viſer, i hvilken Grad hele Kapel-Inſtitutionen nu
var bleven Kongemagten ligegyldig (ovenf. S. 261).

[1]) At dette er Overdrivelſe, er viſt ovenfor S. 134. Anm. 5.

[2]) Dette angaar uden Tvivl den Kvinde, ſom Biſkoppen, ifølge Klagen til Kon-
gen, fyldte Abbeden for, og derfor lod gribe i Kloſtret, pine paa en gruſom
Maade, for at faa en Bekjendelſe af hende, og derpaa, efterat have ladet
hendes Udſagn beſegle, „ſendte bort ad Sverige, at hun ſkulde ikke mere
komme til Svars derom."

Gud, Jomfru Maria og St. Anna, og løste mig derfra, saa jeg kom ud i Marken og tærede Græs og Vand", indtil han kunde naa til Kongens Mænd, Hans Eriksson og Jørgen Hanssøn, hvoraf den første forskjød ham med Penge til at reise „hid" til Kjøbenhavn, og hvilkes Vidnesbyrd han nu paaberaaber sig for Kongen.

Disse to Mænd stode høit i Kongens Gunst, og han har uden Tvivl ogsaa anbefalet Abbeden til Erkebiskop Erik Valkendorf, som da opholdt sig i eller kort efter ankom til Kjøbenhavn fra Burgund med Kongens Brud; thi 24de August 1515 paalagde Erkebiskoppen Andet, Biskop i Bergen, Mester Christjern Pedersson, Provst til Apostelkirken, Hr. Michael, Abbed i Lyse, Hr. Olaf, Prior i Nonneseter i Bergen, Hr. Jørgen Hanssøn, Kannik i Lund, og menige Bergens Kapittel at samles paa beleilig Tid og Sted, og stevne for sig Biskop Hoskold af Stavanger og Abbed Henrik i Utstein, mellem hvem der er Trætte og Dele, idet Biskoppen bestylder Abbeden for et uskjelligt Levnet, og denne klager over Mishandlinger m. v., han nærmere vil bevise. Efterat have hørt begge Parter, og fornemlig Abbedens Retfærdiggjørelse for hvad ham lagdes til Last, samt undersøgt Sammenhængen med den Kvinde, som Biskoppens Svende piinte uskyldig, skulle de dømme Parterne imellem, hvilke sluttelig paalægges at møde og under Kirkens Forfølgning underkaste sig den Dom, der fældes. Sagens Udfald kjendes ikke, men enten er Dommen gaaet Abbeden imod, eller og er der siden opstaaet nye Stridigheder mellem Hoskold og ham; thi i et Klagebrev over Christiern II (1524) fra den norske Geistlighed til Danmarks Rigsraad, anmodes dette blandt Andet om at henvise Abbed Henrik af Utstein, om han skulde henvende sig til Kong Frederik med sine Klager over Biskop Hoskold, til Norges Rigsraad, der snart vilde samles i Bergen (nemlig i August 1524) [1]).

Med Biskop og Kapittel havde han i 1518 Trætte om et Fiskeri. 12 Lagrettesmænd undersøgte 10de Juli 1518 efter Opfordring af Hr. Peder Hanssøn, Officialis i Stavanger, de Fiskesteder, som fra gammel Tid have ligget til Sole, og som Utsteins Klosters Aarmænd havde brugt i nogle Aar. Ved Undersøgelsen vare Abbed Henrik og Kongens Foged Matthias Skriver tilstede, og Lagrettesmændene dømte, at Utsteins Kloster ikke eiede nogen Fiskeret fra Rodebek indtil Tranemyren [2]).

---

[1]) Münch. Dipl. No. 20. Udkast i danske Geheimearchiv.

[2]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 48. No. 9.

Imidlertid nærmede Reformationen sig, og med denne den danske Adels Angreb paa Klostergodset. I en Følgeseddel til et Brev af 3die August 1531 giver Biskop Hoskold af Stavanger Erkebiskop Olaf Underretning om, hvorledes Vincents Lunge havde faret frem mod Utstein. Han beder Erkebiskoppen „være ham behjælpelig til at modstaa Hr. Vincents, som nu længe har arbeidet om Utstein Kloster", i hvilket Biskoppen har indviet efter hinanden 2 Abbeder. Først greb Hr. Vincents den gamle Abbed Henrik, og indsatte i Klostret sin Foged; men ligefuldt indførte Biskoppen paa egen Bekostning en Person, som han viede til Abbed, og efter dennes Død skikkede Lunge did Jens Splid, hvem imidlertid Biskoppen afviste, og viede en ny Abbed. Under Biskoppens Ophold i Aar i Kjøbenhavn havde Lunge paany henvendt sig til ham og forlangt Klostret, men da Biskoppen reentud afslog dette, skiltes de som Uvenner, og venter Biskoppen nu hver Dag, at han skal komme igjen som før [1]).

Da Vincents Lunge først i 1525 kom tilbage til Norge fra Ribe, maa det være efter denne Tid, at Abbed Henrik af ham blev greben; vi have og ovenfor seet denne i Besiddelse af Klostret kort forud. Hans Eftermand var uden Tvivl Trogels Amundsøn, som 15de Sept. 1530 følgte til Lagmanden i Stavanger Nikolaus Klausøn Gaarden Kokshuus i Stavanger, som Abbed Erengisl af Utstein (uvist naar) havde kjøbt, men Abbeden nu maatte sælge for Nøds og Klostrets Nedsids Skyld [2]). Den anden, Biskoppen havde indsat, var uden Tvivl Klostrets sidste Abbed Jørgen Hansøn, maaske forhen (1533) Kanik i Bergen, og som var Abbed 27de Novbr. 1536, da han tilligemed Biskop Hoskold, Geble Pedersøn og to Lagmænd bemyndigede Esge Bilde til at holde Bergenhuus Slot Kong Christiern den Unge (III) til Haande. Fra ham haves og et lidet Brev til Bilde fra Utstein 30te Januar 1537, hvori han takker denne for alt Godt, og lover at komme saa snart som muligt til ham med det Sølv, han havde lovet Kongen [3]).

---

[1]) Saml. II. 72. efter Münch. Dipl. No. 3112. b.

[2]) Orig. p. Perg. i Bergens Museum. Aarstallet er utydeligt, og kan læses, ligesom det og forhen er læst, 1510; men det maa være 1530, da den nævnte Lagmand først i Juni 1529 blev ansat her af Esge Bilde, som ikke turde betro Lagmandsstolen til en Nordmand (Bildes Copibog paa kgl. Bibl. i Kbhvn. Ny Saml. No. 1053. d. fol.) Han kaldes Nils Abt (Dipl. Norv. II. No. 1093), men Bilde beretter Kongen, at han er en velbaaren Mand af de Kaasers (Kozers) Slægt.

[3]) Begge Breve i danske Geheimearchiv.

Men kort efter maatte han opgive sin Myndighed som Abbed; thi 24de Aug. 1537 blev Utstein givet Vincents Lunges og Erkebiskop Olafs forrige Foged i Jæmteland, Thrond Ivarssøn, i Forlening mod at underholde Munkene, og i Oktbr. 1547 fik han Klostret som brugeligt Pant for sig og Arvinger for 300 Rdlr. Hans Enke Hustru Sigrid Dalekdatter (?) afgav Lenet til Jørgen Daa, som 18de Decbr. 1558 fik kgl. Tilladelse at indløse det fra Formandens Arvinger for Pantesummen med at tjene som Skibshøvedsmand; men da han i 1570 ei vilde lade sig bruge, fratoges Lenet ham og lagdes under Bergenhus; dog fik han det igjen 1571 og beholdt det nu til 1585 eller 1ste Mai 1586. Siden var Utstein Kloster, tildeels i Forening med Allehelgens Gods i Bergen, forlenet til Ditlev Holk (1586—1597), Axel Ugerup (1597—1601), Erik Urne (1601—1630), Jørgen Schult (1630—1650), Jakob Grubbe (1650—1651), Christoffer Lindenow[1]) (1651—165*), Ulrik Fredrik Gyldenløve, 165*— efter 1660, da han forpagtede Lenet til Heming Hanssøn.

Da Klostrets Jordebog, saavidt hidtil vides, er tabt, har man ingen paalidelig Underretning om dets Eiendommes Størrelse, men ifølge en Jordebog af 1661[2]), eiede Klostret da 139 forskjellige Gaarde i Stavangers Amt, hvoraf 4 med Hals og Haand, og desforuden er det vist, at Klostret endog til over Midten af forrige Aarhundrede eller længere eiede de saakaldte St. Olafs Grunde i Stavanger, hvoraf i 1766 37 forskjellige Bymænd betalte Grundleie. Hvorledes disse Grunde ere blevne Klostrets, kan ikke udfindes, men det staar uden Tvivl i Forbindelse med den St. Olafs Kirke i Stavanger, som Utstein synes at have eiet og ved Munke fra Klostret betjent ligefra dets Stiftelse af. Iblandt Dokumenterne i Processen mellem Stavangers Biskop Arne og hans Kapittel ved 1298 omtales nemlig to Augustinere fra Utstein, som forrette Tjeneste i St. Olafs Kirke (ovenf. S. 378). At Klostret af Christiern II erholdt Saurbo kongelige Kavel med dets Jordegods, er ovenfor oplyst, ligesom og at Biskop Hoskold gjorde Abbeden Besiddelsen stridig. — Af Klostrets Bygninger staa endnu de fleste tilbage, men i en saa tilbygget og forandret Tilstand, at man ikke deraf lettelig

[1]) Jørgen Rosenkrands fik Utstein fra 1ste Mai 1651, men da han strax efter fik Halsnø Len, og Christoffer Lindenow havde Utstein i 1651, er hiin Forleining uden Tvivl strax omgjort, skjønt Intet derom findes.

[2]) I Rigsarchivet. Da Godset i 1662 solgtes, udgjorde det 284 Løder Smør Skyld

gjøre sig nogen klar Forestilling om deres Udseende i ældre Tid. sterhaven er endnu ganske anseelig for en saa skovbar og vindhaard n som Ryfylkes Kyst, og paa Øen lever en egen Art nu vilde Duer, r ligne de tamme, og skulle være fra Munkenes Dage. Kirkens Skib gger i Ruiner, men Choret benyttes endnu som Kirke for det lille Ut- ins Sogn.

§ 3. Prædikebrødrenes og St. Antonii Klostre i Hammer.

Tvivlsomme Klostre.

1. Prædikebrødrenes Kloster i Hammer er vist, skjønt vi agodtsom Intet kjende til dets Historie, og vi tage maaske ikke Feil at antage det identisk med St. Olafs Kloster sammesteds. Vel ttælles der, at sidstnævnte Kloster allerede skal være grundlagt af Kar- nal-Legaten Nikolaus samtidigt med Bispestolens Oprettelse i Hammer 152, og i saa Fald kunde Olafs-Klostret ikke været for Dominikanere, is Orden først stiftedes længe derefter. Men deels er Kilden herfor k at stole paa med Hensyn til Byens ældste Begivenheder, deels er t aldeles vist, at selve Bispegaarden, hvoraf netop Olafsklostret ud- rde en Deel, først fuldførtes af Biskop Peter ved Midten af det 13de rhundrede. Da vare Dominikanerne meest af alle Munkeordener i seelse i Norge, Peter havde selv hørt til Ordenen, Dominikanerne de andensteds i Norge sine Klostre liggende i Domkirkens og Kan- legaardens umiddelbare Nærhed; det er derfor al Grund til at fore- kke Formodningen om de her omtalte Klostres Identitet for Opstil- gen af to forskjellige Klostre, af hvilke da Olafsklostret maatte høre de ældste i Riget, som altsaa burde antages at have eiet meget Jor- pods, Noget hvortil der ikke gives engang det fjerneste Spor. Beret- gen om Kardinalens Beslutning kan desuden ligefuldt i det Væsent- være sand, idet han enten har villet grundlægge et selvstændigt Klo- r der, eller fastsat kanonisk Observants for Domkirkens Kanniker, uden nogen af Delene kom i Stand. Domkirkens Bygning gik kun lang- t fremad, og det var først efter Borgerkrigenes Ende, at de samlede stelser (Kirke, Bispegaard, Kannikeboliger, Kloster og Skole) fuld- tes. At man da til at bebo Klostret har valgt en Orden, som paa Tid var meest i Udraab for Kundskaber og christelig Iver, er meer naturligt. Men et Dominikanerkloster har dog neppe været i fuld

Stand her, ſørend efter Midten af 13de Aarhundrede [1]), og i ethvert Tilfælde indſtrænker Kildernes Efterretning om baade det ene og det andet af disſe Kloſtre ſig til et Broderſkabsbrev af 1511 [2]), udſtedt i Prædikebrødrenes Konvent i Hammer af dets Prior Johannes Bartholomæi, for en Thorgeir og hans Huſtru Birgitte Geſtdatter, ſom deelagtiggjøres i Ordenens ſamtlige Privilegier m. v. [3]). Den førnævnte Beſkrivelſe over Hammer omtaler derimod Olafs-Kloſtrets Beliggenhed. Man kunde under lukket Tag, ſkrives der, gaa fra Kannikegaarden til Kloſtret, og Biſkoppen kunde fra ſin Sal høre ſaavel Kannikerne ſom Munkene ſynge hver hos ſig. Om den Skole, ſom ligeledes laa ved Kloſtret, vides Intet. Rimeligſt har det været Domkirkens, maaſte dog tillige af Dominikanere beſtyrede Skole. I Kloſtret ſkal der have været mange „ſkjønne Herrekammers og Stuer“ [4]), men hele dette Strøg af Byen, hvorpaa hine geiſtlige Bygninger laa, ſkal ved en Overſvømmelſe være gaaede ud i Mjøſen (ovenf. S. 136). Munkenavnet er endnu bevaret i en af Stor-Hammer Gaards Bygninger. Jordegods har Kloſtret neppe eiet.

2. St. Antonii Kloſter i Hammer maa ligeledes antages for viſt. I en Jordebog over Hammers Domkirkes Rente 1596 [5]) omtales blandt andet „et lidet Stykke Ager, Vommen, ſom fra gammel Tid var mageſkiftet til Kommunen for den Plads, ſom Antonii Kloſter var bygget paa neden Grønnegade ſønden for Biſpegaarden mod Stranden“. Denne Efterretning maa anſees for paalidelig, uagtet vi om dette Kloſter ingen Kundſkab ellers have. Dets Navn antyder, at det har været af St. Anton af Viennes Orden, følgelig en Pleieanſtalt iſær for ſyge Pilegrime, ſom her midt i Riget kunde udhvile ſig paa Vandringen til eller fra Nidaros (ovenf. S. 66). St. Antons Navn er ellers gammelt i Hammer; thi en Kirke af dette Navn var til her allerede 1284, da den erholdt 5 Mark af Biſkop Thorfinn i hans

[1]) Det omtales nemlig aldeles ikke i de ofteanførte af G. Stephens udgivne „Brottſtycken“.

[2]) Original i danſke Geheimearchiv.

[3]) Chriſten Krog, Stamfader for den adelige Slægt Krog, ſkal have været Munk i Hammer, forlod ved Reformationen ſit Kloſter, ſtuderede i Kjøbenhavn under Palladius og blev første Lector theologiæ ſamt Kannik i Oslo. Gjeſſings Jubellærere. I. 384 Tab.

[4]) Budſtikken II. 787.

[5]) J. Chr. Berg i Thaarups Magaz. II. 254.

Testamente[1]). Rimeligviis har Gaden „Klosterstræde" i Hammer Navn efter dette Kloster. — Hermed ere vi færdige med de nogenlunde sikre Klostre; de øvrige, man har tillagt disse Stifter, ere i det Hele mere end tvivlsomme.

3. I Stavanger By nævnes saaledes St. Olafs Kloster. Ufstein eiede, som før er viist, St. Olafs Kirke her, og have de ved denne ansatte Præstmunke, som rimeligt er, boet i et Klostret tilhørende Huus ved Kirken, har dette ligefrem kunnet faa Navn af Kloster, uden at nogen selvstændig Klosterbolig har været der. Man finder og et St. Olafs Kloster nævnt i Stavangers Biskops Alfs Testamente af 1478 paa en Maade, der synes at forudsætte, at det har ligget i Stavanger[2]), og det er da rimeligviis denne Præstebolig; thi til noget Minoritterkloster i Stavanger findes ingen Spor[3]), og det ovenf. S. 382 anførte Brev af 1437 gjør det usandsynligt, at der har været nogetsomhelst Kloster i egentlig Forstand i Stavanger By.

4. St. Peters Kloster i Stavanger er med Uret givet dette Navn[4]). Hermed menes St. Peters Hospital, stiftet 1270 af Biskop Thorgils (ovenf. S. 5), og der gives ikke det fjerneste Vink om, at det nogensinde har været andet end et Sygehuus (almósohús) for fattige Syge. Efter dette havde „Spitalsageren" i Stavanger Navn, der nævnes i 1298, og efter Christoffer Huitfelds Forsøining blev ved Midten af 16de Aarh. det kongelige Kapel ved Huseby paa Lister med ets Gods lagt til Hospitalets Forbedring[5]).

5. Desuden har man paaviist Klostre paa forskjellige Steder omring i Stiftet. Under Gaarden Egeland i Kvinesdals Sogn, Lister fogderi, ligger en Plads Klostret[6]), lige ved Kvines-Elvens Udløb Feddefjord, netop hvor den udstrakte Kvinesheid ender. Dette Steds-

---

[1]) Trykt i Suhms Samm. Hist. X. 1027.

[2]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 46. No. 6. Biskoppen giver heri en Tønde Tjære til Olafs-Klostret, uden Angivelse af Sted. Men da han andensteds i Testamentet nævner Olafs-Klostret i Bergen ved sit Lokalnavn, maa det førstnævnte efter al Rimelighed søges i hans egen Biskopsstad.

[3]) Det i 1ste Udg. S. 606—607 omtalte Barfodbrødre-Kloster er ifølge selve Brevet, rettelig læst, som jeg formodede, det Bergenske.

[4]) Kraft Norges Beskrivelse IV. 6. (2den Udg. IV. 3.) og Munthe (i Aalls Snorre II. 13) have baade Olafs- og Peters-Klostre.

[5]) Optegnelse i danske Geheimearchiv om „Nogle Artikler paa Stavanger Stifts Vegne at give K. Maj. tilkjende".

[6]) Krafts Norges Beskrivelse 2den Udg. III. 351.

navn vækker, hvis det er gammelt, Formodning om, at en klosterart Indretning her har været til. Udentvivl er dette det samme Sted, so Storch betegner ved Liknes Kloster, efter den nærliggende Hovedkirke Maaske har her været et Hospitium; thi vel ligger Stedet nu ude a den alfare Vei, men i ældre Tider, da Ridevejen fra Stavanger til d østligere Fjeldbygder gik nordligere end nu og over Heiderne, laa Liknes lige i Veien, naar man fra Fedde skulde til Bjelland og Setersdalen. — Endnu bestemtere taler Stedsnavnet for et Kloster paa Fodneby (Holme) Præstegaard i Mandalen, ½ Mil ovenfor Mandals By.; thi n af Gaardens Jorder heder endnu Klostret, i Matriklen af 1668 opføres denne Gaardpart under Navnet „Klostergaard", og et Sted paa Maims ved Mandal kaldes endnu „Munkesto" [1]). Sagnet siger og med Bestemthed, at her har været et Kloster. Hvis ikke ogsaa her et Hospits i Folkemunde er blevet til et Kloster, saa formode vi, at et af de mange Klostre i Oslo Stift, som eiede Jordegods paa Agder, her have haft enten en Avlsgaard eller et Kapel med Munkebolig hos, hvoraf Sagn og Navne kan forklares. — Omtrent det samme er Tilfældet paa Tangen ved Arendal. I en Besigtelse over Tangens Bygninger fra det 17de Aarhundrede forekommer blandt disse: „Steentaarnet" og „Klostret" [2]). Dette i Forbindelse med Navnene Munkesto strax ved Gaarden, samt Munkevejen og Munkebroen nær ved Oteſtads Præstegaard, henpege paa en eller anden Stiftelse i Middelalderen, hvorom vi aldeles Intet vide. I det Hele er Nedenes Amt det Strøg af det hele Land, hvis ældre Forfatning er mindst bekjendt, og det er ikke utænkeligt, at et Kloster med Slutningen af Middelalderen kan have været her, uden at noget Vidnesbyrd derom har naaet til os. Men fattigt og ubetydeligt maa det have været, ellers vilde dets Gods kommet paa Tale i de ældre Jordebøger. — Til at bestyrke den S. 77 fremsatte Formodning, at det Kloster, Sagnet lægger paa Mogdus (Mukhús?) i Moland i Øvre Thelemarken, har været et Klosterdepots, kan endnu føies, at ovenfor i Setersdalen ved den Kleivvei, som over Gaarden Kile fører til Mogdus, ligger ovenfor den øverste Bygd Pladsen Hospital, som [illegible] Hospits i Setersdalen. Her have vi de den ældre Befolknings Helligdomme antydede Sagnere ude, Englands Sagn, kjender man paa Gaardsnavne Salshus, den først

[1]) Kraffts Norges Beskrivelse Anden Udg. III. 1:7

[2]) Samvirkede Bl. 1856

baard i Bygden, naar man ad de ſaakaldte Kleiver kommer ned fra den ½—3 Mile lange Fjeldvei fra Lille-Topdal. Beliggenheden ſtemmer altſaa her ſaa godt med Navnet, naar vi antage dette for en Forvanſkning af sáluhús, at denne Udledning ſynes langt rimeligere end af Mandsnavnet Sølve [1]).

6. Ogſaa i Hammer Stift har man flere uhjemlede Beretninger om Kloſtre. Saaledes har man troet, at der har været et Nonnekloſter i Hammer. Denne Mening blev først tvivlende fremſat [2]), paa Grund af at der endnu i 1683 nævnes Nonnekloſters-Gods paa Hedemarken, men er ſiden antagen for paalidelig [3]). At et ſaadant Kloſter ſkulde været til uden nogenſinde at omtales, kan vel forklares af Mangelen paa Kundſkab i det Hele om dette Stift, men da det ſkulde eiet Jordegods, maatte der om dettes Anvendelſe paa Reformationstiden blive Tale, og forſaavidt Formodningen om et Nonnekloſter her alene ſøttes til Godſet paa Hedemarken, da oplyſer Øyſteins Regiſter (fol. 41), at Nonneſeter i Oslo eiede betydeligt Jordegods i hiin Egn.

7. Paa Storøen i Tyrifjord paa Ringerige findes endnu ſore Kjælderhvælv under Hovedgaarden. Man har her gjettet paa et Kloſter eller paa Thysvens kongelige Kapel (ovenfor S. 261). Men Biſkop Jens Nilsſøn fortæller i ſine Viſitats-Optegnelſer (p. kgl. Bibl. i Kbhvn.), at han 25de Januar 1591 reiſte fra Hole „til Øen, der ſom Biſpen i Hammer havde i gamle Dage ſin Vaaning; en ſtjøn muret Gaard ſtaar endnu til Syne". Her har ſaaledes været Hammers Biſkops Avlsgaard paa Ringerige, hvor han under Viſitatſen i disſe Egne opholdt ſig, og maaſke har han her underholdt et Hoſpits, i Lighed med Nidaros Erkebiſkop paa ſine Avlsgaarde (ovenf. S. 74).

8. Steenhuſet paa Grans Preſtegaard paa Hadeland, den ældſte fuldſtændige Bygning fra Oldtiden, ſom end ſtaar tilbage, hvorom

---

[1]) Efter velvillig Meddelelſe fra Hr. Sognepreſt C. Münſter. Den nye Matrikul har den ſidſte Udledning.

[2]) Af J. Chr. Berg i Thaarups Magazin. II. 254. Ifølge Hr. R. Nicolayſens Meddelelſe er Formodningen om et Nonnekloſter her først fremſat af Schøning i hans Reiſe, der ogſaa alene ſtøtter ſig til Godſets Tilværelſe paa Hedemarken. Han oplyſer, at i 1600 var en Raadmand i Oslo Forvalter derover, hvilket fremdeles ſtyrker min Mening, at dermed menes Oslo Nonneſeters Gods.

[3]) Munthe i Falks Snorre II. 170. Ifølge Meddelelſe fra Forf. ſkal dette Kloſter omtales i et Haandſkr. over Vangs Preſtegjeld og Hammer By, ſom han

man ingen ſkriftlig Efterretning har [1]), er mærkeligt nok aldrig bleven opfort ſom en Kloſterbolig, ſkjønt den i flere Henſeender kunde vække Formodning derom. Man har her en Steenbygning med 5 Fod tykke Mure, 45,7 Fod lang og 23,8 Fod bred, beſtaaende af 3 Stokkverk hvoraf Kjælderen ligger 8 høie Trappetrin under Jorden, og beſtaar af to ved en Dør forbundne Rum med hvælvet Loft ſamt Skorſteen i det indre Afſlutte. Andet Stokverk, der ligeledes danner to Rum, ſamt den Skorſteen, ligger kun faa Trin over Jorden; Indgangsdøren har Buehvælv. Ovenpaa, ligeledes med Indgang fra det Frie, og uden Trin, da Huſet benyttedes, forſynet med en udvendig Svalgang med Trætrappe, er et ſtort Værelſe med 3 Vinduer, mod Syd, Veſt og Oſt, og en uhyre Skorſteen. Saavel Beliggenheden, netop hvor Veiene fra Halvdalen og Ringerige ſtøde ſammen, ſom Huſets Anordning ſynes her ganſke at tale for et Kloſterhoſpits, hvis Kjælderhvælv har været beſtemt til Fødevarernes Bevaring, underſte Vaaning til Bolig for den ved Stiftelſen anſatte Munk eller Præſt og hans Tjenere, ſamt Salen ovenpaa til Gjæſteſtue. Herfor være det ikke negtet, at Bygningen kan have været Hadelands Gildeſtue, eller en for Biſkoppen opført Bolig, hvor tillige Præſtemøder kunne være holdte. Navnet „Konventhuus", ſom det i flere Menneſkealdre har baaret, tillader flere Forklaringer. Iøvrigt ſætter Sagnet denne mærkelige Bygning i Forbindelſe med den anden Mærkelighed ved Gran, nemlig to Kirker af forſkjellig Alder og Bygningsmaade paa den ſamme Kirkegaard [2]).

8. At det ſaakaldte Alfſtad Kloſter og Hoſpital paa Iboten, en liden Dagsreiſe (noget over 3 Mile nordoſtlig) fra Gran, har været et Hoſpitium, er utvivlſomt. Det laa netop hvor Kjølveien fra Hadeland forenes med Hovedveien fra Eidsvold, følgelig særdeles paaſende.

---

havde ſeet hos afdøde Prof. Lundh. Dette maa da være forſkjelligt fra det hos Thaarup af Berg og i Burſtikken af Lundh ſelv trykte Hammers Beſkrivelſe, hvori Nonnekloſtret ei nævnes. Kraft har det i 1ſte Udg. I. 653, men har udeladt det i den 2den, I. 359.

[1]) En af Sognepræſterne vedligeholdt Indſkrift paa den nordre ydre Væg angiver Bygningen for et „Conventhuus", men man hjender ikke Hjemmelen for denne, dennem meget ubeſtemte Benævnelſe.

[2]) Grundriis og Tverſnit af dette Steenhuus findes i Aarsberetn. f. 1855 fra Foreningen til Norſke Fortidsmindesmærkers Bevaring. I en Indberetning om Oldſager af 1743 (Kallſe Saml. Nr. 202 p. kgl. Bibl. i Kbhvn.) ſiges talles Sagnet om at de to Kirker og Steenhuſet ere byggede af 3 Søſtre ſamt tilføres, at dette ſidſte „ſkeer er gjort og holdt for Herremad."

Iblandt det Gods, ſom Bergs Præbende i Halvardskirken i Oslo eiede, forekommer „spitalen i Ælvastaða sókn á þótne“[1]), og det er (ovenf. S. 75) paaviiſt, at det var Oslos og ikke Hammers Kapittel, ſom det maatte være af Vigtighed at holde et Hoſpits ſøndenfor Hammer vedlige paa Veien fra Oslo til Bergen og Nidaros. Sagn om Hoſpits eller Hoſpital kjendes ikke, og det er rimeligt, at Morchs og min Kundſkab derom ſkriver ſig fra ſamme Kilde, „den røde Bog.“

9. Morch nævner St. Olai Kloſter paa Hofvin paa Helgøen 1190, hvilket aabenbart er urigtigt. Derimod er det rimeligt nok, at der paa Helgøen (insula sancta, eyin helga), ikke fuldt ½ Miil Vandvei i V. for Hammers Biſkopsſtad, ved Hovedgaarden Hofvin (nu Hovinsholm), har ligget et Hoſpits, i Vandleden midt imellem Lillehammer, hvor Mjøſen begynder, og Minde, hvor den ender, nogle Mile fra begge. Iøvrigt er der paa Øen Sagn om et hedenſk Tempel, hvilket baade Øens og Hovedgaardens Navn beſtyrker, og Schøning beretter, at der paa Hovinsholm har ſtaaet et Kapel der, hvor Hovedbygningen i hans Tid var, ſamt at et Jorde øſtenfor Gaarden derefter kaldes Kapel-Støen.

10. I Gudbrandsdalen omtales Kloſtre paa Grytting og Rolſtad i Fron, og af Schøning ligeſaa ved Hjerdkin paa Dovre. Om de to første beretter Hjorthøy, der i 9 Aar var Sognepreſt paa Stedet, at der paa Grytting ſtod et Munkekloſter, „ſom for faa Aar ſiden (han ſkrev 1781) er nedrevet. Samme beſtod af 12 Senge i Væggen, og intet andet Vindue, end et udhugget Kors i Væggen for hver Seng, hvorigjennem Dagens Lys kom i Værelſet“. Og om Nabogaarden Rolſtad ſkriver han: „Her har ſtaaet en Kirke i de katholſke Tider, og findes endnu en gammel Munkebolig beſtaaende af 6 Senge-

---

[1]) Dyſt. Regiſt. fol. 129. b, Ved Alfſtad ſtod nemlig, ſkjønt tæt ved Hofs Hovedkirke, lige til ud i det 17de Aarhundrede en Stavekirke, hvis Træverk efter Sagnet Sognepreſten til Thoten Hr. Karl Skone kjørte hjem til ſig, og benyttede til Ved. Men da han første Gang varmede ſig derved, paakom ham en isnende Kulde, ſom ſiden aldrig forlod ham, uagtet han ved Preſtegaarden byggede ſig et eget Huus, Karlsborg, hvor han Dag og Nat, Vinter og Sommer fyrede paa, ut ajunt, tilføier den forſigtige Referent i Hadelands Provſties Kaldsbog. Efter denne Kirke har altſaa Alfſtad Sogn Navn. Paa Gaarden viſes endnu Kirkens Altar og Nøgle, men Gaarden er mærkeligſt ved ſin Runeſteen, der dog ſkal være flyttet dib fra Ringerige, et Sagn, ſom Steenarten og Indſkriften ſynes at beſtyrke.

rum"[1]). Vi have her en mærkelig Oplysning om Herbergern Indretning hos os i Middelalderen; thi Herberger maa disse Bygning have været, den ene maaske for Mænd, den anden for Kvinder. M om de have været verdslige sálustofor, hvorom Lovene tale, eller geis lige Hospitier, lader sig ei afgjøre, uagtet Kirken ved dem taler for d sidste Mening. — Ved det ældgamle Skydsskifte Hjerdkin paa Dov fandt Schøning i 1773 Tomter af en Steenbygning, som han antog f et Kloster[2]). Men det er uden Tvivl Levning enten af en af de He berger (sálustofor), som Kong Eystein I her anlagde (ovenf. S. 22 eller maaske af et Kapel ved samme, altsaa atter et Hospits, hvis d har staaet under geistligt Tilsyn; et Kloster i egentlig Forstand p Dovrefjeld lader sig ikke tænke, og allermindst tænke uomtalt i samtlig Oldskrifter.

---

[1]) Hjorthøys Beskrivelse over Gudbrandsdalens Provsti II. 94. 100. Kirk stod øde 50 Aar efter Reformationen, et Vidnesbyrd om, at den neppe h været Sognekirke, hvortil den desuden laa Hovedkirken paa Listad for ne Schøning var paa disse Gaarde i 1775, og beretter derom i sin Reise, at d paa Rolstad tilforn har staaet en Kirke og „et Slags" Kloster, og paa Gry ting noget lignende. Her stod endda den Bygning, som skulde været Klost 3 Stokverk høi, men til Nedsalds. Den havde Svalgange oventil og nede til, og derfra Indgang til Værelserne i en lang Række. Dørene vare run oventil med udskaaret Arbeide. I øverste Stokverk var endnu et Værelse m 3 Senge ved hinanden paa den ene Væg, gjorte af grove Planker og plu Arbeide uden Stolper. Bygningen var temmelig lang, og kan have rumm en Snees Lemmer eller flere. Om Bygningen paa Rolstad giver han nærmere Oplysning.

[2]) Budstikken II. 564.

II.

Kloſtre i Oslo Stift.

§ 4. Overſigt. Beſlægtede Indretninger.

Oslo (Osló, Avsló, udtalt Aaslo, lat. Asloa, Aslogia, Asloja, dſt Anslow)[1]) forekommer fra 11te Aarhundredes Midte ſom Kjøbſtad erſt i Oslo-Fjorden. Biſkop her omtales allerede under Harald arderaade, altſaa ſamtidigt med Byens Anlæg; Domkapitlet, hvis rmand kaldes Erkepreſt (erkiprestr) og ikke ſom ved de øvrige Dom-ker Erkedegn eller Degn, er noget yngre end Stiftets ældſte Kloſter ovedø (1147). Fra ſidſte Halvdeel af ſamme Sekel ere formodentlig nnekloſtrene i Oslo og Gimsø, St. Michaels Kloſter i Tøns-g, og Kaſtelle Kloſter. Under Haakon Haakonsſøn ſtiftedes Olafs minikaner-Kloſter i Oslo, Minoritternes Kloſter i Tønsberg, og agsmark Kloſter. Senere fulgte Værne Hoſpital, Minoritter-s Kloſter i Oslo ſamt Olafs Præmonſtratenſer-Kloſter i Tønsberg, Minoritter-Kloſtrene i Kongehelle og Marſtrand, hvilkes Alder uvis. Stiftet havde ſaaledes 12 (13) visſe Kloſtre, hvoraf 4 i det nu nſke Landſkab Bahuus-Len. Men foruden disſe lægger Sagnet eller igere Formodninger Kloſtre paa flere andre Steder, ſaaſom paa Tjørn ved Skedjof Kirke (Skjær Kloſter) i Bahuuslen, ved Rakkeſtad, enol (Slitu), Lekum, Thorkildsrud, Langſeter, Helene og rge, alle i Borgeſyſſel, Skodin og Hofvin i Akershered, Bla-tad i Aſker, Asak, Skea og Nanneſtad paa Romerike, Heſt-mmers paa Eker, Kloſterſeter paa Veſtfold og Venſtøb Skien.

Man kjender ogſaa flere Hoſpitaler i dette Stift end i de øvrige. uden Værne, ſom vi betragte ſom Kloſter, forekommer følgende: 3 : 4 Hoſpitaler i og ved Oslo, nemlig St. Laurentii, hvis Jor-g haves, og ſom allerede 1532 blev forlenet til Provſten Morten

---

[1]) Oslo Stift beſtod af følgende 9 Provſtier: Gjerpen, Veſtfold, Oslo, Raumarike, Solør, Eidsberg, Sarpsborg, Elveſyſſel og Ran-rike. Domkirken var helliget den norſke Helgen St. Halvard, der blev ſudt i en Baad paa Dramnsfjorden og nedſænket med en Steen. Han blev tillige Oslos Skytshelgen, og Byens Segl fremſtiller ham ſiddende, med Pile i den ene Haand og en Møllesteen i den anden, ſamt en Kvinde ved Fødderne. Seglet er ſenere blevet Chriſtianias, hvor dog St. Halvard i Tidens Løb blev til en Kvinde, Stenen til en Ring og Kvinden til en Mand.

Krabbe[1]), St. Jørgens (uden Tvivl for Spedalske, nemlig det hospitale leprosorum, som forekommer 1301)[2]), samt Mariæ Hospital paa Hofvin ved Oslo[3]); desuden stiftede Kong Haakon V 17de Juni 1308 et Fattighuus (þarfindahús) i Oslo, hvortil han udlagde Tomt ved Mariækirken[4]). Dette kan neppe være noget af de foregaaende, siden det første af disse var ældre, og de to sidste laa udenfor Byen. — Ligesaa havde Tønsberg 2 eller 3 Hospitaler, nemlig St. Stephans Hospital, anlagt af Kong Haakon Haakonsøn Syd for Olafs-Kirken[5]), og som senere blev et af de kongelige Kapeller. Dette maa i det Mindste i økonomisk Henseende have været forenet med St. Jørgens Hospital i eller ved Byen, da de i 1445 havde Jordegods fælles[6]); dernæst St. Laurentii Fattighuus for syge Reisende eller Hospitalet under Kapellet (stulkan) ved Mariæ Alter i Laurentii Kirke, stiftet 13 Novbr. 1315 af Hr. Bjarne Audunssøn, Jomfru Maria og Martyren Lau-

---

[1]) Dyst. Reg. fol. 142—143. Norske Registranter i Afskr. I. 253.

[2]) Dipl. Norv. III. No. 75.

[3]) Hospitalet kaldes kun Hofvinar spital i Dyst. Reg. fol. 143, hvor det omdets Jordegods henvises til Akers Kirke, hvorunder det var opført; men disse Blade af Jordebogen ere desværre tabte. Denne Oplysning viser imidlertid, at Hospitalet har hørt under Akers Kirke, følgelig under Nonneseter. Heraf dets Navn „Mariæ Hospital, kaldet Hofvinar", hvorunder det forekommer i et Afladsbrev af 1395 (Dipl. Norv. III. No. 522); thi Nonneseter i Oslo var viet Maria.

[4]) Thork. Analect. 24—26. Dette Huus maa søges i Oslo Strandgade eller i dens Nærhed, og der er endnu en gammel Fattigstue. Dennes nuværende Bygning er vel (Kraft Norg. Beskr. 1ste Udg. I. 304) bygget 1778 af Ladegaardens Eier, men en Indskrift over Døren viser, at Stuen er ældre, og der er meget, som taler for, at den er en Levning af hiint Kongens þarfindahús. Den ligger paa en Tomt, der maa have tilhørt Kongens rige Kapel Mariekirken, Ladegaardens Grund er fremdeles netop denne Kirkes, som ved Reformationen lagdes under Kronen og Agershuus Slots Regnskab; og heraf kan man da forklare sig, at Ladegaardens senere private Eier baade har overtaget Pligten efter Mariekirken og senere Kronen at vedligeholde, og desuden Retten til i Forening med Sognepresten at vælge Lemmer af dette Fattighuus.

[5]) Haak. Haakonss. Saga c. 333. Dipl. Norv. II. No. 139.

[6]) Dipl. 1445 i Deichm. Bibl. Det er en Fortegnelse over Godset, optaget af Gudbrand Rolfsøn, Kannik i Oslo „et hospitalis sanct. Stephani & Georgii apud Tunsberg provisor." Det var maaske en Dobbeltstiftelse som den i Bergen.

rentius til Hæder[1]). Flere Hospitaler fra Middelalderen kjendes ikke med Sikkerhed, men det er mere end sandsynligt, at Konghelle har havt et saadant[2]).

Af de kongelige Kapeller laa 3 inden Oslo Stift, nemlig to Kollegiat-Kirker, St. Mariæ Kapel i Oslo og St. Michaels Kapel paa Tønsberghuus med Provst og 3 eller 4 Kanniker, hvis Præbender dog allerede ved 1390 vare samlede til een, hvorved altsaa Collegiet var opløst; samt det ovennævnte Stephans Hospital i Tønsberg. Af disse var Mariekirken i Oslo den vigtigste med Provst, 6 Kanniker og 6 Vikarier eller Chorpræster[3]). Denne Kirke var Stifterens kjæreste, hans egentlige Sognekirke, som han meget berigede, og hvis Provst han 31te August 1314 bestemte til Kongens og Rigets stadige Kansler, en Værdighed, han med faa Afbrydelser beholdt lige til Reformationen[4]). Provsterne vare disse: Ivar Olafssøn 1314—1323 og maaske til 1327. Fra 1319 var Rigsforstanderen Erling Vidkunssøn Kansler, til Kong Magnus blev myndig. Paal Baardssøn 1327—1333, da han om Vaaren blev Erkebiskop. Erling Gullessøn 1337. 1340. Arne Aslaksøn 1345. 1350. Peter Eiriksøn 1351—1369 eller 1370, da han døde. Henrik Henriksøn 1372—1388; var kun i den senere Tid Kansler. Arne Sigurdssøn 1390—†1405. Jens Klemetssøn 1406. 1408. Andreas Ruus 1424. 1440. Sigurd Bjørnssøn 1441. Gunnar Thjostolfssøn Holk 1444 eller før —1453, da han om Vaaren blev Biskop i Oslo. Biskop Jens af Oslo var Kansler fra 1421 og med nogle Afbrydelser til sin Død 1453. Ivar Vikingssøn 1453—1482 eller noget senere; levede 1498 i Værne Hospital. Jon Paalssøn 1485. 1512. Hans Olafssøn 1516. 1518. Mag. Matthias Andersson Hvarfe 1521— †Vaaren 1532. Under Christiern IIs

---

[1]) Vidisser i Rigsarchivet fra 1555 af Fundats og Gavebrev, samt fra 1554 af Jordebogen, der aldeles stemmer med Fortegnelsen over Hospitalets Gods i Dyst. Reg. fol. 106. a. Dette Hospital fik Kong Christian IIIs Stadfæstelse 22de Juli 1551 (Norske Registr. I. 309.) og er endnu til.

[2]) Dette bestyrkes og af Holmbergs Bohusläns Beskrifn. III. 157, hvorefter et nu ubetydeligt, før rigere, Hospital er til der som Fattighuus.

[3]) „Vicarii seu chorales presbyteri"; ifølge en Oplysning om Kapitlernes Størrelse og Indretning i Norge af 29de Novbr. 1493, meddeelt Aabo Domkapittel fra Erkebiskoppen. Afskrift fra Sverige i danske Geheimearchiv.

[4]) Danske Magaz. I. 325. Dipl. Norv. I. No. 143.

Ophold i Norge 1531—1532 var Peter Paal Kempe Provst og Kansler. Mag. Morten Krabbe Oktbr. 1532—†1543. Nils Henriksson (Nils Skriver) udn. 22de Mai 1543, maaske dog kun midlertidigt. Peder Huitfeld Jan. 1547 eller før. — Mariekirkens Gods eller Oslo Provstis Gods inddroges vel ved Reformationen under Kronen, men derunder havde det i Grunden ogsaa forhen hørt, og det vedblev ligetil Enevoldsmagtens Indførelse at være et særskilt Len for Rigets Kansler, hvis Embedsindtægt det var. Michaelskirken i Tønsberg vil nedenfor blive omtalt blandt Klostrene.

Af Gilder i Stiftet omtales ogsaa flere. I Byen Oslo nævnes 3: a) Hellig-Legems Gilde, uden Tvivl det fornemste, som havde sit Alter i Domkirken, og i hvis Skaale Lagthinget nok holdtes [1]); b) St. Annas Gilde i Oslo, der laa ved Olafs-Klostret, og hvis Brødre, „Borgere i Oslo", i 1461 fik St. Annas Alter i samme Kloster til Brug [2]). Denne Forbindelse med Olafskloster kostede paa Reformationstiden Gildet dets Gods, som Kongen 1541 forlenede til Slotsskriveren paa Agershuus Mats Christensson [3]); c) da man i Middelalderen skjelnede mellem Borgerne og Haandværkerne i Byerne, maa hiint Gilde være forskjelligt fra Skomagernes Gilde i Oslo (societas et convivium sutorum Osloie), som i 1409 ogsaa optoges i Prædikebrødrenes Broderskab. Endnu længe efter Reformationen havde Skrædderlauget i Oslo Navn og Indretning som Gilde, formodentlig det ældre Skomager-Gilde [4]). I Tønsberg ere to Gilder sikre, nemlig St. Olafs Gilde, hvori Lagthinget holdtes, og St. Annas Gilde, hvis Eiendom i 1575 tildømtes Kongen, som i 1577 første Gang oppebar Indtægten af Gildets 8 Gaarde paa Landet og 6 Tomter i Byen [5]). Om derimod Tønsberg har havt et særskilt Gilde for de tydske Havndværkere i Byen, er uvist, skjønt Rostockernes store Magt i Tønsberg, lignende

---

[1]) Dipl. Norv. II. No. 536. 726. 893. Byernes Lagthing holdtes i Gildeskaalerne (Norges gl. Love II. 187. 188), men Oslo Bylov har ingen Bestemmelse herom. Gildets Alter i Domkirken blev 14de Aug. 1546 tillagt det nystiftede Hospital (før Graabrødre Kloster) i Oslo. Norske Registranter i Afskrift. I. 279.

[2]) Dipl. Norv. III. No. 854. Nye Danske Magaz. I. 97.

[3]) Norske Registranter i Afskr. I. 267.

[4]) Skræddernes Gildeskraa af 27de Febr. 1607 i Norske Registre.

[5]) Registratur over Brevskaber paa Agershuus 1622. Jordebogen i Rigsarchivet. jfr. ovenf. S. 69—70.

Gilder i Bergen og Oslo, ſamt Navnet Skomagergaarden (Sudergarthen, sútaragarðr) i Tønsberg taler derfor. — Forresten har Oslo Stift uden Tvivl paa Landet havt flere Gilder, som vi ikke kjende. Gaardsnavnene Gildhuus, f. Ex. i Lier ¼ Miil fra Drammen, synes at hentyde paa slige Indretninger i Fortiden.

Til dette Stifts geiſtlige Hiſtorie have vi mange og indholdsrige Kildeſkrifter bevarede. Hertil hører, foruden en Mængde Diplomer i Norge og Danmark, iſær Biſkop Øysteins Regiſter eller Jordebog over Stiftets geiſtlige Gods, forfattet mellem 1388 og 1400, almindelig kaldet „den røde Bog"; ſamt en i 1622 efter Befaling optagen Regiſtratur over Archivet ved Agershuus Slot, ſom uagtet alle dens Mangler er af ſtor Vigtighed for Hovedøens, Værnes og Gimsø's Hiſtorie, da disſe Kloſtres Brevſkaber endnu paa hiin Tid vare i Behold i Archivet. Hvor de ſenere ere blevne af, veed man ikke med Viſhed. Man fortæller, at Statholder Grev Chriſtian Rantzau ſkal have taget Kiſterne, hvori de laa, med ſig til Danmark, og der i et Anfald af Vanvid opbrændt dem [1]). I vort Rigsarchiv (en Fortſættelſe af hiint ældre Archiv i de ſamme Rum) findes de nu ikke. Men de ældſte Jordebøger her afgive mange nye Bidrag til Kundſkab om de osloiſke Kloſtres Jordegods. Her mangle altſaa i det Hele ikke Kildeſkrifter til Kloſterhiſtorien, men ogſaa i dette Stift angaa de i betydeligere Grad Penge- og Eiendoms-Forhandlinger, end ønſkeligt kunde være for Fremſtillingen af Munkenes indre Forhold, Liv og Sæder.

§ 5. St. Mariæ Ciſtercienſer-Kloſter paa Hovedø.

(Mariu-klaustr í Höfudey).

Hovedøen kaldes den ſtørſte og Agershuus Fæſtning nærmeſt liggende Ø i den Gruppe, der ſtrax Syd for Fæſtningen ſkiller Bjørvigen fra Bundefjorden. Den har Form af en Heſteſko med Aabningen mod Bjørvigen, og ligger noget over 2000 Alen S. V. fra det gamle Oslo.

---

[1]) Dette er og antydet af Thorkelin i Fortalen til Diplomatariet S. V. jfr. Vedel-Simonſens Udſigt over haandſkrevne Kilders Skjebne S. 94. At Grev Rantzau virkelig har ført med ſig til Danmark idetmindſte en Deel af Archivet, ſees af en Kancelli-Skrivelſe til ham af 14de Novbr. 1739, hvorefter man vilde indhente Kongens Villie, om det Tagne ſkulde tilbageſendes eller beholdes; men nogen kongelig Reſolution herpaa findes ikke i Rigsarchivet.

Øens to Arme ere temmelig høie, men midt over Landet gaar inderst fra Bugten et lavere Eid, paa hvis Midtpunkt St. Mariæ Cistercienserkloster stiftedes 18de Mai 1147 af Munke fra Kirkestad (Kirkstede) i Lincoln i England, og viedes som de øvrige Klostre af denne Orden Guds Moder, men tillige den hellige Jatmund eller Edmund, en angelsaxisk Konge i 9de Aarhundrede [1]). Derimod findes ingen Oplysning om, hvem der har foranlediget disse engelske Munkes Indkaldelse eller bekostet Klostrets Anlæg. Man kan med størst Rimelighed gjette paa, at Biskoppen i Oslo har fulgt Biskop Sigurds Exempel i Bergen, der Aaret forud stiftede Lyse Kloster ved engelske Munke af samme Orden. Som første Abbed i Hovedøen nævnes Andverus [2]), formodentlig en i Moderklostret Kirkestad dannet Nordmand.

De første Efterretninger om Hovedøen oplyse, at Paverne strax og stadig have givet det Privilegier; den ældste Skjermbulle er fra 1162 af Pave Alexander III, senere af Lucius III fra 1184, af Cœlestin III fra 1197 o. fl., men deres Indhold kjendes ikke [3]). Fra Klostrets ældste Tid er og Kong Magnus Erlingssøns Gave af Trediedelen i Dyppviks Laxefiske paa Modum til Hovedøen, for sine Forældres, Orm Kongsbroders og sin egen Sjæl. Fra samme Konges Tid har der og existeret Stadfæstelse paa Klostrets Friheder og et Gavebrev paa Gaarden Fraun paa Follo [4]). — I Kongesagaerne omtales Hovedøen ofte, men nærmest paa Grund af Øens Beliggenhed ved Indløbet til Oslo, og sjelden faar man Underretning om Klostret selv eller dets Beboere. Mærkeligst er Hovedømunkens Jon Kuflungs Optræden 1185 som

---

[1]) Aaret 1147 forekommer i alle Annaler; Dagen kun hos Manrique (Annal. Cistert. II. 90), hos hvem Klostret kaldes abbatia de Obuderia. Et upaalideligt Sagn, trykt i Saml. t. N. F. Hist. II. 355 ff., fortæller, at Klostret tilligemed Agershuus Slot, Agers Kirke og Vor Frue Kloster i Oslo er stiftet af den hellige Edmund selv. Selve Beretningen viser, at det er en af Hovedøens Munke forfattet Legende, for at hæve sit Klosters Anseelse. Edmund havde iøvrigt sit Alter i Oslo Domkirke, saa hans Dyrkelse her i Egnen har været almindelig; men dette Alter stiftedes først af Biskop Jon (1373—1385), og staar følgelig ikke i nogen Forbindelse med Hovedøens Anlæg (Øysteins Reg. fol. 136. b.)

[2]) Pontoppidans Annal. I. 368.

[3]) De nævnes med flere af ukjendt Alder i Registr. paa Agershuus.

[4]) Sammesteds. Kongen, Eystein Erkebiskop, Biskop Helge i Oslo og Orm Kongsbroder udstedte dette Brev, hvori de, som hindre denne Gave, truedes med Guds og den hellige Edmunds Hevn. jfr. Dipl. Norv. II. No. 5. Suhms Danm. Hist. VIII. 95.

Nødtvunge med Sverre. Aaret efter Magnus Erlingssøns Fald fremstod i Viken en Mand, der kaldte sig Jon og udgaves for Inge Krogrygs Søn. Han blev paa Haugething tagen til Konge, og først efter tre Aars Kamp lykkedes det Sverre at dæmpe dette Oprør, idet Jon selv faldt, og en Mand i Bergen, Peter, i ham gjenkjendte sin Søn dem. Det maa være denne „Jon Konge", som stadfæstede Klostrets Besiddelse af Gaarden Fraun, samt en Kvinde Bergliots Gave til Hovedøen; ligesaa har Kong Sverre bekræftet dets Friheder og Gaven af Fraun, der følgelig har hørt til Kongedømmets Gods [1]). Man seer af de vistnok yderst forvanskede Brevuddrag i Registraturen paa Agershuus, at Hovedøens Munke have faaet Stadfæstelse paa alle sine almindelige Friheder og paa enkelte Eiendomme af de følgende Konger og Partihøvdinger; thi den nævner Breve, udstedte af Biskop Nikolaus, Haakon Sverressøn, Erling Magnussøn (Steenvæg), Haakon Jarl (Galen), Kong Inge, Erik Jarlsøn o. Fl., men de afgive intet paalideligt Udbytte, uden maaske Erlings, der gav Klostret Gaarden Hof paa Hudrumstranden, St. Edmund til Ære, for sin Faders Kong Magnus's, sin Farbroders Sigurds, sine Forfædres og sin egen Sjæl.

Men denne Munkenes Stræben at holde Venskab med den, som til enhver Tid havde Magten i Hænde, maatte paadrage dem Overlast eller anden Ulykke i disse urolige Tider. Da saaledes Biskop Nikolaus fik at vide, at Kong Sverre havde indlagt en Skat til Forvaring i Hovedøen, toge han og Sigurd Jarlsøn den med Magt ud af Klosterkirkens Væg [2]). Saalænge Sverre levede, synes han i det Hele at have holdt Munkene enten med eller mod deres Villie paa sit Parti. Han hørte Messe hos dem i Klostret, umiddelbart før han slog Baglerne ved Oslo, og det uagtet han var en bandsat Mand. Denne Tilsidesættelse af Kirkens Bud paadrog Munkene Straf fra Ordenens Generalkapittel i Cistertium Aar 1200, da der fastsattes de lovbestemte Straffe for de Munke, der havde holdt Messe for den bandsatte Konge, og for dem, der vidende herom havde vedligeholdt Broderskabet med de Første [3]). — Da Baglerroprøret efter Sverres og hans Søns Død atter blussede op, synes

---

[1]) Sverres Saga c. 101 ff. Registr. paa Agershuus.

[2]) Sammest. c. 132. Klosterruinerne fremviser flere firkantede Huller (repositoria) i den indre Kirkemuur, hvilke vel have været forsynede med Døre.

[3]) Sammest. c. 134. Martene et Durand Thes. Anect. IV. 1294. Suhm Danm. Hist. VIII. 566.

Øens to Arme ere temmelig høie, men midt over Landet gaar indenfra Bugten et lavere Eid, paa hvis Midtpunkt St. Mariæ Cistercienserkloster stiftedes 18de Mai 1147 af Munke fra Kirkestad (Kirkstede) i Lincoln i England, og viedes som de øvrige Klostre af denne Orden Guds Moder, men tillige den hellige Jatmund eller Edmund, en angelsaxisk Konge i 9de Aarhundrede [1]). Derimod findes ingen Oplysning om, hvem der har foranlediget disse engelske Munkes Indkaldelse eller bekostet Klostrets Anlæg. Man kan med størst Rimelighed gjette paa, at Biskoppen i Oslo har fulgt Biskop Sigurds Exempel i Bergen, der Aaret forud stiftede Lyse Kloster ved engelske Munke af samme Orden. Som første Abbed i Hovedøen nævnes Andverus [2]), formodentlig en i Moderklostret Kirkestad dannet Nordmand.

De første Efterretninger om Hovedøen oplyse, at Paverne strax og stadig have givet det Privilegier; den ældste Skjermbulle er fra 1162 af Pave Alexander III, senere af Lucius III fra 1184, af Cølestin III fra 1197 o. fl., men deres Indhold kjendes ikke [3]). Fra Klostrets ældste Tid er og Kong Magnus Erlingssøns Gave af Trediedelen i Dyppviks Laxefiske paa Modum til Hovedøen, for sine Forældres, Orm Kongsbroders og sin egen Sjæl. Fra samme Konges Tid har der og existeret Stadfæstelse paa Klostrets Friheder og et Gavebrev paa Gaarden Fraun paa Follo [4]). — I Kongesagaerne omtales Hovedøen ofte, men nærmest paa Grund af Øens Beliggenhed ved Indløbet til Oslo, og sjelden faar man Underretning om Klostret selv eller dets Beboere. Mærkeligst er Hovedømunkens Jon Kuflungs Optræden 1185 som

---

[1]) Aaret 1147 forekommer i alle Annaler; Dagen kun hos Manrique (Annal. Cistert. II. 90), hos hvem Klostret kaldes abbatia de Obuderia. Et uvaalideligt Sagn, trykt i Saml. t. N. F. Hist. II. 355 ff., fortæller, at Klostret tilligemed Agershuus Slot, Agers Kirke og Vor Frue Kloster i Oslo er stiftet af den hellige Edmund selv. Selve Beretningen viser, at det er en af Hovedøens Munke forfattet Legende, for at hæve sit Klosters Anseelse. Edmund havde iøvrigt sit Alter i Oslo Domkirke, saa hans Dyrkelse her i Egnen har været almindelig; men dette Alter stiftedes først af Biskop Jon (1373—1385), og staar følgelig ikke i nogen Forbindelse med Hovedøens Anlæg (Øysteins Reg. fol. 136. b.)

[2]) Pontoppidans Annal. I. 368.

[3]) De nævnes med flere af uvis Alder i Registr. paa Agershuus.

[4]) Sammesteds. Kongen, Eystein Erkebiskop, Biskop Helge i Oslo og Orm Kongsbroder udstedte dette Brev, hvori de, som hindre denne Gave, trues med Guds og den hellige Edmunds Hevn. jfr. Dipl. Norv. II. No. 5. Suhm Danm. Hist. VIII. 95.

dkonge mod Sverre. Aaret efter Magnus Erlingssøns Fald frem- d i Viken en Mand, der kaldte sig Jon og udgaves for Inge Krog- gs Søn. Han blev paa Haugething tagen til Konge, og først efter r Aars Kamp lykkedes det Sverre at dæmpe dette Oprør, idet Jon b faldt, og en Mand i Bergen, Peter, i ham gjenkjendte sin Søn m. Det maa være denne „Jon Konge", som stadfæstede Klostrets siddelse af Gaarden Fraun, samt en Kvinde Bergliots Gave til Ho- dsen; ligesaa har Kong Sverre bekræftet dets Friheder og Gaven af aun, der følgelig har hørt til Kongedømmets Gods [1]). Man seer af vistnok yderst forvanskede Brevuddrag i Registraturen paa Agershuus, Hovedøens Munke have faaet Stadfæstelse paa alle sine almindelige iheder og paa enkelte Eiendomme af de følgende Konger og Parti- ydinger; thi den nævner Breve, udstedte af Biskop Nikolaus, Haakon verressøn, Erling Magnussøn (Steenvæg), Haakon Jarl (Galen), ng Inge, Erik Jarlsøn o. Fl., men de afgive intet paalideligt Ud- tte, uden maaske Erlings, der gav Klostret Gaarden Hof paa Hudrum- anden, St. Edmund til Ære, for sin Faders Kong Magnus's, sin arbroders Sigurds, sine Forfædres og sin egen Sjæl.

Men denne Munkenes Stræben at holde Venskab med den, som til hver Tid havde Magten i Hænde, maatte paadrage dem Overlast eller den Ulykke i disse urolige Tider. Da saaledes Biskop Nikolaus fik vide, at Kong Sverre havde indlagt en Skat til Forvaring i Hoved- a, toge han og Sigurd Jarlsøn den med Magt ud af Klosterkirkens æg [2]). Saalænge Sverre levede, synes han i det Hele at have holdt unkene enten med eller mod deres Villie paa sit Parti. Han hørte esse hos dem i Klostret, umiddelbart før han slog Baglerne ved Oslo, det uagtet han var en bandsat Mand. Denne Tilsidesættelse af Kir- s Bud paadrog Munkene Straf fra Ordenens Generalkapittel i Ci- rtium Aar 1200, da der fastsattes de lovbestemte Straffe for de Munke, r havde holdt Messe for den bandsatte Konge, og for dem, der vidende rom havde vedligeholdt Broderskabet med de Første [3]). — Da Bag- roprøret efter Sverres og hans Søns Død atter blussede op, synes

---

[1]) Sverres Saga c. 101 ff. Registr. paa Agershuus.

[2]) Sammest. c. 132. Klosterruinerne fremviser flere firkantede Huller (reposi- toria) i den indre Kirkemuur, hvilke vel have været forsynede med Døre.

[3]) Sammest. c. 134. Martene et Durand Thes. Anect. IV. 1294. Suhm Danm. Hist. VIII. 566.

Hovedøen stadig at have holdt Venskab med dem, som og havde sin stø
Styrke i Viken og i Biskop Nikolaus en farlig Formand, om Munk
ægged ham. Venskabet lønnedes med Stadfæstelse af Privilegier
ældre Gaver samt nye Velgjerninger. Philip Baglerkonge forbød Mo
dølerne (ved 1210) at forurette Klostrets Landbønder paa Gaarden Aß
som Kong Inge havde givet Klostret [1]), mageskiftede Gods med Hov
øen, og skal i sit Testamente have givet det nogle Gaarde for sin og si
Forældres Sjæle. Fra Kong Inge Baardssøns Tid omtales kongeli
Stadfæstelser paa Klostrets Ret til Laxefisket ved Hof paa Hudrumstra
den, der ifølge 4 Biskoppers Dom af 1212 og pavelig Stadfæstelse ti
hørte Hovedøen, samt et Skjermbrev for Klostret af Erkebiskop Tho
(1204—1214). Lignende Breve nævnes fra Kong Haakon Haakonsøn
hvoriblandt Stadfæstelser paa Klostrets Eiendom i Djupvik, Hof o
Lidereng, Ret til Skovhugst paa Bygds m. v. [2]).

Da Gudolf af Blakestad reiste Ribbungernes Parti 1219, foresa
disses første Vaabendaad paa Hovedøen, hvor Gudolf ved Nattetide ove
rumplede Kong Haakon Sysselmand Ivar Utvik, der laa til Ankers v
Øen. Efterat Flere vare faldne, undkom Ivar selv, og flere af ha
Mænd reddede sig i Klosterkirken [3]). Paa denne Tid var (Englænderen
Askatin Abbed i Hovedøen; da dette Navn ellers aldrig forekommer, syn
han at maatte være den Askatin, som siden blev Kongens Kansler. Som A
bed deeltog han i det oftere nævnte Rigsmøde i Bergen 1223, som Kansl
benyttede Kongerne Haakon og Magnus ham i flere og vigtige Send
færd, nemlig til Keiser Konrad i Tydskland 1250, til Danmark 126
til Skotland 1264, 1265 og 1266, da han deeltog i Afslutningen
Freden i Perth. Ligesaa ledsagede han Kong Haakon paa dennes sid

---

[1]) Dipl. Norv. I. No. 3. Thork. Dipl. II. 19.

[2]) Regist. paa Agershuus. Dipl. Norv. II. No. 5. Munchs Historie III. 66
Ved Dom af menige Biskopper og Geistlige paa Kirkemøde i Nidaros 122
tilbømtes Klostret atter Hof paa Hudrum i Anledning af Oslo Biskops Fo
bringer derpaa. Ligesaa skal Pave Innocents III 1208 have bekræftet Kl
stret i alle dets ved Gaver eller paa anden lovlig Maade erholdte Eiendomm
Til denne Tid bør maaske og henføres et Vidnesbyrd af Svein, Abbed
Hovedø, om at Pave Innocents (III? — i 7de Aar, o: 1203) havde befal
at Hovedøens Munke ikke maatte tiltales eller straffes uden af deres eg
Orden. Sammest.

[3]) Haak. Haakonsf. Saga c. 58. Lignende Frelse i Hovedøen fandt nogle B
kebener 1240 efter Nederlaget ved Laake, og Hertug Skule gav dem ved A
komsten til Oslo Fred. Sammest. c. 219. 220.

Reise til Orkenøerne 1263, og var 1269 i England ved Fredsslutningen i Wincheſter [1]). Aaret derefter blev han Biſkop i Bergen, og deeltog i det ſtore Kirkemøde i Lyon 1274 [2]). Aſkatins Hengivenhed for Kongemagten fremlyſer deraf, at Kong Magnus efter hans Raad ſtiftede Apoſtelkirkens Provſti i Bergen med kongelige Præſter [3]). Fra Aſkatins Id ſom Abbed er Biſkop Nikolaus's af Oslo og hans Kapittels Stadfæſtelſe af en Uddards Gave af Jordegods til „den hellige Mø Maria og hellig Edmund", Munkene i Hovedø til Underholdning [4]).

Efter Aſkatin var Englænderen Laurentius Abbed i Hovedøen. Han tilligemed Meſter Bjarne (Bernhardus), Kannik i Nidaros, benyttedes ſom Kongens Sendebud til Rom 1246 angaaende Kroningen, hvilken Sag Paven derpaa overdrog til Kardinal Vilhelm [5]). Da denne Aaret efter kom til Norge, tog han ſig og af Hovedøen, og paalagde 29de Septbr. 1247 Oslo Biſkop at hævde Munkene i deres Rettigheder og hjælpe dem i alt Lovligt [6]). Senere blev Laurentius forflyttet til ſit Fædreland ſom Abbed i ſelve Moderkloſtret Kirkeſtad [7]). Hans Eftermand i Hovedøen kjendes ikke; i de følgende Aar omtales kun enkelte Gavebreve og andre Erhvervelſer af Jordegods; i 1267 bekræftede Kong Magnus Kloſtrets Privilegier, og i 1268 ſkal han have taget Munkene i Forſvar angaaende Gaarden Aas paa Follo, ſom man vilde berøve dem. I hans Teſtamente fik Hovedøen 30 Mark gangbar Mynt [8]). — I 1283 tog Kong Eirik og Hertug Haakon Hovedøen i kongeligt Værn ſamt bekræftede ſine Formænds Breve derom, og i 1291 udſtedte Biſkop Thorſtein af Hammer en Vidisſe af det Værnbrev, Kong Haakon den Gamle havde undt Kloſtret. I 1292 ſkal Hertug Haakon have reiſt Sag mod Hovedøen angaaende Bygdøen ved Oslo, ſom han antog uret-

---

[1]) Haak. Haakonsſ. Saga c. 86. 275. 305. 319. Sögubr. Magn. kgs. Suhm Danm. Hiſt. X. 173. 200. 434. 532. 547. 581 ff. 644.

[2]) Ovenſ. S. 6. Island. Annaler 142. Suhm X. 656.

[3]) Ifølge Sögubr. Magn. kgs. Fornm. Sög. X. 159.

[4]) Dipl. Norv. I. No. 7. Thork. Dipl. II. 250.

[5]) Dipl. Norv. I. No. 30. I Pavebrevet ſtaar ſædvanligt Abbedens Navn in blanco, men af Suhm X. 94 ſees, at det har været Laurentius.

[6]) Dipl. Norv. I. No. 39. Lignende Befaling ſkal han ifølge Regiſt. paa Agersh. have givet Hammers Biſkop.

[7]) Suhm X. 71.

[8]) Sammeſt. X. 608. Regiſt. paa Agershuus. Thork. Dipl. II. 257.

telig var kommen i Kloſtrets Eie, men den tildømtes dog ſamme, da det beviſtes, at den i 100 Aar havde fulgt Kloſtret [1]).

Broder Halle nævnes ſom Abbed her mellem 1295 og 1298, og har uden Tvivl forud været Præſt ved Klemenskirken i Oslo [2]). Han, Prioren Audun og flere Kloſterfolk oprettede 1293 med Arnbjørn Bonde et nyt Markeſkjel mellem hans Gaard Mork og Kloſtrets Gaard Aker paa Follo [3]). I denne Abbeds Tid fik Kloſtret en Tomt ved Munkegaarden i Oslo af Hertug Haakon 1296, og ſ. A. gav Prioren Audun Moder Husfru Ragnhild, Holtabjørns Enke, ſig ind i Hovedøen med alt ſit Gods, og Audun kjøbte for disſe Penge 1298 Gaarden Solberg i Syllingdal [4]). Til at undersøge og paadømme de mange Trætter mellem Biſkop Arne af Stavanger og hans Kapittel valgte Paven 1296 Biſkopperne af Oslo og Hammer ſamt Abbeden af Hovedø, og Halle har i denne Egenſkab medudſtedt forſkjellige Breve, ſom dog ligeſaavel ſom hele denne Proces vedkommer Kloſterhiſtorien [5]). Om Vaaren 1299 afgik Halle ſom Abbed, og fulgtes i Embedet af Baard, der 6te April 1299 indtog Formandens Plads [6]) ſom Meddommer i Stavangerſagen. I 1299 gjorde Hovedøen Gaardebytte med Gunnar Klerk, og i 1300 indgik Abbed Baard en Kontrakt med Fru Groa, Abbediſſe i Nonneſeter, om den aarlige Afgift af Djupvikfiſket [7]). — Fyrſt Witzlav af Rygen, Dronning Eufemias Farfader, blev paa et Beſøg hos Kong Haakon ſyg og døde i Oslo, efter i ſit Teſtamente af 27de Decbr. 1302 at have erindret forſkjellige norſke Kirker og Kloſtre, hvoriblandt Hovedø

[1]) Regiſt. paa Agershuus.

[2]) Han er nemlig uden Tvivl den Halle, der var Oslo Biſkop Andres's Fuldmægtig i Nidaros 1280. Dipl. Norv. III. No. 16. Thork. Dipl. II. 68.

[3]) Dipl. Norv. II. No. 36. Thork. Dipl. II. 168. Prioren Audun og den ældſte Munk Baard gives Titlen Dan eller Don (Herre), der ikke var ſjelden for anſeede Benediktinere, Cluniacenſere og Ciſtercienſere.

[4]) Regiſt. p. Agershuus. Thork. Dipl. II. 204, og en i Udgaven udeladt Paaſkrift paa Brevet. Hendes Ligſteen findes i Hovedøens nordre Choregang med Indſkrift: Her ligger Ragnhildor husfreyia kona Holtabjarnar cuius anima in pace requiescat.

[5]) Dipl. Norv. IV. No. 7 ff. Thork. Dipl. II. 169 og oftere til Bindets Ende.

[6]) „Cui nos successimus in onere et honore". Thork. Dipl. II. 235. Det trykket antyder, at Halle maaſke har nedlagt ſin Værdighed, og ikke netop død paa den Tid.

[7]) Regiſt. paa Agershuus. I disſe Aar omtales ſammeſteds forſkjellige Kjøbe Lagmandsdomme m. v. Hovedøen vedkommende, ſom her forbigaaes, da Indtrygene ofte ere unøiagtige.

der fik 30 norske Mark [1]). I 1305 overlod Øystein Arnesøn
edøen, hvad hans Fader havde testamenteret det i Gaarden Linderen
kers Sogn, ligesom det 1307 fik noget Jordegods i Fru Jartruds,
Guttorm Gyduføns Enkes Testamente [2]).

Abbed Baards Eftermand Albrekt var det uden Tvivl, der 12te
ds 1311 fik Pavens Fuldmagt at varetage de kongelige Kapellers
e (ovenf. S. 352), men han nævnes først udtrykkelig 29de Juni
2, da Klostret af Kansleren Hr. Aake fik Gaarden Bjerke paa Follo
Jordegods paa Ringerige, hvilket Mageskifte Kong Haakon som
ekirkens Patron stadfæstede; men Gaarden blev desuagtet i 1318
fradømt Klostret [3]). Efter Albert har en Sigurd i kort Tid været
d, og derpaa nedlagt denne Værdighed, hvortil da Audun hævedes,
igviis Klostrets oftnævnte Prior. I Februar 1315 gav nemlig
aut og hans Kone Ingerid Hovedøen Gaarden Dynjandaskeid i Berg-
mod at Manden optoges i Klostrets Brødrelag. Hun forklarede
igt, at denne Gaard alt i Abbed Halles Tid var Klostret bestemt,
e overgivet til „Abbed Sigurd", som og nu var tilstede, da hun,
d og Slægtninger for Abbed Audun af Hovedø stadfæstede Gaven [4]).
Anledning af den ovennævnte Dom, hvorved Hovedøen tabte Gaar-
Bjerke, lod Abbed Audun, formodentlig til Oplysning for geistlige
esatte i Udlandet, samtlige Norges Biskopper give sig en latinsk Over-
else af Mageskiftet og Kongens Stadfæstelse fra 1312 [5]). Fra Au-
s Tid er ogsaa en Vidisse af Kong Haakon IVs Gavebrev paa Djup-
stet [6]), og i den tilnævnte Registratur nævnes flere Kjøbe- og Gave-
be til Hovedøen fra denne Tid, hvoriblandt Aas i Aker og Drengs-
i Asker.

Ogsaa Eftermanden Abbed Jon havde Eiendomstrætte med Kans-
Hr. Ivar Olafsøn. Denne havde, som det synes i et omtvistet
ystykke, ladet hugge og føre til Øen 30 Spirer, som Abbeden ved

---

) Suhm XI. 419.

) Regist. paa Agershuus. Dipl. Norv. II. No. 85.

) Danske Magaz. I. 328. Dipl. Norv. II. No. 132.

) Dipl. Norv. II. No. 121. Suhm XI. 923.

) Barth. IV. 668—671. I 1318 var Biskopsmøde i Oslo, og dette Brev der-
for ganske vist udstedt efter 26de Juli d. A.

) Suhms (ældre) Saml. II. m. 179. Sammenlignet med Thork. Dipl. II. 251
viser det sig som en Vidisse fra 14de Aarhundrede. I Haakon den Gamles
Tid var neppe nogen Audun Abbed i Hovedø.

sine Folk med Magt tog til sig. Da Hr. Ivar paa Grund heraf vilde udtage Stevning mod Hovedøens Munke hos Biskoppens Official i Oslo, negtede denne 29de April 1321 at stevne Munkene, medmindre Hr. Ivar frafaldt den Tiltale og Dom, som Lagmand og Raadmænd allerede havde fældet; men dette vilde Kansleren ikke, og forlangte Dagen efter af Jon Abbed den tildømte Erstatning for de frarøvede 30 Spirer, og tilbød sig iøvrigt at underkaste sig uvillige Mænds Dom i denne Sag. Da dette afsloges, stevnede han Abbeden og Munkene at føre Spirerne til Akers Thing, og der tage den Ret, han efter Loven var dem skyldig [1]). Sagens Udfald kjendes ikke. At Jon var Hovedøens Abbed i 1321, er heraf vist; men i 1323 var den førnævnte eller en anden Audun atter Abbed her; han nævnes 17de Oktbr. d. A. i Ingerid Ormsdatters Gavebrev til Hovedøen af Gaarden Tomter paa Romerige til Sjælehjælp og evigt Bønnehold, imod at hun af „Landskylds-Munken" oppebærer 12 Spand Smør aarlig [2]).

Til denne Tid hører og Oslo Erkepresis Thorkel Gunnarssøn Mottuls (1318—1327) Testamente, hvori han gav Hovedøen Ølreksstad for Gravsted i Klosterkirken [3]), og en udateret Brevveksel mellem Biskop Salomon i Oslo og Biskop Audfinn i Bergen angaaende en Kannik ved Domkirken i Oslo, Mester Arne, som samme Sommer var gaaet ind i Graamunkeklostret [4]) i Hovedø, og havde der anlagt Professdragten. Nogle Dage efter kom han med Abbeden og nogle Munke til Biskoppen, nedlagde sin Præbende i Kapitlet og fulgte tilbage med Abbeden til Hovedøen, hvor han forblev i 10 Dage. Derpaa gik han atter sin Vei derfra, holdt længe til her og der i Heredet, og kom endelig til Hr. Erling (Vidkunssøn, den daværende Rigsforstander). Nu indkom Klage fra Abbeden, og Biskoppen paalagde derfor Arne i Henhold til constit. Bonifaciana de regularibus at vende tilbage til Klostret. Da han ei adlød, satte Biskoppen ham i Band, hvorimod han appellerede til Paven. Skjønt Biskoppen kunde forkastet denne ubeføiede Appel fra hans lovlige og pligtige Strafferet, havde han dog givet Arne Beviisbreve, hvilke denne dog ei vilde modtage. Arne kaldes nu Kongens Klerk, og man

---

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 60. No. 1. 6. 7. Dipl. Norv. III. No. 123.

[2]) Dipl. Norv. II. No. 251. Dette Brev nævnes i Regist. af 1622, men findes nu i Danske Selskab, hvilket viser, at i det Mindste nogle af disse det norske Rigsarchivs Breve ere komne til Kjøbenhavn.

[3]) Registr. paa Agershuus.

[4]) Dette er et Bevis fra den ældigere Tid for, at grámunkr i Norge betegner en Cistercienser (griseus monachus) og ikke en Franciskaner.

udlægger Biskoppens Færd til Kirkens Vanhæder; han opholder sig i Kongsgaarden, og trodser aabenbart Biskoppens Bud og Band. I denne Sag udbeder nu Salomon sin Medbroders Raad og Mening, og lover at følge denne. — I sit Svar finder Biskop Audfinn, at Salomon i Et og Alt har faret lovligt og pligtmæssigt frem, og at Arnes Appel er lovstridig. At han kalder sig Kongens Klerk, skyder sig under verdsligt Værn, og negter at lystre Bandsdommen, gjør ham netop denne underkastet, ifølge Vilhelms af Sabina Statut om Klerke, der ville drage sig fra geistlig Domstol. Biskopperne af Norge fik lidet at gjøre, hvis Kongens Klerke kunde bære sig ad som de lystede, og Ingen kunde rette dem, og „Gud forbyde, at Paverne skulde give saa stærke Privilegier mod den almindelige Lov, at det kirkelige Baand brister." Forøvrigt ere hverken Magister capellarum eller hans Klerke exemte, men kun privilegerede, eftersom de i deres Pavebrev ikke have nogen af de 7 Artikler, der begrunde Exemtion, og saaledes kan Dioceſanen lade saadanne Klerke kanonisk afstraffe uden Hensyn til tomme Indsigelser. Audfinn henstiller iøvrigt til Salomon og hans Brødre (Domkapitlet i Oslo) at foredrage Sagen for Erkebiskoppen og de øvrige Biskopper, for at ogsaa disse i sine Kirker kunne bandsætte den Gjenstridige, til han falder til Fode [1]). — Dette er et hidtil ubekjendt Optrin i den fortsatte Kamp mellem geistlig og verdslig Myndighed, som rasede under Kong Eirik Magnussøn, tildeels bilagdes ved Broderen Kong Haakons Klogskab, men atter opblussede i Magnus Eiriksøns umyndige Aar, da Rigsforstanderen Hr. Erling oftere optraadte fiendsk mod Geistligheden. Sagens Udfald kjendes ikke.

Auduns Eftermand Abbed Albrekt nævnes i 1329, da han var paa Eidsberg i Heggen i Anledning af en Tvist med Bonden der om Landskylden af Gaarden [2]). Fra hans Tid omtaler atter Regiſtraturen Gaver, Gaardkjøb, Domme m. v., der vise at Klostergodset stadig forøgedes, og i Testamente af 13de April 1331 gav Oslo Kanniken Guttorm Haavardsøn Munkene i Hovedøen 2 Mark Penge og 1 Pund Vox, for at følge hans Lig ind til Oslo, der holde de første Sjælemesser over ham, og siden paa samme Maade ihukomme ham i Klostret [3]). Samme Aar har Biskop Halvard af Hammer udstedt forskjellige Vidis-

---

[1]) Barth. IV. 195 ff. og 197 ff. Brevene ere nærmest fra 1326.

[2]) Dipl. Norv. II. No. 193.

[3]) Dipl. Norv. III. No. 160.

ser af Kongerne Magnus's og Sverres samt Erkebiskop Eysteins, Erling Jarls, Eirik Jarls og Orm Kongsbroders Breve om Hovedøens Ret til Gaarden Fraun paa Follo, ligesom den samme Biskop i 1334 skal, ifølge pavelig Ordre, have afsagt Dom mellem Hovedøen og Nonneseter i Oslo om Djupvikfisket, og Kong Magnus have udstedt et Skjermbrev for Klostret med Hensyn til nogle af dets Eiendomme paa Romerike [1]).

Abbed Andres i Hovedø og hans Konvent bygslede 8de Marts 1336 Verps Fiske til Ogmund Bonde, mod at denne skulde opbygge Fisket langs Landet med saa stærkt Bolverk, at det hverken gik ud ved Is eller Flom; han og Eftermænd skulle selv holde Vad og Garn, og derfor nyde Halvparten af Fisket; men overholdes ikke denne Aftale, skal hele Fisket falde til Klostret [2]). Samme Aar blev Gaarden Medalaas i Straums Sogn i Odalen givet Klostret, og i 1337 befalede Kongen Lagmanden i Oslo at undersøge dets Ret til en Gaard Sundby, samt paalagde 2 Mænd at gjøre det Rede for noget Gods paa Bygdøen, som hans Morfader Kong Haakon havde givet Hovedøen. Fra Erkebiskop Paal (1333—1346) omtales ligeledes et Skjermbrev for dette Kloster [3]). I 1342 mageskiftedes til Hovedøen en Gaard i Akers Hered mod Gaarden Mo i Steens Sogn paa Ringerige, som atter 1347 tilligemed en Gaard i Valders testamenteredes til Klostret; fra 1342 omtales blandt Andet 4 Breve om Gaarden Smidstad i Gjerdrum, som først pantsattes og senere solgtes til Hovedøen [3]).

Eftermanden Andor forekommer 1347 i en Dom af Lagmanden i Oslo, hvorved Fiskeriet i Løksaa (Lysaker-Elven) og Søen Folangren tildømtes Hovedøen og Nonneseter i Oslo [4]). Arnulf Steinarsøn, Kannik i Nidaros, gjorde i Oslo 17de Novbr. 1349 et Tillæg til sit Testamente, hvori han giver Hovedøen alle de Bøger og andre Sager, han i sit første Testamente havde nævnt [5]). Abbed Andor en uden Tvivl død i Pesten.

---

[1]) Registratur paa Agershuus.

[2]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 63. No. 1.

[3]) Alt efter Registraturen af 1622.

[4]) Dipl. Norv. I. No. 240. 307. 309.

[5]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 66. No. 27. I 1ste Udg. er antaget, at denne Arnulf er gaaet i Kloster i Hovedøen, efterat have overstaaet Pesten 1349, og er den Arnulf Steinarsøn, der strax efter nævnes som Abbed. Men ifølge Dipl. Norv. II. No. 432 og 493 maa hiin, der var Biskop Eysteins Farbroder, antages at være død som Kannik, og man har følgelig samtidigt to geistlige Mænd af samme Navn i denne Egn.

Abbed Arnulf Steinarssøn nævnes første Gang 18de Novbr. 1351, da han i Munkegaarden i Oslo hørte Biskoppens Official kræve Pavetiende af Abbedissen i Nonneseter[1]). Han og hans Kloster have staaet høit i Kongens Moders, Hertuginde Ingeborgs Gunst. Man har endog antaget dette Kloster stiftet eller dog reformeret af hende[2]). Dette er uden Grund, men hendes Yndest for det fremlyser af hendes to Gavebreve fra Varberg af 23de April 1352. I det ene gav hun til Mariæ Kloster i Hovedø sit Arvegods paa Bygdø med underliggende Hengsø og Orrenø, og Bækkelagets Fiskeri. Herfor skulde Abbed Arnulf bygge et nyt Alter, hvor ugentlig to Messer skulde holdes, den ene for hendes Skytshelgen Apostelen Paulus, den anden for alle Helgener, og hun med alle Hendes ihukommes; paa hendes Aartidedag skulde desuden ofres aarlig en Mark paa Altret og en Voxfakkel paa ½ Pund brænde, samt Munkene have en Tønde Øl. Gaven bekræftedes af hendes Søn Kongen o. Fl. Ved sit andet Brev gav hun til det nye Alter 4 Læster Korn, 26 Kjør, foruden Oxer, Heste, Faar og Sviin, samt alt sit Løsøre paa Bygdø; til Abbed Arnulf gav hun sin udestaaende Sagøre af Godset; dog skulde de faste Indtægter for det Første anvendes af ham til hendes Bedste. Desuden gav hun Hovedøen 200 gamle Mark, som vare tilstaaede Gudrun Thorgeirsdatter for Livstid mod Sjælemesser for hende[3]). — Aaret derefter, 6te Mai 1353, var Abbed Arnulf paa Bahuus, hvor han med Rigets geistlige og verdslige Høvdinger forseglede Kongens Mageskifte af Dronning Blankas Morgengave-Gods i Sverige mod ligestort Gods i Norge, og med de øvrige tilstedeværende norske Raader lovede at hævde Dronningens Ret til dette nye Gods mod Alle[4]). Samme Aar bleve Gaardene Bestum og Draker i Akers Hered i Testamente givne til Hovedøen, hvilket senere stadfæstedes ved Biskop Sigfrids og Oslo Lagmands Dom samt Kong Haakons Bekræftelse af denne[5]). Paa denne Tid havde Paven sendt sin Nuntius Johannes Guilaberti til Norden for at indkræve Peterspenge og en tre-

---

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 67. No. 1. Se iøvrigt Nonneseter.

[2]) Script. Rer. Dan. IV. 417.

[3]) Originalen til det første Gavebrev findes neppe nu, men haves i nyere dansk Oversættelse i Varia Hvitf. (Arn. Magn. 22. b. fol.) og i kgl. Bibl. i Kbhvn. Gl. Saml. 2850. 4to. I begge er Brevet dateret Gregorius martyr, istedetfor Georgius. Det andet Brev haves i Dipl. Norv. II. No. 312.

[4]) Dipl. Norv. II. No. 319.

[5]) Registratur paa Agershuus.

aarig Pavetiende, og denne valgte til Undersamlere i Norge Arnulf Abbed og Ingjald Munk af Hovedøen, hvilke i 1351 og 1352 oppebare den indkomne Pavetiende af Norges 5 Bispedømmer, og derfor aflagde Nuntien Regnskab 18de Juli 1353. Pavetienden var egentlig bestemt til et Korstog mod Tyrkerne, men blev efter Nuntiens Bud indbetalt til Kong Magnus [1]). Det Sidste, vi have fundet om Abbed Arnulf, er en af Biskop Jon paa Garde og ham 21de Mai 1354 udstedt Bidisse af Pave Innocents VIs Bulle af 6te Januar s. A., hvorved denne forskyder Biskop Gyrd af Oslo til Stavangers Bispestol og sammes Biskop Sigfrid til Oslo [2]). Arnulf maa kort efter være død eller have resigneret, hvis det er rigtigt, at en Abbed Paal i Hovedø forekommer i dette Aar [3]); men om denne vides forresten Intet.

Efter den sorte Død indtræder som sædvanligt en Standsning i alle Efterretninger. Gaver og Kjøb af Jordegods synes dog at have gaaet sin sædvanlige Gang. I 1359 kjøbte Alf Prior i Hovedø til Klostret Gaarden Sandeim paa Romerike af Arne Brynjolfsson [4]); i 1363 blev en Gaard Ulvildstad (?) givet Klostret; i 1373 kjøbtes Dele af Fraun i Akers Sogn [5]); og 13de Marts s. A. fik Abbeden af Hovedø pavelig Befaling til med Helge Kannik af Hammer at paadømme en Trætte mellem Oslo Biskop og Kapittel paa den ene Side og Prædikebrødrene der paa den anden [6]). I 1377 kjøbte Klostret atter en Gaard i Oslo Herred og 3 Markebol i Nordre Holmen i Aker; 1378 stadfæstede Haakon Eyvindsson sin Broders Gave til Klostret af noget Gods paa Nesodden, ligesom Oslo Biskop og Kapittel i s. A. skal have givet Hovedøen et Løb i Fraun. Fra 1380 nævnes Kong Haakons Stadfæstelse paa Ludvig Eyvindssons Testamente til dette Kloster [5]), og 8de April 1381 testerede Sigrid Andresdatter i Sluppen (en Gaard i Oslo) blandt Andet 5 Mærker Vox og ½ Mark Penge til samme [7]). Til 1385 henfører Registraturen et Testamente af en Fru Ingeborg, der gav 5 Markebol i Hjalmstad i Skedjofs (Ske) Sogn i Bahuslen

[1]) Dipl. Norv. I. No. 327—329. 332—334. 336.

[2]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 35. No. 4.

[3]) Script. Rer. Dan. IV. 417. Maaske er dette dog en Forvexling med Aaret 1454, da en Paal var Abbed her.

[4]) Dipl. Norv. II. No. 352.

[5]) Alt efter Registraturen paa Agershus.

[6]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 72. No. 11.

[7]) ibid. fasc. 74. No. 2.

til Hovedøen [1]), og til 1385 en Gave af Gaarden Skanken i Oslo, ſamt nævner ved de følgende Aar nogle nu ubeſtemmelige Erhvervelſer.

Som Abbed i Hovedøen nævnes Haavard i 1390, da han 8de Febr. ved Broder Berg mageſkiftede den nordre Deel af Skanken i Oslo til Jon Kolbeinsſøn, hans Huſtru Thorbjørg og hendes Børn, imod Gaardene veſtre Fraun og lille Riis i Oslo-Hered. De ſkulde alle have Brødrelagsbrev af Abbeden og Munkene, men Skanken efter deres Død atter falde tilbage til Kloſtret, og imidlertid holdes af dem i aabodsfri Stand ved Tømmer af Kloſtrets Skove [2]). Aaſa Salmundsdatter i Selvik valgte 21de Marts 1395 i ſit Teſtamente Gravſted hos Minoritterne i Tønsberg, men gav til Halvardskirken i Oslo og Hovedø Kloſter hele Gaarden Knive i Skogbygd, Halvdelen til hver, mod at Kannikerne ved Domkirken ſamt Abbeden og Munkene i Kloſtret ſkulde holde hendes ſamt hendes to Mænds Aartid med tilbørligt Vox og Ringning [3]). — Ved Lagmands Dom af 1401 blev Abbeden i Hovedø og Præſten i Eidsberg paalagte enten at anlægge en ny Vei eller tillade Eidsbergs Bønder efter Landsloven at benytte den Færdſelsvei, ſom de i lang Tid havde havt over Præſtens og Abbedens Eiendomme [4]).

En følgende Abbed i Hovedøen Hr. Bjarne nævnes i to Gavebreve af 1408, og bortbygslede i 1409 to af Kloſtrets Jorder paa Eker [5]). Det er før berørt, at den ſaakaldte Munkegaard (munkagarðr, nu Præſtegaarden) i Oslo i Middelalderen har ſtaaet i Forbindelſe med Hovedøen, hvis Munke ſaa ofte forekomme der, at Gaarden efter Rimelighed har været deres Aftrædeſted i Byen. I Forbindelſe hermed ſtaar det da uden Tvivl, naar Regiſt. af 1622 omtaler et Bevillingsbrev af af 1412 for Abbed Bjarne i Hovedø „paa nogen Vaaning udi Mun-

---

[1]) Denne Gave blev ſenere Gjenſtand for Proces, da Regiſtraturen ved 1401 nævner et Forlig mellem Hovedøen og Thorald (Sigurdsſøn Kane?) om Fru Ingeborgs Gave, hvorefter Kloſtret ſkulde beholde hele Hjalmſtad, mod at Thorald fik Løsøret.

[2]) Orig. i danſke Selſk. Saml. Trykt i Suhms Danm. Hiſt. X. 1012 og Lundhs Specim. 2. Begge henføre Brevet til Erik Magnusſøns Tid (1281), men Skrift og Sprog viſer tydeligt, at det er fra Eriks af Pomern.

[3]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 80. No. 13. Dyſt. Regiſt. fol. 125 a. I en Jordebog af 1580 nævnes endnu Knive blandt Hovedøens Gods. Desuden gav Huſtru Aaſa Meget til andre Kirker og Stiftelſer, til Biſkop Øyſtein, dennes endnu levende Moder, hans Søſter o. Fl.

[4]) Dipl. Norv. III. No. 557.

[5]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 84. No. 5. Dipl. Norv. III. No. 585. 592.

tegaarden i Oslo", hvilke vidnsk skal betyde, at Kloſtret da fik Vernbrev paa Gaarden; thi det er vist, at det eiede den længe før den Id. Teſtamentariſke Gaver vedvarede fremdeles; 1413 gav Oslokanniken Olaf Eyvindsſøn ½ Pund Vox, 6 Ore Penge og en Markebol i Olſtad pa Romerike til Hovedøen, og i 1414 ligeſaa Huſtru Gunbjørg den halve Pilefos med Jord og andet Tilliggende mod en ugentlig Sjælemeſſe. Ved denne Tid maa det og være, at Vigleik Arnesſøn, der omtales ſom Vebner mellem 1398 og 1412, gav ſig ind i Hovedøens Kloſter[1]).

Bjarnes Eftermand var maaſke Abbed Jon, ſom i 1423 ſluttede Forlig med Hr. Herman Molteke angaaende Jordegods, ligeſom Kloſtret i dette og følgende Aar lagde ſig forſkjellige Eiendomme til, iſær ved, ganſke i Kloſtervæſenets Aand, at afſtaa en ſtørre Gaard for Enkelmands Levetid mod en mindre, under Betingelſe at begge Gaarde efter Mandens Død ſkulde falde til Kloſtret. Paa ſligt Vilkaar mageſkiftedes oftere i denne Tid; f. Ex. i 1421 Gaarden Tømmeraas til Ivar Thorſteinsſøn for dennes Levetid; i 1426 fik Halvard Verdorsſøn den halve Vidarsgaard i Oslo for Livstid mod Afſtaaelſen af en Gaard paa Follo, og i 1427 mageſkiftedes Gaardene Riis i Aker mod Veſtre-Vidarsgaard paa lignende Vilkaar[2]).

Jons Eftermand Abbed Bo nævnes allerede i 1427, da han optog i Provent Thorer Aslaksſøn, ſom for ſine Velgjerninger mod Kloſtret forundtes Sæde ved Abbedens eget Bord næſt Preſtmunkene, ſamt Klæder og Sko; ved 1428 nævnes en Bevilling af Hr. Bo paa et Fiſkeri i Botnen og et Mageſkifte af Veſtum i Aker for Livstid mod en Gaard i Nittedal, ſom Kloſtret ſkulde beholde; ligeſaa ſkal Biſkop Jon (Jens) i Oslo d. A. have givet Hovedøen (Biſkops-) Tienden af Nesodden for Lille- og Store-Oxø, og i 1429 afſagt Dom mellem Abbed Bo og Kolbjørn Bjørnsſøn om en Gaard paa Follo. Samme Aar afſtod Abbeden til Hr. Andres Muus, Provſt ved Mariekirke, et Fiſkeri i Botnen, ligeſom Officialen i Oslo tildømte Hovedøen en Tomt i Ytre-Heſteſtoen i Oslo[2]). Hvis ikke den ſtore Maſſe af Adkomſtbreve, ſom Regiſtraturen nævner fra diſſe Aar, er tilfældig, maa Kloſtrets Formue i denne Tid have tiltaget i uſædvanlig Grad, og det er

[1]) Dipl. Norv. II. No. 627. Dipl. Arn. Magn. fasc. 86. No. 11. Saml. til N. Folks Hiſtorie III. 347.

[2]) Alt ifølge Regiſtrat. paa Agershuus, hvorfra enhver følgende Oplysning er hentet, hvis Hjemmel ikke er angivet.

erfor et smukt Tegn paa Erkjendtlighed herfor, at Klostret i 1437 gav it Fiskeri i Botnen til Nidaros Domkirkes Gjenopbyggelse efter den store Ildebrand i 1431 [1]). Munkene pleiede ellers altfor sjelden at give Andre end Fattige for deres Port Noget. Samme Aar afsagde Biskopperne af Hammer og Oslo Dom mellem Hovedøen og Hammers Domkirke angaaende den halve Gaard Vestre Sotstad paa Thoten, som tilsvntes Klostret, ligesom dette da fik som Gave en anden Deel af samme Gaard. I 1438 testamenterede Thorer Jonssøn til Abbed Bo og Hovedø Kloster for sin og sine Forældres Sjæle sin Gaard halve Hetnar i Relings Sogn [2]). Forskjellige Gaver af Jordegods omtales fremdeles i Registraturen, hvoriblandt Klunderud i Aas, Huseby i Aker, Hofstad o. fl. Gaarde paa Romerike, Indhuus paa Kragerøen i Borgesyssel o. m. fl., som her kun berøres, da hverken Giverne nævnes eller Andet oplyses, som fortjener Omtale. Ved 1440 undskyldte Hovedøens Munke sig hos Biskoppen i Oslo angaaende en Uenighed dem imellem, som iøvrigt ikke kjendes. Den førnævnte Herman Molteke havde i 1431 kjøbt Gaarden Vestre Gjessen i Gran af Hovedøen, som i 1444 atter tik Gaarden, maaske af Molteke selv. Med Berdor Thjostolfssøn sluttedes i 1445 et Mageskifte, hvorefter hans Gaard efter hans Død skulde tilfalde Klostret. Af Testamenter og Gaver nævnes flere fra denne Tid, men af Giverne navngives kun Hustru Angerd Thorlaksdatter, som i 1447 gav to Gaarde til Abbed Bo. Denne udstedte 11te April s. A. med flere Andre i Oslo et i flere Henseender vigtigt Vidnesbyrd om en Strid mellem Biskop Jens og Hr. Hartvig Krumedike om Hovedtienden, og de af Abbeden derom ledede Underhandlinger [3]).

Saafremt det er rigtigt, at Abbed Bo endnu i 1460 var Abbed i Hovedøen, har det været efter dette Aar og under ham, at det ovenfor S. 62 og 302 omtalte midlertidige Klosterbytte er foregaaet mellem de ved Branden 1455 husvilde Birgittinere i Munkeliv og Cistercienserne i Hovedøen, en Begivenhed, der saavidt vides er enestaaende i Nordens Klosterhistorie. Kilderne oplyse ikke Aarsagen til, at et saa fjerntliggende Kloster som Hovedøen blev foretrukket for de mange Klo-

---

[1]) Schøning, Domkirkens Beskr. 315. Herfor udstedte Erkebiskop Aslak Revers s. A., ligesom han 1434 gav Hovedøen et Værnbrev.

[2]) Dipl. Norv. II. No. 731. Fra 1439 har man en Vidisse af denne Abbed. ib. I. No. 771.

[3]) Nye danske Magazin VI. 26—27.

ſtre i og ved Bergen ſom midlertidig Bolig for Birgittinerne, h
ſtrenge Klauſur og dobbelte Konventer krævede ſæregne Bygninger; n
de udgravede Kloſterruiner paa Hovedøen viſe tydeligt, at her i en
digere Tid er foretaget mange og ſtore Forandringer baade ved Kir
og Kloſtret. I begge ere ældre Porte og Døre gjenmurede og nye
bragte; Kirken ſynes udvidet mod Øſt og har faaet flere nye Alte
overalt i Kloſtret er Spor af Ombygninger og Tilbygning af flere n
gelret liggende Huſe. Alle disſe nye Arbeider ere udførte med Te
ſteen, medens det ældre Bygverk er af ſmukt brudt eller huggen Ka
ſteen. At disſe Arbeider fra en yngre Tid ſtaa i Forbindelſe med Bi
gittinernes midlertidige Ophold her, maa anſees utvivlſomt, og Omfan
af dem er ſaa betydeligt, at de maa have medtaget idetmindſte et P
Aar. Men foruden de Bygningsarbeider fra denne Tid, ſom end
kunne paaviſes iblandt Ruinerne, forekommer det mig rimeligt, at et
Birgittiner-Konventerne har havt Bolig i en Tilbygning af Træ;
af Steen byggede Rum ere ſaaledes ſamlede og forbundne indbyrdes,
Regelens ſtrenge Forſkrift om ubetinget Afſondring af Brødre og Søſ
i dem maatte blevet umulig, ſelv om man maatte finde dem ſtore nok
at rumme det dobbelte Konvent, der mindſt maa have udgjort 32 Kloſte
folk (ovenf. S. 307)[1]).

Tiden, da Omflytningen foregik, kan kun tilnærmelſesviis beſtemme
Tre Aar efter Branden (1458) vare Birgittinerne endnu i Bergen,
efter al Rimelighed er Kongens og Rigsraadets Samtykke til Flytni
gen først givet i Skara om Vaaren ſ. A. (ovenf. S. 302). Selv a
taget, at de udenlandſke Foreſattes Bifald forud var erhvervet, hvil
dog er mindre ſandſynligt, kan dog ikke de betydelige Bygningsarbei
paa Hovedøen være paabegyndte før Sommeren 1458, rimeligviis af A
bed Bo, og hermed er ſikkert 2—3 Aar medgaaede. Før 1461
derfor Birgittinerne ikke have forladt Bergen, men ſnarere ere de fø
et Par Aar ſenere komne til Hovedøen. Om Sommeren 1467 vare
derimod boſatte her, og da kom to Vadſtena-Munke Andreas og Thor
did, enten for at viſitere eller fylde Brødrenes Tal. Andreas døde
lerede 17de Marts 1468 i Hovedøen, og Thorkel, der androg for Va
ſtenas Confeſſor om at maatte vende hjem, fik 23de April (formodent
1468) dennes Svar, at han ſkulde blive der til de faſtſatte 3 Aar v

[1]) Paa Kloſtrets Sydſide findes en raa Grundvold for en ſtørre firkantet B
ning, der aldeles forſtyrrer Symmetrien, og nok kan være Levning af en
midlertidig Bolig for et af Konventerne.

ude, ligesom han og fik Afslag paa sin Bøn om at faa to Brødre sendte derhen [1]). Naar derfor Registranten af 1622 omtaler et Brev af 1473, hvori Kong Christiern I og Norges Rigsraad tillade „Brødrene i Hovedø og Nonnerne i Munkeliv i Bergen at gjøre Skifte paa deres Konvent, eftersom de det og have havt tilforn", kan dette ikke sigte til den allerede foregaaede Flytning, men er snarere en Fornyelse af den ældre Tilladelse, der maaske var givet paa en bestemt, allerede udløben Tid.

Birgittinernes Ophold synes, hvad ogsaa i og for sig er rimeligt, at have forøget Gavmildheden mod Hovedøen; thi usædvanlig mange Gavebreve forekomme fra denne Tid. Høvig i Bærum fik det 1460, og 1462 udstedte Biskop Gunnar Holk i Oslo Vidnesbyrd om Klostrets Lod i Fiskeriet i Botnen; Gaarden vestre Gjessen i Gran var ved Gave bleven Klostrets, ligesom og Nes i Brandbo 1466 og en Gaard i Skovbygd; i 1469 fik det Dylterud i Aas, og 1470 Rud i Hofs Sogn; i 1472 stadfæstede Hr. Olaf Molteke sin Faders Hr. Herman Moltekes og Moders Fru Borghilds (Ogmundsdatter Bolt) Gave af Fuglevik i Borgesysel til St. Birgittes Kloster i Hovedøen, for deres og sin egen Sjæl [2]).

At Birgittinernes Ophold i Hovedøen kun var midlertidigt, og betragtedes saaledes, viser et Testamente af 17de April 1473, hvori Sigrid Godensdatter paa Hedemarken gav Gaardene Søndre Hundskjold og Brekke sammesteds til St. Birgittes Ordens Kloster i Hovedø, med Tillæg, at disse Gaarde „skulde være og blive Søstrene og Brødrene til Vederkvægning og Ophold i St. Birgittes Kloster, i hvor det er eller bliver i Norge" [3]). Birgittinernes Abbedisser her vare Birgitta Ølreksdatter og Elsebe Egartsdatter; Confessor synes Ketil Beintssøn den hele Tid at have været. En Kvittering af

---

[1]) Diar. Vadst. 135. Dette er det eneste Sted, hvori Hovedøen nævnes i Vadstena-Diariet. Vadstenas Brevbog, Fragm. 4to. p. kgl. Bibl. i Stockholm. fol. 129—130.

[2]) Langebeks Diplomatar. i danske Geheimearchiv, efter Orig. i danske Selskab. Herman Molteke nævnes mellem 1413 og 1455. En ældre Johan Molteke var gift med Enken efter St. Birgittas Søn Karl (Chronic. Vadsten. 26—27), og Moltkernes Interesse for Ordenen staar maaske i Forbindelse hermed.

[3]) Orig. i norske Rigsarchiv. Trykt i 1ste Udgave S. 747—748. Heraf udstedtes Vidisse 1479 i Søstrenes Taleport i Munkeliv i Bergen, hvorhen altsaa Birgittinerne i Henhold til Testamentet havde medtaget samme som Hovedøens Cistercienſere uvedkommende.

1474 fra Abbedisse Birgitta til Hr. Alf Knutsson for Oppebørslen af Klostrets Indtægt af Andens og Sondfjords Leue [1]) viser, at Birgittinerne i Hovedøen vedbleve at hæve de Indtægter, som de i Munkeliv havde erhvervet for deres Orden (ovenfor S. 299. 306. 309), medens de tillige gjorde Paastand paa at beholde, hvad der under Opholdet i Hovedøen gaves did. Ligesaa har man et Skjøde af 13de Jan. 1478, hvori Abbedissen Elsebe Egartsdatter, Confessor Ketil og alle Søstre og Brødre i Hoveds Kloster sælge til Øystein Gislesson en Deel af Gaarden Grytenes paa Vestfold, som Søster Joron Steinulfsdatter havde givet ind med sig i Hovedøen. Dette Brev er forseglet med Munkelivs Segl, hvilket til Overflod viser, at det er Munkelivs Birgittinere, som her i Hovedøen midlertidigt have fortsat sit Klosterliv [2]).

Hvad Tid Bygningsarbeiderne i Bergen vare færdige, saa at Birgittinerne atter kunde vende tilbage til sit rette Hjem, kan ikke nøiagtig bestemmes. Vi have seet, at de i 1478 vare i Hovedøen. Registr. af 1622 anfører ved 1480 et Værnbrev af Cistercienserne i Hovedøen, der rimeligviis er erhvervet i Anledning af deres Tilbagekomst. Denne maa i ethvert Tilfælde være indtruffet omtrent ved denne Tid; thi i Novbr. 1483 kundgjorde fra Munkeliv i Bergen Birgitta Olvesdatter, „fordum Abbedisse i Hoveds, og Ketil Beintsson, fordum Confessor sammesteds", at de „den Tid, vort Konvent var i Hoveds nu for faa Aar siden som Alle er vitterligt", havde faaet Gaarden Fange i Aremark af Thorgils Amundsson og hans Hustru, Gud til Hæder og dem til evigt Bønnehold; men da Odelsmanden til Gaarden har meldt sig, skjøde de den nu til ham, og paaberaabe Pavens og Kongens Værnbreve som Sikkerhed. „End, tilføies der, om saa er, at Abbeden i Hovedøen eller nogen Anden vil hindre dette Salg og bryde vore Privilegier, da skulle de finde og mærke, hvad deraf vil komme" [3]).

Det var den som Abbed i Munkeliv før S. 303 nævnte Abbed Paal, som med sine Cistercienserbrødre i 1478—1479 maa være vendt

---

[1]) Dipl. Norv. I. No. 905.

[2]) Orig. i norske Rigsarchiv, trykt i 1ste Udg. S. 749. Søstercoventets Segl har Overskriften: Sigillum abbatisse et conventus s. sororum in Munkaliif, og Brødreconventets: Sigillum conventus . . . mon . . . Munkliui.

[3]) Lundhs Afskrift af den tabte Orig., trykt i 1ste Udg. 749—50. Blandt de mange Gaver og Kjøb, som Registr. af 1622 anfører, ville vi endnu kun nævne, at Hr. Hartvig Krumedike i 1474 solgte til Hovedøen hvad han eiede i Raabe i Rygge Sogn.

tilbage til Hovedøen. 1ſte Febr. 1482 nævnes han ſom Abbed her, da han i Oslo med flere af Rigsraadet ſluttede Forbund med de ſvenſke Udſendinger i Anledning af Kongevalget efter Chriſtiern I [1]). Ogſaa fra hans Tid nævnes nogle Jordegodsſager. I 1485 mageſkiftedes to Gaarde paa Veſtfold til Kloſtret, og dømtes Hovedøens Munke paa Oslo Raadſtue til at overlade et Kværnbrug paa Romerike mod aarlig Afgift af 6 Lispd. Malt. En danſk Mand Laurents Pedersſøn, hvis Fader var Borger i Kjøbenhavn, var 1486 gaaet i Kloſter i Hovedøen, hvor han to Aar efter døde ſom „Profeſſus og indgiven Broder". Dennes Arv efter Fader og Moder tilfaldt ſaaledes Hovedøen, men ved Gavebrev af 24de Septbr. 1488 ſkjenkede Abbed Paal denne Arv til Sorøm Kloſter i Sjælland ſom Arv og Sjælegave [2]). Efter dette Brev har Abbed Paal da været i Sjælland, og der var han atter eller endnu 25de Juli 1489, da han med Flere udenfor Norges Rigsraad forſeglede dettes Løfte at antage Hertug Chriſtiern ſom Norges Konge efter Faderens Død [3]). I 1495 udſtedte han med Flere Vidisſe af Mageſkiftet mellem Kongen og Erkebiſkoppen af Kaſtelle Kloſter i Viken mod Gods Nordenfjelds [4]); og i 1497 nævnes han ſidſte Gang, da han mageſkiftede Gaarden Grimelund i Akers Hered til Hovedøen mod dettes Lod i Lille-Sogn, ſom Fru Ingerid Bjørnsdatter i Nonneſeter fik.

I 1504 teſterede Ragndid Haakonsdatter til Hovedøen Krogfos i Jæsheim, og 1506 fik Kloſtret af den udvalgte Konge Chriſtiern (II) et Skjærmbrev, hvilket antyder, at det har holdt ſig udenfor de ved Hr. Knut Alfsſøn vakte Uroligheder i Riget. Abbeden i Hovedø Hr. Klaus var ogſaa efter al Rimelighed danſk af Fødſel, og han udſtedte 3die April 1508 i Oslo Biſpegaard paa Hertug Chriſtierns Forlangende tilligemed Kantsleren Jon Paalsſøn, Erik Valkendorf m. fl. Vidisſe af det befindte Brev fra Marſtrand af 3die Juli 1449, hvori forſkjellige Rigsraader førte et urigtigt, af Udſtederne ſiden ſom aftvunget tilbagekaldt, Bevis for, at Chriſtiern af Oldenborg var ret Arving til Norge [5]).

---

[1]) Habdrphs Rimchrøn. II. 302. Några Förbund (bag Olafs-Saga i 8vo) 111 ff.

[2]) Dipl. Norv. I. No. 956. Brevet er uden Sted, men ſamtlige Vidner er Sjællændere.

[3]) Dipl. Norv. II. No. 955.

[4]) Dipl. Norv. II. No. 982. Se Kaſtelle Kloſter.

[5]) Dipl. Norv. III. No. 1043. Nye Danſke Mag. VI. 28 ff. Den unge Chriſtierns Henſigt hermed var tydeligt at godtgjøre ſin Ret til den af Nordmændene ſaa forhadte Titel „Arving til Norge".

Da Chriſtiern II Mortensaften (10de Novbr.) 1531 ankom til Oslo, ſendte Høvedsmanden paa Agershuus, Hr. Mogens Gyldenſtjerne, en Eſping over til Hovedøen, og tog ud af Kloſtret ſaamange Madvarer, Kjød, Fleſk og Lax, ſom han kunde overkomme, for at forſyne Slottet under den Beleiring, han da kunde vente. Tillige anmodede han Abbeden om at begive ſig med ſit Kloſters Koſtbarheder ind paa Slottet, hvilket denne imidlertid undſlog ſig for, og gav derimod Kong Chriſtiern af Kloſtrets Penge ſaameget, ſom han begjærede til Hjælp og Trøſt. Da Chriſtiern ved ſin Flaade var Herre over Bjørvigen, maatte Hr. Mogens finde ſig i dette Abbedens Forhold, ſaalænge ſom Beleiringen varede; Abbed Hans ſlog ſig ganſke paa den gamle Konges Parti, og deltog ſom norſk Rigsraad i de offentlige Anliggender. Saaledes var han Medudſteder af Rigsraadets Brev af 6te Januar 1532 til Keiſer Karl V, hvori de melde ham Kong Chriſtierns lykkelige Ankomſt til Norge og erklære, at de paa første Herredag vilde tilſige hans Søn Norges Rige. Men neppe havde Chriſtiern hævet Beleiringen af Agershuus, og med ſin Hær begivet ſig ned i Viken, førend Mogens Gyldenſtjerne benyttede Leiligheden, ſom Abbed Hans ſaa uforſigtig havde givet ham, til at ſætte ſig i Beſiddelſe af Kloſtret og dets Skatte, under Paaſkud, at de paa Grund af Abbedens Landsforræderi vare forbrudte til Kronen. Nat til Søndag 21de Januar 1532 — beretter Abbed Hans i ſin Klageſkrivelſe til Erkebiſkoppen — „fordi jeg ikke kom til Hr. Mons ind paa Agershuus, ſom han begjærede, lod han mig gribe nøgen i min Seng, og lod mig føre til Slottet i Fængſel og Beſtolning med ſtor Sorg og Sygdom. Desuden røvede og plyndrede de Alt, hvad der fandtes i Kloſtret, brændte det og nedbrøde det til Grunden“ [1]). Abbedens Fangenſkab varede ligetil Chriſtiern IIs Forlig med de danſke Underhandlere (Juli ſ. A.) Da Kongen var afſeilet til Danmark, blev Abbeden ſat paa fri Fod, og opholdt ſig i Oslo. Her-

[1]) Trykt i 1ſte Udg. S. 762 ff. „Ita quod non remanet lapis super lapidem“, ſkriver han. At dette er overdrevet, viſe de Ruiner, ſom efter over 300 Aars Forløb og gjentagne Plyndringer endnu ere tilovers. Beretningen ſtemmer iøvrigt med Biſkop Hans's Opfordring til Kong Chriſtiern, af 24de Januar 1532, at ile til Oslo, da Agershuus i ſaa Fald ei kunde holde ſig (Orig. i danſke Geheimearchiv); og at Abbeden nødtvungen har proviantered Feſtningen er langt rimeligere, end hvad der berettes i den gamle Efterretning om Agershuus Slot (Saml. II. 356), at „Hr. Mogens tog til ſig paa Slottet al hvis Deel, ſom Abbed Hans Anderſen og Munkene lode føre dib af allehaande Varer med Klæder og andet mere godt“.

fra ſtrev han 26de Septbr. ſin Klage til Erkebiſkop Olaf over Mogens Gyldenſtjernes Færd, ſom den ovenfor er gjengivet, og tilføiede, at han nu hørte, at de vilde lægge Renten og Godſet fra Kloſtret og under Slottet, ja han og hans fattige Brødre vare allerede ganſke affagte dermed [1]). Han beder derfor Erkebiſkoppen endelig at varetage Kloſtrets Tarv ved de Underhandlinger, han nu driver med de danſke Herrer, ſaa Godſet fremdeles maa tilhøre Gud og St. Bernhards Kloſter, Gudstjeneſten og Sjælemeſſerne til Opholdelſe, ſom det var før Kong Chriſtiern kom til Landet, ſom de fattige Munke ikke kunde for. I to Paaſtrifter melder han, at Hr. Mogens endog havde berøvet ham hans Signet og Indſegl [2]), ſaa at han ei kunde forſegle ſit Brev, ſamt at Søndagen før Chriſtierns Afreiſe (altſaa 8de Juli), lovede Hr. Knud (Gyldenſtjerne) Electus til Odenſe, hans Broder Hr. Mogens, Hr. Nils Lykke og Erik Hack Kong Chriſtiern med Haand og Mund i Mogens Overvær, at Abbeden ſkulde nyde ſit Kloſter uhindret for Fremtiden, men dette Løfte blev brudt ſtrax Kongen var paa Skibene. — Efterat Abbed Hans ſaaledes atter var kommen paa fri Fod, tilmeldte han med Rigsraadet Keiſer Carl V 7de November 1532 Udfaldet af Kong Chriſtiern IIs ſidſte Foretagende [3]).

De politiſke Begivenheders Indflydelſe paa Kloſtrenes Stilling er S. 182 ff. omtalt, ligeſom og Biſkop Hans Reffs Forſøg paa at benytte Tidsomſtændighederne efter Frederik Is Død til atter at bringe Kloſterveſenet i Stiftet paa den gamle Fod. Om Hovedøens Kloſter ſkriver han i ſin Foreſtilling af 2den Auguſt 1533, „at det fra første Begyndelſe har været et ærligt Herrekloſter, frit og frelſt i alle Maader baade for Kronen og hver Mand". Men nu iſſor (1532) i Feidetiden blev Kirken og Bygningen afbrændt og devaſteret, og Godſet lagt under Agershuus af Kong Frederik efter vrang og Avinds Underviisning. Biſkoppen mener, at Abbeden har liden eller ingen Skyld i, hvad der foregik; hans Brødre ere endnu i Riget tilſtede, og Biſkoppen har anſat Abbeden ſom Prædikant i Oslo Domkirke. Han er en viis og lærd

[1]) Beretningen om Agershuus (Saml. anf. St.) ſiger og, at Hr. Mogens ved Kloſtrets Plyndring havde ſat ſig i Beſiddelſe af dets Bibliothek, ligeſom dets Archiv endnu i 1622 ifølge Regiſtr. fandtes paa Agershuus.

[2]) d. e. Kloſtrets lille og ſtore Segl (secretum et sigillum).

[3]) Münch. Dipl. No. 3172, i Afſkrift eller Koncept. Brevet er udſtedt i Ribe, hvor Abbeden dog ikke har været perſonlig tilſtede, da det var almindeligt, at ſtige Breve efter Udfærdigelſen omſendtes til Udſtedernes Forſegling.

selv om han havde forseet sig, burde dog ei Klostret og Guds
efor undgjælde. Biskoppen opfordrer Rigsraadet til at sørge
vedø Kloster kan komme til Magt igjen og nyde sit Gods.
forrige Abbed uværdig til at faa det tilbage, kan man sætte
i hans Sted; men „Agershuus har fra Arilds Tid staaet ær-
gt uden Klostrets Gods; kan det vel og efter denne Dag" [1]).
dog Intet, da Splid inden Rigsraadet og Erkebiskoppens
a fast Holdning i det afgjørende Øieblik spillede Riget i Esge
nder, som allerede havde begyndt Klosterreformen i Bergen.
Slot eller rettere dets Høvedsmand beholdt saaledes Hoved-
r med dets Gods, men havde vanskeligt for at finde Rede
in antog dets Adkomstbreve og Jordebøger brændte. For at
herom blev Hans Skriver paa Agershuus sendt til den gamle
ns Andersøn), hvem han bød et Par engelske Hoser for at
give Underretning om noget Gods, som Hr. Henrik Krumedike
givet til Klostret i Hovedøen; men han svor ved Gud, at
Underretning kunde give, da alle Klostrets Breve, Privilegier
ger bleve opbrændte samme Tid Klostret brændte. Dette for-
g ikke saa, da de endnu i 1622, efter hvad vi have viist,
aa Agershuus. Formodentlig ere de Æsker, hvori de efter
n henlaa, umiddelbart efter Klostrets Ødelæggelse bragte ind
, og der i den første Tid forglemte [2]).
ens Klostergods blev ingen særskilt Forlening [3]), men forblev
shuus Hovedlens Regnskab. I Jordebogen af 1580 opføres
mme som Hovedøens Gods, hvoraf 48 i Akers Sogn [4]),
a bemærkes, at Klostret desuden eiede meget Gods udenfor
Len, i Borgesysel, paa Vestfold, i Viken og andre Steder,

. Dipl. No. 3234, trykt i 1ste Udg. S. 764—768.

seer af Saml. II. 355 ff., at i al Fald noget af Hovedøens Bibliothek
er reddet til Agershuus.

det i Pontoppidans Annaler III. 247 fortælles, at Claus Mauritsson
forlenedes med det norske Kloster Hovedø, er dette en Forverling med
Kloster paa Island, som Lensherren der Claus von Marwitz dette
k. Norske Registr. i Afskr. I. 257. Hist. eccl. Islandiæ. IV. 92.

t disse ville vi nævne: Frogner, Husebv, Smestad, Borgen, Riis, Vin-
Bjordsen, Frøn, Sogn, Voren, Bogstad, Greffsen, Taasen, Skjerven,
grud, Draker, Munkerud, Lindern, O, Foss, Skoden, Thveten, Hof. —
dammen, Abbedengen, Munkebo (Munkabú, Hák. Hák. S. c. 75.) have
ret Ladegaarde eller Underbrug, som derfor ikke særskilt omtales.

om hvis Omfang man for Tiden ingen ſikker Kundſkab har. Efterat Steen fra Hovedøens Kloſterbygninger i over 300 Aar er bleven anvendt til Agershuus Slots Bygning og Udvidelſe og i andre offentlige Øiemed, hvoraf ſeneſt til de i Krigsaarene 1807—1808 anlagte Batterier paa Øen, har „Foreningen for norſke Fortidsmindesmærkers Bevaring“ ladet de endnu tilbageſtaaende Mure fuldſtændigt udgrave og givet Tegninger og Beſkrivelſer derover (ovenfor S. 127).

§ 6. Nonneſeter i Oslo.

(Nunnuſetr. Claustrum monialium sanctæ Mariæ).

Leret, d. e. Strøget fra Munkebækken til Tøienbækken mellem Oslo og Akers-Elv, forekommer allerede i 12te Aarhundrede, og her laa et Nonnekloſter, Nunnuſetr á Leiruni, hvis nøiagtige Beliggenhed ikke kjendes. Da en ſtor Deel af den nuværende Forſtad Grønland med Grundingen Syd derfor er ſenere opfyldet Land, kan Kloſtret ikke have ligget paa Lerets lavtliggende Strøg, men maa ſnarere ſøges paa Hiden ved Guerhangen eller Aageberg (Valkaberg), rimeligviis paa det nuværende Bodsfængſels Tomt. Det kan nemlig ikke have ligget langt fra Sjøen, da den ene Fløi af Kong Inges Hær i Kampen med Kong Haakon Herdebred paa Iſen mellem Hovedøen og Oslo ifølge Sagaens Beretning ſtødte op mod Nonneſeter [1]). Det er ved denne Leilighed 1161, at Kloſtret første Gang nævnes. Dets Stiftelſesstid kjendes iøvrigt ligeſaalidt ſom Stifteren; man veed kun, at det indviedes 27de Septbr. [2]). Man feiler dog neppe ved at antage det ſamtidigt med Gimsø Kloſter, altſaa fra første Halvdeel af 12te Aarhundrede, ſom ſtiftet af Oslo Biſkop, hvis Overtilſyn Nonnerne vare undergivne.

[1]) Haakon Herdebr. Saga c. 18. Forum. Sögur VII. 276. Munthe (Kalls Suerre II. 56) antager, at det har ligget der, hvor Oslo Præſtegaard nu er; men denne, endnu kaldet Munkekloſtergaard, er utvivlſomt de Gamle Munkegaards, der har Navn af Munkekloſtret Hovedøen. Men Nunne-Elven i Oslo, der nævnes i Dipl. Arn. Magn. fasc. 97 No. 16, maa have Navn efter Nonneſeter, og er rimeligvis den nuværende Hofvin- eller Munkebek, der gaar forbi Munkekloſtergaard, og i Nærheden af begge disſe kjendte Punkter har derfor Nonneſeter ligget. De øvrige Steder i Sagaerne, hvor det nævnes (Sverres Saga c. 134. 135. 163. 164. Hauk. Haakonſ. [illegible]), ſpores og at antyde den her antagne Beliggenhed.

Det er nemlig sikkert, at Klostret var af Benediktinerordenen, hjønt dette ikke udtrykkelig berettes; men Gimsø Kloster var af denne Orden, og stod i den nøieste åandelige Forbindelse med Nonneseter, vorfra endog en Søster blev Abbedisse i Gimsø, ligesom der nævnes St. Benedikts Kloster i Oslo, som maa være Nonneseter [1]). Men end Nonneseter ikke stiftet af Oslo Biskop, saa skylder det i det lindste ham een af sine største og betydeligste Eiendomme, nemlig hele tor-Aker Gaard, som ved Sekulariſationen blev Kronens, og af Chri-ian IV udlagdes til Bymark for Christiania, samt jus patronatus til kers Kirke og alle præstelige Indtægter deraf [2]). Dette er uden Tvivl n samme Gave, som i Regist. af 1622 tillægges Biskop Helge 1186, en med den urigtige Forandring, at han lagde hele Akers-Hered til lonneseter; thi mangfoldige Gaarde i dette Sogn tilhørte før og efter en Tid Bønder, andre Klostre, Kronen og geistlige Korporationer ed Gaven, som Kapitlet bifaldt, forbeholdt Biskoppen sig sin kanoniske ret, hvorfor ogsaa Akers Kirke og Nonneseter opføres i Oslo Stifts ordebog.

Om dette Kloster ere Efterretningerne uvæsentlige og usammenhængende. Ved Aar 1200 skal det have faaet en Gave af en Jon paa vergstein, og i 1209 Beskyttelsesbrev af Pave Innocents III; ligesom Jaglerkongen Philip (1207—1217) for sig og sin Dronning Christina, g Kanniken i Hammer Mester Thorleif ved sit Testamente af 1237 al have skjenket det forskjelligt Jordegods. Ligesaa omtales forskjellige ærnbreve for Nonneseter af Erkebiskopperne; saaledes af Sigurd 1230—1252) Peter, Arne (1349), Vinald, Askel, Aslak, Gaute (1478) g Erik; ligesaa, som det synes, af samtlige Konger, hvorved den Meing bestyrkes, at slig Stadfæstelse paa ældre Friheder ansaaes ved kronskifte ligesaa fornødent for Klostre som for Byer, Domkapitler o. . v. [3]). — I 1248 udstedtes Vidnesbyrd om, hvad en Maria Arnes-

---

[1]) Kjøbenh. Videnst. Selsk. Skrifter VII. 511. Noget Benediktinerkloster fandtes iøvrigt ikke i Byen. Søster Ragnhild Genovefa nævnes først som Nonne i Oslo, og kort efter som Abbedisse i Gimsø. Fabelen om Klosterets Stiftelse af den hellige Edmund er allerede omtalt S. 402. Da altsaa Nonneseter var af Benediktinerordenen, og dennes Tid ophørte i Norge som andensteds med Cistercienſernes Udbredelse, maa det være ældre end disses Ankomst til Norge (1146). Jfr. Munchs Historie II. 626—627.

[2]) Øysteins Regist. fol. 143 b.

[3]) Alt efter Regist. paa Agershuus, og ligesaa i det Følgende, hvor ingen anden Hjemmel er anført. Blandt disse Konger nævnes Kong Sigurd (Jor-

datter havde bragt med ſig ind i Kloſtret. Af Gavebreve, ſom Regiſtr henføres til 13de Aarhundrede, ſeer man, at Nonneſeter allerede da ha erhvervet Fiſkeriet i Frysia (Akerselv), Andeel i Djupvik-Fiſket, Ullern Aker, Blakeſtad i Aſker og Svavaldſtad paa Romerike, hvilke ſidſte t ſtore Gaarde Hertug Haakon Magnusſøn gav Nonneſeter, foruden mege andet Gods. I denne Tid fik det og af Kong Magnus 30 Mar gangbar Mynt, en Gave han i ſit Teſtamente af 1277 ſtadfæſtede [1]). — Fra Sønnen Haakons Hertugstid nævnes flere Kloſtret vedkommend Gaver, Domme m. v. 1287 tildømte han det en Deel Gods, Fr Ingerid havde givet did, 1290 ligeſaa Gaarden Rud, og 1296 tilbage kaldte han en ældre af ham affagt Dom, angaaende det Gods, Sigri Askelsdatter havde ſtjenket Abbedisſen, og han havde fradømt denn uſtevnt, men nu dømte under Kloſtret. I 1295 ſkal Biſkop Eyvind a Oslo have tilkjendt Nonneſeter 2 Markebol i Thorp, og ſ. A. ga Ragna Petersdatter ſig derind med ſit Gods.

Den ældſte Abbedisſe, ſom med Beſtemthed omtales, er Fru Grc der forekommer mellem 1299 og 1326. I hendes Tid nød Kloſtr indre Velmagt og ydre Anſeelſe. Med Kong Eirik mageſkiftede hun 1299 forſkjelligt Gods, hvilket dennes Eftermænd ſiden ſtadfæſtede, m fra Kong Haakon nævnes flere Breve om Kloſtret, hvoriblandt Sta fæſtelſe paa de Gaarde paa Hedemarken og i Sked Sogn, ſom Fru G. og hendes Moder Gunhild havde givet til Kloſtret for Forſtnævnte o hendes Søſter (1300); ligeſaa (1302) paa 4 Gaarde, ſom den nyss nævnte Fru Ingerid [2]) havde givet did; en Dom, hvorved Fru Gr tilkjendtes Retten til et Laxefiſke i Arendals Sogn, en anden om Klo ſtrets Ret til Hvitſteen i Veſtby Sogn o. ſt. I 1301 blev en Søſter optaget, der medbragte to Gaarde paa Hedemarken og en Del af Lindern i Oslo Hered, og 1303 fik Kloſtret Gaarden Aas paa Eker og en anden Deel af Lindern. Omtrent til denne Tid hører vel og Aaſ

ſalfarer eller Ribbung?). Turde man ſætte for viſt, at her menes Sigur Jorſalfarer, ſaa er Kloſtrets Alder afgjort, og det bliver da det ældſte Kloſte her i Egnen, hvilket i og for ſig er rimeligt nok.

[1]) Dipl. Norv. IV. No. 3. Thork. Dipl. II. 257. Script. Rer. Dan. VI. 25 Til denne Tid er det og rimeligſt at henføre Abbedisſen Fru Signe, hvem en Anbjørg Kolbjørnsdatter optoges, hvis ellers Signe ikke er e Skrivfeil for Sigrid (1357—1360).

[2]) Maaſte Ingerid Aslaksdatter, hvis Teſtamente til Nonneſeter, Maria Klemens og Korſets Kirker i Oslo ſamtidigt hermed nævnes i Regiſtr.

Asdatters Gave af en Gaard for sin og Fleres Sjæle, samt flere Breve om, at Baldesholm og Sudesholmene i Nykel Sogn paa Hedemarken vare givne did [1]). Ved Fyrst Witzlaw IIIs Testamente af 1302 fik Nonneseter ligesom Hovedøen m. fl. 30 Mark norsk. Blandt navngivne Kvinder, som i Fru Gros Tid her gik i Kloster, nævnes Bergliot Gudbrandsdatter og Fru Jartrud (ovenfor S. 407), der desuden i sit Testamente af 8de Mai 1307 gav Nonneseter en Deel af Solberg i Eørum og sit Maardskind til Søster Sigrid Potentia der [2]). Fremdeles nævnes Ragnild Hjullesdatter (?), der efterat have aflagt noget til sine Søstre, gav sit øvrige Gods til Fru Gro, og Margareta Birgersdatter, som medbragte Ormstad paa Romerike (1307?). Med Forøgelsen af Klostergodset fulgte Eiendomstrætter, hvoraf flere nævnes. Om Djupvikfisket kom det i Fru Gros Tid til Forlig med Hovedøen, men 1307—1308 havde hun Rettergang med Oslo Kanniker angaaende Kjølberg (nu under Tøien) ved Oslo, som maa være Nonneseter tildømt, da dette senere eiede hele Kjølberg [3]), og maaske er det denne Dom, Kongen 1308 stadfæstede. I 1306 indskjærpede han Nonneseters Ret til Fisket i Frysia, og forbød alle Andre at fiske der. Ligesaa nævnes et Brev, hvori Kong Haakon fornyer et ældre (uomtalt) Løfte til Nonnerne, men formaner dem at følge deres Regel rigtig, en Formaning, som uden Tvivl staar i Forbindelse med det osloiske Biskopemødes Statut af 1306 om Nonneklostre (S. 94). Fra Kong Haakons senere Aar er hans Gave 1315 (1316) til Klostret af et Sølvkors med Stene og Helligdomme i, som skulde „binnes" (?) paa alle Gangdage og ved Kongers og andre Høvdingers Ankomst [4]), samt et Brev af 1318 (?) om at undersøge Sammenhængen med et Fiskeri, som Hr. Hafthor Jonsson skulde have berøvet Nonneseter, medens han levede.

---

[1]) Registr. paa Agershuus. Om den sidste: Øysteins Reg. fol. 146. b.

[2]) Suhm XI. 419. Dipl. Norv. II. No. 85.

[3]) Øyst. Reg. 144. a. Det Øvrige er fra Registraturen, hvis flere mindre tydelige Adkomstbreve m. v. ere forbigaaede. En af de længst omtvistede Eiendomme synes Lakesiget i Enningdalen at have været ifølge forskjellige Kongebreve fra 1322, 1323, 1326, 1347. Maaske er det d. s. s. Lakesiget i Aurudde ved Søen, der opførtes som Nonneseters i Øyst. Regist. 145. a. Om Djupvik havde Klostret forskjellige Tratter med Hovedø og Olafsklostret i Tønsberg i disse og følgende Tider, uden at Registr. derom giver klar Oplysning.

[4]) Registr. af 1622. Danske Mag. III. 1, hvor et lignende norsk Kors er afbildet og beskrevet. Suhm XI. 790.

Efter Fru Gro var Fru Gunhild Abbedisse, der fremdeles havde Proces med Hovedø om Djupvik (S. 410), ligesom hun 1334 i Overværelse af hendes Søstersøn Thorkel solgte Gaarden Dunheim i Eids Sogn paa Romerike [1]). Da Kong Magnus i 1335 holdt sit Bryllup med Blanka af Namur, laante han hertil af Nonneseter en Deel Bordtøi (borðbúnaðr), hvorfor han gjorde dem Vederlag, samt gav dem to Markebol i Østre Vik [2]). Ved en Søsters Optagelse 1338 fik det Gaardene Austren og Bryn i Bærum, og Registr. bersrer desuden andre Erhvervelser ved Kjøb, Gave eller Dom fra disse Aar.

I 1347 nævnes Fru Elin Abbedisse, hvis Ombudsmand Thorleif fik Fisket i Løksaa og Søen Folangren dømt under Nonneseter og Hovedø, og s. A. stadfæstede Biskop Salomon Klostret i Besiddelse af forskjellige Gaarde, hvoriblandt Lille-Sogn i Aker. I 1349 var Presten Gunnar Thordsøn Raadsmand (rædsmaðr) i Nonneklostret i Oslo [3]). — Fru Elin er uden Tvivl død i den store Mandedød; i al Fald var hun allerede 1351 efterfulgt som Abbedisse af Fru Thora, der 18de November blev af Officialen Gyrd Aslesøn krævet for 96 Mark og 3 Ører, som Klostret skyldte i Pavetiende. Da hun ikke havde rede Penge, pantsatte hun efter Officialens Forslag og med de tilstedeværende Søstres Sigrid Priorisses og Ragnhild Genovefas Samtykke Gaarden Sindsin i Aker, 4 Markebol, til St. Sebastians Alter i Domkirken i Oslo. Indløses Pantet ikke inden 3 Aar, skal Gaarden være Altrets mod at give Klostret, hvad Gaarden er mere værd end hiin Sum [4]). Til Søster Sigrid Jonsdatter i Nonneseter gav Katarina Sveinsdatter i 1352 halve Birke Gaard paa Romerike, mod at den skulde falde tilbage til Giverſken, hvis hun overlevede Sigrid,

---

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 62. No. 24. 25. 1331 gav Guttorm Haavardsøn, Kannik i Oslo, to Mark Penge og et Pund Vox til Nonneseter. Dipl. Norv. III. No. 160.

[2]) Registr. paa Agershuus, der ogsaa nævner et Transskript heraf fra 1454 som Bevis for, hvori Vederlaget bestod. Bordtøiet maa, da Brylluppet stod i Sverige, være sendt derhen. Af Navnet Vik eiede Nonneseter Gaarde baade i Borgesysel og paa Ringerige (Øyst. Reg.).

[3]) Ovenf. S. 410. Dipl. Norv. I. No. 307. 320.

[4]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 67. No. 1. jfr. Dipl. Norv. I. No. 329. Gaarden blev ikke indløst af Nonneseter; thi den nævnes i Øyst. Reg. fol. 136 blandt Sebastians Alters Gods, og ikke ved Nonneseter. Senere blev den beneficeret Rector scholæ i Oslo, nu Christiania, og blev Enkesæde for dette Embede.

og 15de Oktbr. s. A. testerede Elin Thordsdatter Klostret en Silkeklædning og Søster Elisabeth der et agnus dei. Desuden gav hun sin Datter Ingeborg Gud i Vold og ofrede hende til Nonneklostret i Oslo; til hendes Indgang gaves to Markebols Jordegods og til hendes Beklædning og Underhold 40 Mark Penge, forskjellige Klæder og Indbo [1]). I 1354 udstedte den fra Oslo Bispestol forflyttede Gyrd, Biskop i Stavanger, et Vidnesbyrd om, at Fisket i Aura i Borgesysel altid havde tilhørt Nonneseter, indtil nylig Hovedsen havde gjort Paastand derpaa.

Allerede 1357 var Fru Thora efterfulgt som Abbedisse af Fru Sigrid Jonsdatter (Priorinden ovenfor?). I hendes Tid maa Nonneseter have været i trange Kaar, da hun solgte den ene Gaard efter den anden; i 1357 Sundby i Enebak til Bonden Thorstein, i 1358 4 Markebol i Birke paa Romerike til Hr. Svale Olversson, i 1359 1 Markebol i søndre Fraunar (Frogner) i Aker til Guttorm Gudbrandsson, og i 1360 Bjerknes i Nes til Helge Eriksson [2]). Med Undtagelse af et Mageskifte af s. A., hvorved Gudbrand Thorsson fik Asker Gaard for andet Gods, omtales ingen Erhvervelser i denne og nærmest følgende Tid. — Fra 1368 haves dog to hidhørende Testamenter, nemlig Oslo-Kanniken Thorstein Einarssøns, der gav Abbedissen et lidet hvidt Skriin (kistill) og Søster Benedikta en hvid Kappe, samt en Unævnt, som gav Gaarden Økern ved Oslo til Klostret. Efter sin anden Mands Hr. Halvard Næpas Død gav Fru Cecilia Haakonsdatter (Bolt) sig i 1376 ind i Nonneseter som Proventkvinde, og levede 1392 endnu her som „ærlig og velbaaren Kvinde", altsaa ei som Nonne. Hun medbragte Gaarden Osin i Aker [3]). Blandt Klostrets Erhvervelser i denne Tid mærkes Medalby og Kronestad i Nannestad, som Amund Eriksson gav 1377, Birkenes i Nes, som tildømtes Klostret s. A., Thorstein paa Askers og Sigrid i Sluppens Testamenter af 1380 og 1381, hvori det fik Gaarden Høne i Asker, Vor og Penge, og endelig 3 Markebol i Kjos i Jæsheim, som 1385 afhændedes af Sigurd Arnesson i Drabsbøder [4]).

---

[1]) Dipl. Norv. II. No. 313. Dipl. Arn. Magn. fasc. 67. No. 7. a. Ovenf. S. 103 og 122.

[2]) Dipl. Norv. II. No. 336. 353. I. No. 354. Dipl. Arn. Magn. fasc. 68. No. 8.

[3]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 71. No. 13. fasc. 77. No. 28. Øysteins Regist. fol 144. a. jfr. Saml. t. N. F. Hist. IV. 576 ff.

[4]) Dipl. Norv. III. No. 435. Øyst. Reg. fol. 144. b.

Under ſit Ophold i Oslo om Vaaren 1388 tog Dronning Margreta ſig med ſin ſædvanlige Kjærlighed for Kirker og Kloſtre ogſaa af Nonneſeter, ſtadfæſtede dets Privilegier, og tilſtod desuden Abbediſſen Margreta „Visøre og Udfare-Leding kvit og fri af forſtjelligt Gods“ [1]). Allerede i det følgende Aar 1389 var den nysnævnte Fru Cecilias Søſter Fru Gudrun Haakonsdatter Bolt [2]) Abbediſſe her, og i 1397 (eller 98) bevilgede Kong Erik hende Gaarden Toſſin i Aker, hvilket maa forſtaaes ſom Bekræftelſe paa ældre Beſiddelſe, da 3 Markebol i Toſſin tilhørte Nonneſeter allerede 1396, da Biſkop Oyſtein lod Nonneſeters Gods optage i ſit Stifts Jordebog. I denne ſaakaldte røde Bog indtager Liſten over Nonneſeters Gods Bladene 143. b — 147. b, og bærer Vidne om den Rigdom, det allerede 140 Aar før Reformationen havde naaet [3]). Gaardenes Antal beløber ſig til 272, hvoraf nogle paa 8, 10, 12 Markebol, men de fleſte naturligvis meget mindre; men allerede hvad Kloſtret ved Unionstiden beſad, maa anſees ſom tilbørlig Hjemmel for Tilnavnet „det rige“, ſom det lige til ſenere Tider ſtal have baaret. Jovrigt oplyſer Anhanget til Jordebogen (fol. 11) Biſkoppens Ret til Cathedraticum og Gjæſthold af Nonnerne ved hans Viſitats paa Aker (ovenfor S. 110). — Fru Gudrun havde givet Heſtvall, to Gaarde, og Holme i Borgeſyſſel til Kloſtret, ligeſom hun gav øſtre og veſtre Vakaas til Aſker Kirke til evindeligt Bønnehold [4])

Kort efterat denne Fortegnelſe over Jordegodſet oploges, fik det en ny betydelig Forøgelſe ved Rigsraaden Hr. Jon Marteinsſøns Teſtamente (ved 1401), idet han gav til Nonnekloſtret i Oslo $\frac{1}{12}$ af alt ſit Gods paa Romerike, Hedemarken, Follo og Solør, en Gave om hvis Betydelighed vel Intet med Vished kan ſiges, men ſom maa have været

[1]) Regiſtr. paa Agershuus. Maaſte er dog Abbediſſens Navn urigtigt.

[2]) Døtre af Hr. Haakon Ogmundsſøn paa Throndſtad i Hedrum. Saml. t. N. Hiſt. IV. 476. V. 343 ff.

[3]) Vi ville og her nævne nogle af de ſtørſte Gaarde: Store-Aker med Kirken og hele dennes Gods, Kjølberg, Tøien, Toſſin, Fron, Frogner, Ullern, Eker i Akers Sogn, Blakeſtad, Skogheim, Ramot, Bryn i Aſker, Haarim, Roken, Thrandby og Linnes i Lider, Aas paa Eker, Djupvik paa Modum, Berg og Mardal i Biken, Huſeby i Borgeſyſſel, Hvitſteen, Kloveſteen paa Follo, Gislevold, Bjerke, Sørum (i Gjerdrum), Foſſum, Rommen, Vormnes, Theſen, Svavaldſtad, Faller o. m. fl. paa Romerike, ſamt udenfor Stiftet meget Gods paa Ringerike, Hadeland (deriblandt hele Dynna), Thoten og Hedemarken.

[4]) Øyſt. Reg. 145. a. 61. a

meget stor, da han maaske var sin Tids rigeste Godseier i Norge; i lle Fald var hans Søn Drotseten Sigurd Jonssøn det [1]). Lignende bave i Jordegods fik de to Hovedkirker i Oslo, Halvards og Mariæ kirke, samt hans egen Sognekirke Sudreim (Sørum) paa Romerike; nus Ven Biskop Øystein indsattes til Executor for at dele Godset, saa : hver af Kirkerne fik, hvad der laa den beleiligst. Desuden skulde Nonneseter have 2½ Mark til fattige Folk, og hans Lig, om han døde r sin Pilegrimsfart til Rom og videre, indføres i forskjellige af Oslos kirker, deriblandt i Nonneseter, med Hest og Harnisk, som Arvingerne ter kunde indløse for 30 Mark.

Ogsaa i den følgende Tid nævnes Gaver nu og da, dog sjeldnere. Biskop Øystein skal i 1399 have bevilget Klostret Tiendefrihed af Nuneløkken og Greisgaard (?) i Oslo. I 1410 fik det Gaarden Fladeby, g 1412 halve Vegarstein paa Ringerike. 1413 testerede Olaf Eyvindsen, Kannik i Oslo, ½ Pund Vox og 6 Ører Penge hid, i 1414 bemte Biskop Jakob af Oslo, at det ham tilhørende Holmslag (?) Fiske ster hans Død skulde tilfalde Nonneseter, og udstedte 1419 Vidnesbyrd m, at Abbedissen Fru Katharina havde mødt for ham i Biskopegaarden med Anbjørg Gislesdatter, som gav en Gaard i Hofvin Sogn til Nonneseter for sine to Døtre, som vare blevne Søstre der [2]). I Anledning af Gaarden Lindeberg i Aker, som hovedsagelig tilhørte Nonneseter, men for en liden Deel Medalvads Præbende ved Halvardskirken, opstod der Proces mellem Præbendens Indehaver og Manden, der havde bygslet Gaarden af Nonneseters Ombudsmand og Presten paa Aker, og da det af Biskoppens og Kommunets Register (d. e. den røde Bog) samt med Vidner bevistes, at en Deel af den nordre Gaard tilhørte Præbenden, fik denne ved Officialens Dom af 8de Oktbr. 1423 Ret til at tage Landskyld af sin Deel [3]). S. A. skal han og have afsagt Dom mellem Abbedissen og Lagmanden i Oslo om Fiskeriet i Løksaa, g i 1433 blev atter et Fiskeri i Eigelder (?) tildømt Klostret, der i

---

[1]) Testamentet kjendes kun af en slet Afskrift, trykt i Pontopp. Annal. II. 492—495, og Originalen er uden Tvivl tabt. Blandt Aftrykkets mange Feil hører især hid, at der staar Stumme-Kloster i Oslo, istedetfor Nunne Kloster.

[2]) Dipl. Norv. II. No. 627. Dipl. Arn. Magn. fasci 86. No. 30.

[3]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 87. No. 25. Øyst. Reg. viser fol. 132. b. og 144, at Præbenden eiede 12 Ørtugsbol og Nonneseter to Markebol i Lindeberg Oslo Hered.

Under sit Ophold i Oslo om Vaaren 1388 tog Dronning Margreta sig med sin sædvanlige Kjærlighed for Kirker og Klostre ogsaa af Nonneseter, stadfæstede dets Privilegier, og tilstod desuden Abbedissen Margreta „Visøre og Udfare-Leding kvit og fri af forskjelligt Gods“ [1]). Allerede i det følgende Aar 1389 var den nysnævnte Fru Cecilias Søster Fru Gudrun Haakonsdatter Bolt [2]) Abbedisse her, og i 1397 (eller 98) bevilgede Kong Erik hende Gaarden Tosin i Aker, hvilket maa forstaaes som Bekræftelse paa ældre Besiddelse, da 3 Markebol i Tosin tilhørte Nonneseter allerede 1396, da Biskop Øystein lod Nonneseters Gods optage i sit Stifts Jordebog. I denne saakaldte røde Bog indtager Listen over Nonneseters Gods Bladene 143. b — 147. b, og bærer Vidne om den Rigdom, det allerede 140 Aar før Reformationen havde naaet [3]). Gaardenes Antal beløber sig til 272, hvoraf nogle paa 8, 10, 12 Markebol, men de fleste naturligviis meget mindre; men allerede hvad Klostret ved Unionstiden besad, maa ansees som tilbørlig Hjemmel for Tilnavnet „det rige“, som det lige til senere Tider skal have baaret. Isvrigt oplyser Anhanget til Jordebogen (fol. 11) Biskoppens Ret til Cathedraticum og Gjæsthold af Nonnerne ved hans Visitats paa Aker (ovenfor S. 110). — Fru Gudrun havde givet Hestvall, to Gaarde, og Holme i Borgesyssel til Klostret, ligesom hun gav østre og vestre Vakaas til Asker Kirke til evindeligt Bønnehold [4]).

Kort efterat denne Fortegnelse over Jordegodset optoges, fik det en ny betydelig Forøgelse ved Rigsraaden Hr. Jon Marteinssøns Testamente (ved 1401), idet han gav til Nonneklostret i Oslo $\frac{1}{12}$ af alt sit Gods paa Romerike, Hedemarken, Follo og Solør, en Gave om hvis Betydelighed vel Intet med Vished kan siges, men som maa have været

---

[1]) Registr. paa Agershuus. Maaske er dog Abbedissens Navn urigtigt.

[2]) Døtre af Hr. Haakon Ogmundsson paa Throndstad i Hedrum. Saml. t. N. Hist. IV. 476. V. 343 ff.

[3]) Vi ville og her nævne nogle af de største Gaarde: Store-Aker med Kirken og hele dennes Gods, Kjelberg, Tøien, Tosin, Frøn, Frogner, Ullern, Østern i Akers Sogn, Blakestad, Skogheim, Aamot, Bryn i Asker, Haaeim i Røken, Thrandby og Linnes i Liber, Aas paa Eker, Djupvik paa Modum, Berg og Mardal i Viken, Huseby i Borgesyssel, Hvitsteen og Klovesteen paa Follo, Gislevold, Bjerke, Sørum (i Gjerdrum), Fossum, Rommen, Vormnes, Thesen, Svavaldstad, Faller o. m. fl. paa Romerike, samt udenfor Stiftet meget Gods paa Ringerike, Hadeland (deriblandt hele Dynna), Thoten og Hedemarken.

[4]) Øyst. Reg. 145. a. 61. a.

meget stor, da han maaske var sin Tids rigeste Godseier i Norge; i alle Fald var hans Søn Drotseten Sigurd Jonssøn det [1]). Lignende Gave i Jordegods fik de to Hovedkirker i Oslo, Halvards og Mariæ Kirke, samt hans egen Sognekirke Sudreim (Sørum) paa Romerike; hans Ven Biskop Øystein indsattes til Executor for at dele Godset, saa at hver af Kirkerne fik, hvad der laa den beleiligst. Desuden skulde Nonneseter have 2½ Mark til fattige Folk, og hans Lig, om han døde før sin Pilegrimsfart til Rom og videre, indføres i forskjellige af Oslos Kirker, deriblandt i Nonneseter, med Hest og Harnisk, som Arvingerne atter kunde indløse for 30 Mark.

Ogsaa i den følgende Tid nævnes Gaver nu og da, dog sjeldnere. Biskop Øystein skal i 1399 have bevilget Klostret Tiendefrihed af Nunnelykken og Greisgaard (?) i Oslo. I 1410 fik det Gaarden Fladeby, og 1412 halve Vegarstein paa Ringerike. 1413 testerede Olaf Eyvindsson, Kannik i Oslo, ½ Pund Vox og 6 Ører Penge hid, i 1414 bestemte Biskop Jakob af Oslo, at det ham tilhørende Holmslag (?) Fiske efter hans Død skulde tilfalde Nonneseter, og udstedte 1419 Vidnesbyrd om, at Abbedissen Fru Katharina havde mødt for ham i Biskopegaarden med Anbjørg Gislesdatter, som gav en Gaard i Hofvin Sogn til Nonneseter for sine to Døtre, som vare blevne Søstre der [2]). I Anledning af Gaarden Lindeberg i Aker, som hovedsagelig tilhørte Nonneseter, men for en liden Deel Medalvads Præbende ved Halvardskirken, opstod der Proces mellem Præbendens Indehaver og Manden, der havde bygslet Gaarden af Nonneseters Ombudsmand og Presten paa Aker, og da det af Biskoppens og Kommunets Register (d. e. den røde Bog) samt med Vidner bevistes, at en Deel af den nordre Gaard tilhørte Præbenden, fik denne ved Officialens Dom af 8de Oktbr. 1423 Ret til at tage Landskyld af sin Deel [3]). S. A. skal han og have afsagt Dom mellem Abbedissen og Lagmanden i Oslo om Fiskeriet i Løksaa, og i 1433 blev atter et Fiskeri i Eigelder (?) tildømt Klostret, der i

---

[2]) Testamentet kjendes kun af en slet Afskrift, trykt i Pontopp. Annal. II. 492—495, og Originalen er uden Tvivl tabt. Blandt Aftrykkets mange Feil hører især hid, at der staar Stumme-Kloster i Oslo, istedetfor Nunne Kloster.

[2]) Dipl. Norv. II. No. 627. Dipl. Arn. Magn. fasci 86. No. 30.

[3]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 87. No. 25. Øyst. Reg. viser fol. 132. b. og 144, at Præbenden eiede 12 Ørtugsbol og Nonneseter to Markebol i Lindeberg Oslo Hered.

1436 ved Gave fik Gaardene Moldstad i Baadstad Sogn og Bøler Enebok [1]).

Ved denne Tid nævnes som Abbedisse i Nonneseter Fru Olo Jonsdatter, der i 1437 betingede Klostret 10 Lax aarlig af Djupvik og i 1438 bortbygslede Ulvenhagen i Aker til Paal Olafssøn, Bymand i Oslo. S. A. fik Klostret nordre Lysestad i Ullensaker, og under sit Ophold i Oslo 1442 stadfæstede Kong Christoffer Klostrets Friheder, samt Besiddelsen af Tossin i Aker. I de følgende Aar nævnes atter Gaver af indgivne Søstre og Fremmede, hvoriblandt Hr. Kolbjørn (Gerst?), uden nærmere Oplysning. Mærkelig er derimod en i Regist. omtalt Forening af 1447 mellem Nonnerne her og i Gimsø, hvorefter Vigilier skulde gjensidig holdes i begge Klostre ved en Søsters Død. Den er det eneste Vidnesbyrd, vor Klosterhistorie afgiver, paa at denne ellers almindelige Klosterskik ogsaa fandt Efterligning i Norge, ligesom den til Overflod bestyrker, at Nonneseter var beboet af Benediktinerinder.

Mellem 1459 og 1476 nævnes Abbedissen Fru Eilin Jons- (eller Jens-)datter ved Bygsler, Salg og Kjøb af tildeels allerede nævnte, tildeels ugjenkjendelige Eiendomme, hvoraf to vare givne af en Husfru Ingerid; ligesaa omtales fremdeles Gaarde afstaaede for nye Søstres Optagelse; en Gaard i Fet blev 1476 givet Abbedissen for Livstid. Et mærkeligt Brev omtaler Regist. ved 1461, angaaende en Bog, som Presten paa Thjødling udlaante af Fru Elen Jonsdatter i Nonneseter til sin Reise til Rom, og hvorfor han pantsatte en Gaard, der skulde være Klostrets, hvis han ikke bragte Bogen rigtig tilbage. — I 1473 gav Hr. Peter Henningssøn sig ind i Nonneseter (altsaa som Proventmand tvertimod Statuterne — jfr. S. 94), med hvad han eied Løst og Fast, og da Provsten ved Mariækirken Hr. Ivar Vikingsson spurgte, hvad Arvingerne skulde have, svarede han: saameget som d havde givet ham; thi selv havde han erhvervet Alt ved Messer m. v Han var uden Tvivl Kannik ved Mariækirken. — Hr. Hartvig Krumedike havde indsat en Kiste med Penge til Forvaring i Nonneseter. Be hans Død (henimod 1476) havde Hr. Svend Galde i Kongens Nav opbrudt Kisten, og taget Pengene til sig, i hvilken Anledning Hr. Hen

---

[1]) Alt efter Regist. paa Agershuus. Sammesteds nævnes og et Forlig mell Biskop Halvard af Hammer, Hovedøen og Nonneseter om Djupvik Laxe ved Aar 1434, men dette maa være 1334, da Halvard i dette og ikke i hi Aar var Biskop i Hammer.

til Krumedike i 1499 reiste Sag mod Peder Griis, Høvedsmand paa Agershuus, der var gift med Galdes Enke Fru Kirsten [1]). Vi have her et nyt Vidnesbyrd om, at man fremdeles brugte i Klostrene at forvare Kostbarheder, som man ikke andensteds ansaa sikre.

Kong Hans stadfæstede i 1483 Klostrets ældre Friheder og Eiendomme, med Tillæg at det aarlig skulde have en Tønde Lax af hans Embedsmand paa Bratsberg. Abbedisse i denne Tid var Jomfru Ingerid Bjørnsdatter, der i 1485 var electa (endnu ikke indviet), og sidste Gang omtales Aar 1500. Af de fra hendes Tid i Regist. forekommende Brevuddrag nævne vi her dem, som ere bevarede i en nogenlunde paalidelig Form. 1489 (1499?) henviste Oslo Lagmand Erik Eriksøn en Sag, Abbedissen i Nonneseter havde om Grændsen mellem Gaardene Medalnes og Ringstad i Enebak, til 6 Mænds Skjøn paa Aastedet, og som Følge heraf blev 16de Juni 1500 i Abbedissens Jomfru Ingerids Nærværelse en lovlig Gade lagt Gaardene imellem [2]). 1490 testerede Hustru Ramborg Jensdatter Klostret 5 Spand Smør i Jolsen (?). Med Oslo daværende Biskop Herlaug havde Abbedissen flere Handeler; de mageskiftede i 1492 to Gaarde i Sked Sogn i Viken, og s. A. to andre Gaarde i Oslo-Hered, ligesom han tildømte hende et Laxefiske i Røken. Forresten bleve forskjellige Eiendomme givne og tildømte Klostret ogsaa i hendes Tid, hvoriblandt Hilleren i Ullensaker, Dokken i Eidsvold og Boding i Nes. I 1497 mageskiftede hun Gods med Paal Abbed i Hovedøen. — Amund Olafsøn, Kannik i Oslo, bestemte 5te April 1496 paa sit Yderste, at da hans Søstersøn Hr. Halvard Halvardsøn før sin Død havde paalagt ham at tage sig af hans Barn Katarina, overdrog han hende nu til Hr. Jon Paalsøn, Provst ved Mariækirken, og under Gud hende Livet, skal hun gives til Guds Tjeneste i Nonneseter i Oslo. Han overgav derfor tillige Hr. Jon alt Gods og Penge, hendes Fader havde betroet ham, og naar hun var given i Klostret med dette Gods, skulde Mariækirke eie Gaarden Nypingen (i Oslo) til evig Tid. Dør Pigen, før hun bliver indgiven, skal, efterat hendes Kost og Klæder ere betalte, Godset skiftes mellem Kirker og Fattige, men Mariækirken beholde Nypingen [3]).

---

[1]) Danske Mag. Tredie Række. II. 6. 33.

[2]) Dipl. Norv. I. No. 1001.

[3]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 96. No. 8. Uden Tvivl staar dette i Forbindelse med Registraturens Udtryk, at 1496 indgav „Galfin" (Catrin?) Halvardsdatter sig i Nonneseter med sit Gods.

Senere forekommer som Abbedisse 1511 og 1517 Jomfru Margareta Nilsdatter, som i det første Aar af Erkebiskop Erik fik Stad fæstelsesbrev paa Klostrets Tiende i Aker og Bærum. I 1510 fik Nonneseter 3 Mark Norsk til Deling mellem Søstrene af Gunnar Monssøn Kannik ved Mariækirken, som da gjorde sit Testamente [1]), og i 151[illegible] fik det Gaarden Hvam i Holter Sogn; 1515 skjænkede en Birgitte Hemingsdatter (?) did 3 Gaarde i Viken. Ligesaa gav Sigrid Helgesdatter i 1518 Gaarden Ullereng paa Romerike til Klostret for sin og all Christnes Sjæle. I Abbedisse Margaretas Tid optoges en Lucia som Søster her, og aflagde Klosterløfterne for Biskop Andreas (Muus) og Abbedissen. Udtrykkene heri (stabilitas, conversio morum et obedientia secundum regulam s. Benedicti) gjør det vist, at Nonnerne i Oslo have været Benediktinerinder [2]). — Foruden at Christiern II baade i 1501 og 1507 skal have taget Klostret i kongelig Varetægt, forekommer et Brev fra ham til Abbedisse og menige Konventsøstre i Oslo, at de maa nyde og til evig Tid beholde deres Gaarde og Gods i Viken, Bahus-Len m. v. samt den tolv Gyldens Rente, som aarlig gives af Bergen, og hidtil er oppebaaret af Gimsø [3]). Fra denne Abbedisses Tid nævnes endnu en Bevilling af Erkebiskop Erik Valkendorf for Jomfru Margareta Nilsdatter Abbedisse at holde Messe paa 4 Steder i eller udenfor Kirken, dog at hun først skal skænke Alterne med Vievand [4]); ligesom en tydsk Bergmester Bartholomæus Pantgartner (?) i 1520 udstedte et Revers til Abbedissen i St. Benedikts Kloster i Oslo om den Afgift, han skulde give af Gaarden Haugen ved Akers Kirke med Møllen og Fiskeriet der [5]).

Den følgende Abbedisse Jomfru Karen Eriksdatter omtales 1530—1537. I 1530 mageskiftede Biskop Mogens i Hammer fra hende Ranneby paa Thoten mod en Gaard i Rygge; ligesaa fik Klostret

---

[1]) Original i Rigsarchivet.

[2]) Orig. paa Perg. ubateret iblandt Dipl. Arn. Magn. uregistreret. En Afskrift af Arne Magnusen i Barth. C. 591.

[3]) Suhms nye Samlinger III. 139. Brevet omtales og i Registr. paa Agershuus og henføres der til 1521. Denne Rente var uden Tvivl Udbyttet af Gimsø Klosters 9 Gaarde i Sogn, hvorom nærmere i § 11 nedenfor.

[4]) Registr. paa Agershuus. Uddraget er utydeligt og tildeels meningsløst; det synes som om Vievandet skulde hentes fra Throndhjem.

[5]) Kbhvn. Videnskr. Selsk. Skr. VII. 511. Brünnich, Norges Bjergverker S. 11. Registr. paa Agershuus.

i dets sidste Aar endnu forskjelligt Jordegods, som Valler i Lider, Rør i Jd 1531 o. fl. En Philippa Amundsdatter, som da opholdt sig i Nonneseter, solgte 24de Marts 1533, i Overvær af Hr. Gaute Galde og Erik Eriksson (Gyldenhorn) samt efter den sidstes Raad, sin Gaard Foden i Sæm paa Vestfold til Guttorm og Nils Thorbjørnssønner for 40 Mark danske [1]).

Hvorledes det isvrigt er gaaet Nonneseter i Reformationens Dage findes ingensteds optegnet; man seer kun, at det endnu i nogle Aar har bevaret en tilsyneladende Uafhængighed. Biskop Hans Reff nævner det ikke blandt de før 1533 sekulariserede Klostre, og endnu i 1544 nævnes en Abbedisse her Jomfru Elen Halvardsdatter, som da mageskiftede Jordegods med Peder Hansson, Høvedsmand paa Agershuus. Sandsynligviis er Klostret altsaa blevet behandlet i Henhold til Kirkeordinantsen og den nærmere Forklaring derover for Nonneklostrenes Vedkommende af 1ste August 1545 [2]), og saaledes efterhaanden overladt til den Undergang, som Religionsforandringen og Søstrenes Uddøen lidt efter lidt nødvendig af sig selv medførte. En lutherst Præst (en Prædikanter i Nonneseter) blev indsat, og Lensherren fik 12te Mai 1548 Befaling at skaffe denne en liden geistlig Forlening til sin Underholdning. Denne skulde efter Ordinantsen Klostret egentlig bestride, men Norges Kansler Peder Huitfeld, som 13de Octbr. 1547 blev forlenet med Nonneseter (Jomfruklostret i Oslo) mod at „føde og klæde Nonnerne", har maaske anseet Prestens Underholdning sig uvedkommende, hvorfor der maatte sørges for ham paa anden Maade [3]).

For Klosterbygningen skulde Ingen sørge. Den var om Vaaren 1551 allerede saa forfalden, at Peder Hansson paa Agershuus, som havde Klostret efter Huitfeld, meldte Kongen, at „det slet forfalder, om det ikke faar snarligen Hjælp". Kongen forlenede da Høvedsmanden paa Hammer Christiern Munk i Juli 1551 med Nonneseter, imod at bygge Hammers Taarn og „forbedre Klostret i Oslo", og da han i 1553 oplyste, at disse Bygningsarbeider vilde koste meget, fik han kongeligt Løfte om at beholde Lenet for Livstid. Da han tillige ved sit Lensbrev forpligtedes til „at føde og klæde Jomfruerne, som herinde ere eller

---

[1]) Orig. paa Perg. hos Pastor J. B. Sorterup i Kbhvn.

[2]) Danske Mag. I. 151. Sandvigs Oversættelse af Chr. IIIs Historie II. 170. Ovenfor S. 186 ff.

[3]) Norske Registr. i Afskr. I. 39. 289.

middelbar Forbindelſe med Biſkopsgaarden og Chorsbrødrenes Gaarde. de mange Forandringer, ſom det gamle Oslo i Tidernes Løb har un-rgaaet, gjøre det vel vanſkeligt at beſtemme Beliggenheden nøiagtigere; en paa en kobberſtukket Grundplan af Strøget heromkring fra Aar 700 [1]) kaldes imidlertid den ældſte (veſtlige) Deel af Biſpegaarden Steenhuſet, ſom Hr. Biſkoppen boer udi", og en aaben Gaardsplads ſtenfor ſamme begrændſes mod Veſt af „to gamle nedrevne Kjældere" mod Nord af „et gammelt nedrevet Steenhuus kaldet gamle Lade-aarden eller Skolen". Da man nu veed, at Prædikebrødrenes Klo-r efter Reformationen blev indrettet til en Skole eller Lectorium, og nogle Kjældere bleve ſolgte til Nedrivelſe, for derved at faa Penge Skolebygningen, (hvorom mere ved §'ens Slutning), ſynes det rime-gt, at de to ſidſtnævnte Bygninger, hvoraf Levninger endnu fandtes i 700, have været det gamle Prædikebrødrenes Kloſter, ſom altſaa har gget Veſt og Nordveſt for den nuværende Biſpegaard, hvor dennes klomſterhave nu er, og i Nord for St. Halvards Kirke. I ethvert ilfælde laa Kloſtret lige ved Domkirken og Chorsbrødrenes Gaard. følge Haakon Haakonsſøns Saga Cap. 236, hvor Kloſtret første Gang evnes under Kongens Kamp i Oslo med Skule 1240, var nemlig laafskirken (d. e. Kloſterkirken) kun ved en Skigaard ſkilt fra Chors-ødrenes Gaard, hvis nøiagtige Beliggenhed iøvrigt er ubekjendt.

Naar og af hvem dette Kloſter er ſtiftet, er ikke angivet; men t det i 1240 var i fuld Stand, er det rimeligviis ſtiftet ſamtidigt med rædikebrødrenes Kloſtre i Nidaros og Bergen omkring Aar 1230, ſtnok ligeſom disſe af Kong Haakon Haakonsſøn og Oslo Biſkop og omkapittel i Forening. Det var viet St. Olaf og bar hans Navn; en havde desuden, ifølge ſin Beliggenhed oppe ved Domkirken og i kodſætning til Franciſkanerkloſtret nede under Egeberg, Lokalnavnet upp l brœðra i Oslo. — Ogſaa fra og til dette Kloſter foregik i Ordenens ldſte Tid Omflytning af Brødre. Broder Nikolaus flyttedes 1252 a Oslo til Lund, og Brotherus til Ribe; 1254 ligeſaa en Halkuin l Nidaros og Tuko til Oslo; ved 1280 Amund til Bergen og Er-ing til O-Kloſter i Danmark; en Broder Olaf fra Oslo blev gjenop-

[1]) Det er ſtukket af Angelo 1803, maaſke paa Foranſtaltning af Biſkop Schmidts Søn, ſenere Provſt Frederik Schmidt paa Eker, ſom ifølge mundtlig Beret-ning paa den Tid ſyslede med en antikvariſk Beſkrivelſe over Oslo, hvoraf iøvrigt Intet kom for Lyſet. Findes denne nogenſteds?

taget i Ordenen, og i 1291 foreskreves Forbønner inden Provindsen for Biskop Eyvind i Oslo [1]). Man seer og, at Dominikanerne her have fra første Stund eiet Jordegods; thi 1264 gav Biskop Haakon en af dem kjøbt Gaard til Oslos Kanniker [2]).

Vor Kundskab om dette Kloster er isvrigt saare ringe. Den ældste Formand, som kjendes her, var maaske Provindsial-Prioren Aake, (som senere blev Kansler?), der fulgte Kong Magnus i 1276 paa Toget fra Konghelle til Danmark [3]). Senere nævnes Prioren Aasmund 1298 med Minoritternes Vicegardian Ivar i Processen mellem Biskop Eirik af Stavanger og hans Kapittel [4]). — Hans Eftermand var Grunde Prior, som 1302 med sine Brødre skjødede Gaarden Klemetsrud i Røken til Ketil Kaza for 42 Mark i rede Penge. Denne Gaard havde Ingeborg Gunnarsdatter sig til Bønnehold og Underholdning givet Brødrene, ligesom hun nu var tilstede og bifaldt Salget [5]). Hun har følgelig været Proventkvinde i Olafsklostret, og saaledes bidraget til, at der paa Biskopsmødet i Oslo 1306 udstedtes Forbud mod, at Kvinder toges i Provent i Munkeklostre og Mænd i Nonneklostre. — Den Dominikaner Hjalm, der nævnes i Kong Haakon Vs Testamente som Afskriver af Andagtsbøger [6]), var vist fra dette Kloster. Kong Magnus Eiriksssøns Fuldmægtig ved Pavehoffet Bertrand de Succiolis meldte 14de August (1324) Biskop Audfinn af Bergen, at hans Tjener, hvem han havde forskudt mange Penge, skulde være død i Norge og have forvaret sit Gods deels hos Drotseten Hr. Erling deels i Prædikebrødrenes Kloster i Oslo, og bad Biskoppen at varetage Kongens og hans Bedste i den Sag [7]). Registr. af 1622 omtaler en Befaling af Kong Magnus (Haakonssøn eller Eriksøn?), at den Almisse, som forhen har været udgivet til St. Olafs Kloster i Oslo, fremdeles skal vedvare. Maaske staar dette i Forbindelse med Klostrets første Stiftelse, der i saa

---

[1]) Alt efter Stephens's Brottstycken. Registr. S. 53.

[2]) Dipl. Norv. III. No. 7. Thork. Dipl. II. 50.

[3]) Islandske Annaler S. 148, hvor der skal læses: Áki prior provincialis af predikara-husi. At han var Norsk synes utvivlsomt, men at han var fra Oslo Kloster er kun en rimelig Gjetning.

[4]) Dipl. Norv. IV. No. 22. Thork. Dipl. II. 216. 219.

[5]) Dipl. Norv. II. No. 66.

[6]) Barth. IV. 760—761. Thork. Analecta. 165 ff. D. Mag. I. 330.

[7]) Barth. IV. 85—87.

Fald her som andensteds for en Deel er fremmet ved en tvungen aarlig Afgift, under Navn af Almisse.

Af Testamenter til dette Kloster haves flere. Det fik 1277 af Kong Magnus 12 Mark Sterling, 1286 af Hertug Haakon en Tomt til Sobod, 1301 af Kanniken Gerlak to norske Mark, 1302 af Fyrst Witzlaw 30 norske Mark, 1331 af Guttorm Haavardsson 2 Mark Penge og ½ Pund Vox, 1347 af Kong Magnus og Dronning Blanka 25 Mark,' ved 1349 af en Unævnt 18½ Mark Penge, 1352 af Elin Thordsdatter 1 Mark, 1381 gav Sigrid Andresdatter i Sluppen (i Oslo) Vox, Salt og Penge „upp til brœðra". Om Hr. Jon Marteinssøns Testamente er talt S. 101; han gav til Olafsklostret i Oslo 2 Mark, „fordi jeg er deres Broder", og ½ Mark til fattige Folk der (formodentlig Klostrets Proventfolk). Oslo-Kanniken Olaf Eyvindsson gav 1413 upp til brœðra 6 Mark Vox, 1 Mark Penge og 1 Kyrlag, og Hustru Gunbjørg i Oslo ligesaa 1414 noget Vox og Penge [1]).

Efter Prior Grunde nævnes ingen Formand her før 1335, da Asulf Superior med sine Brødre solgte 2 Øresbol i Hvirvelberg i Eider, som Reidun Thorgeirsdatter i sit Testamente havde givet Klostret, til dennes Søster Joron for 5½ Mark gangbar Mynt [2]). I et Brev af 1338 skriver Biskop Haakon af Bergen til Hr. Erling Vidkunssøn, at der gik det Rygte, at „Hr. Paal" havde taget Dominikanerklæder (predikara-búnað) i Oslo, og at hans Hustru var bleven Nonne i i samme By. Paa denne Tid levede to anseede Mænd af dette Navn i Oslo, nemlig Merkesmanden Paal Eiriksson og Lagmanden Paal Einarsson, men den sidstnævnte var neppe Ridder. Menes derfor Hr. Paal Eiriksson, var Rygtet falskt, da han længe efter denne Tid forekommer som Merkesmand; Paal Einarsson omtales derimod ikke efter denne Tid [3]). I 1343 nævnes Broder Fridrek som Prior i Olafsloftret, og i 1362 Thorkel Prior, som solgte to Øresbol i Kjos

---

[1]) Dipl. Norv. IV. No. 3. II. No. 75. Suhm IX. 419. Dipl. Norv. III. No. 160. I. No. 234. Saml. t. N. Folks Hist. V. 586. Dipl. Arn. Magn. fasc. 67. No. 7. a. Registr. p. Agershuus. Dipl. Norv. III. No. 433. II. No. 627. 637. Pontoppidans Annaler II. 495.

[2]) Dipl. Norv. I. No. 234. Fra disse Aar har Registr. af 1622 en Dom angaaende en Tomt, Klostret eiede i Oslo, og Gavebrev af 1334 paa en Deel af Huseby i Eidsberg.

[3]) Brevet er trykt i Saml. til Norg. Hist. V. 133. Jfr. S. 154—155. III. 346. Dipl. Norv. I. No. 257.

paa Hadeland til Jon Radvardsſøn [1]). I 1373 var Holmſtein Prior her, ſom det ſynes under trykkende Forhold. 11te Decbr. udſtedte han nemlig med hele ſit Konvent det Vidnesbyrd, at de ikke eiede Føde til Livsophold, end mindre Formue til at iſtandſætte Kloſterbygningerne, ſom truede med at falde ned, derſom de ikke ſolgte nogen af Kloſtret Bøger, Kalke eller andre Koſtbarheder. For at afhjælpe Nøden ſolgte de derfor til Provſten Hr. Henrik Henriksſøn ved Mariækirken en forgyldt Kalk af henimod een Mark reent Sølvs Vægt for 8 Guldgylden engelſk Mynt [2]). Det var formodentlig ſamme Prior, ſom paa denne Tid laa i Trætte med Oslos Domkapittel om en Tomt, et Huus og Andet mere, ſom Abbeden af Hovedøen og en Kannik af Hammer ſkulde paadømme (ovenfor S. 412). Fra Kong Eriks 1ſte Aar (1389—1390) nævner Regiſtr. af 1622 en Broder Nikolaus Jonsſøn, Præſt (Prior?) i Olafskloſtret i Oslo, om hvem forøvrigt Intet vides.

Tydſkerne ſynes fra 15de Aarhundrede af at have mere og mere faaet Indpas i Kloſtret, en ſimpel Følge af, at de havde Herredømmet over Byens Handel. Priorernes og Munkenes Navne ere fra nu af ligeſom Borgermeſtrenes, Raadmændenes og de rigere Borgeres i det Hele tydſke, og mærkeligt nok opbevares et af Dominikanernes Provindſialprior i Dacia Broder Raymund fra Lodeſe 18de April 1409 udſtedt Broderſkabsbrev til Skomagernes Gilde i Oslo (ovenfor S. 400) endnu i Roſtock, den Hanſeſtad, ſom netop havde faaet hele Oslos og Tønsbergs Handel i ſine Hænder. Et andet Broderſkabsbrev er 19de Decbr. 1423 udſtedt af Prioren i Oslo Erneſtus for to Kvinder Gyrid Eriksdatter og Thurid Haakonsdatter, ſom gives Lod i alle Ordenens gode Gjerninger, og loves Sjælemeſſer efter deres Død [3]). Senere nævnes Lydike van Hagen ſom Prædikebrødrenes Prior og Lafrans Gere ſom deres Lector i Oslo i et før omtalt Brev af 11te April 1447 om Hovedtienden. I 1453 ſkal Chriſtiern I have udſtedt Skjærmbrev for dette Kloſter [4]). Efter Lydike er uden Tvivl en Nordmand Jens Olafsſøn bleven Kloſtrets Prior. Han indgik 15de

---

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 62. No. 23. Dipl. Norv. I. No. 372.

[2]) Dipl. Norv. II. No. 431.

[3]) Orig. paa Perg. i Rigsarchivet, trykt i Lundhs Specim. Dipl. 11. Den er en Blanket, hvori Kvindernes Navne tilligemed Datum ſenere er tilføiet, efterat ældre Navne og Dateringer ere udraderede.

[4]) Rye danſke Mag. VI. 25—27. Regiſtr. paa Agershuus.

Novbr. 1453 en Overeenskomst med Olaf Hinzesøn, kaldet Styf, Borger i Oslo, hvorved denne afstod til Klostret 3 Gaarde paa Landet, samt sin Sødbod paa Klemets-Almenningen i Oslo, mod at han skulde ave sin Livsføde jævngod med Brødrene i St. Olafs Kloster for sine ivsdage, frit Herberge at ligge i, samt Pleie, naar han blev syg. Fra lostret udstedte Olaf Styf siden forskjellige Breve, som vise, at han r holdt til her, men vedblevet at røgte sine jordiske Sysler [1]). — ra 1461 har man et Skjøde fra Olafsklostrets Prior Abraham, der flere Henseender er af Vigtighed. Han bestemmer med sine 11 navnvne Brødres Samtykke, at St. Annæ Gildestue skal sættes og adigt blive Nord i Olafsklostrets Gaard. Tomten undtes St. Annæ ildebrødre „Borgere i Oslo" for evig Tid, mod at de og deres Olermænd aarlig give 2½ Mark i Afgift i slig Mynt, som nu er gangar i Oslo. Desuden har han undt dem St. Annæ Alter (i Klosterirken) at holde vedlige med Klæder, Messer og Lys efter Gildets bedste vne. Derimod skulde Gildebrødrene (og dette var en vigtig Fordeel or Klostret) have deres Gravsted i Klostret, eftersom de selv ønskede i kirken eller paa Kirkegaarden, samt gjøre Prioren aarlig rigtigt Regnkab [2]).

Herefter findes Intet om Olafsklostret førend henimod Reformatiun, da det atter omtales i Forbigaaende. Christiern II stadfæstede ifølge Registr. paa Agerhuus i 1511 det Prædikebrødrene af Christiern I givne Brev, og August 1513 udstedte Prior Peter Matthiassøn i Oslo Domkirke med Kapitlets Medlemmer og Minoritternes Foresatte Transkript af 14 norske og danske Biskoppers Afladsbreve for Oslo Stifts amtlige Kirker, Klostre og Kapitler [3]). I 1516 fik (eller gav) Broder ans. Pedersøn i Olafsklostret Tilladelse til at bebygge en Tomt i slo, og i 1528 blev Gaarden Morstad i Marker givet til Klostret. — laar og hvorledes Klostret ophævedes, kjendes ikke. Formodentlig er t skeet kort efter 1533; det nævnes ikke i Biskop Hans's Klage d. . over Adelens Færd mod Klostrene, og maa følgelig endda have eret ved Magt; men Vaaren 1538 befalede Christian III Peder Hans-

---

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 92. No. 7 og 16. a. b. Ovenf. S. 123.

[2]) Dipl. Norv. III. No. 854. Ny Danske Mag. I. 97—98, hvor Klostrets Segl er afbildet, hvorefter Seglet No. 25 er taget i 1ste Udgave.

[3]) Orig. p. Ledreborg i Sjælland. Afladsbrevet blev af disse Mænd afskrevet for hver Kirke i Stiftet, og det nu bevarede er for Hofvin Sognekirke.

søn og Biskop Hans at sørge for, at Skolen ved Sortebrødre Kloster snart blev bygget, og at overtale de 3 Kapitler i Oslo at gaa til eet Bord [1]). Dominikanerne have følgelig da været udjagede. 13de August 1546 gav Kongen Sortebrødre Kloster i Oslo med Kirkegaard og Have til et Lectorium, Skole og Læsemesters Bolig til evig Tid, og da Bygningen var meget forfalden, tillod Kongen (udat. Brev v. 1550), at nogle unødige Kjeldere, som tilhørte Klostret, solgtes og at Kjøbesummen anvendtes til Skolens Bygning, Religionen til Forbedring. Et Steenhuus i Sortebrødres Kloster „sønden op til Læsehuset og Øst ud mod Kirkegaarden, 40 Alen langt S. ud fra Læsestuen mod Domkirken og 15 Alen bredt med sin Tomt Østen til Konventstuen", blev senere ved et af Kongen 4de Juli 1552 stadfæstet Gavebrev af Oslo Kapittel givet til Superintendenten Frants Berg og hans Arvinger [2]). Da Bispegaarden var yderst forfalden, fik Superintendenten kort Tid efter Olafsklostret til Bolig, og af hans Ansøgning 27de Juli 1556, om at beholde en Havetomt til sin Residents i Sortebrødre-Kloster, som Kapitlet paa Skolens Vegne vil gjøre ham stridig, sees, at en ny Bispegaard da paatænktes paa Sortebrødres Tomt [3]). Det gamle Olafskloster er saaledes blevet benyttet deels til Bispegaard, deels til Oslo Kathedralskole, hvilken sidste blandt sine Kapitaler ogsaa har eiet en Deel af Olafsklostrets Gods, der laa til Skolens Lector theologiæ [4]). At det dermed forenede St. Annæ Gildes Eiendomme overdroges til Slotsskriveren paa Agershuus Mats Christensøn, er omtalt S. 400. Den nuværende Bispegaard ligger paa Olafsklostrets Tomt, og den ældste mod Søen vendende Deel deraf er nærmest en Levning af Prædikebrødrenes Kloster.

§ 8. Minoritternes Kloster i Oslo.

(Austr til brœdra. Berfœttabrœdr).

Dette Kloster er endnu til som Oslos Hospital, og ligger i den

---

[1]) Originaludkast, dat. Gottorp Fredag efter Lætare, i danske Geheimarchiv. Disse 3 Kapitler vare sandsynligst Halvardskirkens, Mariakirkens og Hammers Domkirkes, hvis Kapittel 1537 forenedes med Oslos.

[2]) Norske Registr. i Afskr. I. 278. 55—56. 312.

[3]) Dipl. Norv. I. No. 1117.

[4]) Kraft Norges Beskr. 2den Udg. I. 186.

for saakaldte østlige (rettere sydlige) Deel af Byen paa Lykkerne, austr á Lykkium, hvoraf det fik Lokalnavnet austr til brœðra og Munkene kaldtes Berfœttabrœðr á Lykkium. Klostret er stiftet af Hertug Haakon Magnussøn, nærmest vel efter Freden 1286, og om Omstændighederne herved giver Pave Nikolaus IV Befaling af 11te Nov. 1291 [1]) mærkelig Underretning. Han melder heri Abbed Eirik af Munkeliv, Provsten (Erlánd?) og Kannik Baard Serksson ved Apostelkirken i Bergen, at han ved Klage fra Franciskanernes Minister, Provindsial og Ordenens Brødre i Dacien har erfaret, at da Hertug Haakon af Norge med sin Broders Kong Eiriks Samtykke og paa Grund af Folkets Ønske havde indkaldt nogle af Provindsens Brødre i Oslo, og afstaaet dem en ham tilhørende Tomt i Byen til at bygge Huse og Kirke paa, saa søgte Domkapitlet i Oslo at hindre dette. Da nemlig Brødrene havde paabegyndt Bygningen af et Oratorium, nedlagde Simon Erkepræst i Biskop Eyvinds Navn [2]) Forbud mod Arbeidets Fremme. Brødrene paaberaabte sig deres Ordens Privilegier, som blandt Andet forbøde Sekulargeistlige at hindre deres Nedsættelse noget Sted, hvorhen Folket kaldte dem, og hvor de kunde leve gudfrygtigt og ærligt, og oplyste, at Paven havde sat Bandsstraf for dem, som handlede herimod. Men da Simon dog ikke vilde tilbagekalde Forbudet, appellerede Munkene til Paven. Nu lyste Erkepræsten saavel Brødrene som Arbeidsfolkene i Band, og lod Kapitlets scolasticus Herjulf med en væbnet Skare nedbryde den paabegyndte Bygning. Munkenes Klage herover til Biskop Eyvind var frugtesløs, da han negtede at tage Hensyn til deres Privilegier, ja endog paa eget Ansvar lod den af Simon lyste Band over Brødrene gjentage offentlig i Egnens Kirker og udstrække til deres Beskyttere og Velgjørere. Da denne Voldsgjerning ligesaameget er en Forbrydelse mod den pavelige Myndighed, som mod Franciskanerordenen, der staar umiddelbart under hiin, paalægger Paven de ovennævnte Prælater, efter underhaanden at have forvisset sig om Rigtigheden af ovenstaaende Beretning, at stevne Biskoppen, personlig eller ved Fuldmægtig, Erkepræsten og Skolemesteren personlig, og Oslo Domka-

---

[1]) Dipl. Norv. III. No. 31.

[2]) Tør man ikke, naar man sammenligner dette med Dominikanernes Venskab just paa denne Tid, da de paa sit Provindsialmøde paabød Forbønner for ham (ovenf. S. 438), antage, at Modstanden mod Franciskanerne hovedsagelig er udgaaet fra deres fødte Fiender, de alt bosatte Prædikebrødre?

pittel ved Fuldmægtig inden 4 Maaneders Forløb at møde for Pavens Domstol og der lide forskyldt Straf. Sagens Udfald kjendes ikke, men det er ikke Tvivl om, at Biskoppen har tabt, og sandsynligvis har maattet gjøre Uretten god igjen. Endnu førend Klostret var bygget, gav Pave Nikolaus IV det 13de Sept. 1291 tilligemed Stiftets 3 øvrige Franciskanerklostre Aflad [1]), rimeligviis for derved at fremskynde Anlægget, hvilket kort efter maa være fuldendt, da i 1298 Klostrets Vicegardian Ivar forekommer [2]).

Kong Haakon V Magnusſøn var altſaa Klostrets Stifter, og at han alvorligt vaagede over dets Vel, viser hans Brev af 24de August 1309, hvori han, paa Oslos Barfodbrødres (d. e. Franciskanernes) Klage over, at Arvinger ofte gjorde Vanskeligheder ved at betale Klostret Testament-Gaver, befaler Enhver, der skylder dette Kloster Noget eller Guds Tjenestemænd deri, som intet Andet have til Livsophold end gudelige Mænds Almisser, at betale slig Gjæld inden 6 Ugers Dag, da Kongen ellers selv vil lægge Bølsbet ud, og tage det igjen med to Penge for een [3]). — I 1318 holdt Minoritterne af Provindsen Dacia sit Provindſialkapittel her i Oslo, og ved samme Tid nævnes en Broder Henrik, der havde været Minorit i Oslo, som Biskop i Reval [4]).

I Teſtamenter forekommer dette Kloster oftest sammen med Olafsklostret. Det fik saaledes i de i foregaaende § nævnte Testamenter 2 Mark af Gerlak, 30 Mark af Fyrst Witzlaw, 2 Mark og ½ Pund Vox af Guttorm Haavardsſøn, sin Andeel af 100 Mark til alle norske Minoritterklostre af Kong Magnus, 1 Mark af Elin Thordsdatter, Vox og Penge af Sigrid i Sluppen, 2½ Mark af Hr. Jon Marteinsſøn „til de fattige Folk hos Graabrødrene, hvis Broder jeg er", Vox og Penge af Olaf Eyvindsſøn, og en stor Gryde af Huſtru Gunbjørg.

Klostrets Gardian Broder Eyvind nævnes 1321 ved Hovedsens

---

[1]) Wadding, Annales Minorum. V. 271. Hvilken Helgen det var viet, omtales ingensteds.

[2]) Thork. Dipl. II. 216. 219. Saml. t. Norg. Hiſt. II. 174 ff., hvor Munch vistnok urigtigt, antager denne Ivar for den samme som den senere Kansler Hr. Ivar Olafsſøn.

[3]) Lundbs Specim. Dipl. 7.

[4]) Script. Rer. Dan. V. 517. 519. Denne Munk har rimeligviis været Dansk, og Beretningen gjør det sandsynligt, at Minoritterne ligesom Prædikebrødrene have omskyttet Provindsens Brødre uden Hensyn til verdslige Grandser.

ætsstrid med Kansleren (ovenfor S. 408), og var i 1343 efterfulgt
m Gardian af Ivar, som da med Prioren i Olafskloſtret udſtedte et
brev [1]), ligeſom han 3die Auguſt 1336 med ſine Brødres Samtykke
igte 2 Øresbol i Hellerud i Lomedal, ſom Svend Kartnagel havde
bet dem i ſit Teſtamente, til Preſten Thorſtein Valdjuſsſøn for en
l Heſt, et Pund Rugmeel og 1½ Pund Malt. Skjødet er udſtedt i
arfodbrødrenes Kirkegaard paa Lykkerne (á Lykkjom) i Oslo [2]). —
3de Marts 1353 ſluttedes „Øster i Barfodkloſtret" en Handel mellem
rynhild Thoresdatter og Thorgeir Eivindsſøn, ſom ellers ikke angaar
loſtret [3]). — I 1376 var en Voldsdaad, om hvis Anledning ingen
ndſkab haves, udøvet i dette Kloſter, hvorom Oslo Kanniker og Mi-
oritternes Konvent tilſkreve Ordenens conservator privilegiorum i
lorge, Biſkop Botolf i Stavanger. Nogle Lægmænd, melde de ham,
vde af djævelſk Indſkydelſe med Vold opbrudt Minoritterkloſtrets Port
ndag Ovaſimodogeniti (20de April), og i høi Grad mishandlet Bro-
r Nikolaus, Ordenens Kuſtos i Norge, og Broder Halvard, ſamt
vog dræbt en Mand. Paa Nikolaus's og hans Broders Klage her-
ver havde Biſkoppens Official med Domkapitlets Samtykke med tændte
ſakler og Klokkeringning lyſt det ſtore Band over Ugjerningsmændene,
a at de alene af det apoſtoliſke Sæde eller en af Ordenens Conſerva-
orer kunde blive abſolverede. Men da Kirken ikke lukker Døren for
en Tilbagevendende, og da Tidekin Skytte, ſom var Voldsmændenes
øvding, Thord Aslaksſøn, Peder Jonsſøn, Ingemar Skytte, Einar
erkmeſter o. Fl., hvoriblandt hines unge Tyende, hvem Alderen til-
eels kan undſkylde, gjentagne Gange havde tilbudt at bøde efter Evne
avel til Kirken, hvis Immunitet de have fornærmet, ſom til Kronen
g enhver Anden, ſom derpaa har lovlig Fordring: ſaa bede Udſtederne
Biſkoppen, at han jure delegationis vil afløſe Forbryderne af Bandet
g paalægge dem paſſende Bod, da det er dem umuligt at drage til
om [4]).

---

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 60. No. 6 og 62. No. 23.

[2]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 63. No. 3. Da Franciſkus's Regel endog forbød Minoritterne at holde nogetſomhelſt Huusdyr, er dette Kjøb formodentlig ſluttet i Henhold til de ſenere formildende Dispenſationer, f. Ex. Pave Klemens's af 21de Juli 1268 (Ann. eccl. Dan. I. 507 ff.), hvorefter Gardianen maatte erhverve mange Slags jordiſkt Gods, naar det kun anvendtes til gudeligt Brug.

[3]) Dipl. Norv. II. No. 318.

[4]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 73. No. 1. Da det var Immuniteten, ſom var

Jøvrigt nævnes dette Kloſter ſjelden. I 1392 var Biſkop Øyſtein og Lagmand Harald i Barfodbrødrenes Kloſter for at høre Provſtens ved Mariækirken Hr. Arne Sigurdsſøns Beviſer for hans Ret til Brandsgaard i Oslo. I 1436 og 1460 holdtes Provindſialkapitler her. Ved det ſidſte Aar ſiges dette ikke udtrykkeligt, men da Miniſteren Broder Johannes 29de Juni d. A. i dette Kloſter optog et Ægtepar i Ordenens Broderſkab, er det rimeligt, at et Provindſialmøde har foranlediget hans Ophold her. I 1453 kjøbte dets Gardian Gaarden Bøle i Aker af den udvalgte Biſkop Gunnar Holk for 40 lette Gylden, ſom denne medtog til ſin Romerreiſe, en Handel, der fremdeles viſer, at Franciſkus's Regel blev mildt fortolket i Norge. I 1482 var Thorer Minoritternes Gardian i Oslo, og udſtedte da Broderſkabsbrev for Mand og Kone [1]).

Den ſidſte Efterretning om dette Kloſter før dets Undergang er af 1513, da Broder Haakon Haavardsſøn, Cuſtos, og Halvard Eriksſøn, Gardian for Minoritterne i Oslo, tilligemed Prædikebrødrenes Prior 19de Auguſt udſtedte Afſkrifter af de i Kjøbenhavn nys forſamlede norſke og danſke Biſkoppers Afladsbreve af 25de Juli for Oslo Stifts Kirker, af hvilke Hofvin Kirkes er bevaret. Naar og hvorledes Kloſtret ophævedes, vides ikke med Beſtemthed. Ved Brev af 21de Novbr. 1538 overdrog Chriſtian III Graabrødre Kirke og Kloſter til Oslo Borgere til et Hospital, hvortil man ſkulde lægge Renten af „det andet Hoſpital i Oslo (St. Laurentii?) til de Syges Ophold" [2]), og Oslo, eller nu Chriſtiania, nyder fremdeles godt heraf, da Oslo Hoſpitals Bygning tildeels er en Levning af det forrige Minoritterkloſter, medens Kirken (Oslo Sognekirke) er nybygget efter Ildebranden 1793, ligeſom Hoſpitalets Jordegods for den ſtørſte Deel har tilhørt Kloſtret, hvis velgjørende Virkninger ſaaledes fremdeles vedvare.

§ 9. St. Olafs Kloſter i Tønsberg.

Ovenfor S. 34 er det viiſt, at der kunde ſynes til forſkjellige Tider

---

angreben, lader det til at Munkene ſelv have givet Anledning til Voldſomheden ved f. Ex. at tage en Forbryder i Beſkyttelſe.

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 77. No. 21. Script. Rer. Dan. V. 519. Øyſt. Reg. fol. 113. b. To Oldbreve hos Jon Haraldſtad i Fron.

[2]) Uldallſke Manuſkr. paa kgl. Bibl. i Kbhvn No. 376 4to vol. IV. 4. Norſke Regiſtranter i Afſkr. I. 257. 366.

at have været to Præmonstratenserklostre i Tønsberg, nemlig et ældre, hvis St. Michael helligede Kirke laa paa Slotsbjerget, og et yngre, helliget St. Olaf, som laa i Byen. Der er dog al Rimelighed for, at dette er et og samme Kloster, hvis Kapel paa Bjerget senere blev Kongens, og da der i Tønsberg aldrig har været to Klostre af denne Orden samtidigt [1]), bør de i alle Fald her omtales sammen.

At Tønsberg har havt et Præmonstratenserkloster i det Mindste fra Slutningen af 12te Aarhundrede er vist, ligesom at dette ra de sidste Aar af 13de Aarhundrede kaldes St. Olafs Kloster i Tønsberg. I den S. 34 omtalte Beretning fra Kong Sverres Tid om en Reise til det hellige Land beskriver Forf. udførlig Tønsberg, og ilføier om Slotsbjerget: „Paa dets Top ligger en smukt bygget Kirke, helliget St. Michael, der med sit Gods underholder Kanniker af Præmonstratenser-Ordenen, som ere bosatte der i Byen". Beretningen bærer i Alt Troværdighedens Præg, og Kannikerne maa have boet i Byen, da Bjerget ikke afgiver Plads for Kannikeboliger. Klostret i Byen maa være det múnklíf i Tønsberg, hvortil Kong Sverres foregivne Broder Erik lod sig føre, da han 1190 blev syg, samt hvor han iførte sig Munkeklæder og døde [2]). Man finder, at Olafsklostret er stiftet direkte fra Prémontré [3]), hvilket antyder dets Ælde, da Moderklostret senere var for mægtigt til at sende sine egne Brødre saa høit op mod Nord, og dette strider ikke mod Biskop Hans Reffs Udsagn af 22de August 1533, at Olafsklostret var stiftet af Oslo Biskopper, hvilket Jordegodsets Opførelse i Oysteins Register desuden bekræfter. Klostret var en Datter af Prémontré, fordi det derfra havde faaet sine første Munke, men Udgifterne til Anlægget og Godset til deres Underholdning medbragte disse ikke, og dette er altsaa givet af Oslo Biskopper, maaske samtidigt med Hovedøens og Nonneseters Stiftelse i Oslo. Olafsklostret laa ved Byens Brygger nordenfor det af Kong Haakon Haakonssøn senere byggede St. Stefans Hospital [4]), og det er en Vildfarelse, naar man har henlagt det til Gaarden Teige paa Nøtterøen, worom Mere nedenfor i § 15.

---

[1]) Til forskjellige Tider (1192. 1280. 1330) nævnes Præmonstratenserklostret i Tønsberg: altsaa kun eet.

[2]) Sverres S. c. 115.

[3]) Script. Rer. Dan. VIII. 317 i en Liste over Ordenens Klostre i Norden opføres: Tunsbergæ vel Olevyn, filia Præmonstrati.

[4]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 78. No. 10. Haak. Haakonsf. Saga Cap. 333.

Olafskirken i Tønsberg, som vi saaledes antage for dette Klosters egentlige Kirke, nævnes 1207, da Erling Steinvegg begraves her, ligesom senere, da Philip af Veggen, og 1260, da Biskop Henrik af Holar der bleve begravne. Fremdeles maa den Abbed Orm fra Tønsberg, som deeltog i Rigsmødet i Bergen 1223, have været Præmonstratensernes Abbed; senere blev han nok Biskop i Oslo [1]). — Regelen fastsatte, at Ordenens Abbeder til visse Tider, fordetmeste aarlig, skulde indfinde sig til Generalkapitlet i Prémontré, men da dette faldt for besværligt for Nordens Klostre, tilskrev Generalabbed Vilhelm 1289 Brødrene i Danmark og Norge, at deres Formænd for Fremtiden skulde paa Grund af den store Afstand være fritagne for denne Pligt; derimod skulde Ordenens 4 Prælater i Dacia hvert 4de Aar møde ved Generalkapitlet, naar Veirliget tillod det, dog saa at Provsten af Borglum og Abbeden af Tønsberg i ethvert Tilfælde da indfandt sig. Forresten maa de norske Præmonstratensere paa denne Tid have været forsømmelige i at betale deres Afgifter til Prémontré; thi 1290 befalede Generalabbed Vilhelm Abbeden af Bekkaskog i Skaane snarest muligt at visitere Ordenens Kirker i Tønsberg og Dragsmark in capite et in membris, og tvinge dem til at indsende til Generalkapitlet Ordenens paabudne Kollekter, samt affætte Abbeden og Brødrene, hvis de viste sig ulydige [2]). — I 1297 skal Olafsklostret have faaet $\frac{1}{10}$ af Djupvigs Laxefiske af Abbedissen i Nonneseter i Oslo, sandsynligen mod Vederlag; denne vigtige Eiendom, hvori Olafsklostret i det Hele eiede Trediedelen, gav senere Anledning til indviklede Trætter mellem de forskjellige Eiere (Nonneseter, Olafsklostret og Oslo Bispestol). I 1298 blev de to betydelige Gaarde Nes og Ropestad i Kvelds Sogn givne til Klostret [3]).

Saaledes var Olafsklostret udentvivl allerede rigt og i Anseelse, da Kong Haakon V stiftede de 14 kongelige Kapeller, hvoriblandt Michaelskirken i Tønsberg blev en af de 4 kollegiate. At Præmonstratenserne have afstaaet dette, som det synes i Helligheds Ry staaende Kapel [4]), uden Vederlag, er ligesaa usandsynligt, som at den mod geistlige Stif-

[1]) Fornm. Sög. IX. 34. 114. 36. 150. Haak. Haakonsf. S. Cap. 301. 86.

[2]) Dipl. Norv. III. No. 26 og 29.

[3]) Registr. paa Agershuus. Øyst. Reg. fol. 111. a. 112. b.

[4]) Dette synes at fremgaa af Dronning Margaretas Bestemmelse af 12te April 1405 om, at en Mand skulde for hende valfarte til St. Mikkels Berg i Tunsberg. Udv. af dansk Diplomer af Molbech og Petersen. 208.

lelſer gavmilde Konge har forlangt dette; men herom haves ingen Op-
ysning. Ved Gavebrev af 1ſte Decbr. 1317 ſkjænkede Kongen ikke
indre end 110 Markebol Jordegods til dette Kapel, for deraf at un-
rholde dets Provſt, 4 Chorsbrødre og 2 Diakoner, en Klokker, og
ses Brydier, Stegere og Stegerſvende [1]). Om Sommeren 1318 hold-
s Biſkopsmøde i Tønsberg, og da vare Erkebiſkoppen, Biſkopperne af
slo, Bergen og Stavanger, den pavelige Nuntius i Sverige Nils
igfaſtſøn, Kapellernes Foreſatte Hr. Finn og Kansleren Ivar 16de
uli 1318 ſamlede i Olafskloſtret hos Abbeden Hr. Arnſtein, hvor
udſtedte en Vidisſe af Pavens Befaling af 3die Febr. 1317 til Er-
biſkoppen af Nidaros ſamt Biſkopperne af Skara og Veſteraas om at
ge den udvalgte Upſalas Erkebiſkop og hans Kapittel i Forſvar mod
lle [2]). — Denne Abbed havde Proces med Medeierne i Djupvik-Fi-
et, og blev derom i 1320 ſtevnet; men Sagens Gang og Udfald kjen-
s ikke; dog ſynes det at være kommet til Forlig; thi 1322 tilſkrev
n Abbedisſen i Oslo, at han var villig til at holde det Forlig, Bi-
lop Salomon i Oslo havde iſtandbragt dem imellem, naar hun vilde
vere til Hr. Olaf ved Laurentii Kirke den Fiſk, ſom fra Djupvik er-
oldtes [3]). — Hans Eftermand var uden Tvivl Abbed Ogmund, ſom
Oktbr. 1330 i Lødeſe ſluttede Forlig med Biſkop Salomon om Bi-
etienden af Nøterø, Stokke og Skedaug Sogne ſamt Rettigheden til
Slagens Kirke, ſom ſynes at have hørt til de Gaver, Oslo Biſkopper
ed Kloſtrets Stiftelſe havde tillagt dette, og hvorpaa Kloſtret havde
avelig Stadfæſtelſe, men Abbed Ogmund og Kloſtrets procurator Arne
lsgeirsſøn nu afſtode [4]). I 1340 beviſtes, at Gaarden Bratsaas i
rnedals Sogn tilhørte St. Olafs Kirke og Kloſter, ligeſom ved ſamme
id en Gaard i Nykirke Sogn blev givet dertil [5]). — Broder Bene-
ikt, Abbed i Olafskloſtret, og hans Konventsbrødre mageſkiftede 9de
ktbr. 1356 Gaarden Viken i Fodnes Sogn, hvis Bygninger ved Vaa-
ild vare afbrændte, til Ivar Thoresſøn, mod en mindre Gaard Mar-
r i Ramnes Sogn [6]).

---

[1]) Dipl. Norv. III. No. 110. Thork. Anal. 169 o. fl. St.

[2]) Barth. IV. 671 ff. Dipl. Svecan. III. 369. 308.

[3]) Regiſtr. paa Agershuus.

[4]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 61. No. 17. Dipl. Svecan. IV. 184.

[5]) Regiſtr. paa Agershuus. Øyſteins Regiſt. fol. 111. b.

[6]) Dipl. Norv. I. No. 365, hvor Dateringen er feilagtig. Et Brudſtykke af

Olafskirken i Tønsberg, som vi saaledes antage for dette Klosters egentlige Kirke, nævnes 1207, da Erling Steinvegg begraves her, ligesom senere, da Philip af Veggen, og 1260, da Biskop Henrik af Holar der bleve begravne. Fremdeles maa den Abbed Orm fra Tønsberg, som deeltog i Rigsmødet i Bergen 1223, have været Præmonstratensernes Abbed; senere blev han nok Biskop i Oslo [1]). — Regelen fastsatte, at Ordenens Abbeder til visse Tider, fordetmeste aarlig, skulde indfinde sig til Generalkapitlet i Prémontré, men da dette faldt for besværligt for Nordens Klostre, tilskrev Generalabbed Vilhelm 1289 Brødrene i Danmark og Norge, at deres Formænd for Fremtiden skulde paa Grund af den store Afstand være fritagne for denne Pligt; derimod skulde Ordenens 4 Prælater i Dacia hvert 4de Aar møde ved Generalkapitlet, naar Veirliget tillod det, dog saa at Provsten af Borglum og Abbeden af Tønsberg i ethvert Tilfælde da indfandt sig. Forresten maa de norske Præmonstratensere paa denne Tid have været forsømmelige i at betale deres Afgifter til Prémontré; thi 1290 befalede Generalabbed Vilhelm Abbeden af Bekkaskog i Skaane snarest muligt at visitere Ordenens Kirker i Tønsberg og Dragsmark in capite et in membris, og tvinge dem til at indsende til Generalkapitlet Ordenens paabudne Kollekter, samt afsætte Abbeden og Brødrene, hvis de viste sig ulydige [2]). — I 1297 skal Olafsklostret have faaet $\frac{1}{10}$ af Djupvigs Laxefiske af Abbedissen i Nonneseter i Oslo, sandsynligen mod Vederlag; denne vigtige Eiendom, hvori Olafsklostret i det Hele eiede Trediedelen, gav senere Anledning til indviklede Trætter mellem de forskjellige Eiere (Nonneseter, Olafsklostret og Oslo Bispestol). I 1298 blev de to betydelige Gaarde Nes og Ropestad i Kvelds Sogn givne til Klostret [3]).

Saaledes var Olafsklostret udentvivl allerede rigt og i Anseelse, da Kong Haakon V stiftede de 14 kongelige Kapeller, hvoriblandt Michaelskirken i Tønsberg blev en af de 4 kollegiate. At Præmonstratenserne have afstaaet dette, som det synes i Helligheds Ry staaende Kapel [4]), uden Vederlag, er ligesaa usandsynligt, som at den mod geistlige Stif-

[1]) Fornm. Sög. IX. 34. 114. 36. 150. Haak. Haakonsf. S. Cap. 301. 86.

[2]) Dipl. Norv. III. No. 26 og 29.

[3]) Registr. paa Agershuus. Dyst. Reg. fol. 111. a. 112. b.

[4]) Dette synes at fremgaa af Dronning Margaretas Bestemmelse af 12te April 1405 om, at en Mand skulde for hende valfarte til St. Mikkels Berg i Tunsberg. Udv. af danske Diplomer af Molbech og Petersen. 208.

kelſer gavmilde Konge har forlangt dette; men herom haves ingen Oplysning. Ved Gavebrev af 1ſte Decbr. 1317 ſkjænkede Kongen ikke mindre end 110 Markebol Jordegods til dette Kapel, for deraf at underholde dets Provſt, 4 Chorsbrødre og 2 Diakoner, en Klokker, og disſes Brydier, Stegere og Stegerſvende [1]). Om Sommeren 1318 holdes Biſkopsmøde i Tønsberg, og da vare Erkebiſkoppen, Biſkopperne af Oslo, Bergen og Stavanger, den pavelige Nuntius i Sverige Nils Sigfaſtſøn, Kapellernes Foreſatte Hr. Finn og Kansleren Ivar 16de Juli 1318 ſamlede i Olafsklоſtret hos Abbeden Hr. Arnſtein, hvor e udſtedte en Vidisſe af Pavens Befaling af 3die Febr. 1317 til Erkebiſkoppen af Nidaros ſamt Biſkopperne af Skara og Veſteraas om at ge den udvalgte Upſalas Erkebiſkop og hans Kapittel i Forſvar mod lle [2]). — Denne Abbed havde Proces med Medeierne i Djupvik-Fiket, og blev derom i 1320 ſtevnet; men Sagens Gang og Udfald kjenes ikke; dog ſynes det at være kommet til Forlig; thi 1322 tilſkrev an Abbedisſen i Oslo, at han var villig til at holde det Forlig, Biſkop Salomon i Oslo havde iſtandbragt dem imellem, naar hun vilde levere til Hr. Olaf ved Laurentii Kirke den Fiſk, ſom fra Djupvik erholdtes [3]). — Hans Eftermand var uden Tvivl Abbed Ogmund, ſom i Oktbr. 1330 i Lødeſe ſluttede Forlig med Biſkop Salomon om Biſpetienden af Nøterø, Stokke og Skedaug Sogne ſamt Rettigheden til Slagens Kirke, ſom ſynes at have hørt til de Gaver, Oslo Biſkopper ved Kloſtrets Stiftelſe havde tillagt dette, og hvorpaa Kloſtret havde lovelig Stadfæſtelſe, men Abbed Ogmund og Kloſtrets procurator Arne Asgeirsſøn nu afſtode [4]). I 1340 beviſtes, at Gaarden Bratsaas i Arnedals Sogn tilhørte St. Olafs Kirke og Kloſter, ligeſom ved ſamme tid en Gaard i Nykirke Sogn blev givet dertil [5]). — Broder Benedikt, Abbed i Olafsklоſtret, og hans Konventsbrødre mageſkiftede 9de Oktbr. 1356 Gaarden Viken i Fodnes Sogn, hvis Bygninger ved Vaaeild vare afbrændte, til Ivar Thoresſøn, mod en mindre Gaard Marker i Ramnes Sogn [6]).

---

[1]) Dipl. Norv. III. No. 110. Thork. Anal. 169 o. fl. St.

[2]) Barth. IV. 671 ff. Dipl. Svecan. III. 369. 308.

[3]) Regiſtr. paa Agershuus.

[4]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 61. No. 17. Dipl. Svecan. IV. 184.

[5]) Regiſtr. paa Agershuus. Øysteins Regiſt. fol. 111. b.

[6]) Dipl. Norv. I. No. 365, hvor Dateringen er feilagtig. Et Brudſtykke af

Hans Eftermand var vel Abbed Gunnar, som 1368 solgte Klostrets Gaard Solum i Arnedals Sogn til Arnfinn Grimssøn, og var Vidne ved en Gave til Sæms Kirke [1]). — Først i 15de Aarhundrede findes atter Noget om dette Kloster, medens Hr. Olaf Salmundssøn, maaske en Broder af Hustru Aasa Salmundsdatter i Selvik, var Abbed her i en lang Aarrække (1403 [2])—1431). I 1400 var Biskop Øystein i Olafsklostret i Tønsberg, og tildømte det to Gaarde i Ramnes Sogn, idet deres Salg, som var gjort uden Biskoppens Samtykke, skulde være magtesløst [3]). Denne Abbed havde af Halvard Thorgeirssøn, der med sin Hustru og alt sit Gods havde givet sig ind i Klostret, faaet to Markebol i Strand, men da Bonden ogsaa havde solgt samme Gaard til Presten i Sande, reistes der Sag derom, som i 1405 paadømtes til Prestens Fordeel, hvorpaa Abbed Olaf stadfæstede ham i Besiddelse af Gaarden, mod at han betalte Klostret, hvad han endnu var Bonden skyldig paa Kjøbet [4]). I 1419 gav Hustru Live Arnesdatter sig med Gaarden Biskopsrud i Sigdal ind som Proventkvinde her, og Lagmand Jon Karlssøn udstedte 1421 et Brev om Klostrets Ret til denne Gaard [5]). Gaarden Lille Skardeberg i Thjødling havde Eieren Andres Gjurdssøn givet til Abbed Olaf i Tønsberg, uden at mindes, at han og Moder forud havde mageskiftet Gaarden til to Brødre, hvem han derfor 2den Mai 1420 atter tilskjødede denne Gaard, og kaldte sin Gave til Klostret tilbage [6]). Abbed Olaf nævnes fremdeles 1422 og 1431, da han i sit Kloster udstedte Vidnesbyrd om der sluttede Forlig, som ivrigt ere ham og Klostret uvedkommende, og har rimeligviis levet til ud paa Aaret 1436. 13de Febr. d. A. var han maaske udtaget til at bestyre sit Kloster, siden en af dets Brødre Thormod Erlingssøn da paa Klostrets Vegne solgte 3 Gaarde i Lagerdal til Vigil Rolfssøn for 60

Konventets Segl, forestillende St. Olaf siddende med Rigsæble i høire Haand, vedhænger. Ingen af disse Gaarde nævnes i Jordebogen.

[1]) Müller Tønsbergs Beskrivelse S. 34. Øysteins Regist. fol. 44 b.

[2]) I dette Aar nævnes han i Regist. paa Agershuus angaaende en Mollebams Udvidelse ved Lidemøllerne (?).

[3]) Regist. Heraf sees dets Afhængighed af Biskoppen.

[4]) Dipl. Norv. I. No. 598—601.

[5]) Regist. paa Agershuus. En anden Live maa det være, som nævnes i Øyst. Regist. 110. b., der gav 2 Markebol i Sanden paa Nøters til Klostret.

[6]) Dipl. Norv. I. No. 669.

Mark i Sølv, Guld og Kobber, uden at Abbeden nævnes [1]), og 8de Juli s. A. maa han være død, da Eftermanden Nikolas Helgessøn forekommer som Electus i Olafsklostret, og senere paa Aaret som Abbed der [2]). Men om ham har man isøvrigt ingen Kundskab. Hans Eftermand har rimeligviis Abbed Peter „af Tønsberg" været, som nævnes blandt de ældste Medlemmer af det i 1431 stiftede Guds-Legems Gilde Aalborg, og saaledes ventelig har været en Jyde [3]).

Klostrets i 1399 af Biskop Øystein optagne Jordebog (fol. 110—12) opregner 206 det tilhørende Gaarde, især paa Vestfold, hvoraf i Sarps Sogn 41 tildeels betydelige Eiendomme [4]). Blandt dets Velgjørere nævner Jordebogen Hustru Live, Oslokanniken Haakon Gutormsson [5]), Salve Olafsson med Hustru Gudrun, Thorbjørn Halsteinsøn med Hustru Aasa Bjarnesdatter, Gunne Petersson og Hustru Astrid, samt Andres Arnessøn med Hustru Sigrid. Vi tilføie, at Olafsklostret mærkeligt ofte er benyttet som Mødested, hvor Klostret vedkommende Sager ere forhandlede, hvilket antyder, at det har været det til slige Møder hensigtsmæssigste Sted i Byen.

Den sidste her nævnte Abbed, Nils, var Sommeren 1513 Vidne til et Overfald paa Olaf Jenssøn, velbyrdig Mands Olaf Ottessøns Foged, hvorom han med Eilif Borgarssøn, Borgermester i Tønsberg, gav sin skriftlige Beretning 4de April 1514 [6]). Senere omtales St. Olafs Kloster ikkun i Anledning af dets forestaaende Sekularisation. Det synes, som om Biskop Anders Munk af Oslo ved sin Resignation fra Bispestolen ogsaa har forbeholdt sig den biskoppelige Myndighed over dette Kloster, uagtet hans Revers [7]) Intet derom indeholder; thi efterat

---

[1]) Orig. i Rigsarchivet. Dipl. Norv. II. No. 707. I. No. 752.

[2]) Dipl. Norv. III. No. 734. Dipl. Arn. Magn. fasc. 99. (destructa).

[3]) Langebeks Uddrag af Gildets Liber Vivorum i danske Geheimearchiv. Dan. Magaz. 3die Række I. 89 ff.

[4]) De største Gaarde vare: i Sæm: Aulin, Munamar, Laane, Fadheim; i Slagen: Velle, Undeberg, Baldsberg, Røyren, Sanden; paa Hjoters: Fæs (nu Føyen), Bjærnebud, Sande; i Stokke: Mælesheim, Hauge, Røyrekoll; i Borre: Solbrekke, Kjær, Solberg, Sande; i Hedrum: Nanneseter, hele Nanneaa med Mølle og Fiskeri; i Arnedal: Dyslin, N. Kværne, Voluthveit, Lid; i Sked: Brensrud; paa Modum: ½ i Djupvik, o. s. fr.

[5]) I Dipl. Arn. Magn. fasc. 88. No. 8 findes hans Testament 1427.

[6]) Les Afskrift i danske Geheimearchiv. Saavel Olaf Ottessøn som hans Foged vare døde, da Brevet udstedtes.

[7]) Original i Rigsarchivet, udstedt i Kjøbenhavn 24de Juni 1524.

den danske Adelsmand Erik Ugerup af Frederik I var 1532 forlenet paa Livstid med Klostret uden Afgift mod at føde og klæde Munkene der, tilskrev efter Kongens Død det danske Rigsraads Formand, Marsken Hr. Thyge Krabbe, 23de Juli 1533 det norske Rigsraad, at Biskop Anders havde forlangt det danske Raads Mellemkomst, til at skaffe ham igjen St. Olafs Kloster i Tønsberg, da han vilde ved deres Hjælp, der vare i Klostret, holde Messe og Gudstieneste vedlige. Han vilde i saa Fald overlade Ugerup som Vederlag Tønsberg By, hvorpaa Biskoppen havde Livsbrev [1]). Samtidig hermed indløb imidlertid til det i Bud forsamlede norske Rigsraad Biskop Hans Reffs oftere omtalte Klageskrift af 2den August om Kongens og Adelens Indgreb i Bispestolens Rettigheder. Tønsbergs Kloster — skriver han — et hæderligt Abbedi, stiftet og funderet af hans Forfædre (Oslo Biskopper), som klarlig kan bevises, ligesom det endnu for en stor Deel opholdes af Stiftets Gods, har Kronen ingen Ret til, og har ingensinde befattet sig med det Kloster eller dets Eiendomme, førend velb. Erik Ugerup erhvervede det ifjor af Kong Frederik, sig til Opretning for sin Skade i forleden Feide med Kong Christiern, „os uforbrudt i alle Maader, da vi ville og kunne ved Guds Hjælp med Ære og Redelighed bestaa for Alle og hver Retviis, det vi haandginge Kong Christiern, og alt det vi gjorde i den Feide". Han begjærer derfor Rigsraadets „retfærdige Dom, at vi maa strax lade annamme dette vort og Stiftets Kloster igjen, og faa alle Eders fulde Befaling at beskikke det igjen under Abbeden, hans Brødre, og til Guds Tjeneste og Lov igjen, som det funderet er", samt Raadets Befaling til Ugerup at rette sig derefter [2]).

Dette Forsøg paa at frelse Olafsklostret for Munkene og Stiftet mislykkedes, Ugerup blev i rolig Besiddelse deraf, og ved hele Tønsbergs Brand 21de Febr. 1536 lagdes Klosterbygningerne i Aske, hvorved Konventet adspredtes [3]). Om Abbedens og Munkenes Skjebne er Intet bekjendt. Olafsklostret synes ogsaa efter Ugerups Død at have været Pantelen, og som Følge deraf mangler fuldstændig Underretning

---

[1]) Norske Registr. i Afskr. I. 463. Saml. t. N. F. Hist. VI. 44. Münch. Dipl. No. 3223.

[2]) Münch. Dipl. No. 3234, trykt i 1ste Udgave S. 765—766.

[3]) Denne Ildebrand var saa fuldstændig, at Borgerne tænkte paa ganske at forlade Byen, og kun ved Løfte om 6 Aars Skattefrihed bevægedes til atter at opbygge den. Norske Registr. i Afskr. I. 367.

ſin dets Indehavere. Knud Grubbe havde det under Brunla Len, men afgav det 1578 til Johan v. Ahlefeldt, ſom fik Livsbrev derpaa for et Forſkud til Kronen af 5000 Rdr., men han udløſtes allerede 1579 (el. 1580) af Frederik Lange, der havde Tønsberg Len, ſom 1598 fik ſit Udlæg tilbagebetalt, og derpaa havde Lenene paa Afgift til 1612. Om de ſenere Lensmænd over Tønsberg Len, Gunde Lange, Pros Knutsſøn og Ove Gedde ogſaa havde Olafskloſtret, vides ikke, men mere vare diſſe Len ſamlede under Knut Ulfeld (1640—1646), Vinents Ottesſøn Bildt (1646—1658) og Johan Borckenhuus, der nok havde Olafskloſtret, indtil dettes Gods i 1671 tilſkjødedes Peder Griffenfeld, og ſaaledes blev Grundlaget for Grevſkabet Griffenfeld, ſenere Carlsberg, under hvis Hovedgaard (Sæm) Aulin nu er Underbrug.

§ 10. Minoritternes Kloſter i Tønsberg

laa omtrent i Midten af Byen, hvor dets Navn er bibeholdt i „Graabrødres Kirkegaard", i ſenere Tider benyttet til Fattiges Begravelſe, men ſelve Kloſter-Tomten kan ikke længere paaviſes. Det er ſtiftet af Kong Haakon Haakonsſøn, omtrent ved Midten af 13de Aarhundrede. Det kaldes ſnart Minoritternes, ſnart Barfodbrødrenes Kloſter i Tønsberg, og det er urigtigt, naar man har antaget diſſe for to forſkjellige Kloſtre, af hvilke det ſidſte ſkulde havt Auguſtinermunke, ſom allerede under Kong Haakon Haakonsſøn flyttede til Dragsmark [1]). I denne Saga Cap. 333 fortælles nemlig under Opregningen af de mange Kirker og andre Bygninger, ſom ſkyldes ham, at „han lod gjøre Barfodbrødrenes Kirke i Tønsberg, og blev den (Kirken) ſiden ført Syd til Dragsmark". Dette omtales og i Sønnens Kong Magnus's Skjærmbrev for ſidſtnævnte Kloſter ſaaledes [2]): „Vor Fader lod Minoritternes huus, kaldet Barfodbrødre-Kirke, flytte fra Byen Tønsberg til Dragsmark, og indſtiftede i denne af ſin Fædrenearv et St. Mariæ Kloſter efter Auguſtins Orden". Da det er viſt, at ikke alene en Barfodbrødre-Kirke, men og Barfodbrødre-Minoritter ved ſamme ſtadig forekomme i Tønsberg ogſaa efter hiin Tid, maa diſſe Beretninger ikke forklares om flere, end de udtrykkelig indeholde, nemlig at Kong Haakon (uviſt af

---

[1]) Langebek i Script. Rer. Dan. IV. 421. Kraft Norg. Beſkr. II. 563; 2den Udg. II. 226. Munthe i Aalls Snorre I. 60. 63.

[2]) Dipl. Svec. I. 728, uden Aar.

hvad Grund) lod den af ham paabegyndte eller fuldendte Kirkebygning for Minoritter i Tønsberg flytte derfra og opføre som Klosterkirke for de Augustiner- (Præmonstratenser-) Munke, han til Dragsmark havde indkaldt. Men Tønsbergs Minoritter forblev ligefuldt her, og havde deres Kirke, som snart benævnes Berfœttabrœðra-kirkja, snart domus fratrum minorum. Om nogen Flytning af Munke fra Tønsberg til Dragsmark tales ikke, og i alle Tilfælde vedkommer den ikke Minoritterne.

Disses Kloster nævnes første Gang med Bestemthed [1]) i Anledning af Konkordatet mellem Kong Magnus og Erkebiskop Jon, hvilket nemlig er udstedt 9de Aug. 1277 i Minoritternes Kirke i Tønsberg [2]). Forresten omtales dette Kloster ligesom alle øvrige af denne Orden yderst sjelden. Det forundtes i 1291 Afladsprivilegium af Pave Nikolaus IV, og i 1296 holdtes Ordenens Provindsialkapittel her [3]). Den Traktat med de tydske Søstæder, som Kong Eirik sluttede i Bergen 12te Juni 1293, forpligtede Stædernes Sendebud til at besørge ratificeret inden Mortensdag, og at nedlægge Vidnesbyrd derom hos Minoritterne i Tønsberg [4]). I disses Kloster udstedtes i 1330 et Gavebrev til Drotseten Hr. Erling, det fik sin Lod af Kong Magnus's og Dronning Blankas testamentariske Gaver til samtlige norske Minoritter, og Fru Joron Jamæltsdatters Testamente 1360 er udstedt i Barfodbrødrenes Kirke af Broder Sigurd, Barfodbrødrenes Gardian i samme By [5]), hvorved det yderligere er godtgjort, at Tønsbergs Barfodbrødre var Minoritter.

Allerede i 1381 forekommer den danske Benævnelse Graabrødrenes Kloster i Tønsberg, og 1391 udstedte Bróder Aslak, Custos over Graabrødre-Klostrene i Norge, med Flere Vidnesbyrd om noget af Gaute Eriksøn kjøbt Jordegods [6]). — I 1395 valgte den før nævnte

---

[1]) Beretningen i Haak. Haakonss. S. Cap. 288, at den unge Kong Haaken, da han i dette Aar kom syg til Tønsberg, lod sig føre op til münklifis, maa nemlig forklares om Præmonstratenserklostret, da münklif ikke brugtes om Franciskanerklostre.

[2]) Den latinske Original har: in ecclesia fratrum minorum, den norske Oversættelse derimod: i kirkju berfœttu-brœðra í Túnsbergi. Norges gamle Love II. 463. 469.

[3]) Wadding, Annales Minorum. V. 271. Script. Rer. Dan. V. 519.

[4]) Sartorius Gesch. d. Hansa, v. Lappenberg. II. 171. Urkundenb. d. St. Lübeck. I. 547.

[5]) Dipl. Norv. I. No. 207. Dipl. Arn. Magn. fasc. 69. No. 14.

[6]) Dipl. Norv. III. No. 435. I. No. 536. Dette er vist det samme Brev, som

Aasa Salmundsdatter sit Gravsted i Graabrødrekloster i Tønsberg, hvor hendes Mand Rane Eivindsson allerede laa, og gav derfor 30 Mark Penge til Klostret [1]). 1434 kjøbte velb. Mand Markvard Buk her en Gaard af Arne Arnesson, 1436 var Gerke (Gereke, altsaa en Tydsker) Gardian her, i 1448 holdtes atter Ordenens Provindsialkapittel i Tønsberg, og 1486 solgte Gardian Herman Jakobsson og hans Brødre hvad Klostret eiede i Gaarden Huusvig i St. Peters Sogn i Tønsberg til Amund Jonsson [2]).

Paa Reformationstiden var Henrik Monsson Gardian her, samt i de sidste 10 Aar tillige Ordenens Custos i Norge. Han optog 1519 en Reidar og Hustru i Broderskabet, samt solgte 31te Decbr. 1535 til Halvard Nilsson Gaarden Huusvig, som den i Tønsberg afdøde Anna Ottesdatter (Rømer), ifølge et 9de August 1525 udstedt Vidnesbyrd, havde givet til Klostret for sine Forældres Sjæle, og hendes Søster Ottilia da stadfæstede [3]). Denne Handel var sandsynligviis en af disse Munkes sidste Foretagender, og de handlede klogt i under de daværende Omstændigheder at gjøre deres faste Eiendomme i Penge; thi 21de Febr. 1536 afbrændte Byen med Kirker og Klostre [4]), og Minoritterne have uden Tvivl benyttet denne Ulykke til at hæve Konventet og forlade Byen. I det Mindste nævnes de slet ikke efter den Tid. Efter Forslag af Provsten i Tønsberg Laurits Matsson, som oplyste, at „Graabrødre Kloster for nogen Tid siden er afbrudt", bestemte Kongen 23de Juli 1551, „at efterdi Klostret i sin Tid er funderet til Guds Tjeneste, saa skal det nu med en Ø og en Have, kaldet Munke-Aars og Munke-Lykken, som laa til samme Kloster, herefter blive til Skolens

---

A. Mørch har henført til Olafs-Klostret, og derfor antaget Broder Aslak Custos som Abbed paa Telge, hvilket maaske har foranlediget Munthe til at antage Olafsklostret i Tønsberg for et Minoritterkloster. Mørch angiver, at Brevet havde et Segl med Omskrift: „secretum claustri fratrum minorum Norvegie". Dette mangler nu, da Mørch pleiede at afklippe Seglene af de Breve, han benyttede, og skaffede sig paa den Maade en Sigilsamling, som nu er i Rigsarchivet, men til liden Nytte, da al Oplysning mangler om, hvorhen de om hinanden kastede Vorsegl oprindelig have hørt.

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 80. No. 13.

[2]) Original i Rigsarchivet. Dipl. Norv. III. No. 734. Script. Rer. Dan. IV. 410. V. 519. Müller Tønsbergs Beskr. 30.

[3]) Dipl. Norv. III. No. 1080. Müller anf. Sted S. 31—32.

[4]) Suhms (ældre) Samlinger II. II. 188.

og Skolemesters Underhold i Tønsberg. Klostret hørte saaledes til de Konventer, som vare opløste før Reformationen [1]).

§ 11. Gimsø Nonnekloster.

(Claustrum sanctimonialium in Gimbisey.)

Strax Syd for Kjøbstaden Skien ligger i Solums Sogn den lille, af Skienselvens Fossefald omflydte Klosterø, hvorpaa Gimsø Klosters Hovedgaard endnu staar. Øens Navn maa uden Tvivl udledes af gimmr, gymbr, et Lam, saa at Gimsey, eller som det almindeligst skrives Gymbisey, betyder Lamøen. Her skal Dag Eilifsøn, en af Magnus Barfods Høvdinger [2]), have stiftet et Nonnekloster af Benediktinerordenen, formodentlig kort efter 1110, da de med Kong Sigurd hjemkomne Korsfarere vakte en almindelig Iver for Klosterstiftelser her i Landet. Øen har uden Tvivl oprindeligt hørt under den paa den anden Side af Elven liggende Bratsberg Gaard, hvor Stifterens Søn Gregorius Dagsøn var bosat. Denne var som bekjendt Kong Inge Krogrygs første Raadgiver og trofaste Ven, der faldt for ham i Slaget ved Fors i Viken, hvorfra han blev ført op til Gimsø og der begraven 1161. Hans Søster Baugeid var da Abbedisse i Klostret [3]).

I Kong Magnus Lagabøters Testamente bestemtes 30 Mark gangbar Mynt til Gimsø, hvis Bygninger 1317 afbrændte [4]). Ved Midten af 14de Aarhundrede gav Fru Ronnog Smidsdatter sig ind i Gimsø, uden Tvivl som Proventkvinde, og gav da Klostret 2 Gaarde i Skedjofs S. i Viken, ligesom hun i sit Testamente skjenkede det 5 Gaarde paa Stangenes sammesteds, samt to paa Vestfold. Ved samme Tid omtrent fik ligeledes Klostret Gaarden Prestholt i Nes Sogn af Hr. Ogmund Finsøn (senere Drost) for hans Farbroders Hr. Ivar Rosas Sjæl

---

[1]) En frater Olaus Prepositi (?) gardianus quondam Tunsbergensis nævnes ved uvis Tid som begraven i Minoritterkirken i Visby paa Gotland. (Script. Rer. Dan. VI. 567.)

[2]) Magn. Barf. S. hos Snorre C. 27, i Fornm. Sög. c. 37 (VII. 72). At Dag Eilifsøn stiftede dette Kloster, staar neppe udtrykkeligt i Kilderne, men er mere end sandsynligt; ligesom alle Nyere derom ere enige.

[3]) Fornm. Sög. VII. 273. Af Navnet Baugeid er en forvanskет latinsk Form Begeda dannet, som en enkelt Gang forekommer.

[4]) Script. Rer. Dan. VI. 250. III. 130. Annal. Island. 210.

g hans Gravsted i Klostret [1]). I dette Aarhundrede nævnes Fru laſa og ſenere Fru Gelaug ſom Abbedisſer i Gimsø. Begge for- gede ved Kjøb Klostrets Gods betydeligt, iſær Førſtnævnte, i hvis Tid loar nævnes ſom Klostrets Ombudsmand (ráðsmaðr). Allerede den- ang eiede det en fra Klosterkirken forſkjellig Kirke eller Kapel, Hake- teins Kirke, der laa ved Faret, tæt ved Klostret, og hvorved ſandſyn- g ſærſkilt Præſt har været anſat [2]).

Den gode Beſtyrelſe, Gimsø Kloſter i længere Tid ſynes at have ydt, maa have bragt det til at udvide ſine Handelsforbindelſer i ſtørre dſtrækning, end det nærliggende Skien (Skiða) ſom Kjøbſtad kunde til- de. Kong Haakon VI havde ligeſom foregaaende Konger taget denne by i kongeligt Værn, og under et Ophold i Gimsø ſtadfæſtede Faderen ong Magnus dette Sønnens Brev, og tilføiede et Forbud mod at olde noget Kjøbmandſkab i Gimsø, uden forſaavidt Abbedisſen ltrængte til ſit Klosters Forſyning (ovenf. S. 160). — 9de Marts 388 befalede Biſkop Øyſtein af Oslo Provſten i Ranerike, Gunnulf pelgesſøn, at ſtevne Svein Præſt paa Stangenes til at møde for Bi- loppen paa Teige, i Anledning af Klage fra Abbedisſen i Gimsø og endes Konvent over, at han ikke betalte Klostret, hvad han var ſkyldig, amt for at forſvare ſig i Anledning af Overhørighed mod Biſkoppen l. v. [3]). Klostrets Klage har rimeligviis angaaet Oppebørſel af dets ydelige Indtægter der i Egnen.

Ragnhild Genovefa, Abbedisſe i Gimsø, uden Tvivl den mme, ſom i 1351 omtales ſom Nonne i Oslo (ovenfor S. 428), ageſkiftede 19de Novbr. 1392 til Biſkop Øyſtein Gaardene Valer, utne og Hunaborg i Aurſkog paa Romerike, Engjar i Hemnes og okar i Oslo Hered, hvilket Jordegods Klostret havde faaet af Erke- ſkop Thrond i Nidaros for hans Søſters Gudruns Optagelſe, ſamt aarden Aas i Haslum Sogn. Herfor fik Gimsø igjen af Biſkoppen auſter i Hjurebø og Arerud, begge i Saude Sogn, Navnløs i Fænes

---

[1]) Øyſt. Reg. fol. 35. 32. Jeg formoder, at denne Fru Ronnog, om hvem jeg iøvrigt ingen Oplysning har kunnet finde, har været Enke efter Hr. Ivar Øgmundsſøn Roſa (Saml. til N. F. Hiſt. I. 141 ff.). At hun er død omtrent ved Aarhundredets Midte, ſlutter jeg af Øyſt. Reg. fol. 172, hvor der anføres, at Ronnog Smidsdatter i den ſtore Manddøden (1349—1350) gav 4 Gaarde til Bragaſeters Kirke i Viken.

[2]) Øyſt. Reg. fol. 35—36. Dipl. Norv. I. No. 341.

[3]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 75. No. 14.

Sogn paa Grønland, og ½ M. Svineland i Bamble, samt 7 gamle Mark eftergivne, som Klostret skyldte ham [1]). Hr. Gaute Eriksson (Galtung), der som Rigsraad deeltog i Kalmarunionens Afslutning 1397, var i en Aarrække Sysselmand i Skiensdyssel og en høit anseet Mand. Han synes at have staaet i nøie Forbold til Gimsø Kloster, hvor endog „Hr. Gautes Sovestue" omtales, og blev med sin Frue Margareta Reymarsdatter (ɔ: Svalesdatter Reymar) begraven her. Ved hendes Død gav han 3 Gaarde der i Egnen for hendes Gravsted i Klostret [2]). I 1401, da Biskop Øystein lod forfatte Jordebogen over Kirkegodset i Gerpens Provsti, eiede Gimsø Kloster, hvis Gods deri fol. 31—35 er indtaget paa Grund af Klostrets Afhængighed af Biskoppen, 266 Gaarde og Gaardeparter, især i Skiens Omegn, Viken og paa Vestfold [3]). Det eiede altsaa næsten ligesaa mange Gaarde som Nonneseter i Oslo, men dettes Eiendomme vare i det Hele større og Klostret følgelig rigere. Udenfor Stiftet eiede Gimsø 9 Gaarde i Sogn i Bergens Stift, hvilke uden Tvivl er det Gimsø Gods i „Nordlandene", for hvis Bestyrelse Abbedissen Helga i 1413 gav Fru Ingeborg Erlingsdatter Kvittering, og som efter Reformationen tillagdes Bergens Biskop [4]).

Eilif Sveinsson, Præst i Gimsø, nævnes i 1439 og 1440 i nogle Breve angaaende Thelernes Opløb under Halvard Graatop [5]), og 1447

---

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 77. No. 26. De erhvervede Eiendomme lagde Biskoppen til Nikolas-Alteret i Halvardskirken i Oslo. (Øyst. Regist. fol. 138 a.)

[2]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 84. No. 6. Saml. IV. 555. Øyst. Reg. fol. 32. a. b.

[3]) De fleste Gaarde havde Gimsø i Gjerpen, nemlig 36 (hvoriblandt Fullaa 5¼ Markebol, S. Gjerpen 5 Markebol og Bratsberg), i Mælum Sogn 21 Gaarde (hvoriblandt Gisholt, Bergene, Husethveit), i Sked Sogn i Bamble 15 Gaarde (hvoriblandt Slaattones ved Langesund), i Bergs Sogn paa Næset 25 Gaarde (hvoriblandt Aaros med Kværn og Fos, Riflungen, Holgeim, Thorp, Barkevik), i Tanum Sogn paa Næset 28 Gaarde (hvoriblandt Hjoltin, Hvatheim, Øvre Tunheim, Brekke, Haulla med Møllen 6 Markebol, Thveitdalen), i Sandehered 7 Gaarde, i Skedjofs Sogn i Vættahered 22 Gaarde o. s. fr. I Nedenes eiede det bl. A. et Laksefiske, kaldet Abbedisse-Fisket, paa Ryg i Diestad Sogn, som 1556 forlenedes til Lagmand Nils Andersøn i Skien. (Norske Regist. i Afskr. I. 343.)

[4]) Dipl. Norv. I. No. 639. Abbedissens Segl forestiller en staaende Kvinde med Krumstav. De 9 Gaarde nævnes baade i Øyst. Reg. fol. 34—35 og i en Jordebog af 1585 paa Stadsporten i Bergen over Bergens Kapittels Præbender (Pakken No. 41.) Det rentede efter Frimans Fundatser I. 4. 32 Rd. 3 ℔ 2 ß og udgjorde 81 Løber.

[5]) Dipl. Norv. III. No. 751. 757.

(1443?) nævnes Scolastica som Abbedisse i Gimsø i Anledning af den med Nonnerne i Oslo indgaaede Forening om gjensidige Sjælemesser m. v. (ovenf. S. 432). Paa Abbedissens Ansøgning stadfæstede Pave Nikolaus V sine Formænds Privilegier og Indulgenser for Benediktinerinderne i Gimsø, og 1ste December 1475 solgte den ovennævnte Eilif Sveinssøn, Præst og mansionarius i Gimsø, Gaarden Berdorsrud paa Follo til Peter Jonssøn, Erkepræst i Oslo [1]). — Den sidste Abbedisse, som omtales, var Margareta Amundsdatter, som 21de April 1514 solgte den halve Jonsgaard i Skien til Gunnar Thorsteinssøn paa Skiens Kirkes Vegne for 22 Mark danske [2]).

Efter denne Tid omtales Klostret kun i Anledning af den verdslige Magts Indblanden, og den paafølgende Sekularisation. Christiern II overdrog, uvist af hvad Aarsag, Nonneseter i Oslo Gimsø Klosters 12 Øldens Rente fra Bergen, ligesom han, formodentlig samtidigt hermed, forlenede Diderik (Villumssøn) Tolder med dette Kloster. Grunden til denne usædvanligt tidlige Sekularisation af et anseeligt Nonnekloster angiver Biskop Hans at have været „vrang og urettelig Underviisning", men Frederik I slap ikke Byttet, idet han 14de Febr. 1529 forlenede Ivar Jenssøn (Jernskjæg) dermed „mod slig Tyngde og Afgift til Jomfruerne (d. e. Nonnerne), som der er Skik". Men da han, efter egen Paastand mod sin Villie, havde gaaet Christiern II til Haande 1531—1532 [3]), blev Klostret frataget ham, og 1532 paa samme Vilkaar givet hans Myntmester, for udviist Tjeneste paa Agershuus under Beleiringen og som Vederlag for de Tab, han da havde lidt [4]). Denne ulovlige Raaden over Kirkens Gods paatalte Biskop Hans i Oslo, saasnart Kong Frederik var død, i den oftere omtalte Forestilling til Rigsraadet af 2den August 1533, hvor han tillige oplyser, at strax han kom til Stiftet (1525) bestikkede han, da Diderik Tolder imidlertid var død,

---

[1]) Afskr. i danske Geheimearchiv. Dipl. Arn. Magn. fasc. 94. No. 12.

[2]) Trykt i Danske Mag. VI. 33—34. Sammesteds er Klostrets Segl kobberstukket. (Klosterseglene i 1ste Udg. No. 23).

[3]) Om Ivar Jenssøns Forhold Saml. t. N. F. Hist. VI. 24. Norske Registr. i Afskr. I. 460. I Brev af 1533 fortæller Biskop Magnus af Hammer (Münch. Dipl. Nb. 3211) om ham, at han „havde bestjæmmet de fattige Nonner ved Skien, medens han var der", og at han og Peder Brockenhuus havde i Borgeshysel et Skalkerygte. Hans Troskab synes at have været mistænkt ogsaa i 1536 (Aktst. fra Grevefeiden. II. 251.)

[4]) Norske Registr. i Afskr. I. 463. Saml. t. N. F. Hist. VI. 24. 44.

Klostret igjen under Abbedissens Bestyrelse, hvilket stod ved Magt til Kong Frederik „ligeledes efter vrang Underviisning", overdrog Gimsø til Ivar Jenssøn. Dette hjalp imidlertid ikke, og Klostret overdroges 11te Novbr. 1538 til Otto Andersøn [1]). Han beholdt det imidlertid kun kort. Paa denne Tid havde nemlig Christian III opsendt den sachsiske Bergmester Hans Glaser til Norge, for at udsøge passende Steder til Bergverkers Anlæg, og i sin Indberetning foreslog han blandt andet paa Gimsø Kloster at opbygge Vaaningshuse m. v. for de thelemarkske Bjergfolk, samt anlægge en Mynt, ligesom og at Kongen ved Hjælp af Klostrets Gods skulde mageskifte til sig de Eiendomme, hvorpaa Jernhammere skulde anlægges [2]). Senere bestemte Kongen sig til paa Gimsø ogsaa at anlægge en Smeltehytte (Sigerhytte), og gav Hovedsmanden paa Agershuus, Peder Hanssøn, de fornødne Forholdsregler. I den Anledning tilskrev denne 27de Marts 1540 Kongen, at han ifølge dennes Brev havde faaet Otte Andersøn til at afstaa Klostret, mod at erholde Hammer Gaard. Ligesaa „ere alle Nonner med deres egen frie Villie uddragne og ere gifte, undtagen en gammel Nonne, som ei vilde gifte sig; dog er hun med fri Villie uddragen og er hos sine Venner. Eders fyrstelige Naade skal med Sandhed vide, at de vare hverken nødte eller tvungne til at drage ud, — — ligesom de have begjært mit Brev paa, at de maatte uddrage". Forsaavidt havde Peder Hanssøn altsaa opfyldt Kongens Ønske at skaffe ham fuld Raadighed over Klostret og dets Gods; men han fraraader aldeles at opføre en Smeltehytte der, fordi Gimsø ligger nedenfor flere Fossefald, saa at Malmen maa tildeels kjøres over Land, og beder Kongen at udsætte sin Beslutning herom, til han selv kommer op og seer Leiligheden, samt udbeder sig imidlertid Klostret til Forlening [3]). Dette Raad fulgte Kongen dog ikke, men udnævnte 14de August s. A. Antonius Bryske til Berghauptmand i Norge, og overdrog denne Gimsø Kloster til Bopæl med Ordre der at bygge en Smeltehytte [4]). Det sidste Spor af Klo-

---

[1]) Norske Registr. i Afskr. I. 257. Pontopp. Annal. III. 237. beretter, at Forleningen skede sine clausula, hvilket betegner Fritagelse for de Forriges Pligt at sørge for Nonnerne; men dette staar ikke i Registr., og er usandsynligt, da der endnu vare Nonner tilbage.

[2]) I Uddrag hos Brünnich om Norges Bjergværker S. 30—37.

[3]) Peder Hanssøns egenhændige Brev til Kongen, i danske Geheimearchiv.

[4]) Brünnich anf. St. S. 95. Ved Brev af 18de Septbr. erkjender Peder

ervæsen i Gimsø forsvandt, da saavel Klosterbygningen som Kirken i 1546 afbrændte [1]), og Klostergodset blev som verdslig Forlening lagt under Bratsberg Gaard, hvorfra Gimsø uden Tvivl oprindelig var kommen. Dog var Gimsø stundom et særskilt Len. Saaledes havde Jørgen v. Onsbach det 1559, Jørgen Urne fik det 1578, da det toges fra Befalingsmanden over Bratsberg Len, og Geert Rantzau havde det i 1588, da det atter lagdes under Hovedlenet, og Gimsø Hovedgaard blagdes til Lensherrens Residents, som den vedblev at være til 1662, da den m. m. solgtes til Generallieut. Jørgen Bjelke. — Uden Tvivl var Gimsø, ligesom Lyse og Hoveds, havt sin Gaard i Byen, hvor det maaske har opfyldt sine Pligter mod Fattige, Pilegrime og Reisende. Ved Skjøde af 21de Juni 1575 solgte nemlig Erik Pedersøn paa Bjørnthvet Skiens Klostergaard til Erik Brockenhuus, Befalingsmand over Bratsberg Len. Af det gamle Gimsø Kloster ere forresten alle synlige Levninger forsvundne.

§ 12. Værne Johannitter-Hospital.

(Domus hospitalis sancti Johannis in Varno.)

Værne (Varna, á Vornu) kaldtes i ældre Tider Strøget langs Christianiafjorden omkring Byen Moss, og ½ Miil Syd for denne laa allerede før Harald Haarfagers Tid en Kongsgaard (á Vornu), der beholdt Bygdelagets Navn, og stundom omtales i Sagaerne [2]). Værne var saaledes en af Norges ældste Kongsgaarde, og vedblev uden Tvivl som saadan ligetil det blev Johannitterhospital; men Tiden, da dette indtraf, kan ikke med Sikkerhed bestemmes. Kraft beretter, at det foresommer som Kloster allerede i 12te Aarhundrede, men Munthe har ligesom jeg først fundet det omtalt som saadant fra sidste Halvdeel af 13de Aarhundrede [3]). Imidlertid kan det synes rimeligt, at der før denne Tid har været Johannitter-Hospital her, da Ordenen alt 1170 var bosat i Danmark. Kunde man stole paa Regist. af 1622, maatte ogsaa

---

Hansøn at have modtaget Kongens Ordre at antvorde Bryske Klostret, som han i Mellemtiden havde overdraget Glaser. (Geheimearchivet).

[1]) Kraft Norg. Beskr. 2den Udg. III. 65.

[2]) Snorre Yngl. S. C. 51. Haak. Haak. S. C. 63. 66. Forum. Sög. X. 160.

[3]) Kraft Norges Beskrivelse 2den Udg. I. 88. (i 1ste Udg. nævnes Intet herom). Munthe i Aalls Snorre. I. 36.

Hospitalet paa Værne henføres i det Mindste til 1ste Halvdeel af 13de Aarhundrede, da deri omtales en Afskrift af en Pavebulle for Værne af Pave Honorius III, som døde 1227; men herpaa tør dog Intet bygges, da Honorius III lettelig kan være forverlet med Honorius IV († 1286) [1]).

At dette Kloster var et Johannitter-Hospital (domus sacri hospitalis sancti Johannis Hierosolymitani) er utvivlsomt, ligesom og at det som saadant stod under Ordenens Prior i Andvordskov i Sjælland. Stifteren er naturligviis endnu usikkrere end Alderen; men dt Værne forud var Kongsgaard, maa en af Kongerne være Stifter; dette kan neppe være Kong Haakon Haakonssøn, da Værne ikke omtales blandt hans Stiftelser. Er Hospitalet derfor ikke ældre end Kong Haakon, maa det være stiftet af Sønnen Magnus, under hvem det udtrykkelig omtales, dog ikke med Sikkerhed førend i Hirdskraaen [2]). Deri bestemmes, at en Trediedeel af den Tiende, som Hirden ifølge gammel Sædvane blandt Birkebenerne ydede, skulde afgives til Værne, ligesom at hver haandgangen Mand skulde ved Optagelse i Hirden betale 2 Ører, hvoraf den ene skulde lægges til Hirdmændenes Provent til Sjælemesser for afdøde Hirdmænd, den anden anvendes som Hjælp for dem af Hirden, som trængte til at gaa i Kloster. Gester og Kjerteſvende skulde yde halvt saa meget [3]). Disse to Bestemmelser i Forening gjøre det sandsynligt, at Værne Hospital (det være stiftet af Kong Magnus eller ikke) er af ham blevet bestemt til et Slags Invalidehospital for Hirden, som af denne Grund just dertil ydede aarlig Tiende, ligesom det neppe er tvivlsomt, at Værne menes med det „Kloster", hvortil Ind-

---

[1]) Andvordskov Hospital skal være stiftet 1170 (Daugaard om danske Klostre 273 ff.), men i Sverige fik Johannitterne intet Konvent før 1255, da Eskilstuna Hospital stiftedes (Wieselgren de claustris Sviogoth. II. 50. 51). Honorius III kan lettelig være forverlet med Honorius IV, da ingen af disse Paver brugte noget Nummer.

[2]) Suhm (Hist. af Danmark X. 655) nævner efter Regist. paa Agershuus et kgl. Skjærmbrev for Værne af 1270, men Brevet kan derfor gjerne være af Kong Magnus Eriksøn; thi det opgives kun at være af Kong Magnus's 7de Aar. At Biskop Hans af Oslo i 1533 erklærer, at Værne Hospital stedse havde været under Kirkens og ei under Kongens Bestyrelse, hindrer ei at det er stiftet af en Konge, da Stifteren derved ikke erhvervede nogen mod Ordensregelen stridende Indflydelse i Klostrets Anliggender.

[3]) Hirdskraaen Cap. 21. 53. Norges gamle Love II. 410. 449. De to andre Dele af Tienden skulde Rigets Biskopper og Hirdpræsterne have.

luddet ved Optagelsen skulde anvendes. Det vilde nemlig være besyn-derligt, om der ved Lov beredtes Hirdmændene en rolig Alderdom an-densteds end netop i det Kloster, hvortil de i deres Tjenestetid aarlig havde bidraget.

At denne i det Hele mærkelige Bestemmelse ikke ellers omtales eller viser ine Følger, maa uden Tvivl forklares deraf, at den neppe blev af Va-righed. Sønnen Haakon V ophævede eller i det Mindste forandrede hirdskraaen ved sin Forordning af 17de Juni 1308 angaaende Rigets ndre Styrelse, hvorved blandt Andet ogsaa Faderens Bestemmelser om hirden for en stor Deel ophørte. Heri erklærer Kongen, at han ved Mariækirken i Oslo vil bygge et Hospital (þarfindahús, ovenfor S. 98), hvori de af Hirden samt de Herbergessvende, Bordsvende, Geste- og Kjertesvende sønden for Lindesnæs og Dovrefjeld, som ere eller blive vanføre, paa Grund af deres Sygdom eller Trang skulle have slig Kost, om Kongens dertil givne Gods og Hirdens Tilskud tillader. Det sidste bestemte han for hver Ridder, Kongen efterdags udnævner, til 3 Mark gamle, for hver Hirdmand og Herbergessvend til 2 Mark, og for Bester, Kjerte- og Bordsvende til 1 Mark. Andre skulde give, som Bud indgav dem. Hermed staar vistnok en anden af Forordningens Bestemmelser i Forbindelse, nemlig at de af Hirdmændene, som blive uttige eller vanføre, nordenfor Lindesnes, skulde gaa til Bergen, søn-enfor til Oslo, og der fremstille sig for Merkesmanden, som efter Kon-ens Skjøn skulde skaffe dem Hjælp [1]). Herved gik Indtægten fra Hir-en over til disse nye kongelige Forsørgelsesanstalter, og man maa an-ge, at Værnes Pligt at forsørge vanføre Hirdmænd med det Samme : ophørt.

Næst Hirdskraaen findes den første paalidelige Efterretning om Værne ospital i Kong Magnus's Testamente af 1277 [2]), da han gav samme 20 Mark Penge, en Gave, hvis forholdsvise Ubetydelighed ogsaa synes at entyde paa, at han forhen tilstrækkelig havde sørget for denne Stiftelse. – De fleste følgende Efterretninger ere hentede fra den usikre Regist-ur af 1622. Deri omtales ved 1323 et Brev fra Abbed Peter i Esrom (i Sjælland) til Peter af Husaby, Kannik i Skara, om at Kon-en af Norge (Haakon?) havde fordrevet St. Hans's Hospitalsbrødre,

[1]) Norges gamle Love III. 74 ff. især 78. 80. Thork. Analecta. 2—42, især 26. 32.

[2]) Dipl. Norv. IV. No. 3.

ſom derom havde indgivet Klage til Paven, ligeſom ved ſ. A. na
et Brev af Kong Magnus, hvori han gjengiver Værne, hvad
Morfader havde frataget det [1]). Uden Tvivl ſtaar dette i Forbi
med Forordningen af 1308, uden at vi for Tiden have noget Hj
middel til at udfinde Grunden og Sammenhængen deri. — Ga
Gjøleſtad i Rakkeſtad blev i 1323 givet til Brødrene i Værne, ſ
viſer, at Hoſpitalet fra den Tid af atter var i Virkſomhed, ſelv om
antager, at det i nogle Aar af Kong Haakons Regjering har været opb

I 1327 holdt Johannitterne i Prioratet Dacia et Provindſ
pittel i Andvordſkov, ved hvilket blandt Flere Gotfred, Kommendat
Sverige, og Jakob, Kommendator af Norge, vare tilſtæ
Dette er den eneſte Gang, at en norſk Johannitterkomthur nævnes
denne Jakob har derfor viſtnok været den ſidſte af denne Rang. -
antydede Reſtitution af Ordenen i Norge ved Kong Magnus ha
vakt Forhaabning om at faa den mere udbredt, og man har i dette
udnævnt en Komthur; men da ikke flere Hoſpitaler for Ordenen
iſtand, har man anſeet en geiſtlig Forſtander (Prior) i Værne fo
ſtrækkelig, ſaameget mere ſom det fra denne Tid af var Johannit
Foreſatte meeſt om at gjøre at drage Penge fra Hoſpitalerne ul
Rhodos, og derfor idelig indſkærpede Indſkrænkning i Brødrenes R
En Komthur var ſaaledes en altfor koſtbar Forſtander. — En P
mellem Værne og Hr. Guttorm (paa Thufn) endte med, at Værn
holdt Blixen og Thomassen mod at afſtaa Retten til Dilling
Rygge til Hr. Guttorm. S. A. blev Gaarden Smidbøl i Aal
Follo givet til Hoſpitalet, ſom ligeledes i de følgende Aar lagt
forſkjellige Gaarde til omkring i Borgeſyſſel [2]).

Kong Magnus og Dronning gave i ſit Teſtamente 1347 300
Penge til Hoſpitalet paa Værne og de andre norſke Kloſtre, ſom

[1]) Ved 1482 nævner Regiſtr. en Vidisſe af et Brev af Kong Magn
Gaarden Lundeby i Raade Sogn, givet „til Værne Hoſpitals O
gelſe, ſom da var øde". Nærmeſt hører vel ogſaa dette Brev til M
Erikſøns Tid, enten nu Værne i nogen Tid har ligget øde paa Gr
Munkenes Fordrivelſe ved Kong Haakon, eller af andet tilfældigt Uhel
Ildsvaade eller deslige.

[2]) Barth. VIII. 156—157. Af hvad der ved Mødet forhandledes, kjend
det anf. St. opbevarede Brev angaaende Andvordſkovs Brødres Fo
med Klæder, ſom foregaaende Forſtander af Gjærrighed havde forſømt

[3]) Alt efter Regiſtr. paa Agershuus. I 1343 nævnes „Broder Kolbjør
ſom vel tildeels antyder den daværende Priors Navn.

Jordegods. Fra 25de Aug. s. A. er et Brev fra Stormesteren paa Rhodos til Ordenens Priorer i de 3 nordiske Riger, hvori han roser deres Forvaltning, men undrer sig over, at Ordenen, siden den forlod det hellige Land (1309), Intet har hørt fra dem, intet Svar faaet og ingen Understøttelse modtaget. Skjønt de boede ved Verdens Ende, tvivler han dog ikke paa, at de kjendte til Ordenens Kamp mod Tyrkerne, og paalægger dem at betale Afgiften for dette Aar til Ordenens Fuldmægtig i Flandern [1]). — Fra Kong Magnus omtales og ved 1351 en Stadfæstelse for Johannitterne paa alle 40 Marks Sager, hvilket, om det forholder sig saa, vel vil sige, at han har tilstaaet dem Sagsøre indtil dette Beløb for de Forbrydelser, som Hospitalets Landbønder begik. — I 1353 var Broder Unker Prior i Varne Spital, og i 1380 optog Olaf Prior for Huset i Værne forskjellige Lægfolk i Ordenens Broderskab i den hos Johannitterne sædvanlige Form [2]). Af slige Afladsbreve findes en uforholdsmæssig Mængde endnu opbevarede. De lyde alle saagodtsom ordret eens, ere skrevne paa Latin paa en liden Skindlap, næsten alle med yderst slet Haand og stærke Forkortelser. Da der i alle er sat Rum aabent til de Personers Navne, som optoges i Broderskabet, hvilket Rum deels endnu staar aabent, deels er udfyldt med en anden, altid endnu slettere, ubehjælpsom Haand, der røber en i Bogkyndingens simpleste Regler uvidende Skriver, er det klart, at Prioren i Værne aarlig har udsendt en eller flere ringere Brødre med slige Breve, og at disse da have streifet omkring i Landet og solgt dem blandt Bønderne [3]).

I Hr. Jon Marteinssons oftere omtalte Testamente (ved 1400)

[1]) Suhm XIII. 177, efter Code dipl. de ordine Gerosolimitano. Lucca 1737 p. 90. Dersom ikke Prioratet Dacias nærmeste Foresatte, prior generalis af den tydske Tunge, her bærer Skylden, ved at have beholdt de fra Norden indkomne Bidrag, viser dette Brev, at Johannitterne efter Korstogenes Ophør have selv beholdt Overskuddet af Hospitalernes Indtægter, Noget som desuden de allerede omtalte Erhvervelser af faste Eiendomme hentyde paa; thi det var hele Aarsoverskuddet, Kapitalen selv, ikke Renterne deraf, Stormesteren skulde have, og den var for Dacia fastsat til 140 Gylden aarlig.

[2]) Dipl. Norv. III. No. 280. Suhm XIV. 92.

[3]) Ligetil denne Tid indkomme slige Blanketter fra Landet: nylig en fra Thelemarken; ligesaa forhen fra Valders og andre afsides Bygder, hvilket viser, at Johannitternes Aflatssamlere have drevet sin Handel i en vid Kreds. Formularen var ordret den samme i Norge og Sverige. Jfr. f. Ex. Dipl. Norv. II. No. 949 og det i Script. Rer. Dan. IV. 418 trykte Brev fra Værne med et fra Eskilstuna af 1441 i Rhyzelii Monasteriologia 203—204.

gav han Værne Hospital en uforgyldt Kalk af 1½ Marks Vægt. Ved samme Tid har sandsynligviis Hospitalskirken tiltrængt en større Istandsættelse, end Johannitterne selv kunde bekoste; thi ifølge Registr. gav Pave Bonifacius IX 4de Mai 1402 Brødrene i Værne Ret til at uddele samme Aflad, som Ordenens Hovedkirke St. Mariæ Kirke i Venedig var tilstaaet, til alle Bodfærdige, som paa St. Hans Dag og Langfredag besøgte deres Kirke og bidrog til dens Bygning. Man seer forresten af samme Registr., at Værne stadigt har lagt sig Eiendomme til ved Kjøb, Mageskifte og Gave, af hvilke vi skulle nævne de væsentligste [1]). En Gaard Gogstad blev 1401 givet did, og i 1403 mageskiftedes til Værne Gaarden Grydestad i Asken. Hans Svarte gav 1407 en Tomt i Sarpsborg; 1410 nævnes Fosser i Skedjofs Sogn i Viken, som Biskoppen af Bergen (dengang Aslak Bolt) havde givet til Værne, og en Stadfæstelse derpaa af Biskoppens Moder, og s. A. fik det Askerud i Sked Sogn paa Follo samt Ramneberg paa Gjelsen. Henning, Prior i Værne, fik 1410 en Deel af Gaarden Saadestad i Rygge af Hr. Ogmund Bolt mod en Deel af Blixsen i Vaaler. I 1412 fik Hospitalet noget i en Gaard i Skeberg, samt ligesaa 1413 i Klækken paa Ringerige. Blandt Erhvervelser i de følgende Aar nævnes en Deel Gods, som Hr. Ogmund Bolt havde givet.

Fra 1423—1431 omtales derimod intet Brev om Værne, men fra 1432 er en Stadfæstelse af Gertrud Eilifsdatter paa den Deel af Nordby i Aas, som hendes Husbonde havde givet Værne, og 1434 solgte Audun Kolbeinsson 2 Øresbol i Krogstad i Rygge. Fra 1436 nævnes en Dom om et Skovdele i Jokeskog mellem Værne og Jon Eilifsson (paa Evje?), og i 1439 skal Værne have faaet Noget i Gaarden Omberg paa Rolfsø. Ordenens Generalprior i Allemanien Johannes Lesel tillod 4de Juni 1447 Prioratet Dacia, hvortil Værne hørte, at indbetale de 140 rhinske Gylden, det aarlig skulde yde Stormesteren, til en navngiven Broder i Hospitalet i Maynz, da Afgiftens Indbetaling paa Rhodos vilde paaføre Provindsen for store Udgifter. Lignende Bestemmelser, sigtende til at forøge Bidraget og lette dets Udtælling, gaves senere fra Stormesteren selv [2]).

---

[1]) Herved maa mærkes, at det langtfra ikke er hele den nævnte Gaard, som gives, men gjerne kun nogle Øresbol deraf; men Størrelsen er her forholdsmæssigt udeladt, fordi den i Registraturen sjelden angives nøiagtigt.

[2]) Pontoppidans Annaler II. 597—598. 631. 635. Saaledes udnævnte 24de Juli 1467 Allemaniens Generalmester Johannes Aw Jakob Mortens-

I Aarhundredets sidste Halvdeel er Regist. endnu rigere paa Breve om Eiendomserhvervelser. I 1452 gav Reidulf Simonsson Hospitalet en Gaardpart i Vestby, i 1453 fik det 2 Gaarde paa Gjelsen og 3 Gaarde i Vaaler. En Deel af Thorbjørnsrød mageskiftede til Værne 1454 af Olaf Guttormsson (paa Thufn?), og 1455 stadfæstede Halvard Sigurdsson sin Faders Gave af Søndre Tjerne i Soner. I 1456 fik det Ramneberg paa Gjelsen, og solgte Raa (Raarud?) paa Onss til Thorer Halvardsson, som atter 1464 gav Hospitalet Gaarden Rarud, formodentlig den samme. En Deel af Rud i Vaaler fik det 1459. Om dette Hospitals Anseelse vidner det, at en Thelebonde, som for en Leiermaalsag 1458 var dømt i Bøder, tillodes at afsone en Mark Guld af disse ved at foretage en Pilegrimsreise til Vadstena og Værne det ene Aar og til Throndhjem det andet [1]). S. A. fik Værne Stadfæstelse paa sine Fribeder og Eiendomme af Christiern I, hvilket Kong Hans 1483 stadfæstede, idet han tillige forlenede Hospitalet med Lundeby i Raade, som allerede i Kong Magnus's Tid skal være givet til dets Opbyggelse (ovenfor S. 464). Prioren Jakob Beske optog 1461 Peterlid Olafsson og Hustru i Ordenens Broderskab [2]); i 1463 fik Hospitalet Odderud, i 1464 Jonsteen i Thesal, og 1465 gav Ulvilde Brynjolfsdatter det Klommesteen i Rygge Sogn, ligesom flere andre Gaver af Jordegods omtales i denne Tid. 1467 skal Kong Christiern have tilstaaet Olaf Klausson, Prior i Værne, alle 40 Marks Sager, som falde paa Klostrets Gods i Norge, ligesom der af s. A. (dog snarere 1477) nævnes et Gavebrev af Kong Hans paa en Holme Risling (Reklingholm i Raade?) og en Have, som Værne fik afgiftsfrit til Brug. Jon Eilifsson gav det 1468 den halve Gaard N. og V. Løken i Rygge; 1470 stadfæstede Amund Thordsson sin Faders Gave af en Deel af Austby i Aas Sogn, og 1471 gjorde Gudrun Haakonsdatter (Bolt) sit Testamente, hvori Værne fik 4 Gaarde, en Skov, en Lod i Mossefossen m. v., ligesom hun atter i 1475 og 1479 gav det to Gaarde. I 1472 gav Valdjuf Ottesson det Ramneberg i Rygge, Brynjolf Bjørnsson og Hans Brandsson, Raadmand i Oslo, Gaarden Gyriderud og Thorer

---

søn i Andvordskov til Provindsialprior for Danmark, Sverige, Norge og Landet Rügen, samt paalagde ham aarlig at betale 140 Gylden i Ordenens Huus i Kölln m. v. Barth. VIII. 157—159.

[1]) Dipl. Norv. III. No. 841. Der staar Varno Kloster, ikke Varnem.

[2]) Dipl. Norv. I. No. 855.

Halvardsſøn Rarud i Kvilde, og Langfredag ſ. A. udſtedte 8 Mænd fra Værne Vidnesbyrd om, at de hørte de hæderlige og velbyrdige Kvinder Fru Sidſel og Fru Bæga, Hr. Kolbjørn Gerſts Døtre, give Prioren Hr. Olaf Klausſøn Langøen og Kosøre (Koſter?) i Tjerns Sogn i Nordviken, Kloſtret til evig Eie. S. A. ſtadfæſtede og Hr. Bo Fleming, Høvedsmand paa Tønsberghuus, ſin Gave af Eik i Onsø til Værne [1]).

Værne havde i 1477 Proces om Rarud i Kvilde, ſom Domkapitlet i Oslo tildømte Prioren til Indløsning, ligeſom ſamme Kapittel i 1478 dømte Bjørn Thordsſøn, formodentlig Giverens Søn, brugsberettiget i ſamme Gaard. I 1476 fik Værne Gaarden Raa, og 1477 ſtadfæſtede Thord Dyresſøn ſin Faders Gave af Krogſtad i Rygge til Værne, ſom fremdeles i 1479 og 1484 fik Mosſeros i Vaaler, mageſkiftede forſkjellige Jordlodder med Thjoſtolf Styrkarsſøn, og kjøbte ⅓ af Findſtad i Raade af Fru Sidſel Haakonsdatter. Aſkerven paa Agder og Røysaas i Slagen blev givet Værne 1480; ligeſaa gav Aſtrid Guttormsdatter ſ. A. Forſetelund paa Onsø, og Svend Tholfsſøn 1481 to Gaardparter i Rygge. S. A. faldt Dom mellem Værne og Jon Kolbjørnsſøn om Vang i Rygge, mageſkiftedes Jordegods med Nils Ottesſøn, og fik Værne Reſten af Gaarden Findſtad af Provſten ved Mariæ Kirke i Oslo, Hr. Ivar Vikingsſøn, hvem man 1498, efterat han havde nedlagt Provſte- og Kansler-Embedet, finder boſat i Værne [2]). 1482 blev Tolfshuus i Mosſedal givet til Værne, ſom af Bjørn Olafsſøn fik Stadfæſtelſe paa hvad Haavard Borgarsſøn havde givet i Holm paa Follo; ligeſom Fru Gudrun Haakonsdatter, hvis Gavmildhed mod Værne ovenfor er omtalt, 1483 ſtadfæſtede Fru Elins Gave af Fletsberg i Vaaler og ſin egen af Vandraadsrud i Soner.

Paa denne Tid var Hr. Olaf Klausſøn eller Nikolausſøn (ogſaa Nilsſøn) Prior her, og udſtedte med 4 Lagrettesmænd 22de April 1484 et Opgjør mellem Hr. Einar Fluges Enke, ovennævnte Fru Gudrun, og hans Fuldſøſter Huſtru Ingerd Olafsdatter, ſamt optog et Ægtepar i Ordenens Broderſkab [3]). S. A. ſolgte Fru Gudrun Lare-

---

[1]) Afſkrift i danſke Geheimearchiv. Jfr. Saml. t. N. F. Hiſt. III. 498. Budſtikken V. 383. Regiſtr. af 1622.

[2]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 95. No. 23. Sandſynligen har han paa ſine gamle Dage givet ſig i Provent i Værne.

[3]) Dipl. Norv. III. No. 948. 949.

fiſtet Aarvs i Sogndal til Prior Olaf, ligeſom Værne fik 1 Markebol i Roder af Paal Arnesſøn, og kjøbte en Gaard i Soner, hvori Hoſpitalet 1483 havde faaet en Lod. Fru Sigrid Erlandsdatter ſtadfæſtede 1484 ſin Husbondes Hr. Bo Flemings Gave af Jorundthvet, og gav ſelv Huſeby i Theſal. I 1485 gav ligeledes Asgeir Halvardsſøn noget Jordegods til Værne, ſom i 1487 af Gunvor Thorkelsdatter fik alt hendes Gods i Løſt og Faſt efter hendes Død. S. A. gav Fru Ragnfrid Knutsdatter Gaarden Rodker i Veſtby og ſtadfæſtede desuden ſin Søns Gavebrev; blandt andre Erhvervelſer i dette Aar mærkes, at Værne vandt en Proces om Gaarden Bjuvne paa Veſtfold, ſom Oslo Lagmand tildømte Hoſpitalet, fordi den tilforn af Kong Hans og Norges Rigsraad, ifølge Teſtamente, var dømt derunder, ſamt en anden Proces for Oslo Biſkop om nogle Oppebørsler, ſom Arild Kane havde tiltaget ſig til Kloſtrets Skade. I 1488 maa Prior Olaf, efter en idetmindſte i materiel Henſeende dygtig Beſtyrelſe, være afgaaet ved Døden; han nævnes ſidſte Gang i et Broderſkabsbrev af d. A.

Hans Eftermand var Laurits Thygesſøn, ſom dog allerede 1489 enedes med Brødrene i Værne om ei længere at være deres Prior, hvortil formodentlig den kort efter forekommende Johannes eller Hans Hermansſøn valgtes. 1489 laa Gunnar Eiulfsſøn i ſin Baneſot, og gjorde da med fuld Samling ſit Teſtamente, hvori han for ſin og ſin Huſtru Borghilds Sjæl gav Værne Hoſpital Veſtre Haldorsrud, ſom ſkulde ligge ſelvbygt under den øſtre Gaard mod en Huds Afgift aarlig [1]). S. A. teſtamenteredes nordre Valtaregaard i Oslo til Værne, der og ved Gave fik to Gaarde i Svindal, ſamt af Asulf Styrsſøn en Gaard i Baadſtad og en i Enebak. Ligeſaa omtales flere Eiendomserhvervelſer i 1490; og af Gaver i d. A. nævnes en Deel af Dilling, halve Otteſtad i Rygge, Vig i Vaaler, en Hud i Kveld, ligeſom Olaf Bjørnsſøn pantſatte en Gaard i Rygge til Hoſpitalet for 44 Mark, ſamt gav det halve Botner efter ſin Død. Ligeſaa gav Gunvor Paalsdatter Rønild i Skeberg, og Svend Throndsſøn Holmegild i Aremark. S. A. fik det af Kong Hans Stadfæſtelſe paa alle ſine Eiendomme. I 1491 gav Borghild Klausdatter en Jordlod under Raa, og Thjoſtolf Haakonsſøn hvad han eiede i Axelſeter i Luder Sogn i Viken til Værne, ſom ligeledes fik en Gaard i Rødenes.

Prioren Johannes Hermansſøn optog i 1492 forſkjellige Læg-

---

[1]) Dipl. Norv. II. No. 949. III. No. 970.

Halvardssøn Rarud i Kvilde, og Langfredag s. A. udstedte 8 Mænd fra Værne Vidnesbyrd om, at de hørte de hæderlige og velbyrdige Kvinder Fru Sidsel og Fru Bæga, Hr. Kolbjørn Gerists Døtre, give Prioren Hr. Olaf Klaussøn Langøen og Kosøre (Koster?) i Tjerns Sogn i Nordviken, Klostret til evig Eie. S. A. stadfæstede og Hr. Bo Fleming, Høvedsmand paa Tønsberghuus, sin Gave af Eik i Onsø til Værne [1]).

Værne havde i 1477 Proces om Rarud i Kvilde, som Domkapitlet i Oslo tildømte Prioren til Indløsning, ligesom samme Kapittel i 1478 dømte Bjørn Thordssøn, formodentlig Giverens Søn, brugsberettiget i samme Gaard. I 1476 fik Værne Gaarden Raa, og 1477 stadfæstede Thord Dyressøn sin Faders Gave af Krogstad i Rygge til Værne, som fremdeles i 1479 og 1484 fik Mosseros i Vaaler, mageskiftede forskjellige Jordlodder med Thjostolf Styrkarssøn, og kjøbte ½ af Findstad i Raade af Fru Sidsel Haakonsdatter. Asserven paa Agder og Røysaas i Slagen blev givet Værne 1480; ligesaa gav Astrid Guttormsdatter s. A. Forsetelund paa Onsø, og Svend Tholfssøn 1481 to Gaardparter i Rygge. S. A. faldt Dom mellem Værne og Jon Kolbjørnssøn om Bang i Rygge, mageskiftedes Jordegods med Nils Ottessøn, og fik Værne Resten af Gaarden Findstad af Provsten ved Mariæ Kirke i Oslo, Hr. Ivar Vikingssøn, hvem man 1498, efterat han havde nedlagt Provste- og Kansler-Embedet, finder bosat i Værne [2]). 1482 blev Tolfshuus i Mossedal givet til Værne, som af Bjørn Olafssøn fik Stadfæstelse paa hvad Haavard Borgarssøn havde givet i Holm paa Follo; ligesom Fru Gudrun Haakonsdatter, hvis Gavmildhed mod Værne ovenfor er omtalt, 1483 stadfæstede Fru Elins Gave af Fletsberg i Vaaler og sin egen af Vandraadsrud i Soner.

Paa denne Tid var Hr. Olaf Klaussøn eller Nikolaussøn (ogsaa Nilssøn) Prior her, og udstedte med 4 Lagrettesmænd 22de April 1484 et Opgjør mellem Hr. Einar Fluges Enke, ovennævnte Fru Gudrun, og hans Fuldsøster Hustru Ingerd Olafsdatter, samt optog et Ægtepar i Ordenens Broderskab [3]). S. A. solgte Fru Gudrun Lare-

---

[1]) Afskrift i danske Geheimearchiv. Jfr. Saml. t. N. F. Hist. III. 498. Budstikken V. 383. Registr. af 1622.

[2]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 95. No. 23. Sandsynligen har han paa sine gamle Dage givet sig i Provent i Værne.

[3]) Dipl. Norv. III. No. 948. 949.

fisket Aarøs i Sogndal til Prior Olaf, ligesom Værne fik 1 Markebøl i Roder af Paal Arnesssøn, og kjøbte en Gaard i Soner, hvori Hospitalet 1483 havde faaet en Lod. Fru Sigrid Erlandsdatter stadfæstede 1484 sin Husbondes Hr. Bo Flemings Gave af Jorundthvet, og gav selv Huseby i Thesal. I 1485 gav ligeledes Asgeir Halvardssøn noget Jordegods til Værne, som i 1487 af Gunvor Thorkelsdatter fik alt hendes Gods i Løst og Fast efter hendes Død. S. A. gav Fru Ragnfrid Knutsdatter Gaarden Rodker i Vestby og stadfæstede desuden sin Søns Gavebrev; blandt andre Erhvervelser i dette Aar mærkes, at Værne vandt en Proces om Gaarden Bjuvne paa Vestfold, som Oslo Lagmand tildømte Hospitalet, fordi den tilforn af Kong Hans og Norges Rigsraad, ifølge Testamente, var dømt derunder, samt en anden Proces for Oslo Biskop om nogle Oppebørsler, som Arild Kane havde tiltaget sig til Klostrets Skade. I 1488 maa Prior Olaf, efter en idetmindste i materiel Henseende dygtig Bestyrelse, være afgaaet ved Døden; han nævnes sidste Gang i et Broderskabsbrev af d. A.

Hans Eftermand var Laurits Thygessøn, som dog allerede 1489 enedes med Brødrene i Værne om ei længere at være deres Prior, hvortil formodentlig den kort efter forekommende Johannes eller Hans Hermanssøn valgtes. 1489 laa Gunnar Eiulfssøn i sin Banesot, og gjorde da med fuld Samling sit Testamente, hvori han for sin og sin Hustru Borghilds Sjæl gav Værne Hospital Vestre Haldorsrud, som skulde ligge selvbygt under den østre Gaard mod en Huds Afgift aarlig [1]). S. A. testamenteredes nordre Valtaregaard i Oslo til Værne, der og ved Gave fik to Gaarde i Svindal, samt af Asulf Styrssøn en Gaard i Baadstad og en i Enebak. Ligesaa omtales flere Eiendomserhvervelser i 1490; og af Gaver i d. A. nævnes en Deel af Dilling, halve Ottestad i Rygge, Vig i Vaaler, en Hud i Kveld, ligesom Olaf Bjørnssøn pantsatte en Gaard i Rygge til Hospitalet for 44 Mark, samt gav det halve Botner efter sin Død. Ligesaa gav Gunvor Paalsdatter Rønild i Skeberg, og Svend Throndssøn Holmegild i Aremark. S. A. fik det af Kong Hans Stadfæstelse paa alle sine Eiendomme. I 1491 gav Borghild Klausdatter en Jordlod under Raa, og Thjostolf Haakonssøn hvad han eiede i Axelseter i Luder Sogn i Viken til Værne, som ligeledes fik en Gaard i Rødenes.

Prioren Johannes Hermanssøn optog i 1492 forskjellige Læg-

---

[1]) Dipl. Norv. II. No. 949. III. No. 970.

Halvardsſøn Rarud i Kvilde, og Langfredag ſ. A. udſtedte 8 Mænd fra Værne Vidnesbyrd om, at de hørte de hæderlige og velbyrdige Kvinder Fru Sidſel og Fru Bæga, Hr. Kolbjørn Gerſts Døtre, give Prioren Hr. Olaf Klausſøn Langøen og Kosøre (Koſter?) i Tjerns Sogn i Nordviken, Kloſtret til evig Eie. S. A. ſtadfæſtede og Hr. Bo Fleming, Høvedsmand paa Tønsberghuus, ſin Gave af Eik i Onss til Værne [1]).

Værne havde i 1477 Proces om Rarud i Kvilde, ſom Domkapitlet i Oslo tildømte Prioren til Indløsning, ligeſom ſamme Kapittel i 1478 dømte Bjørn Thordsſøn, formodentlig Giverens Søn, brugsberettiget i ſamme Gaard. I 1476 fik Værne Gaarden Raa, og 1477 ſtadfæſtede Thord Dyresſøn ſin Faders Gave af Krogſtad i Rygge til Værne, ſom fremdeles i 1479 og 1484 fik Mosſeros i Vaaler, mageſkiftede forſkjellige Jordlodder med Thjoſtolf Styrkarsſøn, og kjøbte ½ af Findſtad i Raade af Fru Sidſel Haakonsdatter. Aſkerven paa Agder og Røysaas i Slagen blev givet Værne 1480; ligeſaa gav Aſtrid Guttormsdatter ſ. A. Forſetelund paa Onss, og Svend Tholfsſøn 1481 to Gaardparter i Rygge. S. A. faldt Dom mellem Værne og Jon Kolbjørnsſøn om Vang i Rygge, mageſkiftedes Jordegods med Nils Ottesſøn, og fik Værne Reſten af Gaarden Findſtad af Provſten ved Mariæ Kirke i Oslo, Hr. Ivar Vikingsſøn, hvem man 1498, efterat han havde nedlagt Provſte- og Kansler-Embedet, finder boſat i Værne [2]). 1482 blev Tolfshuus i Mosſedal givet til Værne, ſom af Bjørn Olafsſøn fik Stadfæſtelſe paa hvad Haavard Borgarsſøn havde givet i Holm paa Follo; ligeſom Fru Gudrun Haakonsdatter, hvis Gavmildhed mod Værne ovenfor er omtalt, 1483 ſtadfæſtede Fru Elins Gave af Fletsberg i Vaaler og ſin egen af Vandraadsrud i Soner.

Paa denne Tid var Hr. Olaf Klausſøn eller Nikolausſøn (ogſaa Nilsſøn) Prior her, og udſtedte med 4 Lagrettesmænd 22de April 1484 et Opgjør mellem Hr. Einar Fluges Enke, ovennævnte Fru Gudrun, og hans Fuldſøſter Huſtru Ingerd Olafsdatter, ſamt optog et Ægtepar i Ordenens Broderſkab [3]). S. A. ſolgte Fru Gudrun Lare-

---

[1]) Afſkrift i danſke Geheimearchiv. Jfr. Saml. t. N. F. Hiſt. III. 498. Budſtikken V. 383. Regiſtr. af 1622.

[2]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 95. No. 23. Sandſynligen har han paa ſine gamle Dage givet ſig i Provent i Værne.

[3]) Dipl. Norv. III. No. 948. 949.

fiſtet Aaros i Sogndal til Prior Olaf, ligeſom Værne fik 1 Markebol i Roder af Paal Arnesſøn, og kjøbte en Gaard i Soner, hvori Hoſpitalet 1483 havde faaet en Lod. Fru Sigrid Erlandsdatter ſtadfæſtede 1484 ſin Husbondes Hr. Bo Flemings Gave af Jorundthvet, og gav ſelv Huſeby i Thesal. I 1485 gav ligeledes Asgeir Halvardsſøn noget Jordegods til Værne, ſom i 1487 af Gunvor Thorkelsdatter fik alt hendes Gods i Løſt og Faſt efter hendes Død. S. A. gav Fru Ragnfrid Knutsdatter Gaarden Rodker i Veſtby og ſtadfæſtede desuden ſin Søns Gavebrev; blandt andre Erhvervelſer i dette Aar mærkes, at Værne vandt en Proces om Gaarden Bjuvne paa Veſtfold, ſom Oslo Lagmand tildømte Hoſpitalet, fordi den tilforn af Kong Hans og Norges Rigsraad, ifølge Teſtamente, var dømt derunder, ſamt en anden Proces for Oslo Biſkop om nogle Oppebørsler, ſom Arild Kane havde tiltaget ſig til Kloſtrets Skade. I 1488 maa Prior Olaf, efter en idetmindſte i materiel Henſeende dygtig Beſtyrelſe, være afgaaet ved Døden; han nævnes ſidſte Gang i et Broderſkabsbrev af d. A.

Hans Eftermand var Laurits Thygesſøn, ſom dog allerede 1489 enedes med Brødrene i Værne om ei længere at være deres Prior, hvortil formodentlig den kort efter forekommende Johannes eller Hans Hermansſøn valgtes. 1489 laa Gunnar Eiulfsſøn i ſin Baneſot, og gjorde da med fuld Samling ſit Teſtamente, hvori han for ſin og ſin Huſtru Borghilds Sjæl gav Værne Hoſpital Veſtre Haldorsrud, ſom ſkulde ligge ſelvbygt under den østre Gaard mod en Huds Afgift aarlig [1]). S. A. teſtamenteredes nordre Valtaregaard i Oslo til Værne, der og ved Gave fik to Gaarde i Svindal, ſamt af Asulf Styrsſøn en Gaard i Baadſtad og en i Enebak. Ligeſaa omtales flere Eiendomserhvervelſer i 1490; og af Gaver i d. A. nævnes en Deel af Dilling, halve Ottеſtad i Rygge, Vig i Vaaler, en Hud i Kveld, ligeſom Olaf Bjørnsſøn pantſatte en Gaard i Rygge til Hoſpitalet for 44 Mark, ſamt gav det halve Botner efter ſin Død. Ligeſaa gav Gunvor Paalsdatter Rønild i Skeberg, og Svend Throndsſøn Holmegild i Aremark. S. A. fik det af Kong Hans Stadfæſtelſe paa alle ſine Eiendomme. I 1491 gav Borghild Klausdatter en Jordlod under Raa, og Thjoſtolf Haakonsſøn hvad han eiede i Axelſeter i Luder Sogn i Viken til Værne, ſom ligeledes fik en Gaard i Rødenes.

Prioren Johannes Hermansſøn optog i 1492 forſkjellige Læg-

---

[1]) Dipl. Norv. II. No. 949. III. No. 970.

folk i Broderskabet, og s. A. vidnedes, at Reslingholm udenfor Fossen i Rygge altid havde ligget til Værne, indtil Kongens Foged nylig tog den, fordi en Tyv var hængt der [1]). Ligesaa fik Værne Biskop Hermans af Hammer Stadfæstelse paa Asgeir Halvardssøns Gavebrev af 1485, mod at en Gaard i Nannestad skulde tilfalde Hammers Domkirke. I 1493 gav Hr. Otto Matssøn (Rømer) halve Børsebakke i Rygge til Værne, ligesom han s. A. udstedte Vidisse af Tarald Kanes Gavebrev paa Gaardene Skjærholm og Skobv i Viken til samme. Endnu 1494 gav Fru Gudrun Haakonsdatter Bolt Værne en Gaard i Rygge, og 1496 og 1497 fik det fremdeles nogle Gaardeparter omkring i Borgesysel, ligesom Registr. ved 1498 omtaler et Stadfæstelsesbrev af Kong Hans paa alle 40 Marks Sager, som Værne efter Priorens Død maatte oppebære. 1499 kjøbte Værne Husebv i Thesal.

Den følgende Prior Laurits (eller Lauge) Nilsson skal forekomme 1500—1508 [2]), i hvis Tid Gudrun (?) Karlsdatter gav Værne (1500) hvad hun eiede i Forsetelund paa Onsøen, og Ingeborg Andresdatter solgte 2 Øresbol i Løken, hvilket Halvard Thordsson 1507 stadfæstede. Broder Diderik i Værne var i 1501 i Hjertdal i Thelemarken (paa Afladshandel?), og solgte der for en 6 Marks Hest en Gaard, som Eyvind Livesson havde givet til Værne [3]). Den fornævnte Hr. Otto Rømers Datter, Hustru Anna Ottesdatter, bekræftede 1503 med sine to Sønners Samtykke sin afdøde [4]) Mands Amund Jonssons (Skanke til Evje) Gave af Rislarud til Værne, og atter ved 1520 den Sammes Gave af Gaardene Dyrvold og Reier. Med Rømerslægten havde Prioren desuagtet Proces om et Laxevarp i Sogndal paa Jæderen, som 1508 dømtes fra Hr. Otto under Værne, men Sønnen Hr. Olaf Ottesson reiste senere atter Sag derom, som dog forligtes [5]). Dette staar maaske i Forbindelse med Hustru Margareta Petersdatters Gavebrev 1506, hvorved Værne blandt mere Gods fik Laxefisket i Aarvs i Sogndal. S. A. fik Værne ved Testamente 2 Gaarde i Vaaler. Christiern II og Norges Rigsraad tildømte 1508 Værne en halv Gaard i Rakkestad, og Hustru Sigrid Thorbjørnsdatter gav det Halsaa Gaard

---

[1]) Original i Rigsarchivet. Registraturen paa Agershuus.

[2]) Ramus Norges Beskrivelse S. 61.

[3]) Dipl. Norv. I. No. 1006.

[4]) Enten er dette eller Aaret urigtigt; thi Amund Skanke var ikke død 1503.

[5]) Samlinger til N. Folks Historie IV. 568. 569. 609, efter Registraturen.

ved Mandal, medens Gaarden Fylletuen paa Follo, som Olaf Amundssøn havde givet og hans Søster i 1506 stadfæstet, ligeledes i 1508 af Gunnar Jonssøn erkjendtes som Hospitalets Eiendom. I d. A. fik det desuden Gaarden Knarud i Gran paa Hadeland, i 1509 halve Thorp i Borge, og 1510 af Jon Bjørnssøn en Gaardpart i Skedjof i Viken.

Efter Laurits har Peter Nilssøn i kort Tid (omkring 1513, da han 21de Decbr. var i Oslo) [1]) været Prior i Værne, men allerede 1514 var han afløst af Prioren Peter Jonssøn, som da udstedte Brødrelagsbrev for et Par Ægtefolk [2]). 1515 indgik han Forlig med Hustru Anna (Ottesdatter?) angaaende to Gaarde, og 1516 fik Klostret Dyrerud i Rygge og halve Litlerud Kværn i Eidsberg. Peder Pedersøn, Raadmand i Oslo, gav 1520 hvad han eiede i Halsaa i Mandal, og Hustru Otilia Ottesdatter (Rømer) gav 1525 sin Deel af Reier paa Gjeløen, samt Kile og Ordal paa Hvalerne [3]). Prioren Peter Jonssøn optog 1524 atter et Ægtepar i Broderskabet, og fik 1525 af Gudbrand Olafssøn Gaarden Dælen, hvori atter 1527 Orm Nilssøn gav Hospitalet sin Deel. Ved 1530 (formodentlig 1531) omtales et aabent Brev af Kong Christiern, hvori han under Værne Aaros Laxefiske i Sogndal, indtil der var gaaet Dom i Sagen derom mellem Klostret og Hr. Vincents Lunge.

Christiern IIs Tog til Norge 1531 medførte Værnes som saa mange andre norske Klostres Sekularisation. Prioren Peter tog nemlig den hjemkomne Konges Parti, og sendte 15de Decbr. 1531 med sin Tjener Jep Skriver 40 Lod Sølv til Christierns Kansler Paul Kempe, Kongen til Hjælp, med Bøn om at han ikke vil forsmaa hans fattige Bidrag. „Magten er ikke stor, men Villien skal være god.“ Med samme Brev sender han Mag. Paul to ungerske Gylden og et lidet Sølvstob, og beder om hans Hjælp til at faa det ledige Mossedals Len paa Grund af den store Skade, han og Kloster har lidt, siden Kongen drog af Riget. Ligesaa beder han Kansleren skaffe ham et Kongebrev paa at beholde Røsø Gods i Viken, som Esge Bilde havde taget til sig, og oppebære Landskyld deraf, til begge Parter kom i Rette derom for Kongen [4]). — Til Straf for dette Frafald mistede Prioren sit Kloster, idet

[1]) Diplom i Rigsarchivet.

[2]) Original Rigsarchivet.

[3]) Saml. t. N. F. Hist. IV. 569; ellers efter Registr. af 1622.

[4]) Orig. i danske Geheimearchiv. I et Brev til sin Svigersøn Bilde af 3die Juli 1530 skriver Fru Anna Rud ogsaa om Røssen, og beder ham, naar han

Frederik I 5te August 1532 forlenede sin Hofsinde Peder Brockenhuus med Værne, „fordi Prioren ikke havde skikket sig tilbørligt og ærligt mod Kongen og Kronen, men var Kong Christiern tilgangen", dog mod at underholde Brødrene [1]). Biskop Hans Reff klagede efter Opfordring af Prioren i Andvordskov herover til Rigsraadet 2den August 1533, ligesom over de øvrige Indgreb i geistlige Sager, og oplyste, at Værne stedse havde været uafhængigt af Kronen, og staaet under Biskoppen i Oslo og Ordenens Prior i Andvordskov, „indtil ifjor", da velb. Svend P. Brockenhuus fik Kong Frederiks Brev, hvortil denne ingen Ret havde. Prioren og hans Munke opholde sig nu i Stiftet, og der er kun een Munk tilbage i Klostret, som tjener Fogden som Skriver. At denne Klage ikke hjalp, er allerede oftere oplyst, og Værne blev i længere Tid i Brockenhusernes Besiddelse. Eiler Brockenhuus fik Værne i Forlening 1537, og 1540 Tilladelse at indløse og som brugeligt Pant beholde det fra Hospitalet pantsatte Gods. Ved hans Død 1542 fik Enken Kristine Eriksdatter Gyldenhorn det uden Afgift; senere Peder Stygge fra 1549, Peder Rosenkrands (155*—1561), Eggert Clausson Ulfeld (1561—1572), Nils Parsberg (1572—1580), Jørgen Ernst Worm (1580—1586), Erik Lykke (1586—1587) [2]), Henrik Brockenhuus (1587—1588), Erik Venstermand (1588—1594), Karl Bryske (1594—1595), Henning Valkendorf (1595—1597), Corfits Hardenberg (1597—1601), Peder Madsson Larmand (1601—1613), Christoffer von Graben (1613—1618?) og endelig 1618 Sigvard Gabrielsen Acheleje paa sin og Hustrus Else Galdes Livstid som Vederlag for afstaaet Gods. Efter disses Død blev Værne Klosters Len indtaget under Smaalenenes Amt.

Af Klosterbygningerne ere alene nogle Kjældere tilovers i den saakaldte Munkehave tæt ved den nuværende Hovedbygning. Jordebogen fra Klostertiden er, saavidt vides, tabt, men det ovenfor Oplyste afgiver Vidnesbyrd om, at dette Hospital maa have eiet et meget betydeligt Jordegods, især i Borgesyssel og Nordviken.

---

kommer til Værne, at oplyse Abbeden (d. e. Prioren) om, at hendes Datter havde Livsbrev derpaa. (Saml. t. danske Adelshist. fasc. 7 paa Kgl. Bibl. i Kbhvn).

[1]) Saml. til Norges Historie VI. 46. Norske Registr. i Afskr. I. 464.

[2]) Denne Lensherre er tvivlsom.

§ 13. Dragsmarks Kloſter.

(Mariskógr. Silva sanctæ Mariæ.)

Yderſt paa Halvøen Bokenes, Lane Hered, Bahuus-Len, ligger det ubetydelige Dragsmarks Sogn, ſom man henregner til de ſkjønneſte Egne i dette Landſkab, fordi Løvſkovene der endnu ere nogenlunde bevarede. Disſe Skove have givet den Indſænkning mellem ſkovløſe Bjerge, hvoraf Bygden beſtaar, Navnet Dragsmörk, og det her ſiden ſtiftede Kloſter beholdt ſamme, uagtet dets officielle Navn var Silva sanctæ Mariæ eller i norſk Overſættelſe Mariskógr [1]).

Dragsmarks Kloſter er ſtiftet af Kong Haakon Haakonsſøn, ſom, efter hvad S. 453 er viiſt, flyttede Barfodbrødrenes Kloſterkirke fra Tønsberg derhen. Tiden angives ingenſteds, og det er kun gisningsviis, at man har opført 1260 [2]). Sagnet ſætter Kloſtrets Stiftelſe i Forbindelſe med den gamle Viſe om Axel og Valborg, idet Kong Haakon af Kjærlighed til hende ſkal have bygget Dragsmarks pragtfulde Kirke. Skjønt flere Egne i Norge, hvoriblandt Giſke paa Søndmøre og Teige ved Tønsberg, gjøre Paaſtand paa at have været Skuepladſen for dette tragiſke Sagn og at gjemme Skjøn-Valborgs Been, er dog Sagnet ingenſteds ſaa levende og uddannet ſom omkring Dragsmark, maaſke dog for en Deel opfriſket af Chorograferne ved allehaande Alderdomslevningers Udledning derom [3]). Dragsmarks Kloſters Forbindelſe med dette Sagn fåar ſtaa derhen; kun ſaameget er viſt, at det feiler, naar det lader Valborg gaa i Kloſter her ſom Nonne, og beretter, at Munkene, medens Dragsmark var Nonnekloſter, ſkulle have boet paa

---

[1]) Det udførligere Bevis for, at Dragsmark og Mariſkog er ſamme Kloſter, er ført i 1ſte Udg. S. 82—83, men en Gjentagelſe deraf er her ſaameget mindre fornøden, ſom Abbed Thorer af Dragsmark under Brev af 1492 i Seglet kaldes abbas de Silva s. Mariæ. Dipl. Norv. II. No. 968. At de officielle Kloſternavne ſaa yderſt ſjelden forekomme, maa ikke undre os, da man i det Hele ſtedſe foretrak de lokale Navne. Saaledes Tutere, Rein, Bakke, Lyſe, Hovedø o. ſ. v.

[2]) Dette Aar er i alle Fald det ſildigſt mulige, da Børglum Kloſter i Vendſyſſel, hvorfra Dragsmark fik ſine førſte Munke, laa under Band i ſyv Aar fra 1260 af. (Daugaard S. 327.) Wieſelgren (de claustr. Sviogot. 53) og J. Chr. Berg i Saml. til Norg. Hiſt. V. 377 henføre Stiftelſen til 1234, ſom maaſke atter er for tidligt.

[3]) Brunius Reſa 115—116. Dybecks Runa. Juni 1844. 24 ff. Holmbergs Bohus-Läns Hiſt. III. 108—109. Svenſka Folkviſor af Geyer och Afzelius. I. 143.

den nærliggende Gaard Munkebu; thi her har aldrig været noget Nonnekloster, og Munkabú har uden Tvivl her som overalt ellers kun været Konventets Ladegaard, hvor en Lægbroder forestod Gaardsbruget. Derimod kaldes dette Kloster snart et Augustiner-, snart et Præmonstratenser-Kloster, og da de Sidstnævnte vare reformerede Augustinere, er heri ingen Modsigelse. De første Præmonstratensere skulle være komne til Tragsmark fra Bergalum Domkapittel i Jylland, hvorfor Klostret og kaldes filia Burgillanensis. og Tragsmarks Abbed visiteredes i senere Tider af Præmonstratenser-Abbeden i Bekkaskog i Skaane [1]).

Allerede ved Stiftelsen havde Kong Haakon tillagt Klostret 50 Markebol Jordegods, og hans Dronning Margareta havde ligeledes lagt Gods dertil, hvilke Gaver Sønnen Magnus stadfæstede, ligesom han i sit Testamente 1277 gav „Mariskog Kloster" 10 Mark gangbar Mynt [2]). Naar derimod svenske Forfattere berette, at Kong Haakon desuden gav 30 Maanedsleie til en Skole i Tragsmark, hvorved han ansatte Lærere (lectores) i Theologi og Philosophi, saa kjendes herfor ingen Hjemmel [3]). Fremdeles skal Kong Haakon, ifølge de samme Forfattere, med pavelig Samtykke have tilstaaet Kannikerne, foruden de Præbender, som vare dem tillagte, Kaldsret til de omliggende Kirker, og som Følge deraf byggede de Bokenes Kirke med to Altere, samt en Kirke i Orevike

---

[1]) Script. Rer. Dan. VIII. 317. IV. 418.

[2]) Dipl. Svecan I. 728. Dipl. Norv. IV. Nr. 3.

[3]) At Steen Bilde paa Reformationstiden skal være sat i Skole her, viser kun, hvad man uden denne Oplysning kunde vide, at Munkene her som i andre Klostre gave sig af med Undervisning og Opdragelse, selv af Børn og unge Mennesker, som ikke vare bestemte for Klosterlivet. Jeg maa derfor beklage, at Wieselgren og Holmberg (anf. St. 53. 54 og III. 102 ff) just her have undladt at anføre deres Hjemmel for, at denne Klosterskole var en „Høiskole, et gymnasium monasticum Augustinum", hvis Lærere havde saadant Lærdoms Ry, at Ynglinger fra Norge og Danmark samledes hid, og bibragtes den Dannelse, som sømmede Tidens Riddersmænd". Ogsaa fra Sverige antager Holmberg, at Tragsmarks Skole søgtes, især i Gustaf Vasas Tid, medens Landskabet var i svensk Besiddelse, siden man finder Klostergodset da foreget med Eiendomme paa Dal. Dette kan være muligt, men er ikke sikkert, langtmindre bevist, og det maa vække Tvivl, at en i saa Fald vigtig Høiskole aldrig omtales i danske eller norske, dog temmelig rige Kilder. Men ubetinget Uret har Holmberg derimod, naar han formoder, at man endog maaske i Tragsmark „bør søge det Seminarium, i hvilket det sydlige Norges Præsteskab hentede den ringe Oplysning, hvormed det i Middelalderen optraadte"; thi at Oslo Stifts Præsteskab dannedes ved Domskolen i Oslo, er utvivlsomt.

for Kloſtrets Bønder. Ogſaa denne Efterretning er, hvad Bokenes angaar, mistænkelig, da denne Kirke opføres blandt Oslo Stifts Kirker, uden at noget Forhold til Dragsmark antydes; man ſeer, at Bokenes ſelv eiede Gods til ſin Bygning, hvilket ikke vel kan tænkes, hvis den havde tilhørt Kloſtret. Man finder og, at Oslo Biſkop og ikke Dragsmarks Abbed har holdt Regnſkab med Bokenes Kirkes udeſtaaende Fordringer [1]).

Forøvrigt ere Efterretningerne om dette Kloſter i dets Velmagtsdage ikke mange. Oslokanniken Guttorm Haavardsſøn gav ved ſit Teſtamente af 13de April 1331 Abbeden af Dragsmark nogle Klædningsſtykker, uden at Kloſtret fik Noget [2]), men Kong Magnus og Dronning Blanka gave det i deres norſke Teſtamente af 1347 10 Mark Sølv. I Groa Thorleifsdatters Teſtamente af 1341 blev Dragsmark rigelig betænkt. Hun valgte Gravſted i Mariækirken der, og gav derfor ½ Markebol i Bakke i Lyngs Sogn. Desuden gav hun 12 Øresbol i Skeldulfsrud og endnu ½ Markebol i Bakke paa Betingelſe, at Abbed og Brødre i Dragsmark ſkulde holde hendes Aartid med Sang, Vigilier og Sjælemeſſer evindelig, ſamt føde 10 fattige Mænd og brænde to Kjerter over hendes Grav. Fremdeles ſkulde de holde en Meſſe daglig i hendes Aartideuge. Overholdtes ikke disſe Vilkaar, ſkulde de 12 Øresbol falde tilbage til hendes Arvinger [3]). — 6te Octbr. 1370 var Kong Haakon i Dragsmark, hvorfra han udſtedte to Stikbreve efter Oprøreren Svend Baſſe eller Baſſesſøn [4]).

Den første Abbed, man finder nævnt her, hed Niklis eller Nikolaus, ſom 28de Decbr. 1423 med ſine Brødre mageſkiftede til Gamal Gamalsſøn Kloſtrets 2 Gaarde i Kongsviken paa Ordoſt mod 9

---

[1]) Øyſteins Regiſt. fol. 1 b. og 164. Orevikens Kapel nævnes derimod ligeſaalidt ſom Dragsmarks Kloſter i denne Jordebog, og det var ikke ualmindeligt, at de ſtørre Kloſtre havde ſaadan en liden Kirke for Almuen. Oslo Biſkops Ret til at tage Gjæſthold i Dragsmark paa ſin Viſitats i Elveſyſſel antyder og, at Kloſtret har eiet en eller flere Sognekirker, og det er alene med Hensyn til Bokenes, at jeg nærer Tvivl.

[2]) Dipl. Norv. III. No. 160. Eit Skib „Dragsmarken" gav han ſin Frænde Asle og ſin Svend Alf.

[3]) Teſtamentet er trykt hos Suhm XIII. 788, og derefter af Wieſelgren l. c. 52. Det var uden Tvivl den ſamme Fru Gro Thorleifsdatter, ſom havde givet 3 forſkjellige Gaarde i Harekſtads og Lyngs Sogne i Bahuus-Len til Kommunet ved Oslo Domkirke. (Øyſt. Regiſt. fol. 124. b.)

[4]) Dipl. Norv. I. No. 407. 408.

Øresbol i Svinaviken, hvoraf Klostret før eiede Resten, og hans Deel af Ranes samt forskjelligt Løsøre [1]). Samme Abbed Nikolaus var 1430 paa Norland, hvor han med Flere stiftede Arven efter Jon Darre [2]). Den Klaus Abbed, som Holmberg har fundet i 1434, er formodentlig den samme Abbed Nikolaus.

En af Dragsmarks følgende Abbeder var Thorer, som 24de Juli 1489 var i Kjøbenhavn ved den unge Hertug Christierns Hylding som Norges Konge, og da han her nævnes først blandt Abbederne, maa han dengang allerede have forestaaet Dragsmark i mange Aar; thi Paal af Hoveds, som nævnes efter ham, var Abbed 1476 og maaske før. Samme Thorer omtales i en Dom af Norges Rigsraad 1490, hvorved Lambrekt Borgermester i Sarpsborg frikjendtes for Hr. Henrik Krumedikes Tiltale paa Kongens Vegne i Anledning af et Skib, hiin havde ladet bygge ved Bahuus. Det oplystes, at Abbeden og hans Konvent havde tilladt Lambrekt at bygge dette Skib paa Klostrets Grund, og at saavel Ebbe Munk (den forrige Lensherre) som Landsfogden havde samtykket deri [3]).

Enkedronning Dorothea, Kong Hans's Moder, bestemte for Dragsmarks Kloster en af de største Gaver fra een Haand, som vor Klosterhistorie kjender, idet hun i 1492 anviste Abbed Thorer gjennem Hemrik Krumedike 500 Mark i Gods og Penge. Paa Grund heraf forpligtede Abbeden og hans Konvent 9de Mai s. A. sig til, hver Tamperdag om Aaret at holde en Aartidsmesse med Vigilier, hver Fredag aarlig en Messe af det hellige Kors, hver Løverdag af vor Frues Bebudelse, og hver Søndag af den hellige Trefoldighed. Forsømmes denne Gudstjeneste, skulle efterfølgende Abbeder staa hendes Raade og Arvinger til Rette derfor. S. D. erklærede Hr. Haakon og Hr. Svend, formodentlig Kanniker i Dragsmark, at de i ovennævnte Anledning havde været hos Hr. Henrik paa Bahuus, og afgivet Klostrets Forpligtelse [4]). Uagtet denne Kvittering synes dog denne store Gave ikke at være kommen Dragsmark tilgode, da man maa have begaaet den Uforsigtighed at tage Krumedikes Gjældsbrev for Summen, istedetfor at lade sig den ud-

[1]) Trykt feilfuldt i Runa, Juni 1844. S. 29 efter Original paa Norland paa Ordøst. En Gamal Bulse med talrig Slægt nævnes i 15 Aarhundrede som formuende Bikværing. (Dyst. Reg. fol. 152.)

[2]) Dipl. Norv. II. No. 702.

[3]) Dipl. Norv. II. No. 955. I. No. 965.

[4]) Dipl. Norv. II. 968. 969. Danske Mag. 3die Række. II. 3.

tælle i Gods og Penge efter Kvitteringen. Herman Matssøn, hvem vi nedenfor omtale som Klostrets Forstander, tilskrev nemlig 7de Septbr. 1519 Christiern II angaaende Hr. Henrik Krumedikes Gjældsbrev paa Kongens Farmoders Fru Dorotheas Vegne. Dette Brev havde Herman tilstillet Kongen, og beklager, at Klostret af disse Penge, der ifølge Krumedikes Forskrivelse skulde været betalte for 26 Aar siden (altsaa 1493), endnu ikke havde modtaget det Ringeste, men stoler paa Kongens Løfte at skaffe Herman Fyldest paa Jomfru Mariæ (d. e. Dragsmarks) Vegne. Imidlertid ansøger han om, at Kongen, paa Grund af Klostrets store Forfald, vil unde dette Dyngje Gods, som Mester Hans Mule nu har indløst (til Kronen) for 500 Mark, i saa mange Aar, som Hr. Henrik har siddet inde med de 500 Mark; thi Kongen har let for at komme til Rette med denne. De bestemte 3 ugentlige Messer [1]) har Herman trolig ladet holde, saalænge han har havt Klostret i Befaling, men han seer sig ikke istand til af den Rente, som nu ligger dertil, at opbygge hvad der er forfaldet og holde Messerne; ⅓ af Godset ligger øde, og deraf faaes hverken Leding eller Landskyld; han har selv 6te holdt sig paa sine egne Penge, siden han skiltes af med Lenet (Bahuus), og strax han var vendt tilbage fra Kongen, kom han i Feide med nogle Svenske, som havde brændt Hr. Knut Knutssøns Gaard, og droge hen for at røve Dragsmark, hvilket Herman dog ved at samle sine Baadsmænd hindrede, og jog Fienden over paa Ordost. Her greb han 12 af dem, som han sendte til Hr. Knut Knutssøn paa Bahuus, der rettede 7 og holder de 5 øvrige fangne. Han gjentager sin Bøn om Kongens Hjælp, og forsikrer, at han alt paa Klostrets Bygning m. v. har anvendt 400 Mark, og dette forslaar dog lidet [2]).

Af dette Brev seer man, at Dragsmark allerede rum Tid før Reformationen har faaet verdslig Forstander, og da Hermans Udtryk antyder, at han 1519 alt længe havde opholdt sig der, bliver det ganske vist det først sekulariserede Kloster i Norge. Aarsagen hertil kan ikke oplyses, da man Intet finder om Dragsmark i de foregaaende Aar, uden at Abbeden i 1500 hed Helge [3]). Forresten synes Herman Matssøn

[1]) De opgives her at gjælde: Trefoldigheden, Jesu fem Saar og Jomfru Maria.

[2]) Brev til Kongen i danske Geheimearchiv; trykt i 1ste Udg. af dette Skr. S. 756—758. jfr. ovenf. S. 178. Om Kongen foretog noget hermed, er ubekjendt, men det blev i al Fald uden Følger; thi 29de Marts 1522 truede Herman Matssøn Krumedike med atter at klage til Kongen, hvis han nu ei betalte sin 30aarige Gjæld til Klostret. (Orig. i danske Geh. Arch.)

[3]) Holmberg III. 103.

ikke at have været tilfreds med sin Stilling som Forstander i Dragsmark; thi 21de Mai 1523 tilskrev han Hr. Henrik Krumedike, „Norges Riges Forstander, paa min naadige Herres Hertug Frederiks Vegne", et Brev fuldt af Beklagelser. Under Ufreden i Landet [1]) havde Dragsmark maatte give Brandskat, Herman var selv bleven fangen af Nils Olssøn og havde maattet løse sig ud, for at Klostret ikke for længe skulde blive uden Formand. Han har hørt, at Jens Vernikssøn i Thoresby [2]) har været hos Hr. Henrik i Malstrand og begjæret Klostret igjen, og dette vil Herman meget gjerne. Han beder, at Krumedike vil gjøre, hvad der er til Klostrets Hæder og Gavn, saa der kan komme en viet Abbed, som kan holde Ordenens rette Regel. Dette vil være Herman en stor Velgjerning, og han kjender Forbudet i Kirkeloven, at ingen Verdensmand maa tiltage sig aandelige Sysler, hvortil han nu og føler sig for skrøbelig. Han beder derfor indstændig om Afløsning, og vil forskylde det saa med Eftermanden, at han kan faa et lidet Rum der til sin Dødsdag. Klostret skal deraf ingen Skade have [3]).

Herman Matssøn synes dog ikke at være bleven saasnart afløst, som han ønskede, og Dragsmark fik neppe nogen Abbed mere; thi først 19de August 1532 forlenede Frederik I Peter Størle med Dragsmarks Kloster paa 10 Aar mod den Afgift, som Herman Skriver havde givet [4]). Men paa den anden Side foretoges ingen voldsomme Skridt til Konventets Opløsning. Ifølge Odman fik Brødrene Tilladelse af Christian III til at forblive i Klostret mod at underholde en lutherst Præst, hvortil de udvalgte deres forrige Skriftefader Nikolaus Petri, som i 1561 afløstes af Peter Andersson, under hvem de sidste Munke skulle være ndjagne og Godset lagt under Kronen [5]). Efter Peder Størle fik Hs-

[1]) Hermed sigtes til de Svenskes Indfald 1523 under Lars Siggesson Sparre. Det var maaske under denne Ufred eller under senere Trængsler, at Munkene nedgrove en forgyldt Monstrans, som blev funden i Jorden i Palle Grubbes Lenstid, vægtig 165 Lod, og af ham indsendt til Kongen, ifølge Kvittering af Sept. 1554. (Norske Registr. i Afskr. I. 335).

[2]) Sognepræst der fra 1500—1520. Odman. 159. Holmberg. III. 104.

[3]) Original i danske Geheimearchiv. Det giver, som det synes, et hæderligt Vidnesbyrd om Herman Matssons Uegennyttighed og Retsind. Han var vist den eneste Klosterformand paa den Tid, som bad sig afløst, for at Ordenens Regler kunde overholdes ved en viet Abbed. Han levede endnu i 1553 her i Egnen, da han af Kongen 1ste Juli forundtes Klostrets Gaard Munkeby for Livstid uden Afgift. (Norske Registr. i Afskr. I. 328).

[4]) Saml. til Norges Historie VI. 45.

[5]) Wieselgren l. c. 54 efter Odman 262.

ɔsmanden paa Bahuus Hr. Klaus Bilde Dragsmark i Forlening 1544, :fter Jens Holgersſøn Ulfstand, „mod at bygge og forbedre Kloſtret underholde Jomfruerne (d. e. Munkene), derinde ere eller herefter ımendes vorder, med tilbørlige Klæder og Føde“ (1549—1552), Palle ubbe (1552—†1561) og hans Enke Margareta Hardenberg ſom Pan- n til 1573, Knud Grubbe fra 1573; han fik 1575 Livsbrev for og ſin tilkommende Frue Mette Ulfstand, der formodentlig døde 1602, Dragsmarks Len lagdes under Bahuus Hovedlen, hvis Indehavere, en Madsſøn Larmand, Jørgen Lunge og Jens Sparre, havde det paa ſtilt Regnſkab, indtil Nils Hammer fik det (1628—†1643) og ſe- e Thomas Dyre (1643—†1651), ſamt Henrik Villumsſøn Roſenvinge modentlig til ſin Død 1667.

Dragsmarks Jordebog er nu neppe til, men Odman har ſeet ı, og efter hans Beretning udgjorde Kloſtrets aarlige Landſkyld 1 Td. ıg, 183 Tdr. Malt, 22 Tdr. Byg, 57½ Td. Meel, 95½ Pd. Smør, Td. Havre og 48 Rdr. i Penge. Godſet ſkal have ligget iſær i ɔrd-Viken, ſamt paa Ordoſt og paa Dal, hvor betydelige Eiendomme lle være givne til Kloſtret, medens Viken var i Guſtaf Vaſas Beſid- ſe [1]). Af Kloſtret ſtaar nu alene noget af Kirkens nordre Muur tilbage n Ornamenter. I Febr. 1610 fik Lensherren paa Bahuus kongelig faling til at tage Steen herfra til Slottets Bygning; dog ſtode endnu 100 Aar ſiden Murene baade af Kirke og Kloſter, der laa 20 Skridt hverandre. Kloſterkirkens Muur var da 30 (ſvenſke) Alen høi, 40 n lang og 20 Alen bred. I østre Gavl var et tredeelt 25 Alen høit ndue, krandſet med Løvverk og Englehoveder. Hoveddøren var 14 n høi, og derover ſtod et Hjulvindue. Hele Kirken var af huggen een, Dør- og Vindues-Indfatningerne af Værgſteen [2]).

---

[1]) Holmberg III. 103—104. Odman 261.

[2]) Brunius architekt. Resa. 114—115. Proſpekt af Bygningen findes i Dy- beks Runa 1844. Odman beretter, at de hugne Stene vare af Kong Haakon førte vid fra Nidaros, men dette er uden Tvivl en Skrivfeil for Tønsberg. — Biſkop Jens Nilsſøn af Oslo fortæller i ſin Viſitatsbog ved 12te April 1594, at han da viſiterede Dragsmark Kirke, en Trækirke, ſtaaende ſtrax hos Kloſtret, og formanede efter Prædiken Almuen blandt mere „om Drags- marks Kloſter at bygge og gjøre færdig, ſaa det kunde blive en Kirke af . .“ (ulæſeligt). „Mellem Kloſtret og Preſtegaarden have ſtaaet 3 Kors, et Pi- leſkud imellem hvert hos Veien, og haver været ſteenſat omkring hvert Kors, ſom ſynes endnu, og er fra Kloſtret til det førſte Kors 3 eller 4 Pileſkud.“ (Kgl. Bibl. i Kbhavn, Thotts Saml. No. 1583. 4to). — .

§ 14. Kastelle Augustiner-Kloster.

(Kastala-klaustr.)

Kong Sigurd Jorsalfarer nærede Forkjærlighed for Konghelle, og opholdt sig ofte paa denne Kant af Landet. Til Egnens Forsvar lod han 1115 der ved Landsenden opbygge et Kastel af Torv og Kampesteen med Grav omkring; han byggede Huse, Kongsgaard og Kirke inde i Borgen [1]). Denne Kirke var af Træ, bygget med Omhu og Pragt, og kaldes deels Kastalakirkja efter Borgen, deels Kors-Kirken efter den Splint af Christi Kors, som Sigurd hjembragte fra Jerusalem og gav til denne Kirke, der indviedes 1127. 8 Aar derefter blev Borgen indtagen af Venderne, Kirken plyndret og brændt, og Korset røvet, men senere tilbagegivet af Hedningerne, og nu ført til Olafs Helligdom i Nidaros [2]). Hermed forsvinder Kastelle Kirke; men mod Aarhundredets Slutning finder man et Kastala-klaustr, et Augustinerkloster i Konghelle, som vi formode i en eller anden Henseende staar i Forbindelse med den af Kong Sigurd byggede og uden Tvivl med gode Indtægter forsynede Kirke. Det omtales første Gang ved 1182 som fuldt organiseret Kloster, og er følgelig i det Mindste nogle Aar ældre. Dets Stifter er ubekjendt, men den Forbindelse, hvori Kastelle Kloster senere stod til Nidaros Erkestol og Ebelholt Kloster i Sjælland, gjør det sandsynligt, at det er stiftet ved Munke fra dette Kloster af een af Norges Erkebiskopper, nærmest Oystein, med Bistand af Ebelholts berømte Abbed Vilhelm, der senere blev kanoniseret [3]). I saa Fald er Kastelle Kloster stiftet for regelbundne Chorherrer af St. Victor mellem 1176, da Vilhelm flyttede fra det af ham reformerede Eskildsø til Ebelholt, og 1182, da det første Gang nævnes [4]). Det eneste Sikre er dog, at Konghelle fra Slutningen af 12te Aarhundrede havde et Augustinerkloster, hvilket ældre Forfattere deels ikke have kjendt af Navn, deels sam-

---

[1]) Fornm. Sögur. VII. 110. 159.

[2]) Heimskr. Sig. Jorsalf. S. c. 40. Magn. Bl. S. c. 10. 11. Fornm. Sög. VII. 110. 189. X. 416. 417.

[3]) Under Krigen mellem Magnus Erlingsøn og Sverrer opholdt den Første, hans Fader og Erkebiskoppen sig oftere i Danmark, hvor Bekjendtskab med Abbed Vilhelm kan være gjort. Munch (Norske F. Hist. II. 939) fremsætter den ikke usandsynlige Gisning, at den kongelige Kirke i Borgen i Konghelle er overdraget Erkebiskoppen ved Kong Magnus's Kroning, hvorved Klostrets Afhængighed af Nidaros Erkestift forklares.

[4]) Script. Rer. Dan. V. 458—495, især 470 not. i.

nenblandet med Minoritternes Kloster i samme By [1]). Kastelle Klosters Beliggenhed maa med størst Rimelighed søges paa Kastelgaardens Grund vesten for den nuværende Kongelf By, hvor en Grunshøb, kaldet Klosterkullen, formodentlig bevarer Mindet derom [2]).

Vilhelm, Abbed af Sanct Thomas de Paraclito i Ebelholt, tilskrev 1182—1183 Laurentius, Prior, samt Henrik og de Øvrige, som i Konghelle føre et kanonisk Liv, et Brev, hvori han indskærper dem indbyrdes Kjærlighed, omtaler, at han nylig har tilskrevet dem, for at faa Viished om deres Forfatning, og lover med det Første at sende dem en Ladning Malt, men beder dem, hvis det paa Grund af Fiendtligheder mellem Kongerne (Magnus og Sverre) skulde være utilraadeligt at sende Skibet til Konghelle, at opgive et sikrere Sted [3]). Dette og endnu mere det følgende Brev af 1403 antyder Kastelles klosterlige Forbindelse med Ebelholt; andre ligesaa paalidelige Vidnesbyrd vise, at det stod under Nidaros Domkirke. Saaledes oplyses under Striden mellem Erkebiskop Jørund og hans Kapittel (ved 1300), at det hørte blandt Kannikernes Rettigheder i Forening med Erkebiskoppen at have Tilsyn med og vælge Formanden for Kastala Kloster Øster og Helgeseter ved Nidaros [4]), og det Samme sees af Magestiftet nedenfor af 1354. Det maa forøvrigt være i dette Kloster, at Sysselmanden Jon Drotning i 1206 blev begraven [5]).

Thorgeir, Prior i Kastelle, magestiftede i Lødese 28de Marts

---

[1]) Saavel Rhyzelius (Monasteriol. Sviogoth. 183) som Øhman 95 nævne her et Munkekloster ved 1202, altsaa før Franciskus's Fremtræden, men synes ikke at have anet, at det var Kastelle Augustinerkloster. Messenius (Scond. illustr. I. 94) fortæller, at et Kloster stiftedes i Konghelle efter Sigurd Jorsalfarers Tid. Herved er og Wieselgren (I. 8—10) bleven staaende. Munthe (Aalls Snorre I. 154) og Holmberg III. 362 antage det for Franciskanerklostret.

[2]) Brunius's Resa 67. Holmberg III. 363. — Wieselgren I. vil søge det paa Munkholmen i Elven, men Klostrets Jordebog af 1485 (nedenfor) nævner denne Holme, „liggende i Elfven nider fraa Castelle," blandt det Klostret underliggende Jordegods.

[3]) Script. Rer. Dan. VI. 55. Dipl. Svecan. I. 115. Det er paa Grund af den her omtydede Krig, at Langebek har henført dette Brev til et af hine Aar.

[4]) Dipl. Norv. III. No. 35. Schønings Anhang til Domk. Beskr. 21. At Kastelle Kloster, skjønt liggende under Oslo Stift, ikke stod under dettes Biskop, er aldeles klart. Klostret nævnes ikke i Øysteins Register, ei heller i Hans Reffs Klage af 1533, medens dets Sekularisation derimod samtidigt paatales af Erkebiskoppen.

[5]) Forum. Sög. X. 19.

1317 Klostrets Gods i Skinhell til Hertug Erik af Sverige mod dennes Gaard Aker, og i sit Testamente af 1331 gav Guttorm Haavardsson, Kannik i Oslo, Hr. Arne Prior i Kastala en Sølvrose, ligesom Klostret i Kong Magnus's og Dronnings Testamente af 1347 fik 40 Mark Penge foruden Andeel i Fællesgaven 300 Mark til de norske Klostre, som havde Jordegods [1]).

Efter den store Mandedød 1350 synes Nidaros Erkestol at have havt Vanskelighed for at bestyre det fraliggende Kastelle Kloster; thi 2den August 1351 kundgjorde Erkebiskop Olaf, at han ikke besad hverken lærde eller læge Mænd, som vare skikkede til at betroes Kastelle Kloster. Han havde derfor gjort et Mageskifte med Kong Magnus, og overdraget denne hiint Klosters Tilsyn og Bestyrelse i verdslige Sager med Ret til at oppebære alle dets Indtægter mod at holde med Kost og Klæder de to Præstbrødre, som anbetroes Messerne og Tjenesten i Klostret, samt sørge for Bøger og Messeskrud. I Mageskifte herfor har Kongen afstaaet til Erkebiskoppen en Deel Krongods i Nidaros Biskopsdømme [2]). Dette Brev hæver Erkestolens verdslige Myndighed over Kastelle over enhver Tvivl, ligesom det viser, at Konventet strax efter Pesten kun bestod af to Munke. Imidlertid kom selve Mageskiftet ikke istand, men det gav længe efter Anledning til Strid om Klostret mellem Kong Hans og Erkebiskop Gaute. I 1495 lod Kong Hans sig give Vidisse af Mageskiftet, og da han i Advent 1498 var samlet med Norges Rigsraad paa Bahuus, gjorde han Kronens Fordring paa Kastelle gjældende. Men Erkebiskoppen svarede, at „Kastelle Kloster ved Konghelle med fuld Ret fra sin største Stiftelse af havde ligget under den hellige Nidaros Domkirke", og bad derfor Kongen ei gjøre ham Hinder derpaa. Denne bespurgte sig da med Rigsraadet Norden- og Sønden-fjelds, som han for nogle Aar siden havde befalet at ransage det sande Forhold med det Bytte, som skulde fundet Sted. Man fandt da, at Byttet af 1354 aldrig var kommet i Stand, men at Kronen stedse havde beholdt og endnu eiede det Gods Norden-fjelds, som ifølge Byttebrevet skulde været afstaaet til Domkirken for Kastelle. Da saaledes intet Vederlag var givet, tilsagde Kong Hans Erkebiskoppen og

---

[1]) Dipl. Svec. III. 320. Dipl. Norv. III. No. 160. Prioren Arne og Broder Vemund have forseglet Brevet. Suhm. XIII. 807. Saml. til Norges Historie V. 585. Det kaldes Klostret „in Castello."

[2]) Dipl. Norv. II. No. 326.

ns Domkirke Kastelle Kloster med alt dets Gods frit for Kronens aatale til evig Tid, og lod derpaa i Rigsraadets Paasyn cancellere nderstære) det Exemplar af Mageskiftet, som var tilstede i Raadet, mt befalede Hr. Henrik Krumedike ligeledes at kassere det, som laa i slo, samt alle andre Byttet vedkommende Breve [1]). — Forøvrigt opses i samme Anledning, at et mindre Mageskifte dengang kom istand, et Kronen overlod Domkirken 3 Gaarde paa Ytterøen, nemlig Linvik, dyr og Løvesand, medens to Gaarde, som vare komne fra Kastelle unr Bahuus Ladegaard (nu Kastelgaarden), tilligemed hvad Kronen nu ivde i Gunnarsbø paa Hisingen, fremdeles skulde blive Kronens, efterm disse Gaarde i længere Tid urettelig havde tilhørt begge Parter. esuden fritog Kongen ad gratiam Klostrets Landbønder for at holde este af Slottet, d. e. modtage Lensherrens Heste paa Foder.

Mindre sikker end Kastelles verdslige Afhængighed af Erkestolen derimod dets aandelige eller klosterlige Afhængighedsforhold til Ebelolt. Brevet fra Abbed Vilhelm antyder vel et saadant, og Konvenets egen Erklæring af 29de Juni 1403 vilde gjøre det utvivlsomt, derm den ikke tillige anerkjendte en Afhængighed i verdslige Sager, som er det alt Oplyste i det Mindste ikke kan have været stadig eller ubeidt. Erik Thordsøn, Prior af Augustinerordenen i Kastelle Norge, og hele hans Konvent aflægge nemlig i dette Brev den ærerdige Fader Hr. Benedikt Esbernsøn, Abbed i Ebelholt, Lydighedsste. De overdrage ham, der nu efter Augustins kanoniske Regel er res Abbed, fuld Raadighed over Klostret og alt dets Gods. Ifølge riorens Forgængeres Erklæring havde Kastelle stedse været Abbeden i belholt undergivet, og følgelig maatte Ingen uden dennes Samtykke elges til Prior, ligesom Kastelle lover sønlig Lydighed mod Ebelholt, is Konvent stedse med broderligt Kjærlighedsbaand skal være forenet ed Kastelles [2]). Dette Brev er udstedt paa en Tid, da Erkestolen var dig efter Vinalds Død 1402, medens dennes, 20de Decbr. 1402

[1]) Dipl. Norv. II. No. 982. Erkebiskop Gautes Erklæring er indført bag i Kastelles Jordebog 1485, Münch. Dipl. No. 4292. b, hvis Original er afgiven til Sverige, men Erklæringen er trykt i 1ste Udg. af dette Skrift S. 790. Under dette Rigsraadets Ophold paa Bahuus pantsatte Knut Alfsøn, Ridder og Høvedsmand paa Agershuus, 28de Decbr. 1498 i Kastelle Kloster ved Konghelle, Bjørø og Bjørø Gods til Erkebiskop Gaute for 200 Mark. Dipl. Norv. I. No. 995.

[2]) Eskilds og Ebelholt Klostres Brevbog i Script. Rer. Dan. VI. 176.

valgte, Eftermand Askell var paa sin Romerreise. Heraf har formodentlig Abbeden i Ebelholt benyttet sig for at knytte ældre Forbindelser fastere; men det er ikke rimeligt, at Nidaros Domkirke derfor har tabt en Indskydelse, som den i alle Fald endnu 100 Aar derefter fremdeles uden Modsigelse besad.

19de Septbr. 1484 overleveredes Kastelle Kloster med Gods og Ornamenter til Forstanderen Arne Gunnarssøn, som fremdeles var her 1499, medens han tillige vedblev at være Kannik i Oslo [1]). Klostrets Jordegods paa Indland, Hisingen og Thjørn rentede dengang 84 Gylden mindre end 3 Skilling, 139 Pund Smør, 72 Tønder Malt og 6 Tønder Meel, og desuden havdes 2 Gylden aarlig af 4 Tomter i Kongelle, samt 14 Tdr. Meel af en Kværn. Klostrets Ladegaard laa i Ytreby Sogn [2]). — Til dette Kloster maa efter al Rimelighed den frater Petrus Laurentii de ordine canonicorum regularium diocesis Asloensis have hørt, som 30te Juni 1508 indskreves som Student ved Rostocks Universitet [3]), men vi kjende forresten Intet til denne eller andre af Kastelles Munke.

De sidste Efterretninger om dette Kloster angaa atter den under Kong Hans bilagte Tvist om samme mellem Kronen og Erkebiskoppen. I August 1529 forlenede nemlig Kong Frederik I sin Tjener Jørgen Steenssøn med Kastelle Kloster mod en Læst Smør i aarlig Afgift og at tjene Kongen med 3 vaabenføre Mænd. Over dette Indgreb i sin Kirkes Ret maa Erkebiskop Olaf strax have klaget; thi 10de Mai 1530 tilskrev Kongen ham fra Husum og bad ham, naar han indfandt sig ved den til 2den Juli berammede Herredag i Kjøbenhavn, at medtage Beviserne for Domkirkens Ret til Kastelle Kloster, som Kongen havde betroet Jørgen Steenssøn, fordi man havde sagt ham, at Klostret hørte ham og Norges Krone til [4]). Olaf mødte imidlertid ligesaalidt ved denne

---

[1]) Kastelle Jordebog af 1485. Dipl. Norv. I. No. 718. II. 990. 1006. Han er nemlig uden Tvivl den samme Arnerus Gunnari canonicus ecclesiæ Osloensis, som 11te Januar 1493 fra Kastelle erkjendte Modtagelsen af Pave Alexanders Bemyndigelse for ham til at tillade Hr. Henrik Krummedike at ægte Anna Rud, uagtet de vare beslægtede i 3die og 4de Led. Orig. i danske Geh. Arch.

[2]) Jordebogen er tilligemed et samtidigt Inventar over Klostrets Ornamenter trykt med mange Feil hos Holmberg III. 363—366. Ornamenterne vare faa.

[3]) Rostocks Universitets Matrikul i Norske Saml. 8vo. I. 82.

[4]) Saml. til N. Folks Hist. VI. 31. Münch. Dipl. No. 2962.

som ved de øvrige før og siden i Danmark tilstevnede Herredage; derimod sendte han Kongen forskjellige Klagepunkter, hvoriblandt og Forleningen af Kastelle, hvorover han ligeledes beklager sig i Brev til Esge Bilde af Mai 1531 [1]). Klagen fremlagdes af de i Kjøbenhavn mødende norske Rigsraader, men som sædvanligt blev Intet afgjort, og med Nordmændenes Overgang til Christiern II og dens Følger traadte sandsynligvis Spørgsmaalet om Kastelle i Baggrunden. Jørgen Steenssøn fik i 1539 fornyet Lensbrev paa Kastelle Kloster [2]), hvis Gods senere lagdes under Bahuus Slot. Det forekommer derfor ikke som særskilt Forlening [3]).

§ 15. Minoritternes Klostre i Konghelle og Marstrand. Tvivlsomme Klostre i Oslo Stift.

1. Minoritterklostret i Konghelle er maaske stiftet af de første Franciskanere, som landværts fra Skaane kom til Norge, og i saa Fald er det Ordenens ældste Kloster i Norge. Imidlertid støtter dette sig kun til Sandsynlighed og Suhms Beretning, at Klostret er stiftet 1230, uden at nogen Hjemmel derfor anføres [4]). Forøvrigt er dette Klosters Tilstand og Skjebne aldeles ubekjendt, da det kun nævnes i et Par Testamenter og ved de i Klostret holdte Provindsialkapitler. Det første af disse holdtes 1272 eller 1273; senere nævnes Kapitler i Konghelle i 1391, 1442 og 1495, uden at Noget om dette Kloster derved oplyses [5]). I Magnus Lagabøters Testamente af 1277 fik Minoritterne i Konghelle 12 Mark Sterling samt 120 Mark gangbar Mynt til deres Klosterbygning. I 1291 gav Paven de 4 Franciskanerklostre i

---

[1]) Saml. til N. Folks Hist. II. 71. Orig. i danske Geheimearchiv.

[2]) Norske Registr. i Affkr. I. 258.

[3]) Endnu kan mærkes, at det vel var i dette og ikke (som Wieselgren II. 37 antager) i Minoritterklostret i Konghelle, at Birgittinernes Generalconfessor i Klostret Paradisus ved Florens Lucas Johannis 1429 blev begraven, efter at være død paa Bahnus paa sin Hjemreise fra et Generalkapittel i Vadstena. (Diar. Vadst. p. 73.)

[4]) Danm. Hist. IX. 603. Langebek i Script. Rer. Dan. IV. 421 siger kun, at Klostret i Konghelle ikke kan være ældre end 1230, da Minoritterne først i dette Aar kom til Norge. — Dette Kloster nævnes af Wieselgren II. 37, forveksles af Munthe og Holmberg med Kastelle Kloster, og forbigaaes ganske af Rhyzelius og Odman.

[5]) Script. Rer. Dan. IV. 421. VI. 572. V. 519. Script. Rer. Svec. I. 34. 68. 75. 79.

Oslo Stift (Oslo, Tønsberg, Marſtrand og Konghelle) Afladsprivilegium [1]). — Kong Magnus og Dronning Blanka gave i deres norſke Teſtamente 1347 100 Mark Penge til Deling mellem Norges Minoritterkloſtre, hvoraf altſaa dette og bar faaet ſin Lod. Den ſidſte Notits om dette Kloſter er af 6te Decbr. 1498, da Norges Riges Raad holdt Retterthing her, og afſagde Dom over Arild Kanes Mordere paa Søndmøre [2]). Konghelle By brændte i Kong Frederik den I's Tid, og med den Graabrødre Kloſter, ſom derpaa ſtod øde, hvorfor Kongen befalede Høvedsmanden paa Bahuus Hr. Klaus Bilde at nedbryde de gjenſtaaende Mure af Kloſtret, og anvende dem til Slottets Befæſtning [3]).

2. Til Minoriternes Kloſter i Marſtrand kjender man endnu mindre. Afladsprivilegiet af 1291 viſer, at det dengang var til, og 1368 blev det tilligemed Byen afbrændt af hanſeatiſke Sørøvere fra Kampen [4]). 1423 nævnes Johan Plattoſſlagere ſom Kloſtrets Gardian i et paa Thjørn udſtedt Skiftebrev [5]), og i 1458 holdt Ordenen her ſit Provindſialkapittel [6]). Endnu i Odmans Tid (1740) ſtode dette Kloſters Ruiner paa Marſtrands Kirkes Grund ſønden for Kirken, og denne Deel af Kirkegaarden benyttedes ligeſom Graabrødrenes Tomt i Tønsberg til Fattiges Begravelſe, og kaldtes den frie Kloſterjord. Maaſte er og Marſtrands nuværende Kirke den forrige Kloſterkirke; thi den er meget gammel, bygget i Rundbueſtiil, ſom det ſynes fra 13de Aarhundrede, og dog er det af Oyſteins Regiſter temmelig klart, at Marſtrand endnu omtrent 1400 ingen ſærſkilt Sognekirke havde, efterſom en ſaadan ikke deri omtales [7])

3. Paa Gaarden Skoien (Skodin) øſtenfor Oslo ſkal efter Merchs Beretning have været et Filialkloſter under Nonneſeter i Oslo, der brugtes ſom Aſyl for de Nonner, ſom i Hovedkloſtret havde forſeet ſig. Men

[1]) Wadding Annal. Minor. V 271. Kloſtret kaldes der Koarlenge, ſom ſandſynligt maa være Konghelle, ſjønt Merch fortæller ret om det af ham anførte Skjærs Kloſter i Vetteberet [illegible] 9,v 13)

[2]) Danſke Geheimearch[illegible]

[3]) Udat Brev i M[illegible]

[4]) Suhm. XIII [illegible]

[5]) Dipl Nor[illegible]
Seglet m[illegible]

[6]) Script[illegible]

[7]) Odm[illegible]
den [illegible]
(B[illegible]

lt at tale om, at man i den katholſke Tid aldrig kan paa en faa-
n Maade have ſkilt de faldne eller ulydige Nonner fra Konventet, og
ved ſat Lægmand iſtand til at holde Regnſkab med Sædeligheden i
oſtret, ſaa ſtrider denne Fortælling mod Øysteins Jordebog (fol. 113),
lge hvilken hele Gaarden Skøien i 1396 lagdes til Biſpeſtolen, hvor-
da kun en ubetydelig Deel af Skodin mageſkiftedes fra Nonneſeter.

4. Mariæ Hoſpital paa Hofvin (Hofvinar spital), ligeledes ved Oslo, ſtaar derimod ſnarere i Berørelſe med Kloſtervæſenet. ts Jordegods har ſtaaet i Øysteins Regiſter ved Akers Kirke [1]), men te Læg er i ſenere Tid tabt, og man kan altſaa derfra kun ſlutte, at Akers Kirke tilhørte Nonneſeter i Oslo, maa ogſaa Hofvins Spital e hørt derunder; Akers Sognepreſt har da maaſke ved denne af Akers ke vedligeholdte Stiftelſe holdt en Vicarius (mansionarius), der ſom rſtander for et Kloſterhoſpits har opfyldt Nonneſeters Gjæſtfri-spligt, og befriet Kloſtret ſelv for Indtryk af Pilegrime og andre iſende.

5. Paa Gaarden Blakkeſtad, øverſt i Aſker ved Fjorden, var er Mørchs Beretning et lidet Filialkloſter for 4—5 Munke, og en rdyðning i Jorden kaldes endnu Munkedammen. Den var den bekjendte bbung-Høvdings Gudolfs Ættegaard, og er maaſke ved hans Under-ng ſom forbrudt Gods kommer under Kronen, og derfra til Nonneſeter Oslo, ſom eiede den hele Gaard i 1396. Har den, ſom rimeligt er, ret Bugaard under dette Kloſter, lader baade Dammen og Sagnet ſig ſtrækkelig forklare; men det er dog troligt, at her tillige har været et Nonneſeter underholdt Hoſpits; thi før den nuværende Landevei llem Chriſtiania og Drammen anlagdes, reiſte man først til Baads ver Fjorden fra Oslo til Egnen om Blakkeſtad, og derfra Rideveien r Fjeldet til Lier [2]).

6. Ekra (Skeid) i Sørum, Aſak i Skedsmo og Nanneſtad

[1]) Oſl. Regiſt. fol. 143. b. Lignir þeir sem liggia til Hofvinar spital standa skrifaðir eyðr Akrs kirkju. Mørch anſører, at her ſkal have været et Jo-hanniter-Hoſpital, men derom findes ingen Oplysning, ligeſom Hof-vins Kirke og Biſpeſtolen gjør det lidet rimeligt.

[2]) Dipl. Norv. VI. 728—729. Øysteins Reg. fol. 144. I Jens Bjelkes hans Reiſe paa Viſitats til Lier og Veſt-[illegible] Blakkeſtad har været noget mere end en al-[illegible] ſlutter deraf, at Gaarden efter Reformationen [illegible]abel, Slotsſkriver paa Agershuus, 24de Aug. 1605.)

Oslo Stift (Oslo, Tønsberg, Marstrand og Konghelle) Afladsprivilegium [1]). — Kong Magnus og Dronning Blanka gave i deres norske Testamente 1347 100 Mark Penge til Deling mellem Norges Minoritterklostre, hvoraf altsaa dette og har faaet sin Lod. Den sidste Notits om dette Kloster er af 6te Decbr. 1498, da Norges Riges Raad holdt Retterthing her, og afsagde Dom over Arild Kanes Mordere paa Sondmøre [2]). Konghelle By brændte i Kong Frederik den 1's Tid, og med den Graabrødre Kloster, som derpaa stod øde, hvorfor Kongen befalede Høvedsmanden paa Bahuus Hr. Klaus Bilde at nedbryde de gjenstaaende Mure af Klostret, og anvende dem til Slottets Befæstning [3]).

2. Til Minoriternes Kloster i Marstrand kjender man endnu mindre. Afladsprivilegiet af 1291 viser, at det dengang var til, og 1368 blev det tilligemed Byen afbrændt af hanseatiske Sørøvere fra Kampen [4]). 1423 nævnes Johan Plattoslagere som Klostrets Gardian i et paa Thjørn udstedt Skiftebrev [5]), og i 1458 holdt Ordenen her sit Provindsialkapittel [6]). Endnu i Odmans Tid (1740) stode dette Klosters Ruiner paa Marstrands Kirkes Grund sønden for Kirken, og denne Deel af Kirkegaarden benyttedes ligesom Graabrødrenes Tomt i Tønsberg til Fattiges Begravelse, og kaldtes den frie Klosterjord. Maaske er og Marstrands nuværende Kirke den forrige Klosterkirke; thi den er meget gammel, bygget i Rundbuestiil, som det synes fra 13de Aarhundrede, og dog er det af Øysteins Register temmelig klart, at Marstrand endnu omtrent 1400 ingen særskilt Sognekirke havde, eftersom en saadan ikke deri omtales [7]).

3. Paa Gaarden Skøien (Skoðin) østenfor Oslo skal efter Mørchs Beretning have været et Filialkloster under Nonneseter i Oslo, der brugtes som Asyl for de Nonner, som i Hovedklostret havde forseet sig. Men

---

[1]) Wadding Annal. Minor. V. 271. Klostret kaldes her Konolenge, som tydeligt maa være Konghelle, skjønt Merch forklarer det om det af ham antagne Skjærs Kloster i Vetteherred (nedenfor No. 12).

[2]) Danske Geheimearchiv. Danske Mag. 3die Række. II. 29.

[3]) Udat. Brev i Norske Registr. i Afskr. I. 463.

[4]) Suhm. XIII. 612. 672. Sartorius Urspr. d. Hansa ved Lappenberg II. 697.

[5]) Dipl Norv. III. No. 666. Holmbergs Bah. Beskr. III. 432, med Træsnit af Seglet med Omskrift: S. conventus fratrum minorum in Malstrand.

[6]) Script. Rer. Dan. V. 519.

[7]) Odman i Bohusläns Beskrifn. 107 antager ligeledes Marstrands Kirke for den forrige Kloster-Kirke, og oplyser, at ifølge en nu overkalket Indskrift i Choret er Kirkens Bygning (Ombygning?) fuldført i 1460.

ikke at tale om, at man i den katholske Tid aldrig kan paa en saadan Maade have skilt de faldne eller ulydige Nonner fra Konventet, og derved sat Lægmand istand til at holde Regnskab med Sædeligheden i Klostret, saa strider denne Fortælling mod Øysteins Jordebog (fol. 113), ifølge hvilken hele Gaarden Skøien i 1396 lagdes til Biskopestolen, hvortil da kun en ubetydelig Deel af Skodin mageskiftedes fra Nonneseter.

4. Mariæ Hospital paa Hofvin (Hofvinar spital), ligeledes tæt ved Oslo, staar derimod snarere i Berørelse med Klostervæsenet. Dets Jordegods har staaet i Øysteins Register ved Akers Kirke [1]), men dette Læg er i senere Tid tabt, og man kan altsaa derfra kun slutte, at da Akers Kirke tilhørte Nonneseter i Oslo, maa ogsaa Hofvins Spital have hørt derunder; Akers Sognepræst har da maaske ved denne af Akers Kirke vedligeholdte Stiftelse holdt en Vicarius (mansionarius), der som Forstander for et Klosterhospits har opfyldt Nonneseters Gjæstfriedspligt, og befriet Klostret selv for Indryk af Pilegrime og andre Reisende.

5. Paa Gaarden Blakkestad, yderst i Aker ved Fjorden, var efter Mørchs Beretning et lidet Filialkloster for 4—5 Munke, og en Fordybning i Jorden kaldes endnu Munkedammen. Den var den betjendte Ribbung-Høvdings Gudolfs Ættegaard, og er maaske ved hans Undergang som forbrudt Gods kommer under Kronen, og derfra til Nonneseter i Oslo, som eiede den hele Gaard i 1396. Har den, som rimeligt er, været Bugaard under dette Kloster, lader baade Dammen og Sagnet sig tilstrækkelig forklare; men det er dog troligt, at her tillige har været et af Nonneseter underholdt Hospits; thi før den nuværende Landevei mellem Christiania og Drammen anlagdes, reiste man først til Baads vestover Fjorden fra Oslo til Egnen om Blakkestad, og derfra Rideveien over Fjeldet til Lier [2]).

6. Skea (Skeið) i Sørum, Asak i Skedsmo og Nannestad

---

[1]) Øyst. Regist. fol. 143. b. Eigner þeir sem liggia til Hofvinar spital standa skrifvaðar vidr Akrs kirkju. Mørch anfører, at her skal have været et Johannitter-Hospital, men derom findes ingen Oplysning, ligesom Hofvins Forhold til Akers Kirke og Biskopestolen gjør det lidet rimeligt.

[2]) Munchs Norske Folks Hist. III. 728—729. Øysteins Reg. fol. 144. I Jens Nilssøns Visitatsberetning omtales hans Rejse paa Visitats til Lier og Vestfold ad den ovennævnte Vei. At Blakkestad har været noget mere end en almindelig Bygaard, synes og at styrkes deraf, at Gaarden efter Reformationen særskilt forlenedes til Anders Stabel, Slotsskriver paa Agershuus, 24de Aug. 1550. (Norske Registr. i Afskr. I. 305.)

i Sognet af samme Navn, samtlige paa Romerike 1—2 Dagsreiser fra Oslo, opføres ligeledes af Mørch som Filialklostre; men kun om det sidstnævnte gives nogen Underretning, og selv denne er ikke ganske sikker. I Registr. af 1622 nævnes nemlig ved 1351 en Gave af 3 Markebol i Gaarden Enger i Nannestad til Nannestads Kloster, hvilket vi dog efter det S. 76 Anførte ligesom Asak og Skea [1]) antage for Hospitier, da de dertil ligge saa høist beleiligt paa Veien til Nidaros. Men naar Mørch omtaler et Skjøde af 21de Juni 1575, hvori „Stees Kloster i Stedsmo" nævnes, saa er dette uden Tvivl en Forvexling af hvad ovenfor S. 461 er meldt om Skiens Klostergaard [2]).

7. Paa en liden Holme i Ekernvandet under Gaarden Hesthammer i Hof paa Vestfold beretter Strøm (Egers Beskrivelse 76), at der skal have været et Kloster; men Stedets afsides Beliggenhed gjør det lidet sandsynligt, at her har været noget Hospits, og da der ikke kan være Tale om noget selvstændigt Kloster her, maa man vel, saafremt der paa Hesthammersøen har været nogensomhelst Bygning fra den katholske Tid, nærmest gjette paa et Bedehuus eller et lidet Herberge, hvori de faa Reisende, som over Ekernvandet droge mellem Vestfold og Eker, kunde søge Ly for Uveir. Men selv et saadant synes i denne Egn lidet nødvendigt. — Paa Klosterseter Annergaard i Høijord Sogn paa Vestfold, omtaler Mørch et Kloster, hvorom forøvrigt Sagn paa Stedet Intet veed, ligesaalidt som her findes nogensomhelst Levning af et Kloster. Sandsynligviis er det derfor alene Navnet, som her har ledet Mørch, og dette henpeger simpelt hen paa, at denne Gaard i sin Tid har tilhørt et eller andet Kloster, hvorfra den senere ved Salg eller Mageskifte er kommen til Andebos Prestebord. — Noget anderledes forholder det sig maaske med Venstøb Gaard ved Skien. Et Sagn paa Gaarden fortæller, at der paa den Part deraf, som kaldes Erlands-

---

[1]) Paa Gudleifs-Asak laa en Høgendes-Kirke eller privat Kapel, som maaske har givet Anledning til Klostersagnet. Gaarden Skea gik ved et Jordskred ud i Glommen 1798; men ifølge en Indberetning af 1745 stod her da „en ældgammel Træbygning, som synes at have været et gammelt Munkekapel, hvis Lafter istedetfor Mose var belagt med rødt og blaat Klæde." (Kallske Saml. p. kgl. Bibl. i Kbhvn. No. 200 fol.)

[2]) Schøning beretter i sin utrykte Reise, at der ved Hurdalsvandet (Øvre-Romerike) findes et Dalstrøg, Klosterdalen, hvoraf han slutter, at her har været et Kloster og formodentlig en Kirke; men Navnet antyder kun, at et Kloster, nærmest Hovedøen, har eiet dette Strøg.

Venstøb, skal have været Kloster i ældre Dage. Ingen Deel af denne Gaard sees at have tilhørt Gimsø; følgelig har neppe noget Hospits under dette Kloster ligget her. Derimod hørte i det Mindste en Deel af Venstøb til Gerpens Præstebord, og det er derfor muligt, at Oslo Domkapittel, af hvis Midte Provsten i Gerpens Provsti stedse valgtes, her kan have underholdt et Hospits, da der ved Skien blev et nødvendigt Hvilepunkt for Pilegrime fra Østlandet, der ad den sædvanlige Vei gjennem Vestfjeldene droge til Bergen. — Dette Hospits laa i saa Fald i en Dagsreises Afstand fra Nanset (Nönnusetr, Nannas eller Nonnernes Sæde?) ved Laurvig, hvor ligeledes et dunkelt, maaske af Navnet opstaaet Klostersagn findes, og hvorfra man har korte 3½ Miil til Tønsberg med dets Klostre og Hospitaler.

8. Man har hidtil paa Müllers Autoritet (Beskr. over Tønsberg S. 33—34) antaget, at Olafsklostret i Tønsberg laa paa Gaarden Teige paa Nøterøen ligeoverfor Tønsberg, uden at mærke, at han i Beviset herfor modsiger sig selv. Til hvad ovenfor S. 447 er anført om, at Olafsklostret laa i selve Byen ved Bryggerne, skulle vi her føie, at Gaarden Teige i Middelalderen tilhørte Oslo Biskopper, som der ofte opholdt sig under Visitatser paa Vestfold, hvorfor den almindelig kaldes Teige Biskopegaard, som stod under Opsyn af en Raadsmand, og da Biskop Anders Muus af Oslo havde nedlagt denne Værdighed, nød at beholde Indtægterne af en Deel af Stiftet, opholdt han sig her, og skrev sig episcopus Tegensis (Biskop paa Teige) [1]).

9. I Borgesysel omtales Klostre paa mange Steder, men saavidt jeg kan finde, har man ikke kjendt nogen af dem, førend J. N. Wilse først i forrige Aarhundrede nævner dem i sine Topografier over Spydeberg og Eidsberg. Imidlertid synes deels Stedernes Beliggenhed, deels Levninger af Bygninger m. v. at gjøre det sandsynligt, at idetmindste nogle af dem maa anses som Hospitier eller Filialklostre. — Paa Vestsiden af Glommen omtales Klostre ved Helene (Helin, Heli) Kirke i Spydeberg, paa Gaarden Borge tæt ved Raade Kirke, og ved Onsø Kirke. Om det sidste har jeg Intet kunde finde [2]); om Borge fortæller

---

[1]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 58 No. 3, 75 No. 1. 14., 79 No. 6. o. fl. St. Münch. Dipl. No. 3164. 3172. 1601. Dipl. Norv. I. No. 558. 593. II. No. 44. III. No. 409. 419. 506.

[2]) Maaske støtter det sig ligesom Pontoppidans Stummekloster (for Nunnekloster) i Oslo, alene til en Skriv- eller Trykfeil hos Gebhardi, som i Norges Historie I. S. XLVI opfører Onsø Kloster istedetfor Onsø Len eller Skibrede.

Mørch, at der fra samme skal have gaaet en Løngang til Raade Kirke. Skjønt her kan have været et Klosterhospits under Værne, midtveis mellem dette Kloster og Sarpsborg, gives der dog forøvrigt Intet, som stadfæster en saadan Formodning. Med Hensyn til Helene haves dog nogle Oplysninger. Wilse har ikke vidst noget om Helene Kloster [1]), men Mørch omtaler det som et Filialkloster. Af Øysteins Register fol. 97. b seer man, at Helene Kirke har eiet Jordegods og havt særskilt Præst. Dens Omtale i denne Jordebog beviser, at den har hørt under Oslo Biskops Myndighed, hvilket og sees af en Dom af 1401 mellem Thorgeir Thorgeirsson, Kannik i Oslo „paa Helenes Kirkes Vegne", og Eilif Tholfsson, som fradømtes en Deel af Gaarden Nærvaug, da Thorgeir bevidste baade af gamle og nye Registre, at Gaarden havde ligget til Kirkens Bygning [2]). Den har været og er endnu en Gave- og Lovekirke, som hovedsagelig vedligeholdes ved milde Gaver, og hvortil endnu i de senere Aar Løfter gjøres i Sygdom og Nød. Det er muligt, at her kan have været et Hospits under Oslo Kapittel, skjønt Kirken dertil ligger vel meget af Veien; men rimeligere er det, at en virksom Kilde eller lignende har foranlediget Valfarter hid, for hvis Skyld Kirken er bygget og Præst derved ansat. Valfarterne ophørte ikke med den ufuldførte Reformation, og da Kirken fremdeles havde Sogning og ved Almuens Gaver holdtes vedlige, blev den ikke som andre Kapeller sløifet, men gik over til Sognekirke for Stiftets mindste Sogn [3]).

10. Paa Glommens Østside nævnes af Wilse og Mørch 5 Klostre. Nordligst af disse er Langseter Johannitter-Hospital [4]) i Throgstad,

---

[1]) Beskrivelse over Spydebergs Præstegjeld S. 508. „Heli eller Helene Kirke er en Lovekirke af Træ. Anledning til saadant Løfte veed Ingen." — Han var selv, som bekjendt, Præst paa Stedet.

[2]) Dipl. Arn. Magn. fasc. 39 No. 1.

[3]) I Pontoppid. Annaler III. 409 berettes, at „det norske Kloster Helene Kirke" i 1567 forlenedes til Bjørn Kaas. Denne danske Rigsraad sendtes i dette Aar til Norge og ledede Krigsforetagenderne der, men vi kan ikke finde, at han har havt eller i d. A. faaet noget Len i Norge. Men dersom her ikke menes Allehelgens Klosters Gods i Lund, der stundom kaldes Helene Kirke, vilde denne Forlening styrke Formodningen om, at Helene i Spydeberg har været mere end et almindeligt Kapel.

[4]) Ifølge Mørchs Angivelse. Wilse i Spydebergs Beskrivelse S. 343 omtaler en Bygning paa Langeseter, „saa gammel, at man regner den fra Jutulernes Tid," to Stokverk høi, Vægstokkerne sammenlagte med Vadmel istedetfor Mose, og Kjælderen af usædvanlig tyk og høi Graasteensmuur.

omtrent ½ Miil S. O. fra Dierens Udløb. Beliggenheden er ſaaledes ke uhenſigtsmæssig ſom Hvilepunkt for dem, der fra Borgeſyssel ſkulde ved Dieren til Romerike, fra hvis formodede Hoſpitier paa Aſak eller Aka Langeſeter ligger en kort Dagsreiſe; men forøvrigt maa Mørchs Beretning ſtaa derhen. — Omtrent 1 Miil S. V. herfra ligger i Eidsberg Sogn, neppe en Fjerding fra hinanden, Gaardene Slitu, Thorkelsrud og Lekum. Ved den førſte Gaard laa i ældre Tider Thenols Kirke, der paa Biſkop Øyſteins Tid havde ſin egen Preſt, men ſom ei ſynes at have havt noget Sogn. Et Brev af 1332, hvori er berettes, at Abbed Albrekt i Hovedø under et Ophold paa Eidsberg ed derfra til Thenol for at ſpiſe [1]), kunde vække Formodning om, at er har været et Hovedøen tilhørende Hoſpitium, men Kirkens Omtale den røde Bog modſiger dette. Til Oplysning om Thenols eller The=ors Kirke i det Hele er derimod en Lagthingsdom af 28de Juni 1592 ærkelig. En Bonde Einar Thallaksſøn paa Kiſerud i Eidsberg havde ngivet for Statholderen Axel Gyldenſtjerne, at Henrik Hansſøn paa Bletner, Jon Bjørnsſøn paa Slitu og Rasmus Reiersſøn paa Mo ſamtlige Nabogaarde om Thenol) og deres Forældre havde for 30 Aar iden, da Thenol Anner blev øde, uden Lov og Dom tiltaget ſig Kir=ens Gods, ſom derfor Statholderen paa Kongens Vegne indtalede hos Bønderne, der mødte i Oslo for Thjoſtolf Baardsſøn til Blegen, Oluf Halde til Thom, ſamt Agders, Frederiksſtads og Tønsbergs Lagmænd g Oslos Borgermeſter og Raad. De Indſtevnte beviſte med irettelagte Skindbreve og de ældſte Mænds Udſagn, at Thenor Kirke var de=es rette og ſande Odel, funderet og ſtiftet af deres For=ældre (d. e. Forfædre), ſamt at disſe havde bygget den for deres egne Penge. Paa Gyldenſtjernes Anmodning mødte Superintendenten Mag. Jens Nilsſøn i Retten „med Oslo Kapittels røde Bog", og lod gran=givelig forfare og efterſøge, om Thenors Kirke eller noget dens Gods havde fordum været derudi indſkrevet, hvilket ikke i nogen Maade er be=fundet [2]). Da Angiveren ikke i ringeſte Maade kunde beviſe, at Kirken tilhørte Kongen, dømtes Thenols Kirke med Gods at være de Indſtevn=es ſande Odel, til evig Eiendom efter deres Breve og lange rolige Bævd, og Einar dømtes at betale dem og Sognepreſten Koſt og Tæ=ring, ſamt at bøde til Kgl. Maj. fire Mark for ſin Mund, og aldrig

---

[1]) Dipl. Norv. II. No. 193. Ovenfor S. 409.

[2]) Dette er mærkeligt nok, da Thenols Kirkes Gods virkelig findes deri fol. 95. a.

mere herefter at staa til Troende i nogen Maade. Atter i 1620 (
des Paastand paa, at Eierne skulde have Kirkegodset forbrudt, fo
ei havde holdt Kirken ved Magt, saa der ei var holdt Messe der i n
Aar; men denne Sag afvistes, indtil den forrige Dom af 1592
underkjendt [1]). Da hiin Dom er støttet til den urigtige Forud
at Thenols Kirke ikke findes i den røde Bog, beviser den vel in
Kirken oprindelig har været Odelsgods, altsaa en Høgendes-Kirke,
selve Vidneprovet og de irettelagte Breve gjøre dette rimeligt, li
Dommen viser, at der i 1592 ikke var nogetsomhelst Sagn om
Kloster paa dette Sted; og da Henrik Sletner opregner sin Sla
dens Forhold til Tenols Kirke ligetil 1440, er det utroligt, at
Kloster kan have været her. Den Grundvold af et muret Hu
Skridt nordenfor Kirken, som Wilse antager for Klostret [2]), maa
snarere være Præsteboligen. — Om der paa den nærliggende
Thorkelsrud har været et Hospits eller deslige, maa staa d
da man ingen anden Hjemmel har for nogen særegen Bygning der
at Mørch omtaler Spor af Grundmure, i hvilke et Fruentimmer-
rad skal være fundet [3]). — Paa den store Gaard Lekum (før Lek
strax nordvest for Edsbergs Hovedkirke, har der i ethvert Tilfælde
en eller anden gammel Stiftelse. I 1774 fandt man nemlig [4]
Murene af en Bygning, 30 Alen lang, 15 Alen bred og Mu
Alen tyk, af store velbrændte Muursteen paa Graasteens Grund
med Hjørnerne og Aabningerne af Vægsteen. Wilses og Mørchs
retning, at Gaarden har Navn af et Hellig-Legems Kloster
nasterium corporis Christi) støtter sig hverken til Sagn eller til
lig Optegnelse, men alene til hiin Bygning, der dog snarere har
et Hospitium eller en Gildestue, end et Kloster. Mørchs Tilla
Klostret her var af Bernhardinerordenen, maa være urigtig; thi e
stret af denne Orden maatte forekomme i Breve fra Middelal
Men dersom Navnet „hellig Legems" Kloster mod Formodning stø
paa andet end en i sproglig Henseende forkastelig Etymologi af Gaarden
værende Navn, saa antyder dette et Gilde, og ikke et Kloster; thi i

---

[1]) En bekræftet Afskrift af 1716 i Rigsarchivet.

[2]) Beskrivelse af Edsbergs Præstegjeld, i Topogr. Journal II. 46.

[3]) Wilse (anf. St. S. 60—61) har intet herom.

[4]) Wilses Spydebergs Beskr. S. 543—544, samt kobberstukken Grundteg
Bygningen Pl. 1 No. 8. Edsbergs Beskriv. 46—47. Kraft Norges
I. 103. (2den Udg. I. 58.)

tur der, som ovenfor S. 400 er viist, et Hellig-Legems Gilde, ligesom et Alter i Domkirken af samme Navn, medens et Kloster neppe nogensinde er benævnt saaledes. Selve Ruinen, som den af Wilse er aftegnet, (den er nu ganske forsvunden og Hovedbygningen opført derover), ligner og i mærkelig Grad Steenhuset paa Gran (ovenfor S. 394), den ligger ligesom dette nær ved den gamle Fylkeskirke, og har efter al Rimelighed havt samme Bestemmelse, den vi forøvrigt maa overlade senere Tider med større Sikkerhed at udfinde [1]).

11. Rakkestad Kloster og Hospital, 3 Mile Nord for Svinesund, 2 Mile ret Syd fra Langseter, $1\frac{1}{2}$ Miil fra Sarpsborg, omtales ligeledes af Mørch, og det er al Grund til at antage, at der her har været et Hospits i den Pilegrimsvei, der søndenfra over Langseter, Skea, Nannestad og Eidsvold førte til Hammer og Nidaros. For en Deel Aar siden stod nemlig endnu her en ældgammel Tømmerbygning med tømrede Senge langs Væggene, altsaa af samme Indretning, som det S. 395 omtalte Hospits paa Grytting i Fron [2]).

12. Skjærs Kloster i Bahuuslen kjendes kun af Odmans Beretning, at der paa Gaarden Skjær, ikke langt fra Kongsgaarden Vettaland i Sked Sogn nordligst i Landskabet, endnu i hans Tid (1740) sees Levninger af et Kloster, ligesom man endnu finder Spor af Teglsteensmure der. Imidlertid er dette langtfra nok til at bevise et Klosters Tilværelse, medens Beliggenheden atter her, i Nærheden af en ansect Kongsgaard og midt i den alfare Vei, hentyder til et Hospits. Gaarden Skær nævnes oftere i Oysteins Register, men uden Vink om nogen særegen Stiftelse her; noget af Gaarden tilhørte Sked Kirke, medens Resten sees at have været Odelsgods [3]).

13. Ogsaa paa Øen Thjørn har man troet at kunne paavise Klostre paa ikke mindre end 3 Steder. Dette støtter man til Spor af Mure oppe paa 3 Bjergkoller, Svalebjerget, Borgaren og Ka-

---

[1]) De Ornamentstene af Tegl, som Wilse har beskrevet (Spydeb. Beskriv. anf. St.) ligne de i Hovedgens Klosterruiner forefundne Murstene af Kløverbladform, hvormed Klostrets Døre ved Ombygningen i 15de Aarhundrede ere blevne forsynede.

[2]) Mørch vil have fundet, at dette Hospital skyldte en Markebol til Thom Kirke, som Thord Jonsson gav for sin Broder 1387. Men denne Notits synes mistænkelig, og grunder sig vist paa en Misforstaaelse.

[3]) Bohusläns Beskrifv. p. 365. Holmberg Bohusl. Beskr. II. 101 omtaler det ligeledes, men tvivlende. Dyst. Reg. fol. 178. 179. Hospitiet maa have ligget paa Kirkens Deel af Gaarden.

nefjeld, men efter den korte Beretning, som Odman giver, er det langt større Grund til at antage disse Alderdomslevninger for at være af samme Art som de mange saakaldte Forskandsninger, der paa forskjellige Steder i Norge findes oppe paa Fjeldene [1]). Klostre, Hospitier, Gilder eller lignende Indretninger bleve derimod visselig aldrig anlagte paa slige Steder.

[1]) Odman S. 195. Holmberg III. 223 omtaler Ruinen paa Borgaren, som han ligeledes antager for en Befæstning. Han, selv en Thjørnbo, har Intet om Klosterfagn her.

Tillæg og Rettelser.

S. 17. L. 18. Selje Kloster er dog maaske yngre. jfr. S. 345.
— 39. L. 24. af Wulfs Disertats (under J. H. Schrøder) De ordine Crucigerorum s. Teutonicorum eiusque in Suecia possessionibus. (Upsala 1845. 8.) sees, at den tydske Orden har eiet betydelige Besiddelser i Sverige.
— 45. L. 19. før, læs: kort efter. jfr. S. 329. 339.
— 46. L. 6. Provindsen Dacias Franciskaner-Formand kaldtes Vicarius indtil 1517, da han fik Titlen Minister. Script. Rer. Dan. V. 527. Knudsen om Graabr. Udjagelse S. 88.
— 49. Anm. 2. Uden Tvivl var Ordenens Provindsial ogsaa bosat i Norge 1241 Dipl. Norv. I. No. 25.
— 68 Lin. 2 nedenfra i Texten udgaar: Stavanger; jfr. S. 45 og 391 No. 3.
— 73. I Kalls Haandskr. No. 223 p. kgl. Bibl. i Kbhvn. findes nyere Oversættelser af 6 kongelige Værnbreve for Salekarlen paa Drivstuen, som i dis kaldes Salestuen, Neste Stuen, Nedrestuen paa Dovrefjeld og Tarfuestuen. Brevene ere af Magnus Eiriksson, Haakon Magnusson og Christiern I, og „forekom Kong Frederik IV paa hans Reise over Fjeldet i Aug. 1704. Hvor Originalerne nu findes, er ubekjendt. I en Underretning fra Fogden anføres det Inventarium, som tilhørte Drivstuen og „findes lagt til den Anno 1270 af Kong Magnus Haakonsson". (Meddeelt af N. Nicolaysen).
— 79. L. 12. Det her opgivne Antal af svenske Klostre er taget af Wieselgrens Disputats. Den paalidelige Anjou kjender imidlertid kun 46 sikre Klostre Sverige og Finland, de senere tagne norske og danske Landskaber fraregnede.
— 113. S. 7. Aarmanden forekommer i Dipl. Norv. II. No. 151 under Navn landskyllda munkrinn.
— 114. nederst. Paverne Alexander IV og Urban IV overdrog Korstogs-Præ

len i Norge til Prædikebrødrene, men da deres Provindskal var en Udlænding, fik Kong Haakon 1261 Tilsynet hermed overdraget til Erkebiskoppen af Nidaros. Dipl. Norv. I. No. 54. 56. 57. Keysers Norske Kirkes Historie I. 434.

S. 119. L. 3 nedenfra i Texten. Abbed Sigurd af Selje blev 1238 af Erkebiskoppen valgt til Biskop i Skalholt og Botolf Munk i Helgeseter til Biskop i Hole.

— 126. L. 20. Efter „Norge" tilføies: hvorfor ogsaa Antallet i 1496 nedsattes til 32; jfr. S. 307.

— 127. Til Anm. 1. føies: Ligesaa findes i 1ste Udg. af dette Skrift S. 225 en Grundtegning af Halsnø.

— 140 kan mærkes, at Optegneren af Maria Sögur (Haandskr. No. 11. 4to p. kgl. Bibl. i Stockholm) beretter, at han har nedtegnet nogle af de deri anførte Jærtegn efter Anmodning af Abbeden i Lyse og hans Brødre.

— 143. L. 22. „hvor han siden blev Abbed" udgaar; jfr. S. 410.

— 197. Anm. 7. tilføies: jfr. og P. Clausens Norges Beskr. S. 94—95.

— 198. L. 6 tilføies: ligesaa nedenfor Kvernes Kirke paa Nordmøre paa et Sted, som endnu i Schønings Tid kaldtes Gildevold.

— 198. Anm. 4. Den omtalte Gilde-Skik er af 1544, trykt i Overs. af Christian IIIs Historie II. 381, og viser, at der har været et Gilde i hvert Fylke.

— 206. Anm. 5. Slutningen udgaar, da Klemet aabenbart ikke var Klostermand.

— 213. Til Citaterne i Anm. 2. bør føies: P. Clausens Norg. Beskr. S. 89.

— — L. 12. Ganske øde har Holms Kloster maaske dog ikke ligget; thi i Brev af 4de Febr. (1536) fra Throndhjem til Eske Bildes Frue Sofia Krumedike, som da var hos sin paa Tutersen fangne Mand, melder Hans v. Holte, at to af hendes Tjenere have af Erkebiskoppen faaet Kvarteer (ere beskikkede hos) Abbeden i Holm. (Brev i Saml. t. Danske Adels Hist. fasc. 7. kgl. Bibl. i Kbhvn.) Maaske har Abbeden dog da havt Bolig i Byen.

— 218. L. 21. 16** læs 1617; (Christen Thomesøn Sehested (1617—1627); Henrik Wind fra 1627. (Spørgetegnene ved 1648 udgaa.)

— 221. L. 3 tilføies: Botolf Munk i Helgeseter blev i 1238 af Erkebiskoppen valgt til Biskop i Hole paa Island (Keysers Kirkehist. I. 407.)

— 238. L. 18—20 og 24 ff. Sagaens Udtryk om Abbed Sigurd er misforstaaet. Meningen er, at Kongen ansaa ham uskikket til Erkebiskop, blandt andet fordi han alt var affat (appellabr) fra det Embede, han før havde havt, nemlig som Abbed i Tautra, i hvilken Anledning han nu var udenlands.

— 245. Anm. 1 i Enden tilføies. Ifølge Pontoppidans Annal. I. 367 døde Abbed Matthias (af Tuters) kort efter Reformationen.

— 248. L. 8. Da Peter var Skules ægte Søn, havde han ingen Odelsarveret, hvorfor den derfra hentede Grund bortfalder, medens Stiftelsesaaret 1226 derved bliver saa meget rimeligere.

— 253. L. 15 ff. De Adelsmænd, der i Christian den 4des sidste Tid vare forlenede med Reins Klosters Gods vare: Steen Villumsøn 1628—1640, Iver Priis paa Livstid (1640—1645), Melchior Oldeland (1645—1646) o. s. fr. Derimod var paa samme Tid Reins Klosters Tiender, som Steen Villumsøn havde tiltaget sig, i 1639 frataget ham, og nu som forhen lagt under Throndhjems Gaard, hvis Lensherrer Olaf Parsberg, Frederik Urne og Eftermænd havde dem. Herved bortfalde Uovereensstemmelserne, og Anm. 2. kan følgelig udgaa.

— 266. L. 16 tilføies: I 1291 fik han Befaling af Paven i Forening med en Kan-

nik ved Apostelkirken at undersøge Oslo Minoritters Klager over Biskoppen og Kapitlet i Oslo, og at indstevne disse for Pavens Domstol. (Dipl. Norv. III. No. 31.) Af Dipl. Norv. IV. No. 16, sees, at han oprindelig har været pavelig Dommer i den vidtløftige Sag, som da stod paa mellem Biskop Arne af Stavanger og hans Kapittel.

S. 272. L. 1. Andsinn læs Andsinn.

— 280. L. 4. Vilhelm læs Vilkin.

— 339. Anm. 1. Brevet er trykt i Dipl. Norv. I. No. 1092.

— 346. L. 2. tilføies: Sigurd Detmarsson, før Abbed i Selje, blev 1288 af Erkebiskoppen valgt og viet til Biskop i Skalholt. (Keysers Norske Kirkes Hist. I. 407—409).

— 352. L. 4. 1ste August, læs: 29 Juni.

Register.

relſer, Birgittas. 54. 62.
)indſial. 49. 438.
ıb Gaard. 315. 316.
e Venner. 42. 44. 173.
og (sálaskrá) 99. 281.
ebiſe i Gimsø. 457. Ellifs-
ionne. 316.
Birgittiner. 291. Prior 438.
)enes Gilde. 198.
Prior i Oslo. 439.
og Priorer, deres Valg. 87.
223 f. 226. 270. 272. 317.
). valgte til Biſkopper 119.
). 238 f. 280. 328. 347. 448.
. verdslige Stilling 91. 115 f.
nger 112. 114 ff. 137 ff. Or-
Tittel 120.
ı Prior i Oslo. 441.
Kloſtrenes. 105 ff. 382 f.
).
dulgentia) 44. 61. 66. 84. 86.
f. 268. 279. 308. 321. 324.
).
ing af Boger. 141 f.
g. 153.
e. 425.
Kloſter. 258. ſe Selje.
ıs, Kloſter i England. 207.
Helgen. 345.
Abbed i Hovedø. 407. 409.
:r Abbed i Lyſe. 351 f.
p i Grønland. 276.
Spital. 76. 376. 394.
:gens Hoſpital i Bergen. 4.
)11.
aarlig, til Kloſtre. 54. 62.
2 f.

Almuens Forhold til Munkene. 170 f.
Alſtahaug Hoſpital (?) 77. 254.
Altere i Kloſtrene. 129. 275. 411.
Alvaſtra Kloſter. 349.
Amund Abbed i Halsnø. 369.
Andor Abbed i Hovedø. 410.
Andreas Abbed i Hovedø. 410. Abbed i Lyſe. 355. Lector. 335. Munk. 416.
Andver Abbed i Hovedø. 402.
Andvorſkov Kloſter. 37. 462. 464.
Annas Gilde. 262. 400. 441 f.
Antal Munke i Kloſtrene. 39. 56. 59 f. 94. 126. 234. 287. 307. 317. 441.
Antonii Kirke og Kloſter i Hammer. 66. 376. 390.
Antonius Munk. 176.
Antonsmunke. 55 f. 320 ff.
Apoſtelkirke i Bergen. 260 ff.
Arnbjørn Abbed i Utſtein. 378.
Arne Abbed i Holm. 209 f. Abbed i Lyſe. 352 ff. Abbed i Utſtein. 382. Gunnarsſøn. 484. Magiſter. 168. 408 f. Munk. 208. 233. 257. Prior i Kaſtelle. 482.
Arnfinn Abbed i Utſtein. 378.
Arngrim Abbed. 336. Munk. 224.
Arnſtein Abbed i Tønsberg. 449.
Arnulf Steinarsſøn Abbed i Hovedø 410 ff.
Arvid Prior i Elſeter. 225. Munk 293.
Aſak Hoſpits (?). 76. 397. 487.
Asgaut Abbed i Holm. 203.
Askatin Abbed i Hovedø. 404.
Aslak Cuſtos. 454 f.
Aſtrad Provindſial. 341.
Aſtrid Nonne. 215.

Asylret (jus asyli). 84. 227.
Audun Abbed i Hovedø. 406—408. Prior. 239.
Augustinere 19 ff. 55. 219. 323. 359. 377. 474. 480.
Austr at brœdra i Oslo. 52. 443.
Avaldsnes Kollegiatkirke. 375.
Baard Abbed i Hovedø. 406. Abbed i Tautra 239. Abbed i Jonskloster. 324.
Bagge, Anna Olafsdatter, Abbedisse 310 ff.
Bakke Kloster. 18. 189. 214—219.
Bandsættelse. 95. 166. 288. 333. 336. 368. 379 f. 403. 445.
Barbara Thorkelsdatter, Nonne. 312.
Barfodmunke. 42. 323. 444. se Augustinere og Franciskanere.
Baugeid, Abbedisse i Gimsø. 456.
Befalingsmænd over Klostre, se Forstandere.
Befæstning af Klostre. 134. 310. 385.
Bekkaskog Kloster. 33. 34. 448. 474.
Beleiring, Klostres. 213.
Benedicta Jonsdatter Abbedisse i Bakke. 216 f.
Benedikt Abbed i Tønsberg. 449. Munk. 294.
Benediktinere 14 ff. 264. tabe Anseelsen i Norge. 282 ff.
Benediktinerinder. 16. 214. 425. 456.
Beneficerede Gods's Oprindelse. 100.
Bergen plyndret. 279.
Bergens Stift. 259 ff.
Bergverksdrift. 460.
Bernhardinere se Cistercienſere.
Betaling for Klosterfolks Optagelse. 56. 93. 94. 102. 293. 426 ff.
Biavl. 155.
Biblioteker. 139. 145 f.
Birger Abbed. 239.
Birgitta, den hellige. 53 ff. hendes Helgendag. 293. Olreksdatter, Abbedisse. 304. 306. 417 f.
Birgittas Huus. 64. 305.
Birgittinerne 53 ff. 83. forplantes til Norge. 281—293.
Biskopper beskytte Munkene. 90 ff. give Love for dem. 93. gaa i Kloster. 119.
Biskopsthing, se Provindstalmøde.
Bjarne Abbed i Høvedø. 413. Abbed i Jonskloster. 327. Lodinsøn. 340. Prior i Helgeseter. 223.
Bjelke, Jens Tillufsøn. 214.
Bjørn Abbed (Ritabjørn). 203 ff. Prior i Nidaros. 232.
Blakestad Hospits (?). 76. 397. 487.
Bo Abbed i Hovedø. 414—416. (Boecius) Munk. 231.
Bokenes Kirke 474 ff.
Bolt, Aslak, Erkebiskop 284 ff. Cecilia Haakonsdatter 429. Gudrun Haakonsdatter 430 ff.
Borgaren Fjeld 493.
Borge Hospits (?) 76. 397. 490.
Borgelele se Nathold.
Borgund Kirke 257.
Botild Birgittinernonne 291.
Botolf Munk 236. 495.
Brevbog, Munkelivs. 292.
Broderlag med Nonner forbudt. 94.
Brokkenhuus, Peder. 472.
Brudstykker af norske Oldbøger 141 ff.
Bryuhild Katharina Abbedisse 317.
Brynike Prior i Nidaros 231.
Brødrelagsbreve 102. 103. 174. 304. 320. 465. jfr. Proventbreve.
Bugaarde ved Klostrene 134. 135. 254.
Bygaarde, Klostrenes. 135 f. 413.
Bygdøen. 411.
Bygningsmaade, Klosternes. 58. 63. 126. ff. 157. 416.
Bytte af Klostre. 301 ff. 415 ff.
Bøger, forfattede i Norge. 140 ff.
Børglum Kloster 35. 448. 473 ff.
Carcer, Fængsel i Klostrene. 130 f. 298.
Cathedraticum. 91. 109. 366. 430.
Celler nævnes ikke. 133.
Chorsgang, Klosterſvale. 130.
Christian Abbed i Tautra 239. 241.
Christiern II. Konge 178 ff. 421. 471.
Cistercienſere. 27 ff. 68. 69. 238. 315. 348. 402.

euserinder. 30. 315.
euserе. 26 ff. 201.
im Norvegianorum i Rostock.

or generalis. 57. 113.
sarius i Nonneseter. 320.
ator privilegiorum 44. 46.

ationer. 29. 107. 242.
i ad succurrendum. 223.
a Norvegiæ. 46.
sssøn. 456.
nketittel. 406.
s Petri, Peterspenge, Rüma-
06. b. Virginis. 54. 62.
Billumssøn Tolder. 459.
r. 330.
Nordmændene. 145.
anerne. 46 ff. jfr. Prædike-

tler. 3. 18. 19. 22 ff. 195. 397.
n i Bergen 279. i Hammer.
i Nidaros 236. i Oslo 397.
e, belegerede 115. over Kloster-
242. 386.
, Klosternes. 88.
a Dronning. 476 f. Nonne 305.
ark Kloster 25. 34 f. 154. 178.
7. 453. 473—479.
ighed. 145 f. 361. 381.
n paa Dovre 494.
re 24 f. jfr. Helligaandsorde-

t Kloster 25. 480 ff.
s (Jatmunds) Alter, 402. Gil-

ularer 23. jfr. Klosterløfter.
Gaard. 375. 391.
366.
, enkelt Munks 94. 150.
und kgl. Kapel 375.
tussøn, mansionarius. 458 f.
bedisse i Oslo. 428. Halvards-
igesaa. 435. Jonsdatter, lige-

bbed i Munkeliv 269. 346.
ed i Munkeliv. 265 f. Ab-
bed i Halsnø. 360 ff. Abbed i Utstein. 379 ff. Gardian. 342. Magister. 334. af Pomern, Konge 61. 283—291. Thordsøn, Prior i Kastelle. 483.
Elsebet Egartsdatter. Abbedisse. 304. 417 f. Pedersdatter, Nonne. 342.
Elseter se Helgeseter.
Eremitter-Orden. 67.
Erngisl Abbed i Utstein 387.
Erlend Abbed i Munkeliv. 276. Abbed i Utstein 379. 382. Jostensøn. 347.
Ernest Prior i Oslo 440.
Erling Abbed i Holm. 212. Abbed i Selje. 272. 347. Ljodhorn. 239. Skakke. 359.
Eskilstuna Hospital. 462.
Esrom Kloster. 463.
Eremitoner 29. 31. 44. 84. 167.
Eystein Asgrimssøn, Munk 140. 225. Erkebiskop 219. 480. Magnussøn, Konge. 263.
Eyvind, Gardian i Oslo. 444.
Fane Hospital. 39. 77. 78. 259. 261. 365. 370 f.
Fattighuus (almósohús) 4 f. 196. 398. jfr. Hospitaler.
Filialklostre 111. 135.
Finn, Abbed i Utstein. 379.
Fiskerier. 158 f. 252 ff. 360—366.
Fodneby Hospits (?) 77. 375. 392.
Forfald, Munkevæsenets. 152.
Forfattere blandt Klosterfolk. 139 ff. 349.
Forleninger for Klostre 99. 299. 309. 418. med Klostre, se Forstandere.
Forstander i Munkeliv 292.
Forstandere i Klostrene, verdslige. 178 ff. 214. 217 f. 243 ff. 259 ff. 313. 315. 357. 369. 388. 435 f. 452. 459. 472. 478. 484.
Forsømmelighed, Munkenes. 137. 242 f.
Fountains (de Fontibus) Kloster. 30. 349.
Franciskanere (Minoritter.) 40 ff. 233 Klostre i Norge. 45. 183.

Frater ab extra. 58. 173 f. 299. 304.
Frederik Prior i Oslo. 439.
Frelserens Orden se Birgittinerne.
Fædrift. 155.
Fængsel, evigt. 298.
Gaardsmester i Vadstena. 113.
Gaver til Klostre i Alm. 97 ff.
Geistlighed modsat Munke 3. 162 ff.
Gelang Abbedisse i Gimsø. 457.
Generalkapitler, Provindskalkapitler, 27 ff. 46. 49. 60. 63. 305. 330. 352. 403. 448. jfr. Provindskalmøder.
Gereke Gardian i Tønsberg. 455.
Gerlak Gruter, Gardian. 287 f. 342.
Gilder. 5. 78. 197 f. 258. 262 f. 375. 377. 394. 400. 440. 441. 451.
Gildeskaal Kirke. 198.
Gildevold Gaard. 377. 495.
Gildhuns Gaard. 263. 401.
Gimsø Kloster 17. 135. 160. 178 f. 182. 397. 456—461.
Giske Gaard. 77. Kapel 257.
Gjæsthold se Nathold.
Gjæsthuus (domus hospitum) 133.
Gnadenberg Kloster. 60. 63. 305.
Graabrødre. 454. se Franciskanere.
Graamunke 32. 408. se Cistercienserе.
Gradis, abbatia (?) 68. 215.
Gran Steenhuus. 76. 376. 393 f.
Gravsted i Klostre. 85. 96. 100 ff. 163 ff. 333. 336. 341. 380.
Grim Abbed i Jonskloster. 324.
Grim Skutesøn Abbed i Holm. 211.
Gro Abbedisse i Oslo. 426 f.
Grunde Prior i Oslo. 438.
Grytting Hospits (?) 76. 376. 395.
Grønlands Klostre. 7.
Gudem Kloster. 31.
Gudmund Petersøn, Prior. 225.
Gudrid Justina, Nonne. 317.
Gunhild Abbedisse i Oslo. 428.
Gunnar Abbed i Lyse. 351 f. Abbed i Halsnø. 369. Abbed i Tønsberg. 450. Bjørnsøn, Prior. 226. Thordsøn. 428.
Gylbenstjerne, Mogens. 421.
Gyrd, Abbed i Lyse. 356. Jvarsøn Abbed i Jonskloster. 224. 327 f.
Haakon Abbed i Halsnø. 368. Abbed i Holm. 208. Abbed i Selje. 348. Haavardsøn, Custos. 446. Haakonsøn, Konge. 329. 453. 473. Magnusøn, Konge. 443. Munk. 233.
Haandværkere i Klostrene. 125. 159.
Haavard Abbed i Hovedø. 413.
Halle Abbed i Hovedø. 406.
Hals og Haands Ret 89.
Halsnø Kloster 22. 24 f. 127 f. 154. 161. 259. 358—370.
Halvard Abbed i Halsnø. 367. Abbed i Jonskloster. 327. Eiriksøn, Gardian. 446. Prior i Bergen. 337.
Hammer (Biskups-Hamar) 24. 155. 376. 389 f.
Handel, Klostrenes. 93. 105. 160. 350. 457.
Hans Andersøn, Abbed i Hovedø. 420 ff. Borgvard. 291. Ingelbøsøn. 290 f.
Hanseaterne. 278 f. 288. 296. 299 f.
Harald Prædikebroder. 234.
Havebyrkning. 154 f. 246.
Helene Kirke. 76. 78. 397. 489 f.
Helga Abbedisse i Gimsø. 458.
Helge Abbed i Dragsmark. 477. Prior i Munkeliv. 266. Thorsøn, Abbed i Jonskl. 328.
Helgeseter, Elseter, Kloster. 22. 84. 132. 171. 219—228.
Helgumset Hospits (?) 256.
Helgøen i Mjøsen. 395.
Helligaands-Klostre. 21. 22. 24 f. 350.
Hellig-Legems Gilde. 400. 451. 492.
Heming Abbed i Munkeliv. 272. 346.
Henning Prior i Værne. 466.
Henrik Abbed i Utstein. 382. 384 f. Minorit, Biskop i Revl. 444. Monsøn, Custos. 455.
Herberger (sælohús) for Reisende. 72 f. 395 f. 494. jfr. Hospitier, Spital.
Herdla kgl. Kapel 261.
Herman Jakobsøn, Gardian. 455. Matsøn. 178. 477 ff. Munk. 367.

bilde. 77. 78. 198. 258.
ters. 77. 397. 488.
ongens. 38. 462 f.
Prædikebroder. 142. 438.
n Hospits. 376. 396.
Hospital. 38. 76. 376. 395. 487.
Abbed i Munkeliv. 273 f.
Kloster se Nidarholm.
in Prior i Oslo. 440.
ler (se Fattighuus, Sygehuus,
) 4 f. 38 f. 78. 124. 196. 30. 263. 370. 375. 377. 397 f. 32. 463.
lsbrødre se Johannittere.
er. 74 ff. 111. 254 ff. 372. 393 ff.
Kloster. 31. 64. 80. 127—131. 32. 241. 302 ff. 397. 401—424.
bbed i Lyse. 351.
Kirke. 77. 255. 375.
l Plads. 392.
r-Krigen. 107.
o, Peder. 435.
s Hospital. 78. 196. 254.
itet, Klostrenes. 84. 353. 445.
nser se Aslak.
sveizla. 103. se Betaling.
g Cecilia, Abbedisse. 318.
d Knutsdatter, Abbedisse i na. 55.
nd Confessor i Munkeliv 297.
søn, Munk. 224.
Bjørnsdatter, Abbedisse i Oslo.
ld Prior i Helgeseter. 225.
tionen 48.
rødre i Bergen 52. 339.
kt paa Klostre. 385.
rier i Klostre 125. 159. 270.
g Gavians Saga. 143.
bed i Munkeliv. 270 f. Gar- Oslo. 445. Vikingssøn, Kans- 8.
Beske. Prior i Værne. 467. Bi- skop i Bergen. 336. Commendator i Norge. 464.
Jarthrud Frue. 427.
Jens Abbed i Tutersø. 241. Mortenson, Prior. 337 ff. Olafsson, Prior. 440. Vernikssøn, Præst. 478.
Jernskjæg, Ivar Jenssøn. 459.
Johan Plattoslagare, Gardian. 486.
Jon (Johannes) Abbed i Halsnø. 359. 364. Abbed i Hovedø 407 f. 414. Abbed i Lyse. 350. 351. Abbed i Munkeliv. 277 ff. Bartholomæi, Prior. 390. v. d. Berge, Munk. 288. Eindridsson, Abbed i Selje. 347. Halthorsson, Biskop. 140. 335. Hermannssøn, Prior i Værne. 469. Hillebrandi. 295. Karlsson, Confessor. 311. Kuslung. 402 f. Lafranssøn, Abbed i Holm. 212. Munk. 290. 294. Nilsson. 143. 145. 237. Nystad, Gardian. 342. Prior. 287. 320. 336. Provincial. 446. Skrifvare. 305.
St. Johannes Kloster, Jonskirken. 22. 25. 259. 323—329.
Johannittere. 35 ff. 461 ff.
Jonsbryggen, Jonsvoldene. 323.
Jordegods, Jordebøger, Klostrenes. 104. 218. 246. 252 f. 314. 321 f. 357. 423. 430. 451. 458. 479.
Joron Constantia, Abbedisse. 317 f. Steinulfsdatter, Nonne. 418.
Jubelaar i Vadstena. 61.
Jæmteland. 198.
Jørgen Hanssøn, Abbed i Utstein. 387. Pedersson. 217 f. Steensson. 484.
St. Jørgens Hospital. 5. 260. 348. 398. Kirke. 377.
Kalbsret, Klostres til Bondekirker. 91. 110. 366.
Kanefjeld paa Thjørn. 494.
Kanniker (canonici, Chorsbrødre) 3. 19. 220. 327. af Augustinerordenen se Augustinere.
Kannikebjerget Gaard. 259. 372.
Kanonisation. 55.
Kanonisser, regulære Chorfruer. 20. 22.

Kapeller, fgl. 6. 167. 196. 260 f. 371. 375. 399. 408 f. 448.
Karen, Karine, se Katharina.
Karmeliter. 68.
Karthauser. 68.
Kastelle Kloster. 22. 25. 89. 179. 397. 480—485.
Kastelgaarden ved Konghelle. 481.
Katharina Abbedisse i Vadstena. 55. 294. Abbedisse i Rein. 252. Abbedisse i Oslo. 431. Eriksdatter, ligesaa 434. Mikkelsdatter, Nonne. 304. Nonne. 320.
Katharinas Hospital. 4. 124. 260 f.
Ketil Veinktsson, Confessor. 304. 319. 417 f.
Kirkegaarde ved Klostrene. 129.
Kirker givne til Klostre. 98. 384. 425.
Kirkegods's Salg. 95.
Kirkemøde i Basel. 61 f. 293. 382. i Kostnitz. 119. 283 ff. i Lyon. 405.
Kirkeordinants. 187.
Kirkestad Kloster. 30. 402. 405.
Kjelbermester (cellarius). 114.
Kjøbstæders Opkomst. 160 f.
Klarisser (St. Klaras Orden). 67. 248.
Klarus-Saga. 140.
Klaus Abbed i Hovedø. 419. se Nikolaus.
Klausur. 2. 151. overtraadt. 361. 408 f.
Klostre, norske. 6—7. opregnede. 68—69. i Skatlandene. 7. Antal i Norden. 79. 494. Beliggenhed. 79. skal holdes lukkede. 95. inddrages under Kronen. 178 ff. 185 f. 189 ff. Anvendelse ved og efter Reformationen. 189 ff. 343.
Klosterbytte. 302 ff. 415 ff.
Klosterbroderskaber. 26 f. 432.
Klosterfreden brudt. 222. 296. 300 f. 421.
Klosterhullet. 257.
Klosterkullen. 481.
Kloster-Lasse (Laurents Nilsson). 373.
Klosterløfter. 1.
Klosterregler. 14 f. 20. 26 f. 29. 33. 41 f. 47 f. 55 ff. 63. 93 ff.
Klosterseter Gaard. 77. 488.
Klosterskoler. 144. 340. 378. 390. 442. 474. jfr. Studium.
Knut den Mægtige. 199 f.
Kongerne beskytte Munkene. 86 ff. benytte dem 115 ff.
Kongevalg, Abbeder ved. 91.
Konghelle. 45. 480. 486.
Konvent, Munkenes Kapittel, og dets Rettigheder. 121 f. dobbelte og enkelte Konventer. 293. ophævet. 319.
Konventstue. 133.
Korumangel. 295. f.
Korsets Hospital, se Fane.
Korsgilde. 197.
Korshavn i Finmarken. 258.
Korstoge, Afgift til. 106.
Kristina, Abbedisse i Vakke. 216.
Krog, Christen, Munk. 390.
Krohold tilstaaet Lyse. 90.
Krongods udlagt til Klostre. 97. 316.
Kruckov, Hans. 298 f.
Kunstsands, Munkenes. 157 f.
Ladegaarden i Oslo. 398.
Lafrans, Lauritz, se Laurentius.
Lambe Prior i Helgeseter. 221.
Landsloven om Klostrene. 91 f.
Langseter Hospits (?). 38. 76. 397. 490.
Lappernes Omvendelse. 283.
Laurentii Hospital. 5. 397 f. 446. Kirke. 375. Kloster se Nidarholm og Utstein.
Laurentius Abbed i Hovedø. 405. Abbed i Jonskl. 328. Biskop. 232. Gert, Prior i Oslo. 440. (Lage) Nilsson Prior i Værne. 470. Olafsson Confessor. 306 f. Petersson, Profes. 419. Prior i Kastelle. 481. Thygesson, Prior i Værne. 469.
Leborin, russisk Kloster. 258.
Ledingsfrihed. 87 f.
Legater, pavelige. 107.
Leilændinger, Klostrenes. 172. 267.
Lekum (Lekvam) Gaard. 76. 78. 397. 491. 492.
Leprosorium (Spedalskes Hospital) 4 f. jfr. Sygehuus.

:r af Kloſtre og andre Byg= 127 ff. 214. 228. 246. 253. 322. 328. 348. 358. 370. 388. 2. 446. 472. 479. 481.
)oſpits (?). 77. 375. 392.
ndeligt Digt. 225.
ior i Nidaros. 231.
)ne, Tiggermunkenes. 52.
dslige, om Kloſtrene. 91 ff.
sdatter. 294. Prioriſſe i Bakke.
lonne. 434.
franke, Gardian. 343.
Vincents. 322. 337 f. 387.
arden. 315. 322.
m Hagen, Prior i Oslo. 440.
ils. 243 f.
(Lykkiar) i Oslo. 443.
ſter. 30. 88 f. 127 f. 141. 61. 165. 183. 242. 259. 348
re. 123, ſe Proventfolk.
:er, Lector. 48. 51. 114.
r capellarum regalium. 6. 409.
:r dem. 261 f.
d Abbediſſe i Rein. 225.
Eriksſøn Konge. 54 f. Sig= Blinde, Konge. 201 f. Har= Prior. 234. Unesſøn, Con= 298.
)d, den ſtore, 82. 275. 319.
arius. 113.
ta, Dronning. 61. Skulesdat= nning. 249. Abbediſſe i Oslo. lsdatter, ligeſaa. 434. Amunds= Abbediſſe i Gimsø. 459.
Kloſter. 283—291. 294.
Gilde. 262. 263. Hoſpital. 4. 8. 487. Kirke i Nidaros. 219.
ısø. 196. Kgl. Kapel i Oslo Kloſter ſe Dragsmark, Hovedø, onneſeter, Tuterø.
g Kloſter. 35. ſe Dragsmark.
nd. 161. 486.
s Abbed i Halsnø. 369. Ab= lunkeliv. 276. Abbed i Tautra. 1. Henriksſøn, ligeſaa 241—245. 356. 420. Hansſøn, Abbed i Lyſe. 245 356. f.
Matthæus fra Paris. 199. 205. 207. 346.
Mauritius Franciſkaner. 140. 340. 346.
Melbals Kirke. 198.
Michael Abbed i Lyſe. 242. 356.
Michaels Gilde. 262. 263.
Michaels Kloſter. 17. ſe Munkeliv. i Tønsberg. 34. 397. 447.
St. Mikkels=Berg. 448.
Minoritternes Kloſter i Bergen 45. 81. 155. 259. 339—344. i Konghelle 397. 485. i Marſtrand. 397. 486. i Nidaros 168. 235 ff. i Oslo. 165. 171. 397. 442—446. i Tønsberg. 397. 453—456.
Modersmaalet, Prædiken paa. 52. 57.
Moghuus Gaard. 77. 392.
Munke, Konventets Lemmer. 121. ved Studium. 94. antage den lutherſke Læ= re. 176. 190. 478.
Munkebrygge. 136. 264.
Munkebu (Munkeby) ved Oslo. 70. ved Dragsmark. 474. 478. i Skogn. 71. 77. 254. f.
Munkefjord i Finmarken. 77. 258.
Munkegaard i Oslo. 135. 413. 424.
Munkeſtø ved Mandal. 392.
Munkeliv Kloſter. 17. 64. 80. 85. 134. 136. 180. 259. 263—315. 415 ff.
Mure om Kloſtrene 59. 63. 134 f.
Munø, Anders, Biſkop. 451 f.
Myklegilde i Nidaros. 197.
Møbruvellir Kloſter p. Island. 223 f.
Maadenbal Kloſter. 291. 294.
Nanneſtad Hoſpits (?) 76. 397. 487 f.
Nanſet Gaard. 489.
Narve, Prædikebroder, Biſkop. 330 ff.
Nathold, Kloſtrenes. 89. 109 ff. 248.
Nidarholms Kloſter. 12. 17. 27. 80. 128 f. 199—214.
Nidaros Stift 195 ff. Domkirke. 236. 415. 481 ff.
Nidr at brœdra 229. 236.
Nikolai Gilde 262.

Nikolaus Abbed i Dragsmark. 475 f. Abbed i Halsnø 369. Abbed i Hovedø. 420. Abbed i Nidarholm. 203. Brekespeare, Kardinal. 24. 31. 51. 220. 376. 389. Custos. 445. Helgessøn, Abbed i Tønsberg. 451. Jonssøn Prior i Oslo. 440. Munk. 230. 281.
Nils Abbed i Tønsberg. 451. Berildssøn. 357. Graabroder. 237. Hanssøn, Confessor, 308.
Nonne-Elven i Oslo. 424.
Nonneseter (Nunnuseir) i Bergen. 31. 66. 69. 128. 179. 259. 301. 315—323. i Hammer (?) 35. 393. i Oslo. 18. 189. 397. 424—426. 486 f. jfr. Bakke og Rein.
Norbertinere se Præmonstratenserе.
Oblati, Oblatæ, 122. 429. 433.
Obelslesning, indskrænket. 104.
Offer, Ofring i Klostre. 101 f.
Ogmund Abbed i Tønsberg. 449.
Olaf Abbed i Holm. 212. Abbed i Halsnø. 369. Eiriksson, Abbed i Halsnø 368. Gardian. 341. 456. Klaussøn, Prior i Værne. 467 ff. Munk. 236. Nilsøn af Talgø. 298—301. Petri, Munk. 142. 298. 308. Prior. 332. 335. 465. Salmundsøn, Abbed i Tønsberg. 450. Steinsøn, Prior. [illegible] Thordsøn, Prior i Helgeseter. 225.
St. Olafs Gilde 263. 400.
St. Olafs Kirke. 236. 375. 378. 388. 391.
St. Olafs Kloster i Bergen. 329. 339. i Grønland. 7. i Hammer. 22. 24. 136. 389. (Kirke) i Nidaros. 236 f. i Oslo. 397. 400. 436 f. i Stavanger (?) 391. i Tønsberg. 34. 182. 397. 446—453.
Olof Jonsdatter, Abbedisse i Oslo. 432.
Ombudsmand, Klostres. 113.
Omflytning af Tiggermunke. 330. 437. 444.
Omarheims Gilde. 262.
Onsø Kirke. 489.
Opdal Gaard og Hospits. 77. 154. 259. 372 f.
Opdals Kirke. 498.
Ordens-Kollekt, Afgift til Mestre, Contributioner. 29. 107.
Ordensregler se Klosterregler.
Orm Abbed i Selje. 347. Abbed i Tønsberg. 448.
Oslo Stift. 397 ff.
Overslag over Klosterindtægter.
Overtro. 66. 68.
Oreviken Kirke. 474.
Paal Abbed i Hovedø og Munk. 303. 412. 418 f.
Pantsættelse, Klosters. 204. 24
Pavegsie, Skydeselskab. 262. jfr.
Paverne beskytte Munkene. 84 nytte dem 114 ff.
Pavetiende. 106. 273. 412.
Pengesamlere, pavelige. 106.
Pest. 279. se Mandedøden.
Peter Abbed i Jonskl. 324 ff. Lyse. 276. 356. Abbed i Tautr Abbed i Tønsberg. 451. Bisk 230. 389. de Dacia. 231. J Prior i Værne. 471. Laurent 484. Matthiassøn Prior. 441. 213. 237. Nilsøn, Prior i 471. Oldemarket, Prior. 28 Philipsøn, Provindsial. 167 Prior. 231. 336. Provindsial.
Peters Hospital. 5. 375. 391. 257. 375.
Peterspenge se Denarius Petr
Pezinga, russisk Kloster. 258.
Philippa Dronning. 61.
Portio canónica. 167. 231. 333
Portiuncula Kirke. 41. Aflad. 279.
Portner (ostiarius) 114. 130.
Prémontré Kloster. 34. 447.
Primsigning (prima signatio)
Prioratus Daciæ. 37.
Prior i Nonneklostre. 113.
Privilegier for Munke. 43. 83 276. 355.
Proces, se Rettergang.
Processioner. 275. 319.
Proventbrev. 124. 272.
Provents[illegible]4 f. [illegible]3. 123. 2

. 432. 438. 441.
i Mariekirke. 399.
i Dacie. 46. 49.
al-Miniſtre og Prioret. 43.
330. 341. 343. 438. 440.

almøder (Kapitler). 46.
ff. 343. 368. 444. 446. 464.
al-Statutter. 93—97.
ødre (Dominikanere) 46 ff.
f Kloſter i Bergen. 50. 164.
288 329—339. i Hammer.
389. i Nidaros. 50. 168. 228
Oslo. 50. 436—442.
t, Munkeneæ. 44. 48. 163 ff.

ratenſere. 32 ff. 447. 474.
122.
piscopalis. 331.
ad (ráðsmaðr, oeconomus)

og i Jamtland. 73.
arteinsdatter Nonne. 316 f.
Bergsdatter Abbedisſe. 295.
noveſa Abbedisſe i Gimsø.
457. Henriksdatter, Abbe-
Nilsdatter, Nonne. 312.
atter, Nonne. 293.
Hoſpits. 76. 78. 397. 493.
unolf) Abbed i Lyſe. 349.
Munkeliv. 268. 278.
d Kloſter. 7.
Provincial. 440.
Loſtres. 207. 282—293.
onen i Norge. 69 ff. 175 ff.

Gille. 198.
S. Olavi i Roſtock. 144.
Kanniker 3. 19 ff. 220. 480 ff.
ker. 18. 22. 35. 67. 127 f.
247—253.
inkenes. 108. 448.
ſom Stand 1.
g mod Kloſterfolk. 242 ff.
0—366. 386.
bed i Lyſe. 350 f.
ener, geiſtl[illegible].

Ridder-Romaner. 140.
Rigsmøde i Bod. 184.
Rigsraadet. 115.
Ringebo, Gilde ved. 377.
Roar Raadsmand i Gimsø. 457.
Robert Jonsſøn, Provindſkal. 49. 52.
234. 245. Munk. 140.
Rodulf Abbed i Lyſe. 355.
Rolfſtad Hoſpits (?) 76. 376. 395.
Rota sororum. 58 f. 130.
Rumaskattr ſe Denarius Petri.
Røde Bog (Øyſteins Jordebog) 401.
Rømer, Ingerd Ottesdatter. 250 ff.
Røvertog. 295.
Sagøre. 87 f. 411. 465.
Sakriſtan. 114.
Sálohús, Saalhuus (jfr. Spital) 4. 72
ff. 393.
Salomon Biſkop i Oslo. 408. Prædike-
brøder. 50. 228.
Saltøybehuus i Bergen. 90. 135. 355.
Salve Eriksſøn, Abbed i Halsnø. 368.
Salvhuus Gaard. 392.
Samdrykkjur. 262. ſe Gilder.
Sancta Sedes ſe Helgeſeter.
Saurbø kgl. Kapel. 375. 384 f.
Scolaſtica, Abbedisſe i Gimsø. 459.
Selje (Sæls) Kloſter. 17. 127 f. 258.
259. 3[illegible]48.
Sendefærd, Geſandtſkab. 117. 230. 283.
340. 404 f.
Sigrid Baardsdatter, Abbedisſe i Rein.
247 ff. Jonsdatter Abbedisſe i Oslo.
428 f.
Sigurd Abbed i Halsnø. 359. Abbed
i Hovedø. 407. Abbed i Munkeliv.
265. 276. Abbed i Selje. 495. 496.
Abbed i Tuterø. 238. Amundsſøn,
Prior i Nidaros. 229 ff. Biſkop. 12.
30. 315. 348 f. Gardian i Tønsberg.
454. Jorſalfarer, Konge 18. 480.
Munk. 340. Paalsſøn, Cuſtos. 341.
Thoresſøn, Raadsmand 216. Ullſtreng.
200.
Silva s. Mariæ. 473. jfr. Dragsmark.
Simon Prædikebroder. 230
Sjaund. 99.

Sjælemæsser, Indtægt af. 99. 476 ff.
Skea Hospits (?) 76. 397. 487 f.
Skeninge Kloster. 52. 145.
Skien By. 60. 457 Klostergaard. 461.
Skjær Hospits (?) 76. 397. 493.
Skodin Hospits (?) 76 149. 397. 486.
Skoler se Klosterskoler, Studium.
Skomagernes Gilde. 400. 401. 440.
Skovvæsen. 153. 366.
Skriftefader (pœnitentiarius). 114. 381.
Skriftestol, Munkenes. 44. 95. 163 ff. 331 ff.
Skule Hertug 203 ff. 221 f. 228 f. 247 f.
Slitu Kapel. 76. 78. 397. 491 f.
Sognekirker, Klostrenes. 91. 110. 169. 248. 366. 384. 449. 474 f.
Soror ab extra. 57. 61. 173.
Sorte Brødre se Dominikanere. Munke. 18. se Benediktinere.
Sorø Kloster. 241. 350.
Sovestue (Svnhvs) 133.
Spaanheim Gaard. 35. 77. 259. 371.
Spedalsk-Hospital se Sygehvs.
Spital, Gaardenavn. 75. 77. 377.
Splid, Jens. 389.
Splid i Klostrene. 149 f. 242 f. 287 ff. 295. 297. 306. 325 f. 347. 361 ff. 380 ff.
Statutter, geistlige. 93 ff.
Stavanger Stift. 374 f.
Stein Abbed Munkeliv. 152. 280—292. Nikolasson, Munk. 328.
Stephan (hellig Staffen) Munk 175. 241. Laurentsson, Provincial 343.
St. Stephans Hospital. 398.
Storsen i Holsfjord. 376. 393.
Strid mellem Munke og Geistlighed. 163 ff. 231. 330—335. 352 ff. 379 ff. 384 ff. 443 f.
Studium (Skole i Udlandet) 51. 94 f. 108. 144 f. 237. 484. i Skeninge. 52. 108.
Subsidium pallii. 109.
Sunniva Helgen. 344. Kilde. 348.
Svalebjerget paa Thjørn. 493.
Svalestuer 73 ff. 373. 377.
Svein Abbed i Hovedø. 404. Kamil 226. Prior i Helgeseter. 221. Nilsson, Raadsmand. 216.
Svinig (Socinus?) Gardian. 341.
Sygehvs (spital, hospitale infirmorum, leprosorum) 4 f. 65. 121. 196. 260. 398.
Sysselmand se Ombudsmand.
Sæder i Klostrene 93. 145 f. 287 f. 319. 361 f. 379 ff 438. jfr. Ulydighed.
Sæfart. 160 f. 278 f. 295 f.
Sæterlag med Munke forbudt. 94. 438.
Sovnhvs (dormitorium). 133. 361.
Tafernishvs (taberna). 72.
Taleport, Birgittinernes. 133. 304.
Talgø Hospits (?) 77.
Tangen Gaard. 77. 392.
Teige Bispegaard. 71. 447. 489.
Tømp herrer. 39.
Terminarii, tiggende Munke. 98. 102. 168. 233. 240.
Tertiarier. 47. 61. 173.
Testamenter. 87.
Thenol se Slitu.
Theodorik, Antonsmunk. 66. (Thjodrek) Munk, Historieskriver. 139. 200.
Thingøre Kloster. 211.
Thjørn Ø i Viken. 397. 493 f.
Thora, Abbedisse i Oslo. 428.
Thord, Abbed i Jonskirken. 327. Prior i Helgeseter. 223.
Thorer, Abbed i Dragsmark. 476. Abbed i Tautra. 239. Gardian i Oslo 446. Lector i Bergen. 341.
Thorlum Biskop i Hamar. 240.
Thorgeir Abbed i Munkeliv. 303. Prior i Kastelle. 481.
Thorkel Abbed i Lyse. 287. Prior Oslo. 439. Pavekrona-Munk. 416.
Thorkelsrud Hospits (?) 76. 397. 491 f.
Thorleif Abbed i Holm. 208.
Thorolf af Eidsa, Munk. 316. 351.
Thorstein, Abbed i Halsnø. 367. Lector i Bergen. 330.
Þrittugir, Sjælemæsser. 99.
Thrond Ivarsson. 388.

enes Kirke 77. 78. 256.
ls Amundsſøn, Abbed. 387.
y (Thoss) kgl. Kapel. 261.
d, horæ. 137. forſømt. 242.
, Kloſtres. 91. 98. 105 267.
36. 434. 449.
, Munkes Omſtrygen. 96.
kab, Kloſtrenes. 125.
ands, Henrik, Abbed i Sors. 244. 420.
cation af Munke ſe Kloſter-

lis, Tvis Kloſter. 238.
n, Tautra, Kloſter. 31. 127 f. 32. 238—247.
Ribbere. 39 494.
ſe, af Kloſterfolk. 319 ff. 463 f.
Erik. 452.
i Kloſtrene. 147 f. 243. 319.
der.
re (profeſſi, novitii) 122. 243.
Prior i Værne. 465.
ædra i Oslo. 52. 437.
Aager) 104.
edra i Bergen 52. 329.
Kloſter. 22. 23. 89. 127 ff. 154. 183. 375. 377—389.
Vadſtena Kloſter. 54. 65. 293 ff. 307.
Valborg Abbediſſe i Munkeliv. 308.
Valfarter. 61. 68. 75 ff. 328. 346. 448.
Valgret, Valgvæſen, Kloſtrenes. 17. 317. 346 f. 360. 420.
Vatsdalens Kloſter. 7.
Venſtøb Gaard. 77. 397. 488 f.
Veſteraas Dominikanerkloſter. 234 f.
Vestiarius 114.
Veſtmanøer 267. 309.
Ves Kjøbſtad. 77. 256.
Videnſkabelighed i Kloſtrene. 15 f. 51. 94. 108 f. 495.
Vibs Kloſter. 423.
Viggen Gaard. 201.
Vigilier, Sjælemesſer. 137.
Vigør i Søndhordland. 77.
Vilhelm Abbed. 359. Abbed af Ebelholt. 481. Confeſſor. 302.
Vilkin Prior, ſiden Biſkop. 280. 336.
Viſitatſer. 29. 109 ff. 119. 201. 220. 305. 379 ff. 384 ff. 448.
Vitalianerne. 278 f. 295. 342.
Værne (Varna) Johannitterhoſpital 38. 81. 154. 182. 397. 461—472.
Værnething, Munkenes. 171.

De norske Klosters Historie

i

Middelalderen

af

Christian C. A. Lange.

Anden omarbeidede Udgave

Første Halvdeel. Pris 96 ß

Christiania.

Chr. Tønsbergs Forlag

1856

[illegible]

De norske Klosters Historie

i

Middelalderen

af

Christian C. A. Lange.

Christiania.